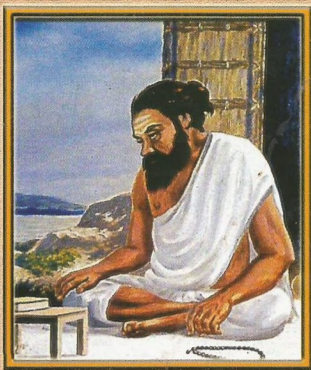

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ

ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ

ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਹਿਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ

ਦੋਸ਼ੇ ਕਲਮ ਤੋਂ :

- ਸਿਧਾਂਤਕ ਸਟੀਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ (ਸੰਪੂਰਨ ਸਟੀਕ 8 ਜਿਲਦਾਂ ਵਿਚ)
- ਵਾਰਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਟੀਕ (2 ਭਾਗ)
- ਕਬਿੱਤ ਮਕੱਥੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਸਟੀਕ (2 ਭਾਗ)
- ਜਪੁਜੀ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ
- ਗੁਘਨੀ ਸਾਹਿਬ ਸਟੀਕ
- ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਗਰ
- ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਖੀ ਸਾਗਰ
- ਜਨਮ ਪਦਾਰਥ
- ਪ੍ਰੇਮ ਪਦਾਰਥ
- ਮੁਕਤਿ ਪਦਾਰਥ
- ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ
- ਗਿਆਨ ਪਦਾਰਥ
- ਅਨਮੋਲ ਰੁਝਾਈਆਂ
- ਅਨਮੋਲ ਬੋਲ
- ਸੇਵਾ ਚਮਤਕਾਵਰ
- ਮੋਹਾ ਜੀਵਨ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਦੇਸ਼-ਵਿਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੋਈ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਸ਼ਨੋਤਤੀ (3 ਭਾਗ)

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ
ਭਗਤਾਂ ਦਾ
ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ-ਬਿਰਤਾਂਤ

ਲੇਖਕ :

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਗਿਆਨੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ
ਸਾਬਕਾ ਹੇੱਡ ਕੁੰਬੀ, ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ, ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਗਿਆਨੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟ੍ਰਸਟ
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

GURBĀNĪ VICH ĀE BHAGTĀNĒ DĀ SĀNKHEP JĪWAN BIRTĀNT

by
SINGH SAITIB GIANT MANI SINGH

ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਅਪਰੈਲ 2002
ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਜੁਲਾਈ 2011

ਮੁੱਲ : 150-00 ਰੁਪਏ

ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਪਤਾ :

ਸਿੰਘ ਬਰਦਾਸ਼

ਬਜ਼ਾਰ ਮਾਈ ਮੇਵਾਂ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 143 006

S.C.O. 223-224, ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ 143 001

E-mail : singhbros@yahoo.com
Website : www.singhbros.com

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :

ਗਿਆਨੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟ੍ਰਸਟ

ਮੁੱਖ ਦਫ਼ਤਰ : S.C.O. 98, ਸਿਟੀ ਸੈਂਟਰ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਡਿਸਟ੍ਰੀਬਿਊਟਰ :

ਮਿਟਵਾਲ, 146, ਇੰਡਸਟਰੀਅਲ ਫੈਕਟ ਪੁਆਇੰਟ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਤਰਕਰਾ

—ਆਦਿਕਾ	੭
੧. ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ	੯
੨. ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ	੧੦
੩. ਭਗਤ ਸੈਠ ਜੀ	੩੨
੪. ਭਗਤ ਪੰਨਾ ਜੀ	੩੫
੫. ਭਗਤ ਕੁਲਚਨ ਜੀ	੩੬
੬. ਭਗਤ ਸੀਤੀ ਜੀ	੩੫
੭. ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ	੪੮
੮. ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ	੫੬
੯. ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ	੬੦
੧੦. ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ	੬੬
੧੧. ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ	੭੪
੧੨. ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ	੭੭
੧੩. ਭਗਤ ਸੁਰਦਾਸ ਜੀ	੭੮
੧੪. ਭਗਤ ਸ਼ੇਖ ਫ਼ਰੀਦ ਜੀ	੮੧
੧੫. ਭਗਤ ਰੀਪਨ ਜੀ	੮੭
੧੬. ਹਾਨਿਕਾ ਫੋਸਫਾ ਰਤੀ	੮੮
੧੭. ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ	੯੦
੧੮. ਭਗਤ ਅਜਮਲ ਜੀ	੯੨
੧੯. ਹਜ਼ਦਿੰਦੂ (ਹਾਥੀ) ਦੀ ਫਾਕਰਾ	੯੬
੨੦. ਭਗਤ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ	੯੭
੨੧. ਬਾਲਮੀਕ—ਦੂਜਾ	੯੯
੨੨. ਪਿਸ਼ਾਨਾ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਚੁੰਪਾਰ	੧੦੧
੨੩. ਭਗਤ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਜੀ	੧੦੩
੨੪. ਵੀਲਟੀ	੧੦੯
੨੫. ਦੁੱਖਤੀ	੧੧੧

੨੬. ਪ੍ਰੇਮਨਾ	੧੧੩
੨੭. ਭਗਤ ਮੁਹਾਰਾ ਜੀ	੧੧੪
੨੮. ਭਗਤ ਬਿਦਤ ਜੀ	੧੧੭
੨੯. ਚਰਨ-ਬੋਧਕ ਬਪਕ ਜੀ	੧੨੦
੩੦. ਬਪਕ-ਸੂਜਾ	੧੨੨
੩੧. ਭਗਤ ਮੇਮਨ ਮੁਸਨ ਜੀ	੧੨੩
੩੨. ਕੁੰਬਿਜਾ	੧੨੪
੩੩. ਭਗਤ ਉਭਾਰੀਨ ਜੀ	੧੨੬
੩੪. ਭਗਤ ਪੂ ਜੀ	੧੨੭
੩੫. ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ	੧੩੦
੩੬. ਭਗਤ ਰਾਜਾ ਜਗਦ ਜੀ	੧੩੬
੩੭. ਸਾਈਂ ਭੁਪ ਪ੍ਰਥੂਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ	੧੩੭
੩੮. ਮਾਈ ਦੀਸੀ ਕੁਲੋਂਦੀ	੧੩੮
੩੯. ਜਮ ਮਾਰਗ ਸਿਖਾ ਲਧੀਂ ਨਹੀਂ	੧੪੦
੪੦. ਅਨਾਥਾ ਨਿਗੋਯ	੧੪੧
੪੧. ਨੌਂ ਨਿਧੀਆਂ	੧੪੨
੪੨. ਯੋਭੀਆਂ ਦੇ ਫੇ ਕਰਮ ਮੈਨੇ ਹਨ	੧੪੩
੪੩. ਪ੍ਰੇਮਨ ਪ੍ਰਥਮ ਜਾਂ ਸਾਹੂ ਦੇ ਭੇ ਲਖਛਣ	੧੪੪
੪੪. ਖਟ ਚੌਥਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ	੧੪੬
੪੫. ਖਟ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦਾ ਫੇਰਵਾ	੧੪੭
੪੬. ਖਟ ਦਰਹਨ	੧੪੯
੪੭. ਗੋਬਿੰਦ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ	੧੫੫
੪੮. ਕਿਉਂ ਜੀ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਕਿਉਂ ਗਏ?	੧੫੮
੪੯. ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹੜੀ ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਪ੍ਰੀਤ ਰੱਖਿਆ ਹੈ?	੧੬੦
੫੦. ਅਰਜਨ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵ-ਘਾਵ	੧੬੧
੫੧. ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ	੧੬੬
੫੨. ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਧ ਸਬੂਤ ਦਿਓ?	੧੬੫
੫੩. ਸਬਦ-ਗੁਰੂ	੧੭੦
੫੪. ਬਾਹਿਰੁ-ਮੰਨ੍ਹ ਦੀ ਬਿਸ਼ੇਰਤਾ	੧੭੩

ਆਦਿਕਾ

ਪ੍ਰਗਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਭਗਤੀ-ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ-ਬਿਹਤਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਗਤਨ ਪੁਸ਼ਤਕਾਂ ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸੁਣਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਉਥੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤ-ਜਨਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਭਾਰ-ਭਾਰ ਸ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਰੱਬੀ-ਸਫ਼ਰ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਪੁੱਜੇ ਹਨ। ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਤ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਇਉਂ ਹੀ ਅੰਦਰ ਹੋ ਰਹੀ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਮਿਲ ਕੇ ਇਕ-ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਆਵਾਹ-ਵਾਨ ਮਿਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ; ਪਰ ਅਜਿਹੇ ਭਗਤ-ਜਨ "ਕੋਟਨ ਮੇ ਨਾਨਕ ਕਉ" ਹੀ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜੇ, ਮੇਰੇ ਸੈਸੇ ਨਿਰਭੁਖ ਪਾਸੋਂ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਪੇਰ ਕੇ 'ਸਿਖਾਂਤਕ ਸਟੀਕ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ', 'ਗੁਰਬਾਣੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਗਰ' ਤੇ 'ਨਾਮ ਪਦਾਰਥ' ਆਦਿ ਪੰਜ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹੈ, ਇਹ ਧਾਰਮਿਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਜਦੋਂ ਕੋਨੇ-ਭਾਗ ਤੇ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਪਾਠਕਾਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜੀਆਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਠਕਾਂ ਵਲੋਂ ਮੈਨੂੰ ਪੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਕਿ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀ! ਜਿਥੇ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਉਣ ਲਈ ੨੦-੨੫ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਛਪਵਾ ਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧਾਇਆ ਹੈ, ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੇਰ੍ਹਾ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦਾ ਧਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਬੇਚਲ ਕਰੋ ਤਾਂ ਕਿ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨਾਂ ਬਾਰੇ ਜੋਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਬੋਧ ਮਿਲ ਸਕੇ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ, ਹੱਥੀ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪਵਾਨ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਲੇ, ਭਾਵ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕਾਂ ਦੀ ਜਿੰਦ ਨਾਲ ਜੀਤ ਮਿਲ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਈ ਲਾਖਾਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ 'ਕਿ ਅਸਾ ਟਾਗ' ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਅੰਤਿਕ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਬਿੰਦ ਸੰਗਿ ਨਾਮਦੇਉ ਮਨੁ ਲੀਣਾ ॥

ਆਖ ਦਾਮ ਕੋ ਛਾਪਰੋ ਹੋਇਓ ਲਾਖੀਣਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਸੁਨਨਾ ਤਨਨਾ ਤਿਆਗਿ ਕੈ ਪ੍ਰੀਤ ਚਰਨ ਕਬੀਰਾ ॥

ਲੀਚ ਕੁਲਾ ਜਲਾਪਾਰਾ ਕਵਿਰਿ ਗਾਨੀਯ ਗਹੀਰਾ ॥੧॥

ਰਬਿਦਾਸੁ ਚੂਢੇਰਾ ਚੰਦ ਨੀਤਿ ਤਿਨਿ ਤਿਆਗੀ ਮਾਇਆ ॥

ਪ੍ਰਗਤ ਹੋਆ ਸਾਧਮੰਗਿ ਹਰਿ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ ॥੨॥

ਸੈਨੁ ਨਾਈ ਖੁੜਕਾਰੀਆ ਹਰਿ ਘਰਿ ਘਰਿ ਸੁਨਿਆ ॥

ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਗਤਾ ਮਹਿ ਗਨਿਆ ॥੩॥

ਇਹ ਬਿਖਿ ਸੁਨਿ ਕੈ ਜਾਣਹੋ ਓਨਿ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ ॥

ਮਿਲੇ ਪੁਰਖਿ ਗੁਸਾਈਆ ਧੰਨਾ ਵਡਭਾਗਾ ॥੪॥੨॥

ਨਾਮਦੇਵ ਕਬੀਰੁ ਤਿਲੈਚਨੁ ਸਧਨਾ ਸੈਨੁ ਤੈ ॥

(ਪੰਨਾ ੪੮੭)

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੬)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਕਰ ਕੇ ਦੋਹ ਭੀ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਸੁਣਿ ਸਾਖੀ ਮਨ ਜਪਿ ਪਿਆਰੁ॥ ਅਜਮਲ ਉਧਾਰਿਆ ਕਹਿ ਏਕ ਖਾਰ॥
 ਬਾਲਮੀਕੇ ਹੋਆ ਸਾਧਸੰਗੁ॥ ਧੂ ਕਉ ਮਿਲਿਆ ਹਰਿ ਨਿਸੰਗ॥੧॥
 ਭਲਿਆ ਸੋਭਾ ਜਾਪਉ ਚਰਨ ਤੇਨ॥ ਲੇ ਮਸਤਕਿ ਲਾਵਉ ਬਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜੇਨ॥੨॥ ਰਹਾਉ॥
 ਗਨਿਆ ਉਧਰੀ ਹਰਿ ਕਹੈ ਭੋਜ॥ ਗਜਦਿੰਦੁ ਪਿਆਇਓ ਹਰਿ ਬੀਓ ਮੋਖ॥
 ਬਿਪੁ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾਲਦੁ ਭੰਜ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਭਜ ਗੋਬਿੰਦ॥੩॥
 ਬਹਿਕੁ ਉਧਾਰਿਓ ਖਸਿ ਪੁਰਾਸੁ॥ ਕਬਿਜਾ ਉਧਰੀ ਅੰਗਸਟ ਧਾਰ॥
 ਬਿਦਰੁ ਉਧਾਰਿਓ ਦਾਸਰ ਰਾਇ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਹਰਿ ਪਿਆਇ॥੪॥
 ਪੁਰਲਾਸ ਭਖੀ ਹਰਿ ਪੈਜ ਆਪ॥ ਬਸਤ੍ਰ ਛੀਨੋਤ ਦੋਪਤੀ ਰਖੀ ਲਾਜ॥
 ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਸੋਚਿਆ ਅੰਤ ਬਾਰ॥ ਰੇ ਮਨ ਸੋਚਿ ਤੂ ਪਰਹਿ ਪਾਰ॥੫॥
 ਧਨੈ ਸੋਚਿਆ ਬਾਲ ਖੁਪਿ॥ ਕ੍ਰਿਲੋਚਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਭਈ ਹਿਮਿ॥
 ਬੇਨੀ ਕਉ ਗੁਰਿ ਕੀਓ ਪੁਰਾਸੁ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਹੋਹਿ ਦਾਸੁ॥੬॥
 ਜੇਦੇਵ ਤਿਆਗਿਓ ਅਨੇਮੇਵ॥ ਨਾਈ ਉਧਾਰਿ ਸੈਨੁ ਸੇਵ॥
 ਮਨੁ ਭੀਗਿ ਨ ਭੋਲੈ ਕਹੂੰ ਜਾਇ॥ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਤਰਸਹਿ ਸਰਣਿ ਪਾਇ॥੭॥
 ਜਿਹ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਨਾਹੁਰਿ ਕੀਓ ਆਪਿ॥ ਸੋ ਭੈ ਲੀਨੇ ਭਗਤ ਰਾਖਿ॥
 ਜਿਨ ਕਾ ਗੁਣੁ ਅਕਰਣੁ ਨ ਬੀਚਾਰਿਓ ਕੋਇ॥ ਇਹ ਬਿਧਿ ਦੇਖਿ ਮਨੁ ਲਗਾ ਸੇਵ॥੮॥
 ਕਬੀਰਿ ਪਿਆਇਓ ਏਕ ਰੰਗ॥ ਨਾਮਦੇਵ ਹਰਿ ਜੀਉ ਬਸਹਿ ਸੰਗਿ॥
 ਰਵਿਦਾਸ ਪਿਆਏ ਪ੍ਰਭ ਅਨੂਪ॥ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਬਿੰਦ ਰੂਪ॥੯॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੨)

ਭਾਵ, ਸਰਧਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਮਨਾਂ-ਮਫਿੰਤਰ ਕਥਾਵਾਂ ਸੁਣਦੇ ਹੋਇਆ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਉਪਜ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸਦਕਾ ਵੱਡੇ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੇ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(੧) ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ

ਜਨਮ : ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਫਾਸੀ (ਭਬੀਰ ਚੌਰਾ) ਬਨਾਰਸ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਜੰਮੇ ਦੀ ਪੁਰਨਮਾਈ ਸੰਮਤ ੧੪੫੫ ਭਿਖੂਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ।
 ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ : ਪਿਤਾ-ਨੰਗੂ ਜੁਲਹਾ। ਮਾਤਾ-ਨੀਮਾ ਜੀ।
 ਵਿਵਾਹ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਲੱਧੀ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ।
 ਸੰਤਾਨ : ਪੁੱਤਰ ਕਮਾਨਾ ਅਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਕਮਾਲੀ ਜੀ।
 ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ : ਮਰਾਹਟ, ਜਿਲ੍ਹਾ ਗੋਰਖਪੁਰ ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੫੨੫ ਭਿਖੂਮੀ ਨੂੰ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਏ, ਇਥੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ।
 ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

['ਕਬੀਰ' ਸ਼ਬਦ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ 'ਬੰਡੇ' ਤੋਂ 'ਬੰਡਾ'।]

ਸੋ ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਚਮੁੱਖ ਹੀ ਬੰਡੇ ਤੋਂ ਬੰਡੇ ਸਨ, ਭਾਵ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਉੱਚ ਕੌਰੀ ਦੇ ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ 'ਸ੍ਰੀ ਸ਼ਬਦ' ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ (ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਮਤ-ਭੇਦ)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਕਾਸੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਪਰ ਜਨਮ ਬਾਰੇ ਕਈ ਸਾਖੀਆਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

ਕਬੀਰ-ਪੋਖੀ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਈਸ਼ਵਰ ਪੁਦ ਬਾਲ-ਰੂਪ ਬਣ ਕੇ ਲਹਰ ਭਾਰਾ ਤਲਾਉ ਕੋਲ ਕਾਥੀ ਵਿਚ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਉਤਰੇ ਤੇ 'ਨੰਗੂ' ਜੁਲਾਹੇ ਦੀ ਇਸਤਰੀ 'ਨੀਮਾ' ਆਪ ਨੂੰ ਘਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆਈ।

ਪਰ, ਦੂਜੀ ਸਾਖੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵਿਧਵਾ ਇਸਤਰੀ ਦੇ ਹੋਣੇ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ੁਭਾਵਕ ਹੀ ਬਿਨਾਂ ਮੰਗੇ ਪੁੱਤਰਵੰਤੀ ਹੋਣ ਦਾ ਵਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਸ਼ਰਮ ਦੀ ਮਾਰੀ ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਪੈਦਾ ਹੋਣ ਮਗਰੋਂ ਲਹਰ ਚਾਟਾ ਤਲਾਉ ਦੇ ਕੋਲ ਰੱਖ ਰਾਖੀ ਸੀ, ਜਿਥੋਂ ਨੰਗੂ ਕੇ ਨੀਮਾ ਨੰਘੇ ਤੇ ਰੋਂਦੇ ਹੋਏ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਕਬੀਰ' ਰੱਖਿਆ।

ਪਿਤਾ ਨੰਗੂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਨੀਮਾ ਨੇ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ, ਕਾਦੀ ਅਤੇ ਮੋਲਵੀ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾਇਆ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ, ਉਹ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਮਤ ਵੱਲ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਪੰਡਤ ਆਪ ਨੂੰ ਜਲਾਹਿਆ ਕਰਕੇ ਸੁਦਰ ਜਾਣਦੇ ਸਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸ਼ੁਦਰਾਂ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਣ ਦਾ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਤਾਰੀਬਾ ਦੇ ਮੁੰਡੇ ਹੁਣ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਪੜ੍ਹ ਸਕਦੇ। ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਨੇ ਜਿਸਨੂੰ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਣੀ ਦੇਵੇ ਉਸਦੀ ਬੰਧੀ ਵਿਚ ਹੀ ਅੱਗੇ

ਸ਼ਕਤੀ ਬਖ਼ਸ਼ਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਦੇਖ ਕੇ, ਸੁਣ ਕੇ ਹੀ ਆਪਣੀ ਅਨੁਭਵਤਾ ਨਾਲ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਪੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਕਈ ਹੀ ਸੀ, ਛੋਟੇ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਹੀ ਆਪ ਬੜੇ ਸਿਆਣੇ ਤੇ ਹੋਰਤਾਰ ਸਨ। ਭਾਵੇਂ ਮੁਸਲਮਾਨ ਜਲਾਹਿਆਂ ਦੇ ਪਰ ਵਿਚ ਪਰਵਰਿਤ ਪਾਈ—ਸ਼ਹਿਰ ਕਾਬੀ ਭੀ ਜਿਥੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਿਆਣੇ ਪੰਡਤ ਤੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤਾ ਸੀ, ਕਈ ਆਖਰਮ ਤੋਂ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਸਨ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਧਾਰਨ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਸੀ—ਜੋ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਯੋ ਭਾਵੇਂ ਪਿਤਾ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜੱਦੀ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਇਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਓਹੀ ਰੰਗ ਬੜ੍ਹਾ ਸੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਜਦ ਵੀ ਦਾਅ ਲੱਗਦਾ ਸਤਿਸੰਗ ਤੇ ਸਤਿਸੰਗ ਵਾਲੀਆਂ ਧਾਵਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜਦੇ, ਉਥੋਂ ਕਥਾਵਾਂ, ਪ੍ਰਸ਼-ਪਿਆਰ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਸੰਗ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਭਾਰਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ, ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੇ ਇਹ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਿਨਾਂ ਗਤਿ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਧਯਾਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਨੀਚ-ਜਾਤ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਜਿਅਨ ਨਹੀਂ ਭਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਚ-ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਉਪਮਾ ਸੀ। ਜੋ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਦੀ ਵਿਉਂਤ ਬਣਾਈ। ਰੋਜ਼ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਰੱਖਾ ਜੀ ਦੇ ਤਿਨਾਰੇ ਮਨੀਕਰਤ ਘਾਟ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਗਏ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਉਸੇ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਬਨਾਨ ਕਰਨ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਇਬਨਾਨ ਕਰਨ ਆਏ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੈਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਵੱਜਾ। ਪੈਰ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਸੁਆਹੀ ਜੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕੋਈ ਮਨੁੱਖ ਸੁੱਤਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਬਨਾਨ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਆਖਿਆ, “ਉਛ। ਰਾਮ ਕੇ ਰਾਮ ਕਹੁ। ਦਿਨ ਚਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਆਲਸ ਨਾਲ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਹੈ।” ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਸਰ ਸਾਬਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸਾਈ ਵਿਚ ਸਪੱਟ ਕਰਦੇ ਹਨ: “ਕਬੀਰ ਸਤਿਗੁਰ ਸੂਰਮੇ” ਭਾਵ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਰਾਮ ਰਾਮ ਦਾ ਲਗਾਤਾਰ ਜਾਪ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ, ਕਿਉਂਕਿ ਕਰਨੀ ਵਾਲੇ ਤਪਸ਼ਵੀ ਮਹਾਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬੋਲੇ ਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਅਨੇਕਾਂ ਦੀ ਕਾਇਆ ਪਲਟ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਕਰਨੀ ਤੋਂ ਹੀਏ ਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦਾ ਰੁੱਖ ਵੀ ਸੰਭਰ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਬੈਠਨਵ ਮਤ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਛੁੱਤ-ਛਾਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮੰਨਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਭਾਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਕਾਬੀਆਂ ਅਤੇ ਪਾਛਿਆਂ ਵਿਚ ਕਾਬੀ ਚਰਚਾ ਹੋਈ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੋਈ ਸੁੱਤੇ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹਤ ਸੀ, ਉਹ ਮਿਲ ਗਈ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਲਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਪਰ ‘ਰਾਮ ਕੇ ਰਾਮ ਕਹੁ,’ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰ-ਮੰਤਰ ਬਣਾ ਲਿਆ, ਇਸ ਕਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਹੋਇ ਖਿਰਕਤ ਬਨਾਬੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਾਮਾਨੰਦ ਗੁਸਾਈ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਲੋ ਉਠਿ ਕੈ ਜਾਦਾ ਗੰਗਾ ਨਾਵਟ ਤਾਈ॥
ਅਗੇ ਹੀ ਦੇ ਜਾਇ ਕੈ ਲੀਯਾ ਪਿਆ ਕਬੀਰ ਤਿਥਾਈ॥
ਪੈਰੀ ਟੁੱਖਿ ਉਠਾਇਆ ਬਿਲਹੁ ਰਾਮੇ ਸਿਖ ਸਮਝਾਈ॥
ਜਿਉ ਲੋਪਾ ਪਾਸਸ ਫੁਰੈ ਬੈਦਨ ਵਾਸੁ ਨਿਮੁ ਮਹਕਾਈ॥
ਪਸੁ ਪਰੰਤਰੁ ਦੇਵ ਕਰਿ ਪੁਰੈ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਬਡਿਆਈ॥
ਅਚਰਨ ਨੇ ਅਚਰਜੁ ਮਿਲੈ ਵਿਸਮਾਦੈ ਵਿਸਮਾਦੁ ਮਿਲਾਈ॥
ਭਰਣਾ ਭਰਦਾ ਨਿਭਗੁ ਗੁਰਮਖਿ ਭਾਣੀ ਅਪਭੁ ਘੜਾਈ॥
ਰਾਮ ਕਬੀਰੇ ਹੋਦੁ ਨ ਭਾਈ॥

(ਫਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੫)

ਗੁਰੂ ਪਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਹੁਤ ਪਸੰਨ ਹੋਏ। ਵੈਸ਼ਨਵ ਖਿਆਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ, ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਗ੍ਰਿਹਮਈਆਂ ਵਾਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਲਾਭ ਨੂੰ ਸਾਧੂਆਂ ਵਾਲਾ ਨੁਕਸਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਲੋਈ ਪਤੀਬੁਝਾ, ਆਗਿਆਕਾਰ, ਜੋਤ-ਸੋਭੀ ਅਤੇ ਭਗਤੀ-ਝਾਵ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਆਪ ਸੋਰਥੀ, ਸੰਜਮੀ, ਸਤਿਵਾਦੀ, ਪਰਵਾਰਕ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਦੋਵੇਂ ਨਿਲ ਕੇ ਜਲਾਹੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ, ਆਏ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਧਾਰਾ ਸ਼ਕਤਿ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ, ਸਿਰਫ਼ ਨਿਰਸਾਹ ਹੀ ਰਲਦਾ, ਜੰਝ ਕੇ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਾ ਰੱਖ ਸਕੇ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਕਿਰਤ ਜੀਵਨ ਨਿਰਧਾਰ ਲਈ ਕਰਦੇ। ਉਹ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਧਨ ਕਮਾਉਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨਿਰਲੋਭ, ਤਿਆਗੀ, ਸਤਿਵਾਦੀ, ਸੋਰਥੀ ਤੇ ਨਰਵੇਕਾ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਸਿਮਰਨ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਕਿਰਨਾਂ ਨਾਲ ਹਨੇਰੇ ਦਿਲਾਂ ਨੂੰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਮਿਲੀ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮਨੁੱਖ ਬੁਦਗਰਬੀ ਦੀ ਵਲਗਣ ਵਿਚ ਵਸਿਆ, ਸੁਆਰਥੀ, ਲੋਭੀ ਹੋਇਆ, ਮਾਇਆ ਦਾ ਪੁਜਾਰੀ ਬਣ ਕੇ ਮਨ ਦੀਆਂ ਵਧੀਆਂ ਭੈੜੀਆਂ ਦਿੱਛਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਹੱਕ ਪਾਰਦਾ, ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੀ ਰੋਤ ਨਿਚੋੜਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਪਾ ਸਵਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਗਵਾ ਸੈਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਿਰਤ ਨੂੰ ਜੀਵਨ-ਨਿਰਧਾਰ ਲਈ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਆਏ ਗਏ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ, ਨਾਮ ਜਪਦੇ, ਕਿਰਤ ਕਰਦੇ ਤੇ ਵੰਝ ਕੇ ਟਕਦੇ ਸਨ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਖੁਣਿਆ ਕੰਮਤਾ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਵੇਚ ਕੇ ਨਾਸਦ-ਪਾਣੀ ਲੈ ਆਉਂਦੇ। ਇਥੋਂ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਵਧਣ ਲੱਗਾ। ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਸਲਮਾਨ ਬਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰਫ਼ੀ ਤੇ ਤੁਅੱਸਬੀ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚੀਆਂ-ਸੱਚੀਆਂ ਸੁਣਾਈਆਂ:

ਖੁੰਨੀਤ ਕੀਏ ਫੂਦਕੁ ਜੇ ਹੋਇਗਾ ਅਉਰਤ ਕਾ ਕਿਆ ਕਰੀਐ॥

ਅਧੁ ਸਗੀਰੀ ਨਾਹਿ ਨ ਛੋੜੈ ਰਾ ਤੇ ਹਿੰਦੂ ਹੀ ਰਹੀਐ॥੩॥

ਛਾਡਿ ਕਰੇਬ ਰਾਮੁ ਭਲੁ ਬਉਰੇ ਜਲਮ ਕਰਤ ਹੈ ਭਾਈ॥

ਕਬੀਰ ਪਕਰਿ ਟੇਕ ਰਾਮ ਕੀ ਕੁਰਕ ਰਹੇ ਪਚਿਹਾਗੀ॥੪॥੮॥

(ਪੰਨਾ ੪੭੭)

ਇਹੋ ਹਰ੍ਹਾ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਅੰਦਰ ਖੁਲਸ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀ ਪਾਇਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸੁਧਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੈਸ਼ਨਵਾਂ ਵਾਲਾ ਪਰਿਵਾਰ ਪਾਤਨ ਕਰਕੇ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਣ ਕਰਕੇ ਬਹੁਤ ਈਰਖਾ ਹੋਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਵਾਹਜਿਆ। ਕਾਫ਼ੀ ਚੁਰਚਾ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ:

ਪਤੀਆ ਕਥਨ ਕਮਤਿ ਕੁਮ ਲਾਗੇ॥

ਸੂਫ਼ਹਰੀ ਪਰਵਾਰ ਸਕਲ ਸਿਉ ਰਾਮੁ ਨ ਜਪਹੁ ਅਭਾਗੇ॥੧॥ ਰਹਾਉ

ਬੋਧ ਪਰਾਨ ਪਡੇ ਕਾ ਕਿਆ ਗੁਨੁ ਪਰ ਚੰਦਨ ਜਸ ਭਾਗ॥

ਰਾਮ ਨਾਮ ਕੀ ਗਤਿ ਨਹੀ ਜਾਨੀ ਫੈਸੇ ਉਤਰਸਿ ਪਾਗ॥੧॥

ਜੀਅ ਬਹੁਤ ਸ ਧਰਮੁ ਕਰਿ ਬਾਪਹੁ ਅਧਰਮੁ ਕਹਹੁ ਕਤ ਭਾਈ॥

ਅਪਸ ਕਉ ਮੁਨਿਕਰ ਕਰਿ ਬਾਪਹੁ ਕਾ ਕਉ ਕਹਹੁ ਕਸਾਈ॥੨॥

ਮਨ ਕੇ ਅੰਬੇ ਆਪਿ ਨ ਝੂਝਹੁ ਭਾਹਿ ਬੁਝਾਭੁ ਭਾਈ॥

ਮਾਇਆ ਕਾਰਨ ਬਿਦਿਆ ਬੋਹਤੁ ਜਨਮੁ ਅਭਿਦਯਾ ਜਾਈ॥੩॥

ਨਾਰਦ ਬਚਨ ਭਿਆਸੁ ਕਹਤ ਹੈ ਸੂਕ ਕਉ ਪੁਛਹੁ ਜਾਈ॥

ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਰਾਮੇ ਰਾਮ ਫੂਟਹੁ ਨਾਹਿ ਤ ਝੂਝੈ ਭਾਈ॥੪॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੨)

ਕਾਜੀ, ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਪੰਡਿਆਂ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਕੋਈ ਸਿਖਿਆ ਗ੍ਰਹਿਤ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਸਗੋਂ ਮਨਾ ਅੰਦਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਹੇਠੀ ਕਰਾਉਣ ਦੀਆਂ ਪੁੱਠੀਆਂ ਵਿਉਂਤਾਂ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ। ਸੱਚੇ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਬੰਦੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਬੜੀਆਂ ਔਕੜਾਂ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਹਿੰਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਸਾਥੇ ਹੀ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਵਨ, ਪਰ ਖੜ੍ਹਦੇ ਪਾਸੇ ਤੇ ਸਿੱਧੇ ਜਾਣਾ ਇਹ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਵੇਂ ਹੀ ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਵੀ ਇਥ ਦਰਿਆ ਦੇ ਵਹਿਣ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਜੋ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚੱਲੇ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਔਕੜ ਨਹੀਂ ਵਾਪਸੀ, ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਪੈਪਰਾਹ ਹੋਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੇ ਤਾਂ ਦੁਨੀਆ ਮਗਰ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਵਾਪਰਨੀਆਂ ਚੁੱਕਰਤੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਉਹ ਸੁਸ਼ਮਾਨ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਪੜਵਰਿਸ਼ ਧਾ ਕੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਆਪ ਹਿੰਦੂਆਂ ਵਿਚ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਰਲਦੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪੇਂਡੂਆਂ ਤੇ ਕਾਜੀਆਂ ਦਾ ਜਿੰਗ ਹੀ ਆਪ ਨਾਲ ਝਗੜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਤਾਂ ਹੋਰ, ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਲਗਾ ਦਾ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦੀ। ਪਰ ਦੁਨੀਆਦਾਰ ਲੋਕ, ਆਰਾਜਕ-ਗਿਆਨੀਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ ਸਨ? ਮਾਤਾ ਜੀ ਦੇ ਹੁਸ਼ਿ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਨਿਜਾ ਉਨਿ ਕੋਠੀ ਗਾਥਾਰਿ ਆਨੇ ਲੀਖਤ ਜੀਉ ਗਇਉ॥

ਤਾਨਾ ਬਾਨਾ ਕਛੂ ਨ ਸੁਝੈ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸਿ ਲਪਟਿਏ॥੧॥

ਹਮਾਰੈ ਬੁਲ ਕਉਨੇ ਰਾਮੁ ਕਹਿਉ॥

ਜਬ ਕੀ ਮਾਲਾ ਲਈ ਨਿਮੂਰੇ ਤਖ ਕੇ ਸੁਖੁ ਨ ਭਇਓ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

(ਮਨਾ ੮੫੪)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਲੰਬੀ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਘਰ ਇਕ ਪੁੱਤਰ ਕਮਾਲਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰੀ ਕਮਾਲੀ ਹੋਈ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਚੋਰ ਮਾਰ ਤੋਂ ਭਰਦਾ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਿਆ। ਚੋਰ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੋਕ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਚੋਰ ਨੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਏ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਬਚਾ ਲਓ। 'ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ' ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਹਿ ਤਾਂ ਮਾਪੇ ਹੀ ਚੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਮਲੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕਮਾਉਣਾ ਹਰ ਇਕ ਦਾ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਚੋਰ ਨੂੰ ਲਤਰੀ ਕਮਾਲੀ ਨਾਲ ਲੇਟ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿਹਾ। ਲੋਕ ਆ ਗਏ, "ਕਬੀਰ ਜੀ! ਚੋਰ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਵੜਿਆ ਹੈ।"

ਕਬੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਥੇ ਹੈ ਲੱਭ ਲਵੋ।" ਸਾਰੇ ਅੰਦਰ ਵੱਡ ਹੋਏ। ਲੰਬੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਸਨ, ਕਮਾਲੀ ਹੀ ਆਪਣੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੱਟੀ ਹੋਈ ਸੀ ਤੇ ਕਮਾਲਾ ਵੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਘਰ ਦਾ ਪੌਤਾ ਪੌਤਾ ਵੇਲਿਆ। "ਏਥੇ ਨਹੀਂ, ਕਿਸੇ ਪਾਸੇ ਅੱਖ ਬਚਾ ਕੇ ਨਿਕਲ ਗਿਆ ਹੈ," ਚੋਖਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਸੋਲ ਉੱਠੇ ਤੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਰ ਚੋਰ ਕਮਾਲੀ ਦੇ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਖੁਲ੍ਹ-ਦਿਲੀ ਨੇ ਚੋਰ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਐਸਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜਾਣ ਮਗਰੋਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਅੱਜ ਤਾਂ ਚੋਰੀ ਛੱਡੀ।

ਕਬੀਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਅਜੀ ਕਮਾਲੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਚੋਰ ਸ਼ਾਪ ਬਣ ਗਿਆ। ਕਮਾਲੀ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਭੇਰ ਦਿੱਤਾ।

ਇਹ ਨਿਧ ਚੋਰ ਦੇ ਲੋੜਾ ਨੇ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਨਿੰਦਾ ਉੱਚੀ ਸੁਣ ਕੇ ਕਿਹਾ:

ਨਿੰਦਉ ਨਿੰਦਉ ਮੈ ਕਉ ਲੋਗੁ ਨਿੰਦਉ॥ ਨਿੰਦਾ ਜਨ ਕਉ ਖਹੀ ਪਿਆਰੀ॥

ਨਿੰਦਾ ਬਾਪੁ ਨਿੰਦਾ ਮਹਰਾਬੀ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਨਿੰਦਾ ਹੋਇ ਤਾ ਕੈਨਿੰਨ ਜਾਈਐ ॥ ਨਾਮੁ ਮਦਾਰਥੁ ਮਨਹਿ ਖਮਾਈਐ ॥

ਭਿਏ ਸਾਧ ਜਦੋਂ ਨਿੰਦਾ ਹੋਇ ॥ ਚਾਰੇ ਕਪੜੇ ਨਿੰਦਰੂ ਹੋਇ ॥੧॥

ਨਿੰਦਾ ਕਰੈ ਸ ਹਮਰਾ ਮੀਤ ॥ ਨਿੰਦਕ ਮਾਹਿ ਧਾਰਾ ਚੌੜੁ ॥

ਨਿੰਦਰੂ ਸੋ ਜੋ ਨਿੰਦਾ ਹੋਇ ॥ ਹਮਰਾ ਜੀਵਨ ਨਿੰਦਕੁ ਲੋਭੈ ॥੨॥

ਨਿੰਦਾ ਹਮਰੀ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰੁ ॥ ਨਿੰਦਾ ਹਮਰਾ ਕਰੈ ਉਧਾਰੁ ॥

ਜਨ ਕਬੀਰ ਕਉ ਨਿੰਦਾ ਸਾਹੁ ॥ ਨਿੰਦਰੂ ਭੂਢਾ ਹਮ ਉਤਰੇ ਪਾਰ ॥੩॥੨੦॥੭੧॥ (ਪੰਨਾ ੩੩੯)

ਠੀਕ ਉੱਚੇ ਗੱਲ ਹੋਈ: ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਨਿੰਦਾ ਹੋਈ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਧਦਾ ਗਿਆ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨਾਮ ਦਾ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹੋ ਪ੍ਰਭ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਗਏ ਹੋਏ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਬ੍ਰਹਮਣ ਲੋਕ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਚਰ ਆਖਦੇ, ਆਪ ਦੇ ਨਾਲ ਇੰਦ-ਅਵਿਧਾ ਕਰਨ ਲੱਗ ਗਏ। ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਭਰ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਉਹ ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਸਨ, ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇਖੇ ਕਿ ਹੋ ਬ੍ਰਹਮਣ! ਜਗ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖ ਕਿ:

ਗਰਬ ਵਾਸ ਮਹਿ ਕੁਨੁ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ॥ ਬ੍ਰਹਮ ਜਿੰਦੁ ਤੇ ਜਗ ਉਤਪਾਤੀ ॥੧॥

ਕਹੁ ਹੋ ਪੰਡਿਤ ਬਾਮਨ ਕਖ ਕੇ ਹੋਏ ॥ ਬਾਮਨ ਕਹਿ ਕਹਿ ਜਨਮੁ ਮਤ ਖੋਏ ॥੨॥੧॥੨੦॥੭੨॥ (ਪੰਨਾ ੩੩੯)

ਫੇਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਢੀ ਕਹਿ ਦੇਂਦੇ ਕਿ ਹੋ ਬ੍ਰਹਮਣ! ਸੁਣ:

ਜੇ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਬਾਮਨੀ ਜਾਇਆ ॥ ਜਉ ਆਨ ਬਾਟ ਕਾਹੇ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ॥੨॥

ਕੁਮ ਕਰ ਬ੍ਰਹਮਣੁ ਹਮ ਕਰ ਸੁਚ ॥ ਹਮ ਕਰ ਲੋਗੁ ਕੁਮ ਕਰ ਕੂਚ ॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੩੩੯)

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹੋ ਬ੍ਰਹਮਣ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਜੁਲਾਹਿਆਂ ਨੂੰ ਨਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦਸਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾ ਰਹਿੰਦੇ, ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਹੀ ਜੁਲਾਹਿਆ ਹੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਜਗਤ ਹੀ ਤਾਂ ਇਕ ਭਾਣੀ ਵਾਂਗ ਹੈ, ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਇਸ ਜਗਤ ਰੂਪ ਭਾਣੀ ਨੂੰ ਹਰ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸੁਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਮੈਂ ਜੁਲਾਹਿਆ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਕੀ ਹੋਇਆ।

ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬਾਨ ਅਰਪਣ ਕਰ ਦੇਣਾ

ਕਬੀਰ ਜੀ, ਲੰਈ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਬੱਚੇ ਰਲ ਕੇ ਦਸਾਂ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਮਾਈ ਕਰਦੇ, ਕੱਪੜਾ ਬੁਰਦੇ, ਭੇਦ ਕੇ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ, ਮਾਸੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ। ਆਏ ਗਏ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਰਦੇ, ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਮਨ ਨਾਲ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ। ਇਥੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਹਮ ਨਾਨ ਅੰਤਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਪਰ ਵਿਚ ਅੰਨ ਦੀ ਬੜੀ ਵਾਪਰੀ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਰੱਖਣੇ ਦਾ ਬਾਨ ਲੈ ਕੇ ਵੇਚਣ ਵਾਸਤੇ ਬਾਜ਼ਾਰ ਗਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ, “ਕਰਤ ਜੀ! ਸਿਆਲ ਦੇ ਦਿਨ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਬਸਰਤ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਚੰਗਾ ਰੋਜ਼ ਨੌਕਰ ਤੁਸੀਂ ਦਿਖ ਬਾਨ ਮੈਨੂੰ ਬਸਰਤ ਵਾਸਤੇ ਦੇ ਦੇਵੋ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੇਰੀਆਂ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨਗੇ, ਤੇਰੇ ਪਰ ਤੇਰੇ ਨਹੀਂ ਆਵੇਗੀ, ਭੰਡਾਰ ਬਦਲੂ ਰਹਿਣਗੇ।”

ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਬਚਨ ਸੁਣੇ, ਸਾਰਾ ਬਾਨ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਬਾਨ ਲੈ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰਵਾਰ ਵਾਸਤੇ ਰਾਸਨ ਹੁਣ ਕਿਵੇਂ ਲਵਾਂ?

ਘਰ ਦੇ ਜੀਅ ਫੁੱਧੇ ਉਡੀਕਦੇ ਹਨ, ਮਾਲੀ ਹੱਥ ਘਰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕੀ ਫੁੱਧ ਵਿਖਾਏਗਾ। ਇਥੋਂ ਜ਼ਰਾ ਸਚਦੇ ਘਰ ਮੁੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਇੰਨੇ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਰ ਦਾ ਸ਼ਿਮਾਲ ਪਿਲਕੁਲ ਭੁੱਲ ਗਿਆ। ਉਹਰ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਫੁੱਧ ਨਾਲ ਦੁਪੀ ਹੋਇਆ ਚਿੱਤਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਪੈ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਏ।

ਬੁੱਧ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ

ਸਰਬ-ਸਕਰੀਮਾਨ ਭਗਵਾਨ, ਭਗਤ ਵਫਲ ਜੀ, ਜੋ ਆਦਿ ਦੁਗਾਦਿ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਭ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਗਤ ਜੀ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਦੁਖ ਫੁੱਧ ਰੂਪੀ ਪੀੜਾ ਨਾ ਖੱਲ ਸਕੇ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਵਾਪਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ। ਅੰਨ, ਚਾਲ, ਲੁਣ, ਘਿਓ, ਗੁੜ, ਚਾਵਲ, ਮਠਿਆਈ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥ ਮਹੀਦਾ ਕੇ, ਲਦਵਾ ਕੇ ਕਸੀਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚ ਕੇ, ਬਿਨਾ ਪੁੱਛ-ਚਿੱਛ ਦੇ ਸਮਾਨ ਦੀਆਂ ਬੇਰੀਆਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਉਤਾਰ ਕੇ ਰੱਖਣੀਆਂ ਹੁਣ ਕਰ ਦਿੰਦੀਆਂ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲੱਭੇ, “ਭਾਈ। ਭਾਇਤ ਤੂੰ ਘਰ ਭੱਲ ਗਿਆ ਹੈਂ, ਇਹ ਸਮਾਨ ਸਾਡਾ ਨਹੀਂ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਗ੍ਰਹੀਥ ਜੁਲਾਹੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਤਾਂ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰਕ ਦਾ ਮਾਲ ਹੈ।” ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੀ (ਵਾਪਰੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ) ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮਾਤਾ ਜੀ। ਇਹ ਸਮੱਗਰੀ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਕਬੀਰ ਨੇ ਭੇਜੀ ਹੈ, ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਕਬੀਰ ਮੇਰੇ ਸੇਧ ਪਾਸ ਆਪਣਾ ਥਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਸੇਧ ਨੇ ਥਾਲ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਪਸੰਦ ਕੀਤਾ, ਪੁੱਸਿਨ ਹੋ ਕੇ ਬਖ਼ਸ਼ੀਸ਼ ਵਜੋਂ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਭੇਜੀ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਸ ਸੇਧ ਦਾ ਗ੍ਰਾਮਭਰਾ (ਦੂਤ) ਹਾਂ, ਘਬਰਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਖਾਉ ਤੋਂ ਅਨੰਦ ਕਰੋ।” ਇਥੋਂ ਆਖ ਕੇ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਉਤਾਰ ਕੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਘਰ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰੋਂ ਖਾਣ ਪੀਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਵੱਖ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਸਾਹਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਬਹੁਤ ਪੁੱਸਿਨ ਹੋਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੱਗਰ-ਪਾਣੀ ਛਕਿਆ। ਪਰ ਨੌਦੀ ਜੀ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਅੰਨ ਛਕੇ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਮੈਂਦੇ ਰਹੇ। ਕਾਫ਼ੀ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫਿਰ ਵੀ ਘਰ ਨਾ ਪੁੱਸਿ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਲੋਢਣਾ ਗਏ, ਸਭ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਨਿਕਾਣੇ ਵੇਖੇ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪੁੱਸਿ, ਜਿਥੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਚੌਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜੀ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਸਨ। ਕਈ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਦੇਣ ਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬੋਲੀਆਂ, ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਹਨੇਰਾ ਸੀ, ਕਾਫ਼ੀ ਰਾਤ ਲੰਘ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਤਿੰਨ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲ ਪਏ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਰੋਜੀ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਸੁਣਾਈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਵਲੋਂ ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਭੰਡਾਰਾ ਤੱਕ ਕੇ ਸ਼ਾਹਮਣਾਂ ਵਲੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਈਰਖਾ ਵਧੀ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਤਿਸੰਗ ਹੁੰਦਾ, ਕਾਫ਼ੀ ਮਹਾਤਮਾ ਇਕੱਠੇ ਹੁੰਦੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਸਾਰੇ ਸ਼ੇਰਾਵੀ ਆ ਗਏ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਭੰਡਾਰਾ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਗ੍ਰਹੀਥ ਲੋਕਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਬਸਤਰ ਅਤੇ ਭੋਜਨ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ। ਉਹ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਾਨਾ, ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ੇ। ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਜਦੋਂ ਜਾਤ-ਅੰਭਿਯਾਨੀ ਬਾਹਾਣਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਹੋਰ ਵੀ ਈਰਖਾ

ਦੀ ਅੱਗ ਭਰਦ ਓੜੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, "ਭਗਤ ਜੀ! ਸਾਰਾ ਧਨ ਸਾਧੂ ਅਤੇ ਸੂਢਰਾਂ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਅਸੀਂ ਦਾਨ ਲੈਣ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਹੀ ਨਹੀਂ?" ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਾਤ ਦੇ ਅਭਿਆਨ ਅਤੇ ਹੋਕਸ਼ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਅਦਬੀ ਫੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸ਼ਬਦ ਬੋਲੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜੇਹਰ ਆਪ ਨਗਜ਼ ਹੋ ਤਾਂ ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਨਗਰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਤ-ਅਭਿਆਨੀਆਂ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਦਾਨ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਰਹੇ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਮੰਗੀ ਵਿਚੋਂ ਧਨ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਕਹਿ ਕੇ ਸੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ। ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ, ਪਰ 'ਭਗਤ-ਪਾਲਕ' ਭਗਤ ਕੁਛਲ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਕਗਰ ਜੀ ਦੀ ਹੋਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਝੱਲ ਸਕਦੇ। ਝੱਟ ਪੱਟ ਕਬੀਰ ਦਾ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਦਾਰਥ ਲਿਆ ਕੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਗਤਾਂ ਲੁਆ ਕੇ, ਮਣਿਆਈਂ ਅਸਦਿ ਛਕਾ ਕੇ ਵੇਚੇ। "ਹਰਨ ਰਰਨ ਜਾ ਕਾ ਨੇਤ੍ਰ ਚੈਰ॥" ਦੇ ਮਹਾਂਬਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੀ ਖੇਡ ਵਰਤਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਮਿੰਦੇ ਹੋਏ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਵੀਰਤੀ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦੁਹਰੀ ਵਧ ਗਈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਬਾਮ ਨੇ ਜਦੋਂ ਘਰ ਝੱਲ ਨੂੰ ਟੁਰੇ ਤਾਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪੰਡਤ, ਵਿਕਸ, ਜਾਰਕ, ਮਨ-ਬਾਂਡਤ ਵਸਰੂਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਆਬੀਰਵਾਦਾਂ ਦੋਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਵੇਖੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਬਰਹਮਾਨੁਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਧਣ ਲੱਗੀ। ਆਏ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦੇ ਭਗਤ ਜੀ ਸੋਸ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਦਿਨੋਂ ਦਿਨ ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਵਧਦੀ ਗਈ, ਹਿਉਂ ਹਿਉਂ ਈਰਖਾਲੂ ਪੰਡਤ, ਕਾਜੀ ਲੋਕ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਦਿਖਾਉਣ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਵਿਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਨੀਵੀਆਂ ਤੇ ਨੀਵੀਆਂ ਕੋਈਆਂ ਦਰਬਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਅਣਹੋਈਆਂ ਝੁੱਟਾਂ ਘੜਦੇ ਰਹੇ। ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਪੁਨੀ ਵਿਚ ਤੜਪਰ ਰਹੇ।

ਈਰਖਾਲੂ ਪਾਂਡਿਆਂ ਤੇ ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤ

ਕਾਜੀ ਅਤੇ ਪੰਡਤ ਦੋਵੇਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੋ ਗਏ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਵਧਦੀ ਹੀ ਗਈ। ਬਨਾਰਸ ਦੇ ਨਵਾਬ ਪਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਯਤਨ ਕਰ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਪਰ ਉਹ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੋਈ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾ ਕੀਤੀ। ਅਚਾਨਕ ਦਿੱਲੀ ਦਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਿਖੰਦਰ ਲੋਧੀ ਦੌਰਾ ਕਰਦਾ ਕਾਜੀ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਉਹ ਇਥੋਂ ਨੂੰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਅੱਗੇ ਭਰਿਆਦੀ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਲਾਮਤ। ਕਬੀਰ ਜਿਉ ਤੇ ਇਸਲਾਮ ਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਭੁਭਰ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਪੁਰਾਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਗੁੱਬੇ (ਵੇਦ, ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ, ਭੁਰਾਨ ਆਦਿ) ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬੋਲਦਾ ਅਤੇ ਗਲ-ਰਿਵਾਜਾਂ, ਰੋਜੇ-ਨਮਾਜਾਂ, ਇਸ਼ਨਾਨ, ਕਿਰਿਆ-ਕਰਮ ਆਦਿ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ। ਨਿਰਾ ਆਪ ਹੀ ਨਹੀਂ ਵਿਗਾੜਿਆ, ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਨਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵਿਗਾੜ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਜਹਾਂ ਪਨਾਹ! ਇਹ ਦੌਰਾ ਮਜ਼੍ਹਬਾਂ ਦੇ ਮਿਲਾਫ਼ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਖੁਦ ਮੈਨੂੰ ਭੇਜੇ ਹੀ ਮਿਲ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕਈ ਵਾਰ ਹੋ ਆਇਲਾ ਹਾਂ॥ ਉਹ ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਿਚ ਨਿਰਭੇ ਹੋ ਇਉਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਕਬੀਰ ਹਜ਼ ਕਾਖੇ ਹਉ ਜਾਇ ਸਾ ਆਈ ਮਿਲਿਆ ਖੁਦਾਇ॥

ਸਾਈ ਮਾਭ ਸਿਉ ਲਹਿ ਪਹਿਆ ਤੂਝੈ ਕਿਨਿ ਭੁਗਮਾਈ ਗਾਇ॥੧੯॥

ਕਬੀਰ ਹਜ਼ ਕਾਖੇ ਹਉ ਹਉ ਪਾਇਆ ਕੋਤੀ ਸਾਰ ਕਬੀਰ॥

ਸਾਈ ਮੁਖ ਮਹਿ ਕਿਆ ਪਤਾ ਮੁਖਹੁ ਨ ਬੋਲੈ ਪੀਰ॥੧੯॥

ਅੰਗ ੧੩੫

ਥੋਰ ਮੁਲਾਇਆਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਉਪ ਖਿਓਂ ਫਿਚਕਰਾਂ ਕਰਦਾ ਹੈ:

ਕਬੀਰ ਮੁਲਾ ਮੁਨਾਰੇ ਕਿਆ ਚਚਹਿ ਮਾਂਦੀ ਨ ਬਹਰਾ ਜੋਇ॥

ਜਾ ਕਾਰਨਿ ਤੂੰ ਪਾਹਿ ਚਹਿ ਦਿਲ ਹੀ ਹੀਰਥਿ ਜੋਇ॥੧੮੪॥

(ਮਨਾ ੧੩੭੪)

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਹੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕਰੋ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੱਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਸੱਦਾ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਅਹਿਦੀਆਂ ਨੇ, ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਹੋਰ ਬੇ ਤਰ ਨਾ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਸਮਝੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਕੱਟਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਕਬੀਰ। ਜੇ ਬਚਣਾ ਈ ਤਾਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕੱਲ ਜਾਇਆ ਹੀ ਸਲਾਮ ਕਰੀ।" ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੋਈ ਪੈਟ-ਪਾਲੂ ਜ਼ਗਤ ਜਾਂ ਮਾਇਆ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀ ਸੋਤ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਤਿੰਨਾ ਹੁਣਾਂ ਤਾਂ ਉੱਪਰ ਹੋ ਚੁੱਕੇ, ਚਉੱਥੇ ਪੱਥ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਚੁੱਕੇ ਸੋਤ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਫਲਾ ਖਿੱਚੇ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਹੱਟ ਫਰਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਨਿਭਰ, ਨਿਰਭੈ, ਬਜ਼ੁਰੀ ਕਲਾ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਰਾਜ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ, ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੇ, ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਸਾਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਕਹੀਦਾ ਹੈ, "ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ," ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਸਲਾਮ ਨਾ ਕੀਤੀ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਸਿੱਕੰਦਰ ਲੋਧੀ ਰੁਖੀਥ ਅਧੀਨ ਹੋਇਆ, ਖਿੱਛ ਗਿਆ ਕਿ ਕਬੀਰ। ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋਇਆਂ ਹੋਇਆ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਦਾ ਹੈਂ, ਦੂਸਰੇ, ਤੂੰ ਆ ਕੇ ਸਲਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਨਾ ਅਦਬ ਅਦਾਬ। ਤੇਰੇ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਕਿਸ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਕ੍ਰੋਧ ਨਾਲ ਲਾਲ-ਪੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ, ਕੜਕ ਕੇ ਬੋਲਿਆ, "ਕਬੀਰ। ਤੂੰ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਬਿਲਾਹਾ ਧਰਮ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈਂ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੁਰਾਤਨ ਰਸਮਾਂ ਭਵਾਇਤਾ ਵਿਰੋਧ ਭੜਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਤੂੰ ਸਲਾਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਸਲਾਮੀ ਜਵਾਬ ਦੇਂਦਾ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਰਾਜਾ ਜੀ। ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਮਤ ਜਾਂ ਧਰਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਰਾਜਸੀਆਂ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਰਕਤਾਂ ਦੇ ਜ਼ਰੂਰ ਵਿਰੋਧ ਹਾਂ ਜੋ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੁੱਟਣ ਤੇ ਧੋਖਾ ਦੇਣ ਮਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਪੰਥਿਕ ਵਿਰੋਧ ਜ਼ਰੂਰ ਹਾਂ। ਆਪ ਨੂੰ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਨਸ਼ਾ ਹੈ, ਪੰਡਤਾਂ ਦੇ ਮੱਲਵੀਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦੀ ਪਛਾਣ ਨਹੀਂ, "ਅੰਗਾਰਾ ਸੁਖਿ ਕਥਹਿ ਨ ਸੋਈ ਹੈ॥ ਰਾਜਾ ਰੰਗ ਦੇਉ ਮਿਲ ਰੋਈ ਹੈ॥" ਦੇ ਡੰਡਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਰੂਸੀ ਸ਼ਾਨਾਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਅੱਲਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ, ਰਾਗ-ਦ੍ਰੋਸ਼ ਵਿਚ ਭਾਬੇ ਅਸਲੀਅਤ ਤੋਂ ਭਟਕ ਗਏ ਹੋ। ਸਲਾਮ ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਕਿ ਮੈਂ ਸਭ ਨਾਲ ਮਿਆਰ ਬਹਦਾ ਹਾਂ। ਸਭ ਰਾਮ ਦੇ ਫਣਾਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਰਾਮੀ ਹੈ।

ਅਵਲਿ ਅਲਹ ਨੂਹ ਦੇਪਾਇਆ ਦੁਸਰਿ ਕੋ ਸਭ ਬੰਦੇ॥

ਏਕ ਨੂਰ ਤੋ ਸਭ ਜਗੁ ਦਿਪਜਿਆ ਕਰੀਨ ਕਲੇ ਕੋ ਮਹਿ॥੧॥

ਲੋਗਾ ਭਗੀ॥ ਨ ਭੂਲਹੁ ਭਾਈ॥

ਖਾਲਿ ਖਲਕ ਖਲਕ ਮਹਿ ਖਾਲਿਹੁ ਪੁਹਿ ਹਰਿਓ ਸ੍ਰੰਖ ਹਾਂਭੀ॥

(ਮਨਾ ੧੩੭੫-੭੬)

"ਬਾਦਸ਼ਾਹ। ਤੀਜਾ ਨਾ ਕਰੀ, ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਹੀ ਮਨੁੱਖ ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ ਜੋ ਸੁਦਾ ਦੀਆਂ ਖਸਮਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦਾ ਹਿੱਸਾਵਟ ਕਰੇ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਨੂੰ ਭੀ ਉਸ ਖਸਮਸ਼ ਦੀ ਕਿਰਤ ਸਮਝੇ। ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਸੁਦਾ ਦੀਆਂ ਖਸਮਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਕੱਲੇ 'ਬਾਕਤ', ਧਨ ਤੇ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ, ਬਿਨਾਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਤੂੰ ਸੁਦਾ ਦੀ ਮਲਕਤ ਦਾ ਰਲਾ ਕਰਨਾ ਸੀ ਤੇ ਸੁਦਾ ਦਾ ਸ਼ੁਕਰ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਪਰ ਤੂੰ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਇਹ

ਚੱਸਣ 'ਤੇ ਲੱਕ ਖੰਨੁ ਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਭ ਚੁੱਥ ਮੇਰਾ ਹੀ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨੋ, ਪਰ ਤੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ, ਮੁਢਾ ਦੇ ਅਸਲੀ ਹੋਏ ਕਿਸੇ ਬੰਦੇ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਨਿਵਾਦੇ, ਉਹ ਖੁਦਾ ਅੱਗੇ ਹੀ ਨਿੱਥਦੇ ਹਨ।"

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਦਲੇਰੀ-ਭਰੇ ਜਵਾਬ ਨਾਲ ਕਣੋਰ ਹਿਰਦੇ ਨਰਮ ਹੋਣ ਦੀ ਥਾ ਪੁੱਤੀ ਮਤ ਭਾਲਾ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, "ਇਸਨੂੰ ਸੋਹਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕੁੰਘੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਭੋਭ ਕੇ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ।" ਹੁਕਮ ਸੁਣਦਿਆਂ ਸ਼ਾਹ ਹੀ ਅਹਿਲਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਰੋਂ ਫੜ ਲਿਆ, ਹੋਥ ਪੈਰ ਸੋਹਲਾਂ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ। ਜੱਲਾਦ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਕਿਨਾਰੇ ਲੈ ਗਏ। ਮੇਲਵੀ ਤੇ ਪੰਡਤ ਮੁਖ ਮਨ, ਉਹ ਮੂੰਹ ਜੰਤ-ਜੰਤ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਰਬਾਨੁ ਨੇ 'ਤੇ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹੇ ਸੋਗ ਵਿਚ ਡੁੱਬੇ ਹੋਏ ਸਨ; ਮਿੱਤਰਾਂ, ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਅਤੇ ਹਾਥਬੰਦਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਗੰਗਾ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਇਕੱਠੀ ਹੋ ਗਈ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਆਪ ਵੀ ਪੁੱਜ ਗਿਆ।

ਸਰਕਾਰੀ ਖੋੜਾ ਕਿਨਾਰੇ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਪਿਆਦਿਆਂ ਤੇ ਜੱਲਾਦਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਥੋੜੇ ਵਿਚ ਹੱਥ ਦਿੱਤਾ। ਮਲਾਹ ਚੌਪੂ ਸ਼ਾ ਕੇ ਕੁੰਘੇ ਪਾਣੀ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਵੇਗ ਵਾਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਸੋਜਾ ਲੈ ਗਏ। ਜੱਲਾਦਾਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਕੱਢੇ 'ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹਾਹਾਕਾਰ ਮਚਾਈ, "ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਭੁਤਾ ਕੀਤਾ। ਭਗਤ ਨੂੰ ਮਾਹਾਸ਼ਾਹ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਸੁੱਟਿਆ" ਆਦਿ ਆਦਾਜ਼ਾਂ ਆਈਆਂ। ਪਰ ਰੱਬੀ-ਸੱਤਾ ਜਿਹੜੀ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਪੜ੍ਹ ਨੇ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਸੁੱਟੇ ਗਏ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਫੌਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਪੁਤ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਆਪਣੀ ਏਕੀ ਤਾਕਤ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਸੋਹਲਾ ਖੋਲ੍ਹ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਇਕ ਮ੍ਰਿਗਸ਼ਾਲਾ 'ਤੇ ਚੌਕੜਾ ਮਾਰ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹਮ ਨਾਮ ਦਾ ਮਿਸਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਮ੍ਰਿਗਸ਼ਾਲਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਕੁੰਘੇ-ਕੁੰਘੀਤੇ ਘਾਟ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਸਰਬਾਨੁਆਂ ਨੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਇਥੋਂ ਹੋਥ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦਾ ਜੱਥਾ ਪੜ੍ਹ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਾ ਜਹਿਰ ਕਾਜੀ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਅੱਗੇ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਾਪ ਗਈ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਭੁਗਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਗੰਗਾ ਗੁਸਾਇਨਿ ਗਹਿਰ ਗੰਗੀਰ॥ ਜੰਜੀਰ ਵੱਧਿ ਕਰਿ ਖਰੇ ਕਬੀਰ॥੧॥

ਮਨ ਨ ਡਿਰੀ ਤਨੁ ਕਾਏ ਕਉ ਛਹਾਇ॥ ਚਰਨ ਕਮਲ ਚਿਤੁ ਰਹਿਓ ਸਮਾਇ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਗੰਗਾ ਲੀ ਲਹਰਿ ਮੇਰੀ ਟੁਟੀ ਜੰਜੀਰ॥ ਮ੍ਰਿਗਸ਼ਾਲਾ ਪਰ ਬੈਠੇ ਕਬੀਰ॥੨॥

ਕਹਿ ਕੰਬੀਰ ਕਉ ਸੋਗ ਨ ਸਾਥ॥ ਜਲ ਥਲ ਰਾਖਨ ਹੈ ਰਖੁਨਾਥ॥੩॥੧੦॥੧੮॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੨)

ਇਹ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬਾਦਸ਼ਾਹ, ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਅਤੇ ਪਾਣਿਆਂ ਨੇ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਪਰ ਕਣੋਰ ਮਨਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਾ ਆਈ। ਪੜ੍ਹ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧੇ ਹਿਰਦੇ ਪੜ੍ਹ ਜੀ ਦੀ ਅਲੌਕਿਕ ਖੋਭ ਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕੇ। ਭਾਤ ਭਾਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਕੋਈ ਆਖੇ ਕਬੀਰ ਜਾਦੂਗਰ ਹੈ, ਉਸਨੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕੁੰਘਣਾ, ਇਸਨੂੰ ਹੋਰ ਢੰਗ ਵਰਤ ਕੇ ਖਰਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਹੋਈਆਂ। ਰਾਜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਦੇ ਮਦ ਵਿਚ ਕਾਜੀਆਂ, ਮੁਲਾਣਿਆਂ ਤੇ ਪਾਣਿਆਂ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਹੁਕਮ ਮੁਤਾਬਕ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਢੋਰ ਲਗਾਇਆ ਗਿਆ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਉਨ ਢੋਰ ਵਿਚ ਰਸਾਵਾਂ ਕੇ ਅੰਗ ਲਗਾਈ ਗਈ। ਪੜ੍ਹ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਰਾਮ ਨਾਮ ਵਿਚ ਢੇਰੀ ਹੋਏ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਵਾਲ ਵੀ ਫਿੰਗਾ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਮੁੜਸਕੀ ਮੁਲਾਣੇ ਅਤੇ ਪਾਣਿਆਂ ਦਾ ਟੋਲਾ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਇਸ ਵਾਰ ਵੀ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ, ਤਦ ਖੁਨੀ ਹਾਥੀ ਮੁਹਰੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸੁਟਵਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਾਥੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਚੀਕਾਂ

ਮਾਰਦਾ ਵਾਪਸ ਭੱਜ ਗਿਆ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੇ ਸਭ ਧਤਨ ਅਸਫਲ ਰਹੇ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਜਿਸ ਘਟਨਾ ਬਾਰੇ ਵੀ ਆਪਣੀ ਗਣੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

ਭੁਜਾ ਬਾਂਧਿ ਭਿਲਾ ਕਰਿ ਭਾਇਓ॥ ਹਸਤੀ ਫੁੱਧਿ ਮੁੰਡ ਮਹਿ ਮਾਰਿਓ॥
ਹਸਤਿ ਭਾਗਿ ਕੇ ਚੀਸਾ ਮਾਰੈ॥ ਇਆ ਮੂਰਤਿ ਕੈ ਹਰਿ ਬਲਿਹਾਰੈ॥੧॥
ਆਹਿ ਮੇਰਿ ਠਾਕੁਰ ਹਮਰਾ ਜੰਗੁ ਕਾਜੀ ਬਹਿਰਿ ਹਸਤੀ ਤੋਰੁ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਸੇ ਮਹਾਵਤਿ ਤੁਝ ਭਾਰਉ ਕਾਟਿ॥ ਇਸਹਿ ਤੁਰਾਵਹੁ ਘਾਲਹੁ ਸਾਟਿ॥
ਹਸਤਿ ਨ ਤੋਰੈ ਧਿਆਨੁ॥ ਭਾ ਕੈ ਹਿਰੈ ਸੁਨੈ ਸੁਗਵਾਨੁ॥੨॥
ਕਿਆ ਅਪਰਾਧੁ ਜੰਤ ਹੈ ਬੀਨਾ॥ ਬਾਂਧਿ ਪੈਟ ਲੁੱਧਰ ਕਉ ਦੀਨਾ॥
ਕੁੰਚਰੁ ਪੈਟ ਲੈ ਲੈ ਨਾਸਕਾਰੈ॥ ਸੂਈ ਨਹੀ ਕਾਜੀ ਅਧਿਆਰੈ॥੩॥
ਗੀਨਿ ਬਾਰ ਪਨੀਆ ਰਹਿ ਲੀਨਾ॥ ਮਨ ਕਣੋਰੁ ਅਜਰੁ ਨ ਪਤੀਨਾ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਹਮਰਾ ਗੀਓਂਦੁ॥ ਚਉਥੇ ਪਦ ਮਹਿ ਜਨ ਕੀ ਜਿੰਦੁ॥੪॥੧॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੮੭੦)

ਸਭ ਹੀਲੇ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਰਾਜੇ ਦੀ ਆਰਮਾ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਾਲ ਭਕੀਰ ਹਨ, ਗੱਗਾ ਦਰਿਆ, ਅੱਗ, ਮੁਨੀ ਧਾਰੀ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਹਿ ਸਕੇ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਗਿਆਨ-ਰੂਪੀ ਅੱਖਾਂ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈਆਂ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਣਕ ਮੋਤੀ, ਸੂਰਨ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਰਤਨ, ਹੀਰੇ ਆਦਿ ਛੋਟਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ, ਮੁੜ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰਾਹਤਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਦਮਸ਼ਾਦ ਤੰਗ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਪਰਜਾ ਦੀ ਮੇਘਾਂ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਰਨੇ।"

ਦੂਠਾ ਕਾਜੀ ਵੀ ਤੇਂ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਆਦਮੀ ਵੀ ਹਾਰ ਮੰਨ ਕੇ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਗਏ। ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਹੋ ਗਈ, ਸਭ ਦੇ ਸਿਰ ਨੀਵੇਂ ਹੋ ਗਏ।

ਕਬੀਰ ਜੀ ਦਾ ਪੁਲੋਕ ਗਮਨ

ਕਬੀਰ ਜੀ ਸੰਨੀ ੧੨੦ ਬਰਸ ਦੀ ਆਧੂ ਤਕ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਚਲਾਏ ਤੇ ਕੁਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰਾਹ ਪਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਕਾਸ਼ੀ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਹੀਰਥ ਹੈ। ਇਸਨੂੰ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਤਿਆਗੇ ਉਸਨੂੰ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਨੇੜੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਸਤੀ ਵਿਚ ਮਗਰਹ ਅਸਥਾਨ ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਹੜੱਬਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਹਿੰਦੂ ਸਭ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਮਗਰਹ ਵਿੱਚੋਂ ਮੰਦਿਰਾ ਉਹ ਨਰਕ ਨੂੰ ਜਾਵੇਗਾ।

ਪਰ, ਕਬੀਰ ਜੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਖੀਰ ਸਮੇਂ ਕਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਗਰਹ (ਹੜੱਬਾ) ਆ ਕੇ ਛੇੜਾ ਲਾ ਲਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਜਿੱਥੇ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ ਕਿ:

ਹਰਿ ਕਾ ਸੰਤੁ ਮਰੈ ਤਾਝੇਥੇ ਤੇ ਸਗਲੀ ਸੈਨੁ ਕਰਾਏ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੪)

ਕਿਆ ਕਾਸੀ ਕਿਆ ਉਪਰੁ ਮਗਰਹੁ ਰਾਖੁ ਹਿਦੈ ਜਉ ਹੋਈ॥ (ਪੰਨਾ ੪੮੪)

ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਹਰੀ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਬਿਨਾਂ ਭਗਤੀ ਕੀਤਿਆਂ ਭਾਵੇਂ ਸਾਰਾ ਜਨਮ ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਉਥੇ (ਕਾਸ਼ੀ ਵਿਚ) ਹੀ ਮਰ ਜਾਵੇ, ਮੁਕਤੀ ਖੁਪਰ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਭਾਵੇਂ ਮਗਰਹ ਜਾ ਕੇ ਸਹੀਦ ਤਿਆਗ ਦੇਵੇ, ਉਹ ਨਰਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ।

ਦਿਨ ਬਾਬਤ ਕਬੀਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸਾਥੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਭੁਧਮਾਰੇਨੇ ਹਨ :

ਜਿਉ ਜਲ ਕੀਤਿ ਬਾਹਿਰ ਚਇਉ ਮੀਨਾ ॥ ਪੁਰਬ ਜਨਮ ਹਉ ਕੁਪ ਕਾ ਕੀਨਾ ॥੧॥
ਅਸ ਕਰੁ ਰਾਮ ਕਥਨ ਗਾਇ ਮੰਗੀ ॥ ਤਜੀ ਮੈ ਖਨਾਹਸ ਮਤਿ ਭਈ ਬੰਗੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
ਸਗਲ ਗਨੁ ਸਿਵ ਪੂਰੀ ਹਾਵਾਇਆ ॥ ਮਰਜੀ ਬਾਹ ਮਗਹਰਿ ਉਣਿ ਆਇਆ ॥੨॥
ਬਹੁਤ ਬਹਾ ਤਪੁ ਕੀਆ ਕਾਮੀ ॥ ਮਰਨੁ ਭਇਆ ਮਗਹਰ ਕੀ ਬਾਜੀ ॥੩॥
ਰਾਸੀ ਮਗਹਰ ਸਮ ਬੀਚਾਰੀ ॥ ਓਛੀ ਭਗਤਿ ਕੋਈ ਉਤਰਜਿ ਪਾਈ ॥੪॥
ਕਰੁ ਗੁਰ ਗੰਜ ਸਿਵ ਸਰੁ ਕੋ ਜਾਨੈ ॥ ਮੁਆ ਕਸੀਤੁ ਯਮਤੁ ਜੀ ਰਾਮ ॥੫॥੧੫॥ (ਮਤਾ ੨੨੬)

ਪਹਿਲੀਆ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪੁਰਾਤਨ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨਾਲ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਪਰਾਟ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੱਸਦੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਪੁੱਛਣਾ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ, "ਭਗਤ ਜੀ! ਤਸੀਂ ਇਹ ਕੀ ਕੀਤਾ, ਜਿਵੇਂ ਮੱਛੀ ਦੀ ਮੋਤ ਆਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਜਲ ਛੱਡ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਤਸੀਂ ਸਿਖ-ਦਾਹੀ ਕਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਮਗਹਰ ਕਿਉਂ ਆ ਗਏ? ਇਹ ਤਸੀਂ ਬੋਝੀ ਮੋਤ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁਣ ਤੁਹਾਡੀ ਕੀ ਹਾਲਤ ਹੋਵੇ, ਤਸੀਂ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਰਾਖੀ ਵਿਚ ਜਿਸਤਨ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘਾਇਆ। ਹੁਣ ਮਗਹਰ ਕਿਉਂ ਆ ਬੈਠੇ ਹੋ?" ਇਵੇਂ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਭਗਤ ਜੀ ਅਗਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਵਿਚ ਉਤਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, "ਹੇ ਲੋਕੋ! ਕਾਸ਼ੀ ਮਗਹਰ ਥੰਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਿਕਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਫ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਕਲੰਘਾ ਕੱਢ ਦੇਵੋ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਮਰ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਸਭ ਦੇਵਤਿਆਂ, ਮਨੁੱਖਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ (ਲੀਸਰ) ਸਭ ਕੁੱਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।" ਕਬੀਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, "ਮੈਂ ਰਮਤ ਰਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੇਰੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮਗਹਰ ਦਾ ਨੀਹੀ ਆਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ।" ਜਿਸਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਕੇ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਵਿਖਾਇਆ। ਮਗਹਰ ਵਿਚ ਜੰਗਤਾਂ ਇਤੱਫ਼ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ। ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਨਾਰਸ ਅਤੇ ਗੰਗਾਘਾਟ ਦੇ ਸਭ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਲੋਂ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਇਸ ਜੰਗਤ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਤੀ, ੧੨੦ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਆਧੁ ਬਤੀਤ ਕਰ ਕੇ ਸੰਨ ੧੫੭੫ ਵਿਚ ਹੋਰਖਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਮਗਹਰ ਵਿਖੇ ਆਪ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ।

ਮਹਾਤਮਾ, ਜਗਤ, ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼, ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਮਾਇਆਵਾਦੀ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਸਤਿ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅੰਦਰ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਰਮ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਇਥੇ ਕੁੱਝ ਕੁ ਦਾ ਹੀ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਪੁਰਾਤਨ ਰਵਾਨੇ ਦੇ ਕੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਜ਼ਰਮਾਇਆ ਹੈ :

ਸਨਕਾਧਿਕ ਨਾਕਰ ਮੁਨਿ ਸੋਖਾ ॥ ਤਿਨ ਹੀ ਤਨ ਮਹਿ ਮਨੁ ਨਹੀਂ ਪੋਖਾ ॥੩॥
ਇਸੁ ਮਨ ਕਉ ਕੋਈ ਪੰਜੁਰੁ ਭਾਖੀ ॥ ਤਨ ਛੂਟੇ ਮਨੁ ਕਰਾ ਜਮਾਈ ॥੪॥
ਗੁਰ ਪਰਸਾਦੀ ਸੋਚੈਉ ਨਾਮ ॥ ਜਗਤਿ ਹੈ ਪੁੰਮਿ ਲਿਨ ਹੀ ਹੈ ਜਾਨਾ ॥੫॥ (ਮਤਾ ੨੨੭)

ਚਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਚੱਲਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ-ਰਸਮਾਂ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(੨) ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ

ਜਨਮ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਸੂਦੀ ੧੧ ਮੀਤ ੧੩੨੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ (੧੩੭੦ ਈਸਵੀ) ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਨਰਸੀ ਬਾਮਨੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਤਾਰਾ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ।
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ : ਪਿਤਾ-ਦਾਮ ਸੋਨੀ। ਮਾਤਾ-ਗੰਨਾ ਬਾਈ।
ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ : ਪੁੰਡਰ ਪੁਰ।
ਗੁਰੂ-ਚੌਖਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਚੌਖਿਆ ਗਿਆਨੋਪਦੇਸ਼ ਮਹਾਰਾਮਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।
ਵਿਵਾਹ : ਆਪ ਦਾ ਵਿਵਾਹ ਗੋਬਿੰਦ ਸੋਨੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਹਾਜਾ ਬਾਈ ਨਾਲ ਹੋਇਆ।
ਸੰਤਾਨ : ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਪੁੱਤਰ ਅਤੇ ਇੱਕ ਪੁੱਤਰੀ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ : ਨਾਰਾਇਣ, ਮਹਾਂਦੇਵ, ਗੋਬਿੰਦ ਤੇ ਵਿਨੋਦ, ਪੁੱਤਰੀ ਲਿੰਬਾ ਬਾਈ।
ਜੋਗੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ : ਸੰਮਤ ੧੩੦੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਆਪ ਸੰਚਖੰਡ ਜਾ ਧਿਰਾਜੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ੬੨ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਭਰਪੂਰ ਹਨ। ਆਪ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵੈਸਨੇ ਰਾਘ ਮੁਰਤੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਅੰਤ ਵਿਚ ਇਕੋ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਬਣੇ ਸਨ।
ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪਿੰਡ ਘੁੰਮਣ ਜਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਮੰਦਰ ਬਣਵਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਮਾਘੀ ਨੂੰ ਭਾਰੀ ਸ਼ਾਨਾਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

“ਨਾਮਦੇਵ ਹਰਿ ਜੀਉ ਖਸਹਿ ਸੋਗਿ॥”

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਕੱਤਕ ਸੂਦੀ ੧੧ ਮੀਤ ੧੩੨੭ ਨੂੰ ਦਾਮ ਸੋਨੀ ਦੇ ਘਰ ਮਹਾਰਾਸ਼ਟਰ ਪ੍ਰਾਂਤ ਦੇ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸਤਾਰਾ ਦੇ ਇਹ ਨਗਰ ਨਰਸੀ ਬਾਮਨੀ ਵਿਖੇ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਗੰਨਾ ਬਾਈ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾਮ ਸੋਨੀ ਭਗਤੀ-ਰਾਘ ਬਣੇ ਸਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਹੀ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾਂਦੇ ਤੇ ਨਾਗਰ ਜੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਨਾਗ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਨ। ਲੀਡੇ ਪੈਂਦੇ ਅਤੇ ਵੱਖਰੇ ਭਾਗ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕਸਮੇਂ ਕਿਸੇ ਭਗਤੀ ਦੇ ਸ਼ੁਭ ਸੰਸਕਾਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ। ਹਾਥੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਾਠਭਾਲ ਵਿਚ ਪੱਕਤ ਜੀ ਪਾਸ ਰੇਖਿਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਆਪ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਦਿਆ ਨਾਲ ਵਿਹਿਆਰਬੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪੜ੍ਹ-ਗੜ੍ਹੀ ਵੱਲ ਵੱਧ ਧਿਆਨ ਦੇਂਦੇ।

ਨਗਰ ਨਰਸੀ ਬਾਮਨੀ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੰਡਰ ਪੁਰ ਬੀਨੂਲ ਮੀ ਦਾ ਮੰਦਰ ਸੀ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਚੰਦਰ ਭਾਗਾ ਨਦੀ ਜਿਲ੍ਹਾਨੂੰ ਉਸ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਬੰਗਾ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਸੰਤਰਾਹ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸੁਕਾਇਮਾਨ ਹੈ। ਇਹ ਪੰਜ ਸੌਤ ਸੌ ਸਾਲ ਪੁਰਾਣਾ ਮੰਦਰ ਹੈ। ਇਹ ਮੰਦਰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਦੀ ਯਾਜ ਵਿਚ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਪੁਰਖੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੰਦੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਇਕਾ ਇੱਕ ਪਈ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਇੰਨੇ ਤੇ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ ਸਨ। ਇਸੇ ਕੁਝ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਮੂਰਤੀ ਬਣਾ ਕੇ ਮੰਦਰ ਬਣਾ ਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਵੀ ਇਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਨਾਲ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਭੋਤਲੀ ਮਿੱਠੀ ਜਬਾਨ ਨਾਲ

ਬਾਲਕ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਜੀ ਨਾਲ ਸਰਗੁਣ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਤਗ਼ਰੀ ਦੀ ਲਗਨ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਉਹ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਨਲ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਚਿਤਰਨੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਵਾਂਗ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਉਸੇ ਨੂੰ ਚੇਤਨ (ਜਿਉਂਦੇ ਜਾਗਦੇ) ਭਗਵਾਨ ਮੰਨਣ ਲੱਗ ਗਏ। ਭੋਲੇ-ਭਾਵ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾ ਨੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਮੂਰਤੀ ਰੂਪ ਬੀਨਲ ਹੀ ਸੱਚੇ ਭਗਵਾਨ ਹਨ।

ਪੁਰਾਤਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਦਾ ਰਿਵਾਜ ਸੀ, ਜਦ ਆਪ ਦੀ ਉੱਥੇ ਹੁ ਵਛਰੀ ਉਮਰ ਹੋਈ ਤਾਂ ਗੋਬਿੰਦ ਸੋਤੀ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾਸਾਬਾਈ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਵਿਆਹੁਤਾ ਜੀਵਨ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਕੋਈ ਵਿਘਨ ਨਾ ਪਾ ਸਕਿਆ। ਇਹ ਦਿਨ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਕਿਤੇ ਬਾਹਰ ਕੰਮ ਕਾਢ ਵਾਸਤੇ ਚਲੇ ਗਏ, ਠਾਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਗਈ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਅਤਿਅੰਤ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੋਈ। ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਧਸੰਗੇ ਉਨ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਨਾਕਰ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣਾ ਉਪਰੰਤ ਦੱਧ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਮੂਰਤੀ ਅੱਗੇ ਧਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਪੀਣ ਲਈ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੋਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਠਾਕਰ ਜੀ ਨੇ ਦੁੱਧ ਨਾ ਪੀਤਾ, ਫਿਰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੋਨਤੀਆ ਕਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀਆਂ, "ਹੇ ਠਾਕਰ ਜੀ! ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਕਰੇ ਦੁੱਧ ਨਾ ਪੀਓਗੇ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਣਗੇ, ਅੱਗੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਤੋਂ ਤੁਸੀਂ ਹਰ ਹੋਸ਼ ਦੁੱਧ ਪੀਓ ਹੋ, ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਪੀ ਲਵੋ ਜੀ!"

ਇਸ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਕੌਮ ਕਿਣੈ ਪਿਉ ਚਲਿਆ ਨਾਮਦੇਉ ਨੈ ਆਖਿ ਸਿਧਾਇਆ॥
ਠਾਕਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੀ ਝੂਠੁ ਪੀਆਵਣੁ ਕਹਿ ਸੁਜਾਇਆ॥
ਨਾਮਦੇਉ ਇਸਨਾਨੁ ਕਹਿ ਕਪਲ ਗਾਇ ਦੁਧਿ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ॥
ਠਾਕਰ ਨੇ ਨ੍ਰਾਵਾਲਿ ਕੇ ਚਰਣੋਂਦਯੁ ਲੈ ਤਿਲਕੁ ਚੜ੍ਹਾਇਆ॥
ਹਥਿ ਜੋਤਿ ਬਿਨਤੀ ਕਰੈ ਦੁਧ ਪੀਅਸੁ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦੁ ਰਾਇਆ॥
ਨਿਰਚਉ ਕਹਿ ਆਵਾਇਆ ਹੋਇ ਦਾਇਆਲ ਦੁਸੁ ਦਿਖਲਾਇਆ॥
ਭਰੀ ਕਟੋਰੀ ਨਾਮਦੇਵਿ ਲੈ ਠਾਕਰ ਨੈ ਦੁਧੁ ਪੀਆਇਆ॥
ਗਾਇ ਮੁਖੀ ਜੀਵਾਉਨੁ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਛਾਪਰੁ ਭਾਇਆ॥
ਭੋਰਿ ਦੇਹੁਰਾ ਹਥਿਨੁ ਚਾਹਿ ਫਰਨ ਲੈ ਪੈਰੀ ਪਾਇਆ॥
ਭਗਤ ਜਨਾ ਦਾ ਹਰੇ ਯਗਾਇਆ॥

(ਵਾਰ ੧੦, ਪਉਲੀ ੧੧)

ਪਹਿਲੇ ਜਦ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੁੱਝ ਚਿਹ ਦੁੱਧ ਦੀ ਕਟੋਰੀ ਮੂਰਤੀ ਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬੈਠੇ ਹੋਏ ਤੇ ਮੂਰਤੀ ਨੇ ਦੁੱਧ ਨਾ ਪੀਤਾ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਕਿਹਾ, "ਅੱਜ ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ, ਦੁੱਧ ਮੈਂ ਤੁਹੀ ਸਵੇਂਲਤਾਈ ਨਾਲ ਲਿਆਂਦਾ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕਟੋਰੀ ਨੂੰ ਮਾਂਸ ਕੇ ਫਿਰ ਦੁੱਧ ਇਸ ਵਿਚ ਵੱਖਰਾ ਕੇ ਕੇ ਲਿਆਂਦਿਆਂ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਭਗਵਾਨ! ਜਿਹ ਨਾ ਸਮਝਣਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੋਈ ਅਨਜਾਣਪੁਟਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਨੂੰ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਸੀ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਉਹ ਜਿਵੇਂ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਮੈਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ, ਹੇ ਬੀਨਲ ਭਗਵਾਨ! ਦੁੱਧ ਪੀਓ।"

ਪਰ ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਬੀਨਲ ਨੇ ਦੁੱਧ ਨਾ ਪੀਤਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਭੋਲੇ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਸੋਚੀ-ਪੁੱਚੀ ਦੁੱਧ ਪਿਆਉਣਾ ਤੇ ਭੁਲ ਪਏ, ਹਿਰਦਾ ਸੱਚਾ ਸੀ ਤੇ ਸੱਚੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀਆਂ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਪ੍ਰਵਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

“ਬੀਨਲ ਜੀਉ। ਦੁੱਖ ਨਹੀਂ ਪੀਓ ? ਕੀ ਗੱਲ ਹੈ ? ਭੈਰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਜੇ ਬੰਬਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਦੁੱਖ ਵਿਚ ਤਾਂ ਭਗਤ ਨਹੀਂ, ਕਿਹ ਜਗੁਰ ਪੀਓ। ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਜੇ ਦੁੱਖ ਨਾ ਪੀਯਾ ਤਾਂ ਮੈਂ ਵੀ ਦੁੱਖ ਪੀਣਾ ਛੱਡ ਦਿਆਂਗਾ, ਇਥੋਂ ਜਿੰਨਾਗਾ ਨਹੀਂ, ਅੰਨ-ਜਲ ਨਹੀਂ ਖਾਵਾਂਗਾ ਤੇ ਭੁਹਾਵੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਸਿਰਪੇਸ਼ ਕਰਵਾਵਾਂਗਾ। ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਗ੍ਰੀਮੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਤਾਂ ਕਾਦ ਰੱਖੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਘੁੰਮੇ ਹੋਵੇਗੇ।” ਤੇ ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਤਕ ਭਲੇ ਹਾਥ ਵਿਚ ਕਰਿ ਦਿੱਤਾ, “ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਮੈਂ ਸੱਚ ਕਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਜੇ ਦੁੱਖ ਨਾ ਪੀਯਾ ਤਾਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਮੈਂ ਦੁਹਾਨੂੰ ਮਾਰ ਪੁਆਵਾਂਗਾ।” ਅੱਖਾਂ ਮਿਟੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਮੁਰਤੀ ਦੇ ਮਾਥੇ ਸੱਤੀ-ਮੁੱਥੀ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਕਰੀਬ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਹਾਵੇ ਬੇਨੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਤੇ ਮੁਰਤੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਸਨ। ਮਨਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਘਟਾ ਘਟਾ ਦੀਆਂ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕਾਲਕ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਬੜੀਆਂ ਪਿਆਰੀਆਂ ਲੱਗੀਆਂ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਦਿੱਖ ਨਿਸਚਾ ਦੇਖ ਕੇ ਪੱਖਰ ਦੀ ਮੁਰਤੀ ਜੋ ਕਦੇ ਗਿਲ ਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ ਤੇ ਕਦੇ ਕੁੱਝ ਖਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦੀ, ਉਸੇ ਮੁਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖਿਆਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਦੱਖ ਪੀਤਾ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਛੋਲੇਪਣ ‘ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਹੱਸ ਪਏ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਹੱਸਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਮੁੜ ਗਈਆਂ ਅਤੇ ਖੱਟ ਹੀ ਦੁੱਖ ਵਾਲੀ ਕਟੋਰੀ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦੁੱਖ ਪੀ ਕੇ ਫਿਰ ਪੱਖਰ ਹੋ ਗਏ। ਮੁਰਤੀ ਫਿਰ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋ ਗਈ। ਇਸੇ ਪਰ, ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ :

ਭੁਲੇ ਭਾਇ ਮਿਲੇ ਗੁਰਗਾਇਆ॥

(ਪੜਾ ਕੜਕ)

ਭਗਤੀ-ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲੀ ਸਰਲਤਾ ਪੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀ। ਜਦੋਂ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰੋਂ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਦ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਠਾਕਨ ਜੀ ਦੇ ਦੁੱਖ ਪੀਣ ਦਾ ਸਾਥ ਹਾਲ ਸਹੀ-ਸਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਮਦੇਵ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, “ਨਾਮਦੇਵ। ਮੇਰੇ ਜਾਹਮਣੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪਿਆ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਜਨਮ ਸਭਲ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਾਬੀ ਪੁਰਾਗੀਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਿਰਫ ਇਕ ਉਗਲੀ ਦੁੱਖ ਨਾਲ ਜਿਓ ਕੇ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਭੋਰਾ ਨਾਮਾਉਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਪੈਨ ਹੈਂ, ਜਿਲਦੇ ਛੋਟੀ ਆਪੁ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਏ।” ਭਗਤੀ-ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੀ ਸਰਲਤਾ ਪੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਖਸ਼ੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਗੁਪਤ ਮਨ ਕੇ ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦੁੱਖ ਦੀ ਕਟੋਰੀ ਭਰ ਕੇ ਠਾਕਰਾਂ ਅੱਗੇ ਰਖ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬੇਜ਼ਬੀਆਂ ਕਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਲੱਖ ਗਿਆ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਥੇ ਆਪਦੇ ਭਰੇ, “ਪੁਰੂ ਜੀ। ਮੇਰੇ ਇਕੱਲੇ ਤੇ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਦੁੱਖ ਪੀ ਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਵੀ ਦੁੱਖ ਪੀ ਲਏ ਤਾਂ ਜੋ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਪੁਰੀਤ ਆ ਜਾਵੇ।” ਅੱਖ ਚੁਕਾਲਾ ਹੋ ਗਈਆਂ, ਪ੍ਰੇਮ-ਪ੍ਰੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਪੁਰਤ ਹੋ ਗਏ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਛਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਦੁਖ ਕਟੈ ਗਫਰੈ ਪਾਨੀ॥ ਕਪਲ ਗਾਇ ਨਾਮੇ ਦੁਖ ਆਨੀ॥੧॥

ਦੁਖ ਪੀਓ ਗੋਬਿੰਦ ਗਾਇ॥ ਦੁਖ ਪੀਓ ਮੇਰੇ ਮਨੁ ਪਤੀਆਇ॥

ਨਾਹੀ ਤ ਘਰ ਕੇ ਬਾਪੁ ਰਿਸਾਇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਮੁੰਦਿਨ ਕਟੈਲੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਭਰੀ॥ ਲੈ ਨਾਮੇ ਹਰਿ ਆਗੇ ਧਰੀ॥੨॥

ਦੇਰੁ ਭਗਤ ਮੇਰੇ ਚਿਰਦੇ ਬਸੈ॥ ਨਾਮੇ ਦੇਖਿ ਨਗਇਨੁ ਹਰੈ॥੩॥

ਦੁਖ ਪੀਆਇ ਭਗਤੁ ਘਰਿ ਗਇਆ॥ ਨਾਮੇ ਹਰਿ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਭਇਆ॥੪॥

(ਪੜਾ ੧੧੬੩)

ਇਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਨਵਾਂ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ, ਯਕੀਨ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਪਰ ਹੁਲੇ-ਹਾਵਾ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬੀਰੁਟ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿਚਲੀ ਸਣੀ ਮੁਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਮਹਾਂਸ਼ਵਰ ਦੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਮਹਾਤਮਾ ਗਿਆਨਸ਼ਵਰ* ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਗੁਰ-ਦੀਪਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ, "ਨਾਮਦੇਵ! ਭਵਾਵਾਨ, ਜਿਸਨੂੰ ਤੂੰ ਥੀਨੁਲ ਕਰਕੇ ਯਾਦ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਇਸ ਮੰਦਰ ਦੀ ਮੁਰਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬੈਠ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਭੁਲੇਖਾ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਹਰ ਪੰਡੇ, ਫੁਲ, ਬਨ, ਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਸਰਬ-ਸ਼ਰਾਣੀਮਾਨ ਜੀ ਵਿਆਪਕ ਹਨ, ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਵੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਅੰਗ-ਸੰਗ ਹੀ ਹਨ।"

ਸਹਿਜੇ-ਅਹਿਜੇ ਇਸ ਅਵਸਥਾ 'ਤੇ ਆਪ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਭੇ ਰਹੇਸਾ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ, ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਾਣੀ ਅੰਦਰ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਆਨੀਲੇ ਬੰਡ ਭਰਾਈਲੇ ਉਦਕ ਠਾਠਰ ਕਉ ਕਿਸਨਾਨ ਕਰਉ।
ਬਇਆਟੀਸ ਲਖ ਜੀ ਜਲ ਮਹਿ ਹੋਰੇ ਗੋਨਨ ਭੈਲਾ ਕਾਇ ਕਰਉ॥੧॥
ਜਕੁ ਜਾਇ ਤਤ ਬੀਨਲ ਭੈਲਾ॥ ਮਹਾ ਅਨੰਦ ਕਰੇ ਸਦ ਕੋਲਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਆਨੀਲੇ ਭੁਲ ਪਰਿਈਲੇ ਮਾਲਾ ਠਾਕੁਰ ਕੀ ਹਉ ਪੁਤਾ ਕਰਉ॥
ਪਹਿਲੇ ਬਾਸੁ ਲਈ ਹੈ ਭਵਰਹ ਬੀਨਲ ਭੈਲਾ ਕਾਇ ਕਰਉ॥੨॥
ਆਨੀਲੇ ਦੂਧ ਗੋਪਾਈਲੇ ਖੰਦੇ ਠਾਕੁਰ ਕਉ ਨੈਭੇਧੁ ਕਰਉ॥
ਪਹਿਲੇ ਦੂਧ ਬਿਟਾਰਿਓ ਸਭਰੇ ਬੀਨਲ ਭੈਲਾ ਕਾਇ ਕਰਉ॥੩॥
ਖੀਡੇ ਖੰਨਲੁ ਚੂੜੇ ਖੰਨਲੁ ਬੰਨਲੁ ਧਿਰੁ ਸੰਸਾਰੁ ਨਹੀ॥
ਬਾਨ ਬਨੰਤਾਰ ਨਾਮਾ ਪੁਣੈ ਪੂਰਿ ਹਰਿਉ ਤੂੰ ਸਰਬ ਮਹੀ॥੪॥

(ਮੇਲਾ ੪੮੫)

ਸੁਲਤਾਨੁ ਪੂਛੈ ਸੁਨੁ ਬੇ ਨਾਮਾ॥ ਦੇਖਉ ਰਾਮ ਡਾਮਰੇ ਕਾਮਾ॥੧॥
ਨਾਮਾ ਸੁਲਤਾਨੇ ਬਾਧਿਲਾ॥ ਦੇਖਉ ਤੇਰਾ ਹਰਿ ਬੀਨਲਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਬਿਸਮਿਲ ਜਉ ਦੇਹੁ ਜੀਵਾਇ॥ ਨਾਕੁ ਗੁਰਦਾਨ ਮਾਰਉ ਠਾਇ॥੨॥
ਬਾਇਸਾਹ ਮੇਸੀ ਕਿਉ ਹੋਇ॥ ਬਿਸਮਿਲ ਕੀਆ ਨ ਜੀਵੈ ਕੋਇ॥੩॥
ਮੇਰਾ ਕੀਆ ਕਛੂ ਨ ਹੋਇ॥ ਕਰਿ ਹੈ ਰਾਮੁ ਚੰਦੈ ਹੈ ਸੋਇ॥੪॥
ਬਾਇਸਾਹੁ ਚੜ੍ਹਿਓ ਅਹੰਕਾਰਿ॥ ਗਜ ਹਸਤੀ ਦੋਨੇ ਚਾਕਾਰਿ॥੫॥
ਰਜਨ ਕਰੇ ਨਾਮੇ ਕੀ ਮਾਇ॥ ਛੋਛ ਰਾਮੁ ਕੀ ਨ ਭਜਹਿ ਮੁਦਾਇ॥੬॥
ਨ ਹਉ ਤੇਰਾ ਪੁੰਗਰਾ ਨ ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਮਾਇ॥ ਪਿਛੁ ਪਈ ਤਉ ਹਰਿ ਗੁਨ ਗਾਇ॥੭॥
ਕਰੇ ਗਜਿੰਦ ਸੁਣ ਕੀ ਜੋਟ॥ ਨਾਮਾ ਚੁਓਰੇ ਹਰਿ ਕੀ ਓਟ॥੮॥

* ਗਿਆਨਸ਼ਵਰ ਜੀ: ਸੰਮਤ ੧੨੭੫ ਨੂੰ ਮਹਾਂਸ਼ਵਰ ਦੇ ਇਕ ਨਗਰ ਆਲੇਰੀ ਵਿਚ ਬਿਹੁਲ ਪੰਝ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਘਰੋਂ ਆਪ ਨੇ ਵਾਕ-ਦੀਪਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਇਕ ਮੰਡਰ ਨਵਿਰਤ ਨਾਥ ਪੈਰਾ ਹੋਇਆ। 'ਗਿਆਨਸ਼ਵਰ ਜੀ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹਜਨ ਤਪ ਨਗਰ ਅਤੇ ਵੇਦ, ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਤੇ ਸਾਸਤਰਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਫਰਦੇ ਸਨ। ੧੫ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੋਤਾ ਦਾ ਟੰਗ ਮਰਾਠੀ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ। ਮੁੰਡਰ-ਪੁਰ ਵਿਚ ਗਿਆਨਸ਼ਵਰ ਜੀ ਦੀ ਨਾ ਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਮੁਲਾਕਾਤ ਹੋਈ। ਫੇਰਾ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਟੰਗ-ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਡੀਰਧ-ਯਾਤਰਾ ਸਮੇਂ ਰਾਜਸਥਾਨ (ਬੀਕਾਨੇਰ ਤੋਂ ਦਸ ਮੀਲ ਦੂਰ) ਵਿਖੇ ਇਕ ਮੁੱਖੇ ਖੂਹ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਕੇ ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਜਲ ਦੇ ਸਮੇਂ ਖੂਹ ਵਿਖੇ ਆਪ-ਮੁਖਾਏ ਹੁੰਦੇ ਬੇ ਵਰਣ ਲੱਭ ਪਏ। ਇਥੋਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਅਲੌਕਿਕ ਵਾਕਿਆਂ ਹੋਏ। ਅੰਤ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਆਲੇਰੀ ਵਿਖੇ ਜੋਤੀ-ਸੰਤ ਸਮਾ ਭਏ।

ਕਾਜੀ ਮੁਲਾ ਕਰਹਿ ਸਨਾਪੁ ॥ ਇਨਿ ਹਿੰਦੂ ਮੇਰਾ ਮਲਿਆ ॥੧੦॥
 ਬਾਦਿਸਾਪ ਖੋਨੜੀ ਸੁਨੇਪੁ ॥ ਨਾਮੋ ਸਰ ਭਰਿ ਸੋਨਾ ਲੇਪੁ ॥੧੧॥
 ਮਾਲ ਲੇਉ ਰਹਿ ਦੋਜਕਿ ਪਰਉ ॥ ਦੀਨੁ ਫੋਡਿ ਦੁਨੀਆ ਕਉ ਭਰਉ ॥੧੨॥
 ਪਾਵਹੁ ਬੋਝੀ ਹਾਕਹੁ ਤਾਲ ॥ ਨਾਮਾ ਗਾਵੈ ਗੁਨੁ ਗੋਪਾਲ ॥੧੩॥
 ਗੰਗ ਜਮੁਨ ਜਰੈ ਉਲਟੀ ਬਹੁ ॥ ਤਉ ਨਾਮਾ ਦਰਿ ਕਰਤਾ ਰਹੈ ॥੧੪॥
 ਸਾਤ ਘੜੀ ਜਬ ਬੀਤੀ ਸੁਣੀ ॥ ਅਜਹੁ ਨ ਆਇਓ ਤਿਛਵਣ ਧਣੀ ॥੧੫॥
 ਪਾਪੋਰਣ ਖਾਜ ਬਜਾਇਲਾ ॥ ਗੁਰੁ ਚਰੈ ਹੀਬਿਦ ਆਇਲਾ ॥੧੬॥
 ਅਪਨੇ ਭਗਤ ਪੰਗ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਪਾਲ ॥ ਗੁਰੁ ਚਰੈ ਆਏ ਗੋਪਾਲ ॥੧੭॥
 ਕਹਹਿ ਤ ਧਰਇ ਇਕੋਢੀ ਕਰਉ ॥ ਕਹਹਿ ਤ ਲੋ ਕਹਿ ਉਪਰਿ ਪਰਉ ॥੧੮॥
 ਕਹਹਿ ਤ ਮੁਖੀ ਗਉ ਦੇਉ ਜੀਆਇ ॥ ਸਤੁ ਕੋਈ ਦੇਖੈ ਪਕੀਆਇ ॥੧੯॥
 ਨਾਮਾ ਪੁਣਵੈ ਜੋਲ ਮਜੋਲ ॥ ਗਉ ਦੁਹਾਈ ਬਛਰ ਮੇਲਿ ॥੨੦॥
 ਦੁਧਹਿ ਦੁਹਿ ਜਬ ਮਟਕੀ ਭਰੀ ॥ ਲੋ ਬਾਦਿਸਾਹ ਕੋ ਆਗੈ ਧਰੀ ॥੨੧॥
 ਬਾਦਿਸਾਹੁ ਮਹਲ ਮਹਿ ਜਾਇ ॥ ਅਉਘਟ ਕੀ ਘਟ ਲਾਗੈ ਆਇ ॥੨੨॥
 ਕਾਜੀ ਮੁਲਾ ਬਿਨੜੀ ਧੁਰਮਾਇ ॥ ਬਖਸੀ ਹਿੰਦੂ ਮੈ ਰੋਗੈ ਗਾਇ ॥੨੩॥
 ਨਾਮਾ ਕਰੈ ਸੁਨਹੁ ਬਾਦਿਸਾਹ ॥ ਇਹੁ ਕਿਛੁ ਪਤੀਆ ਮੁਖੈ ਦਿਖਾਇ ॥੨੪॥
 ਇਸ ਪਤੀਆ ਕਾ ਇਹੋ ਪਰਵਾਨ ॥ ਸਾਹਿ ਸੋਨਿ ਚਾਲਹੁ ਸੁਲਤਾਨ ॥੨੫॥
 ਨਾਮਦੇਉ ਸਹੁ ਹਰਿਆ ਸਮਾਇ ॥ ਮਿਲਿ ਹਿੰਦੂ ਸਭ ਨਾਮੋ ਪਹਿ ਜਾਹਿ ॥੨੬॥
 ਜਉ ਅਭ ਕੀ ਬਾਰ ਨ ਜੀਵੈ ਗਾਇ ॥ ਤ ਨਾਮਦੇਵ ਕਾ ਪਤੀਆ ਜਾਇ ॥੨੭॥
 ਨਾਮੋ ਕੀ ਕੀਰਤਿ ਰਹੀ ਸੰਸਾਰਿ ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਲੋ ਉਧਰਿਆ ਪਾਹਿ ॥੨੮॥
 ਸਗਲ ਕਲੇਸ ਨਿਦਕ ਭਇਆ ਖੇਦੁ ॥ ਨਾਮੋ ਨਾਰਾਇਨ ਨਾਹੀ ਭੇਦੁ ॥੨੯॥੧੦॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੫-੬੬)

**ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਾਨਸਕ ਅਵਸਥਾ ਅਜਿਹੀ ਉਚੇਰੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਆਪ ਨੇ
 ਮੁਗਲ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ**

ਯਾਤਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰੀ ਸੰਤ-ਮੰਡਲੀ ਦੁਆਰਕਾ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਅਚਾਨਕ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਏ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਾਕੀ ਸੰਤ-ਮੰਡਲੀ ਨਾਲੋਂ ਵਿਛੁੜ ਗਏ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਠਾਣ ਮਿਲਿਆ। ਉਸ ਪਠਾਣ (ਮੁਗਲ) ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਦੀ ਹਾਟ-ਡਪਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੀ ਘੋੜੀ ਦੀ ਵਛੋਰੀ ਚੁਕਵਾ ਕੇ ਟੋਰ ਲਿਆ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੁਗਲ ਪਸ਼ੋਂ ਹੁੰਦਿਆ, "ਆਪ ਕਿਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ?" ਮੁਗਲ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਦੁਆਰਕਾ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ।" ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਮੁਗਲਾਂ ਦਾ ਦੁਆਰਕਾ ਨਗਰੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਆਪ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਹੋ। ਤੁਸੀਂ ਮੁਗਲ ਦਾ ਰੋਖ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਜਿੰਦਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਆਪ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਹੋ।" ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲੇ ਲਗਾਇਆ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਰਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਅਲੌਕਿਕ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਾਣੀ ਵਿਚ ਦਿਵਾਂ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਹਨੇ ਯਾਰਾਂ ਹਨੇ ਯਾਰਾਂ ਖਸਿਖਰੀ ॥ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਮ੍ਹੀ ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਮ੍ਹੀ ॥
 ਨੀਕੀ ਤੇਰੀ ਸਿਗਾਹੀ ਆਲੇ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥
 ਰੂਜਾ ਆਮਦ ਰੂਜਾ ਰਫਤੀ ਰੂਜਾ ਮੇ ਰਵੀ ॥ ਦ੍ਰਾਹਿਕਾ ਨਗਰੀ ਰਾਸਿ ਰੁਕੋਈ ॥੧॥
 ਪੁਖੁ ਤੇਰੀ ਪਗਗੀ ਮੀਨੇ ਕੋਠੇ ਬੈਲ ॥ ਦ੍ਰਾਹਿਕਾ ਨਗਰੀ ਕਾਹੇ ਕੇ ਮਰੀਲ ॥੨॥
 ਸੋਦੀ ਹਜਾਰ ਆਲਮ ਏਕਲ ਖਾਨਾ ॥ ਹਮ ਚਿਨੀ ਪਾਗਿਹਾਹ ਸਾਵਲੈ ਸਰਨਾ ॥੩॥
 ਆਪਹਿ ਰਾਜਪਹਿ ਨਰਹ ਨਰਿਦ ॥ ਨਾਮੋ ਕੇ ਸੂਮੀ ਮੀਰ ਮੁਕੰਦ ॥੪॥੨॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੨੨੭)

ਸੁੱਕੇ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਪਾਣੀ ਤੋ ਪ੍ਰੇਤ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕਰਨਾ

ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੀ ਸਿੱਖ-ਮੰਡਲੀ ਬੀਕਾਨੇਰ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ। ਸੂਰਜ ਦੀ ਤਪਸ਼ ਨਾਲ ਅਸਮਾਨ, ਵਾਯੂਮੰਡਲ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਇਕ ਜਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਵਾਂਗੂੰ ਤਪ ਰਹੀ ਸੀ। ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ। ਸਿੱਖ-ਮੰਡਲੀ ਇਕ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਰੁੱਖ ਖਾੜੀਆਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਬੈਠ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚੇ ਦੇ ਵਾਸਨੀਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਗੋਤੀ। ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਉਸ ਨਗਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ, “ਇਕ ਖੂਹ ਤਾਂ ਹੈ ਪਰ ਉਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।” ਰਾਕੀ ਸਿੱਖ-ਮੰਡਲੀ ਨੇ ਉਥੋਂ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਹੌਸਲਾ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਿੰਗਤ ਨੂੰ ਪਿਆਸੀ ਦੇਖ ਕੇ, ਗਾਗਰ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਖੂਹ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਲੈਣ ਚਲੇ ਗਏ। ਪ੍ਰੇਤ ਤਾਂ ਡਰਦੇ ਡਰਦੇ ਲੋਕ ਖੂਹ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਾਣੀ ਭਰਨ ਹਟ ਗਏ ਸਨ। ਉਸ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਬਹੁਤ ਥੋੜ੍ਹਾ ਸੀ।

ਖੂਹ ਤੋਂ ਉੱਚੇ ਹੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮਹਾਂ-ਕਿਆਨਕ, ਬਿਕਰਾਲ ਰੂਪ, ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ, ਹਾਂਸੇ ਵਰਗੀ ਸਿਰ, ਲੰਬੀ ਜੀਬ, ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਹੱਥ ਪੈਰ, ਕੁਚੀਲ ਸਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਤ ਨੇ ਡਰਾਇਆ। ਪਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਚੁੱਪ ਅਤੇ ਅਡਿੱਲ ਰਹੇ ਅਤੇ ਅੱਖੀਂ ਅੱਖੀਂ ਹੀ ਟੁਰੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਖੂਹ 'ਤੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਘੱਟ ਦੇਖਿਆ। ਪ੍ਰੇਤ ਵੀ ਮੁੜ-ਮੁੜ ਚੜ੍ਹਤ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਹੋ ਕੇ ਪੈਰੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੋ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਪਾਣੀ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਛੋਟੇ ਕੱਢ ਕੇ ਪੁੱਛ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਭਗਤ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਪੁੱਛ ਜੀ ਦੀ ਮਿਹਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਤ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸਰੀਰ ਧਾਰ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੌਨੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਦੀ ਚੂਨ ਕਿਉਂ ਮਿਲੀ ਸੀ?” ਤਦ ਪ੍ਰੇਤ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਮੈਂ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਾਂ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨ ਕਰਕੇ ਭਗਤਾਂ, ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆਂ ਕਰਦਾ ਹੋਂਦਾ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਕਗਾਂ ਸਦਕਾ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰੇਤ ਜਨ ਪਾਪਤ ਹੋਈ। ਪ੍ਰੇਤ ਜਨ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਮੈਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਇਥੇ ਚੁਪੀ ਰਿਹਾ। ਅੱਜ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਤਾਸ 'ਤੇ ਲਿਖਾ ਕੀਤਾ, ਮੈਨੂੰ ਧਾਖੀ ਨੂੰ ਤਾਹ ਦਿੱਤਾ।” ਪ੍ਰੇਤ ਦਾ ਉੱਧਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਗਾਗਰ ਉਠਾ ਕੇ ਖੂਹ ਦੀ ਸੋਟ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਪੁੱਛ ਨੇ ਮਹਾਨ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਵਰਗਾਂ, ਨਿਰਮਲ ਸੀਤਲ ਜਲ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਪਰ ਆ ਗਿਆ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਾਣੀ ਦੀ ਗਾਗਰ ਲੈ ਕੇ ਮੰਡਲੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਸਰਿਕਾਰ ਅੱਗੋਂ ਨਾਨਕ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਵਧ ਗਿਆ।

ਦੇਹੁਰਾ ਫਿਰਨ ਦਾ ਕੌਤੁਕ

ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕਲਪਧਾਰਾ ਮੰਦਰ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਪੁੱਛ-ਪ੍ਰੇਤ ਵਿਚ ਮਗਨ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਈ ਚੱਲ ਪਏ। ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪਾਖੰਡਿਆਂ ਦੀ ਭੀੜ ਲੱਗੀ ਹੋਈ

ਸੀ। ਮੰਜਰ ਕਿਚ ਆਰਤੀ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀ ਪਾਠੋਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਓਪਰਾ ਸਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਲੋ ਛੀਬਾ ਜਾਤ ਦਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਨਭਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ, "ਇਹ ਮੰਦਰ ਤੋਂ ਜੀ ਜਾਤ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਛੀਬਾ ਇਸ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ।" ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰੋਂ ਫੜ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਰਧਾਨਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਇਥੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦਾ ਕੋਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇ ਤੂੰਧੇ ਹਨ।" ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਜੜ ਗਏ ਅਤੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਿਛਲੇਭੋ ਪਾਸੇ ਜਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸੰਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ:

ਰਸਤ ਖੋਲਤ ਰੋਰੇ ਦੇਹਰੇ ਆਇਆ॥ ਭਗਤਿ ਕਰਤ ਨਾਮਾ ਪਕਰਿ ਉਠਾਇਆ॥੧॥
ਹੀਨਤੀ ਜਾਤਿ ਮੇਰੀ ਜਾਇਮ ਰਾਇਆ॥ ਛੋਪੇ ਕੇ ਜਨਮਿ ਕਹੇ ਕਉ ਆਇਆ॥੨॥ ਹਰਾਉ॥
ਲੋ ਕਾਨੀ ਚਲਿਓ ਪਲਟਾਇ॥ ਦੇਹਰੈ ਪਾਇ ਬੈਠਾ ਜਾਇ॥੩॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਨਾਮਾ ਹਰਿ ਗੁਣ ਉਚਰੈ॥ ਭਗਤ ਜਨਾ ਕਉ ਲੋਗਾ ਭਿਰੇ॥੪॥੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੫)

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨਾਮਦੇਵ ਦਾ ਨਿਰਦਰ ਨਾ ਸਹਾਰ ਸਕੇ। ਜਿਵੇਂ ਅਗਨਤ ਮੁਨੀ ਨੇ ਕ੍ਰੋਧ-ਵਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਸੁਪੰਦਰ ਹੁਕਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਨੇ ਜਗ ਪਸਟਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕ ਤਪੱਸਵੀਆਂ ਨੇ ਕਰਮਾਤਾਂ ਕਰ ਵਿਖਾਈਆਂ, ਭਾਵੇਂ ਇਹ ਕਰਮਾਤਾਂ ਰਸਮਿ ਦੇ ਆਸਰੇ ਹੀ ਵਿਖਾਈਆਂ ਵਾਪਰਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਹੱਕਾਰ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਮੰਦਰ ਦਾ ਮੂੰਹ ਫੁਆ ਕੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਥਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਹਲੇ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ।

ਪੰਥ ਦੀ ਮੁਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲੱਧੀ, "ਨਾਮਦੇਵ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਖੰਡੀ ਸ਼੍ਰਾਮਣਾਂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਮਾਮਮਕਾਰ ਤੋਂਗ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਵਾਂ?" ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਸਮਾਜ ਨਾਲ ਸਹਿਜ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਰਾਜ-ਰੋਪ ਦੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਕੋਈ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। "ਨਾ ਕੋ ਬੈਰੋ ਨਹੀਂ ਬਿਗਨਾ ਸਗਲ ਸੰਗਿ ਹਮ ਕਉ ਧਨਿ ਆਈ" ਵਾਲੀ ਅਵਸਥਾ ਸੀ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਹੇ ਪਤਿਤਪਾਵਨ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਧਨ, ਦਿਆਨੁ, ਕ੍ਰਿਪਾਨੂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ। ਇਹ ਸ਼੍ਰਾਮਣ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਰਜ, ਤਸੇ, ਸਤੋਂ ਤ੍ਰੈਗਤੀ ਮਾਇਆ, ਜਿਸਨੇ ਤਿਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਤੈਗਿਆ ਰੋਇਆ ਹੈ, ਦੇ ਵਸ ਪਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਇਹ ਸੋਤਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ, ਸੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਡ ਕਰ ਦਿਓ।"

ਹੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਡੁਹਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਅਹੰਕਾਰੀਆਂ ਨਿੰਦਕਾ ਪਿਨਿ ਦੇਇ ਨਾਮਦੇਉ ਮੁਖਿ ਲਾਇਆ॥

(ਪੰਨਾ ੮੫੧)

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਨੋ-ਰਾਇਨਾ ਪੂਰਨ ਕਰ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਏ। ਸੋ ਥਾਣੀ ਤੋਂ ਦਿਹੇ ਹੀ ਪੂਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਸੋਤਾਂ ਦਾ ਸੁਰਾਅ ਅਭਵਾਤ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਉਪਰ ਕੀ ਗੁਣ ਕਰਨਾ ਜਾਣਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੌਂਕਲ ਨੂੰ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ। ਮਾਇਆ ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਪਾਛਿਆਂ ਨੇ ਮੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਹੀ ਧਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੀ ਧੋਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਮੰਦਰ ਦੇ ਘੁਮਣ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋ ਗਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਥੋਂ ਸਾਹਮਣਾ ਜਿਵੇਂ ਧਰਤੀ ਝੁਚਾਲ ਨਾਲ ਗਰਬ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਪਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਗਰਬ ਹੋਣੀਂ ਬਚ ਗਈ। ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ

ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਨਾਮਲ ਫੁੱਲ ਵਾਂਗੂੰ ਖਿੜ ਰਹੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਾਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਸੱਚੇ ਪ੍ਰਭੂ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਰੱਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਜੋ ਜ਼ੋਕਾਹ ਹੋਈ।

ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਛੱਡ ਬਣਾਉਣੀ

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅੱਲ ਪਹਿਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪਿਆਰ-ਭਰੀ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੱਗ ਰਹਿੰਦੇ, ਇਕ ਨਿਮਰ ਵੀ ਮਨ ਤੋਂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਵਿਸਾਰਦੇ ਸਨ। ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨਾਮਦੇਵ ਦੇ ਸਭ ਕਾਜ ਆਪ ਸੰਭਾਲਦੇ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਜਿਹੀ ਖੇਡ ਵਰਗੀ ਕਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬੁਟੀਆ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ। ਸਾਰੀ ਹੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸੜ ਗਈ। ਜੇ ਕੁੱਝ ਬਚਿਆ ਵੀ ਸੀ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚੁੱਕ ਕੇ ਸਲਾਦੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਹਰਖ-ਸੋਗ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਅਨੁਸਥਾ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲਪ ਰਹਿ ਕੇ ਰਗਦਾਨ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਸ ਅੱਗ ਲੱਗਣ ਨੂੰ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੀ ਖੇਡ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਸ਼ਾਮਲ ਸਭ ਗਿਆ, ਉਪਰੋਂ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਅਧੀ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਕਿ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਚਿਆ ਸ਼ਾਮਲ ਵੀ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਕੇ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਫੁਟ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਘਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਬਹੁਤ ਅੱਖੇ ਹੋਣਗੇ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਤਾਂ ਚੁੱਖੀ ਸਨ, ਪਰ ਦੀਰਘਾਨੂ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਛਾ ਦਾਮ ਸੋਨੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਮਾਇਆ ਦੇ ਕੇ ਛੱਡ ਬਣਾਉਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਕੱਢਿਆ। ਨਗਰ ਬਾਹਰ ਕੁੱਝ ਮਹਾਤਮਾ ਮਿਲੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਖਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਸੇਠ ਦਾ ਘਰ ਪੁੱਛਿਆ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਮੈਂ ਇਕ ਸੇਠ ਦਾ ਨੌਕਰ ਹਾਂ, ਉਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਮਾਇਆ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਆਓ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਾਈਏ ਖਾਸੋਂ ਸੇਠ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲੈ ਦੇਂਦਾ ਹਾਂ।" ਮਹਾਤਮਾ ਸਮੱਗਰੀ ਲੈ ਕੇ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਛੱਪਰ ਬਣਾਉਣ ਬਾਬਤ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ, ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਇਕ ਨਿਵੇਕਲੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਚੋਕੜੀ ਮਾਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਦਰ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ, ਮਾਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਚਿੰਤਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਚੋਰਾਂ ਨੇ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਹੈ। ਤ੍ਰਿਕਾਲਾ ਹੈ ਗਈਆ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵੀ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਉਡੀਕਦੇ ਹੋਣਗੇ।

ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਛੱਪਰ ਵਾਸਤੇ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਕੇ ਗੱਡੇ ਉੱਪਰ ਲੱਦ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾਮ ਸੋਨੀ ਦੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਜਾ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, "ਦਾਮ ਸੋਨੀ ਜੀ। ਇਹ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਆਪ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰੱਜੀ ਹੈ।" ਪਿਆਰ-ਵਸ਼ ਹੋ ਭਗਵਾਨ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੇਚੀ (ਛੱਪਰ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕਾਗੀਗਰ) ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਛੱਪਰ ਬਣਾਉਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਕੋਤਰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਨਾਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਪੁੰਨਤਾਂ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਸੁੰਦਰ ਛੱਡ ਬਣੀ ਕਿ ਸਭ ਲੋਕ ਵੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਇਕੋ ਮਹਿਸੂਸ ਹੋਵੇ ਇਕੋ ਦਿੱਤਰਭਰੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਸੋਭਾ ਇਥੇ ਲਿਆ ਕੇ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਵੇ। ਛੱਪਰ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਬੋਧੀ ਸ਼ੁਧ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਦਾਮ ਸੋਨੀ ਖਾਸੋਂ ਆਇਆ ਮੰਗੀ। ਜਦੋਂ ਮਸ਼ਹੂਰ ਬਾਬਰ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਰਗਦਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਚਲੇ ਗਏ।

ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘਣ ਉਪਰੰਤ ਜਦੋਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਘਰ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਵਧੀਆ ਛੱਪਰ ਪਟਿਆ ਵੇਖਿਆ। ਲੋਕ ਸਭੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ ਕਿ ਰਾਤੋਂ ਰਾਤ ਹੀ ਇੰਨਾ ਵਧੀਆ ਛੱਪਰ ਕੌਣ ਬਣਾ ਗਿਆ। ਦਾਮ ਸੋਨੀ

ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਛਨ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਕਾਗੀਰਗ ਬਹੁਕ ਵਧੀਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਬਣੇ ਫੁੱਲ ਵੱਲ ਵੇਖ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਹਿਮਾਲਿਆ ਦੀ ਖੜਕ ਵਾਂਗੂੰ ਠੰਡਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਵੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਰਗਾ ਫੁੱਲ ਖਟਾਉਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਇਕ ਗਵਾਂਢਣ ਨੇ ਸੋਚੀ (ਕਾਗੀਰਗ) ਦਾ ਘਰ-ਪਤਾ ਪੁੱਛਿਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਦੁਗਣੀ ਮਜ਼ਰੀ ਦੇਵਾਂਗੀ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਬੇਈ ਲਿਆ ਦੇਵਾਂ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ:

ਪਾਤ ਪਸੰਸਿਟ ਪੁੰਡਿ ਲੇ ਨਾਮਾ, ਕਾ ਪਹਿ ਛਾਨਿ ਛਵਾਈ ਹੈ॥
 ਤੇ ਪਹਿ ਦੁਗਣੀ ਮਜ਼ਰੀ ਦੇਹਉ, ਮੇ ਕਉ ਬੇਈ ਦੇਹੁ ਬਤਾਈ ਹੈ॥੧॥
 ਹੀ ਬਾਈ ਬੇਈ ਦਨੁ ਨ ਜਾਈ॥ ਦੇਖੁ ਬੇਈ ਰਹਿਓ ਸਮਾਈ॥
 ਹਮਾਰੇ ਬੇਈ ਪ੍ਰਾਨ ਅਦਾਰਾ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
 ਬੇਈ ਪੁੰਡਿ ਮਜ਼ਰੀ ਮਾਰੇ, ਜਦੁ ਕਉ ਛਾਨਿ ਛਵਾਵੈ ਹੈ॥
 ਲੋਗ ਖੁਟੇਬ ਸਹਜੁ ਤੇ ਤਰੇ, ਤਉ ਆਪਨ ਬੇਈ ਆਵੈ ਹੈ॥੨॥
 ਐਸੇ ਬੇਈ ਬਹਨਿ ਨ ਸਕਉ, ਸਭ ਅੰਤਰ ਸਭ ਠਾਂਈ ਹੈ॥
 ਗੁੰਗੀ ਮਹਾ ਅੰਤਿਰ ਰਸ ਚਾਖਿਆ, ਪੁੰਡਿ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ਹੈ॥੩॥
 ਬੇਈ ਨੇ ਗੁਣ ਗੁਣਿ ਹੀ ਭਾਈ, ਜਲਪਿ ਬਾਧਿ ਪੂ ਧਾਇਓ ਹੈ॥
 ਨਾਮੋ ਕੇ ਸਾਮੀ ਜੀਅ ਬੰਦੀ, ਲੋਕ ਭਗੋਸਟ ਆਇਓ ਹੈ॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੪੫੭)

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗਵਾਂਢਣ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਪੇਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਾਗੀਰਗ ਦਿੱਤਾ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਉਹ ਹਰ ਰਾਤ ਸੁਮਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਆਸਰਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਜੇਕਰ ਉਸ ਬੇਈ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ, ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਤੇ ਗਿਰੋਦਾਰਾਂ ਦਾ ਖੂਨਾ ਪਿਆਰ ਛੱਡ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰ। ਇਹ ਬੇਈ (ਕਾਗੀਰਗ) ਪੀਤੀ ਹੈ ਮਜ਼ਰੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ।

ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਕਾਗੀਰਗ (ਬੇਈ) ਨੂੰ ਮੈਂ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਗੁੰਗਾ ਪੁਰਜ਼ ਕਿਸੇ ਰਸ, ਸ਼ਮਾਦ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। "ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ (ਗਵਾਂਢਣ)। ਜਿਸ ਬੇਈ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਉੱਤੇ ਪੁਲ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤਾ, ਪੂ ਨੂੰ ਅਟੈਲ ਪਦਵੀ ਬਖਸ਼ੀ, ਰਾਵਣ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸ਼ੀਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਲਿਆਂਦਾ, ਲੰਕਾ ਦਾ ਰਾਜ ਭੰਗਿਆ ਤੇ ਸੋਪ ਦਿੱਤਾ, ਉਹੀ ਮੇਰਾ ਮਾਲਕ ਹੈ।"

ਇਥਾਂ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ-ਗੁਆਂਢੀਆਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਉਘਾ ਕੁੱਝ ਕੁ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, "ਮੈਂ ਗੁਰੀਬ ਹਾਂ, ਭਗਵਾਨ ਹੀ ਮੇਰੀਆ ਲੱਕੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਤਸੀ ਵੀ ਬੇਈ (ਪ੍ਰਭੂ) ਨਾਲ ਅਜਿਹੀ ਪੀਤ ਕਰੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਕਾਪਸ ਪ੍ਰਭੂ ਸੋਵਾਂਗਾ।"

ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਹਿਲੇ ਸਭ ਖੁੱਬ ਬੀਹਲ ਨੂੰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਸੰਤ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਗੁਰੂ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਵਸਰ ਬਣ ਗਿਆ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪ ਧੁਹਾ-ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਬਿਜਿਆ ਖੋਰਰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਆਪ ਦੀ ਹਾਲਤ ਹੀ ਬਦਲ ਗਈ। ਆਪ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਮਗਰੋਂ ਕੁੱਝ ਤਾਂ ਕੁੱਝ, ਹੋਰ ਹੀ ਬਦਲ ਗਏ।

ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਨੇ ਆਪ ਦਾ ਬੜਾ ਪ੍ਰਸਾਦੀ ਨਿਸ਼ਚਾ ਉੱਠਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਸਿਸ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਤਬਦੀਲੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਸਭ ਕੁੱਝ ਬੀਹਲ ਦੀ ਮੁਰਤੀ ਹੈ। ਨਹੀਂ, ਬੀਹਲ ਤਾਂ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਹੈ, ਉਹ ਘਟਾ-ਘਟਾ ਵਿਚ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਵਿਚ ਹੈ।

ਅੱਗੇ ਉਹ ਪੁੰਡਰ ਪੁਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬੀਨੁਲ ਦਾ ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ ਯਕੀਨ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਦੇ ਕਰਦੇ ਜਦ ਰੋਤਲੇ ਤੇ ਰਾਜਸਥਾਨ ਦੇ ਮਾਰੂਥਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਪਾਣੀ ਦੀ ਪਿਆਸ ਨਾਲ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਉਲੇ ਸਨ। ਇਕ ਪੁਰ 'ਤੇ ਬਣੀ ਆਸ ਕਰ ਕੇ, ਬੜੀ ਮੁਸ਼ਕਲ ਨਾਲ ਪੁੱਜੇ ਪਰ ਪੁਰ ਦਾ ਪਾਣੀ ੧੦੦ ਗਜ਼ ਤੋਂ ਥੱਲੇ ਸੀ ਤੇ ਲੰਜ ਕੱਲ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਅਸੰਭਵ ਸੀ। ਸੰਤ ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਹੱਠ ਕਰਕੇ ਕਿਤੇ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪੀ ਆਏ ਅਤੇ ਰਗੜ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਲਈ ਪਾਣੀ ਲੈ ਆਏ, ਪਰ ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਉਹ ਹੰਗਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ੧੦੦ ਗਜ਼ ਲੁੱਖਾ ਪਾਣੀ, ਪੁਰ ਦੇ ਉਪਰ ਤਕ ਆ ਕੇ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਵਗਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਾਣੀ ਪੀ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਨਾਮਦੇਵ! ਇਹ ਕੀ?”

ਨਾਮਦੇਵ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਬੀਨੁਲ ਦੀ ਕੁੰਘਾ ਹੈ।

“ਹੱਛਾ, ਕੀ ਤੂੰ ਬੀਨੁਲ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਸੀ?”

“ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮਰ ਚਲਿਆ ਸਾਂ ਪਰ ਬੀਨੁਲ ਨੇ ਬਚਾ ਲਿਆ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਜਾਮਦਾ ਜੀ ਕਿ ਬੀਨੁਲ ਪੁੰਡਰ ਪੁਰ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਡੇਰ ਲੰਗ ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਸਭ ਥਾਂ ਹੈ।”

“ਹੇ ਨਾਮਦੇਵ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਗਲਤ ਖਿਆਲ ਪੈਲੇ ਬੰਨ੍ਹ ਲਿਆ ਹੈ। ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਬੀਨੁਲ ਨੂੰ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਦੁੱਧ ਪਿਆਇਆ ਸੀ, ਫੇਰ ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਹੁਣ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ 'ਤੇ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਵੀ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਕਰੇ ਨਹੀਂ ਤੁਰਿਆ, ਬੀਨੁਲ ਨੇ ਜਦ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਤੁਰਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਸ਼ਕਰ ਹੈ ਤੈਨੂੰ ਬੀਨੁਲ ਨੇ ਇਹ ਗੱਲ ਆਪ ਹੀ ਸਮਝਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਸ਼ਰਨਾਂ ਸਾਥਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਆਪਕ ਹੈ।”

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪੁੰਡਰ ਪੁਰ ਜਾ ਰਹੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਵਿਚ ਡਰਕ ਪੈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਮੰਦਰ ਦੇ ਪਾਓਂ ਆਪ ਨਾਲ ਖਰ ਖਾਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪੋਜ ਨਾ ਗਈ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਜੈ ਜੈਕਾਰ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਵਧਦੀ ਜੀ ਗਈ।

ਸੋਨੇ ਆਦਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਦਾਨ ਤੋਂ ‘ਰਾਮ ਨਾਮ’ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ਜਿਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਸੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਸੇਠ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਬਹੁਤ ਧਨ ਹੇਰਾ-ਫੇਰੀ ਨਾਲ ਕਮਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਮਾਨ-ਵਡਿਆਈ ਵਸਾਏ ਉਹ ਸੋਨੇ ਆਦਿ ਦਾ ਬਹੁਤ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਸੁਣ ਕੇ, ਘਰ ਸੱਦ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਸੋਨਾ ਲੈਣ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਏ?” ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਮੈਨੂੰ ਆਪ ਦੀ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਹੀਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਸੋਨੇ ਦੀ ਚਿਛੀਆ ਹੈ।” ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਸੇਠ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਭਗਤ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਖਾਸ ਬਹੁਤ ਮਹਾਤਮਾ ਆਉਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤੁਸੀਂ ਬਹੁਤ ਸੋਨਾ ਲੈ ਲਵੋ।” ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਸੇਠ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਧਨ ਨੂੰ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਮਹਾਤਮਾ ਤਾਂ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਅਨੰਤ ਸ਼ਕਤੀ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।” ਸੇਠ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਡਾਕੂਨਾ ਸੀ। ਸ਼ਰਧਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਦਾ ਕੋਈ ਰੰਗੀ ਡਰ ਵੀ ਅੱਧ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, “ਤੁਸੀਂ ਟੁਕੜੇ ਮਿੱਠੇ ਕੇ ਪਾਏ ਹੋ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਧਨ ਲੈ ਜਾਵੋਗੇ ਤਾਂ ਘਰ ਬੈਠੇ ਹੀ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਲੰਗਰ-ਪਾਣੀ ਭਰੋਗੇ।” ਸਾਰੇ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਇਕ ਦਾਤਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੰਖੇਪ ਸੇਠ ਆਪ ਹੀ ਦਾਤਾ ਬਣ ਬੈਠਾ।

ਜਦੋਂ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸੇਠ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਵੱਡਾ ਹੰਕਾਰ ਨਹੀਂ ਨਿਕਲਦਾ, ਤਾਂ ਇਕ ਭੁਲਸੀ ਦਾ ਪੱਤਰ ਤੋੜ ਕੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਫਲੀ ਉਪਰ ਮਲ ਕੇ 'ਰ' ਅੰਬਰ ਧਰਤਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, "ਸੇਠ ਜੀ! ਇਸ (ਰ) ਰਾਮ ਅੰਬਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਸੇਠਾਂ ਦੇ ਦਿਉ!" ਸੇਠ ਅਭਿਆਸ਼ਾਤਾ ਕਾਰਨ ਸ਼ਰਭ ਜੀ ਦੀ ਹਮਲਾ ਸਮਝ ਨਾ ਮੰਨਿਆ ਅਤੇ ਦੁਬਾਰਾ ਆਸਣ ਲੱਗਾ, "ਨਾਮ-ਦੇਵ! ਮੈਂ ਵੱਡਾ ਸੇਠ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਪੰਜ-ਅੰਗ ਜੋ ਅਸਰਭੀਆਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸੇ ਮੰਗ, ਇਸ ਭੁਲਸੀ ਦੇ ਪੱਤਰ ਦੇ ਬਣੇ (ਰ) ਰਾਮ ਅੰਬਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਚੜ੍ਹਨਾ।" ਅਹਿੰਕਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੁਰਾ ਦੇ ਨਸੇ ਵਿਚ ਮੱਥੇ ਮੇਠ ਨੇ (ਰ) ਅੰਬਰ ਨੂੰ ਇਕ ਪੱਲੜੇ ਵਿਚ ਧਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦਸ ਸੋਰ ਸੋਨਾ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਪਕਿਆ, ਪਰ ਪੱਲੜਾ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਨਾ ਉਠਿਆ। ਫਿਰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੱਕੜ ਮੰਗਵਾ ਕੇ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਕਿ (ਰ) ਅੰਬਰ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਧਨ ਪਾ ਕੇ ਪੁਰਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਸਦਾ ਯਤਨ ਅਸਫਲ ਰਿਹਾ; ਭੁਲਸੀ ਦੇ ਪੱਤੇ ਜੋ ਬਣੇ (ਰ) ਅੰਬਰ ਵਾਲਾ ਪੱਲੜਾ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਹਿੱਲਿਆ। ਸੇਠ ਸਾਰਾ ਧਨ ਮਾਲ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਪੱਲੜੇ ਨੂੰ ਹਿਲਾ ਨਾ ਸਕਿਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਸੇਠ ਜੀ! ਭੁਲਸੀ ਸੰਕਲਪ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਜਪ, ਤਪ, ਜਗ, ਸ਼ੁਭ, ਤੀਰਥ-ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਕਰਨਾ ਦੇ ਫਲ ਵੀ ਪੱਲੜੇ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਵੇਧੇ।" ਸੇਠ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਦਿਵੇਂ ਹੀ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਪੱਲੜੇ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਨਾ ਟੁੱਛਿਆ। ਸੇਠ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯਤਨ ਅਸਫਲ ਰਹੇ, ਮਾਣ ਟੁੱਟ ਗਿਆ, ਵਿਆਕੁਲ ਹੋ ਕੇ, ਦੋਨੇ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ, ਮਿਰ ਨਿਵਾ ਕੇ ਬੋਲਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, "ਭਗਤ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਬਿਮਾ ਕਰੋ, ਮੈਂ ਭੁੱਲ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਮਾਇਆ ਨੇ ਮੇਰੀ ਮੱਤ ਮਾਰ ਲਈ, ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਐਵੇਂ ਹੰਕਾਰੀ ਹੋ ਕੇ ਮੇਰਾ ਨੂੰ ਦਾਨੀ ਬਣ ਬਣ ਦੱਸਦਾ ਰਿਹਾ। ਹੁਣ ਮੇਰਾ ਕਰ ਦਿਉ, ਮੈਂ ਅੰਤ ਗ਼ਰੀਬ ਹਾਂ। ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਪਦਾਰਥ ਵੀ ਪਾ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਵੀ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਪੱਲੜਾ ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹਿੱਲ ਸਕਦਾ। ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਆ ਬਾਈ ਹੈ।"

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਵਿੱਤਰ ਸਾਧੀ ਵਿਚ ਰਾਮ ਨਾਮ ਅਤੇ ਕਰਮ ਕਾਢ ਬਾਬਤ ਇਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਬਾਨਾਗੀ ਤਪੁ ਕਰੇ ਉਲਟਿ ਗੰਗਵ ਮਰੈ ਅਰਾਨਿ ਦਹੀ ਕਾਇਆ ਕਲਪੁ ਕੀਜੈ॥
ਅਭਿਯੋ ਜਗੁ ਕੀਜੈ ਸੋਨਾ ਗਰਭ ਦਾਨੁ ਦੀਜੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਤਉ ਨ ਪੂਜੈ॥੧॥

ਛੋੱਡ ਛੱਡਿ ਹੋ ਪਾਖੰਡੀ ਮਨ ਕਪਟ ਨ ਕੀਜੈ
ਹਉ ਕਾ ਨਾਮੁ ਨਿਤ ਨਿਤਾਰੁ ਲੀਜੈ॥੨॥ ਰਹਾਉ॥

ਗੰਗਾ ਜਉ ਗੰਦਾਵਰਿ ਜਾਈਐ ਭੰਡਿ ਜਉ ਕੰਦਾਰ ਨਾਈਐ ਗੰਮਤੀ ਸਹਜੁ ਗਉ ਦਾਨੁ ਕੀਜੈ॥

ਕੋਟਿ ਜਉ ਤੀਰਥ ਕਰੈ ਕਨੁ ਜਉ ਹਿਵਾਲੇ ਗਠੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਤਉ ਨ ਪੂਜੈ॥੨॥

ਅਸੁ ਦਾਨੁ ਬਲ ਦਾਨੁ ਸਿਰਜਾ ਨਾਹੀ ਭੀ॥ ਦਾਨੁ ਐਸੇ ਦਾਨੁ ਨਿਤ ਨਿਤਾਰਿ ਕੀਜੈ॥

ਆਤਮਾ ਜਉ ਨਿਰਮਾਇਣੁ ਕੀਜੈ ਅਪ ਬਰਾਬਰਿ ਕੰਦਰੁ ਦੀਜੈ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸਰਿ ਤਉ ਨ ਪੂਜੈ॥੩॥

ਮਨਹਿ ਨ ਕੀਜੈ ਰੰਗੁ ਸਮੰਗਿ ਨ ਦੀਜੈ ਦੋਸੁ ਨਿਗਲ ਨਿਰਘਾਟੁ ਪਦੁ ਚੀਨਿ ਲੀਜੈ॥

ਜਸਰਗੁ ਰਾਇ ਨਦੁ ਰਾਜਾ ਮੰਗਾ ਰਾਮ ਦੇਖ ਪੁਣਵੈ ਨਾਮਾ ਤਭੁ ਹਸੁ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਪੀਜੈ॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੮੭੪)

“ਹੇ ਸੇਠ! ਜੇ ਤੂੰ ਹੀਰਥਾਂ ਤੇ ਪੁੰਨਾ ਲਟਕ ਕੇ, ਤਪ ਕਰ ਕੇ, ਸਿਧ ਹੋ ਆਰਾ ਧਰਵਾ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕਟਵਾ ਲਵੇ, ਅਸਵਮੇਧ ਜਗ ਕਰੇ, ਸੋਨਾ ਦਾਨ ਕਰੇ, ਗੰਗਾ, ਗੰਦਾਵਰੀ, ਕੰਦਰ, ਕੰਦਾਰ ਆਦਿ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨਾਂ ’ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਵੀ ਕਰੇ, ਦੁਆਰਕਾ ਪਾਸ ਬਗਵਤ ਦਾਲੀ ਨਦੀ ਗੰਗਾ ਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਗਉਆਂ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰੇ,

ਹਿਮਾਲਿਆ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਸਰੀਰ ਗਾਵ ਦੇਵੇਂ, ਪੈਂਦੇ, ਧਾਥੀ, ਬਿਸਤਰੇ, ਪਲੇਖ ਸਮੇਤ ਇਸਦੀ, ਧਰਤੀ, ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੀ ਫਲੀ ਦੇ ਦੇਵੇਂ, ਆਪਣੇ ਬਰਾਬਰ ਸੋਨਾ ਭੱਲ ਕੇ ਦੇਵੇਂ, ਹਿਰ ਦੀ ਨਹੀਂ ਬਚ ਸਕਦਾ। ਦਸਰਬ ਜੀ ਦਾ ਸਪੱਤਰ ਟਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੁੰਡਾ ਜਗ ਵਿਚ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਵਲੋਂ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਫੂਹੀ ਨਾਮ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਮਰ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਉਸ ਰਾਮ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਜਿਹੜਾ ਸਰਬਤ੍ਰ ਖਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਫੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਰੇਖੋਂ ਦੀ ਖਲੂ ਰਾਮ ਲੇ ਨਾਲ ਬਾਣਾ ਦਰਸਿਰੁ ਘਾਇਆ॥

(ਨੌਵੀਂ ਦੀ ਵਾਰ)

ਇਵੇਂ ਸੋਠ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਜਿਥਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਜਗਨਾ ਕਰ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਸੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੀਏ ਜਿਸਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਰ ਕੋਈ ਵੀ ਨਾਪਨ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜ ਸਕਦਾ।

ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਿਰਤਕ ਨੂੰ ਜਿਊਂਦਾ ਕਰਨਾ

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਗਏ। ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਿਵਲੀਨ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਸਭ ਹੀ ਚਰਾਚਰ ਵਸਤੂਆਂ ਵਿਚ ਇਕੋ ਅਦ੍ਰਿਤ ਸਰੂਪ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ। ਹਿਰਦੇ ਵਿਚੋਂ ਅਭਿਭਾਵ ਬਿਲਕੁਲ ਸ਼ਰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਕੇਵਲ ਸੁਖ ਸੁਖਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਲੀਨ ਹੋ ਰਹੇ ਭਾਵ ਸੁਹਾ ਜਿਤ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਜਿਤ ਇਕੋ ਸਰੂਪ ਹੋ ਗਈ।

ਇਕ ਔਰਤ ਦਾ ਪਤੀ ਮਰ ਗਿਆ ਸੀ, ਸਤੀ ਹੋਣ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਆ ਗਈ, ਉਸਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁਰਮ-ਸਾਧੀ ਵਿਚ ਮਗਨ ਕੀਤੇ ਦੇਖਿਆ ਤਦ ਮਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਂ ਮਰਨ ਲਈ ਤਾਂ ਰਿਆਸ ਹੀ ਹਾਂ, ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਲਵਾਂ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਫਰੇਗਾ। ਇਵੇਂ ਮਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੀ ਉਹ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਈ, ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਿਵਲੀਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹੀ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, "ਆਉ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਇਸਤ੍ਰੀ।" ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਸੁਣ ਕੇ ਉਹ ਔਰਤ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, "ਹੋ ਭਗਵਾਨ ਸਰੂਪ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ। ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਖਾਗਬੰਦ ਤੋਂ ਹੋ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਸ਼ਬਦ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਵਾਰ ਬਲਿਹਾਰ ਜਾਂਦੀ ਹਾਂ," ਇਵੇਂ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸ ਔਰਤ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦਾ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਚੁਕਵਾ ਲਿਆਂਦਾ ਅਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, "ਭਗਤ ਜੀ। ਮੈਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਤੀ, ਅੱਗ, ਹਵਾ ਆਦਿ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਤਾਪ ਸਾਰੇ ਤੱਤ ਆਪੋ ਆਪਣਾ ਸੁਭਾਅ ਛੱਡ ਦੇਣ, ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਚਰਨ ਜਿਹਾ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗਾ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਦੁਰਭਾਗਣ ਨੂੰ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਆਖਿਆ ਹੈ, ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆ ਹੈ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਬਚਨ ਸੁਣ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਂ ਔਰਤ ਬਿਨਾ ਸੱਚੇ ਸਮਝੇ ਇਸਨੂੰ ਸੁਹਾਗਵੰਤੀ ਕਿਉਂ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, ਮੇਰੇ ਪਾਸੋਂ ਇਹ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਅਵਗਿਆ ਹੋਈ ਹੈ, ਮਨ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ, ਉਹ ਇਸ ਭੁੱਲੇ ਦਾ ਮਛਤਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, ਇਵੇਂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਆਤਮਾ ਵਿਖੇ ਹੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਨਾਮਦੇਵ! ਰੋਗਨ ਕਿਉਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਮਰੇ ਹੋਏ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਖਾਧੇ ਖੜ ਕੇ ਉਠਾ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਾਉ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਥਾਹੋਂ ਝੜ ਕੇ ਉਠਾ ਕੇ ਬਿਠਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਥਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਵਾਇਆ। ਉਹ ਪੁਸ਼ਪ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੱਥਾਂ ਦੀ ਛੋਹ ਨਾਲ ਹੀ ਜੀਵਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਪਿਆ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਦ ਲੱਗੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਕਰਨ। ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗਹਿਣੇ ਲਾਹ ਕੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਉਪਰੋਂ ਵਾਰ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਘਰ ਧੁੰਨ ਕੇ ਸਾਮਾਨ ਵੀ ਗਰੀਬ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਨੂੰ ਲੁਟਾ ਦਿੱਤਾ।

ਦੂਜਾ ਪਤੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਜਿਖ ਭਟ ਗਏ। ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਜੈਚਰਥ ਤੋਂ ਬਦਲ ਕੇ ਜੈਦੇਵ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਜੰਜਾਲਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ

ਸੋ, ਗਗਨ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਸਿੱਖਿਣੀ ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਦੋ ਥਾਂ ਸਾਲ ਪਹਿਲੇ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਕੋਰਕਾਂ ਦੀ ਚਰਚਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਾਰੇ ਰਾਜਤ ਚੋਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਬਾਬਾ ਦੇ ਦੂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਨਾਕਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਕੀਤਾ ਤੇ ਦੱਖ ਪਿਆਇਆ। ਫਿਰ ਅੱਧੇ ਗਗਨੀ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੌਮਾਂ ਵੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਉੱਚ-ਚਰਜੇ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਪਰ ਆਪਣੀ ਕਿਰਤ ਨਹੀਂ ਛੱਡੀ, ਆਪ ਨੇ ਅੱਗੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨੂੰ ਭਗਤੀ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ।

ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਜੀਵਨ-ਕੋਰਕ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇਥੇ ਨਮੂਨੇ ਮਾਤਰ ਹੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਅੱਜੀ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਭੰਗਾ ਕੇ ਸੰਮਤ ੧੪੦੭ ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਨੂੰ ਪੁੰਡਰ ਪੂਰ ਵਿਖੇ ਪੰਜ-ਭੂਤਕ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਜੋਤ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਮਿੱਠ ਪੁੰਡਰ ਪੂਰ ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ 'ਨਾਦਿਓ ਦਰਵਾਜ਼ੇ' ਦੇ ਪਾਸ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਚਮ੍ਹਾਈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ੬੨ ਸ਼ਬਦ ਚਰਜ ਹਨ।

[ਨੋਟ : ਕੁੱਝ ਕੁ ਸਾਖੀਕਾਰਾਂ ਨੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਘੁਮਾਣ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ) ਪੰਜਾਬ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।]

(੩) ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ

ਸੈਣ ਨਾਈ ਭੁਭਕਾਰੀਆ ਓਹੁ ਘਰਿ ਘਰਿ ਸੁਨਿਆ॥

ਹਿਰਦੈ ਫੜਿਆ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਭਗਤਾ ਮਹਿ ਗਨਿਆ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੪੮੭)

ਸਾਣਿ ਪਰਤਾਪੁ ਬਧੀਰ ਦਾ ਦੂਜਾ ਸਿਖੁ ਹੋਆ ਸੈਣੁ ਨਾਈ॥

ਪ੍ਰੇਮੁ ਭਗਤਿ ਰਾਤੀ ਨਹੈ ਭਲਕੈ ਹਾਜ ਦੁਆਹੇ ਜਾਈ॥

ਆਏ ਸੇਠ ਪਰਾਹੁਣੇ ਕੀਰਤਨੁ ਹੋਆ ਰੇਣਿ ਸਥਾਈ॥
ਫਡਿ ਨ ਸਕੇ ਸੇਠ ਜਨ ਰਾਜ ਖੁਆਰਿ ਨ ਜੋਰ ਕਮਾਈ॥
ਸੇਠ ਰੂਪਿ ਹਰਿ ਜਾਇ ਕੈ ਆਇਆ ਗਣੈ ਨੀ ਚੀਝਾਈ॥
ਸਾਧ ਜਨਾ ਨੋ ਵਿਦਾ ਕਰਿ ਰਾਜ ਦੁਆਰਿ ਗਇਆ ਸਰਮਾਈ॥
ਗਣੈ ਦੁਰਹੋ ਸਦਿ ਕੈ ਗਲਹੋ ਕਵਾਇ ਬਿਲਿ ਪੈਨਾਈ॥
ਵਸਿ ਕੀਤਾ ਹਉ ਭੁਧ ਅਜੁ ਬੋਲੈ ਰਾਜਾ ਮਣੈ ਲੁਕਾਈ॥
ਪਰਗਧੁ ਕਹੈ ਖਗਰਿ ਵਰਿਆਈ॥

(ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੬)

ਜਨਮ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸਿਰਫ ੧੩੫੭ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਗੁਰੂ (ਜੂ. ਪੀ.) ਵਿਚ ਹੋਇਆ।
ਆਪ ਬੁੱਢੇਲ ਖੰਡ (ਸਾਧਵ ਗੁਰੂ) ਭੀਵਾ ਦੇ ਰਾਜਾ 'ਰਾਜਾ ਹਾਮ' ਦੇ ਜਨਮਨ (ਨਾਈ)
ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਰਾਮਨੇਦ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਜਨਮ, ਪਰਵਾਸ ਕਿਸੇ ਕੁਲ ਵਿਚ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਭਾਵੇਂ ਨੀਵੀਂ ਤੋਂ ਨੀਵੀਂ ਹੁੰਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਦੁਰੀਆ
ਦੇ ਲੋਕ ਜਾਤ-ਵੰਸ਼ ਕਾਰਨ ਉਸਦੇ ਹੱਥੋਂ ਲੈ ਕੇ ਖਾਣੇ ਵੀ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨ, ਅਜਿਹੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਸੋਚਰ
ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਦੀ ਰੰਗਣ ਚੜ੍ਹ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਸਰਬ-ਸੁਖਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ੁਭਰਾਜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ।

ਨਾਈ ਉਪਰਿਓ ਸੇਠ ਸੇਠ

ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਵਿਚਾਰ-ਵਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਤੱਕਦੇ ਹਾਂ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਕਲੀ-ਕਾਂਧ ਬੰਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤੀ
ਕੋਈ ਕਿਸੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਮਲਕੀਅਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਨਾ ਹੀ ਕੋਈ ਚਾਤਰੀ ਜਾਂ ਚਰਗਾਈ ਨਾਲ ਇਸ ਨੂੰ ਪਾ ਸਕਦਾ
ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਸੁਖ ਪਿਰਦੇ ਤੇ ਸੁਖ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਵੀ, ਜੇ ਪਰਸੋਬਰ
ਦੀ ਫੁੱਲਾ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਪਰਸੋਬਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਆਪ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਹੀ ਪਿਆਰਿਆ
ਭਾਈ ਸਭ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਸਦੀ ਨਿਸ਼ਾਲ ਹੀ ਸੇਠ ਨਾਈ ਜੀ ਹਨ।

ਸੇਠ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਬਰਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਜਿਥੇ ਕਿਤੇ ਵੀ ਕਥਾ
ਗੀਤਨ ਦਾ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਪੁਰਸ਼ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਉਹ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਾਸ ਹੋਇਆ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਭਰ ਕੇ ਅਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪਣਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰਦਾ। ਮਨ, ਬਚ, ਕਰਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ
ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਦਾ।

ਭਗਤ ਸੇਠ ਜੀ ਜਾਤ ਦੇ ਨਾਈ ਸਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸੁਨੇਹੇ ਦੋਣਾ ਦਾ
ਭੰਮ ਵੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਬਾਂਧਵ ਗੁਰੂ (ਗੀਵਾ) ਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਸੇਵਾਦਾਰ ਸਨ। ਮਾਲਸ਼ ਕਰਨਾ, ਇਸ਼ਨਾਨ
ਕਰਨਾ ਕੇ ਭਲਤ ਪਰਿਨਾਈਏ ਆਦਿ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਭਗਤ ਕਾਮੀ ਹੀ ਦਾ ਜਸ ਬਹੁਤ
ਕੈਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਪ ਬਨਾਰਸ ਰਾਮਨੇਦ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਸੇਠ ਜੀ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਆਪ
ਬੌਰੂ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਬੰਗੀ ਆਤਮਕ ਉੱਨਤੀ ਕਰ ਗਏ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਭਰਜਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨੇ ਥੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ
ਨਿਰਾਉਂਦੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਘਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਏ ਗੁਰੂ-ਸੇਠਾ, ਮਹਾਤਮਾ, ਅਭਿਆਸੀਏ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ। ਸਾਮ
ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਦੇ। ਆਪ ਬੜੇ ਹਲੀਮੀ, ਮਿੱਠੇ-ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਸੇਵਾ-ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਸੇਵਾ

ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਅਜਿਹੀ ਲਗਨ ਲੱਗੀ ਕਿ ਨੀਂਦ, ਭੁੱਖ, ਹੋਰ, ਬਝੇਝਾ, ਰਿਸੇ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਲਾਲਚ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸਹੀਰ ਤੇ ਮਨ ਤੋਂ ਪਤਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਸ, ਇਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਦਾ ਵਾਸ ਚਲਿਆ ਹੋਇਆ। ਦੂਜਾਰਤਾ ਇੱਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਆਪਣੇ ਨਿੰਦਕਾਂ ਦੀ ਵੀ ਉਸੇ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਜਿਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਸਾਡੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਭਗਤ ਬਣਦੇ ਹੀ ਉਹੋ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਗਟਾ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਵੇ। ਪਰਗਟਾ ਸੈਣ ਜੀ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਸਾਧਾਂ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਸੋ, ਹੁਣ ਸਾਧਾਂ ਆ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਸੈਣ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਤੇ ਸੇਵਾ-ਰਾਗ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਪੁਰਨ ਮਹਾਤਮਾ ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਉਸਤਤ ਸੁਣ ਕੇ ਸੈਣ ਜੀ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ, ਇਥੋਂ ਸਾਹੀ ਰਾਤ ਕਥਾ, ਕੀਰਤਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੰਘ ਗਈ। ਜਵੇਰੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦਾ ਸ਼ਿਅਲ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਆਇਆ, ਸਰੀਰ ਦੀ ਸੁਖ ਬੁਧ ਹੀ ਨਾ ਰਹੀ। ਜਿਵੇਂ ਹੋਰ ਮਕਰੰਦ ਤਮ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ ਸਜ਼ ਕੋਝ ਹੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਹੀ ਸਾਧ-ਜੀਗਤ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹੋਏ ਸੈਣ ਜੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭੁੱਲ ਗਏ।

ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਭਗਤ ਬਛਲਤਾ ਦਾ ਹਿਕਦ ਹਰ ਜੁਗ ਵਿਚ ਹੀ ਚਲਦਾ ਆਇਆ ਹੈ। ਭਗਤ ਦੀ ਪੈਸ ਭੱਖਣ ਵਾਗੇ ਭਗਤ ਬਛਲਣ ਦੀਨ ਬੋਧ ਜੀ ਨੇ ਸੈਣਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਪਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਸਾਧੇ ਸਿਰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਰਾਜੇ ਦੇ ਸਰੀਰ 'ਤੇ ਭੁਲੇਖ ਆਦਿ ਦੀ ਮਾਲਸ਼ ਕੀਤੀ, ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ (ਸੈਣ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਭਗਵਾਨ ਸੀ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਮਾਲਸ਼ ਕਰਦੇ ਗਏ, ਪਿੱਠ 'ਤੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਦੀ ਦਰਦ ਨੂੰ ਅਰਾਮ ਦੀ ਆਉਂਦਾ ਗਿਆ। ਭਿਰ ਇੰਝਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਸ਼ੋਭਾ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਪਰਜੀ ਬੰਗਵਾਲੀ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਨੇ ਸ਼ਰਧਾ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨੀਆਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਸ ਕੌਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਉਹ ਗਲ-ਗਲ ਹੋ ਗਏ।

ਦੇ ਦਿਨ ਸੈਣ ਜੀ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹੇ। ਉਧਰ ਜਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤ-ਇਆਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ। ਤੀਜੇ ਦਿਨ ਸੈਣ ਜੀ ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰ ਕੇ ਪਰ ਮੁੜ ਤਾਂ ਸ਼ਿਅਨ ਦੁਨਿਆਵੀ ਧੰਧਿਆਂ ਵੇਲੇ ਆਇਆ, ਤਦ ਮਨ ਵਿਚ ਖਿਆਲ ਆਇਆ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਰਾਜੇ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਗਲਬਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਮਨ ਭਰਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸ਼ਾਇਦ ਮੇਰੀ ਅਨਗਹਿਲੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਰੁੱਖੋ ਹੋਵੇਗਾ। ਪਰ ਉਧਰ ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਅਤੇ ਕਰ ਕਮਲਾਂ ਦੀ ਫੌਹ ਅਤੇ ਮੋਹ ਨਾਲ ਟਿੜਨਾ ਉਧਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਆਇਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਲਮ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਬਥਨ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ। ਸੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿਚ ਪੁਰਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ ਮਨ ਕੇ ਮਨ ਨੇ ਭਿਟਕਾਰਾ ਪਾਉਂਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਆਵੇਂ ਸੈਣ ਭਗਤ ਨੂੰ ਨੀਚ ਹੀ ਸਾਡਾ ਦਾ ਰਿਹਾ ਪਤਰ ਸੇਵਾ ਕਰਾਉਂਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਸੈਣ ਜੀ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਿਛਲੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗ ਲਵਾਂਗਾ ਅਤੇ ਆਪੋ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗਾ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਮਨ ਬਰਧਾ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇੰਨੇ ਨੂੰ ਸੈਣ ਜੀ ਮਨ ਅੰਦਰ ਕੁੱਝ ਬਰੀਦਰੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਸੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਣ ਸਾਧ ਹੀ ਰਾਜਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਉੱਠ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਚਾਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਬੌਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸੈਣ ਜੀ ਅਤੇ ਮੰਤਰੀ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ। ਸੈਣ ਜੀ ਆਪਣੇ ਲੱਗੇ, "ਰਾਜਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਾਂ ਕੀਰਤਨ-ਗਲਬਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਮੁਆਫੀ ਦੇ ਦਿਓ" ਪਰ ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਲੱਗੇ, "ਲਾਮੀ ਜੀ! ਕੁਸੀਂ ਹੁਣੇ ਜਾਂ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਸੇਵਾ ਕਰ ਕੇ ਗਏ ਹੋ। ਮੁੜ ਦੁਬਾਰਾ ਕਿਸ ਵਾਗੇ ਆਏ ਹੋ?" ਰਾਜੇ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣ ਕੇ ਸੈਣ ਜੀ ਅੰਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਪ੍ਰੇਮ-ਵਾਸ ਹੋਇਆ ਦੇ ਨੇੜ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਜਲ ਵਗ ਟੁਰਿਆ। ਆਪਣੇ ਲੱਗੇ, "ਰਾਜਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਨ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਰਾਜਨ। ਆਪ ਵਡਭਾਗੀ ਹੋ, ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹੋ। ਖੁੰਡਾ ਜਪ, ਡਾਪ, ਡੀਰਬ, ਦਾਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੇ ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਪਰ ਤੇਰੇ ਅੰਗੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦਿਨ ਸੇਵਾਦਾਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸਨ ਦਿੰਦੇ ਰਹੇ। ਕਲਿਜੁਗ ਵਿਚ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਸਨ ਲਗਤ ਅਸੰਭਵ ਹਨ। ਤੇਰੇ ਉਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਹਾਨ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੈ।"

ਰਾਜੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਸੈਣ ਜੀ ਤੋਂ ਉਪਰੋਕਤ ਬਚਨ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਉਹ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਚਿਹ ਪਿਆ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, "ਸੈਣ ਜੀ। ਆਪਣੇ ਉਪਕਾਰ ਨਾਲ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਸੀਹੇ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਖ ਬਣਾ ਲਵੋ।" ਪ੍ਰੇਮ-ਰਾਜ ਹੋਏ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਦੇਣਾਗ ਕੇ ਸੈਣ ਜੀ ਦੇ ਹਾਲ ਪਾ ਿੱਤੀ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, "ਸੈਣ ਜੀ। ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਸ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ।" ਇਹ ਸੀ ਆਪਣੀ ਉਪਮਾ ਸਣਾ ਕੇ ਹੰਝਾਵ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਜਗੀ ਨਿਮਰਤਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਜਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅੰਗੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਰਾਜੇ ਵੀ ਸੈਣ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਵਧੁ ਮੰਨਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ।

ਇਹ ਮਾਹਾ ਪ੍ਰੇਮ-ਜਗਤੀ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ ਥਾਂ ਆਪ ਸੈਣ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਏਕਰ ਉਧਰ, ਦੋਲੀ ਦੇਵਰਿਆਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਆਸਾ ਉਪਮਾਨਾ ਸ਼ੱਕ ਕੇ, ਸੈਣ ਜੀ ਵਾਛੂੰ ਇਕ ਅਭਿਰਾਮੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਆਸ ਕੀਤੀ ਯੋਗ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਸੈਣ ਜੀ ਵਾਛੂੰ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਰਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਭਗਮਾਨ ਹੈ:

ਮਨੁ ਭੀਗਿ ਨ ਭੋਲੈ ਕਹੂੰ ਜਾਇ॥ ਮਨੁ ਤੂ ਭੀ ਭਰਸੀਹ ਸਰੀਰਿ ਪਾਇ॥੬॥ (ਮੰਗ ੧੧੯੭)

ਰਾਵਾ, ਹੋਰ ਸਭ ਸਾਧਨ ਛੱਡ ਕੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਮਿਲ ਕੇ ਰਹਿ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਸੋਸਰ ਵਿਚ ਆਵਾਹਵਾਨ ਦਾ ਚੰਨੋਰ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ।

ਸੋ, ਇਉਂ ਭਗਤ ਸੈਣ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਦਿਨ-ਸ-ਦਿਨ ਵਧਿਆ ਤੇ ਫੈਲ ਗਿਆ।

ਚਰਧਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੁ ਭੁਗਮਾਨ ਹੈ:

ਸੋਨੁ ਨਾਦੀ ਉਤਕਾਹੀਆ ਓਹੁ ਘਰਿ ਘਰਿ ਸੁਨਿਆ॥

ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਆ ਪਾਰਬਰਹਮੁ ਭਗਤਾ ਮਹਿ ਗਨਿਆ॥

(ਮੰਗ ੧੨੭)

(੪) ਭਗਤ ਧੰਨਾ ਜੀ

ਇਹ ਬਿਖਿ ਮੁਨਿ ਕੈ ਜਾਣੈਹੋ ਉਨਿ ਭਗਤੀ ਲਾਗਾ॥

ਮਿਲੈ ਪ੍ਰਤੱਖਿ ਹੁਸਾਈਆ ਧੰਨਾ ਪ੍ਰਭਭਾਗਾ॥

(ਮੰਗ ੬੮੮)

ਜਨਮ : ਆਪ ਦੀ ਜਨਮ ਇਲਾਕਾ ਟਾਕ ਪਿੰਡ ਧੁਆਨ (ਜੋ ਦਿਉਲੀ ਤੋਂ ੨੦ ਮੀਲ ਹੈ) ਵਿਚ ਸੰਮਤ ੧੭੭੩ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਹਿਰਸਤੀ ਸਨ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੱਟ ਸਨ ਅਤੇ ਖੇਤੀਬਾੜੀ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਕਾਸੀ ਵਿਖੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਹੁੰਚ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸ਼ਬਦ ਦਰਜ ਹਨ। ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਆਸਾ ਰਾਗ ਤੇ ਪਨਾਸਰੀ ਦਰਜ ਹਨ।

ੴ ਪੰਨਾ ਨੇ ਪੰਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਕਰ ਕਿੰਨਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਵੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸੀ। ਪਰ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨ। ਅਗਲੀ ਸਾਖੀ ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੀ ਹੈ।

੩ ਪੰਨਾ ਜੀ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:

ਬਾਮੁਣੁ ਪੁੰਨੈ ਦੇਵਤੇ ਪੰਨਾ ਗਉ ਚੁਕਾਵਣਿ ਆਵੈ॥
ਪੰਨੈ ਭਿਨਾ ਚਲਿਤਾ ਏਹ ਪਛੈ ਬਾਮੁਣੁ ਆਇ ਸੁਣਾਵੈ॥
ਠਾਕਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਜੋ ਇਥੈ ਸਦੈ ਫਲੁ ਪਾਵੈ॥
ਪੰਨਾ ਕਣਕਾ ਜੋਦਸੀ ਮੇ ਭਿ ਦੇਹ ਇਕ ਜੇ ਕੁਝ ਚਾਵੈ॥
ਪਥਰ ਇਕ ਲਪੇਟਿ ਕਰਿ ਦੇ ਪੰਨੈ ਨੇ ਗੰਨ ਛੁਡਾਵੈ॥
ਠਾਕਰ ਨੇ ਨਾਵਾਲਿ ਕੈ ਛਾਹਿ ਰੇਟੀ ਲੈ ਭੋਗੁ ਚੜ੍ਹਾਵੈ॥
ਹਥਿ ਜੋਜਿ ਮਿਨਣਿ ਕਰੇ ਪੈਰੀ ਪੈ ਪੈ ਬਹੁਜੁ ਮਨਾਵੈ॥
ਹਉ ਭੀ ਸੁਰੁ ਨ ਜੁਨਾਲਸਾ ਲੁ ਰਨਾ ਮੈ ਕਿਹੁ ਨ ਸੁਖਾਵੈ॥
ਗੰਸਾਈ ਪਰਤਪਿ ਗੋਬਿ ਰੇਟੀ ਖਾਹਿ ਛਾਹਿ ਮਹਿ ਲਾਵੈ॥
ਕੰਨਾ ਕਾਉ ਗੋਬਿੰਦੁ ਮਿਲਾਵੈ॥

(ਭਾਗ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੩)

੩ ਪੰਨਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਣ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਸੰਭਾਲੀ ਤਦ ਮਾਪਿਆਂ ਮਾਂ ਕਰਵਾਣ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ ਗਈ। ਪੰਨਾ ਜੀ ਜਿਧਰ ਗਊਆਂ ਚਾਰਨ ਜਾਂਦੇ ਉਧਰ ਇਕ ਤਲਾ ਦੇ ਕੰਢੇ ਠਾਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਬੈਠਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਭਗਤ ਪੰਨਾ ਜੀ ਦੀ ਉਮਰ ਉਸ ਵੇਲੇ ੧੦ ਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਪੰਡਤ ਦਾ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਸੀ, ਉਹ ਚੰਗਾ ਕਥਾਕਾਰ ਸੀ, ਠਾਕਰ ਦੁਆਰੇ ਆਉਣ ਆਂ ਨੂੰ ਸੌਂਚ ਪ੍ਰੇਮ, ਸਿਦਕ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਉਸਦੇ ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਲਾਲਚ ਅਤੇ ਉਦਧ-ਪੁਰਤੀ ਦੀ ਹੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਤੋਂ ੧੦। ਉਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦਾ, ਪਰ ਉਹ ਆਪ ਜਸ ਨਾਮ ਜੁਪੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ-ਤੀ ਸੀ, ਕਰਮ-ਕਾਂਤੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਕਥਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਸਦਾ ਕਿ ਠਾਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸ਼ਰ ਪਵ ਜੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਵਿਚ ਕੋਈ ਘਾਟ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੀ, ਚਾਣ ਪਦਾਰਥ (ਧੰਗ, ਅਰਥ, ਕਾਮ, ੩ ਹੋਂਦ ਹਨ। ਇਸ ਮੁਖ-ਗਿਆਨੀ ਕਥਾਕਾਰ ਪੰਡਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ 'ਤੇ ਉੱਲੀ ਹੀ ਬਰਧਾ

ਫੁਟ ਉੱਤੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਗਸੇ ਵਿਚ ਛੱਪਣ ਦੇ ਕਿਹਾਉ ਉਸ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨਾਮ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਠਾਕਰਾਂ ਤਰੇ ਦੇਖਿਆ ਕਹਦਾ ਤਾਂ ਇਕ ਦਿਨ ਫੁੱਲੇ ਭਾਵ ਜੰਟ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੁਸੀਂ ਜੋ ਤੋਂ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਓ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕਦੇ ਕੀ ਦੇ ?

੨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਠਾਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।”

“ਕਿਉਂ ਜੀ! ਠਾਕਰ ਕੌਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?”

“ਭਾਵ ਭੋਲਾਪਣ। ਤੇਨੂੰ ਅਜੇ ਠਾਕਰ ਦਾ ਹੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਉਹ ਸ਼ਰ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ ਕਰਕਾ, ਹਰਕਾ, ਸੁਖਾ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਸ਼ਰਧ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਇਹ ਠਾਕਰ ਹੀ ਤਾਂ ਹੈ। ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਇਸਦੀ ਰੂਪਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

ਪੰਨਾ : “ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕੀ ਇਹ ਹਰ ਮੰਗਿਆ ਪਦਾਰਥ ਦੋਵਾਂ ਹੈ?”
 ਪੰਡਤ : “ਪੰਨਿਆ! ਇਹ ਤਾਂ ਜਦ ਪੂਜਾ ਕਰੇਗਾ ਤਦ ਹੀ ਜਾਣੇਗਾ।”
 ਪੰਨਾ : “ਕਿਉਂ ਪੰਡਤ ਜੀ! ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੀ ਕੁੱਝ ਮਿਲਿਆ ਹੈ?”
 ਪੰਡਤ : “ਭੋਲਿਆ। ਸਭ ਕੁੱਝ ਇਸੇ ਦਾ ਤਾਂ ਹੈ, ਇਸ ਨੇ ਹੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”
 ਪੰਨਾ : “ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕੀ ਇਹ ਬੋਲਦਾ ਵੀ ਹੈ?”
 ਪੰਨਾ : “ਪੰਡਤ ਜੀ! ਕੀ ਇਹ ਕੋਲ ਦਾ ਪੰਡਤ ਜੀ ਹੋਸ ਪਏ।
 ਪੰਨਾ : “ਪੰਡਤ ਜੀਉ! ਕਿਉਂ ਹੋਸ ਪਏ ਹੈ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਹੈ।”
 ਪੰਡਤ : “ਭੁੱਲੇ ਜੰਟਾ। ਇਹ ਠਾਕਰ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦਾ ਤੇ ਕਰਦਾ ਵੀ ਹੈ।”
 ਪੰਨਾ : “ਕਿਉਂ ਪੰਡਤ ਜੀ! ਇਹ ਠਾਕਰ ਮੰਗਿਆ ਵੀ ਸੁਣ ਲਏਗਾ?”
 ਪੰਡਤ : “ਹੋ ਭੋਲਿਆ। ਜੇ ਤੂੰ ਪੁਰੀ ਬਿਧੀ ਨਾਲ ਪੁਜਣ ਕਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸਰੂਰ ਬੋਲੇਗਾ, ਜੇ ਤੂੰ ਕਰੇਗਾ, ਚਿਹੇ ਕਰੇਗਾ।”

ਪਰ, ਸਰਲ-ਚਿਤ ਭੋਲੇ ਭਾਲੇ ਪੰਨਾ ਜੀ ਦਾ ਚਿਤ ਉਸ ਕਥਾਕਾਰ ਪੰਡਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ। ਪੰਨਾ ਜੀ ਫੋਲੋਪਨ ਵਿਚ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਵਾਂਗ ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਠਾਕਰ ਸਭ ਕੁਝ ਪਾਂਚੇ ਪਾਂਚੇ ਹਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੇ ਪੰਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਪੇਸ਼ਿਆ।

ਪੰਡਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਪੰਡਤਾ! ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਠਾਕਰ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੇਵੋ, ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੇ ਵਾਂਗ ਠਾਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਜੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਚਾਹਵੇਂ ਮੰਗ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗਾ।”
 ਪੰਡਤ : “ਪੰਨਿਆ! ਠਾਕਰ ਲੈਣ ਲਈ ਹੋਣਾ ਦੇਣੀ ਪਵੇਗੀ, ਸ਼ਾਵ ਜਿਹੇ ਗੱਲ ਦੇ ਕੇ ਠਾਕਰ ਮਿਲੇਗਾ।”
 ਪੰਨਾ : “ਪੰਡਤ ਜੀ! ਗੱਲ ਨੂੰ ਲਵੋ। ਜਿਵੇਂ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਹੋ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਠਾਕਰ ਇਸ ਮੁੱਲ ਮੰਗੋਗਾ ਨਹੀਂ।”
 ਪੰਡਤ : “ਚੰਗਾ, ਭਰ ਗੱਲ ਦੇ ਜਾਹ ਤੇ ਠਾਕਰ ਲੈ ਜਾਈ।” ਨਾਲ ਹੀ ਇਹ ਵੀ ਆਖਿਆ ਕਿ ਠਾਕਰ ਦੀ ਪੂਜਾ ਬਹੁਤ ਐਥੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪੰਡਤ ਵੇਲੇ ਓਨਣਾ ਪਥੇਗਾ, ਇਸਨਾਨ ਕਰਨਾ ਅਤੇ ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਇਸਨਾਨ ਕਰਵਾਉਣਾ, ਗੁਪ-ਚੁਪ ਕਰਨਾ, ਵਰ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਰੋਗ ਲਗਵਾਉਣਾ, ਪਿਛੋਂ ਆਪ ਛਕਣਾ, ਪਰ ਇਹ ਕੰਮ ਰੋਹੇ ਪਾਸੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ, ਭ੍ਰਮ ਅਨੁਸ਼ਰ ਹੋ ਅਤੇ ਖੋਤੀਬਾਜ਼ੀ ਵਿਚੋਂ ਤੋੜੇ ਵੇਪਲ ਨਹੀਂ ਜਿਲਣੀ।

ਇਵੇਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੇ ਬਹੁਤ ਟਾਲਮਟੋਲ ਕੀਤੀ, ਧੱਕੇ ਵੀ ਮਾਰੇ, ਪਰ ਅੰਤ ਪੰਨੇ ਜੀ ਦੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਮੋਟਾ ਜਿਹਾ ਸਾਲਗਰਾਮ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, “ਇਹ ਸਭ ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈ, ਇਸਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਬਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।” ਪੰਡਤ ਨੇ ਦੱਛਣਾ ਮੰਗੀ, ਤਦ ਪੰਨੇ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਸੁਖੀ ਗੱਲ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਵਿਚੋਂ ਜੋ ਪ੍ਰਭਾਤ ਹੋਵੇ ਉਸਦਾ ਅੰਧ ਵੀ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੂੰ ਦੇਣਾ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੰਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਖੁਸ਼ੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਪਰ ਪੰਨੇ ਦੇ ਠਾਕਰ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਸੁਰਜੀ ਦੋਕੀ ਤੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਪਰ ਕੋਪੜਾ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਭੋਲੇ ਰਗੜ ਦਾ ਮਨ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ ਸੀ। ਪੰਡਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨੇ ਇਕ ਮੋਟਾ ਪੱਧਰ ਦੇ ਕੇ ਠੰਢੀ ਮਾਰੀ ਅਤੇ ਪੰਨੇ ਨੂੰ ਗਲੋਂ ਲਾਹਿਆ ਸੀ। ਪੰਨਾ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਸ਼ਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ।

ਗਈ ਪੈਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਨੀਂਦ ਨਾ ਆਵੇ। ਗਿਟੀਆਂ ਗਿਟਦਾ ਭਿਰਾ, ਕਦੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਤਾਂ ਜੋ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਪੁਜਾ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਸੇ ਕਰ ਲਵਾਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਦਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜਾਗੇ ਰਾਤ ਲੰਘ ਗਈ। ਤੜਕਾ ਹੋਇਆ, ਪੰਡਤ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ, ਆਪ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ, ਠਾਕਰਾਂ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਘਰ ਵਿਚ ਪਈ ਸਾਜ਼ੋ-ਦੋਰੀ, ਮੰਦਰ, ਸਾਗ ਅਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਭੋਜਨ ਛਕ। ਫਾਈ ਦੇਰ ਪਿੱਛੋਂ ਮੁਠ ਮੁਠ ਭੋਜਨ ਉਪਰੋਂ ਕੰਪਣਾ ਜੁੱਗ ਚੱਕ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਕਿਸ।

ਜਦੋਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਭੋਜਨ ਨਾ ਛਕਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਭੈਰੋ ਮਾਓ ਜੀ! ਖੁਨਾ ਕੁਸ਼ੀ ਲਗੀ ਕਹੀਦਾ, ਨਾਲੇ ਆਪ ਚਾਰ ਪੰਜ ਦਿਨ ਜੁੱਧੇ ਰਹੋ ਤੇ ਨਾਲੇ ਮੈਨੂੰ ਛੁੱਟੇ ਮਾਂਗਿਆ, ਦੱਸੋ ਕੀ ਛਾਇਦਾ ਹੋਇਆ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਇਹੋ ਰੁੱਖ ਹੈ, ਰੁੱਖ-ਮਿੱਠੀ ਭੋਜਨ ਛਕ ਲਵੋ ਅਤੇ ਲੰਗੇ ਪੀ ਲਵੋ।” ਕੁਝੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਬੈਠੀਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਬੈਠਤੀ ਕੀਤੀ, “ਠਾਕਰ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਪਾਸ ਤਾਂ ਰੋਹ ਮਦਾਰਥ ਦੀ ਕਮੀ ਹੈ, ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਜੀ ਤਾਂ ਕਈ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਦੇਣ ਕਰਦੇ ਹੋਣਗੇ। ਆਪ ਜੀ ਦਾਸ਼ਾ ਤੋਂ ਮੋਹਤ ਕਰੋ, ਦਾਸ ਨੂੰ ਨਿਵਾਜ਼ੋ ਜੀ।”

ਫਲ, ਕਪਟ, ਭਰੋਸੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਪਰਾਧਾਂ ਤੋਂ ਪੈਨਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਬਚਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਆਤਮਾ ਨਿਰਮਲ ਸੀ। ਖੁਨਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ ਜੇਕਰ ਠਾਕਰ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਛਕਣਗੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਛਕਾਵਾਂ। ਇਥੇ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ।

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜੇਕਰ ਪੈਨਾ ਜੀ ਜੁੱਧੇ ਰਹਿ ਕੇ ਮਰ ਗਏ, ਲੋਕ ਆਖਣਗੇ—ਪੈਨਾ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਲੱਭਦਾ ਲਕਸ਼ਮੀ ਮੰਗ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਹੋਵੇਗੀ। ਪ੍ਰੇਮ-ਅਪਨ ਵਿਚ ਸੱਚੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਪੰਥਰ ਦੇ ਠਾਕਰ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ। ਪੈਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਲੇ ਲਾਇਆ, ਪ੍ਰੇਮ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਪਾਸੀ ਬੈਠਨ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਪੈਨਾ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਵੀ ਸੁਰਕੀਆਂ ਪਾਈਆਂ। ਇਉਂ ਪੈਨਾ ਜੀ ਨਾਲ ਉਸ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਗੱਫ਼ਾ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਪੈਨਾ ਜੀ ਉੱਤੇ ਅੰਸਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਪਰਾਸਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਤੇ ਭਰਮੇ ਦਾ ਫਲ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਭਗਤੀ-ਗੰਗ ਮਿਲ ਗਿਆ।

ਜਿਸ ਪੰਡਤ ਨੇ ਭੋਲੇ ਪੈਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਠਾਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਉਸਨੇ ਜਦ ਪੈਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਦਾ ਫਲ ਮਿਲਿਆ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਾਫ਼ੀ ਉਮਰ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਪੁਜਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਅੰਜ ਤਕ ਕੱਢ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਪੈਨਾ ਜੀ ਦਾ ਭਗਵਾਨ ਹਾਲ ਬਦਲੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਾਹੇ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਪੰਡਤ ਪੈਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਰਨੀ ਲੱਗ ਗਿਆ, ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਠਾਕਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਓ, ਮੇਰੇ ਤੇ ਵੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ।

“ਹੈ! ਤੈਨੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ?”

“ਨਹੀਂ!”

“ਜੇਕਰੀ ਗੱਲਾਂ ਗੁਣ ਕੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇਸ ਪਾਸੇ ਲੱਗਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਜੇ ਤਕ ਮਾਲੀ ਹੀ ਹੈਂ?”

“ਹਾਂ, ਪੈਨਾ ਜੀ! ਮੰਗੀਆ ਤਾਂ ਗੱਲਾਂ ਹੀ ਹੋਆਂ। ਫਲ, ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕੇ ਅਸੀਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮੁਕਾਉਂਦੇ ਹਾਂ ਤੇ ਉਦਰ-ਪੂਰਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸ ਲਈ ਗੋਸ਼ਾਵਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਠਾਕਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਸੇ-ਸਾਥੇ ਵਿਚ ਹਾਵਨਾ ਵੀ ਗੱਲ ਵਾਲੀ ਹਾਂ ਹੈ ਤੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਅਤੇ ਅਭਿਲਾਸ਼ਾ ਤਾਂ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਠਾਕਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿਵੇ ਹਨ।” ਦੂਸਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ, ਦੂਸਰੇ ਬੋਲੇ-ਬਾਵ ਨਾਲ ਠਾਕਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਸਰਬ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਦਾਤਾ, ਹਿਮੀਆ-ਸਿਮੀਆਂ ਦਾ ਮਾਲਕ, ਤਰਾਫ਼ੀ ਸਰਲ-ਭਾਵਨਾ ਤੇ ਹੀਝ ਕੇ ਤਰਾਫ਼ਾ ਅਨਸਰੀ ਹੋ ਗਿਆ, ਇਸ ਲਈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਵਾ ਦਿਓ।”

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਸ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਪੈਨਾ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਗੁਰਿਆਂ ਦਾਦੇ ਭਗਵਾਨ ਕੋਲ ਲੈ ਗਏ ਤੇ
 "ਕਹਾ, "ਅੱਗ ਦੇਖ ਭਗਵਾਨ, ਧੰਮੀ ਦੂਰ ਭਕਤ ਦਾਨੇ ਹਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਕੰਮ
 ਸਭ ਆਪ ਵੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।"

"ਪਰ, ਪੈਨਾ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਨਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੇ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਸਨੇ ਫਿਰ ਪੈਨਾ ਜੀ
 ਦੇ ਚਾਨ ਝਰਾ ਲਏ ਤੇ ਗੋਲਿਆਂ, "ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਖੋਨਰੀ ਰਹੇ ਕਿ ਉਹ ਚਗਨ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਨੇਤਰ ਮੈਨੂੰ ਵੀ
 ਦੇ ਦੇਣ।"

ਪੈਨਾ ਜੀ ਨੇ ਭਾਗਮਣ ਨੂੰ ਦਰਸਨ ਦੇਣ ਲਈ ਬੋਨਟੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਠਾਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਬੰਨਿਆ!
 ਇਹ ਚਗਨ ਦੇਣ ਦੇ ਝਾਇਕ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਮਨ ਤਾਂ ਪਾਪਾਂ ਤੇ ਨੰਗੀਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ,
 ਤੂੰ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹੀ ਗੁਪਾ ਕਣਕੇ ਤੈਨੂੰ ਦਰਸਨ ਦੇਣ ਹਨ, ਪਰ ਇਸਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਲ ਵੀ ਨੰਗੀ ਕੀਤੀ
 ਸੀ, ਗੁਰੂ ਲੈ ਕੇ ਲੁਣ ਮਿਥਾ ਕੇ ਫੌਣ ਵਾਲਾ ਪੱਥਰ ਤੇਨੂੰ ਚਿੰਤਾ ਸੀ, 'ਹਰ ਤੇਨੂੰ ਕਾਲਾ ਤੇ ਸੁਦਾਈ ਸਮਝਦਾ
 ਸੀ, ਭੋਸਮਰ ਤੇ ਮੁਰਖ ਸਮਝਦਾ ਸੀ, ਕੀ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਮੁਰਖ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦਰਸਨ
 ਦੇ ਦਿਆਂ? ਇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜ਼ਰੂਰ।"

ਪਰ ਪੈਨਾ ਜੀ ਦੇ ਬੋਨਟੀਆਂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਉਸ ਭਾਗਮਣ ਨੂੰ ਦਰਸਨ ਦਿੱਤੇ। ਦਰਸਨ ਹੀ
 ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੇ ਦਰਸਨ ਦੇ ਕੇ ਉਸਦੀ ਕਾਲਿਆ-ਕਲਪ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਜਨਮ ਜਨਮਾਂਦਰਾਂ ਦੀ ਮੈਲ ਨੂੰ ਉਸਦੇ
 ਹਿਰਦੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਗਤ ਪੈਨਾ ਜੀ ਦਾ ਜਜ਼ਾ ਵੱਲ ਗਿਆ ਤੇ ਪੈਨਾ ਜੀ ਅੱਧੀ ਗਿਰਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਕਿ ਦੂਰ-
 ਦੂਰ ਤੋਂ ਸਾਪੁ ਸੰਤ ਆਪ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਉਂਦੇ ਤੇ ਪੈਨਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦੋਨਾ ਦਾਨਣਾ ਹੋ
 ਗਿਆ ਕਿ ਉਹ ਭੂਤ ਰਵਿੰਦਰ ਦੇ ਸਾਥੂ ਭਰਮ-ਗਿਆਨੀ ਹੋ ਗਏ। ਆਪ ਕਾਸ਼ੀ ਗਏ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਹਮਾਨੀਦ
 ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਪੁਰੇ ਸੰਤ-ਭਗਤ ਦੇ ਦਰਸੇ ਤਕ ਜਾ ਪੁੱਜੇ।

(੫) ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ

ਜਨਮ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ ਧਾਦਸੀ ਜਿਲ੍ਹਾ ਸੋਨੂਪੁਰ (ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ।
 ਗੁਰ-ਦੀਪਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰ-ਦੀਪਿਆ ਗਿਆਨੋਬਧ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।
 ਸੁਭਾਅ : ਆਪ ਦੇਸ਼ ਜਾਤੀ ਦੇ ਸਨ, ਵੇਖਨਵੇਂ ਭਗਤ ਸਨ, ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਸਤਿਸੰਗੀ, ਆਦਿ ਗਣੇ
 ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਨ।

ਭਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਹਏ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ ਉਹ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਹ
 ਭਗਤ ਵੀ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਸਨ। ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੋਵੇਂ ਪੰਕੇ ਮਿੱਤਰ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
 ਮਿੱਤਰ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ:

ਨਾਮਾ ਮਾਇਆ ਮੰਗਿਆ ਰਹੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਮੀਤ॥

(ਮਨਾ ਬਰਤਮ)

ਦੂਜੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਭਗਤ ਦਾ ਵਰਣਨ ਪੈਨਾ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਪਰ, ਜੋ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਭਗਤ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸਾਖੀ ਹੋਣ
 ਦਾ ਪਿਛਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਪਿਆ ਦੀ ਦਨਾਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤ ਇਕੱਠਿਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੀ ਹਦਨਾ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਦਰਸਨ ਦੇਖਣਾ ਨਾਹਿਥ ਭਲਕੇ ਉਠਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਆਵੈ॥
 ਭਗਤ ਕਰਨਿ ਨਿਲਿ ਦਾਇ ਜਣੇ ਨਾਮਦੇਉ ਹਰਿ ਚਲਿਭੁ ਨਟਾਵੈ॥
 ਮੇਰੀ ਠੀ ਕਰਿ ਬੇਨਤੀ ਦਰਸਨ ਦੇਖਾ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ॥
 ਦਾਖਰ ਜੀ ਨੇ ਪੁਲਿਦਸੁ ਦਰਸਨ ਕਿਵੈ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨੁ ਪਾਵੈ॥
 ਹਸਿ ਕੇ ਨਾਖਰ ਬੋਲਿਆ ਨਾਮਜੇਰੇ ਨੇ ਕਰਿ ਸਾਭਾਵੈ॥
 ਹਥਿ ਨ ਆਵੈ ਭੇਟੁ ਸੇ ਕੁਸਿ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਮੈ ਮੁਹਿ ਲਾਵੈ॥
 ਹਉ ਅਧੀਨੁ ਹਾਂ ਭਗਤ ਦੇ ਪਹੁੰਚਿ ਨ ਹੋਘਾ ਭਗਤੀ ਦਾਵੈ॥
 ਇਹੋ ਵਿਚੋਲਾ ਆਇ ਜਿਲਾਵੈ॥

(ਚਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੨)

ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਭਈ ਸਿਧਿ

ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਜਿਲਾ ਸੋਲਾਪੁਰ ਦੇ ਪਿੰਡ ਪੰਥਾਰ ਪਰ ਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਮੁੱਢੋਂ ਹੀ ਸੰਤ-ਸੇਵੀ ਤੇ ਭਗਤੀ-ਵਾਲੇ ਸਨ। ਭਗਤ ਕਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਜਾ ਦੇ ਸਾਫ਼ਰ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਕਿਸੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ੧੫ ਸਨ, ਪਰ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਦੇ ਪਿਆਲ ਵਿਚ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਰਹਾਤ ਨ ਕਈ ਵਾਰ ਇਸ ਗੱਲ 'ਤੇ ਧੜਾ ਮਿੱਝਦੀ ਕਿ ਦਸ ਜੀ! ਰੁਹਾਈ ਭਗਤੀ ਥੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੀ ਭਗਵਾਨ ਸੁਣਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।

ਜੇ ਭਗਵਾਨ! ਉਹ ਤਾਂ ਸੁਣਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਹੀ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ।"

ਸੁਣੇ ਜੀ! ਯਕੀਨ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ? ਸਾਡੀ ਉਮਰ ਗੁਜ਼ਰ ਚੱਲੀ ਹੈ, ਰੋਜ਼ ਹੀ ਰੱਖ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਪਰਵਾਹ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ? ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਸਾਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੇਖਾ ਕਿ ਰੁਹਾਨੂੰ ਪਰਵਾਹ ਦੀ ਨਹੀਂ।"

ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਭਗਵਾਨ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕਿਥੋਂ ਦੇਵੇ?"

ਸੁਣੇ ਜੀ! ਭਾਗ ਭਾਗ ਕੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋ, ਭਾਗ ਕੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਨੇ ਹੀ ਬਣਾਏ ਹਨ।"

ਪਰ ਠੀਕ ਹੈ, ਭਾਗ ਤਾਂ ਉਹ ਹੀ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਬਣਾਉਂਦਾ ਕਰਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਮਾਪਤੀ ਭਾਲੇ ਲਗਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਕਿਥੋਂ ਦੇ ਦੇਵੇ।"

ਮਨ-ਕਾਰ ਤਾਂ ਪਰ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਬਿਆਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਮਾਮਰ ਰਗਤ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਲਲਪ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਇਕ ਨੌਕਰ ਰੱਖ ਲਈਏ ਤਾਂ ਆਏ ਹਏ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਸੇਵ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਹ, ਇਹੋ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਹੀ ਰਹੀਆਂ ਸਨ ਕਿ ਬਾਹਰ ਬੂਹੇ ਅੱਗੇ ਬੈਠੀ ਸੁੰਦਰ ਸਕਲ ਬਾਲਾ ਤੇ ਲੜਕਾ ਆਣ ਪਲੰਡਾ ਪਰ ਉਸਦੇ ਕੰਪਣੇ ਫਟੇ, ਪੁਰਾਣੇ ਤੇ ਮਿਲੇ ਸਨ। ਲੜਕੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਸਤ੍ਰੀ 'ਤੇ ਫੁੱਲ ਗਈਆਂ ਤੇ ਇਕਦਮ ਬਾਹਰ ਆ ਗਈ।

ਯਾਤਾ ਦਾ ਸੋਕਲਪ ਬੁਝਦਿਆਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਇਕ ਨੌਕਰ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ, ਗਲ ਵਿਚ ਪਲਾ ਪਾ 'ਤੇ ਕੰਪਨਾ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ, ਸੱਚੇ ਉਤੇ ਕੰਬਲੀ ਰੱਖ ਕੇ, ਰੱਖ ਵਿਚ ਡੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਗਏ।

ਸ਼ਾਇਦ ਦੋ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਠਹਿਰਨਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਅਨਾਧ ਹਾਂ।"

ਗਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਡੇਰਾ ਮਾਂ-ਪਿਉ ਕਿਥੇ ਹੋ?"

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਥੇ ਗਏ, ਮੈਨੂੰ ਫੌਂਡ ਹਾਏ ਹਨ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਮੰਤਾ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਸ਼ੀਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਫੜ ਕੇ ਹੀ ਪਲਿਆ ਹਾਂ, ਇਸੇ ਲਈ ਮੈਂ ਜੇਹਾ ਵਰਨਾ ਦੀ ਗੱਤ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹਾਂ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਭੁੱਖ ਬਹੁਤ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਮੇਰੇ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਆਲਸ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ। ਮੈਂ ਸਭ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਸੰਤੋਖ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ। ਮਿੱਸਾ, ਬਾਸੀ, ਭੱਜਨ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹਾਂ, ਬਿਨਾਂ ਤਨਸਾਹ ਦੇ ਨੱਕਰੀ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਦਾ ਮਨ ਮੇਲਾ ਵੇਖਦਾ ਹਾਂ ਤਾਂ ਉਥੋਂ ਧਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ।”

ਵਿਲੱਖਣ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਜਿਸ ਵਾਹ ਜਾਂਦੇ ਬਾਲਕ 'ਤੇ ਮੋਹੀ ਗਈ।

ਫੇਰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਬਾਲਕ! ਤੂੰ ਇਹ ਦੱਸ, ਸਾਡੇ ਘਰ ਰਹੇਗਾ।”

“ਹਾਂ, ਰਹੇਗਾ। ਤੁਹਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂਗਾ, ਜੋ ਕਰੀਗੇ ਕਰਾਂਗਾ। ਪਰ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਬਸ, ਜੇ ਮੇਰੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰੀਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਫਿਰ ਕਦੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਵਾਂਗਾ।”

“ਪੁੱਤਰ! ਕਦੇ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂਗੀ, ਮੇਰੇ ਸਰੋਣੇ ਲਾਲ, ਮੇਂ ਧੰਨ ਭਾਗ ਸਮਾਭੀਗੀ ਜੇ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕਹੇਂ, ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਕਰਾਂ।”

“ਹਾਂ ਮਾਤਾ! ਤੂੰ ਮਾਤਾ ਤੇ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਪੁੱਤਰ ਹੋਇਆ।”

ਪਲਿਆ ਪਲੇਸਿਆ ਵਿਲੱਖਣ ਦੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਭਗਤ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਲੇ ਹੋਰ ਬੁੱਝ ਮਗਰੀ ਉਹ ਵੀ ਅੱਜ ਤੇਨੂੰ ਮਿਲ ਜਾਣਾ ਜੀ, ਇਹ ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਆਪ ਆ ਗਏ ਪਰ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਭੋਜਿਆ ਹੋਇਆ ਇਹ ਬਾਲਕ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਪਰ ਵੇਖੀ, ਹੁਣ ਇਹ ਪੁੱਤਰ ਹੋਥੋਂ ਨਾ ਗਵਾ ਬਹੀਂ, ਕਿਤੇ ਨਿੰਦਿਆ ਨਾ ਕਰ ਸੈਂਗੀ।”

“ਨਹੀਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਨਿੰਦਿਆ ਕਿਉਂ ਕਰਨੀ ਹੈ!”

ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਖੜੇ ਹੁੰਦੇ ਨਵੇਂ ਕੱਪੜੇ ਪਵਾਏ ਤੇ ਇਕ ਵਾਰੀ ਤਾਂ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਚਾਤ ਨਾਲ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਐਸਾ, ਬੜਾ ਹੀ ਮਿੱਠ-ਸੋਲਾ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਹਰ ਗੱਲ ਦੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ‘ਹਾਂ ਜੀ!’ ਕਹਿਣਾ ਇਤਨਾ ਹਸਦਾਇਕ ਸੀ ਕਿ ਮਨ ਵਿਚ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦੀ ਝਰਨਾਟ ਫਿਸ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਇਵੇਂ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਲੰਘ ਗਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਨਚੇਤ ਭਗਤ ਵਿਲੱਖਣ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਰਨਾ ਭੁਰਿਆ ਕਿ ਅੱਜ ਨੌਕਰ ਨੂੰ ਰਜਾਉਣਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਸ ਸੰਕਲਪ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਅੰਨ ਪਕਾ ਲਿਆ, ਨੌਕਰ ਸਾਡਾ ਹੀ ਖਾਥੀ ਰਿਆ। ਉਹ ਫੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਣਦੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮੱਸਾਹ ਦਾ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਖੁਆ ਕੇ ਵੀ ਰੁਪਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਅੰਤ ਲੈਣਾ ਅੱਪ ਹੈ। ਸਭ ਦੇਵਤੇ ਨੇਤ ਨੇਤ ਹੀ ਕਹਦੇ ਹਨ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪੁਰੁ ਜੀ ਨੌਕਰ ਬਣ ਕੇ ਆਏ ਸਨ। ਝੁੰਡਾ ਦੇਵਤੇ ਪੜ੍ਹ ਸੀ ਦੇ ਸਰਮੁਖ ਹੁੰਦ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਉਜਨ ਛਕਾ ਕੇ ਬਿਨਾਂ ਰਜਾਇਆਂ ਹਾਰ ਕੇ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਆਪ ਇਕ ਗੁਮਾਸਤ ਦੇ ਅਟੇਰਨ ਆਦਿ ਲੈ ਕੇ ਚਲੀ ਗਈ। ਜਦ ਗੁਮਾਸਤ ਨੇ ਵਿਲੱਖਣ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਅੱਜ ਕਿਥੇ ਰਹੀ? ਤਦ ਵਿਲੱਖਣ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਨੌਕਰ ਛਟੀ ਦਾ ਫੁੱਝਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿਉਂ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਸਾਰਾ ਅੰਨ ਪਾ ਕੇ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰੱਜਿਆ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਭੜੀ ਹੋਰਨ ਹਾਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਮੁੰਡਾ ਕੀ ਹੈ, ਕੰਧੀ ਜਾਬੂਗਰ ਹੈ, ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਅੱਕਦਾ ਖੰਭਦਾ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਸਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਬੁੱਢਿਆਂ ਵਾਲੀ ਨਹੀਂ ਵੇਖੀ। ਭੁੱਖੇ ਨੂੰ ਫੋਟੀ ਰਸਮ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਹੋਈ, ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਮੁੰਡਾ ਘਰ ਤੋਂ ਗ਼ੈਬ ਹੋ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੀ ਝੁੱਪ ਝੁਪੀਤੇ ਹੀ ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਏ।

ਜਦੋਂ ਗੁਆਂਢਣ ਪਾਸੋਂ ਉੱਠ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਮਤਨੀ ਘਰ ਆਈ ਤਾਂ ਵੈਰਾਨ ਹੋਈ ਕਿ ਘਰ ਦੇ ਝੂਧੇ ਪੁੱਲੇ ਪਥੇ ਹਨ, ਪਰ ਦਿਹੜਿਆ, ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਭਾਵ ਕੀਤੀ, ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਗੀਆਂ, ਪਰ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੀ ਨਾ ਲੱਭੇ, ਪਰ ਉਹ ਕਿਸੇ ਲੱਭੇ। ਉਹ ਤਾਂ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਘਰ ਆਏ ਤਦ ਉਸਨੇ ਨੌਕਰ ਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣ ਬਾਬਤ ਦੱਸਿਆ, ਕਿਹਾ ਰੱਬ ਦੀ ਨਿੱਦਿਆ ਕਹਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਜ਼ਾਹਿਦ-ਬਾਹ ਰੋਣ ਲੱਗੀ।

ਤਦ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਜੀ ਨੇ ਅਖਿਆ, “ਏ ਅਭਾਗਣ। ਤੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਨੌਕਰ ਦੀ ਨਿੱਦਿਆ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਹੀ ਉਹ ਚਲੇ ਗਿਆ।” ਦੂਜੇ ਸ਼ਗਨ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਕਰਮਾਂ ਸਬੰਧੀ ਪੁਰਾਤਨ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਵਾਪਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਭੰਤ-ਗਿਆਨ ਸਾਖਾ ਉੱਚੇ ਹਨ ਕਿ ਛੋਲੀਏ। ਵਹੀ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਦੱਸ ਦੋਲੀ ਹੈ? ਪਾਪ-ਪੁੰਨ, ਮੰਜਾ-ਚੰਗਾ ਮੰਗ, ਪੁਖ-ਮੁਖ ਇਹ ਤਾਂ ਫੇਰੇ ਆਪਣੇ ਬੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਫਲ ਹੈ।

ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਭਗਤ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਦੁਆਰਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਰੇ ਜ਼ਿਲੀਏ। ਜਿਵੇਂ ਪੁਰਾਤਨ ਹੋ ਗੁਜ਼ਰੇ ਰਿਖੀਆ-ਮਨੀਆ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਅਵੇਸ਼ ਹੀ ਭੋਗਣਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇਨੂੰ ਭੀ ਉਸ ਪਾਤ੍ਰ ਦੇ ਸਰੂਪ ਜਾਲਕ ਦੀ ਨਿੱਦਿਆ ਦਾ ਫਲ ਭੋਗਣਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਨਾਰਾਇਣ ਨਿੰਦਿਸਿ ਕਾਇ ਭੂਲੀ ਗਵਾਰੀ॥

ਦੁਕਿਤੁ ਦੁਕਿਤੁ ਰਾਧ ਕਰਮੁ ਹੈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਪੁਕਖਲੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮੁ ਨ ਮਿਟੈ ਹੀ ਘਰੁ ਗੋਚਰਿ,

ਤਾ ਰੇ ਸੋਹਿ ਜਾਪਿਅਲੈ ਰਾਮੁ ਚੇ ਨਾਮੁ॥

ਬਦਿਤ ਤ੍ਰਿਲੋਚਨ ਰਾਮ ਜੀ॥੬॥੧॥

(ਮਨਾ ੬੯੫)

ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਦਾ ਸਰਾਪ

ਵੇਸ਼। ਜੋ “ਸੰਕਲ ਮਸਤਕਿ ਬਸਤਾ”, ਜਾਵ ਸਿਖਮੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਵਿਚ ਵੱਸਣ ਵਾਲਾ ਚੰਦਰਮਾ ਹੈ, ਉਹ ਨਿਤ ਰੁਜ਼ਹੀ (ਗੰਗਾ) ਵਿਚ ਬਿਠਾਨਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੰਗਾ ਵੀ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀਆਂ ਜਟਾ ਵਿਚੋਂ ਵਗਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਚੰਦਰਮਾ ਦੀ ਕੁੱਲ ਵਿਚ (ਕੁੱਲ ਜਾਨ ਮਧੋ) ਭਾਵੇਂ ਸਾਰੰਗਪਾਨ (ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ) ਵੀ ਆ ਮਿਲੇ ਭਾਵ ਚੰਦਰਵੇਸ਼ੀ ਪਾਨਤਨ ਵਿਚ ਲਿਖਨ ਜੀ। ਸਾਰੰਗਸ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਬਣ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ, ਵਿਚ ਵੀ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦਾ ਕਲੰਕ (ਚੰਨ ਵਿਚ ਸੋ ਕਾਲਾ ਦਾਗ ਦਿਸਦਾ ਹੈ) ਨਾ ਮਿਟਿਆ।

ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਇੰਦੁ ਨੇ ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਦੇ ਤਮ ਦਾ ਅਸਰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ, ਉਸਦੀ ਪਤੀਖਤਾ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਰੋਲਿਆ ਦਾ ਸਰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਹਿਤ ਚੰਦਰਮਾ ਨਾਲ ਸਾਥਨ ਕੀਤੀ। ਚੰਦਰਮਾ ਅੱਖੀਂ ਰਾਤੀਂ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਕੁੱਝ ਬਣ ਕੇ ਅੰਜਿਤ ਵੇਲੇ ਦੀ ਦਾਗ ਦੇਣ ਲੱਗ ਗਿਆ। ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਨੇ ਅੰਜਿਤ ਵੇਲਾ ਜਾਣ ਕੇ ਪੈਰਨਾ ਚੁੱਕਿਆ। ਤੇ ਇਕਾਨ ਲਈ ਹੋਗਾ ਨੂੰ ਫੁਰ ਪਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਇੰਦੁ ਨੇ ਗੋਤਮ ਰਿਖੀ ਦਾ ਰੂਪ ਬਾਹਰ ਕੇ ਅਰੋਲਿਆ ਦਾ ਸਰ ਭੇਟ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਦੱਸਿਆ “ਏ ਪੁੰਜਿਤ” ਤੇ ਗੰਗਾ ਨੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, “ਏ ਰਿਖੀ ਤੇਰੇ ਪਰ ਚੋਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ।” ਰਿਖੀ ਘਰ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਇੰਦੁ ਨੀਂ ਗਿਆ। ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚੰਦਰਮਾ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਰਿੱਲਾ ਪਰਨਾ ਮਾਗਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਸੋਹਣੇ ਮੂੰਹ ‘ਤੇ ਸੁਦਾ ਲਈ ਕਲੰਕ ਪੈ ਗਿਆ। ਇੰਦੁ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਸਹਜ-ਭਗਤ ਦਾ ਸ਼ਰਾਪ ਪਿੱਤਾ ਤੇ ਅਰੋਲਿਆ ਨੂੰ ਪੰਧਰ ਦੀ ਸਿਲਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਮੰਦੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਸਿਟਾ ਚੰਦਰਮਾ ਨੂੰ ਹੁਣ ਭੱਕੇ ਕਰਦਾ ਪੈ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅਰੁਣ ਦੇ ਗਰੁੜ

ਅਰੁਣ ਤੇ ਗਰੁੜ ਦੀ ਜਨਮ ਕਹਾਣੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਕਸ਼ਪ ਦੀਆਂ ਦੋ ਪਤਨੀਆਂ ਕਦਰੂ ਦੇ ਵਿਨਤਾ ਨਾਮੀ ਮਨ। ਕਦਰੂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਬੰਦਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪੂਰਤ ਕੀਤੀ ਤੇ ਵਿਨਤਾ ਨੇ ਦੋ ਦੋ। ਕਦਰੂ ਨੇ ਵਿਨਤਾ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਉਸਨੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਧਿਆਇਆ। ਤਦ ਕਸ਼ਪ ਨੇ ਵਿਨਤਾ ਨੂੰ ਦੋ ਅੰਗੇ ਜਿੰਨੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਹਜ਼ਾਰ ਬਰਸ ਬਾਅਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜੀਂ ਦਾ ਦੋ ਕੀਤ ਬੰਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣਗੇ ਜੋ ਕਦਰੂ ਦੇ ਬੰਦਿਆਂ 'ਤੇ ਫਾੜੂ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਤੰਨੂੰ ਸੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਢੁਕਾਣਗੇ। ਪੰਜ ਸੌ ਬਰਸਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਕਦਰੂ ਦੇ ਅੰਤਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਜ਼ਾਰ ਸੌ ਪੈਦਾ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਸ਼ਨਾਰੀ, ਕਾਲੀਨਾਗ, ਜਕਸ਼ਕ ਵੀ ਸਨ। ਵਿਨਤਾ ਨੂੰ ਹਟ ਚਿਕੀਕਲਾ ਅੱਖਾ ਜੋ ਗਿਆ। ਏਨੇਨੇ 'ਏਕ ਅੰਗਾ ਰੋੜ' ਦੋੜਾ ਤਾਂ ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ 'ਅਰੁਣ' ਜੰਮਿਆ ਜਿਸਦੇ ਪੈਰ ਨਹੀਂ ਸਨੇ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਪਿਗਲਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਕੋਗੁਨਾਹ ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਪੰਛੀ ਦੀਆਂ ਲੱਤਾਂ ਤੋੜ ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸਦਾ ਕਰਮ ਫਲ ਉਸਨੂੰ ਭਗਤਕਾ ਪਿਆ। ਅਰੁਣ ਉੱਥੇ ਗਿਆ ਤੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਪਿਗਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਤੂੰ ੫੦੦ ਸਾਲ ਤੋਰ ਸੰਦੀ ਵਿਚ ਰਹ। ਦੂਜਾ ਬੱਚਾ ਤੰਨੂੰ ਸੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਆਜਾਦ ਕਰਾਵੇਗਾ। ਅਰੁਣ ਮਹਾਂ-ਪਰਤਾਪੀ ਸੁਰਜ ਦੇਵਤਾ ਦਾ ਸਾਹਬੀ (ਹਥਵਾਨ) ਬਣਿਆ। ੫੦੦ ਸਾਲ ਗੁਜ਼ਾਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਦੂਜਾ ਅੰਗਾ ਰੋੜਨ 'ਤੇ 'ਗਰੁੜ' ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਗਰੁੜ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਰਹਵਾਨ ਦਾ ਵਾਹਤ ਬੰਦਿਆਂ ਤੇ ਸਵਰਗ ਵਿਚੋਂ ਅੰਤਿਕ ਲਿਆਇਆ। ਉਹ ਸੱਪ ਨਾਲ ਲੜਿਆ ਤੇ ਅੰਤਿਕ ਕਰਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸੱਪ ਦੀ ਕਿਸ਼ ਨਹੀਂ ਜੜੀ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਸੱਪ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ। ਇਉਂ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਸੰਦੀ ਵਿਚੋਂ ਛੁਡਾਇਆ।

ਭਾਵ, ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦੋਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੁਰਜ ਹੈ, ਉਸ ਸੁਰਜ ਦਾ ਸਾਹਬੀ (ਹਥਵਾਨ) ਅਰੁਣ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਸਰਾ ਰਹਾ ਗਰੁੜ ਇਸਨੂੰ ਜੀ ਦਾ ਵਾਹਨ ਹੈ, ਪਰ ਅਰੁਣ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਪਿਗਲਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਏਨੇ ਵੱਡੇ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਸਬੋਧ ਵੀ ਉਸਦਾ ਪਿਗਲਾ-ਪਟ ਦੂਰ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਲਈ ਤੂੰ ਸਮਝ ਲੈ ਕਿ ਕੀਤੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਬਹੁਤ ਭੰਗਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਵਜੀ ਵੀ ਸਜਾ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਚੇ

ਪ੍ਰਧਾਣਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਇਸਨੂੰ ਬੜਾ ਹੈਕਾਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਲੜਕੀ ਤੇ ਮੰਗਕ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਉਪਰ ਨੂੰ ਉੱਚ ਬੈਠੀ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਵਾਂ ਸੋਰ ਉਪਰ ਵੱਲ ਨਾ ਲਿਆ। ਤਦ ਸਿਵਜੀ ਨੇ ਬੱਝੀ ਉਤਲੀ ਦੇ ਨਹੇ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਪਸਵਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਲਿਆ। ਇਸ ਕਰਮ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਸਿਰ (ਕਾਨਲ) ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਨਾਲ ਚਿੰਬੜ ਗਿਆ। ਇਸ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਪਾਪ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਿਵਜੀ ਦਰ ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਗਏ, ਪਰ ਸਿਰ ਹੱਥ ਨਾਲ ਨਾ ਲੱਭਾ ਅਖੀਰ ਕਾਸ਼ੀ ਦੇ ਕਪਾਨੀਸ਼ਨ-ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਗਏ। ਉਥੋਂ ਦੀ ਹਿਰ ਸਿਰ ਹੱਥੋਂ ਨਾ ਲੱਭਾ। ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਸਿਵਜੀ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾ ਟਾਲਿਆ ਗਿਆ।

ਭਾਵ, ਅਨੇਕਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸਿਵਜੀ, ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਜੋਜਾ ਰਿਹਿਆ, ਪਰ ਉਸਨੇ ਵੀ ਪਾਪ ਨਾ ਪਾਇਆ, ਭਾਵ, ਕਰਮ-ਗਤੀ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਨਾ ਪਾਇਆ। ਬ੍ਰਹਮ-ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਕਪਾਲ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਛੁਟ ਨਾ ਸਕਿਆ।

ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਸਜਾ

ਹਾਵੇਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ, ਚੰਦ, ਕਾਮਧੇਨ ਗੰਧੂ (ਸੁਰਗ) ਦੀ ਹਾਂ ਜੋ ਸਭ ਕਾਮਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਦੀ ਹੈ), ਲੱਕੜੀ, ਕਲਪ ਬ੍ਰਿਛ (ਸੁਰਗ) ਦਾ ਬ੍ਰਿਛ ਜੋ ਮੁੱਖ ਮੰਗੋ ਪਦਾਰਥ ਦੇਂਦਾ ਹੈ), ਸਿਖਰ ਪੰਥਾ ਅਤੇ ਚਤੁਰ ਧਨੰਤਰ ਵੈਦ, ਇਹ ਸਭ ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਨੇ ਰਜਨਾਂ ਦੇ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਮੁੰਦਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਮੰਗਣਿਆ ਮਾਰਾਪਣਾ ਉਸ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ।

ਪਰਾਣਕ ਕਥਾ ਹੈ ਕਿ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇਵਤਾ ਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਦੇ ਬ੍ਰਹਮਚਿੰਜ ਉਪਰ ਨਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਨੇ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਪੀ ਲਿਆ। ਜਦ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਜੀਵ ਤੜਫ਼ਟਾ ਲੱਗੇ ਤਦ ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ ਨੇ ਪਿਸ਼ਾਬ ਹਾਰੀ ਸਮੁੰਦਰ ਨੂੰ ਬਾਰਦ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਕਾਰਕੇ ਇਸਦਾ ਜਲ ਪਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਬੜੇ ਯਤਨ ਕਰਨ 'ਤੇ ਵੀ ਸਮੁੰਦਰ ਆਪਣਾ ਖਾਧਾਪਣ ਨਹੀਂ ਹਟਾ ਸਕਿਆ।

ਹਨੁਮਾਨ ਦੀ ਕਥਾ

ਜਗਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਭਾਵੇਂ ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਲੰਕਾ ਦਾ ਕਿਨ੍ਹਾ ਸਾੜ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹਾਵਤ ਦਾ ਬਾਭਾ ਉਜਾੜ ਦਿੱਤਾ। ਜਾਮ ਨੂੰ ਫੇਰੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਸੰਜੀਵਨੀ (ਮੱਲ ਖਿਸਲ) ਸੁਣੀ ਲਿਆ ਤੇ ਸ਼੍ਰੀ ਰਾਮ ਦੇਵਰ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਲੰਗੇਟੀ ਵਾਲਾ ਸਰਾਪ ਉਸ ਦਾ ਮਿਟ ਨਾ ਸਕਿਆ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਨੁਮਾਨ ਗੰਗਾ ਕਿਪੀ ਦੀ ਕੰਨਿਆ ਅਜਿਨੀ ਦੇ ਪੇਟ ਤੋਂ ਪਵਨ ਦੇਵਤਾ ਦੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਲ ਜੋਮਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਬੜਾ ਮਹਾਂਬਲੀ ਸੀ। ਫਿਰਤਨਾ ਸਲੀ ਸੀ ਕਿ ਜੋਮਦਿਆਂ ਪੀ ਸੁਰਜ ਨੂੰ ਭਲ ਸਮਝ ਕੇ ਮਾਣ ਲਈ ਬਪਟਿਆ। ਤਦ ਇੰਦਰ ਨੇ ਰੂਹਜ ਦੀ ਰੌਸ਼ਿਆ ਲਈ ਬਜਰ ਮਾਰ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਜ਼ਮੀਨ 'ਤੇ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਇਸਦਾ ਜਾਬਾਬ (ਹਨੁ) ਵਿੱਧਾ (ਫੇਰ) ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਸਦਾ ਨਾਮ 'ਹਨੁਵੰਭਰ' ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਕ ਵਾਰ ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਧ ਸੇਭਾ ਰਿਖੀਆਂ ਨੂੰ ਲੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਬਿਨਾ ਜਪਪੀਏ (ਕਛੋਟੀ) ਕੁੱਝ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਇਸ 'ਤੇ ਰਿਖੀਆਂ ਸਰਾਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਵੀ ਕਛੋਟੀ ਤੋਂ ਜਿਤਾ ਹੋਕ ਲੁੱਥ ਲਗੀ ਚੁੜੇਗਾ। ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਗਾਵਣ ਦੇ ਕਿਧੂੰ ਨੂੰ ਸਾਝ ਕੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਅੱਥਰ ਬਾਗ਼ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਰਾਮ ਦੇਵਰ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਂਭਾ ਦਾ ਪਤਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਲੰਕਾ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਹਨੁਮਾਨ ਚਰੰਟਾਗਿਰ ਪਰਬਤ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਬਿਸਲ ਰੂਟੀ ਨਾਲ ਲਛਮਣ ਰਾਜੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦ ਹਨੁਮਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਗਾ ਲੈਣ ਲਈ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਇਸਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੋਜ਼ ਸਿਰਫ਼ ਕੱਢ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹਨੁਮਾਨ ਨੂੰ ਖ਼ਮਸ਼ ਦਿੱਤੀ। ਹਨੁਮਾਨ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਕਛੋਟੀ ਆਪਣੇ ਚੋੜ ਰੱਖੀ। ਉਸਦੇ ਕਰਮਾਂ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਭਾਯਾ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਕਛੋਟੀ ਹੀ ਲਿਖੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਮੁੰਗ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਦੀ ਅਸੀ ਪ੍ਰਸੰਨਗਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਹੋਣ 'ਤੇ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਸਰਾਪ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਨਾ ਸਕਿਆ।

ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਸੇਰੀ ਘਰ-ਗੇਹਣ (ਘਰ-ਵਾਲੀਏ)। ਪੁਰਸ਼ਲੇ (ਪਿਛਲੇ) ਕੀਤੇ ਕਰਮ ਨਿਟ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ। ਸੋ ਮਨ ਵਿਚ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹਨ ਨਾ ਕਰ, ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਵਿਚ ਪੈਣ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰ, ਜਿਸ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮਿਹਰ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਭਗਤੀ ਦੇ ਰੋਸ਼ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਥੇ ਚਿਲੰਬਰ ਨੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਰਨੀ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਉਦਾਸੀ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਕਾਰਨ ਬੈਰਾਗ ਵਿਚ ਵਿਆਕੁਲ ਹੋਏ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਤੋਂ ਅੰਬਰੁ ਵਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਵਲੋਂ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਕਰਮ 'ਕੁਲੰਚਨ' ਜੀ। ਜਦੋਂ 'ਸ਼ਰੀ' ਦੁਆਰਾ ਕਦੀ ਨੌਕਰ ਦੀ ਲੋੜ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰੇਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਹਾਥਰ ਹੋ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਖਿਚਿਆ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਪਾਸ਼ ਆਪ ਦੀ ਚਲਾ ਜਾਂਦਾ ਹਾਂ। ਮੈਨੂੰ ਪੈਸਿਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਇੱਛਿਆ ਨਹੀਂ। ਭਗਤ ਕੁਲੰਚਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦੱਸਿਆ, ਕੁਝ ਉਹ ਹੋਰ ਵੀ ਬਿਰਬਲ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਫਟਾਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, "ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ। ਅਸੀਂ ਤਰਾਨੂੰ ਨੌਕਰ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਰਹੇ। ਅਸੀਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਰਸ ਨਹੀਂ ਮਾਣ ਸਕੇ। ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਜੋ ਕਦੀ ਦੂਸੀ ਲੰਗਰ ਡਕਦੇ ਸਮੇਂ ਕਦੀ ਕਦਾਈਂ ਨਾਂਹ ਕਰ ਦਿਆ ਕਰਦੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਕਦੀ ਵਿਡੋੜਾ ਹੀ ਨਾ ਬਿਆਪਦਾ।" ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਵਿਰ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਛਰਮਾਇਆ, "ਮੈਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਬਿਭੀ ਹਾਂ, ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਰਿਣ ਵੀ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਹੈ, ਮੈਂ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਭੋਜਨ ਛੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਵਨਾ ਦਾ ਹੀ ਰੁੱਖ ਹਾਂ।" ਇਹੋ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦਿੱਤਾ।

ਸੋ, ਕਦੀ ਜੁਲ ਕੇ ਵੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(੬) ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ

ਬੇਟੀ ਕਹਿ ਗਏ ਕੀਏ ਪ੍ਰਸਾਸ॥ ਹੇ ਮਨ ਤੂ ਵੀ ਹੋਹਿ ਦਾਸ॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੨)

ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਬੇਟੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਤਿੰਨ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ, ਰਾਮਕਲੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ।

ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੇਰਵਾ ਘੱਟ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਜਿਹੜਾ ਸੰਪੇਧ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹਵਾਲਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ, ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ ਭਜਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ, ਪਰ ਵਾਲੀ ਵਾਲੇ ਪਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਟੋਕਨ ਨਸੀ ਮਾਇਆ ਮੰਗਣੀ, ਆਪਣੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਬੇਟੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਧਨ ਪਦਾਰਥ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਸੰਕਟ ਝੂਧ ਕੀਤਾ। ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ ਵੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹੋਣ।

ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ ਵਿਦਵਾਨ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ। ਉਹ ਲੰਬੇ ਦੇ ਪਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਕਰ ਕੇ ਸਟਾਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਪਦਾਰਥ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਉਸ ਨਾਲ ਘਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਅਚਾਨਕ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਮਿਲ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੇਟੀ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹੇ ਭਲੇ ਪੁਰਖਾ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਨ ਆਤਮਾ ਦੀ ਕਥਾ ਤੂੰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਆਪ ਵੀ ਭਗਤੀ ਕਰ ਕੇ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰਗਾ ਜੀਵਨ ਬਣਾ, ਪ੍ਰਸੂ-ਭਗਤੀ ਬਣਾ ਕੇਲੀ ਵੀ ਕਰਮ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਦੀਤੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਤ ਬੇਟੀ ਜੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਇਕ ਮਰ ਵੱਕੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਮੋੜ ਦੇ ਸਰਮੇ ਨੇ ਟੋਕਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਪ ਦਾ ਮਨ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਗ੍ਰਿਹਸਤੀ ਸਨ ਤੇ ਪੜ੍ਹੇ-ਲਿਖੇ ਵੀ ਸਨ। ਉਦਾਸੀਨਤਾ ਤੇ ਉਪਰਾਮਤਾ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਇਕ ਭਗਤ ਸਾਧੂ-ਜਨ ਦੀ ਚਰਨੀ ਜਾ ਲੰਭੀ ਤੇ ਬੇਨਤੀ ਘੋੜੀ ਕਿ ਦੱਸੋ ਜੀ ਕੀ ਕਰਾਂ? ਇਸ ਨਾਮਭੰਡ ਮੰਸਾਹ ਵਿਚ ਕੀ ਕਹੀਏ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਮਨ ਸੁਖੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਰੋਗ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਜਾਵੇ।

ਭਗਤ ਖੋਟੀ ਹੋ ਦੇ ਸੀਰਨ ਸਾਰੇ ਹੁਸੀ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਬੋਹਰਾ ਵਾਹਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤਾ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :

ਗੁਰਮੁਖਿ ਖੋਟੀ ਭਗਤਿ ਕਰਿ ਜਾਇ ਦਿਤਾਨੁ ਸਹੈ ਨਿਵਾ ਲਾਏ ॥
 ਸਰਮ ਕਰੈ ਅਧਿਆਤਮੀ ਦੇਖੁ ਕਿਸੈ ਨ ਅਲਖੁ ਲਾਏ ॥
 ਘਰਿ ਆਇਆ ਜਾ ਪੁਰੀਐ ਰਾਜ ਦੁਆਰਿ ਗੁਇਆ ਆਇਐ ॥
 ਘਰਿ ਸਰ ਦੁਖੁ ਮੇਰਿਆਨਿ ਵਲ ਛਲੁ ਕਰਿ ਕੈ ਖਥ ਲੋਘਾਏ ॥
 ਵਰਾ ਸਾਗੁ ਵਰਦਾਨਾ ਏਹ ਇਕ ॥ ਨਿਹਿ ਪਰਮਾਤਮੁ ਪਿਆਵੈ ॥
 ਪੰਜ ਸਵਾਰੇ ਭਗਤ ਜੀ ਰਾਜਾ ॥ ਹੋਇ ਕੈ ਘਰਿ ਚਲਿ ਆਵੈ ॥
 ਦੇਇ ਦਿਲਾਨਾ ਰੂਮਿ ਕੈ ਅਨੁਗਾਢੀ ਭਰੀ ਪੰਜਾਵੈ ॥
 ਉਸਤੁ ਆਇਆ ਭਗਤਿ ਪਾਸਿ ਪੁਰਿ ਦਇਆਲੁ ਹੋਤੁ ਉਪਜਾਵੈ ॥
 ਭਗਤ ਜਨਾ ਨੈਕਾਧੁ ਕਧਾਵੈ ॥

(ਪਾਟ 90 ਪੰਨੇ 33)

ਜੇ ਸੱਤ ਜੀ ਖੋਟੀ ਜੀ ਨੇ ਮੇਲੇ ਉਹ ਮਿਲਾਣੇ ਮਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੁੱਖ ਉਕਰਾਮ-ਜੁਗਰਾਮੀ ਦੰਸੀਆਂ ਤੋਂ ਵਰ ਮੰਤ੍ਰ ਵੀ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਇਕ ਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ। ਲੋਕਾ ਸਾਹਮਣੇ ਖਰਨ ਦਾ ਲਾਜ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਨਾ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਇਕਥਰਤਾ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।

ਭਗਤੀ ਲੇਗਨ ਤੋਂ ਪਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ ਤੇ ਸਦੇ ਲਗਨ ਦਿਲੁਰਾ ਵਾਲੀ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਹਿਰ ਬੇੜੇ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਿਖਰੇ ਨਾਲ ਖੋਟੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਕਪਾ ਕਰਨ ਦੀ ਕਾ ਉਹ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਚਲੇ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਇਕੱਠੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਸੋਚੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਥਰਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਤ੍ਰਿਕਾਲਾਂ ਨੂੰ ਮਾਲੀ ਹੋਥ ਘਰ ਮੁੜ ਆਉਂਦੇ ਅਤੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਲਾਪ ਦੇਂਦੇ, "ਮੈਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਿਆਵਾਗਾ।" ਪਰ ਜਦੋਂ ਅਗਲਾ ਦਿਨ ਆਉਂਦਾ ਤਾਂ ਹਿਰ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪ ਕੇ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੇ। ਇਕੋ ਵਨ-ਫਲ ਕਰ ਕੇ ਖੋਟੀ ਦਿਨ ਲੱਖ ਜਾਂਦੇ।

ਅੰਤ ਘਰ ਵਿਚੋਂ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਖੜਮ ਪੈ ਗਈ। ਖੜਮਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸ ਖੋਟੀ ਕੀਤੀ, "ਹੁਆਮੀ ਜੀ। ਇਹੋ ਘਰ ਦਾ ਗੁਰਦਾਸ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ। ਅਸੀਂ ਮਹੀਨੇ ਹੋ ਗਏ ਹੁਆਨੂੰ ਆਪਣਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਨਿਆਵਾਗਾ।" ਖੋਟੀ ਨੇ ਉੱਠਦੇ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕਪਾ ਸਣਾ ਕੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਹਨ ਹਿ ਫੋੜੀ ਹੀ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਵੇਗਾ।

ਸਿਵੋਂ ਵਾਲ-ਮਟਲ ਕਰ ਕੇ ਰਾਤ ਲੱਖਾ ਛੱਡਦੇ। ਸਵੇਰ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰੋਜ਼ ਨਾ ਨਿਰਨੋਰ ਕਾਫ਼ੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪੈਂਦੇ। ਹੁਣ ਰੋਜ਼ ਰਾਜਾ ਦੇ ਆਉਣ ਸਾਥ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ ਭਗਤ ਜੀ ਕਿਉਂ ਉੱਠਦੇ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਉਹ ਰਾਜਿਆ ਦੇ ਦੀ ਮਹਾਨ ਰਾਜੇ ਹਨ, ਜਰੂਰ ਛੋੜੀ ਹੀ ਮਤ ਨਾਹਿਕੀ ਪਹੁੰਚਾ ਦੇਣਗੀ।

ਮੁਤਲੀ ਦੇ ਸਬਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਭਰ ਗਿਆ। ਉਹ ਉੱਭਰੀ ਉੱਭਰੀ ਕੇ ਸੱਤ ਗਈ ਹੋ ਨਿਰਮਲਾ ਕਰੇ ਸ਼ਖਰਾਂ ਵਿਚ ਖੱਲੀ, "ਭਾਵੇਂ ਲੱਖਾਂ ਹੈ, ਉਹ ਕਿਹੀ ਜਿਹਾ ਰਾਜਾ ਨੇ ਬੇਠੇ ਕਰਾਤ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰਫ ਭਰੋਂ ਵਿਚ ਖੱਲੀ ਭਰਕ ਨਾ ਪੈਣ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੀ ਹੀ ਭਰਕੇ ਚੀਠ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ-ਲਾਲਾ ਵਿਚ ਮਨ ਜੋੜ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਪਣੀ ਤਰਾਜ਼ ਨੂੰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਤਾ ਦੀ ਸੱਤਾ ਕਰਾਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੀ ਰਹਿਮਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਅਗਲੇ ਨਿਕਰਾ ਖੋਟੀ ਜੀ ਨੂੰ ਹਥ ਸੋਝਿਆ। ਖੋਟੀ ਜੀ ਨੂੰ ਕੱਢਲੇ ਇਕ ਦਰਦਨਾਂ ਦੀ ਲਾਲਮਾ ਜੀ, ਅਰਥਾਤ ਜੀ ਦੀ ਖੋਟੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਥਰਾ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜੁੜਦੇ ਖੋਟਾ ਜਾਗਦੀ ਸੀ।

ਪਤਨੀ ਅੱਗੇ ਹੀ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਹਦਾਰ 'ਤੇ ਮੰਗ ਪਿਨ ਕੇ ਲੱਕਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਲਿਆਚਿਦੀ ਤੇ ਮਾਂ ਦੀ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਪਤੀ-ਦੇਵ ਦੇ ਬਹਨਾਂ 'ਤੇ ਭਰੋਸਾ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗੇ ਕੁੱਝ ਕਹਿਣਾਂ ਤੇ ਹੋਰ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਪਰ ਅਖੀਰ ਇਹ ਚੀਜ਼ ਕੁਝ ਚਲਦੀ ਸੀ? ਕਦੀ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ, ਭਗਤ ਜੀ ਰੱਬ ਦੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੇ ਪੌਰਜ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕਰਦੇ।

ਪਰ ਅਖੀਰ ਇਕ ਦਿਨ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਬੜੀ ਭੰਗ ਆ ਕੇ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, "ਭੰਗਾ ਹਾਜ਼ਾ ਹੋ ਪੁਰ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਥਾ-ਵਾਹਕ ਦਾ ਹਤਾ ਹੋ ਸਿਆਲ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋ ਬੜਾ ਦਾਨੀ ਹੈ, ਹਾਹਦਾ ਦਾਨੀ ਹੈ? ਜੋ ਰੱਬ ਕਥਾ ਸੁਣ ਕੇ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦਾ। ਕੀ ਸਾਲ ਜ਼ਰ ਕਥਾ ਦਾ ਰੰਗ ਨਹੀਂ ਪਰੇਗਾ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਲ ਭਰ ਦਾ ਭਥਾ ਕਰਾਈ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ? ਇਹ ਰਾਜਾ ਤਾਂ ਬੜਾ ਕੰਜਸ ਹੈ, ਬੇਹਿਮ ਤੇ ਬੇਦਰਦ ਹੈ।"

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਸਬਦ ਬੋਲਣ ਬੋਲਿਆ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਹਾਜ਼ਨ ਨੂੰ ਐਸਾ ਨਾ ਮਖੜਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਫ਼ਰਕਪਤੀ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਉਹ ਭਲਾ ਕਦੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ?

ਪਰ ਹੁਣ ਪਤਨੀ ਕੋਲੋਂ ਰਿਹਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਦਾ, ਉਹ ਰੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਕਲਪ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਧੜਾ ਕੁੱਝ ਆਖੀ ਹਈ, ਭਗਤ ਜੀ ਵੀ ਅੱਜ ਬੇਪਸ ਹੋ ਗਏ।

ਆਖ਼ਰ ਭਗਤ ਜੀ ਰੱਬੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਇਕ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਮਨ ਦੱਬ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ, "ਓ ਪ੍ਰਭੂ! ਛਿਪਾ ਕਰੋ, ਮੋਹਰ ਕਰੋ, ਮੇਰਾ ਹੁਣ ਇਸ ਘਰ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਮੈਂ ਹੁਣ ਆਪ ਦੀ ਸ਼ਾਦ ਵਿਚ ਬਸ ਘਰੋਂ ਹੀ ਰਹਾਂਗਾ।" ਜੋ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਧੀ ਲਾ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਹਿਸਾਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਏ।

ਉਧਰ ਅਗਲੇ ਦਿਨ, "ਰਾਜਾਨ ਰਾਜਾ ॥ ਭਾਨਾਨ ਭਾਨ ॥ ਦੇਵਾਨ ਦੇਵ ॥ ਉਮਾ ਮਹਾਨ ॥" ਜ਼ਗਤ ਵਡਲ, ਦੀਰਾ ਨਾਸ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਰਾਜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਬੈਠੀ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਅੰਨ ਧਨ ਦੇ ਭਰੇ ਗੱਤੇ ਅਤੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸੇਵਕ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ। ਨੌਕਰਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ) ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਬਣੀ ਦੇ ਘਰ ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਢੇਰਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਲਾ ਦਿੱਤੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਤੇ ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, "ਬੈਠੀ ਜੀ!" ਅੱਗੋਂ ਘਰ ਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੀ ਉਹ ਅਜੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਹੀ ਹਨ, ਉਹ ਆਪੇ ਆ ਜਾਣਗੇ।" ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਧਨ ਤੇ ਸ਼ਾਹਿਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਘਰ ਦੇਣ ਲਈ ਭੇਜੀ ਹੈ, ਰਖਾ ਲਓ।

ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬੈਠੀ ਜੀ ਦੀ ਇਕ ਦਿਨ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਉਣ ਦਾ ਸੰਗਾ ਹੈ, ਇਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਦਸ ਗੁਣਾ ਜੀਧਾ ਹੋਰ ਪਵਿੱਤਰਵਾਹੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਸੋਹ-ਸੋਜਾਵਾਂ ਵਿਚ ਰੋਝ ਗਈ, ਪਰ ਦਿਲ ਉਹ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਹਦਾਰ ਹਜ਼ਾਰ ਸ਼ਰਧ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜ਼ਬ ਸਾਹਿਬੀ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ। ਬੈਠੀ ਭਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਬਖਸ਼ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਤਾ, ਭਲ ਨਾਲ ਲਾ ਕੇ ਅਨਿਕਾ ਰਹਿਮਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ। ਭਗਤ ਬੈਠੀ ਅੰਦਰ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਨੀ-ਗੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਤੇ ਰਸ ਵਿਚ ਮਤਵਾਲੇ ਦੋਸੇ ਬੈਠੀ ਜੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਘਰ ਪੁੱਜੇ। ਬੈਠੀ ਜੀ ਦਾ ਘਰ ਅੰਨ ਧਨ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਸੀ। ਨੌਕ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹਰ ਵੀ ਵਧੇਰੇ ਰਾਮ-ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਭੂ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਪਦਵੀ ਦੀ ਉੱਚ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼੍ਰੋਗਤੀ ਆਖਿਆ ਤੇ ਬਹਨਾਂ ਤੋਂ ਰੋਪ ਮਨ ਸਹਿਜ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ।

ਜੇ, ਇਸ ਲਈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਸ਼ਟਾ ਨੇ ਵੀ ਸੱਚ ਦਿੱਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨ-ਕਮਲਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੀਤ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਆਸੁਰਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਗੁਰੂ ਮਾਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਭ੍ਰਮਾਨ ਹੈ:

ਜਿਨਿ ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਅੰਤ ਬਾਰ॥ ਕੇ ਮਨ ਸੋਝਿ ਤੂ ਪਰਹਿ ਮਾਰ॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੯੨)

ਇਸ ਲਈ ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਨ! ਤੂੰ ਵੀ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਗੁਰਮ ਮਨ ਕੇ ਦਾਸਾ-ਭਾਵ ਧਾਰ ਕੇ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਜੀ ਦੇ ਪਦ-ਪੰਕਜ ਦਾ ਧਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇਗਾ, ਤਦ ਤੇਨੂੰ ਵੀ ਬੋਲੀ ਜੀ ਵਾਛੂ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥ ਦੀ, ਦਰਸਨ ਦੀ ਦਾਹੁ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੋਹਰ ਕਰ ਕੇ ਖਪਸਣੇਗੀ।

(੨) ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸ ਸੁਨਹੁ ਕੇ ਸੋਝਹੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇ ਸਭੈ ਸਰੈ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੦੬)

ਰਵਿਦਾਸ ਧਿਆਏ ਪ੍ਰਭੂ ਅਨੁਪ॥ ਗਰ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਗੋਵਿੰਦ ਰੂਪ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੮੨)

ਜਨਮ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੪੫੬ ਨੂੰ ਕਾਥੀ ਵਿਧ ਦਲਿਤ ਪ੍ਰਵਾਹ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਚਮਾਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਵਿਚ ਹੋਇਆ।

ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ : ਪਿਤਾ ਸੰਤੋਖਾ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਦਿਆਹੀ ਜੀ।

ਗੁਰੂ-ਜੀਖਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।
ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਪੂਰਨ ਤਿਆਗੀ, ਚਿਤੋਤ ਦੀ ਗਣੀ ਭਾਲਾਸ਼ਾਈ ਅਤੇ ਉਪਵ ਦਾਸ, ਮੀਰਾਬਾਈ ਅਤੇ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਕੀਤਾ।

ਗਣੀ : ਆਪ ਜੀ ਦੇ ੪੦ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ।

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਬੈਥਨਾ ਭਗਤ ਸਨ।

ਰਾਖੀ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਬੋਰਵਾ ਆਪਣੀਆਂ ਹਥੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

ਭਗਤ ਭਗਤੁ ਜਗਿ ਬੰਨਿਆ ਚਹੁ ਚਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਿ ਚਮਿਰੇਟਾ॥

ਪਾਣੀ ਗੰਢੈ ਰਾਹਿ ਵਿਚਿ ਕੁਲਾ ਧਰਮ ਚੰਦਿ ਚੋਰ ਸਮੇਟਾ॥

ਜਿਉ ਕਹਿ ਮੈਲੇ ਚੀਬਡੇ ਹੀਰਾ ਲਾਲ ਅਮਿਲੁ ਪਲੇਟਾ॥

ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਉਪਦੇਸਦਾ ਗਿਆਨ ਧਿਆਨੁ ਕਹਿ ਭਗਤਿ ਜਟੇਟਾ॥

ਨਾਵਟਿ ਆਇਆ ਸੋਗ ਮਿਲਿ ਬਾਨਾਰਸ ਕਹਿ ਗੰਗਾ ਬੇਟਾ॥

ਕਛਿ ਕਸੀਰਾ ਸਉਪਿਆ ਰਵਿਦਾਸੀ ਗੰਗਾ ਦੀ ਭੇਟਾ॥

ਲਗਾ ਪੁਰੁਸ ਅਭੀਚ ਦਾ ਛਿਟਾ ਚਲਿਤੁ ਅਚਰੁਸ ਅਮੇਟਾ॥

ਲਇਆ ਕਸੀਰਾ ਰੁਤੁ ਕਛਿ ਸੂਤੁ ਖਿਤੁ ਜਿਉ ਭਾਲਾ ਪੇਟਾ॥

ਗਗਨ ਜਨਮ ਹਰਿ ਮਾਂ ਪਿਉ ਭੇਟਾ॥

(ਦਾਹ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੨)

ਕਾਸੀ ਵਿਚ ਦੁਆਮੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਵੀ ਕਾਸੀ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਚਮਾਰ ਜਾਨੀ (ਦੁਨੀਆਂ ਗੰਢਣ ਵਾਲੇ) ਦੇ ਪਰ ਜਨਮੇ। ਕੋਈ ਪੁਰਖਲੇ ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਕੁਝੇਲ ਆਪ ਦੇ ਖਿਆਲ ਵੀ ਸੁਰ ਤੋਂ ਹੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਤੇ ਵੈਰਾਗੀ ਸਨ।

ਇਹ ਭੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪਹਿਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਇਹ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚੇਲੇ ਸਨ, ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ

ਸਨ, ਪਰ ਛੋਟੀ ਜਿਹੀ ਗਲਤੀ ਕਰਕੇ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਜਨਮ। ਚਾਅਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੇ ਗਿਆ। ਕਾਸੀ ਵਿਚ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਅਨੇਕਾਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਸਿੱਖ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਸੀ। ਚਾਅਤਾ ਨੇ, ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਛਕਾਉਣ ਦੀ ਵੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਸੁੱਖੀ ਰਮਦ ਰਿਆਈ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਬਾਗ਼ ਹੋਈ, ਅਚਾਨਕ ਤਿਲਕ ਜਾਣ ਕਾਧਨ ਆਟਾ ਛਲ ਗਿਆ। ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਜੀ ਤਾਂ, ਜਿਹੜਾ ਚਾਲਿ ਦਾ ਵਾਪਸੀ ਜੀ, ਆਟਾ ਲੈ ਆਵੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਸੋਚਿਆ ਜੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੀ ਲਾਗਤਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਮੱਲੇ-ਮੱਲੀ ਹਸਦ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਪਰ ਉਸ ਸੋਚੇ ਦਾ ਵਾਪਸ ਪੁਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੱਧਾ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੇ ਉਸ ਸੋਚੇ ਦਾ ਲੰਗਰ ਤਿਆਰ ਕਰ ਕੇ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਛਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਚੁੱਕੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੁਰਤ ਭਟਕਦੀ ਰਹੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਮੜੇ ਦਾ ਵਪਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮੰਦੇਰਾਂ ਜੀ ਦੀ ਮਨੋ-ਇੱਛਾ ਨੂੰ ਵੀ ਅਨੁਮਾਨ ਦੁਆਰਾ ਸਮਝ ਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਸੋਚ ਕੇ ਖੁੱਭ ਹੋ ਗਏ। ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੇ ਆਟਾ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਜ਼ਾ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ। ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕੁਝ ਹੋਰੇ ਅਤੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਗੁਣ ਤੁਹਾਨੂੰ ਹੀ ਸੋਚਿਆ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੱਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਪਵੇਗਾ। ਇਹੀ ਹੋਇਆ, ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਗੁਣ ਸਫ਼ਾਇਆਂ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਜੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਰ ਹੋਏ। ਉਸ ਮਨਾਨਿਆਂ ਪਿੱਛੇ ਸੋਚਿਆ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੱਤਰ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਜਿਸਦਾ ਨਾਮ ਰਵਿਦਾਸ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਪੰਜ ਦਿਨ ਕਰ ਬਾਅਦ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਦੁੱਧ ਨਾ ਚੁੰਘਿਆ। ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗਰਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ, ਸੋਚਿਆ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਰਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੱਸਾ ਗਿਆ, ਇਸ ਪਿੱਛੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘ ਲਿਆ। ਜਿ, ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਇਸ ਗੁਰੂਤੀ ਨੇ ਹੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਹੇ ਤੋਂ ਬੰਦਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸੇ ਸਰਨੇ ਹੀ ਸਚਾਨ ਤੋਂ ਹੀ ਆਪ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ, ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਤਿਆਗ ਆਦਿ ਬਲੀ ਤਸਰਤਾ ਵਾਲੇ ਗੁਣ ਹੀ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਸਾਲ-ਅਥਾਸਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਦਾ ਰੰਗ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਸਚਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਵੇਰਾਗ, ਤਿਆਗ ਅਤੇ ਤੀਬਰਤਾ ਵਾਲੇ ਸਾਲਕ ਸਨ। ਜੁਆਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੰਜਿਆਂ ਦੀ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਹਾਲ ਘਰ ਦੇ ਕੋਮਲੇ ਵਿਚ ਰੱਖ ਕੇ ਰਖਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਚਹਾਨੀ ਰਾਵ ਵਾਲੀ ਰੁਚੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਸੰਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਵਾਲਕ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਤੇ ਤੁਰੇ ਹਿਰਦੇ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਆਨਾਂ ਦੀ ਨਹਿਰ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਗੰਨਾ ਵੀ ਇਸੇ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਮਾ-ਗਤੀ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਰਹਿ ਕੇ ਚੁੰਝੀਆਂ ਗੰਢਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਜੁੜੇ ਰਹਿੰਦੇ ਅਤੇ ਦਿਨੇ ਆਏ ਮਹਾਤਮਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ, ਆਪਣੀ ਪਿਤਾ ਨਾਲੋਂ ਵੱਖਰੀ ਵੇਖਣੀ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਏ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਛੰਨ ਹੀ ਉਸਦੀ ਦੁਆਨ ਅਤੇ ਮੰਦਰ, ਰੈਣ ਬਸੇਰਾ ਸੀ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਵੇਂ ਇਸ ਕੰਧ ਦੀ ਕੰਨੀ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਆਏ ਗਏ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਤੰਪਤੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਟੋਟੇਆਂ ਜੰਗੀਆਂ ਗੰਢਦੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਬਲੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇ ਨਿਗਰਾ ਨਾਲ ਬੋਲਦੇ, ਜੋ ਕੱਢ ਕੋਈ ਦੋਸਤਾ ਉਹੇ ਦੀ ਲੈ ਲੈਂਦੇ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹੇ ਸਾਧ-ਸੰਤ ਦੀ ਦੰਡੀ ਗੰਢਦੇ ਦਾ ਮੁੱਲ ਨਾ ਲੈਂਦੇ।

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ-ਨਿਰਾਹ ਅਤੀ ਕਠਿਨਤਾ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੇ ਸਾਥਜੂਦ ਕਿਸੇ ਨਿਕਰ-ਮਿਨਾਇਤ ਜਾਂ ਖੁਰਨ ਦੀ ਥਾਂ, ਪੁੰਜਿਤਾ ਹੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸੀ; ਇਹ ਪੁੰਜਿਤਾ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸਿਆਲਾਂ ਦੀ ਉਚਤਾਈ ਕਰਕੇ ਸੀ।

ਸੰਸਾਰ ਦੀਆਂ ਮਾਇਕ ਫੌਜਾਂ, ਹਜਨ-ਜੁਆਨੀ ਦੇ ਭਲਕਾਰਿਆਂ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਪਨੇਰੀਆਂ, ਸੁਖੀ ਦੁਖੀ ਜਿਹੀ ਜਵਾਬ-ਭਾਟਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਉਸ ਜਹਾਜ਼ ਭਾਗ ਸਨ, ਜੋ ਸਮੁੰਦਰੀ ਝੁਡਾਨ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਦੁਜਾਈ ਮਣਾਂ ਦੇ ਸਹਲ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਸੁੰਨ ਕੇ ਜ਼ਰੂਰਤ ਦੀ ਇੱਕ 'ਤੇ ਅਫ਼ਲ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਇਸ ਭਗਤ ਕੋਲ ਕੀ ਸੀ, ਇਹ ਕੁਝ ਹਿਆਨ ਤੋਂ ਉਸਦੇ ਗੁਣ-ਜੋਤ, ਸੰਤੋਖ, ਧਰਮ। ਜੋ, ਆਪ ਵੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਸ਼ਹਿਤ ਵਿਚ ਇਕ ਅਫ਼ਲ ਜਹਾਜ਼ ਵਾਂਗ ਸਨ।

ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਪਰਖ ਕਰਨੀ

ਜਦੋਂ ਹਨ ਕਿ ਸੋਨੇ ਨੂੰ ਜਿਰਨਾ ਵੀ ਫੁਲਾਈ ਵਿਚ ਸੋਕ ਦਿਓ, ਉਹ ਸੁਪ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜਨ ਰਵਿਦਾਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਪੱਕਾ ਕਰਨ ਲਈ, ਉਸਨੂੰ ਲੋਭ ਦਾ ਸੋਕ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਇਕ ਸਾਧੂ ਦਾ ਰੂਪ ਪਾਰ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ। ਭਗਤ ਜੀ ਕੋਲੋਂ ਦੱਤੀ ਹੋਂਦਾਈ ਜੋ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੱਜ ਰਾਤ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ। ਜਿਹ ਮੈਂ 'ਤੇ ਰਵੇ।" ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਜਿਥੇ ਤਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ, ਪਾਣ-ਪੀਣ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਪੁੱਛਣ ਤੇ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਪਾਣੀ ਦੇਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਖੜੇ ਗਲੀਬੀ ਵਿਚ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਲਵ ਪਾਸ। ਇਹਨੂੰ ਲੋਭ ਨਾਲ ਫੁਲਾਓ, ਸੋਨਾ ਖਣ ਜਾਏਗਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿਤਨਾ ਵੀ ਪਨ ਚਾਹੋ, ਪੈਦਾ ਕਰ ਲਵੋ।" ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਰਾਪੁਰਸ਼! ਅਸਲੀ ਧਨ ਹਮ ਦਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਸਾਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।"

ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਰੂਪ ਪਾਰ ਕੇ ਆਏ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਯਕੀਨ ਪਰਖਣ ਲਈ ਪਾਸ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਲੋਭ ਦੀ ਗੰਢੀ ਨਾਲ ਫੁਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਉਹ ਸੋਨੇ ਦੀ ਬਣ ਗਈ। ਇਹ ਕੁੱਝ ਭਰ ਕੇ ਪਾਸ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ 'ਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿਹਾ, "ਲਓ, ਜਾਓ ਲਵੋ, ਘਰ ਦਾ ਨਿਰਧਾਰ ਤਾਂ ਚੰਗਾ ਕਰ ਲਵੋ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੁਹਾਡੇ ਘਰ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਧੂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਰੁਹਾਣੇ ਪਾਸ ਪਾਣ-ਪੀਣ ਨੂੰ ਭੁੱਖੇ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਪਾਸ ਨਾਲ ਅਨੇਕਮਈ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੋ।"

ਭਗਤ ਜੀ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੱਛਾ, ਰੱਖ ਲਵੋ, ਮੈਂ ਕਿਹਾ ਤੇ ਜਾਵਾਂਗਾ।" ਤਾਂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸ ਅਨਾਥਤ ਵਜੋਂ ਰੱਖ ਲਿਆ, ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸ ਨੂੰ ਗੰਢ ਦੀ ਢੰਡ ਵਿਚ ਟੰਗ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਹੱਛਾ, ਜਦੋਂ ਆਉਂਦੇ, ਇਥੇ ਹੀ ਆ ਕੇ ਰੱਖ ਲੈਣਾ, ਇਥੇ ਹੀ ਪਿਆ ਰੋਵੇਗਾ।" ਜੋ, ਉਹ ਪਾਸ ਉਥੇ ਹੀ ਪਿਆ ਗਿਆ। ਤੇਰਾ ਮਹੀਨਿਆਂ ਪਿੱਛੋਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਮੁੜੇ। ਜਿਸ ਥਾਂ ਪਾਸ ਰੱਖ ਕੇ ਰਖੇ ਸਨ, ਉਥੇ ਪਿਆ ਦੇਖ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ ਕਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋਕਲਪ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਖਿਆ। ਪੂਰਨ ਤਿਆਗੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਭ ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਪਾਸ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਕ ਵੀ ਨਾ।

ਜਦੋਂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਾਸ ਲੈਣਾ ਸਵੀਕਾਰ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸੋਭ ਵਰਤਾਈ। ਜਿਸ ਲੋਕਤ ਦੀ ਚੰਗੀ ਉਪਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੁਰਤੀ ਰੱਖੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਰੰਗੀ ਉਪਰ ਵਿਛਾਏ ਆਸਣ ਹੇਠ ਪੰਜ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਜਦੋਂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੋਭੇ ਪੁਜਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਆਸਣ ਖਾਣ ਤੋਂ ਵਾਸਤਿਆ ਤਾਂ ਪੰਜ ਮੋਹਰਾਂ ਨਿਕਲੀਆਂ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮਾਇਕਾ ਵੱਖੀ ਰੱਖ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਨਾਹੀਂ ਦੀ ਪੁਜਾਰੀ ਹੋਂਦ ਰਹਿ ਜਾਵੇ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਆਖਿਆ, "ਰਵਿਦਾਸ। ਮੈਂ ਹੀ ਰੱਤੇ ਵਾਸਤੇ ਪਾਸ ਲਿਆਇਆ ਸੀ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਹੀ ਮੋਹਰਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਤੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਸਗੋਂ ਮਾਇਕਾ ਤੋਂ ਭਰ ਕੇ ਪੁਜਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਰੱਖ ਕਰਨ ਦਾ ਝੁਰਨਾ ਕਰੀ ਬੈਠਾ ਤੇ, ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਲੋਕ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਭਗਤ

ਭੱਖਾ ਮਰਦਾ ਹੈ, ਇਹ ਗੱਲ ਮੈਨੂੰ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦੀ। ਆਪ ਧਨ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਲਵੋ, ਆਏ ਗਏ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਅਤੇ ਆਪ ਵੀ ਅਨੰਦ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਦਕ ਹੋ।”

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪਤਿਤਪਾਵਨ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਠਾਕਰਾਂ ਦੇ ਆਸਣ ਦੇਖੋ ਮੋਹਰਾ ਕੱਟੀਆਂ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਭੰਡਾਰਾ ਚਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਆਏ ਗਏ ਅਨੇਕਾਂ ਅਭਿਆਸਕਾਰ, ਸਧੂ, ਸੰਤ, ਅਥਿਥੀ ਲੰਗਰ ਛੁਕਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਮਿਹਰ ਵੀ ਸੁੰਦਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜਸ ਸੰਗਰ ਵਿਚ ਝੱਲ ਗਿਆ, ਦੁਰ-ਦੁਰ ਸਾਧ, ਸੰਤ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪੁਰਬ ਆਉਂਦੇ ਲੱਗੇ।

ਲਇਆ ਕਸੀਰਾ ਹਥੁ ਕਥਿ ਸੁਭੁ ਇਕੁ ਜਿਉ ਤਾਣਾ ਪੈਟਾ ॥ (ਗੰਗਾ ਨੇ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਰਵਿਦਾਸ ਦੀ ਭੇਟਾ ਲੈਣੀ)

ਅਰੰਭ (ਨਹੌਰ) ਦਾ ਪੁਰਬ ਆ ਗਿਆ। ਲੱਖਾਂ ਯਾਤਰੀ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਚੱਲ ਪਏ। ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਨਿਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਆਪਣੀ ਜੁੱਤੀ ਗੰਢਾਉਣ ਲਈ ਆ ਗਿਆ। ਗੰਢਸਾਤ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਉਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਸੀਰਾ (੨੦-੨੫ ਕੋਟੀਆਂ ਦਾ ਗੁੱਛਾ) ਦੇ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਪੰਡਤ ਜੀ! ਇਹ ਮੇਰੀ ਵੀ ਭੇਟਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਵੀ। ਮਰ ਦੇਣੀ ਤਾਂ ਜਦ ਉਹ ਆਪ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਲਵੇ, ਸਭੇ ਜਲ ਵਿਚ ਨਾ ਗਿੱਦੇ।”

ਪੰਡਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸਾਧ-ਸੰਤ, ਰਿਖੀ-ਮੁਨੀ, ਮਹਾਤਮਾ, ਰਾਜਾ-ਪਰਜਾ, ਅਨੇਕਾਂ ਪਦਾਰਥ, ਚਰਨ, ਸੰਗੀ, ਸਵਰਨ, ਹੋਰੇ ਆਦਿ ਭੇਟਾਵਾਂ ਲੈ ਕੇ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰਨ ਪੁੱਜੇ, ਪਰ ਅੱਜ ਤਕ ਕਿਸੇ ਦੀ ਭੇਟਾ ਵੀ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੇ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਨਹੀਂ ਲਈ। ਪੰਡਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਲਵੇ ਤਾਂ ਹੀ ਕਸੀਰਾ ਸੱਪਣਾ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਲੈ ਆਉਣਾ। ਕੀ ਗੰਗਾ ਇਹ ਕਸੀਰਾ ਸੱਚੀ ਹੀ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਲਵੇਗੀ? ਇਥੋਂ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰ ਕਦਾ ਪੰਡਤ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਲੱਖਾਂ ਯਾਤਰੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਸਭ ਲੋਕ ਆਪਣੀ ਸ਼ਰਧਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਸਾਣੇ, ਭੁੱਲ, ਪੜਾਸੇ, ਛੁਹਾਰੇ, ਭੁਫੇ, ਪਿਸ਼ੇ, ਮੋਹਰਾਂ ਆਦਿ ਭੇਟਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀ ਭੁੱਲਾਂ ਦੀ ਭੇਟਾ ਗੰਗਾ ਜਲ ਉੱਤੇ ਤਰਦੀ ਫਿਰਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਵੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਭੇਟਾ ਹੱਥਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪੀ। ਅਸ਼ੀਰਵਿਚ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਸੀਰਾ ਕੱਢਿਆ ਅਤੇ ਗੰਗਾ ਜੀ ਨੂੰ ਖੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਕਸੀਰਾ ਭੇਟਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਆਪ ਹੱਥ ਕੱਢ ਕੇ ਚਗਡ ਜੀ ਦੀ ਭੇਟਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰ ਲਵੇ।

ਇਕ ਸ਼ੀਬੀ ਹੱਥ ਨਸਾ ਕੀਆ ਸਹਿਤਾ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਸਿਆ ਅਤੇ ਫੜੇ ਅਦਭ-ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਸੀਰਾ ਲੈ ਲਿਆ।

ਇਹ ਉਹੀ ਅਣਦਿਸ਼ਟ, ਸਭਵਿਅਾਪਕ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ੀਬੀ ਹੱਥ ਸਨ, ਜੋ ਕਿਸੇ ਅਲੰਕਾਰ ਖੋਲ ਅਨੁਸਾਰ ਪਰਦੇ ਪਿੱਛੇ ਕੁਦਰਤ ਦੀਆਂ ਅਨੰਤ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਤਾਰ ਨੂੰ ਚਿਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਅਣਗਿਣਤ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਦੈਵੀ-ਮਾਨਤਾ ਪਾਸੋਂ ਕੁੱਝ ਮੰਗਣ ਲਈ ਪਸਰੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਧਨਾਚ ਪੁਰਸ਼, ਜਿਸਦੇ ਵਿਖਾਵੇ ਵਜੋਂ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਈਆਂ ਦਾ ਦਾਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਸ਼ੀਬੀ-ਸ਼ਕਤੀ ਨੇ ਪਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤਾ, ਮਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਵਫ਼ਾ ਨੇਕ ਸੇਵੇ ਦੀ ਸੱਚੀ-ਸੁੱਚੀ ਸਮਾਈ ਦਾ ਇਕ ਕਸੀਰਾ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਪਰਵਾਨ ਹੋਇਆ।

ਊਹੋ ਦੈਵੀ ਹੋਏ ਦਬਾਏ ਗੱਗਾ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਅਤੇ ਇਕ ਹੀਰਾਨਾਂ ਗਣਿਆਂ ਕੰਗਣ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਗੱਗਾ ਜੀ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਨੇ ਸਤਿਆ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਲੋਂ ਰਗਗ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਕੰਗਣ ਮਿਹੰਪਾ ਦੇਣਾ। ਕਸੀਰਾ ਹੋਟਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੇ ਕੰਗਣ ਵਲ ਲਿਆ ਤੇ ਹਿਰ ਗਲੀ ਅਲੱਪ ਦੋ ਗਈ। ਕੰਗਣ ਵਿਚ ਲੱਖਾਂ ਰੁਪਏ ਦੇ ਕੀਮਤੀ ਨਗੀਨੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਵਾਤ ਵੇਲੇ ਇਜਲੀ ਵਾਗਾ ਹੋਖਲੀ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਮਨ ਕੰਗਣ ਦੀ ਸੋਚਰਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਖੇਲੀਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਉਹ ਕੰਗਣ ਆਪ ਹੀ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਘਰ ਦੀ ਟੋਗੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਉਹੋ ਕੰਗਣ ਵੇਚਣ ਲਈ ਮਸ਼ਹੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜੋਹਰੀ ਨੇ ਜਦਾਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਮਨ ਵਿਚ ਬੜਾ ਹੈਰਾਨ ਹੋਇਆ ਕਿ ਇਸ ਕੰਗਣ ਪਾਸ ਮੈਂਡਾ ਕੀਮਤੀ ਕੰਗਣ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਿਆ? ਉਸਨੂੰ ਚੋਰ ਜਮਤ ਪ੍ਰੇ ਪੁਲਸ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਕੋਰਵਾਲ ਨੇ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਕਦ ਭਰਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਗਣ ਰਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਅਧਿਨਤਰ ਸੀ, ਪਰ ਲੋਭ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਮੈਂ ਹੀ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਕੋਰਵਾਲ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਕੰਗਣ ਖਾਬਰ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੱਚ ਸੱਚ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਜਾ ਆਪਣੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੇਤਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਜਾ ਇਸ ਅਲੱਕਿਕ ਘਟਨਾ ਬਾਬਤ ਆਪ ਨਿਰਣਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੇ ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਨਮਾਕਾਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਕੰਗਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬੋਦ-ਮਨਸੀ ਲਈ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਤੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਦਾ ਮੋਸਾ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਲ੍ਹ ਚੁੱਕਿਆ (ਜਿਸ ਉਪਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਜੁੱਥੀਆਂ ਗੰਢਿਆਂ ਕਰਦੇ ਸਨ), ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀਆਂ ਨੇ ਜਿਲ੍ਹ ਹੋਰ ਗੱਗਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਗਦੀਆਂ ਵੇਖੀਆਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਕੰਗਣ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚ ਤਟਦੇ ਵੇਖੇ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਨ ਹੋ ਕੇ ਪਹਿਲੇ ਕੰਗਣ ਵਰਗਾ ਦੂਸਰਾ ਕੰਗਣ ਵਗਦੀਆਂ ਲਹਿਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਚੱਢ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਜੋਪ ਦਿੱਤਾ।

ਕੰਗਣ ਦੀ ਅਦਭੁਤ ਜੋੜੀ ਵੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਿਆ। ਇਸ ਕੋਰਕ ਨਾਲ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਸਸ ਪਹਿਲਾ ਨਾਲਾਂ ਵੀ ਦਧੋਰ ਵਧ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਕੰਗਣ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਦੁਆ ਦਿੱਤੇ, ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਅਨੰਤ-ਪੁਰਵਕ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਨਿਬਰਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਸੱਤਾ 'ਤੇ ਖਿਲਕਲ ਵਿੱਧ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਸਦੇ ਨਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੋਵੇ ਉਸਨੂੰ ਮੰਮਾਰ ਦੀ ਰਵਿਦਾਸ ਅਤੇ ਜਿਹੜਨ ਹਿਮਾਨ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਭਰਨ ਹੋਣ ਲੱਪ ਹੋਂਦਾ ਹੈ।

ਸੋ, ਹਰੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਇਉਂ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਦੀ ਸੇ ਜੈਕਾਰ ਧਰਾ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਜਿਵੇਂ ਜਿਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਏ, ਹੋਰ ਨਿਰਮਾਣਤਾ ਧਾਰਦੇ ਗਏ। ਆਪ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ:

ਅੰਗੀ ਲਾਲ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਕਉਨੁ ਕਰੈ॥

ਹਰੀਬ ਨਿਵਾਤੁ ਰਸਈਆ ਮੇਰਾ ਮਾਏ ਛਤੁ ਧਰੈ॥੧॥ਗਰਾਉ॥

ਜਾ ਕੀ ਐਹਿ ਜਗਤ ਕਉ ਲਾਭੀ ਤਾ ਪਰ ਤੁਹੀ ਚਰੈ॥

ਨੀਚਰ ਉਚ ਕਉ ਮੇਰਾ ਗੰਮਿਧੁ ਕਾਪੁ ਜੇ ਨ ਭਏ॥੧॥

ਨਾਮਦੇਭ ਕਬੀਧੁ ਭਿਲੰਚਨੁ ਸਧਨਾ ਮੈਨੁ ਤਰੈ॥

ਕਹਿ ਰਵਿਦਾਸੁ ਸੁਨਹੁ ਤੇ ਸੰਤਹੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਤੇ ਮਏ ਸਰੈ॥੨॥॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੬)

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਦੀ ਉਪਮਾ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਈਰਖਾ ਕਰਨੀ

ਚੰਗੇ ਵਰਨਾ ਦੇ ਲੋਕ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਆ ਪਏ ਅਤੇ ਉਹ ਰਾਜਾ ਵੀ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਬਣ ਗਿਆ ਪਰ ਅਗਿਆਨਵਾਜ਼ ਹੋਏ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਈਰਖਾ ਦੀ ਅੰਗ ਵਿਚ ਮਲਦੇ, ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ 'ਸ਼ਾ' ਵਧਦਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸ਼ਰ ਹਰੇ ਸਨ, ਆਪਣੇ ਲੱਗੇ, "ਵੇਖੋ ਕਲਿਦੁਰਾ ਦਾ ਪੁਤ੍ਰਪਾ। ਅਨੂ ਲੋਕ ਨੀਚ 'ਰਵਿਦਾਸ' ਨੂੰ ਸਨ ਲਿਆ ਕੇ ਦਈ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ। ਰਵਿਦਾਸ ਆਪ ਹੀ ਖੰਦਾ ਮਰਦਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸੀਂ ਜਿਹੜੇ ਮੰਦ-ਕਦੀਮ ਤੇ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੁਜਣ ਯੋਗ ਹਾਂ, ਸਾਨੂੰ ਕੋਈ ਪੁੱਛਦਾ ਤਕ ਵੀ ਨਹੀਂ।" ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕੱਤਰਤਾ ਸੁਝਾਈ, ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਮਿੱਠੀ ਅਨਾਰ ਕਿਸੇ ਸੁਦਰ ਨੂੰ ਪੂਜਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਦੀ ਧਰਮ ਨੂੰ ਭਰਿਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਬੰਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਬੈਠਣੀ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਕਿ ਇਸ ਮਿੱਠੂਨੂੰ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕ੍ਰਿਆ ਬੰਦ ਹੋ ਸਕੇ।

ਇਹ ਮਤਾ ਪਾਸ ਕਰ ਕੇ ਸਭੇ ਜਾਤ ਅਧਿਮਾਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਲੋਕ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਅਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਵਿਰੁੱਧ ਆਪਣੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਮੰਗ ਕੀਤੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਨੂੰ ਤਰੱਕ ਸੌਂਦ ਲਿਆ। ਇਸ ਭਰੋਸੇ ਨੂੰ ਨਿਖਟਾਉਣ ਲਈ ਕਈ ਵਿਚਿਤਾਂ ਰੱਖੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਆਸ਼ਰ ਫ਼ੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਠਾਕਰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਪਾਰ ਰੱਖਣਗੇ, ਫਿਰ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਆਵਾਜਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਸੱਦਿਆ ਜਾਵੇਗਾ। ਜਿਸਦੇ ਠਾਕਰ ਮੱਥੇ ਚੁੱਟੇ ਉਹ ਤਰ ਕੇ ਆ ਜਾਣਗੇ। ਉਸੇ ਨੂੰ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਉਪਰੋਕਤ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪਿੱਛੇ ਹਿੱਸਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਸ਼ਰਧਾ, ਪ੍ਰੇਮ, ਯਕੀਨ ਤੇ ਸੰਖੇਪ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਮਨ ਫਰਨ ਲੱਗੇ। ਮਜ਼ਹੂਰਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਠਾਕਰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ ਪਿਆ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਚੰਦਨ ਦੀ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਖੜੇ ਸਜਿਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਠਾਕਰ ਰੱਖ ਕੇ ਲੈ ਆਏ। ਦੋਨਾਂ ਪਿਛਾਂ ਵਲੋਂ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਦੂਜੇ ਕਿਨਾਰੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਪੱਛਰਾ ਨੇ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀਆਂ, ਪਰ ਠਾਕਰ ਨਹੀਂ ਪਾਰ ਹੀ ਰਹੇ। ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਰਹਿਮ ਹੋ ਕੇ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਬੈਠ ਗਏ।

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਰੀ ਆਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠਾਕਰ ਜਿਹੜੇ ਨਦੀਓਂ ਪਾਰ ਪੁੱਜੇਗੇ ਵਿਚ ਰੱਖੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰਨ 'ਤੇ ਮੁਰਗ਼ਾਖੀ ਖਾਣੇ ਭਰਦੇ ਭਰਦੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਰਾਜਾ ਪਰਜਾ ਇਸ ਕੱਤਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਖੁਬ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ, ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੇ ਚਿਹਰੇ ਮੁਰਬਾ ਗਏ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੋਵੀ ਦੇਵਗਿਆਂ ਦੇ ਬੁੱਤਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟਣ ਤੋਂ ਵੀ ਧਰਮੀਲਾ ਬਣਾ ਕੇ ਸੱਦਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਸੱਚੀ-ਮੱਥੀ ਭਗਤੀ ਦੀ ਘਾਟ ਸੀ। ਇਹ ਕਹਾਣੀ-ਵਾਰੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦਾ ਪਾਸ ਉਘੜ ਆਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਵੇਹਲ ਨਾ ਦੇਵੇ। ਨਿਸ਼ੇਭੁਲੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਠਾਕਰਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਰਾਜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਦੱਬ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ ਪਰ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਰਾਜਨ। ਜਿਹੜਾ ਪੁਰਸ਼ ਚੂਚ-ਨੀਚ ਦਾ ਤੇਜ-ਜਾਣ ਵੇਖ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰੇਗਾ, ਉਸਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਪਗਾਪਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇ ਅਹੰਗਾਵ ਵਿਚ ਫਸਾ ਹੋਵੇ-ਸ਼ਰਨੀ ਤਾਂ ਵਿਛੋੜੇ ਰੂਪੀ ਜਲਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭੋਗਦਾ ਰਹੇਗਾ।" ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਅਦਬ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਈਰਖਾ-ਭਰਿਆ ਹੋਰ ਦੂਜਾ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਦੂਰ ਨੇੜੇ ਫੈਲ ਗਈ। ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਹਦ ਸਮੇਂ ਗਰੀਬ, ਅਮੀਰ, ਸਾਧੂ, ਸੰਤ,

ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਹੋਟਕ ਰੱਜਿਓ, ਸੋਮੰਤ ਚੜ੍ਹਾਵਾ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ। ਰਾਜਪੂਤਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਧਿ ਕਿਲ੍ਹੇ ਚਿਤੌੜ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਰਾਣੀ ਝਾਲੀ ਇਕ ਦਇਆ ਪਰਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਮ ਮਿਸਾਲ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਸੁਣੀ ਤੇ ਦਰਬਨਾਂ ਦੀ ਆਲਸਾ ਅਧੀਨ ਰੁੱਖ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕਾਸ਼ੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜੀ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਨ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦਾ ਮਨ ਖਾਤ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਹਾਥਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਹੁਬ-ਪੁਰੀਆ ਪਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਹਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਰਾਜੀ ਦੇ ਸਭ ਜਾਤ-ਅੰਗਮਾਨਿਆਂ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਬਹੁਤ ਭਰਾ ਮਨਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਤੋਂਭ ਪੁੱਜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸਿਪਾਇਆ ਦਿ ਆਪ ਦੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਜੋੜਿਆ ਅਨਥ ਭੀੜਾ ਸੁੱਚਿ ਇਹ ਦੁਆਰਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਰਨ ਕਰ ਕੇ, ਪੁਰਖੀ ਭਰਾ-ਗੀਰ ਨੂੰ ਸਰਜਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਰਾਜੇ ਉਪਰ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤਾ ਸੁਪਮਣੀ ਜੀ ਸਿਪਾਵਤ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਉਸਨੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਛਲ ਕਦੇ ਦਾ ਪਰਾ ਨਿਰਾਪਾ ਕਰ ਲਿਆ, ਪਰ ਸਿਪਾਇਆਂ ਚਰਖਾਧੀਆਂ ਨੇ ਸੁਰਗਾਇਆ, "ਰਾਜਾ ਜੀ! ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨਵਾਨ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਠਾਕਰ ਨਦੀ ਉਪਰ ਕਰੇ ਹਨ। ਜੇ, ਜੁਮੀ ਪਤੀਆ ਲੰਘ ਵਾਸਤੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਸੋਢ ਲਵੋ।" ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚੋਂ ਅਨੁਸਾਰ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਆਉਂਦੇ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਰਵਿਦਾਸ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਆਉਣਾ।

ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਚਿਤੌੜ ਸ਼ਹਿਰ, ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਰਾਣੀ ਅੰਦਰ ਬਹੁਤ ਉਮਾਦ ਸੀ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਅਜੇ ਸਰਬਾ ਤੋਂ ਸੰਖਿਣਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪਰਤਾਵਾ ਲੈਣ ਦਾ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪ ਲਈ ਬੈਠਾ ਸੀ। ਆਦਰ ਸ਼ਰਿਕਾਰ ਨਾਲ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਆਚਿ-ਤਰਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਰਾਜਾ, ਪਿਤਰੀ, ਅਹਿਸਾਸ, ਬ੍ਰਹਮਣ ਸਭ ਸਭਾ ਵਿਚ ਹਾਸਰ ਬੈਠੇ ਸਨ। ਸਿੰਘਾਸਣ ਉਪਰ ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਵਿਛਾਈ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਲਈ ਅਤੇ ਇਕ ਹੋਰ ਵਿਛਾਈ ਨਾਕਰਾਂ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਵਿਛਾਈ ਗਈ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਜੇ ਆਖਿਆ, "ਸ਼ਰਿਕਾਰਯੋਗ ਪਛਿਤ ਜੀ! ਜੁਮੀ ਪਤੀਆ ਆਪਣੇ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਭਲਾ ਕੇ ਇਸ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਾਓ।" ਤੁਹਾਡੇ ਪਿੱਛੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਆਪਣੇ ਠਾਕਰਾਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕੇ ਇਸ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਕਰਵਾਉਣਗੇ।

ਸਭਾ ਵਿਚ ਹਾਸਰ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਨੇ ਵੇਦ-ਅੰਤਰ ਪੜ੍ਹੇ ਤੇ ਬੋਨਤੀਆ ਕੀਤੀਆਂ, ਪਰ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਸੋਖਣੇ ਬ੍ਰਹਮਣਾਂ ਦੇ ਠਾਕਰ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਨਾ ਪੁੱਜੇ। ਬ੍ਰਹਮਣ ਪਾਣੀਓ ਪਤਲੇ ਹੋਏ ਪੋਣਾਂ ਜੋੜੀਆਂ ਪਾਈ ਸ਼ਰੀਰਿਧੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਬੈਠੇ ਰਹੇ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਵਾਲੀ ਆਈ। ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਉਸ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਬੈਠ ਗਏ ਜਿਹੜਾ ਠਾਕਰਾਂ ਲਈ ਵਿਛਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਕੁੱਝ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਣ ਦੇਹੀਆ ਪੀਰਦੇ ਹੀ ਬਹਿਣ ਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗੀ ਵਿਚ ਤਾਂ ਠਾਕਰ ਹੀ ਬਿਰਾਜਾ ਸ਼ਕਤੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਗਲਤੀ ਹੈ, ਜਿਸਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਬੈਠਣ ਲੱਗੇ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਰੋਕਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਮੂੰਹੋਂ ਇਕ ਵਾਂ ਸਦਰ ਨਾ ਕਿਹਾ, ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਸਹਾਨ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਠਾਕਰ ਰਵਿਦਾਸ ਦੀ ਗੱਦ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਸਭਾ ਵਿਚ ਜੇ ਜੈਕਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਅਨੇਕਾਂ ਮਹਾਂ ਦੀਆਂ ਪੁਨੀਆਂ ਸੁਣਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀਆਂ। ਰਾਜਾ ਉੱਠ ਕੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਰਨਾ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਰਾਣੀ ਝਾਲੀ ਵਲੋਂ ਕੀਤਾ ਬ੍ਰਹਮ-ਭੋਜ

ਇਸ ਰਾਜਾ ਹਰਗ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਿਲੋਂ ਦਿਨ-ਰਾਤੋਂ ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭੰਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀਏ ਗਏ ਤੇ ਇਹ ਹੱਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੱਲੀ ਕਿ ਰਵਿਦਾਸ ਭਗਤ ਜੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਵਿਚ ਹੋਈ ਭੇਦ ਦੀ ਨਹੀਂ। ਝਾਲੀ ਰਾਣੀ ਬਹੁਤ

ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਈ। ਰਾਣੀ ਨੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਿੱਠੀ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਹੀ ਝਾੜ-ਝਾੜ ਦੇ ਪਰਕਾਨ ਪਕਵਾਦੀਏਂ ਰੁੱਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਨਿਹਿਤਨ ਵੀ ਭੋਜ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਉਹ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਜਿਥੇ ਹੋਰ ਪੰਡਤਾਂ ਤੇ ਉੱਚ-ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦੇ ਭੇਜੇ, ਉਥੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸਤਿਕਾਰ-ਸਹਿਤ ਸੱਦਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਬ੍ਰਹਮ-ਚੌਜ 'ਤੇ ਬਹੁਤ ਪੁੰਜਦਾ

ਨਿਯਤ ਦਿਨ 'ਤੇ ਜਦੋਂ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ, ਜੋਗੀਆਂ ਤੇ ਹੋਰ ਪੰਡਤਾਂ ਵਿਗਿਆਨਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਬ੍ਰਹਮ-ਚੌਜ ਵਿਚ ਦਵਿਦਾਸ ਵੀ ਆਇਆ ਹੈ ਤਾਂ ਸਭ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜਾਣੇ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਭੋਜਨ ਨਹੀਂ ਛੁਕਾਰੀ।" ਰਾਣੀ ਬੜੀ ਚਿੰਤਾ ਵਿਚ ਪੈ ਗਈ। ਨਾ ਹਾਂ, ਨਾ ਨਾਂਹ ਕੀਤੀ, "ਚੰਡਾਡੂਰ ਜਿਹੀ ਹੋ ਗਈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਬੇਟਾ! ਤੂੰ ਪਰਿਭਾਨ ਨਾ ਦੇ, ਪਹਿਲਾਂ ਦਿਨਾਂ ਪੰਡਤਾਂ ਖੁਆਏ।" ਉਂਝ ਜਦੋਂ ਛਕਾ ਦੇਹ, ਲਖੀ ਮਗਰੋਂ ਛਕ ਲਵਾਂਗੀ।"

ਪੰਡਤਾਂ, ਸੰਨਿਆਸੀਆਂ, ਜੋਗੀ ਤੇ ਸੈਨੀ-ਦਿਗੰਧਰੀ ਆਦਿਕਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਡਤਾਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਭਗਤ ਜੀ ਇਕ ਪਾਸੇ ਹੀ ਬੈਠੇ ਸਨ ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਨੂੰ ਵਛਿਆਈ ਦੋਈ ਚਾਹੀ। ਜਦੋਂ ਸਭ ਨੇ ਭੋਜਨ ਛੁਟਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਸਾਰੇ ਹੀ ਬੋਲ ਪਏ, "ਹੇਠੇ ਹਰੇ, ਰਵਿਦਾਸ ਚਮਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰਵਿਦਾਸ ਚਮਾਰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਖਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।" ਸਾਰੇ ਖਾਣੇ ਹਟ ਗਏ, ਪਰ ਦੂਜੇ ਸੌਣੇ ਦਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਮਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਸਮਝ ਨਾ ਸਕਣ ਕਿ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ ਹੋਈ? ਦੇ ਫਿਰ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਇਥੋਂ ਹੀ ਗੱਲਿਆਂ ਤਾਂ ਹੁਣ ਸਭ ਨੇ ਹੱਥ ਸੋਝ ਕੇ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਲਾ ਹੀ ਬੈਠੀ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਾਉਂਦੀ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਤੋਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਝੁੱਲੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਉਹ ਸਭ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਸਦਾ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਬਾਹਰੀ ਨਾਲ ਮੱਧ 'ਤੇ ਤਿਲਕ ਜਾਂ ਜੰਧੂਰ ਲਾ ਕੇ, ਨਿਗੀ ਭੋਤਾ-ਰੁਟਨੀ ਨਾਲ ਭਰਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਦੇਵਦਾ ਹੈ:

ਖੁਟ ਕਰਮ ਕੁਲ ਸੰਜੁਗਤੁ ਪੈ ਹਰਿ ਭਗਤਿ ਹਿਰਦੈ ਨਾਹਿ॥

ਚਰਨਾਰਬਿੰਦੁ ਨ ਕਬਾ ਭਾਵੈ ਸੁਖੁ ਕੁਲਿ ਸਮਾਨਿ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੨੪)

ਅਖੀਰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਡਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛੁਕਣ ਲਈ ਲਿਆਂਦਾ ਗਿਆ। ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਉੱਚ-ਜਾਤੀ ਦਾ ਮਾਣ ਕਰਨ ਦਾ ਰੋਗਾ ਚੁਰ-ਚੁਰ ਕਰ ਕੇ ਤੋਖ ਦਿੱਤਾ।

ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ, ਕਬੀਰ ਜੀ, ਕੁਲੋਚਨ ਜੀ, ਸੁਧਨਾ ਜੀ ਤੇ ਸੈਠ ਜੀ ਦਾ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਮਸ਼ਹੂਰ ਭਗਤ ਸਨ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਾਰੇ ਆਪ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਕੀ ਸਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਰੋਪਾ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਸ ਦਰਜੇ 'ਤੇ ਪੁਸ਼ਟ ਦਿੱਤਾ:

ਨਾਗੁਰ ਜਨਾ ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਸਿਖਿਆਤ ਦੇਸਰੇ॥

ਹਿਦੈ ਹਮ ਰਾਬਿੰਦ ਗੁਨ ਸਾਰੇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੬੩)

ਭਾਵ, ਇਹ ਸਭ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਚਮਾਰਾਂ ਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸਦੇ ਵਿਚ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਖਾਣ, ਗੰਗੇ ਦੇ ਨਾਮ ਕੇਸ਼ ਗਿਆ ਹੈ।

ਸੁਸਾਗੀ ਸਲਲ ਕ੍ਰਿਤ ਬਾਹੁਲੀ ਹੈ ਸੈਠ ਜਨ ਕਰਤ ਨਹੀ ਪਾਨੀ॥

ਸੁਰਾ ਅਪਵਿਤ੍ਰੁ ਨਰ ਅਵਰ ਜਲ ਹੈ, ਸੁਸਾਗੀ ਨਿਲਤ ਨਹਿ ਹੋਇ ਆਨੀ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੬੩)

ਭਾਵ, ਗੰਗਾ ਦਾ ਜਲ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਸ਼ਰਾਬ ਕੱਚ ਕਰੇ ਹੋਏ ਇਹ ਗੰਗਾ ਜਲ ਹੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸੰਤ-ਜਨ ਨਹੀਂ ਪੀਂਦੇ। ਪਰ ਗੰਗਾ ਦੇ ਜਲ ਵਿਚ ਆਲੇ-ਦੁਆਲਿਆਂ ਜੰਨੀਆਂ ਧਾਵਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਹੀਰੇ ਪਾਈ ਉਸ ਵਿਚ ਆਲੇ ਪੈਂਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਗੰਗਾ ਵਿਚ ਪੈਂਦੇ ਹੀ ਗੰਗਾ ਦੇ ਜਲ ਸਮਾਨ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਵੱਖ ਨਹੀਂ ਹਰ ਸਕਦਾ।

ਤਰ ਤਾਰਿ ਅਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਿ ਮਾਨੀਸੈ ਤੇ ਜੈਸੇ ਕਾਜਗਾ ਕਰਤ ਮੀਚਾਰੈ॥
ਕਾਗਿਕ ਭਾਗਉਤ ਲਿਖੀਐ ਤਿਹ ਧ੍ਰਮਿ ਪ੍ਰਾਪਿ ਕਰਿ ਨਮਸਕਾਰੈ॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੬੭)

ਭਾਵ, ਪਾਸਕਨ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਪੱਤਰਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਪੱਤਰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਅੰਧੇ ਭੁਲਦੇ ਰਿਹਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਅਤੇ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਲਿਖੇ ਜਾਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ।

ਮੇਰੀ ਜਾਂਤਿ ਕੁਟ ਬਾਂਦਲਾ ਬੈਰ ਬੈਰਨਾ ਨਿਤਹਿ ਬਾਨਾਗੀ ਆਸ ਪਾਸ॥
ਅਬ ਖਿਪੁ ਪਰਥਾਨ ਤਿਹਿ ਕਰਹਿ ਛੋਡਉਤਿ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਸਰਣਾਇ ਹਵਿਦਾਸੁ ਦਾਸ॥੩੪॥
(ਪੰਨਾ ੧੨੬੭)

ਭਾਵ, ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੇਰੀ ਜਾਤੀ ਦੇ ਚਮਾਰ ਲੋਕ ਪ੍ਰਭੂ ਮਾਰਦੇ, ਮੇਰੇ ਪਸ਼ੂ ਬੰਦੇ ਤੇ ਪੰਛਾ ਲਾਗੂਣੇ ਦਾ ਕੰਮ ਅੱਗੇ ਵੀ ਬਨਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਸ ਪਾਸ ਕਰਦੇ ਰਿਹਦੇ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਪਰ ਮੈਂ (ਦਾਸ ਰਵਿਦਾਸ) ਜਦ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਆਸਾ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਹੋਰ ਪੱਤਰਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਭਾਵ ਸਿਰਿਗੀ ਪਿੰਡਤ ਮੈਨੂੰ ਛੋਡਉਤ ਕਰਦੇ ਹਨ। "ਹੋ ਪ੍ਰਭੂ! ਇਹ ਮੇਰਾ ਭੇਦਾ ਧਨਨ ਤੇ ਜੰਗੀ ਸਰਣਾਈ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੋਂ।"

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਛੋਟਾਗ, ਨਿਰਭਾ, ਪ੍ਰੇਮ ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਬੁਧਮ-ਗਿਆਨ ਜਨਕਾਂ ਮਾਰਦਾ ਹੈ। ਸਦਾ-ਵਿਆਪਕ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਦੀ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਜ ਰੱਖੀ ਤੇ ਹੋਰਕੀ ਪਿੰਡਤਾਂ ਦਾ ਮਾਣ ਦੂਰ ਕੀਤਾ।

(੮) ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ

ਭਗਤ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ੧੧੮੦ ਈ: ਨੂੰ ਇਲਾਕਾ ਸਿੰਧ ਪਿੰਡ ਸਹਿਵਾਸ (ਸਿੰਧ ਹੈਦਰਾਬਾਦ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਨਗਰ ਫੌਜੀ ਜੰਮਖਨ ਤੋਂ ੧੪੨ ਮੀਲ ਦੀ ਵਿੱਥ 'ਤੇ ਹੈ।

ਸਧਨਾ ਜੀ ਜਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਮਕਾਲੀ ਸਨ। ਆਪ ਕਸਾਈ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਮਾਸ ਵੇਚਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਸਧਨਾ ਜੀ ਮੱਥੇ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਥੀ ਸਨ। ਆਪ ਸ਼ਾਲਗਰਮ (ਇਕ ਕਾਲੀ ਪਾਹੀ ਵਾਲਾ ਪੱਥਰ) ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸਿੱਛਾ ਲਿਹਾਣ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਹੋ ਗਏ ਸਨ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸਮਾਧ ਸਰੋਵਰ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਪਟਿਆਲਾ: ਵਿਖੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਦਿੱਤਾ ਪੰਜਾਬ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਬਿਲਾਵਲ ਰਾਗ ਵਿਚ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।

ਸਧਨਾ ਜੀ ਕਸਾਈ ਜਾਤ ਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਕਸਾਈ-ਪਣੇ ਦਾ ਕੰਮ, ਭਾਵ ਵੱਧੇ ਮਾਰਦੇ ਤੇ ਵੇਚਦੇ ਸਨ।

ਗਿਆਰਵੀਂ ਸਦੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਤਕ, ਵਾਰਤ ਵਿਚ ਵੱਡੀ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਚੱਲੀ। ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ, ਕਬੀਰ ਜੀ, ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ, ਤਿਲੋਚਨ

ਜੀ, ਸਧਨਾ ਜੀ ਤੇ ਸੈਣ ਜੀ ਆਦਿ ਕਈ ਭਗਤ ਭੋਗੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆ 'ਤੇ ਨਾਮ ਰਾਖ ਕੇ, ਕੁੱਝ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਧਨ ਜਾਣ ਦੇ ਅਸਚਰਜ ਕੰਢਕ ਵੇਖੇ। ਭਗਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼ੁਧਾਣ, ਜਾਤੀ-ਅਭਿਮਾਨ ਵਿਚ ਆਨ੍ਹੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਮੁਸਲਮਾਨ ਹਰਮਤ ਆਪਣੇ ਹਾਜ ਮਦ ਦੇ ਨਜ਼ੇ ਵਿਚ ਉੱਤਰ ਹੀ ਸ਼ਰਮਸਤ ਹੋ ਰਹੇ ਸੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਵਾਲੇ ਦੋਹੇ ਪਿਰਾਂ ਰਟਕੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ; ਇਸ ਲਈ ਗ਼ਰੀਬ ਨਿਵਾਜ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਨੀਵੀਆਂ ਜਾਣੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦਾ ਖੰਡਨ ਕਰਵਾਇਆ। ਨਾਸ-ਮਾਦ ਦੇ ਪੈਕਾਰੀਆਂ ਦਾ ਸਿਰ ਵੀ ਨਿਵਾਇਆ। ਜੇ, ਇਹ ਉਸ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਖੋਡਾ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜੁਗਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਭਗਤ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਦਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੰਜ ਰੁਪਈਆ ਆਇਆ ਹੈ।

ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਬਾਗੇ ਸਿਉਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਜਿਨ ਜਜ ਉਹ ਬੰਦੇ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਦੀ ਸ਼ਾਇ ਉਸਦੇ ਕੋਵਲ ਪਤਾਨੁ ਹੀ ਵੱਢ ਕੇ ਵੇਚਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬੰਦੇ ਦੀ ਜਾਨ ਸਵੇਰੇ ਕੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਏਕੰਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਨਵੀਂ ਭਾਜੀ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਹੱਸ ਪਿਆ। ਉਸ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਛਣ 'ਤੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਹਨਿਆ। ਕਈ ਵਾਰ ਮੈਂ ਬੰਦਗ ਬਣਿਆ ਤੇ ਕਈ ਵਾਰੀ ਤੂੰ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰਦਾ ਸਾ। ਮਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ। ਪਰ ਅੱਜ ਇਹ ਨਵੀਂ ਭਾਜੀ ਪਾਉਣ ਲੱਗਾ ਹੈ। ਠਹਿਰੇ ਹਨ ਕਿ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਸਧਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਿਸ ਆਦਮੀ ਨੇ ਮਾਸ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਨੂੰ ਦੋਟੀ ਨਾਹ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਆਦਮੀ ਹਾਜ਼ੇ ਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਰਾਜੇ ਕੋਲ ਬਿਕਾਇਤ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੇ ਨੂੰ ਵਜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਫੜੇ ਜਾਣ ਬਾਦ ਇਕ ਹੋਰ ਕਹਾਣੀ ਵੀ ਹੈ। ਸਧਨਾ ਜੀ ਜਿਸ ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਤੋਲਦੇ ਸਨ, ਉਹ ਵੱਟਾ 'ਸਾਲਗਰਮ' ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਰਾਹ ਜਾਂਦੇ ਸਾਧੂ ਨੇ ਸਧਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਲਗਰਮ ਦੇ ਵੱਟੇ ਨਾਲ ਮਾਸ ਤੋਲਦੇ ਦੇਖ ਲਿਆ। ਉਸ ਸਾਧੂ ਨੂੰ ਵਡਾ ਦੁਖ ਹੋਇਆ। ਉਸਨੇ ਸਧਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਕਾਨ ਤੋਂ ਉੱਠਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਲਿਜਾ ਕੇ ਜਦ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਕਰਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ, ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਪੁਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਲਗਰਮ ਨੂੰ ਤੂੰ ਮਾਸ ਵਰਗੀ ਅਪਵਿੱਤਰ ਵਸਤੂ ਲਈ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਹੈਂ। ਸਾਲਗਰਮ ਜੀ ਦਾ ਭੋਜਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਕਈ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵਿਚਾਰਿਆ ?

“ਓ, ਇਹ ਵੱਟਾ ਸਾਲਗਰਮ ਹੈ ?”

“ਹੋਰ ਕੀ ? ਦੇਖ ਲੈ।”

ਸਧਨਾ ਜੀ ਸ਼ਾਇ ਕੰਮ ਤਾਂ ਕਸਾਈਆਂ ਵਾਲਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਉੱਥੇ ਸਮਝਦਾਰ ਤੇ ਭਗਤੀ-ਚਾਕ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਉਹ ਅੱਗੇ ਹੀ ਇਸ ਤੋਂ ਸ਼ਾਏ ਨਫਰਤ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪਿਤਾ-ਪੁਰਖੀ ਕੰਮ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਮੋਟ-ਖਲਟਾ ਕਰਨ ਦਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਬਜੀਲਾ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਅਜਬੂਰਨ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿਚ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹੁਣ ਉਸ ਸਾਧੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੇ ਗੋਰ ਮਾਰ ਦਿੱਤੇ।

“ਕਿਸ, ਹੁਣ ਕੀ ਬਣੇ ?”

“ਸਟਨਾ ਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਕੰਮ ਨੀਝ ਦੇ ਅਤੇ ਜੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਵਿਚਰ ਅਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਪਸਚਾਤਾਪ ਕਰ ਜੇ ਬਚਲਾ ਈ।”

“ਬਹੁਤ ਬੋਰਾ।”

ਸਧਨਾ ਜੀ ਮੰਨ ਗਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੈਰਾਗ ਦਾ ਹੜ੍ਹ ਆ ਗਿਆ। ਸਾਧੂ ਨੇ ਪੁਰਾਣੇ ਬਾਲੀਕ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਭਗਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾ ਕੇ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਉਦਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਸਾਨਾ ਜੀ ਉਸ ਸਾਧੂ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਘਰੋਂ ਨਿਕਲ ਰਹੇ। ਹੋਰ ਤੀਹਾਂ 'ਤੇ ਫਿਰ ਡਿਗ ਕੇ ਅਖੀਰ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਵੱਲ ਭੁੱਖ ਪਏ। ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਸਭ ਹੋਰ ਤੀਰਥ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਕਾਇਮ ਹੋਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਇਹ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਦੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਮੰਦਰ ਆਖਦੇ ਹਨ, ਇਥੇ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਰਤੀ ਚਿਤਾਰਦੇ ਹਨ। ਇਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਮੰਦਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬੈਠ ਕੇ, ਆਪਣੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਕੇ, ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਸਰਸ-ਵਿਆਪਕ ਦੀ ਹੋਂਦ ਦੀ ਆਰਤੀ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾ ਦੱਸਿਆ ਸੀ।

ਜਗਨਨਾਥ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜੇ। ਹਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਕਈ ਰਾਤਾਂ ਬਿਤਾਈਆਂ ਸਨ ਪਰ ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਸਪਨੇ ਜਾਂ ਦੇ ਡੂੰਘੇ ਚਿਮਰਨ ਵਾਲੀ ਸੀ। ਮਨ ਠੰਡਾ ਪਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸੱਪਿੰ ਹਸਤੇ ਵੀ ਪੈ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਹਰ ਸਮੇਂ ਹੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਚੁੜਿਆ ਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਮੰਜਲ-ਮਨਸ਼ੁਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ ਬਾਕੀ ਸੀ।

ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਸੀ। ਸਾਧਮਣੇ ਇਕ ਨਗਰ ਸੀ, ਉਥੋਂ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗ ਕੇ ਉਦਰ-ਪੂਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੋਇਆ। ਸਾਧਨਾ ਜੀ ਅੱਜ ਨੌਜਵਾਨ ਸੁੰਦਰ ਮੁਖਿਲੋਂ ਵਾਲੇ ਤੇਜ਼ਧਾਰੀ ਸਨ, ਜਿਸ ਘਰ ਕੋਂ ਭਿਖਿਆ ਮੰਗੀ, ਉਥੇ ਹੀ ਬੈਠ ਕੇ ਖਾ ਲਈ। ਨਿਰੰਕਾਰ ਸਹਿਜ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਰਾਤ ਇਥੇ ਵੇਹਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਬਿਸਰਾ ਨਹ ਲਈਏ, ਸਭੇਹੇ ਅਸੀਂ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਚਲ ਜਾਣਾ ਹੈ!”

ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਸਪਨਾ ਜੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਕਰ ਲੈ।” ਪਰ ਇਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਸਪਨਾ ਜੀ ਦਾ ਰੰਗ ਰੂਪ ਵੇਖ ਕੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਸਿਰਫ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਇਹ ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਖੋਜ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਉਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੂੰ ਭਰਾ ਭਲਾ ਕਾਹਨੂੰ ਕਹੀਏ। ਠੀਕ ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਦ ਉਹ ਇਸਤ੍ਰੀ ਖਾਣਾ ਖਾ ਕੇ ਵੇਹਲੀ ਹੋ ਕੇ ਪੱਤੀ ਨੂੰ ਮੰਨਿਆ ਚਾਹੀਆਂ ਕਰ ਕੇ ਸੁਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ, ਫਿਰ ਬਾਹਰ ਵੇਹਲੇ ਵਿਚ ਸੁਤੇ ਪਏ ਸਪਨਾ ਜੀ ਕੋਲ ਆ ਗਈ। ਉਸਨੇ ਸਪਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹਾਥ-ਭਾਵ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੀ ਇਛਿਆ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਸਪਨਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਪੂਰਨ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋ ਕੇ ਘਰੋਂ ਭਰਿਆ ਸੀ। ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਦੇਵੀ! ਇਹ ਕੀ? ਮੈਂ ਇਕ ਪਾਪ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗੇ ਮਸਾਂ ਛੁੱਟਿਆ ਹਾਂ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਗਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਾ ਹੋਵਾਂ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸ਼ਰਾਬਦੇਵੀ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਤੂੰ ਪਤੀਸ਼ੁਰਾ ਪਰਮ ਵਿਖ ਹੋਵ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਸਫਲਾ ਕਰ, ਜਾਚ ਹੋਣ। ਮੈਂ ਹੋਰ ਜੋਸ਼ਦਾ ਹਾਂ, ਜਾਪ। ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰਾ ਭਲਾ ਕਰੇ!”

ਪਰ ਕਹਾ ਇਕ ਅੱਸੀ ਯਲਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਦੋਸ਼ ਆਇਆ, ਕੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਤੇ ਕੀ ਪੁਰਸ਼, ਅੰਨ੍ਹਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਅੰਨ੍ਹੇ ਹੋਏ ਹੋਏ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕੌਣ ਸਮਝਾਏ?

ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਖਾਇਦ ਇਹ ਮੰਨੇ ਪਤੀ ਕਰਕੇ ਹੀ ਭਰਦਾ ਹੈ, ਹੱਛਾ ਕੌਰੀ ਨਹੀਂ।

ਉਸ ਕਾਮ-ਵਸ ਇਸਤ੍ਰੀ ਉਤੇ ਉਸ ਵੇਲੇ ਕਾਮ ਦਾ ਐਸਾ ਜਾਦੂ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਸਨੇ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਪਤੀ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਪਤੀ ਦੇ ਸਿਰ ਨੂੰ ਸਪਨੇ ਕੋਲ ਲੈ ਆਈ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ ਕਿ ਲੈ ਹੋਰੇ ਪਰਮ-ਸੁਖ ਦਾਤੇ। ਆਪ ਦੇਖ ਮੇਰਾ ਪਤੀ, ਜੋ ਹੋਰੇ ਰਾਹ ਵਿਚ ਰੋਕ ਸੀ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਸ ਰੋਕ ਨੂੰ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਆ, ਹੁਣ ਦੇਰ ਨਾ ਲਗਾ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਗਲੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਕੇ, ਪਿਆਰ ਦਾ ਹੁਲਾਰਾ ਲੈ।

ਹੁਣ ਤਾਂ ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਕਤੁਲ ਹੀ ਕਾਮ ਵਿਚ ਅੰਨ੍ਹੀ ਹੋ ਕੇ ਨਿਲੰਗੀ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਲੱਖ ਪਈਆਂ:

“ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਦਾਸੀ ਹਾਂ, ਤੂੰ ਇਥੇ ਹੀ ਰਹ, ਇਹ ਘਰ-ਬਾਹਰ ਅਤੇ ਮੇਰਾ ਸਰੀਰ ਸਭ ਹੁੰਦਾ ਹੋਰਾ ਹੈ, ਤੈਨੂੰ ਲੋਈ ਵੀ ਰੋਕਣ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਇਥੇ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣਾ ਤਾਂ ਚੱਲ, ਜਿਥੇ ਮੇਰੀ ਮੈਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਚੱਲ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਹਾਂ, ਤੇਰੀ ਹਾਂ।”

ਪਰ ਸਾਧਨਾ ਜੀ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਏ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਿਰ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਸੋਚ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਜਿਸ ਵਿਚਾਰਾਨ ਨੇ ਕਾਮ ਦੇ ਬਦਲੇ ਪਤੀ ਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਇਸਦਾ ਕੀ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਇਉਂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਹਕਾਰਤ ਨਾਲ ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਜਵਾਬ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਹ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਆਪਣਾ ਪੂਰਾ ਜੰਗ ਲਾਉਂਦੀ ਰਹੀ, ਸਧਨਾ ਜੀ ਭੁੱਕਲ ਮਾਰ ਕੇ ਖੈਣੇ ਰਹੇ ਤੇ ਉਸਦੀ ਜਬਰਦਸਤੀ ਦੀ ਵੀ ਕੋਈ ਪੇਸ ਨਾਲ ਜਾਣੇ ਦਿੱਤੀ।

ਰਾਤ ਥੀਤ ਹੋਈ, ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਤੇ ਗਿਆ। ਦਿਨ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਸੋਦਿਆ ਦਿਖਾਨੇ ਮੇਰੀ ਕਰਤੂਤ ਨੂੰ ਲੱਕਾ ਕੱਲ ਦੇਸ ਦੇਵਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਾਂਗੀ?

ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਇਲਾਜ ਉਸਨੇ ਫੜੀ ਹੀ ਲੱਭ ਲਿਆ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਉਸਨੇ ਹੋਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, "ਛੋਕੇ! ਇਸ ਨੇ ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਸਤ-ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ!"

ਇਸਤ੍ਰੀ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਚਰਿਤ੍ਰ ਕੀਤਾ ਲੋਕ ਵਿਕੀਨੇ ਹੋ ਗਏ। ਸਧਨੇ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਔਰਤ ਦੇ ਬਿਆਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਧਨਾ ਜੀ ਕਾਤਲ ਮਿਥੇ ਗਏ, ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਐਸਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਔਰਤ ਵਿਰੁੱਧ ਬਲਾਟ ਦੀ ਬਜਾਏ ਪੁੱਛ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵੱਲ ਵਧਣ ਲੱਗੇ। ਗੱਲੀ-ਗੱਲੀ ਮਾਰੀ ਰਾਤ ਪੁੱਛ-ਚਿੱਤਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲੱਗੇ ਰਹੇ। ਦੇਖੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ:

ਨਿਪ ਕੰਨਿਆ ਕੇ ਕਾਰਨੇ ਵਿਛੁ ਭਇਆ ਯੇਖਧਾਰੀ॥

ਕਾਮਾਰਥੀ ਸੁਆਧਸੀ ਵਾ ਕੀ ਪੈਸ ਸਵਾਹੀ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੮੫੮)

ਇਹ ਰਾਜੇ ਦੀ ਲੜਕੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਕਿਸਨੂੰ ਨਾਲ ਹੀ ਵਿਆਹ ਕਰਾਣਾ ਹੈ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਨਹੀਂ ਕਰਾਣਾ।" ਉਸਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਇਕ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਵਿਛੜੇ ਬਣ ਗਿਆ, ਉਸ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਸਮਝਿਆ ਕਿਸਨੂੰ ਮੇਰਾ ਜਵਾਈ ਹੈ, ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਕੀ ਡਿਕਰ ਹੈ, ਇਸ ਲਿਖਾਲ ਨਾਲ ਉਸਨੇ ਫੌਜ ਦਾ ਖਰਚ ਘਟਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਜੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਹੁਣ ਨਕਲੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਸੋਚਿਆ, ਹੁਣ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਪਾਸ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਉਹ ਰਾਤ ਵੇਲੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ, ਨਦੀ ਵਿਚ ਲੁੱਥਣ ਲਈ ਚਲਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸ਼ਰਮਿੰਦਰੀ ਨਾਲ ਮੌਤ ਚੰਗੀ ਹੈ, ਪਰ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਉਹ ਹੁੰਧਣ ਲੱਗਾ, ਅਸਲੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਕਿ ਲੋਕ ਕੀ ਅਪਣੇਗੇ ਕਿ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ? ਜੇ ਅਸਲੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਜਿੰਨ ਕਰਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਉਂ ਨਕਲੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਪੇਸ ਰੱਖੀ ਸੀ। ਜੇ, ਸਧਨਾ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੱਚਾ ਹਾਂ, ਕਾਮਾਰਥੀ ਨਹੀਂ, ਫਿਰ ਮੇਰੀ ਰੱਖਿਆ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਤਾਂ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਇਹ ਤੇਰੇ ਦੋਸ਼ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਫਲ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਧਨਾ ਜੀ ਬੋਲ:

ਤਵ ਗੁਨ ਕਹਾ ਜਗਤ ਗੁਰਾ ਜਉ ਕਰਮੁ ਨ ਨਾਸੈ॥

ਜਿੰਘ ਸਰਨ ਕਤ ਜਾਈਐ ਜਉ ਜੋਤੁ ਗੁਸੈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੮੫੯)

ਸਧਨਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹੇ ਜਗਤ-ਗੁਰੂ (ਪ੍ਰਭੂ)! ਤੇਰੇ ਸ਼ੇਰ ਦੀ ਸਰਨ ਆਉਣ ਦਾ ਕੀ ਫਾਇਦਾ ਜੇ ਸਾਨੂੰ ਗਿੱਦੜਾਂ (ਕਰਮਾਂ) ਨੇ ਹੀ ਖਾ ਜਾਣਾ ਹੈ?"

ਇਸ 'ਤੇ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਜਗਤਾ ਕਰ, ਘਖਰਾ ਨਾ।

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਧਨਾ ਜੀ ਫਿਰ ਬੋਲੇ:

ਲੋਕ ਬੁੱਧ ਮਲ ਕਾਰਨੇ ਚਾਤੁਕਿ ਦੁਖੁ ਪਾਏ॥

ਪ੍ਰਾਨ ਗਏ ਸਾਹਜੁ ਮਿਲੇ ਭੁਨਿ ਕਾਮੁ ਨ ਆਵੈ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੮੫੯)

"ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਜਗਤਾ ਕੀ ਕਰਾ, ਪ੍ਰਾਪੀਦਾ ਇਕ ਬੁੱਧ ਦੀ ਖਾਤਰ ਤਜ਼ਬਾਦਾ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੋ ਮੋਰਚੇ

ਉਸਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਭੈਸ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਕਿਸ ਕੰਮ ਹੈ? ਜੋ, ਜੋ ਜਾਨ ਨਿਕਲ ਗਈ ਤਾਂ ਫਿਰ ਜਗਾਈ ਮਦਾਇਤਾ ਦਾ ਕੀ ਨਾਹ? ਇਹ ਅਕਾਸ਼ਬਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਸਧਨੇ। ਹੋਲਾ ਕਰ। ਇਹ ਹੁਣ ਕੇ ਸਧਨਾ ਜੀ ਆਖਦੇ ਹਨ:

ਪ੍ਰਾਨ ਜੁ ਬਾਕੇ ਸਿਉ ਨਹੀ ਭੈਸੇ ਬਿਗਾਥਾਵਉ।

ਬੁਝਿ ਮੁਏ ਨਉਕਾ ਮਿਲੇ ਯਹੁ ਕਾਹਿ ਦਥਾਵਉ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੮੭੮)

“ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਤੁਣ ਮਹਾਰਾ ਕਰਨ ਦੀ ਗੁੰਜਾਇਸ਼ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਾਣ ਹੀ ਸਸ ਹੋਏ ਪਏ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਲੱਖਣ ਮਗਰੋਂ ਖੋਭੀ (ਤਰਾਭੀ ਸਹਾਇਤਾ) ਮਿਲੀ, ਤਾਂ ਦੱਸੋ, ਮੈਂ ਉਸ 'ਤੇ ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹਾਵਾਂਗਾ? ਹੇ ਪ੍ਰਭੂ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਲੰਜਾ ਰੰਪਣ ਦਾ ਸ਼ਾਅਲ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਜਨ ਦੀ ਲੰਜਿਆ ਹੀ ਤੇਰੀ ਲੰਜਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹਾਂ, ਨਾ ਹੈ ਸ਼ਾ, ਨਾ ਹੀ ਮੋਰਾ ਹੋਰ ਕੋਈ ਹੈ।”

ਮੈਂ ਨਾਹੀ ਕਛੁ ਹਉ ਨਹੀ ਕਿਛੁ ਆਹਿ ਨ ਮੰਗਾ॥

ਅਉਸਰ ਲਜਾ ਰਾਹਿ ਲੋਹੁ ਸਧਨਾ ਜਹੁ ਤੇਰਾ॥੩੮੧॥

(ਪੰਨਾ ੮੭੮)

ਇਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦਾ ਅਸਰ ਇਹ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਤਲ ਹੋਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਪੰਥ ਕੱਢ ਕੇ ਸਾਨਾ ਜੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਆਪ ਵਰਦੇ ਲਹੂ ਨਾਲ ਹੀ ਜਗਨਨਾਥ ਵੱਲ ਟਰ ਪਏ। ਪਰ ਜਗਨਨਾਥ ਪੁਰੀ ਜਾ ਕੇ ਕੀ ਕਰਕ ਹੋਇਆ, ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਚੀੜਾ ਲੱਗ ਗਈਆਂ। ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਆ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਚੱਥ ਕਿਉਂ ਵੱਢੇ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਜਦ ਸਧਨਾ ਜੀ ਨੇ ਲੰਮੇ ਪੈ ਕੇ ਅਸਟਾਂਗ ਝੰਝੂਝਿ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀ ਤਾਂ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਆਪ ਦੇ ਹੱਥ ਟੁੱਟਾ 'ਤੇ ਆਣ ਲੱਗੇ। ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਸਧਨਾ ਜੀ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਫੈਲ ਗਈ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜੋ ਜੋਹਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਇਹ ਸਾਨਾ ਜੀ ਦੀ ਸਾਖੀ ਹੁਣ ਸੈ ਸਾਨੂੰ ਮਹਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰਜਨ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਜਾਪ ਕਰਨ ਦਾ ਮਦਕਾ, ਮਹਾਂ-ਕਠੋਰ, ਪਾਪੀ, ਨਿੰਦਕ, ਕੁਕਰਮੀ ਵੀ ਜਦੋਂ ਅੰਦਰੋਂ ਨਿਮਰਤਾ-ਭਾਵ ਪਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਮੁਆਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੈ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਬਿੱਲ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਅਤੇ ਯੋਮਾ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਟੁਰ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(੯) ਭਗਤ ਸੈਦੇਵ ਜੀ

ਜਨਮ	: ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੨੬੫ ਖਿੜਾਨੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਕੇਫੂਲ (ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਬਿਲਾ)
	: ਪਰਗਟਾ ਬੀਰਕੁਮ (ਬੰਗਾਲ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ।
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	: ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਭੋਜ ਦੇਵ, ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਮ ਦੇਵੀ ਸੀ।
ਵਿਦਿਆ	: ਆਪ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਭੈਣੀ ਦੇ ਕਵੀ ਸਨ। ਰਾਜਾ ਲਖਮਣ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪ ਉੱਪਰੋਂ ਕਵੀ ਸਨ।
ਰਚਨਾ	: ‘ਗੀਤ ਗੋਸ਼ਿੰਦ’ ਜਿਸਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਬਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਈ।

[illegible]

ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਡਾਕੂਆਂ ਵਲੋਂ ਹੱਥ ਵੱਢੇ ਜਾਣੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ
ਫਿਰ ਸਾਬਤ ਹੋ ਜਾਣੇ

[illegible]

ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸਾਰਾ ਧਨ ਸਾਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਪਰ ਪਹਿਲੇ ਭਾਬੂ ਦੇ ਬਿਆਦਾ ਜਿਦ ਕਰਨ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਦੋਨੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਵੱਢ ਕੇ ਇਕ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਦਾ ਰੈਸ਼ਨਾ ਭਰ ਲਿਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਵੱਢ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਈ ਭਰ ਵੀ ਸਹੀਰਕ ਦੁਖ ਦਾ ਅਜਹ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਇਕ ਦਿਨ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਜਾ ਜਿਹਾੜ ਪੋਹਦਾ-ਪੋਹਦਾ ਉਸ ਅਖਬਾਨ 'ਤੇ ਧੁੰਮ ਗਿਆ, ਜਿਥੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਪੰਗ ਵਿਚ ਮਸ਼ਕ ਪਰੇ ਸਨ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੇ, ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਤੋਂ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ। ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕਿਸੇ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ, ਸਗੋਂ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਵਲ ਦੱਸਿਆ। ਰਾਜਾ ਦਿਆਲੂ ਹੁਥਾਣਾ ਦਾ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਜੈਦੇਵ ਨੂੰ ਪਾਲਕੀ ਵਿਚ ਸਿੱਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ। ਮੁਖਾਂ ਧਾ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਰਾਜੇ ਨੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਆਏ ਗਏ ਮਹਾਭਾਮਾ, ਅਰਿਆਗਤਾਂ, ਅਥਿਭੀਆਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਾਜੇ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਸਹੁਤ ਵਧ ਗਈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਠੰਠਾਂ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਰਾਜਾ ਸੱਤਾਂ ਮਹਾਭਾਮਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਮਹਿਲਾ ਦੇ ਲੋਭੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਭਾਮਾ ਵਾਲੇ ਬਸਤੂ ਮਹਿਨ ਲਏ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜਦਿਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਪਾਸ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਬੈਠਿਆਂ ਬੈਠਿਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਨੂੰ ਪਛਾਣ ਲਿਆ। ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਪਛਾਣ ਲਏ ਕਿ ਇਹ ਓਹੀ ਠੰਠਾ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਵੱਢੇ ਸਨ। ਪਰ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ "ਭਰੋ ਦਾ ਭਲਾ ਕਰਿ ਗੁਸਾ ਮੰਨਿ ਨ ਹਥਾਇ" ਵਾਲੀ ਅਮਿਲਕ ਦਾਤ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੀਰ-ਵਾਭ ਤਿਆਗ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪਰਮ-ਮੰਤਰਾ ਵਾਲੇ ਕਰਵਾਈ। ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਮਹਾਂ-ਮੁਤਾਬੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਹਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਰਾਜੇ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਣਪੱਕ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਠੰਠਾਂ ਨੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਪਾਪ ਦਾ ਸੋਸਾ ਪਾਈ ਜਾਵੇ ਕਿ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਸਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖਿੰਮੇ ਖੰਗ ਨਾਲ ਮਰਵਾ ਦੇਣਗੇ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਛੁੱਟੀ ਮੰਗਣ, ਪਰ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਵਲੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੁੱਟੀ ਨਾ ਮਿਲੀ।

ਠੰਠਾਂ ਨੇ ਅੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਖਹਿੜਾ ਕੀਤਾ। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੇਮੰਤ ਪਦਾਰਥ, ਹੀਰੇ, ਮੱਤੀ, ਖਸਰੂ, ਧਨ, ਚੈਲਰ ਦੀਆਂ ਖੰਭਰਾਂ ਲੱਦ ਕੇ ਨਾਲ ਰਾਖੀ ਵਾਸਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਕੇ ਪਿਆਰ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਦਿੱਤਾ ਕੀਤਾ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਕੋਥ ਵਿਚ ਡਾਕੂਆਂ ਪਾਸੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤਹਾਜ਼ਾ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੈ? ਠੰਠਾਂ ਦਾ ਮਨ ਕੁਠੋਰ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਪਣਾ ਅੰਗੂਣਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਂ ਉਲਟੀ ਮਨਘੜਕ ਕਹਾਣੀ ਦਿੱਤੀ ਸੁਣਾਈ: ਇਕ ਦਿਆਲੂ ਰਾਜਾ ਸਾਡਾ ਸੇਵਕ ਸੀ, ਇਹ ਜੈਦੇਵ ਭਗਤ ਉਸਦਾ ਨੌਕਰ ਸੀ। ਜੈਦੇਵ ਨੇ ਬਹੁਤ ਹੁਕਮ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰਨਾ ਯੋਗਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੁਕਮਾਂ ਦੇ ਫਲਸਰੂਪ ਜੈਦੇਵ ਨੂੰ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਕੱਟੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੀ। ਜੈਦੇਵ ਨੇ ਅਪਣਾ ਰੋਣ ਲੁਕਾਈ ਹੱਥ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਸਾਡੀ ਸੇਵਾ ਕਰਵਾਈ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਸ਼ਟਾ ਵਲੋਂ ਜਦੋਂ ਅਜਿਹੀ ਮਨਘੜਕਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ ਤਾਂ ਫੂਹੇਤ ਪਰਤੀ ਬੋਧ ਕੇ ਫਟ ਗਈ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਟ ਪੁਰਾ ਪਰਤੀ ਵਿਚ ਗਰਕ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਬਹੁਤ ਹੋਰਨ ਹੋਏ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕੋਥ ਵਿਚ ਡਾਕੂਆਂ ਦੇ ਤਾਰਕ ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਈ।

ਅਜੇ ਪਨ ਆਦਿਕ ਵਾਸਤਾ ਲਿਆ ਕੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਜੈਦੇਵ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਪਾਸੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਰੋਸੇ ਦੇ ਜਾਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਦ ਉਦ ਅੰਦੋਲਨ ਸ਼ਾਮ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਰਾਇ ਹਾਥਿ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਠੇਕੇ ਨੂੰ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਪਰ ਪਤਾ ਲੱਗ ਪਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ ਕਿ ਉਹ ਚੁੱਗ ਸੰਦੇ ਇਸ ਪਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਿਹ ਲੈ ਕੇ ਵੀ ਮਰਨ। ਸਗੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾ ਪਨ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਇਆ ਨਾਲ ਟਿਪਣੀ ਕਰ ਕੇ ਅੱਗੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲੋਟ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਭੈਰੋਂ ਸੁਰਾਖਾ ਨੂੰ ਬਦਲਣ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਸੀ, ਪਰ ਖੋਟੇ ਭਾਗਾਂ ਕਾਰਨ ਹੋਭਾਲਾਂ ਦਾ ਮਨ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ ਵੀ ਨਾ ਬਦਲਿਆ।

ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਕੀਤੀ, ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥ-ਪੈਰ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਝੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਕੇਤਕ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਜਾ, ਪਰਜਾ, ਮੰਤਰੀ ਸਭ ਹੇਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸ ਬੈਠੀ ਕੀਤੀ। ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਠੱਗਾ ਨਾਲ ਵਾਪਸੀ ਪੁਰਾਣੀ ਵਾਰਤਾ ਸਮੇਟ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਸੁਣਾ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਰਬ ਹ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਠੱਗਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦੇ ਨਾਲਚ ਵਿਚ ਮੱਧ ਹੋਏ ਪੈਰ ਵੱਢੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮੱਧ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕੰਜਰਾ ਵਿਚ ਸੁਟਿਆ ਸੀ। ਰਾਜੇ ਦਾ ਸੰਸਾਰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਹੇ ਰਾਜਨ! ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਗਰਬ ਹੋਣ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ੁੱਧ ਦੁਖ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਬੇਦੁਸ਼ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਲਾਉਣ ਦਾ ਪਾਪ ਨਾ ਕਰਦੇ, ਕਿਉਂਕਿ ਨਿੰਦਿਆ ਰੂਪੀ ਪਾਪ ਧਰਤੀ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਵੀ ਕਈ ਗੁਣਾ ਭਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਘੋਰ ਪਾਪ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਧਰਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਗਏ। ਮੇਰੀ ਹਾਜ਼ਿਰਾ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਨੌਗ ਇਸ ਮਨੁੱਖੀ ਜਾਨ ਵਿਚ ਹੀ ਆਪਣੇ ਕੀੜੇ ਅਪਰਾਧ ਦਾ ਪ੍ਰਾਜਚਿਤ ਕਰ ਕੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰ ਕੇ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ। ਪਰ ਇਸੇ ਹੀ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅੱਗੋਂ ਉਹ ਪਾਪਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਨ ਭਿੱਖਾਂ ਨਾ ਕਰਨ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਭਾਗਾਂ ਕਾਰਨ ਸਗੋਂ ਵੀ ਨਾਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪਨ ਤੋਂ ਵੀ ਵਧੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਜੇ ਪਾਪ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਨਾਲ ਲੈ ਚਲੇ ਗਏ ਹਨ।

ਇਹ ਸਾਰੀ ਘਟਨਾ ਦਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ‘ਤੇ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਹੋਇਆ। ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਟੁੰਡੇ ਹੱਥ ਧਰਤੀ ‘ਤੇ ਮਾਰ ਮਾਰ ਰੱਖਿਆ ਸਾਂ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਪੁੱਸੇ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਹੱਥ ਮੁੜ ਸਾਬਤ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਹ ਮਹਾਪੁਰੁਸ਼ ਪੰਨ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਹੋਰਾਂ ਵਰਤਾਰੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਵੀ ਅੰਗੂਲਾਂ ਨੂੰ ਚਿਰਾਵਟੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਵੀ ਉਪਕਾਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਤਿਆਰ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਬੈਠੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ! ਹੁਣ ਫੁਲੀ ਅਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿਣ ਦੀ ਕੁਪਾਲਤਾ ਕਰੋ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਬੈਠੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੰਭਵਾਂ ਨੂੰ ਕਿੰਨੇ ਬਿਲ ਨਗਰ ਰੱਖਿਆ ਤੇ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਲਣੀ ਵਿਚ ਸਿਠਾ ਕੇ ਆਦਰ-ਮਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਲੈ ਆਏ।

ਰਾਣੀ ਨੇ ਆਪਣੀਆਂ ਗੋਲੀਆਂ ਸਮੇਟ ਅੱਗੋਂ ਜਾ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਭਗਤ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਨੇ ਸਿੱਧਾ ਜੀ ਦੀ ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਵੀ ਵਧੀਆ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵਲੋਂ ਪਤੀਬੁਝਾ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ

ਰਾਜੇ ਦਾ ਭਰਾ ਜਿਹੜਾ ਆਨੰਦਪੁਰ ਇਲਾਕੇ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਸੂਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿਚ ਭਾਈਆਂ ਦੇ ਜਲ ਮਾਰਨ, ਸਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨ, ਆਪਣੇ ਛੁਫੇ ਮਾਰ ਕੇ ਮਰਨ ਦੀਆਂ ਸੂਚਨਾਵਾਂ ਇਕ ਸਿਵਲ ਪਾਸੋਂ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀ ਨੇ ਸੁਣੀਆਂ। ਰਾਣੀ ਸੁਣ ਕੇ ਮੂਰਝਾ ਹੋ ਗਈ, ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ

ਨੇ ਸੁੱਚ ਵਿਚ ਜਲ ਪਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਵਧਾਨ ਕੀਤੀ। ਰਾਜਾ ਰਾਣੀ ਦੋਵੇਂ ਆਪਣੇ ਲੱਗੇ ਕਿ ਉਹ ਰਾਣੀਆਂ ਧਨ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਚਿਰਾ ਵਿਚ ਜਲ ਮਰ ਕੇ ਸੁੱਚੀ ਪੀੜ ਨਿਭਾਈ ਹੈ। ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਅਸਲੀਅਤ ਉਘਾੜਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਰਾਜਾ ਜੀ! ਰਾਣੀਆਂ ਹੁਰਾਏ ਭਰਾ ਦੀ ਚਿਤਾ ਵਿਚ ਪੀੜ ਕਰਕੇ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਹੱਠ ਕਰਕੇ ਮਰੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ ਅਧਿਆਤਮਤਾ ਹੈ। ਅਸਲੀ ਪਤੀਬੁਝਾ ਉਹ ਦੋ, ਜਿਹੜੀ ਪਤੀ ਜੀ ਮਿਲੇ ਰੁਣਜੇ ਸਾਹ ਪਿਆਰ ਰਸ ਹੋਈ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦੇਵੇ।"

ਰਾਣੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਮਨ ਵਿਚ ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਤੂੰ ਇਥੋਂ ਕਰਕੇ ਗ਼ੈਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿਅਰਥ ਰਾਵਾ ਲਏਗੀ।" ਪਰ ਮਨ ਦੀ ਖੋਟੀ ਰਾਣੀ ਨੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਦੇ ਮਮਝਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਚਿਕ ਦਿਨ ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਸੌਣ ਨੂੰ ਗਏ ਤਦ ਰਾਣੀ ਨੇ ਇਕ ਨੌਕਰਾਣੀ ਪਾਸੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਬੁਲੀ ਖ਼ਬਰ ਪੁੱਜਵਾਈ ਕਿ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਰੋਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ, ਪਰ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੀ, "ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਸੌਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਤੁਸੀਂ ਐਥੋਂ ਬੁਲ ਬੋਲ ਰਹੀਆਂ ਹੋ। ਜਦੋਂ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਦੇਸ ਪਧਾਰਨਾ ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਜਾਣਾ ਹੈ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਰਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਆਂਢਣਾਂ ਖੁਬ ਖ਼ਰਮਿੰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਲੰਬਾ ਗਿਆ ਤਾਂ ਦੁਬਾਰਾ ਰਾਣੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਅਫ਼ਵਾਹ ਫੈਲਾਈ। ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਅੰਤਰ-ਸਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਅਨੰਦ-ਪੂਰਵਕ ਸਨ। ਕਿਉਂਕਿ ਰਾਣੀ ਖਾਹ-ਖਾਹ ਅਫ਼ਵਾਹ ਫੈਲਾ ਕੇ ਪਹਾੜ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੀ ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਚਲੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਰਾਣੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਹਦਦੀ ਕੰਬਣ ਲੱਗੀ, ਰੰਗ ਧੀਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਚਿੰਤਾਤੁਰ ਹੋਈ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਜਵਾਬ ਦਵਾਵੀਂ। ਜਦੋਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਇਸ ਅਭਿਸ਼ੇਨਾਕ ਘਟਨਾ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਆਪਣਾ ਜਿਹ ਸਾਰੀ 'ਤੇ ਟੱਕਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਾਰੀ ਸਾਰੀ ਸੇਵਾ ਵਿਅਰਥ ਹਾਈ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜੇਕਰ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਮਾਰਾਂ ਤਾਂ ਪਾਪ ਲੱਗੇਗਾ, ਪਰ ਮੈਂ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁੱਧ ਵਿਖਾਉਣਾ ਜੰਗਾ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ।

ਰਾਮੇ ਨੇ ਦਿਖਾ ਦਿੱਤਾ ਕੇ ਆਪ ਜਲ ਮਰਨ ਦੀ ਤਿਆਗੀ ਬਰ ਲਈ। ਜਦੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਰਾਜਨ! ਜੰਮਣਾ ਮਰਨਾ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਗੋਚਰ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਤਾਂ ਗਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੋ, ਅਜਿਹਾ ਕਰਨਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਦਰਾ ਨਹੀਂ।" ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਝਾਉਣ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਜਲ ਮਰਨ ਦਾ ਹਿਰਾਦਾ ਨਾ ਤਿਆਗਿਆ। ਤਦ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਸੁਰਤ ਜੋੜ ਕੇ ਹਰੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਥੰਡੇ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਸੁਪਤਨੀ ਉੱਠ ਕੇ ਬੈਠ ਗਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। "ਮਿਰਤਕ ਕਉ ਜੀਵਾਨਨਾਹ।" ਭਗਤ ਵਢਲ, ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਸਭ ਖੇਡ ਵਰਤਾਈ। ਭਗਤ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਪਮਾ ਖੁਬ ਵਧੀ, ਪਰ ਰਾਮਾ ਮਹਾਂਮੰਦਰੀ ਦਾ ਮਾਰਿਆ ਅੰਧਾ ਨਾ ਬੁੱਝੇ।

ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਵਾਲੀ ਪਿਆਰ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਰਾਣੀ ਵਢਲ ਹੋਈ ਫੁੱਲ ਕਾਰਨ ਨਿਮੋਸ਼ਣਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਭਗਤ ਜੈਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਕੋਲਲੀ (ਜਿੰਦੂ ਜਿਲਾ) ਚਲੇ ਗਏ, ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਹੀ ਬਰੀਨ ਕੀਤਾ। ਅਨੇਕ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਲਾਭ ਉਠਾਇਆ।

ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਸਦਕਾ, ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਰ ਨਦੀ ਦਾ ਨਗਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਭਗਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ

ਜਿਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਉਸ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਹੁ ਦੂਰ ਇਕ ਗੋਰਾ ਨਦੀ ਵਗਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਨਦੀ 'ਤੇ ਹਰਾਤ ਜੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਇਥਾਨਾਨ ਕਰਨ ਜਾਣਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਅਭਾਜਾ ਸਿਰਧ ਸੀ। ਵਾਟ ਦੁਰੰਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਹੋਈ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ। ਤੁਸੀਂ ਇਥਾਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਗੋਰਾ ਦਾ ਇਲਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰੋ ਜਾਂ ਭਿਰ ਗੋਰਾ ਆਪ ਦੇ ਨਗਰ ਲਾਗੇ ਆ ਕੇ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਵੇਗੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਵਲੋਂ ਹੋਈ ਅਕਾਸ਼ਵਾਣੀ ਦਾ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਾ ਦਿੱਤਾ। ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਰੱਜਾਨਾ ਨੇਮ ਅਨੁਸਾਰ ਭਗਤ ਜੀ ਗੋਰਾ ਨਦੀ 'ਤੇ ਇਥਾਨਾਨ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਇਹ ਭੱਲੇ ਨਾ ਸਕੇ ਕਿ ਅੰਨ੍ਹੇ ਬਿਰਧ ਅਭਾਜਾ ਵਿਚ ਭਗਤ ਜੀਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਦੂਰ-ਦੁਰਾਡੇ ਜਾ ਕੇ ਇਥਾਨਾਨ ਕਰਨਾ ਪਵੇ। ਸੋ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਹਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਗੋਰਾ ਨਦੀ ਗਲੇ-ਗਲੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਆਸਨਾ ਦੇ ਲਾਗੇ ਵਗਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਦੋਂ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ ਤਦ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਗੋਰਾ ਨਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਗਰ ਸਮੀਪ ਵਗ ਰਹੀ ਹੈ। ਹੁਣ ਭਗਤਾਂ ਭਾਤ-ਭਾਤ ਦੇ ਫੁਲ, ਫਲ, ਹਰਿਆਵਣ ਹੀ ਹਰਿਆਵਣ ਨਜ਼ਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਰੰਗ-ਬਰੰਗੇ ਫੁੱਲਾਂ 'ਤੇ ਭੋਹੇ ਪੁੱਖੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਭਗਤ ਜੀ ਅਤੇ ਸਾਰੇ ਨਗਰਵਾਸੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਅਤੇ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਨਦੀ ਦਾ ਅਸਾਡੇ ਨਗਰ ਸਮੀਪ ਆ ਕੇ ਭਗਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਭਗਤ ਜੀਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਜੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਮਥ ਲੋਕਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲਾਯਾ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਪੈਨਾਦ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਭਗਤ ਜੀਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਨਗਰੀ ਦਾ ਹੀ ਸਦਕਾ ਜਾਂ ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਭ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੇ ਅਨੇਕਾ ਹੋਰ ਲੋਕ ਵੀ ਨਿਹਾਲ ਹੋਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਰੰਗੇ ਗਏ। ਸੋ, ਅਸੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਮੰਗੀਏ, ਜਿਸਦਾ ਸਦਕਾ ਸਾਡਾ ਵੀ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ।

(੧੦) ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ

- ਜਨਮ : ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੬੮੩ ਬਿਲ੍ਹਮੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ।
- ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।
- ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਪੀਪਾ ਜੀ ਵੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਨ, ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਸ਼ਰਫ ਵਿਆਪਕ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਆਧੂ ੧੩੬ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਦੱਸੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਵਿਆਹ : ਮਾਇਆ ਦੀ ਬਹੁਲਤਾ ਅਤੇ ਰਾਜਸੀ ਮਦ-ਵਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ੧੨ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏ। ਸਭ ਰਾਣੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਸੀਤਾ ਨਾਮੀ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦਾ ਅਥਾਹ ਪਿਆਰ ਸੀ। ਮਹਾਜਨਮ ਦੀ ਮੰਗਣੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਦੇ-ਵਿਦਕਾਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਦੀ ਲਗਨ ਲਾ ਦਿੱਤੀ।
- ਰਚਨਾ : ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਰਾਗ ਧਨਾਸਰੀ ਵਿਚ ਸੁੰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਉਸ ਬੁਹਿਮੰਤ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਜਿਭ ਨੂੰ ਹੀ ਸਾਰੇ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਰਸੀ ਹੋਈ ਦਰਸਾਇਆ ਹੈ:

ਕਾਧਾਉ ਦੇਵਾ ਕਾਇਅਉ ਦੇਵਲ, ਕਾਇਅਉ ਜੰਗਮ ਜਾਗੀ॥
ਕਾਇਅਉ ਸੂਪ ਦੀਪ ਨਜੀਬੇਦਾ, ਕਾਇਅਉ ਪ੍ਰਸੰਨ੍ਹ ਪਾਤੀ॥੧॥
ਕਾਇਆ ਸਨੁ ਸੰਭੰਗਿ ਜਾਤੇ, ਨਦ ਨਿਹਿ ਧਾਜੀ
ਨਾ ਕਛੁ ਆਇਓ, ਨਾ ਕਛੁ ਜਾਇਓ ਰਾਮ ਕੀ ਦੁਹਾਈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥
ਨ ਕੁਮੰਤਿ ਮੇਰੀ ਮਿਤ੍ਰਿ, ਜੋ ਦੋਜੈ ਸ ਪਾਵੈ॥
ਪੀਪਾ ਪੁਣੈ ਪਰਮ ਰਹੁ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੋਇ ਲਖਾਵੈ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੬੮੫)

ਪੀਪਾ ਜੀ ਗੁਰਗੋਨ ਪਿਲਾਏ ਦੇ ਰਾਜਾ ਸਨ। ਆਪ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਗਏ। ਰਹ-ਚੁਆਨੀ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਮਿਲ ਗਿਆ। ਰਾਜ-ਕਾਰ ਦੇ ਪੁਰਤਾ ਅਤੇ ਜੁਆਨੀ ਸਮੇਂ ਕਾਮ-ਦਮ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੇ ੧੨ ਸੁੰਦਰ ਨਾਰੀਆਂ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਏ। ਪਰ ਸੀਤਾ ਨਾਰੀ ਰਾਣੀ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਦਾ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰ ਸੀ।

ਕਦੀ ਕਦੀ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੁਰਗਾ ਦੇਵੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਬੈਥਨਵ ਸਾਧਆਂ ਦੀ ਮੰਡਲੀ ਆਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਭਾਨ ਕੀਰਤਨ ਸ਼ੁਰੂ ਪੇਸ਼ ਅਤੇ ਰਸੋਲੀ ਜਖਾਨ ਵਿਚ ਕੀਤਾ। ਸਾਧਆਂ ਦੀ ਉਪਾਸਾ ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਸੁਣੀ। ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਹਲਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਨ ਪਵਾਏ ਅਤੇ ਲੰਗਰ ਡਕਣ ਦੀ ਸੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਰਾਜੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ, ਸ਼ਰਧਾ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਭਗਣੀ-ਭਾਵ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ। ਇਹ ਮਹਾਤਮਾ ਸਦਾਸੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਸੇਵਕ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਮਿਲਿਆ। ਬਹਿਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਨੇ ਜਾਮ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤ ਸਾਧਵਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਮੱਧ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਇਆ। ਚੰਗੇ ਨੇ ਵੀ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਹੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਾਰੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਹੀ ਹਨ।

ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਰਿਆਸਤ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨਾਲ ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਘੋੜੇ, ਰਾਹ, ਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਝ ਪ੍ਰੇਮੀ ਮੁਖੀ ਸਮੇਤ ਰਾਜੇ ਰਾਬੀ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਨਿਕਲੀ ਥਾਂ ਉਹਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰ, ਕਨਾਨਾ, ਸ਼ਮਿਆਨੇ ਲਗਾ ਕੇ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਗੁਰਗੋਨ ਦਾ ਰਾਜਾ ਪੀਪਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵਾਪਸ ਸਨੇਹਾ ਭੇਜਿਆ, “ਹੇ ਰਾਜਨ! ਜਿਥੇ ਆਪ ਪੁੱਜਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ (ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਪਾਸ) ਉਥੇ ਤਾਂ ਮਨੁੱਖ-ਦੇਹੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਂਦੀ, ਆਪ ਉਸਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰੋ ਜਿਹੜਾ ਡੁਹਾਏ ਵਾਂਗੂੰ ਲਾਕਰ, ਘੋੜੇ, ਭੈਂਸਾਂ ਆਦਿ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੋਵੇ।” ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਟੁਟਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਰਾਜੇ ਨੇ ਪਰਜਾ, ਰਾਣੀਆਂ, ਅਮੀਰ, ਵਜ਼ੀਰ ਵਾਪਸ ਕੱਢ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਇਕੱਲਾ ਆਪ ਹੀ ਡੁਹਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਚਰਖਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਅਸ਼ਾਨ ਤੋਂ ਪੁੱਜ ਗਿਆ।

ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਲੇਰ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਡੁਹਾਕਾ ਸੁਰੇਹਾ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਅਜੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ। ਜੰਗ ਹੋ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਸੰਗਤਾਂ ਲੰਗਰ ਛਕ ਕੇ ਪਤਲਾ ਉਸ ਪਾਸੇ ਜੁੱਟਦੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਪੀਪਾ ਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਨੂੰ ਚੰਡੀਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜੰਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਡੁਹਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛਿਆ। ਤਦ ਸੇਵਕਾਂ ਨੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਲੱਖਦਿਆਂ ਲੱਖਦਿਆਂ ਕੁਝ ਪਤਲਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਹੇਠਾਂ ਨੇਤਰ ਬੰਦ ਖਲੋਤੇ ਨੂੰ ਕੱਢਿਆ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੇਵਕਾਂ ਪਾਸ ਦੁਬਾਰਾ ਚਰਖਨਾਂ ਅਤੇ

ਗੁਰੂ-ਦੀਪਿਆ ਵਾਸਤੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਨੇਹਾ ਘੱਲਿਆ ਤਦ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਖੋ ਕਿ ਜੇਕਰ ਸ਼ਹੂਰ ਕਾਹਲਾ ਹੈ ਤਾਂ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦੇਵੇ।" ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਮਨ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰਿਆ, 'ਜੇ ਗੁਰ-ਦੀਪਿਆ ਇਸ ਮੁੱਲ 'ਤੇ ਵੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਹਾਂ ਵੀ ਮਹਿੰਗੀ ਨਹੀਂ।' ਉਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੋਰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਡੇਰੇ ਵਾਲੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਇਕਦਮ ਗੱਲਿਆਂ ਜਮਤ ਪੂਰ ਹੋ ਪੁੱਜ ਕੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਚੋਂ ਕੱਢਿਆ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਪਿਆ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਿਖ ਬਣਾਇਆ। ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਰਾਜਾ ਜੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਠਹਿਰੇ, ਪਿੱਛੋਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਪੁਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਗਗਰੋਨ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਰਾਜਾ ਮਹਿਲਾ ਵਿਚ ਰਹੇ, ਪਰ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਲਟਾ ਆ ਗਿਆ।

ਉਹ ਰਾਣੀਆਂ ਜਿਹੜੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿਸੇ-ਭਾਵਨਾ ਵਿਚ ਮੜੀਆਂ ਰੋਗ-ਚਲੀਆਂ ਮਾਣਦੀਆਂ ਸਨ, ਹੁਣ ਸ਼ਭਨਾ ਦੇ ਹੋਥਾਂ ਵਿਚ ਪਛੜਾਲੀ ਸਨ। ਮਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ-ਵਿਕਸਾ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰਨ ਨੂੰ ਦਾਹਨ ਕਰ ਕੇ ਸਵੇਰੇ-ਸ਼ਾਮ ਹਰ ਦਿਨ ਹਰੀ ਜਸ ਕਹਾਇਆ ਸੀ। ਖਤੀਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀਆਂ ਭਜਨ-ਮੰਡਲੀਆਂ ਆਉਂਦੀਆਂ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਏ ਅਤੇ ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ। ਇਹੋ ਰਾਜਾ ਜੀ ਸਮੇਤ ਪ੍ਰਵਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਦਿਨ-ਬ-ਦਿਨ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨਾਂ ਦੀ ਤਤਪ ਵਾਧੀ ਗਈ। ਧਿਰਧਲ ਹੋ ਗਏ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਮੰਤਰੀ ਪਾਸ ਦਰਸ਼ਨ ਬਖਸ਼ਣ ਦੀ ਸੇਨਤੀ ਹੋਈ।

ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ ਦਿਲੀ ਤਤਪ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਦੁਆਰਾ ਜਾਂਚ ਲਿਆ ਅਤੇ ਕਬੀਰ ਜੀ, ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਿਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਗਗਰੋਨ ਬਹਿਰ ਹੋ ਖੁਹਰ ਵਿਚ ਬਾਗ਼ ਵਿਚ ਡੇਰਾ ਲਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੁੱਜਣ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦਰਸ਼ਨੀਆਂ ਸਮੇਤ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਆ ਕੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸਮਾਗਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਅਦਭ ਸ਼ਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾ ਕੇ ਸੁੰਦਰ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਨਿਵਾਸ ਕਰਵਾਇਆ। ਪੀਪਾ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਪੂਰੀ ਵਿਚ ਘੱਲਿਆ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਕੁਝ ਹੀ ਦਿਨ ਠਹਿਰੇ ਅਤੇ ਡੱਕ-ਹਿਲਾਨ ਦੀ ਚਾਤ ਉਮੇਦ ਵਿਚ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਰਾਜਾ ਜੀ ਨੂੰ ਹਮ ਨਾਮ ਦੀ ਰੰਗਤ ਹੋਰ ਵੀ ਦੁਣ-ਸਦਾਈ ਚੜ੍ਹ ਗਈ। ਇਸ ਵੇਰਾਗ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਨੇ ਰਾਜ-ਰਾਗ ਰਿਆਗ ਕੇ ਸੰਨਿਆਸ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਦਾ ਆਪਣਾ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਸੰਕਲਪ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂਦੇਵ ਪਾਸ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ, ਤਦ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ— ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਰਾਜ-ਰਾਗ ਰਿਆਗਟ ਦਾ ਜਦ ਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਨਗਰ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਮਿਨਦਾਂ ਰਲੇ ਕੀਤੇ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀਆਂ ਹੋ ਤਾਂ ਗਲ ਵਿਚ ਪਿੱਛਾ ਪਹਿਨ ਲਵੋ। ਖਾਕੀ ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਬਸਤਰ ਨਾ ਬਦਲੇ ਸਿਰਫ਼ ਛੋਟੀ ਰਾਣੀ ਸੀਤਾ ਨੇ ਪਿੱਛਾ ਪਹਿਨ ਲਈ। ਸੋ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਪੀਪਾ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ।

ਕਸੀ ਪੁੱਜ ਕੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਨਿਜ-ਆਸਾਨ ਸ਼ਬਦ ਪੁੱਛਿਆ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਦਰਗ਼ਾ ਮੁਰਤੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨ ਸਰਗਟ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਆਰਕਾ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਵੇਂ ਦੁਆਰਕਾ ਨੇੜੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕੰਢੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਸਮੁੰਦਰ ਕਿਨਾਰੇ ਵੱਠੇ ਇਕ ਬੁਧਾਮਟ ਪਾਸੋਂ ਦੁਆਰਕਾ ਬਾਬਣ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, ਉਸਨੇ ਮੱਥੇਲ ਵਜੋਂ ਆਪ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਦੁਆਰਕਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੈ। ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੋਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਡੱਕਾਂ ਨੇ ਬੁਧਾਮਟ ਨੂੰ ਖੁਫ਼ ਫਿਰਕਾਰਾ ਪਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਪੀਪਾ ਜੀ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਹੀ ਡੁੱਬ ਗਏ ਹਨ। ਪਰ ਭਗਤ ਬਛਲ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾ ਕਰ ਕੇ ਪੀਪਾ ਭਗਤ ਨੂੰ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਆਰਕਾ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਸਾਧਿਆਤ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ

ਨੂੰ ਸਰਹੁਦ ਉਪਾਸਨਾ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਧੀਨ ਮਨੁੱਖੀ-ਸਾਹਿਤ ਵਿੱਚ ਭਰਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਮੈਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਸੰਗੇ ਨੂੰ ਨਵਿਰਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਪਣਾ ਨਿਜ-ਅਸਥਾਨ (ਸਾਡੇ ਹਿੰਦਾ ਦੀ ਥਾਂ) ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ-(੧) ਨੇਤ੍ਰ, (੨) ਗਾਨਾ, (੩) ਹਿਰਦਾ, (੪) ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ ਖੁਦਿਆਂ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਵਿਚ ਉਂਝ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲੋ, ਜਿਸ ਉਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਨਿਹਾਲ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਉਂਝ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਭਸਮ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਭੂਮੀ, ਗੰਨਾ ਦੁਆਰਾ ਜੋ ਬੰਨ੍ਹਦੇ ਹਨ ਸਭ ਹੀ ਉਂਝਾ ਹੈ। ਜਿਸਨੂੰ ਵਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਧਰਮ, ਅਵਧ, ਕਾਮ, ਮਿੱਥ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਪਤ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਸ਼ਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਤਾਂ ਕੁੱਲ ਸਮੇਤ ਉਂਝਦਾ ਸਰਬਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਭੀਸ਼ਮ, ਹਿਰਦੇ ਵਿਖੇ ਵਾਸਾ ਇਸ ਸਰਕੇ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਹਰ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਮੋਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਨਿਮਖ ਤਰ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੂੰ ਮਨ ਤੋਂ ਛਿਯਾਰਦੇ ਨਹੀਂ, ਜਿਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਂਝਦੇ ਸਭ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਚੌਥ, ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਸਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਨੁੱਖ ਸ਼ਰਧਾ ਨਾਲ ਨਾਸਕਾਰ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਉਂਝਦੇ ਸਭ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਜੋਤ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈ ਜਾਣ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਵੀ ਪੂਜਣਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਨਾਲ ਪੀਪਾ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਚੁ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਉਤਪੱਤ ਹਨ। ਇਸਨ ਜੀ ਨੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਨਿਗਾਨੀ ਵਜੋਂ ਇਕ ਮੰਦਰਗਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਥੋਂ ਅਠਵੇਂ ਦਿਨ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਅਤੇ ਜੀਤਾ ਜੀ ਸਮਿਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਅਠਵੇਂ ਦਿਨ ਦਰਸਨ ਕੀਤੇ ਤਦ ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਜਾਣਿਆ ਕਿ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਅਤੇ ਜੀਤਾ ਜੀ ਉਂਝ ਹੋਏ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਤਾਂ ਲੋਕ ਨਾਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਗ੍ਰਿਹਨ ਜੀ ਦੀ ਮੁੰਦਰਗਾ ਵੇਖੀ ਅਤੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣੀ ਤਦ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ। ਸਭ ਲੋਕ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ।

ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸ਼ਿਸ਼ ਬਣਾਉਣਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਨਦੀ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਸ਼ਗਤ ਜੀ ਇਸਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ। ਉਸੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਰਹਿਆ ਭਾਭਾ ਵੇਖਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਘਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਮੋਹਰਾਂ ਦਾ ਭਾਭਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਤੁਸੀਂ ਉਂਝ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਆਸ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਕੁਝ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਮੋਹਰਾਂ ਦੇ ਭਰੇ ਭਾਭੇ ਬਾਬਤ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਬਿੰਦ ਤੋਂ ਸੁਣਿਆ। ਲੋਕ-ਵਸ ਹੋਏ ਉਹ ਪੁਰਖ ਰੁਰੰਗ ਨਦੀ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਹੁੰਚੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਭੇ ਦਾ ਮੂੰਹ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਮ ਵਿਚ ਇਕ ਕਾਲੇ ਰੰਗ ਦੀ ਜਹਿਰ-ਭਰੀ ਸਰਪਣੀ ਵੇਖੀ। ਚੌਰਾ ਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਗੁੱਸਾ ਆਇਆ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਤਾਂ ਮਾਇਆ ਆਖਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਹ ਤਾਂ ਕਾਲੀ ਸਰਪਣੀ ਨਿਕਲੀ, ਭਗਤ ਜੀ ਖੁੱਧ ਬੈਠੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਸਲਾਹ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਾਭਾ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਰੱਖ ਆਈਏ, ਆਪੇ ਕਾਲੀ ਸਰਪਣੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾ ਜਾਵਗੀ। ਪਰ ਉਹ ਪੁਰਖ ਅਗਿਆਨੀ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਪ੍ਰਭੂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਮਾਇਆ ਤਾਂ ਮਾਪਗਣਾਂ ਦਾ ਦਾਸੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਂ ਲੋਕੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਪਣੀ ਰਣ ਕੇ ਭਲਦੀ ਹੈ। ਚਾਨਾਥੀ ਪੁਰਖਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਜਖ ਚੰਗੇ ਲੰਗਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤਾਂ ਕੋਲੋਂ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਭੁਗਨਾਨ ਹੈ, "ਅਮਿਤ੍ਰੁ ਨਉਰਾ ਬਿਖਿਆ ਮੀਰੀ॥ ਸਾਕਤ ਕੀ ਖਿਧਿ ਨੇਨਹੁ ਭੀਰੀ॥" ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮ-ਸਿਮਰਨ ਤੇ ਸੰਕੇਤੇ ਸਾਕਤ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਬਰਤਨ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਨਿਵਾਸ-ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਲਿਆ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਚਲੇ ਗਏ।

ਅੰਤਿਮ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਉਂਝ ਭਾਭਾ ਆਪਣੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਅੱਗੇ ਡਿੱਟਾ ਤਦੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ

ਵਿਵਾਹਿਆ ਕਿ ਮਾਇਆ ਚਾਹੁੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਮਹਾਰਾਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਾਸਤੇ ਵਧੇਰੇ ਤਾ'ੀ ਮੇਰੇ ਵੀ ਬੰਧਨ ਕੱਢੇ ਜਾਣ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਗਾਹਰ ਦਾ ਮੁਹ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਮੰਗੀ ਕੱਢੀਆਂ ਅਤੇ ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਭੰਡਾਰਾ ਜਾਲੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅਨੇਕਾਂ ਮਹਾਰਾਮਾ, ਅਮਿਆਗਤਾ ਅਤੇ ਲੋਕਵੰਦ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਨੇ ਲੱਗੇ ਛਕਿਆ। ਕਈ ਦਿਨ ਭੰਡਾਰਾ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ। ਦਰ ਧਾਂ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ ਜੀ ਜੈਨਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗੀ।

ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸੁਣ ਕੇ ਇਕ ਰਾਜਾ ਧਨ ਅਦਿ ਪਦਾਰਥ ਲੈ ਕੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਪਾਸ ਪੰਜਾ ਅਤੇ ਦਰਸਨ ਕਰ ਕੇ ਨਿਗਲ ਹੋਇਆ। ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਭਗਤ ਜੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੀਖਿਆ ਦੇਵੋ। ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਹੇ ਰਾਜਨ! ਕਰਤੀ ਦਾ ਮਾਹਰ ਆਖਾ ਹੈ, ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਨੂੰ ਮੰਜਮ ਵਿਚ ਰੋਕਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਨਾਮ ਛੇ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ, 14 ਇਸਦੇ ਸੋਭ ਵਿਚ ਘੁਸਣਾ ਨਹੀਂ। ਨੌਗ, ਰੁੱਖ, ਰਾਹਨੇ-ਸਿਟੇ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤੰਗੀਆਂ ਝੱਲਣੀਆਂ ਪੈਦੀਆਂ ਹਨ, ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਸਤੇ ਇਹ ਗੱਦ ਕਠਿਨ ਹੈ। ਜੇ ਆਪ ਘਰ ਬੈਠੇ ਅਤੇ ਅਨੰਦ-ਪੁਨਵਾਕ ਰਾਜ ਕਰੋ।"

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਆਖਿਆ, ਪਰ ਰਾਜੇ ਅੰਦਰ ਪੀਪਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਲੈਣ ਦੀ ਤੀਬਰ ਇੱਛਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਤਦ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਜੱਛਾ ਰਾਜਨ! ਜੱਕਰ ਗੁਰੀ ਧਰੁਰੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਰਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਕਾ ਪਨ ਹੋਣਾ ਕਰੋ, ਫਿਰ ਦੀਖਿਆ ਪੈਲੱਗੀ।" ਰਾਜੇ ਨੇ ਡੁੱਬਰ ਰਵਾ ਮੰਨ ਕੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਲਿਆ ਕੇ ਹੋਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿਖ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਅਸਾਡੀ ਸ਼ਾਣ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖ ਲਵੋ। ਇਸ ਪਨ ਨਾਲ ਜੋੜ, ਮਹਾਰਾਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਨਾਗੀਬ ਲੋਕਵੰਦਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਸਹਾਇਤਾ ਵਜੋਂ ਪਨ ਦੇਣਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਅ-ਭਗਤੀ ਕਰੋ। ਈਸ਼ਵਰ ਅਤੇ ਭਗਤਾਂ ਵਿਚ ਕੋਈ ਭੇਦ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਰਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।

ਰਾਜੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਸਭ ਸਮੱਗਰੀ ਵਿਚੋਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਇਕਾਈ ਘੋੜਾ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਪੱਥੇ 'ਤੇ ਚਲ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਨਦੀ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਘੋੜੇ ਨੂੰ ਬਿਨਾਏ ਉੱਪਰ ਉੱਗੇ ਰੁੱਖ ਨਾਲ ਖੰਨ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਪਥੇ ਤਾਂ ਇਕ ਚੋਟ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਘੋੜਾ ਪੱਥਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉੱਪਰ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਚਿੱਤਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਚੋਰ ਘੋੜਾ ਲੈ ਕੇ ਦੂਰ ਗਿਆ ਫਿਰ ਵੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਘੋੜਾ ਲੈ ਜਾਣ ਦਾ ਛੇੜੇ ਅਸਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਹੀ ਰਾਮ-ਚੰਦਾ ਵਿਚ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਚੋਰ ਆਪ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਤਦ ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਘੋੜਾ ਉਥੋਂ ਭੱਜਾ ਅਤੇ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਹਰ ਪੁਰਾਤਰ ਆਪ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ, ਪੀਪਾ ਜੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਪੰਜਾਂ ਭੰਡਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣਾ

ਇਕ ਦਿਨ ਪੰਜ ਥਾਵਾਂ ਤੋਂ ਰੱਤਾਖਿਆ 'ਤੇ ਪੁੱਜਣ ਅਤੇ ਲੱਗੇ ਛਕਣ ਦੇ ਨਿਰਿਰਣ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪੁੱਜੇ। ਪੰਜੇ ਵਿਧਿਓ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮੰਨ ਲਏ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਜਿਉਂਦਿਆਂ 'ਤੇ ਜਾਣ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਦ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕਿਸਦੇ ਭੰਡਾਰੇ 'ਤੇ ਨਾ ਪੁੱਜੇ ਉਹ ਨਰਾਜ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਵਾਗ਼ਾਹੇ ਕਿਸ ਦੇ ਵੀ ਹੋਵੇਗੇ 'ਤੇ ਨਾ ਜਾਈਏ। ਭਗਤ ਜੀ ਕਿਸੇ ਵੀ ਭੰਡਾਰੇ 'ਤੇ ਨਾ ਗਏ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜ ਸਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ ਪੰਜਾਂ ਭੰਡਾਰਿਆਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਲੰਬਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾਣਾ ਨੇ ਰਾਸ ਝੁੰਡਾ (ਫੂਲ ਮਥੇਲ ਰੁਪੀ ਖੋਲ ਨਾਮਾਕ)

ਦਾ ਅਲੰਕਾਰ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੀਪਾ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਐਕਸ਼ਨ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
ਲਿਆ। ਕੁੱਝ ਸ਼ੈਲੀ ਪਦਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਜਿਹਾ ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਪੀਪਾ ਜੀ
ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਪਰਖਣਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਹ ਦਸਵਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਰੀਰ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਹ
ਹੀਰਾ ਹੈ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਦਿੰਦੇ ਜੀ ਨੂੰ ਬਨਵਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਅਰੰਭ ਕਰ ਦਿੰਦਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ
ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਦੀ ਬਨਵਾਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ ਦਸਵਾਂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ
ਸੀ। ਹੁਣ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਦਸਵਾਂ-ਰੂਪ ਵਿਚ ਜੋ, ਜੇਕਰ ਤੁਹਾਡਾ ਜੋਗ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੰਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ
ਓਹਪਾਲ ਬਾਹਮਣਾ ਦੇ ਬਹਿਣ 'ਤੇ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਾਰੇ ਭੰਡਾਰੇ ਵਿਚ
ਹਮੇਸ਼ਾ ਮਚ ਗਈ। ਸਭ ਲੋਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਬਿਨਕਾਰਾਂ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੁਰਖ। ਭਗਤ
ਪੀਪਾ ਜੀ ਵਰਗੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਕਿੱਥੇ ਮਿਲਣਗੇ। ਇਹ ਪਾਪ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੋਂ ਨਹੀਂ ਉਤਰਨਾ।

ਪੰਜਾ ਦੀ ਭੰਡਾਰਿਆ ਵਿਚ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਪੰਜੇ ਸਰੂਪ ਹੀ ਸ਼ਰੀਰ ਤਿਆਗ ਗਏ। ਪੰਜਾਂ ਦੀ ਭੰਡਾਰਿਆ
ਵਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਕਰ ਕੇ ਸੰਗਮਈ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿਚ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦਾ ਅੰਤ। ਸੰਗਮਾਰ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਲੋਕ ਜਦੋਂ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਲੈਣ
ਵੇਖ ਕੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਰਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇਸ ਕੇਤਕ ਨਾਲ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ
ਉਪਮਾ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧ ਗਈ। ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਲੰਮਾ ਰੁਕ ਕੇ ਆਪ ਹੀ ਵਧਾਈ ਪਰ ਦਸਵਾਂ ਪਾਸੋਂ ਪੀਪਾ ਜੀ
ਦੀ ਉਪਮਾ ਸੁਹਾਵੀ ਨਾ ਗਈ। ਜਿਸ ਬਾਣੀਏ ਪਾਸੇ ਚਾਲ, ਸੀਹਾ, ਚਾਵਲ, ਪਿਛੇ ਆਦਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸ਼ਰੀਰ ਦੇ
ਸਨ, ਭਗਤ ਜੀ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਰੁਕਮ ਬਣ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਮ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਣੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੁਬਾਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ
ਪਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਸ ਫੇਰ ਹੋਰ ਵੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋ ਸਕਦੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਤਰੀਕ ਪੀਪਾ
ਜੀ ਤੋਂ ਆਪਣਾ ਲਿਖਣਾ ਮੰਗ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਤਾਂ ਨਗ-ਮਲੋਗ ਹੈ, ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਇੰਨੀ ਰੁਕਮ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ
ਜਾਣੀ, ਉਥੇ-ਥੁਥੇ ਬਾਣੀਆਂ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰੇਮ ਮੰਗਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪੀਰਾ
ਨਾਲ ਆਖਿਆ ਕਿ ਅਜੇ ਤਕ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਭੰਗੀ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਮਾਇਆ ਆਵੇਗੀ ਤਦ ਆਪ ਦੀ ਸਾਰੀ ਰੁਕਮ
ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਪਰ ਦਸਵਾਂ ਲੋਕ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਨਿਰਾਦਰੀ ਕਣਕਾਉਣੀ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਦੋ-ਚਾਰ
ਦਿਨਾਂ ਪਿਛੋਂ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਬਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਦ ਦਸਵਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਬਹੁਤ ਅੰਧੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਧਮਾਨ ਭਰੇ ਸ਼ਬਦ ਭਗਤ ਜੀ
ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਤਕ ਆਖਿਆ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਸਿੱਧ-ਹੋਈ ਪੰਜੇ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਸੀਂ ਭਰਾ
ਲੈਣ ਜਾਣਦੇ ਹਾਂ।

ਭਗਤ ਜੀ ਹੱਸ ਕੇ ਬੋਲੇ, "ਸ਼ਾਹ ਜੀ! ਆਪਣੇ ਬਾਗ਼ਲ (ਫਰੀ) ਲਿਆਓ ਅਤੇ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਕਰੋ।"
ਜਦੋਂ ਬਾਣੀਏ ਨੇ ਫਰੀ ਲਿਆ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਕਰਨ ਲਈ ਫਰੀ ਦੇ ਕਾਗਜ਼ ਫਰੇਨੇ ਤਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਰਤਿਆ 'ਤੇ
ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਕਿਤਾਬ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਖੋਰੇ ਨਿਕਲੇ। ਇਹ ਕੇਤਕ
ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਚੰਡਾਲ-ਚੰਡਾਲੀ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਆਖਦੇ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਣ ਨੂੰ ਪੁਰ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਇਸ ਕਰਤੂਤ
ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਾਣੀਏ ਦੇ ਬਾਣ-ਖੰਚੇ ਸਭੇ ਤੁਸੀਂ ਦੇਣ ਅਤੇ
ਲਾਚਾਰ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀਏ ਦੀ ਪਤਨੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੀਤਾ ਪਾਸ ਪੁੱਜੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੇ ਕੈਦ
ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣਾਈ। ਨਿਨਾਤਾ ਤਰਲੇ ਲੀਏ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰਾਜੇ ਪਾਸੋਂ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਛੁਡਾਵਾ ਦਿਓ।

ਰਾਣਾ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਕੀਤੀ। ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦਾ ਪਰ ਅੰਨ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭੋਰ ਹੁੰਦਿਆਂ
ਭਗਤ ਜੀ ਵੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਚਿਤ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਦਾ ਪ੍ਰੀਤ-ਚਿਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਸੋਨਹੀਂ ਲੀਤੀ
ਕਿ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ, ਅਸੀਂ ਇਥੇ ਪੰਜੇ ਦੇਣੇ ਹਨ। ਸ, ਰਾਜੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚੋਂ ਰਿਹਾਅ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀਆਂ

ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਅਤੇ ਅਪਣੀ ਮਾਲਤੀ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਮੱਲੇ ਮੱਲੀ ਪਨ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਬਾਣੀਏ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਜਦ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਰਹਾ ਗਿਣੀ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਨਿਕਲੀ। ਬਾਣੀਏ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਦਿਆਲਤਾ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਿਆ ਕਿ ਉਹ ਵੀ ਵੇਰਗੀ ਬਣ ਬੈਠਾ ਅਤੇ ਪਰ-ਪਾਟ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਗੰਠ-ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਜੰਗਲਾਂ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਰਾਤ-ਦਿਨ ਪ੍ਰਭੂ ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਕੇ ਜਨਮ ਸਫਲਾ ਕਰ ਗਿਆ।

ਬੁੱਢੇ ਦਿਨ ਪਿਛੋਂ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਅਤੇ ਸੀਤਾ ਜੀ, ਧਨ ਦਾ ਭਰਿਆ ਕੋਠਾ ਛੱਡ ਕੇ ਜੰਗਲ ਨੂੰ ਟੁਰ ਪਏ। ਹਮੇਸ਼ਾ ਵਿਚ ਇਕ ਪਸ਼ੁ ਜਿਲਿਆ, ਜਿਸਨੂੰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਗਉ-ਹੋਤਿਆ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਸਜਾ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਤੂੰ ਪ੍ਰਾਸਚਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਛਕਾਉਂਦਾ ਅਤੇ ਰੀਰਾ ਜੀ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਮੰਗਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਿਰ ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਉਹ ਪੁਰਖ ਵਿਚਾਰਾ ਸ਼ਾਹੀਬ ਮੈਂ। ਉਸਨੇ ਆਪਣੀ ਲਾਚਾਰੀ ਅਤੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਵਲੋਂ ਮਿਲੀ ਸਜ਼ਾ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸੁਣਾਈ।

ਪੀਪਾ ਜੀ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਲੈ ਗਏ। ਉਸਨੂੰ ਕਿਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਵਕ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਵਾਇਆ ਅਤੇ ਘਰ ਵਿਚ ਬੈਠਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਸੀ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁੱਝ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸੰਪੰਨੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੂੰ ਮਦੋਂ ਇਸਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਗੁੱਸੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਬਿਠਾ ਕੇ ਭੋਜਨ ਕਿਵੇਂ ਛਕਾ ਦਿੱਤਾ? ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਬ੍ਰਾਹਮਣੋਂ! ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕੁੱਝ ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਗ਼ਾਤੇ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਬਿਠਾ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਾਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ, ਇਸਦੇ ਪਾਪ ਨਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ ਸਮਝ ਇਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈਗ ਛਕਾਇਆ ਹੈ।” ਪਿੰਡ ਹੋਰ ਵੀ ਲਾਜ-ਪੀੜੇ ਹੋ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, “ਜੀ ਤੇਰਾ ਯਕੀਨ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਪਰ ਜਾਦਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਵੀ ਤੈਸੇ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਕੀ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਯਕੀਨ ਨਹੀਂ।”

ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਹਿਰ ਬੋਲਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਰਾਮ ਨਾਮ 'ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਇਸਨੂੰ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਇਆ ਸਮਝ ਕੇ ਅੰਨ-ਜਲ ਛਕਾਇਆ ਹੈ। ਪਿੰਡ ਤੋਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਡਾ ਹਿਰ ਯਕੀਨ ਤਦ ਮੰਨਾਂਗੇ, ਜੇਕਰ ਤੁਸੀਂ ਵਿਧਨੋਂ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਅਸਵਾਰੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਾਹਨ ਨੂੰ ਲੱਭੋ ਖੁਆ ਦੇਵੋ। ਭਗਤ ਜੀ, ਭਗਵਾਨ ਤੇ ਵਾਹਨ (ਗਰੁੜ) ਦੀ ਅਸਵਾਰੀ ਵਾਲੇ ਮੈਦਰ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਪਾਸ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਤਾ-ਪੁਰਵਕ ਬੋਲਤੀ ਕੀਤੀ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਗਰੁੜ ਨੇ ਸਾਰੇ ਲੋਹੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੁਰਵਕ ਛਕ ਲਏ। ਹਿਰ ਕੌਤਕ ਜਦੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਪੁੱਛੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਸਹਿਮਦੀ ਦੇ ਮਾਰੇ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮਲ ਗਏ।

ਭਗਤ ਜੀ ਸਬੋਧੀ ਬੁੱਝ ਹੋਰ ਸਾਖੀਆਂ

(੧) ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਗੁਜਰੀ ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸ ਆਈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਭਲੇ ਵਾਸਤੇ ਆਖਿਆ, “ਤੂੰ ਚੁੱਪ ਬਿਨ੍ਹਾ ਮਹਾਰਾਮਾ ਨੂੰ ਲਕਾ ਦੇ ਅਤੇ ਪੈਰੇ ਪੈਰੇ ਲੈ ਲਵੀਂ।” ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪੁੰਪ ਮਹਾਰਾਮਾ ਨੂੰ ਪਿਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਨਿਦਕਾਂ ਦੀ ਬੁੱਝ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਗੁਜਰੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਪੈਸੇ ਮੰਗੇ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਲਾਜ ਆਪ ਹੋਈ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਕ ਰਾਜਾ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰ

ਨੂੰ ਆਇਆ। ਉਸਨੇ ਪੰਜ ਸੌ ਮੋਹਰਾਂ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀਆਂ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਗੁਜਰੀ ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਗੁਜਰੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਤਬਦੀਲੀ ਆ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨੇ ਉਸਦਾ ਮਨ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਮੋਹਰਾਂ ਰੱਖਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉਸਨੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਸਭ ਰਹਿਣੇ-ਹੋਣੇ ਅਤੇ ਧਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਵਾਪਸ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਟ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਉਹ ਗੁਜਰੀ ਵੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰਹੀ ਗਈ।

(੨) ਇਕ ਹਸਤੇ ਟੁੱਟੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਤੇਲੀ ਦੀ ਸੱਦਾਰ ਮਿਲੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਆਪਣਾ ਲੰਬਾ, "ਹੇ ਮੁੰਦਰ ਸ਼ਰੀਰ ਵਾਲੀ ਔਰਤ। ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇਂ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਹੁੰਦਰਤਾ ਦੂਰ-ਸਵਾਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਜਨਮ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।" ਤੇਲੀ ਦੀ ਅੰਗਤ ਸਰੀਰਕ ਹੁੰਦਰਤਾ ਤਾਂ ਪੱਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਤੋਂ ਸੰਪਤੀ ਹੋਣ ਭਾਰਨ ਕੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਮਝਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਕਸੀ ਭੱਲਭ ਔਰਤ ਕੁੱਸੇ ਹੋ ਗਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੰਬੀ, "ਭਗਤ ਜੀ! ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਪਤੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੈ, ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਤਾਂ ਵਿਧਵਾ ਬਿਧਵਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।"

ਉਸ ਤੇਲੀ ਦੀ ਔਰਤ ਦਾ ਉਪਰੋਕਤ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਹਿਜ-ਸੁਭਾਅ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਦਿੱਤਾ, "ਤੂੰ ਵੀ ਭੱਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇਂ ਤਾਂ ਹੀ ਪੁੰਨ ਵਾਲੀ ਹੈ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੇਗੀ।" ਔਰਤ ਮੁੱਢ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਾ ਆਪ ਸਹੀ, ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵੱਡੇ ਸੰਕਲਪ ਭਗਤ ਜੀ ਵਿਰੁੱਧ ਕਰਦੀ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੀ ਗਈ। ੪੫ ਪੁੰਨ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪਤੀ ਮੌਜਬਾ ਪਿਆ ਹੈ, ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਸਨੇ ਪਿੱਟਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਮਗਰ ਭਗਤ ਜੀ ਵੀ ਪੁੰਨ ਗਏ। ਉਸਨੂੰ ਰੱਬੀ ਵੈਧ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪ, ਤੇਰਾ ਪਤੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ।

ਤੇਲੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਸਰੀਰਕ ਹੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਮਾਣ ਟੁੱਟ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, "ਭਗਤ ਜੀ ਜਿਵੇਂ ਆਖੇ ਮੈਂ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਭਿਆਰ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਪਤੀ ਜਿਉਂਦਾ ਹੋ ਜਾਵੇ।" ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕਰਨਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਤੇਲੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਹੀ ਤੇਲੀ ਓਨ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਤੇਲੀ ਦੀ ਪਤਨੀ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਅਤੇ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ੋ ਤਾਂ ਜੋ ਬਾਕੀ ਦਿੰਦਗੀ ਪ੍ਰਭੂ ਹੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਵੇ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ। ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ।

(੩) ਇਕ ਰਾਜੇ ਨੇ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਕ ਗੱਡੀ ਹਨ, ਹੀਰੋ, ਜਵਾਹਰਾਤ ਦੀ ਭਰ ਕੇ ਅਤੇ ਇਕ ਵਾਲੀ ਭਰ ਕੇ ਭੇਟਾ ਕੀਤੀ। ਸਭ ਸਾਗਿਰਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕੇ ਭਗਤ ਜੀ ਉਸ ਰਾਜੇ ਪਾਸੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਏ। ਰਸਤਾ ਜੰਗਲ ਦਾ ਸੀ, ਜੰਗਲ ਨੇ ਧਨ ਦੀ ਗੱਡੀ ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਖੋਹ ਲਈ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਲੋਕ ਦੁਆਲਿਆਂ ਵਾਸਨਾਂ ਵੀ ਪੈਲੂ ਕੇ ਪੁਜੀ ਨਾਲ ਫੜਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਚੰਦ ਸੋਚਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੀ ਭਗਤਾ ਨੂੰ ਧਨ ਦੀ ਲੋੜ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਖ਼ਬੀ ਨਾਲ ਧਨ ਸਾਰੇ ਹੋਥ ਵਫ਼ਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਆਸਾਂ ਕਿੰਨੇ ਦੁਸ਼ਟ ਹਾਂ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਧਨ ਲੁੱਟ ਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਦੀ ਪੱਛ ਉਠਾਈ ਨਰਕਾਂ ਦੇ ਭਾਗੀ ਬਣ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਬਦਲਣਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਵੀ ਨਾਸ਼ਾਕਾਰੀ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਅਤੇ ਹੋਰੀ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਖਿਮ ਮੰਗ ਕੇ ਸਾਰਾ ਧਨ ਵਾਪਸ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਰੰਗ ਵਿਚ ਰਹੀ ਗਈ।

(੪) ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਚੰਦ ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਦੀ ਮੋਢ ਨੂੰ ਚੱਲੂ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ, ਪਿੱਛੇ ਦੇ ਮੱਥੇ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਸਨ, ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਮੱਥੇ ਖੋਲ੍ਹੇ ਅਤੇ ਚੰਦ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਮਾਰਦੇ ਦੰਡੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੱਗੇ,

“ਕਲਿਆ ਪੁਰਸ਼ਾ ! ਇਹ ਮੱਥ ਧੰਨ੍ਹਾ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਮੱਥਾਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦੁੱਧ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਲੈ ਜਾਓ।” ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਸਲਾ ਤੋਂ ਨਿਕਲੇ ਖ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਚੰਗੇ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਪਲਟ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਚਰਨੀ ਪੈ ਗਿਆ। ਮੱਥ ਵਾਪਸ ਮੰਗੀ, ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦਾ ਸਿੱਖ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਗਤ ਪੀਪਾ ਜੀ ਅਤੇ ਸੋਢਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ ਸਾਖੀਆਂ ਪੜ੍ਹਨ ਸੁਣਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਨਾਮ-ਮਾਤਰ ਸਾਖੀਆਂ ਹੀ ਇਥੇ ਓਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਸੋ, ਸਾਨੂੰ ਉਪਰੋਕਤ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹੋ ਪੁੱਤਰਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਜੀ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਆਸਰੇ ਰਿਹਾਗਰ ਕੋਂ ਓਸ ਪੂਰ੍ਹ ਦੀ ਸਰਨ ਲਈਏ ਤਾਂ ਕਿ ਪੂਰ੍ਹ ਦੀ ਸਰਨ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲੈ ਕੇ ਮਾਫ਼ਾ ਵੀ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਸਕੇ।

(੧੧) ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ

ਹੋਇ ਬਿਰਕਤੁ ਬਨਾਰਸੀ ਰਹਿੰਦਾ ਰਾਮਾਨੰਦ ਗੁਸਾਈ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਦੇਲੋ ਉਨਿ ਕੈ ਜਾਂਦਾ ਗੰਗਾ ਨਾਵਣ ਤਾਈ॥

(ਬਾਹ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੫)

ਜਨਮ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੪੨੩ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਪੁਕਾਰਾ (ਅਲਾਹਾਬਾਦ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ।
ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ : ਪਿਤਾ—ਭਗੀ ਕਨਾਮ। ਮਾਤਾ—ਸੁਬੀਲਾ ਜੀ।
ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ : ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾ ਵਿਚੋਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੀ ਪਾਸੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ : ਸੰਮਤ ੧੫੨੪ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਕਾਬੀ ਵਿਚ ਆਪ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।

ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਦੇ ਅਦ੍ਰੋਤਵਾਦ (ਦੁਹਮ ਸਤਯੋ ਜਗਤ ਨਿਰਿਆ ਜੀਵੋ ਬ੍ਰਹਮੇਵ ਨਾਪਰਾ) ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਮਤ, ਜੈਨ-ਮਤ, ਬੌਧ-ਮਤ, ਜੋਗ-ਮਤ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਨੁਮਰਕ ਮਨਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਘੱਟ ਗਿਆ। ਸ਼ੰਕਰਾਚਾਰੀਆ ਪਿਛੋਂ ਬ੍ਰਹਮਵ ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ (ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ) ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਇਹ ਲਹਿਰ ਦੋਵੇਂ ਵਿਚੋਂ ਉੱਠੀ, ਜਿਸਦੇ ਮੋਢੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸੁਆਮੀ ਜੀ ਸਨ। ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਭਟਰ-ਭਗਤ ਵਿਚ ਜੋ ਅਧਿਆਤਮਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਚਾਹ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸਨ। ਉਹ ਇਹ ਸਨ :

(੧) ਕਰਮ-ਕਾਂਡ : ਜੰਗ, ਹਮ, ਤਪ, ਚਾਨ, ਪੁੰਨ, ਜੀਰਥਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ 'ਤੇ ਕਰਿਨ ਤਪ ਆਦਿ।

(੨) ਗਿਆਨ-ਮਾਰਗ : ਨਿਰੋਕਤ-ਜਾਂਤ ਨਾਲ ਆਤਮਕ ਸੰਤੁਸ਼ਟਤਾ ਨਾ ਮਿਲੀ ਤਦ ਗਿਆਨ-ਮਾਰਗ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਕਾਲ ਵਿਚ ਉਪਨਿਸਦਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ। ਇਸ ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਯੁਕਤੀ, ਤਰਕ, ਦਲੀਲ, ਬਹਿਸ ਆਦਿ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਰਿਹਾ। ਪਰ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਤੇ ਗਿਆਨ-ਮਾਰਗ ਅਨੀਸ਼ਵਰਵਾਦੀ ਸਨ। ਇਸ ਮੱਥੇ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਇਸ ਗਿਆਨ-ਮਾਰਗ (ਕਿਲਾਸ਼ੀ) ਨਾਲ ਵੀ ਰੁਪਰੀ ਨਾ ਮਿਲੀ। ਇਹ ਬਾਬਤ ਖਾਸੀ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਦਾ ਵਿਆਸ ਜੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਂਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਲੇਖਕ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਅਵਿਸ਼ਾਦ ਰਹਿਣ ਦਾ ਖ਼ਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :

ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਈ ਵੇਦਿ ਮਥਿ ਅਗਨੀ ਅੰਦਰਿ ਤਪਤਿ ਤਪਾਇਆ॥

ਹਮਰਿ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਮਥਿ ਭਾਗਵਤ ਗੰਨਿ ਗੰਤਿ ਕਰਾਇਆ॥

(ਬਾਹ ੧, ਪਉੜੀ ੧੧)

(੩) ਸ੍ਰੀ ਗੋਗ ਦਰਸ਼ਨ : ਪਤੰਜਲੀ ਰਿਸ਼ੀ ਨੇ ਰਚਿਆ (ਜਿਸਦਾ ਬਾਧ ਸ੍ਰੀ ਜੰਗਸਚਿਤ ਕਿਤੀ ਨਿਰੋਹ) :—
ਟਲ ਆਦਿਕ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਨੂੰ ਰੋਕਣਾ। ਇਸਦੇ ਮੁਖੀ ਮਛੰਦਰ, ਗੋਰਖ, ਲੋਹਾਰੀਧਾ ਆਦਿਕ ੯੪ ਸਿੱਖ
ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

(੪) ਇਲਾਮ ਪਰਮ : ਇਕ ਅਲੰਕਾਰ ਦਾ ਉਪਾਸਕ ਤੇ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ, ਸ਼੍ਰੀ ਦਾ ਕੰਟਰ-ਪੰਥੀ
ਮਾਰਗ ਦੱਸਿਆ। ਯਾਲਾਭਰ ਮਾਲਮਾਨ ਸਾਧਯਾ ਨੇ ਇਲਾਮ ਦੋ ਨਾ ਰੋਠ ਜੋਰ ਚੁਲਮ ਕੀਤੇ। ਪਰ ਸੂਫੀ
ਫਕੀਰ ਸ਼੍ਰੀ ਦੀ ਵਲਗਤ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਗਤੀ-ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋਈ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ
ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਤੇ ਕਿਵਜੀ (ਰਜੇ, ਤਮੇ, ਸਤ) ਤਿੰਨਾਂ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਿਆ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ
ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਤ, ਚਿਤ, ਅਨੰਦ-ਸੁਖ ਤੇ ਮਿਸ਼ਟਰੀ ਦਾ ਪਾਲਣਹਾਰ ਮੰਨਿਆ, ਯੀਰ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਖੇ ਸ਼ੇਖ਼ਨਾਗ ਦੀ
ਸੇਜਾ ਉੱਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਦੱਸਿਆ। ਲਕਸ਼ਮੀ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਘੁੰਟਦੇ ਮੰਨਿਆ। ਸੇਖ, ਚੰਕੜ, ਗਦਾ,
ਪਦਮ ਆਦਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਮੰਨਿਆ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਦਸ ਅਵਤਾਰ : ਮੱਛ, ਕੱਛ, ਕਾਰਾਹ, ਨਰਸਿੰਘ, ਦਾਮਨ
(ਸਤਜੁਗ), ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਪਰਸਰਾਮ (ਕੁੰਤਾ), ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ (ਦਾਮਪਤ), ਭੁਪ ਦੇ ਕਲਕੀ (ਕਲਾਗਾ) ਦੱਸੇ ਹਨ।

ਸ਼ਿਵਜੀ ਦੀ ਪੂਜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ
ਦੀ ਪੂਜਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਵਾਈ। ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਵਿਚ ਰਾਮਾਨੁਜ, ਮਾਧਵਾਚਾਰਯ, ਰਾਮਾਨੰਦ, ਵਲਭਾਚਾਰੀਆ,
ਗਿਆਨੇਸ਼ਵਰ, ਨਾਮਦੇਵ, ਕੇਸ਼ਵ, ਕੁਲਚਨ ਆਦਿ ਨੇ ਵੀ ਇਸ ਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਸੈਰਾਥੀ
ਮਤ ਦੇ ਸਨ, ਸੀਤਾ ਰਾਮ ਆਦਿ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ
ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਪਿਛਲੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਨਿਰਗੁਣ ਗੁਣਾਂ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਬਣ ਗਏ। ਪਿਰਾਗ ਪਾਟ 'ਤੇ
ਨਹਿ ਕੇ ਖੜ੍ਹਕ ਸਮੇਂ ਭਖ ਕੀਤਾ।

ਖਾਣ-ਪੀਣ ਜੀ ਪਾਬੰਦੀ, ਸ਼ਰਾਬ, ਮਸੇ ਤੇ ਹੋਰ ਨਸ਼ਿਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਭਗਤ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

ਸ਼ਾਸਤਰੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਅਲਹਾਬਾਦ (ਪ੍ਰਯਾਗ) ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮ
ਦੇਵ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਨੇ ਉਚੇਰੀ-ਵਿਦਿਆ
ਦਾਮਤੇ ਆਪਨੂੰ ਕਾਬੀ ਵਿਖੇ ਕਿਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਾ-ਤੋਰਾ ਸਲਾਹ ਦੀ ਉਮਰ
ਵਿਚ ਹੀ ਪਿੰਡਲ, ਵਿਆਕਰਣ, ਸ਼ਾਸਤਰੀ, ਪੁਰਾਣਾਂ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦਾ ਅਧਿਐਨ ਕਰ
ਲਿਆ। ਆਪ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤ ਖੁੱਧੀ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸਨ।

ਇਕ ਦਿਨ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆ-ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਬਾਤਾ ਵਿਚ ਸੋਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ
ਰਾਘਵਾਨੰਦ ਜੀ (ਜਿਹੜੇ ਵੈਸ਼ਨਵ-ਮਤ ਦੇ ਅਜਾਯਕ ਅਤੇ ਯੋਗ-ਅਧਿਆਸ ਦੇ ਜਾਣੂ ਤੇ ਵੱਡੇ ਯੋਗੀ ਵੀ ਸਨ)
ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋ ਗਏ। ਰਾਘਵਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਬਾਲਕ ਰਾਮਦੇਵ ਵੱਲ ਬਹੁਤ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਕਾਫੀ
ਨਜ਼ਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ। ਅੰਤ ਵਿਚ ਰਾਘਵਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਯੋਗ-ਅਧਿਆਸ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ
ਬਾਲਕ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਰਾਮਦੇਵ। ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ਕੋਝੀ ਹੈ, ਜੋ ਤੁਸੀਂ ਪੜ੍ਹ ਜੀ ਦਾ ਸਿਖਦੇ ਰਹੋ।

ਸਿਖਿਆਦਾਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਰਾਮਦੇਵ ਜੀ ਰਾਘਵਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਆਸਰਮ ਪੁੱਜ ਗਏ ਅਤੇ
ਸਿਖਿਆ-ਗੁਰੂ ਨੇ ਰਾਘਵਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਕੀਤੀ ਕਿ ਨ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਤਾਂ ਜੋ ਕਿਸੇ ਚੰਗੇ ਨਾਲ ਬਾਲਕ ਰਾਮਦੇਵ
ਜੀ ਉਮਰ ਵਧ ਜਾਵੇ। ਤਦ ਰਾਮਦੇਵ ਰਾਘਵਾਨੰਦ ਪਾਸ ਹੀ ਟਿਕ ਗਏ ਅਤੇ ਯੋਗ-ਅਧਿਆਸ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਾਣ
ਦਸਵੇਂ ਦੁਆਰਾ ਚੜ੍ਹਨ ਦਾ ਚੰਗਾ ਸਿੱਖ ਲਿਆ। ਇਸ ਯੋਗ ਨਾਲ ਆਪ ਦੀ ਉਮਰ ਵੀ ਵਧ ਗਈ ਅਤੇ ਸਰੀਰ

ਸਭੋਲ, ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਅਰੰਗ ਹੋ ਜਿਸਨੂੰ ਅਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵੀ ਇਕਾਓ ਆ ਗਿਆ। ਰਾਧਾਵਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਰਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਮਦੇਵ ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਆਪ ਭੀਰਬ ਯਾਰਾ ਵਾਸਤੇ ਟਰ ਪਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਬਦਿਯਾ ਆਸ਼ਰਮ (ਬਦਰੀ ਨਾਰਾਇਣ) ਪੁੱਜੇ। ਉਥੇ ਗੁੱਧੇ ਸਮਾਂ ਹਰਿਮਲ ਪਿੰਡੋਂ ਵਾਪਸ ਰਾਸ਼ੀ ਪੱਜ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨੀਂ ਰਾਸ਼ੀ ਜਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਗੜ੍ਹ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ-ਮਤ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਨਵੀਂ-ਨਵੀਂ ਆਇਆ ਸੀ। ਸੂਫੀ ਫ਼ਕੀਰ ਵੀ ਰਾਸ਼ੀ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਕੇਂਦਰ ਪੁੱਛਣਾ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਮੱਤਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਮੋਲ ਫੂਰ ਮੱਥੇ ਦੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਭਰਦੀਲੀ ਆਈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕੇਂਦਰਪੁਰਾ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਜਾਤਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੱਖਿਆ ਦੇਣੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਵੈਸ਼ਨਵ ਮਤ ਦੇ ਪੈਟੇਰ-ਪੈਸੀਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਭ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਗੋਰਬ ਇਕ ਹੈ, ਇਕ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਨੰਗਰ ਛਾਕਣ ਦੀ ਵੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।

ਰਾਮਾਨੁਜ ਜੀ ਦੀ ਖ਼ਾਸ ਆਪ ਦੇ ਮੰਨੇ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਭੁਗੀ ਆ ਰਹੀ ਰਹੂ ਹੀਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁੱਚ-ਭਿੱਟ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਪ੍ਰਧਾਨ ਸੀ, ਇਥੇ ਤਕ ਕਿ ਮੂਰਤੀ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਿਆਉਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਮੂਰਤੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਪਰਦਾ ਭਾਣ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਜੇਕਰ ਦੁਆਰੇ ਪੁਰਖ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਸਮਝਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਖਲਬਲੀ ਮਚ ਗਈ ਜਦੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਵੱਖਰਾ ਹੀ ਵਤੀਰਾ ਵੇਖਿਆ। ਸ਼ਾਕੀ ਚੌਲੇ ਚਾਟੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਅਲੰਗ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਰਾਧਾਵਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਗਿਆ ਨਾ ਦਿੱਤੀ ਸਗੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨਾਲ ਸੰਗਿਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ ਸਾਭ ਕੇ ਅਲੰਗ ਸੰਪਰਦਾ ਵਲਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪੰਚ ਗੋਗਾ ਅਸਥਾਨ (ਰਾਸ਼ੀ) ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵੱਖਰੀ ਸੰਪਰਦਾ ਚਲਾਈ, ਜਿਸਨੂੰ ਰਾਮਾਨੰਦ ਦੀ ਰਾਮਵਰ ਜਾਂ ਵੈਰਾਗੀ ਕਿਹੋਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਭਿੰਨ-ਭੇਦ ਤਿਆਗ ਕੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਸਾਂਝ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸਨ ਕਿ ਨਾਂਚ ਜਾਤ ਦਾ ਆਦਮੀ ਜੇਕਰ ਭਗਤੀ ਕਰੇ ਤਾਂ ਉਹ ਨਿਰੋਕਤ-ਕਾਂਢੀ ਬਾਹਮਣਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੰਗਾ ਹੈ (ਜਿਹੜਾ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਗਤੀ ਤੋਂ ਸੰਖਣਾ ਹੈ)। ਸੰਤਾਂ ਵਾਂਗ ਦਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਰਸਮਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਾਉਂਦੇ, ਸਗੋਂ 'ਤੇ ਬਾਹੂ' ਫਿਲਲ ਕਰਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਹਮਤੋਂ ਅਤੇ ਰਿਸ਼ਾਬੀ ਦੋਵੇਂ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸਾਧੂ ਸਨ। ਇਹ ਆਧਿਕਿਆ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਾਸ ਤੀਖਣ ਮੰਨਦੇ ਸਨ।

ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਾਮ ਬਾਸਤਰ ਦੇ ਕਰਤਾ ਕਪਲ ਮੁਨੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ। ਰਾਮਾਣੀ ਤੁਲਸੀ ਦਾਸ ਵੀ ਆਪ ਦੀ ਸੰਪਰਦਾ ਵਿਚ ਹੋਏ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੇਹਰ ਕਰਦੇ ਰਚਾਈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕਈਜ ਜੀ, ਪੀਪਾ ਜੀ, ਸਿੱਟ ਜੀ ਅਤੇ ਧੰਨਾ ਜੀ ਆਦਿ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਪਾਸ ਪ੍ਰੇਮ-ਜਗਤੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਸਮੁੱਚੀ ਭਗਤ-ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੀ ਪ੍ਰਧਾਨਤਾ ਹੈ। ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਪਹਿਲਾਂ ਮੂਰਤੀ ਪੂਜਕ ਸਨ, ਪਰ ਪਿੱਛੋਂ ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਉਪਾਸਕ ਬਣ ਗਏ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ:

ਭਤ ਜਾਦੀਐ ਹੋ ਪੈਥ ਲਾਧੋਂ ਰੰਗੁ॥

ਮੇਰਾ ਚਿਤ੍ਰ ਨੇ ਚਲੇ ਮਨੁ ਭਇਓ ਪੰਗੁ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੫)

ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਪਾਠਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਜਗਤੀ ਕਰ ਕੇ ਜੀਵਨ ਸਫਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਦਮ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(੧੨) ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ

ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਤੈਂ ਨਰ ਕਿਆ ਪੁਰਾਨੁ ਸੁਨਿ ਕੀਨਾ ॥

ਅਨਾਥਾਨੀ ਭਗਤਿ ਨਹੀਂ ਉਪਜੀ ਭੂਖੇ ਦਾਨੁ ਨ ਦੀਨਾ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥

ਕਾਮੁ ਨ ਬਿਨਹਿਓ ਕ੍ਰੋਧੁ ਨ ਬਿਸਹਿਓ ਲੋਭੁ ਨ ਫੁਟਿਓ ਦੋਖਾ

ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਮੁਖ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੂਟੀ ਨਿਵਲ ਭਈ ਸਭ ਸੇਵਾ ॥੧॥

ਸਾਧ ਪਾਰਿ ਘਰੁ ਮੁਸਿ ਸਿਤਾਨੇ ਪੈਟ ਭਰੇ ਅਮ੍ਰਿਤੀ ॥

ਜਿਹ ਪਰਲੋਕ ਜਾਇ ਅਪਕੀਰਤਿ ਸੋਈ ਅਭਿਦਿਆ ਸਾਧੀ ॥੨॥

ਹਿਮ ॥ ਭਉ ਮਨ ਤੇ ਨਹੀਂ ਛੂਟੀ ਜੀਅ ਦਇਆ ਨਹੀਂ ਪਾਲੀ ॥

ਪਰਮਾਨੰਦ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਮਿਲਿ ਕਥਾ ਪੁਨੀਤ ਨ ਚਾਲੀ ॥ਗਾਥਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੫੩)

ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਚਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਦੇਲੇ ਭਗਤੀ ਲਹਿਰ ਜ਼ੋਰਾਂ 'ਤੇ ਸੀ।

ਭਗਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

ਆਪ ਮਹਾਂਰਾਸ਼ਟਰ ਦੇ ਮੇਲੂ ਪੁਰ ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਹਰ ਕੋਈ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਗਰੋਂ ਜਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿਮਾਨਾਂ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਿਦਿਆ ਜਾਂ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕੀ ਲਾਲਸਾ ਵਿਚ ਜਾਂ ਹੋਰ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਮਾਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਇੱਛਾ, ਬੁਨਾਦ ਪਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ, ਐਸਵਰਜ ਦੇ ਸਾਧਨ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਰੂਮੀ-ਪਤੀ ਬਣ ਕੇ ਜਾਂ ਵੱਡਾ ਕਾਰਖਾਨੇਦਾਰ, ਸ਼ਹਾਦੇਦਾਰ, ਨੌਕਦਾਰ ਬਣਨ ਜਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਟਕਿਡਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਚੋੜ ਚੌਜ ਪੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਕੁੱਝ ਕੁ ਵਡਭਾਗੀ ਪੁਰਸ਼ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਹੋਰੀ ਵਿਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਪਰਮਾਤਮ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਟੁਰ ਕੇ ਪੂਰੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਰਾਲਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਭਗਤੀ-ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਵੀ ਕਈ ਭੌਰਿਆਂ, ਸੰਪਰਦਾਵਾਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠੀ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਸਾਧਨਾਂ ਆਦਿ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਨਿਰੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡੀ ਵਿਪਾਦ-ਮਾਤਰ ਪਾਪਤੀ ਬਣ ਕੇ ਅਪਵਾਦੇ ਰਹਿ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਾਂ ਹਿਧੀਆਂ ਨਿਧੀਆਂ, ਕਟਮਾਤਾਂ ਵਿਚ ਫਸ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਐਸ਼ਵਰਜ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਪਾਵਨ ਬਾਣੀ ਅਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਹ ਭਗਤ ਸੱਚੇ ਜੁੱਥੇ, ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰੀ ਹੋਏ, ਪਰਮ-ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮਾਨੰਦ ਜੀ ਵੀ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਗਵੌਰੀਏ ਹੁੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸੇ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਬਲਬਾਚਾਰੀਆ ਜੀ ਦੇ ਸੁਖ ਅਦ੍ਰਿਤਵਾਦ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਸਨ। ਸੁਖ ਅਦ੍ਰਿਤਵਾਦ—ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਇਆ, ਇਕ ਸ਼ਕਤੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ। ਕਿਨਾਂ ਈਸ਼ਰ ਦੀ ਮੋਹਰ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਸਾਧਨ

ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਹੀ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਜੀਵ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਵਰਤ ਇਹ ਮੁਕਤਿ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖ ਜੀਵ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਆਗਮਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਸ਼ਿਵਜੀ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਿਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਰਹੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਮੁਰਤੀਆਂ ਬਣਾ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰਨੀ ਵੀ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਲਤ ਇਸ਼ਟ-ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਹਿਲੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਹਰ ਇਕ ਭਗਤ 'ਤੇ ਪਿਆ।

ਵਲਭਾਚਾਰੀਆ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਰੂਲਸੀ ਦੀ ਮਾਲਾ ਪਹਿਨਦੇ ਸਨ। ਸੇਖ, ਚੰਡੂ, ਗਦਾ ਆਦਿ ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਗਿਰਜਾਥੀ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਕੇਸਵ ਅਤੇ ਭਗਵਾਨ ਆਦਿ ਰੱਖਦੇ ਸਨ। ਗੋਕਲ ਵਿਚ ਇਸ ਸੰਪਰਦਾ ਦੀ ਗੱਲੀ ਹੈ। ਵਲਭਾਚਾਰੀਆ ਜੀ ਦੇ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਟੁਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਬਣੇ। ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸਰੰਗ ਅਤੇ ਚਾਕ੍ਰਿਕ ਆਦਿ ਉਪਨਾਮਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਵੈਸ਼ਨਵ-ਮੱਥ ਦੇ ਪੰਜਵੇਂ ਮੁਖੀ ਵਲਭਾਚਾਰੀਆ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ 1876 ਬਿਲਾਹੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਲਕਸ਼ਮਣ ਭੱਟ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਆਸਾਮਾਜੀਕ ਹੈ। ਵਲਭਾਚਾਰੀਆ ਦੇ ਮੱਥ ਨੂੰ ਰੂਪ ਅਵ੍ਰੋਤਵਾਦ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਾਇਆ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸੁਖ ਜੀਵ ਅਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਇਕੋ ਰੂਪ ਹਨ। ਮਾਇਆ ਮੁਕਤੀ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਬਿੰਦਿਆ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਗਿਆਨ ਈਸ਼ੁਰ ਦੀ ਡ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਮੁਕਤੀ ਦਾ ਮਾਧਨ ਭਗਤੀ ਹੈ।

ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮ-ਦਰਮ ਪਾਖੰਡ ਦਾ ਮੰਛਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਸਭ ਗੁਣ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕ-ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨ ਅਤੇ ਸੌਚ-ਸੁੱਚ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦਾ ਰੂਪਰੇਖ ਦਿੱਤਾ।

(੧੩) ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ

ਸੂਰਦਾਸ ਨਾਮ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਵੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਕ ਤਾਂ 'ਸੂਰਸਾਹਾਬਲੀ', 'ਸਾਹਿਬਜ ਲਹਿਰੀ' ਆਦਿ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੇ ਕਰਤਾ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ੧੫੪੦ ਤੋਂ ੧੬੨੦ ਬਿਲਾਹੀ ਤੱਕ ਦਾ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀ ਪੜਚੋਲ ਅਨੁਸਾਰ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਜਨਮ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਸੰਮਤ ੧੫੨੮ ਬਿਲਾਹੀ ਵਿਚ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਗੁਰਵਾਲੀਏ ਲਿਲਾਕੇ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ। ਆਪ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਨਾਮ ਮੰਦਨ ਮਿੱਠਨ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਆਪ ਨੇਤ੍ਰ-ਗੀਤ ਨਹੀਂ ਸਨ ਮਗੋਂ ਇਕ ਸਰੂਰ ਮੁਖਸ਼ਿਸ਼ਰ ਬਾਲਕ ਸਨ।

ਗੁਰੂ-ਦੀਪਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਪਿਆ ਵਲਭਾਚਾਰੀਆ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।

ਵਿਦਵਾਨ : ਆਪ ਸਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਦਿਆ ਪੜ੍ਹਨ ਅਤੇ ਭਾਗ-ਲਿਖਣ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਆਪ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ, ਹਿੰਦੀ ਤੇ ਭਾਗੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਖਵਿਤਾ ਲਿਖਣ

	ਅਤੇ ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ ਨਿਮਨਿ ਹੋ ਗਏ। ਜਵਾਨ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਰਹਪੂਰ ਸੂਰਤ, ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤ ਰਹਪੂਰ ਕਵਿਤਾ ਮੰਗੀਤ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਉਚਰਦੀ ਤਦ ਹਰ ਇਕ ਸੁਣਨ ਵਾਲੇ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਂਦਾ।
ਲੰਮ-ਪੰਦਾ :	ਪਹਿਲੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਆਪ ਨੂੰ ਅਕਸਰ ਨੇ ਅਵਧ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਸੰਦਿਆਲ ਦਾ ਰਾਗ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਬਹੁਤਾ ਧਨ ਮਹਾਰਾਜਾ ਨੂੰ ਪੁਆ ਛੋਡਦੇ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਆਪ ਇਸ ਭਿਉਣੀ ਵਿਚ ਅਸਫਲ ਰਹੇ।
ਸਾਣੀ :	ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ।
	ਫਾਜ਼ਿ ਮਨ ਵਰਿ ਬਿਖਨ ਕੋ ਸੰਗ॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੫੩)

ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਵੇਰਵਾ

ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਲਗ ਵਿਚ ਰੰਗੀਜ਼ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਦੇ ਦਰਜੇ ਤਕ ਜਾ ਪੁੱਜੇ ਸਨ। ਭਰ ਚੁਆਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਆਪ ਇਕ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਸੰਗੀਤਕਾਰ ਬਣ ਚੁੱਕੇ ਸਨ ਅਤੇ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਵੀ ਰਚਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਕ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜੁਆਨੀ, ਸਚੱਜੀ ਕਵਿਤਾ ਦੀ ਮਹੂਰ ਧੁਨੀ ਵਿਚ ਸੰਗੀਤਕ ਹੋਰਣ, ਰਗਤੀ ਰਹਪੂਰ ਸੁਰ, ਤਾਲ, ਲੈ ਵਿਚ ਜਦੋਂ ਮਸਤੀ ਵਿਚ ਭ੍ਰਮ-ਭ੍ਰਮ ਗਾਉਂਦੇ ਤਾਂ ਸਰੋਤੇ ਕੀਲੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਅਵਧ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਸੰਦਿਆਲ ਦਾ ਰਾਗਮ ਬਾਧਿਆ ਸੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਰਾਗਮ ਦੀਆਂ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਚਿੰਤਤ, ਫ਼ਿਕਰਮੰਦ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਆਪ ਅਜਿਹੇ ਬੇਧਨ ਵਿਚ ਰੋਝਣਾ ਨਹੀਂ ਸਨ ਚਾਹੁੰਦੇ। ਆਜ਼ਾਦ ਪੰਛੀ ਪਿੰਜਰੇ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ। ਦੁਸ਼ਮਣੇ, ਆਪ ਆਪਣੇ ਗਏ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਧਨ ਖ਼ਰਚ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਹਿਜਰਤ ਵਿਚ ਘਾਟਾ ਪਵੇ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹਿਜਰਤ ਚੈੱਕ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਘਾਟਾ ਨਿਕਲਣ ਕਾਰਨ ਆਪ ਨੂੰ ਕੋਰ ਕਰ ਲਿਆ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਵੇਰਾਹ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਸੁਣਿਆ, ਰਗਤੀ ਭਰਪੂਰ ਭਜਨ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ (ਸੂਰਦਾਸ) ਨੂੰ ਰਿਹਾਅ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, “ਮਿਦਨ ਮੋਹਨ! ਮੇਰੇ ਦਰਬਾਰੀ ਕਵੀਆਂ ਵਿਚ ਰਿਹਾ ਕਰ।” ਪਰ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਹੌਲੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਦਿਤੀ। ਉਪਰਾਸਥਾ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆਪ ਨਗਰਾਂ ਵਿਚ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਜੁਆਨ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੇ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਰੀਰਕ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੱਲ ਪ੍ਰੇਰ ਲਿਆ। ਜਦੋਂ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਜੀ ਉਸ ਔਰਤ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਜੇ, ਸੁਰਦਾਸ ਜੀ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ, ‘ਜਗਤ ਦੀ ਬੇਅੰਤ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਸੁੰਦਰ ਇਸ਼ਟੀਆਂ ਦੀ ਘਾਟ ਨਹੀਂ, ਕਲ੍ਹ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਮਨਮੋਹਣੀ ਸੁਰਤ ਵੱਲ ਇਹ ਅੱਖਾਂ ਲੱਕਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਫੇਰਨ ਪਾ ਰੈਗੀਆਂ ਤਾਂ ਜੀਵਨ ਬੇਅਰਥ ਲੱਭ ਜਾਵੇਗਾ!’ ਪਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਦਾ। ਨ ਬਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਭੇਡੇ ਸੋਕਲਪਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਉੱਠ ਗਿਆ। ਸਰੀਰ ਦੀ ਬਾਹਰਲੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦੀ ਥਾਂ ਆਤਮਕ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਲਾਲਸਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਗਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ ਅਧੀਨ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਐ ਸੁੰਦਰ ਮੁਟਿਆਰ! ਦੇ ਸਲਾਈਆਂ ਗਰਮ ਕਰ ਕੇ ਲਿਆ। ਇਹ ਸਲਾਈਆਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰੋਂਦੇ ਹੋ।” ਉਹ ਮੁਟਿਆਰ ਤਾਂ ਮਨੀ ਮਨੀ ਪਰ ਮਦਨ ਮੋਹਨ ਨੇ ਦੋਵਾਂ ਸਲਾਈਆਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਫੜ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚ ਫੇਰ ਲਈਆਂ। ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਜਾਂਦੀ

ਦੀ। ਉਸ ਦਿਨ ਤੋਂ ਸਦਨ ਸਿੰਹ ਸੂਰਦਾਸ ਬਣ ਗਿਆ। ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਸੂਰਦਾਸ ਵੈਰਾਗੀ ਮਤਵਾਲਾ ਗਵੱਲੀਆ ਬਣ ਗਿਆ। ਅਖੀਰ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੁਸਾਫ਼ਰ ਦੀ ਐਪਮਾਨੀ ਇਕ ਨੌਕਰ-ਹੱਟ ਪੁਰਸ਼ ਹੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਕ ਦਿਨ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਹੀ ਇਕ ਖੂਹ ਆ ਗਿਆ, ਜਿਹਦੀ ਮਣ ਸਾਰੀ ਟੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਹਸਤੇ ਵਿਚ ਆਦਮੀ ਵੀ ਕੋਈ ਨਾ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਹਸਤੇ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛਿਆ ਜਾਂਦਾ।

ਭਗਤ ਜੀ ਹੱਥ ਵਿਚ ਟੋਹਣੀ ਲੈ ਕੇ ਪੈਰਾਂ ਦੇ ਆਸਰੇ ਟੁੱਟੇ ਗਏ। ਖੂਹ ਦੇ ਨੱਢੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਪੈਰ ਉੱਪਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਘਰੋਂ ਕਰਦੇ ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਪਸ਼ੂ ਚਾਤਨ ਬਾਲੇ ਵੀ ਘਰਾ ਨੂੰ ਜਾ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਰਾਤ ਪੈ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸੂਰਦਾਸ ਨੂੰ ਕਹੇੜਿਆ। ਖੂਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਦਿਆਂ ਹੀ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ-ਸਿਸਰਨ ਵਿਚ ਚੁਲ੍ਹ ਗਏ। ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਥੜ੍ਹਾ ਸੀ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੂਰਦਾਸ ਦੀ ਨਾ ਟੋਥੋਂ। ਰਾਤ ਭਰ ਖੁਲੱਤੇ ਰਹੇ। ਰੋਂਗੀ ਰਸਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹਰੀ ਜਸ ਕਰਦਿਆਂ ਰਾਤ ਸਤੀਤ ਹੋ ਗਈ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹੇ ਲਾਗਲੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਜਦੋਂ ਏੰਗਰ ਚਾਰਨ ਪਾਸ ਤੋਂ ਹਸਤੇ ਲਾਇਆਂ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ॥ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਸੁਣੀ। ਖੂਹ ਵਿਚ ਝਾਤ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਇਕ ਆਦਮੀ ਵੇਖਿਆ, ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਹਨ। ਰੁੱਝ ਲੋਕ ਦੌੜੇ-ਦੌੜੇ ਨਗਰ ਆਏ। ਰੋਂਗੇ ਲਿਆਂਦੇ ਗਏ। ਘੜੇ ਅਦਬ ਨਾਲ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਖੂਹ ਵਿਖੇ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੇਮੀ-ਪੁਰਖਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਥੰਦੇ ਨੇ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਵਿਦਰਬਨ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਕ ਦਿਨ ਆਪ ਨਦੀ ਨਿਨਾਰੇ ਬੈਠੇ ਬੈਰਾਗ, ਬਿਗਾ ਭਰੇ ਗੁੰਝ ਗਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਵਲਝਾਚਾਦੀਆ ਜੀ ਸੁਣ ਕੇ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੋਹਰ ਕਰ ਕੇ ਸੂਰਦਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਸਿੱਖ ਬਣਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਪਿਆ ਬਖਸ਼ੀ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ, ਜਿੱਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਉਪਮਾ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਮਹਾਨ ਗ੍ਰੰਥ 'ਸੂਰ ਸਾਗਰ' ਲਿਖਿਆ। ਆਪ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਵਿਚੋਂ ਇਕ ਮਹਾਨ ਹਸਤੀ ਹੋਏ ਹਨ।

ਇਕ ਵੇਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਮੁੜ ਪੌਜਨੀ ਉਦੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸਨ ਬਖਸ਼ੇ। ਸੂਰਦਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸਨਾਂ ਨਾਲ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ। ਪਰ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਭਰੋਸਾ ਨਹੀਂ। ਸੋ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿਉਂਕਿ ਦਾਸ ਆਪ ਜੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੂਰਦਾਸ ਨਦਰੀ ਨਦਰ ਨਿਰਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਭਗਤੀ ਦਾ ਰੰਗ ਝੂਟ ਸਦਾਇਆ ਵਧ ਗਿਆ।

ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਭਗਤ ਸੂਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਕੋ ਨੁਕ "ਲਾਇ ਮਨ ਹਰਿ ਬਿਸੁਖਨ ਕੇ ਸੰਗੁ॥" ਉਚਾਰੀ ਤੇ 'ਭਰ ਮਮਾਪੀ' ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਗਏ। ਪਿੱਛੋਂ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਬਦ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ।

ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਸਰੰਗ ਮਨਲਾ ਪ ਸੂਰਦਾਸ

(੧੪) ਭਗਤ ਸ਼ੇਖ ਫਰੀਦ ਜੀ

ਜਨਮ	: ਬਾਬਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਸੰਨ 1193 ਈਸਵੀ ਦੇ ਫਰਵਰੀ ਮਹੀਨੇ ੧੧93 ਵਿਚ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪਾਸ ਕੋਲੀਦਾਲ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ।
ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ	: ਮਾਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ੇਖ ਜਲਾਲਦੀਨ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਬੀ ਮਰੀਅਮ ਜਾਂ ਕੁਰੇਸ਼ਮ ਸੀ। ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਹਜ਼ਰਤ ਅਲੀ ਦੇ ਖਾਨਦਾਨ ਵਿੱਚੋਂ ਸੀ।
ਵਿਭਾਗ	: ਆਪ ਦਾ ਵਿਭਾਗ ਬੀਬੀ ਹਿਜ਼ਰੀ (ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਗ਼ਿਆਸ ਦੀਨ ਬਲਬਨ ਦੀ ਧੀ) ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ।
ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ	: ਆਪ ਨੇ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਖਵਾਜਾ ਕੁਤਬਦੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ।
ਰਖ-ਅਸਥਾਨ	: ਪਾਕਿਸਤਾਨ, ਚਾਵਲੀ ਮੰਡਲਿਖ, ਪਗਟਾ ਕਬੂਲ ਪਾਸ (ਲਾਹੌਰ ਤੋਂ ੧੫੦ ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ) ਹੈ।
ਜਨੀ-ਜੀਤ ਸਮਾਉਣਾ	: ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਸੰਨ ੧੯੬੬ ਵਿਚ ਆਪ ਚਲਾਕਾ ਕਰ ਗਏ।
ਰਚਨਾ	: ਆਪ ਦੇ ੪ ਸ਼ਬਦ ਅਤੇ ੧੧੨ ਸ਼ਲੋਕਾਂ ਵਾਲਾ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹਨ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤ ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਧਰਮ ਦੇ ਕਟਿਬ-ਪੱਖੀਆਂ ਸ਼ਰੀਫੀ ਮੁਲਾਨਿਆਂ ਦੀ ਤੰਗ-ਹਿਲੀ ਦੇ ਘੇਰੇ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਇਕ ਵੱਖਰੀ ਹੋਰ ਕਾਇਮ ਕਰ ਗਿਆ। ਜਿਵੇਂ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੇ ਕਰਮ-ਕਾਫੀ ਪਾਇਆਂ ਨੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਨੌਕ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਜਾਵਾਂ ਦਿਵਾਈਆਂ। ਇਥੇ ਹੀ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਕਾਜੀਆ ਨੇ ਸ਼੍ਰੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਬਲੇ ਤਰੀਕੇ ਦਿਵਾਏ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਫਰੀਦ ਜੀ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੀਤ ਹੋਏ।

ਸ਼੍ਰੀ ਉਸ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸਤਾ ਬਿਲਕੁਲ ਪਾਕ-ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰੋ। ਕੱਢੀ ਜਾਂ ਉੱਨ ਦੀ ਪਟਨੀ ਕੱਪੜਾ ਹੋਵੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸ਼ਹਾਦੀਦੀਨ ਸਾਹਿਬ ਤਰੀਕੀ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਪਰ ਇਹ ਮਤ ਬਹੁਤ ਦੋਰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਚਾਰ ਭਾਇਆਂ—ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ, ਤਰੀਕਤ, ਮਾਰਫਤ, ਹਕੀਕਤ (ਫਨਾ) ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾ ਦੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪੁਰਾ ਨੂੰ ਸਰਬ-ਵਿਆਪਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਪੁਰਾ ਦੀ ਰਚਾ ਵਿਚ ਹਾਜ਼ੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਫਰੀਦ ਮਨਸੂਰ (ਜਿਸਨੂੰ ਮਲੀਕਾ ਮੁਕਤਦਾਰ) ਨੇ ਮੁਲਾਨਿਆਂ ਦੇ ਚਰਚੇ ਨਾਲ ਸ਼੍ਰੀ ਚਲਾਇਆ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਉਸ ਦੀ ਪੰਥ ਵਿਚ ਮਾਈ ਮੀਆਂ ਮੀਰ ਜੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸ਼੍ਰੀ ਫਰੀਦ (ਸੰਨ ੧੫੫੦ ਈ ੧੬੩੫) ਹੋਏ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਪਾਸਸ਼ਾਹ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੱਬੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਨੀਂਹ ਰਖਵਾਈ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਤਰੀਕਤ ਦੀ ਅਨਾਦਿਦੀਨ ਮਹਿਦੂਦ ਨੇ ਪੰਥ ਉਤਰਵਾ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸ਼੍ਰੀ ਫਰੀਦ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਨੇ ਕਤਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਤੀਖਣ ਸਾਹ ਨੇ ਕਲਗੀਧਰ ਪਾਸਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਾਠਨ ਸਮੇਂ ਲਹਿੰਦੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਚਲ੍ਹੇ ਵਲ ਜਿਜਦਾ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਪਟਨਾ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਪੰਥ ਵਿਚ ਪੰਜ ਸੌ ਚੱਲੇ ਅਤੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰੀਤ ਰੰਗਾਈ ਦੇ ਗੁੰਝ ਵਿਚ ਸਹੀਦ ਕਰਵਾਏ। ਪਿਛੋਂ ਵੀ ਨੌਂ ਸ਼੍ਰੀ ਫਰੀਦਾਂ ਨੇ ਬਾਲਮ ਪੰਥ ਨਾਲ ਆਪਣਾ ਪੰਥ ਨਿਭਾਇਆ।

ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਦੇ ਚਾਰ ਮਾਰਗ

(੧) ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ (ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ): ਸ਼੍ਰੀ ਫਰੀਦ ਕੱਟਕ, ਵਿਰਕੂ ਅਤੇ ਪੱਖਾਤੀ ਨਹੀਂ ਹੋਂਦਾ। ਉਹ ਸਹਿਨਸ਼ੀਲਤਾ,

(੨) ਭਰੀਕਤ (ਗਾਝਾ): ਸੂਫੀ ਸਾਨਿਕ (ਜਜਿਆਸੂ), ਭੋਰਿਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਅਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਮ ਅਨੁਸਾਰ, ਮਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚੁਹਰ (ਤਪ) ਸਾਧਦਾ ਹੈ। ਰੱਬ ਨੂੰ ਮਨ, ਬਾਹਨ, ਕਰਮ, ਦੁਆਰਾ ਹੋਰ ਵੇਲੇ ਰਾਖ ਕਰਦਾ ਹੈ।

੧੭੫. **੭੫. (੭੫.)** ਮੱਧਿ ਜੀ ਜੀ ਪਾਪਾ, ਜੀ ਫ਼ਕੀਰ ਅੰਦਰ ਵੱਡੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਅਵਸਥਾ ਵਿੱਚ ਮੁੰਨੀ ਨਾਲ ਪਾਪਾ ਪਾਪਾ ਨਾਲ ਨਿੱਕ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਕਲਪ ਨਾਲ ਹਰਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ ਅਤੇ ਪਾਪਾ, ਜੀ ਵਿਚ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ ਲੱਭੇ ਹੋਏ। ਉਸਨੂੰ ਸੱਚ ਫ਼ਕੀਰ ਅੰਤ ਨਿਰਾਕਾਰ ਬਾਲਾ, ਆਪਾ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕਰਨ ਬਾਲਾ, ਪੁਰਾਤਨੀ ਹੋ ਫ਼ਕੀਰਾ ਪਾਪਾ ਹਰਦਾ ਬੁਝਿਆ ਬੇਲਾਗੇ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਹਰਦਾ। ਨਿਰਭੇ ਅਤੇ ਅਫ਼ਲ ਹਰਦਾ ਪੁੰਨਿਆ ਅਰੀਨੀ ਹਰਦਾ। ਉਸਨੂੰ ਹਰ ਹੋਲੇ ਗੁਰਦੇ ਹਰਦਾ ਹੈ।

(੨) (ੳ) ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਸਿਸਟਮ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਂ ਅਜਪਾਨ ਸੀ।

(ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਆਸਾਨ ਸੂਝਾ ਮੁਲਤਾਨ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਿਨਗੁਮਰੀ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਚੁਵਲੀ ਸਭਾ)

ਸ਼ੁਕੇਰਵਾਲ ਤੋਂ ਸੱਤ ਮੀਲ ਦੀ ਦੂਰੀ 'ਤੇ ਹੈ।

(੩) ਮਜ਼ਾਰ, ਕਾਠ ਦੀ ਟੋਟੀ, ਪੱਥਰ ਨੁਮਾ ਫਲ-ਗੋਦੜੀ, ਬਹਿਸ਼ਤੀ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਆਦਿ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਚ ਮੌਜੂਦ ਹਨ।

ਨਾਮ:-ਰਸ ਮਾਏ ਥਿਨਾਂ ਅਤੇ ਆਤਮਾ 'ਤੇ ਪਤੀ

ਆਪਾ ਨਾਅਰੇ ਬਿਨਾਂ, ਨਾਮੁਖਸ ਮਾਂਟੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਆਰਾਮਾ 'ਤੇ ਪ੍ਰਗਤੀਤ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਸੁਪਾਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਹ ਅਧਿਆਤਮਕ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਧਾਰਮਕ ਕੰਮਾਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਮੁਸਲਮਾਨ ਵਿਦਿਉਰਦੇ ਦੀ ਕੰਟਰੋਲ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦੇ ਹੱਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਰੰਗ-ਰਸ ਦੇ ਰਹਿਮਦੀ (ਫੇਦ-ਭਰੇ) ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਮਾਣਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਸਾਚਾ ਜੀਵਨ ਖਤੀਤ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਨੇਕੀ, ਪਵਿੱਤਰਤਾ

ਮਖੜ, ਸੁਕਰ, ਹਲੀਮੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਹੋਇਆ ਹੁਨ।-ਤਜ਼ਾ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਹੈ। ਉਦਾ ਮੁੱਖ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਬੰਦਗੀ। ਕਰੀਦਮ-ਕਰੀਦਮ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨਾਲ ਇੱਕ-ਨਿੱਘੇ (ਅਭੇਦ ਮੁਕਤ) ਹੋਣਾ ਲੱਭਦਾ ਹੈ। ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਹੁਨੁ ਤ੍ਰਿਪਾ ਖਾਲ ਥਾਂ ਪੈ ਜਾਂਦੇ ਉਹ ਸੁਖੀ ਭਕੀਰ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦਾ ਮਹਾਰਮਾ (ਦਰਵੇਸ਼) ਅਪਵਾਹਿਦਾ ਹੈ। ਅਜਿਹੇ ਸੁਖੀ ਭਕੀਰਾਂ ਵਿਚੋਂ ਬਾਬਾ ਡਰੀਦ ਜੀ ਪਹਿਚੇ ਹੋਏ ਮਹਾਪੁਰਖ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਨਾਲ ਹੰਗਿਆ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਵਿਛੋੜੇ ਦੀ ਤਲਖ (ਬਿਰਹਾ) ਦੇ ਗੀਤ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ:-

ਬਿਰਹਾ ਬਿਰਹਾ ਅਪੀਐ ਬਿਰਹਾ ਹੁ ਸੁਲਤਾਨ॥

ਭਗੀਦਾ ਜਿਹੁ ਤਨਿ ਬਿਰਹੁ ਨ ਊਪਜੈ ਤੈ ਤਨੁ ਜਾਣੁ ॥੩੬॥

(ਪੰਨਾ ੧੭੭੯)

ਸੇਖ ਡਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਕੋਨੀਵਾਲ ਵਿਚ ੧੧੭੩ ਬੀਸਵੀ ਨੂੰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਮਰੀਅਮ ਬਹੁਤ ਨੌਕ ਅਤੇ ਪਰਮਕ ਵਿਚਾਰਾਂ ਵਾਲੀ ਉੱਚ ਆਤਮਾ ਸੀ। ਆਪ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸੇਖ ਜਮਾਲ ਮੁਲਮਨ ਗਜ਼ਨੀ ਤੋਂ ਹਿੰਦ ਆ ਗਏ ਸਨ। ਪਹਿਲਾਂ ਕਸੂਰ ਵਿਚ ਪਾਕਪਟਨ ਜਾ ਕੇ ਰਹੇ। ਪੂਰਬਾਹ ਦੀ ਮਾਤਾ ਵਾਂਗੂੰ ਬਾਬਾ ਡਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਵੀ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਪੰਦਰਮੀ ਦੀ ਲਗਨ ਡਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਹੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੀ ਸਾਧਾ ਰਤਾਨ ਖਰੀਦ ਜਥਾਨੀ ਲਾਏ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨੀ-ਮਤ ਦੀ ਹੋਰ ਭਾਵਭੀਅਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ ਸੀ ਤੇ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਗਏ ਸਨ।

ਸਿਆਣੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਬਚਪਨ ਵਿਚ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਚੋਟਕ ਇਥੇ ਲਾਈ ਜਦੋਂ ਬਾਲਕ ਡਰੀਦ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਲਗਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਸਭ ਹੋਣੀ ਕਾਗਜ਼ ਦੀ ਪੁਸ਼ੀ ਬਣਾ ਕੇ ਸ਼ੱਕਰ ਰੱਖ ਦਿੰਦੀ। ਇਥੋਂ ਜਦੋਂ ਡਰੀਦ ਜੀ ਅੱਗੇ ਆਪਦੇ ਕਿ ਅੰਮਾ ਜਾਨ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਮਾਜ਼ ਪੜ੍ਹਨ ਨਾਲ ਲੱਭਦਾ ਕੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਮਾ ਉੱਤਰ ਦੇਂਦੀ, "ਸ਼ੱਕਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ," ਇਉਂ ਉੱਤਰ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਬੁੱਝ ਸ਼ੱਕਰ ਡਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਲਈ 'ਜੇ ਰੱਖ ਦੇਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸ਼ੱਕਰ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ 'ਭਗੀਦ ਸ਼ੱਕਰਗੀਜ਼' ਆਖਣ ਲੱਗ ਪਏ ਸਨ। ਇਥੇ ਭਰੀਦ ਦੀ ਲਗਨ ਪੱਕੀ ਹੋ ਗਈ। ਫਿਰ ਜਦੋਂ ਆਪ ਬਾਰਾਂ ਕੁ ਵਾਰਿਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਤਦ ਮਾਤਾ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਚਲੇ ਗਏ। ਪਾਕਪਟਨ ਤੋਂ ਚੌਗਿਰਦੇ ਘਣੀ ਜੰਗਲ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪੰਮ-ਵਿਰ ਕੇ ਪੀਰਲ, ਦਰੀਮਤਾਂ ਦੇ ਫਲ ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਆਦਿ ਪਾ ਕੇ ਗਜ਼ਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, ਇਥੋਂ ਤਪ ਕਰਦਿਆਂ ਸਾਰਾ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ। ਫਿਰ ਭੁੱਖ ਸਮੇਂ ਕਾਨ ਦੀ ਰੋਟੀ ਬੰਨ ਲਈ, ਦਰੀਮਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਲੋੜ ਕੇ ਕੱਢ ਨਾ ਸਕਾ। ਦਰੀਮਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਆਪਦੇ ਆਪ ਹੁੰਦੇ ਕੇ ਹੋਣੀ ਡਿੱਗੀ ਢਲ ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਡਰੀਦ ਜੀ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਸਨ। ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਚਿਤੀਆਂ ਦੇ ਹੋਏ ਕਾਰਨ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੁਤਕਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਭ੍ਰਮਿੰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਜਿਥੀਰ ਮਰ ਜਾਇ," ਤਪੱਸਿਆ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਚਿਤੀਆਂ ਤੁਰੰਤ ਮਰ ਗਈਆਂ। ਜਦੋਂ ਨੇਤਰ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਚਿਤੀਆਂ ਮਰੀਆਂ ਪਈਆਂ ਸਨ, ਇਹ ਤੱਕ ਕੇ ਡਰੀਦ ਜੀ ਦਾ ਮਨ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ, ਪਰਤਾਬ ਦੀ ਹਾਲਤ ਫਿਰ ਹੀ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ "ਜਿਥੀਰ ਜੀ ਪਰਿ" ਆਪ ਦਿੱਤਾ। ਚਿਤੀਆਂ ਜਿਵੇਂ-ਵੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਉੱਡ ਗਈਆਂ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ ਡਰੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਹੋਈ ਕਿ ਉਸਦੀ ਤਪੱਸਿਆ ਨੂੰ ਫਲ ਲੱਗਾ ਹੈ, ਉਸਦਾ ਬਚਨ ਸੋਧ ਹੋਣ ਲੱਗ ਗਿਆ ਹੈ। ਮਾਮਲੀ ਮਾਣ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਅੱਲ੍ਹਾ ਨੂੰ ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ ਭਾਵੇਂ-ਦਾ ਕਿ ਉਸਦਾ ਪਿਆਰਾ ਭਗਤ ਮਾਣ ਭੁਗੀ ਰੁਕਾਵਟ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਮੰਦਲ ਤੋਂ ਫਿਰ ਪਏ। ਸੋ, ਪ੍ਰਭੂ-ਜ਼ਿਪਾ ਨਾਲ ਭਗਤ ਜੀ ਅਜੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ

ਜੇ ਇਹ ਨਰਤ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਇਕ ਖੂਹ ਛਿੱਟਾ, ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਇਕ ਮੁਟਿਆਰ ਪਾਣੀ ਦਾ ਛੋਲ ਭਰ ਭਰ ਕੱਢਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਫੌਲੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਆਸ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਖੂਹ ਪਾਸ ਖੁੱਜ ਕੇ ਉਸ ਮੁਟਿਆਰ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਬੀਬਾ! ਮੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾ ਦਾ, ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣਾ ਹੈ।” ਉਸ ਨਵ-ਵਿਆਹੁਤਾ ਪਤੀਬੁਝਾ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਬਾਬਾ! ਠਹਿਰ ਜਾ। ਮੈਂ ਚੁਰੀ ਕੱਢ ਕਰ ਰਹੀ ਹਾਂ, ਇਕ ਪਰ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਅੱਗ ਲੁਭਾ ਰਹੀ ਹੈ।” ਫਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬੋਲਦੀ ਕੀਤੀ, “ਮੈਨੂੰ ਪਾਣੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਪਿਲਾਉਂਦੀ, ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਅੱਥੋਂ ਝਲ੍ਹਣ ਦਾ ਕੀ ਭਾਇਦਾ ਹੈ।” ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਚ ਆਖਿਆ, “ਬਾਬਾ! ਸਹਰ ਕਰ। ਇਹ ਕੋਈ ਜੰਗਲ ਦੀਆਂ ਵਿਡੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ 'ਪਰ ਜਾਓ' ਅਤੇ 'ਜੀ ਪਰੋ' ਆਖ ਕੇ ਰੂਪ ਦਾ ਬਲ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੋਗਾ।”

ਉਸ ਮੁਟਿਆਰ ਦੀ ਅੰਤਰਜਾਮਨਾ ਵਾਲੀ ਜੱਲਿ ਸੁਣ ਕੇ ਫਰੀਦ ਜੀ ਅਸਚਰਜ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕਈ ਵਰ੍ਹੇ ਤਪ ਕਰ ਕੇ ਲੁੱਛ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਨੇ 'ਪਰ ਤਾਕਤ' ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲਈ। ਫਰੀਦ ਜੀ ਉੱਤਰ-ਵਲੇ ਸਨ ਕਿ ਕਦੇ ਮੁਟਿਆਰ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਹਲੁੱਟਾਂ ਹਟੇ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਾਧਨ ਪੁੱਛਣ। ਉਹ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਜਦੋਂ ਮੁਟਿਆਰ ਨੇ ਪਾਣੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਛਿੱਲ੍ਹਣਾ ਬੰਦ ਕੀਤਾ ਤਦ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, “ਅਜੇ ਬਾਬਾ ਜੀ! ਜਲ ਛਕ।” ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਜਲ ਛਕਿਆ ਅਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਪੂਰਵਕ ਬੋਲਦੀ ਕਹੀ, “ਬੀਬਾ ਜੀ! ਆਪ ਨੇ ਇਹ ਤਾਕਤ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ?” ਤਾਂ ਬੀਬੀ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, “ਬਾਬਾ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਤਾਕਤ ਪਤੀਬੁਝਾ ਪਰਮ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਦੀ ਵਧਾਦਾਰ ਹੋਵਾਂ ਕੇ ਨਿਭਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉਹ ਜੂਠ ਗਏ ਅਤੇ ਮੈਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਅੰਤਰਜਾਮਨਾ ਦੀ ਦਾਜ ਮਿਲ ਗਈ, ਜੋ ਕੋਈ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਸਾਧੇ।” ਤਰਾਨੂੰ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਬੋਲਦੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮਾਪੁਈ ਗੋਲਿ 'ਤੇ ਕਰਮਾਤ ਕਰੀ ਵਿਚਾਉਣੀ, ਰੋਹੀ-ਤਾਕਤ ਤਰੀਖਾ ਅਤੇ ਆਜਸੀ ਨੂੰ ਦੁਖ ਦੇਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਸੋਭਲ ਕੇ ਸੁਖ ਕੇਮ ਲਈ ਵਰਤਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਰੋਹੀ-ਜਸਾ ਵਿਚ ਰਖੀ ਰਹਿਣ। ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਫਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਮਾਣ-ਰੂਪੀ ਮੈਲ ਬਿਲਕੁਲ ਉੱਤਰ ਗਈ, ਮਨ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ। ਆਪ ਮੁੜ ਪੁਰੁ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਪੰਗ ਵਿਚ ਮਸਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਖਵਾਜਾ ਕੁਰਖੀਨ ਬਖ਼ਤਿਆਰ ਕਾਕੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਮਰਸਦ (ਗੁਰੂ) ਭਾਣਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਉਪਰੰਤ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਮੁਰਾਦ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਗੁਰਮ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਨਿਮਨਾਨ ਕਰਦਾ/ਇਕਾ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਇਕ ਦਿਨ ਫਰੀਦ ਵਿਚੋਂ ਅੱਗ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁੱਭ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੂਰ ਤਕ ਨਜ਼ਰ ਮਾਰੀ ਤਾਂ ਇਕ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੱਖਾਂ ਵਿਖਾਈ ਦਿੱਤੀ। ਮੁਹਸ਼ਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਵਿਖਪਨ ਪੈਣਾ ਫਰੀਦ ਜੀ ਲਈ ਇਕ ਅਸਹਿ ਸਦਮੇ ਨਾਲੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਰਦਾਨਕ ਸੀ।

ਜੋ, ਵਰਖਾ ਵੀ ਮੁਹਲੇਪਾਹ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਘਰ ਲੋਅ ਬਲਦੀ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਝੂਧ ਸੀ। ਮਨ ਅੰਦਰ ਵਾਸੀ ਦਾਨੀ ਨਹੀਂ ਫਰੀਦ ਜੀ ਇਉਂ ਵਰਤਣ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਫਰੀਦਾ ਗਮੀਓ ਚਿਕਤੁ ਦੂਹਿ ਘਰੁ ਨਾਲਿ ਪਿਆਰੇ ਨੇਹੁ ॥

ਚਲਾ ਤ ਰਿਜੈ ਕੰਧਨੀ ਹਰਾ ਤਾ ਤੁਟੈ ਨੇਹੁ ॥੧੪॥

ਜਿਜੈ ਸਿਮਓ ਕੰਧਨੀ ਅਲਹ ਵਰਸੈ ਮੇਹੁ ॥

ਜਾਖੇ ਮਿਲਾ ਰਿਨਾ ਸਜਣਾ ਭੁਟੈ ਨਾਹੀ ਨੇਹੁ ॥੧੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੭੯)

ਮਨ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ-ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰ ਕੇ ਦੀਵੇ ਦੀ ਲੱਖਾਂ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਘਰ ਮੁਹਰੇ

ਪੁੰਜਾ ਤਾਂ ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਘਰ ਦਿਸਿਆ। ਡਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਅੱਗ ਮੰਗੀ ਤਾਂ ਵੇਸਵਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਅੱਗ ਦਾ ਮੁੱਲ ਸਿਕ ਆਨਾ (ਫੈਲਾ) ਹੈ।" ਮੁਰਸ਼ਦ ਦੇ ਪਿਆਰ ਖਾਤਰ ਡਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਫੈਲਾ ਕੱਢ ਕੇ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅੱਪ ਉਪਰ ਪੈਣੀ ਬੰਨ੍ਹ ਲੱਗੇ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਗ ਭੋਰੇ ਪੰਜਾ ਕੇ ਪਾਣੀ ਗਰਮ ਕੀਤਾ। ਮੁਰਸ਼ਦ ਦਾ ਪਿਸ਼ਨਾਨਾ ਰਹਿਣਿਆ। ਜਦੋਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਡਰੀਦ! ਅੱਖ ਕਿਉਂ ਬੰਨ੍ਹੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਡਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ! ਅੱਖ ਆਈ ਹੋਈ ਹੈ।" ਤਦ ਕਾਮਲ ਮੁਰਸ਼ਦ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਹਾ, ਠੀਕ ਹੈ! ਅੱਖ ਆਈ ਹੈ ਪਰ ਖੁਦਾ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਕੁੱਝ ਛੋਟੀ ਹੋਵੇਗੀ।" ਜਦੋਂ ਪੈਣੀ ਪੈਲੂ ਕੇ ਵੇਖੀ ਗਈ ਤਾਂ ਅੱਖ ਦਾ ਫੈਲਾ ਕੁੱਝ ਛੋਟਾ ਸੀ ਪਰ ਅੱਖ ਬਿਲਕੁਲ ਠੀਕ ਢੇਰੀ। ਡਰੀਦ ਜੀ ਦੀ ਖਾਲ ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ਹੋਰ ਸੂਫੀ ਮਹਾਤਮਾ—ਸ਼ੇਖ ਸ਼ਹਾਬਜ਼ੀਨ, ਬਹਾਵਜ਼ੀਨ—ਜ਼ਕਰੀਆ ਮੁਲਤਾਨੀ, ਮੁਹੰਮਦ ਹੋਸ਼ਾ ਪੂਰੀ ਆਦਿ ਦੀ ਸੰਗਠ ਵੀ ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਆਪਣੇ ਮੁਰਸ਼ਦ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲੈ ਕੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਹੋਰ ਭਗਤੀ-ਭਾਵ ਵਾਲੇ ਨਿਕਾਇਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ। ਦਿੱਲੀ, ਹਾਸੀ, ਰਾਜਪੂਤਾਨੇ ਅਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਆਦਿ ਅਸਥਾਨਾਂ 'ਤੇ ਕਹਾਣਾ ਗੁਰਦਾ (ਭਗਤੀ) ਕੀਤੀ।

ਵਿਦ ਆਪਣੀ ਯਾਤਰਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਲਾਲਸਾ ਪੈਦਾ ਹੋਈ, ਜਿਸ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਯਾਤਰਾ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਅਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਦੇ ਸਦਕੇ ਡਰੀਦ ਰੱਬੀ-ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਰੋਗਿਆ ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਯਾਤਰਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਖਾਤਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਵੱਲ ਟਰ ਪਏ। ਜਦੋਂ ਘਰ ਪੈਜੋਂ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਇਹ ਖਬਰ ਸੁਣ ਕੇ ਚੁਪੀ ਹੋਇਆ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਯਾਤਰਾ ਜੀ ਸਵਰਗਵਾਸ ਹੋ ਗਏ ਹਨ। ਘਰ ਵਿਚ ਮਨ ਨਾ ਲੱਗਾ। ਮੁੜ ਘਰ ਛੱਡ ਕੂਰੇ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰੇਮ (ਅੰਨ੍ਹਾ) ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਤਜ਼ਾਬ ਬਹੁਤ ਤੱਖਿਰ ਹੋ ਗਈ। ਦੂਰ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਇਕ ਸੁੱਕਾ ਖੂਹ ਵੇਖਿਆ।

ਮਨ ਵਿਚ ਪੈਰਾਗ ਨੇ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੀਆਂ, ਦਿਲ ਕਾਹਲਾ ਪਏ ਕਿ ਉਹ ਸਲੀਖਣਾਂ ਘੜੀ ਕਦੀ ਆਵੇ ਕਿ ਅੰਨ੍ਹਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੱਖ ਚਾਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮਨ ਵਿਚ ਸਕਲਾਪ ਹੁੰਦਿਆ ਕਿ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਵਾਂ ਤੇ ਪੁਰ ਵਿਚ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕ ਕੇ ਤਪ ਕਰਾਂ। ਸ਼ਾਇਦ ਰੱਬ ਇਥੋਂ ਹੀ ਤਰਸ ਪਾ ਕੇ ਮਿਲ ਪਵੇ। ਜੋ, ਪੈਰਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗਲ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਕਿਸੇ ਦਰੱਖਤ ਨਾਲ ਖੰਭ ਲਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਖੂਹ ਵਿਚ ਪੁੱਠਾ ਲਟਕ ਕੇ ਦਿਬਾਚਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਮਨ ਅੰਦਰ ਪਿਆਰ ਦੇ ਵਲਕਲੇ ਉੱਠਦੇ। ਬਾਬਾ ਡਰੀਦ ਜੀ ਅੰਨ੍ਹਾ ਦੇ ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਅਤਿ ਵਿਆਭੁਲ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਸਮਾਂ ਲੰਘਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਡਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਉਪਜੀ ਪ੍ਰਤੁ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੀ ਤਜ਼ਾਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੱਲੋਂ ਤਾਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਪੁਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

ਫਰੀਦਾ ਪਿੰਤ ਮਟੋਲਾ ਵਾਣ ਦੁਖ ਬਿਗਿੰ ਵਿਛਾਵਣ ਲੇਖੁ ॥

ਏਹੁ ਹਮਾਰਾ ਜੀਵਣਾ ਤੂ ਸਾਹਿਬ ਸਚੇ ਢੇਰੁ ॥੩੫॥

(ਲਿਖਾ ੧੨੭੯)

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਡਰੀਦ ਜੀ ਦੇ ਸਹੀਬ ਨੂੰ ਕਾਵਾਂ ਨੇ ਚਰ੍ਹੰਬਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡਰੀਦ ਜੀ ਨੇ ਕਾੇ ਨੂੰ ਸੰਬੋਧਨ ਕਰਕੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਪਿਆਰੇ ਅੰਨ੍ਹਾ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੰਧ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ:

ਫਰੀਦਾ ਤਨੁ ਸਕਾ ਪਿਜਰਿ ਬੀਆ ਰਲੀਆਂ ਖੁੰਡਿਤ ਕਾਗ ॥

ਅਜੈ ਸੁ ਰੁਤੁ ਨ ਬਾਹੁਬਿਦਿ ਦੇਖੁ ਝੰਦੇ ਕੇ ਕਾਗ ॥੬੦॥

ਕਾਗਾ ਕਰੰਗ ਚੰਬੇਲਿਆ ਸਰਸਾ ਖਾਇਆ ਮਾਸੁ ॥

ਏ ਦਾਇ ਨੈਨਾ ਮਤਿ ਫੂਹੀ ਪਿਰ ਦੋਖਨ ਕੀ ਆਸ ॥੬੧॥

ਕਾਗਾ ਚੁੰਡਿ ਨ ਪਿਜਰਾ ਕੀ ਤ ਚਿਛਿਨਿ ਜਾਹਿ ॥

ਜਿਤੁ ਪਿਜਰੇ ਮੋਰਾ ਸੁਰੁ ਕਸੈ ਮਾਸੁ ਨ ਰਿਤੁ ਖਾਹਿ ॥੬੨॥

(ਲਿਖਾ ੧੨੮੨)

ਰੱਬੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰੇ ਵਿਚ ਭਗੀਦ ਜੀ ਦੀ ਬੋਦਨਾ ਤਿਖੀ ਹੋਈ ਹਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਲੋਕਾਂ ਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰ ਫੁਲੇ ਅਜਾਨ ਨੇ ਸੁਣਿਆ। ਉਹ ਖੁਸ਼ 'ਤੇ ਪੈਸਾ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਇਕ ਭਕੀਰ ਪੱਟਾ ਲਟਕ ਰਿਹਾ ਨਜ਼ਰ ਆਇਆ। ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ, "ਐ ਦਰਬੇਸ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਖੁਸ਼ ਵਿਚ ਪੁੱਟੋ ਰਿਹੋ" ਲਮਕ ਖਰੋ ਹੋ।" ਬਾਬਾ ਭਗੀਦ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਅਸੀਂ ਬੰਦਗੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਮੁਢਾ ਨੂੰ ਭਾਦ ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ, ਜਦੋਂ ਉਹ ਮੋਹਰਬਾਨ ਹੋ ਗਏ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਦਰਸਨ ਬਖਸ਼ਣਗੇ।" ਆਜ਼ਮੀ ਪਹਿਲਾ ਵੀ ਭਕੀਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਛੋਟ ਪੈਣ ਇਕ ਰੋਸਾ ਵੇਟਿਆ ਅਤੇ ਰੋਸੇ 'ਤੇ ਭਗੀਦ ਜੀ ਵਾਂਗੂੰ ਆਪਣੇ ਪੰਨ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਵਿਚ ਲਟਕ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤ ਵਫਲ ਹਨ, ਭੋਲੇ ਆਜ਼ਮੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਸਨ ਦਿੱਤੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਬਾ ਭਗੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਦਰਸਨ ਮਿਲੇ। ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਠੰਢੇ ਹ ਗਏ। ਚਿਲੀ-ਵਿਛੋਨਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਮੋਹਰ ਦੇ ਪਰ ਆ ਗਿਆ। ਨੈਣਾ ਨਾਲ ਪਿਆਰੇ ਅੱਲ੍ਹਾ ਜੀ ਦੇ ਦਰਬਨ ਕਰ ਕੇ ਨਿਹਾਲ ਹੋ ਗਏ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨਾ ਮਿੱਠੇ ਭਗੀਦ ਜੀ ਅੰਦਰ ਖ਼ਰੀਦੀ ਦਾ ਭੰਗ ਘਪਲਾ ਗਿਆ। ਅੱਠੇ ਪਹਿਰ ਸੁਣਤ ਰੁਤੀ ਰਹਿਣ ਲੱਗੀ। ਖੁਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਆਏ। ਇਹ ਖੁਸ਼ ਪਾਕਪਟਨ ਦੇ ਬੰਦਾ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਮਿਟਗਾਡੀ ਵੇਚ ਰੇ।

ਅਨੰਦ-ਮਗਨ ਹੋਏ ਆਪਣੇ ਅੱਲ੍ਹਾ ਦੇ ਭਾਲ ਨਾਲ ਪਾਪਤ ਹੋਈ ਆਤਮ ਸੁਖੀ, ਪੇਤਾ ਅਤੇ "ਮਿਨ ਬੋਲਤਾ ਜੀ ਹਰਿ ਜਸਦਾ ਸਮਾਜੀ ਮਿਰਾ" ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਜਿਲਪ ਦੇ ਮਾਫੇ ਰਸ ਨੂੰ ਬਿਆਨ ਕਰਨੇ ਹਰਿ ਨਾ ਸਕੇ:

ਭਗੀਦਾ ਸਕਰ ਖੰਡ ਨਿਵਾਰ ਗੁਲ ਮਾਖਿਉ ਮਾਝਾ ਦਧੁ॥

ਸਭੇ ਵਸਤੁ ਮਿਠੀਆਂ ਰਚ ਨ ਪੁਜਨਿ ਕੁਸੁ॥੨੭॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੭੮)

ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਭਿਪਾਧੀ ਭਗੀਦ ਜੀ ਰੱਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਪੀ ਕਬੂਰੀ ਦੀ ਸੁਗੰਧੀ ਨਾਲ ਨੱਸਿਆ ਗਏ। ਭਗੀਦ ਜੀ ਦੇ ਜੁਹਦ, ਸੂਰੀ ਰੰਗਣ ਅਤੇ ਵਾਛਿਆਈ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਇਕ ਮੁਹੰਸਬੀ ਕਾਜੀ 'ਸਾਹਿਬਦੀਨ' ਈਰਥਾ ਕਰ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਅਤੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, "ਭਗੀਦ ਜਗਾ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਇਥੋਂ ਕੱਢ ਦੇਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ।" ਇਸ ਹੱਲ ਦਾ ਪਤਾ ਜਦੋਂ ਮੁਲਤਾਨ ਦੇ ਹਕਮ ਨੂੰ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਕਾਜੀ 'ਸਾਹਿਬਦੀਨ' ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਚੰਗੀ ਖਾਤ ਪਾਈ ਪਰ ਕਾਜੀ ਅੰਦਰ ਲੱਗੀ ਈਰਥਾ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਠੀ ਨਾ ਰੋਈ। ਉਸਨੇ ਬਦਮਾਸ਼ ਮਾਸੀ ਭਗੀਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਉਸਦਾ ਇਹ ਭੋਰਾ ਮਨਸੂਬਾ ਕਾਮਯਾਬ ਨਾ ਹੋ ਸਕਿਆ।

'ਖਜ਼ਾਨਾ' ਰੂਪਾਨੀਅਤ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਕ ਝਾੜ ਚੌਰ ਭਗੀਦ ਜੀ ਦੇ ਛੇਰੇ ਆ ਵੜਿਆ। ਦੋਵਨੇਰ ਨਾਲ ਉਸਦੀ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ। ਅੰਨ੍ਹਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਚਾੜ ਚੁਭੇਰੇ ਟਟੋਲਣ ਲੱਗਾ। ਤਕਸਾਮਤ ਭਗੀਦ ਜੀ ਦਾ ਇਕ ਮੁਰੀਦ ਉਠਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੁਰੀਦ ਨੇ ਉਸ ਅੱਧੇ ਚੋਰੇ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਦ ਪੁੱਛ ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੂੰ ਇਥੇ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਚੋਰ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਮੈਂ ਚੋਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਚੋਰੀ ਕਰਨ ਆਇਆ ਜਾਂ ਪਰ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਛੇਰੇ ਵਾੜਿਆ ਤਾਂ ਮੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਲੋਮ ਜਾਂਦੀ ਰਹੀ।" ਮੁਰੀਦ ਚੋਰ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਭਗੀਦ ਜੀ ਪਾਸ ਲੈ ਗਿਆ। ਬਾਬਾ ਭਗੀਦ ਜੀ ਨੇ ਚੋਰ ਦੀ ਨਿਹਾਤ ਠੀਕ ਹੋ ਜਾਣ ਵਾਸਤੇ ਅੱਲ੍ਹਾ ਪਾਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੀਤੀ। ਚੋਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਠੀਕ ਹੋ ਗਈ। ਉਹ ਚੋਰ ਵੀ ਭਗੀਦ ਜੀ ਦਾ ਮੁਰੀਦ ਬਣ ਗਿਆ।

ਅੰਤ ਪਾਕਪਟਨ ਵਿਚ ਹੋਂਦ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿਚ ੧੨੬੬ ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਭਗੀਦ ਜੀ ਅੱਲ੍ਹਾ-ਰਾਲਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਾਬਾ ਭਗੀਦ ਜੀ ਦੀ ਖਾਣੀ ਮੇਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉੱਥੇ ਸਲੋਕਾਂ ਵਿਚਲੀਆਂ ਪੰਗਤੀਆਂ ਦੀ ਇੱਖਤੀ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਨ ਦੀ ਹਿਰਤ ਵੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪੁਰਖ ਸਲੋਕਾਂ ਦੇ ਸਹੀ ਅਰਥਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਸਹੀ ਮਾਰਗ 'ਤੇ ਟੁਟ ਸਕਣ।

(੧੫) ਭਗਤ ਭੀਖਨ ਜੀ

- ਜਨਮ : ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਪੰਦਰਵੀਂ ਸਦੀ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਪ
ਕੋਕੀ-ਪਰਗਟਾ ਜਿਲ੍ਹਾ ਲਖਨਊ ਦੇ ਵਸਨੀਕ ਸਨ।
- ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ : ਆਪ ਨੇ ਸੰਤਦ ਪੀਰ ਇਬਰਾਹੀਮ ਨੂੰ ਮੁਰਸ਼ਦ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ-ਦੀਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕੀਤੀ। ਆਪ ਕੁਰਾਨ ਸ਼ਰੀਫ ਦੇ ਹਾਫਿਜ਼, ਅਹੁਦੀ, ਫ਼ਾਰਸੀ ਦੇ ਉੱਚ ਕੌਰੀ ਦੇ
ਵਿਦਵਾਨ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨੀ ਘਰਾਣੇ ਵਿਚ ਜਨਮ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਸੂਫੀ-ਮਤ ਧਾਰਨ
ਕੀਤਾ।
- ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਮਮਉਣਾ : ੧੬੨੧ ਬਿਕਰਮੀ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਔਲਾ ਦੀ ਦਰਗਾਹ ਵਿਚ ਜਾ ਬਿਹਾਜੇ।
ਆਪ ਜੀ ਸ਼ਰੀਅਤ, ਤਰੀਕਤ, ਹਕੀਕਤ ਅਤੇ ਮਾਰਹਤ ਸੂਫੀਆਂ ਦੀਆਂ ਚੌਦਾਂ ਮੰਜਲਾਂ ਦੇ ਧੂਰੇ
ਜਾਣ ਸਨ।

ਭਗਤ ਭੀਖਨ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

ਭਗਤ ਭੀਖਨ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੀਆਂ ਵਧੇਰੇ ਸਾਖੀਆਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਵਿਚ ਸੰਗਤਿ ਰਾਗ ਵਿਚ ਦੋ ਸ਼ਬਦ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਅੰਤਰ-ਮੁਸ ਸਿਰਤੀ
ਵਾਲ ਵੈਰਾਗਵਾਨ ਫਕੀਰ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚੋਂ ਵੈਰਾਗ ਅਤੇ ਭਗਤੀ-ਸਾਥਾ ਗੁਲ-ਗੁਲੁ ਏਦੇ
ਹਨ। ਇਕ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਖੁਦਾਪੇ ਦਾ ਧਰੁਤ ਸੁੰਦਰ ਜਿਹਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਇਬਰਾਹੀਮ
ਪੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਔਲਾ ਦੀ ਇਬਾਦਤ ਵੀ ਬਹੁਤ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ
ਦਾ ਸਦਕਾ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋਬ-ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਦਰਜ ਸ਼ਬਦਾਂ ਬਾਬਤ ਮੈਕਾਲਿਫ਼ ਨੇ 'ਸਿੱਖ ਰਿਲੀਜ਼ਨ' ਵਿਚ, ਪੰਨਾ ੮੧੫
ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ 'ਜਸ ਭੀਖਨ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦਰਮ ਹੇ, ਇਸਦੇ ਵਿਚਾਰ ਸ਼ੇਖ਼
ਸ਼ਰੀਫ ਦੂਸਰੇ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਹਨ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਚਲ ਰਹੀ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਰਮਾ ਉਤੇ ਵੀ
ਪਿਆ।

ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸ਼ਬਦ :

- (੧) ਨੈਨਹੁ ਨੀਰੁ ਖਹੈ ਰਹੁ ਬੀਨਾ ਭਏ ਕੇਸੁ ਦੁਧ ਵਾਨੀ ॥
ਰੂਧਾ ਕੇਨੁ ਸਬਦੁ ਨਹੀਂ ਉਚੈ ਅਬ ਕਿਆ ਕਰਹਿ ਪਗਾਨੀ ॥੧॥
ਰਾਮ ਰਾਇ ਹੋਹਿ ਬੈਦ ਬਨਵਾਰੀ ॥ ਅਪਨੇ ਸੰਤਹ ਲੋਹੁ ਉਸਾਰੀ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥...
- (੨) ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਰਚਨੁ ਨਿਰਮਲਹੁ ਪੁੰਨਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਇਆ ॥
ਅਨਿਲਾ ਜਤਨ ਕਰਿ ਗਿਰਦੈ ਰਾਖਿਆ ਰਚਨੁ ਨ ਛਹੈ ਛੁਪਾਇਆ ॥੧॥
ਹਰਿ ਗੁਨ ਕਹਤੋ ਕਹਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ਜੈਸੇ ਗੂੰਗੇ ਕੀ ਮਿੱਠਿਆਈ ॥੧॥ ਰਹਾਉ ॥...

(ਪੰਨਾ ੬੫੯)

(੧੬) ਗਨਿਕਾ ਵੇਸਵਾ ਤਰੀ

(੧) ਜਾ ਕਉ ਨਿਮਿਤ ਅਜਮਣੁ ਉਪਰਧਿ ਗਨਿਕਾ ਹੂ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੦੮)

(੨) ਜਿਹ ਸਿਮਰਤ ਗਨਕਾ ਜੀ ਉਪਰੀ ਤਾ ਤੇ ਜਸੁ ਓਰ ਪਾਏ ॥ (ਪੰਨਾ ੬੩੨)

(੩) ਸੁਆ ਪਤਾਵਤ ਗਨਿਕਾ ਤਰੀ ਸੋ ਹਰਿ ਨੈਨਹੁ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੭੪)

ਗਨਿਕਾ ਦੋ ਹੋਈਆ ਹਨ ਇਕ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਰਲਾ ਸੀ, ਜਿਹੜੀ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੀ ਪੁਰੀ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਮੀ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਪਾਸ ਨਾ ਆਇਆ। ਤਦ ਇਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਜਿਹਨਾ ਧਿਆਨ ਇਸੇ ਵਿਹਾਰੀ ਵੇਲੇ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪਰੋਪਰ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਉਹ ਵਿਕਸਾਰ ਲਿਆਗ ਕੇ ਕਰਤਾਰ ਪ੍ਰਾਇਣ ਹੋ ਗਈ। ਇਸਨੇ ਦੱਤਾ ਰਹੇਅ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਦਿੱਤਾ।

ਦੁਜੀ ਗਨਿਕਾ ਦਾ ਨਾਮ ਚੰਦਮਣੀ ਸੀ, ਇਸ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਭੇਡਾ ਦੇ ਕੇ ਉੱਧਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਕੁਰਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਸੁਆ ਪਤਾਵਤ ਗਨਿਕਾ ਤਰੀ ॥ ਸੋ ਹਰਿ ਨੈਨਹੁ ਕੀ ਪੁਤਰੀ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੭੪)

ਇਸੇ ਗਨਿਕਾ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਰਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ :

ਗਨਿਕਾ ਪਾਪਤਿ ਹੋਇ ਹੈ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਗਨਿ ਹਜ਼ ਪਰੋਤਾ ॥

ਮਹਾਂ ਧੁਹਣ ਆਚਾਰਤਰਕ ਗਨਿਕਾ ਦਾਤ ਆਇ ਪਰੋਤਾ ॥

ਦੁਰਮਤਿ ਦੇਖਿ ਦਰਿਆਲੁ ਹਰਿ ਧਰਪੁ ਉਸ ਨੇ ਦਿਲੋਨੁ ਤੋਰਾ ॥

ਹਮ ਨਾਮੁ ਉਪਦੇਸੁ ਕਹਿ ਗੋਲਿ ਰਇਆ ਦੇ ਬਣਜੁ ਸੁਰੋਤਾ ॥

ਲਿਵ ਲਪੀ ਡਿਸੁ ਭਡਿਅਹੁ ਨਿਤ ਪੜ੍ਹਾਏ ਕਹੈ ਅਸੋਤਾ ॥

ਪਡਿਤੁ ਉਪਰਣੁ ਜਮ ਨਾਮੁ ਦੁਰਮਤਿ ਪਾਪ ਕਰੋਵਹੁ ਵੇਤਾ ॥

ਅਤਕਾਲਿ ਜਮ ਜਾਲੁ ਤੋੜਿ ਨਰਕੋ ਵਿਚਿ ਨ ਖਾਹੁ ਹੁ ਗੋਤਾ ॥

ਗਈ ਬੈਠਿਓ ਬਿਬਾਣਿ ਚੜ੍ਹਿ ਨਾਉ ਗਾਇਣ ਛੋੜਿ ਅਛੋਤਾ ॥

ਬਾਉ ਨਿਬਾਣੋ ਮਾਣੁ ਮਣੋਤਾ ॥

(ਦੁਆਰਾ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੧)

ਗਨਿਕਾ ਉਪਰੀ ਹਰਿ ਕਹੈ ਤੋਤ

ਇਕ ਨਹਾਰ ਵਿਚ ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਚੰਦਮਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਵਿਸ਼ਵੀ ਅਤੇ ਵਿਕਸਾਰੀ ਪੁਰਸ਼, ਨੌਕੀ, ਧਰਮ-ਪਰਾ ਗੁਆ ਕੇ ਇਸਨਾਨੀਅਤ ਦੀ ਪਦਵੀ ਤੋਂ ਨਿਪਟ ਹੋ ਪਸ਼ੂ-ਪ੍ਰਥੇ ਵਾਲੇ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸਦੇ ਦੁਆਰੇ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਆਏ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਨਦੀ ਵਿਚ ਡੁੱਬ ਗਏ। ਵੇਸਵਾ ਦੀ ਕੁਕਰਮਾਂ ਦੇ ਚੱਕਰ ਵਿਚ ਫਸੀ ਉਦਧ ਪੁਰਤੀ ਲਈ ਇਹ ਹੈਰਾਨ ਰਾਹ ਅਪਣਾ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕਦੀ ਧਿਆਨ ਨਾ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਜਨਮ ਅਮੋਲਕ ਸੀ, ਯਾਗਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਸਰੀਰ ਨਿਰੋ ਵਿਸ਼ੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੰਤ ਲੁੱਟਣ ਲਈ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਰਗਤੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੋਕਾ ਹੈ।

ਗਨਿਕਾ ਵੇਸਵਾ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤਕ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮੰਦ-ਬਹੀ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨ ਸਦਨਾਮ ਹੋ ਗਈ ਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਹੀ ਗਲਤਾਨ ਹੋ ਗਈ। ਜੋ ਧਨ ਕਮਾਉਂਦੀ, ਉਹ ਖਰਾਕ, ਲਿਬਾਸ ਅਤੇ ਜਰਾਬ ਆਦਿ ਤੋਂ ਖਰਚ ਹੋ ਜਾਂਦਾ। ਅੰਤਿ ਪੰਦਰ ਪਰਾਏ ਮਰਦਾਂ ਨਾਲ ਨਾਚ-ਪਿਆਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲੰਘ ਜਾਂਦੇ। ਜਿਵੇਂ ਮਾਸ ਦੇ ਲਾਲਚ ਤੇ ਸੁਆਦ ਖਦਲੇ ਕੁੱਝ ਹੱਥੀਆਂ ਨੂੰ ਚੁੰਭਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਪਾਪੀ ਧੁਰਧ ਪਾਪ ਵੱਲ ਵਧਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਹਕ ਕਿ ਪਾਪ ਕਰਦਾ ਪੁਰਾ ਪਾਪ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ਤੋਂ ਵੀ ਹਟ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਗਨਿਕਾ (ਚੰਦ੍ਰਾਣੀ) ਵਾਸਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਆਪਣੀ ਨੌਜਵਾਨਾ ਅਤੇ ਸੁਆਮੀ ਨੂੰ ਜੋਗ ਦੇ ਕਾਢੇ ਗੁਆ ਰਹੀ ਸੀ।

ਸਿਆਲ ਦੀ ਹੁੰਡ ਵਿਚ ਮਾਝਿਆ ਦੇ ਪੁਰਾਣ ਕਾਹਨ ਅਮੀਰ ਲੋਕ ਅੱਗ ਅਤੇ ਜਰਾਬ ਨਾਲ ਨਿੱਘ ਹਸਲ ਨਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਗਰੀਬਾ ਦੀਆਂ ਖੋਲੀਆਂ ਵਿਚ ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਨਾਲ ਨਾ ਸੋਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗਰੀਬਾ ਤੇ ਸਨ। ਜੋਗ ਗਿਰਜਾ ਦੀ ਪੁਰਾ ਆਪਣੇ ਬਾਲ-ਬੱਚਿਆਂ ਸਮੇਤ ਸਿੱਖਿਆ ਲੈਣ ਕੁਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਆਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਪਰ ਸਿਆਲ ਦੀ ਹੁੰਡ ਵਿਚ ਕਬੂਟੇ ਅੰਧ ਅਤੇ ਵਰਦੇ ਨਹੀਂ ਵਿਚ ਪੰਛਿਆਂ, ਦਰਖੇਸ਼ਾਂ, ਸਾਧੂ, ਫਕੀਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿਰਨਤੀ ਮਜ਼ਦੂਰਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਰਹਾਜ਼ੋਗ ਸੀ। ਜਿਸ ਨਗਰ ਵਿਚ ਵੇਸਵਾ ਚੰਦ੍ਰਾਣੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ ਉਸ ਨਗਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਇਕ ਮਹਾਤਮਾ ਭੰਗੀ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਉਹ ਕੱਪੜੇ ਦੀ ਕੱਲੀ ਮਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ ਅਤੇ ਹਨੇਰੀ ਥੱਪੜ ਤੋਂ ਬਚਾ ਨਾ ਸਕੀ। ਉਹ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਜ ਗਏ, ਚੰਪਣੀ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਰਹ ਗਿਆ। ਪਿੱਛੇ ਵਿਚ ਪਿਆ ਰੋੜਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਸੋਤ ਜੀ ਕੁਟੀਆ ਰਿਆਹ ਕੇ ਤੋੜੇ ਦਾ ਪਿੰਜਰਾ ਹੋਂ ਵਿਚ ਵਲ ਕੇ ਨਗਰ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਏ। ਠੱਕਾ ਵਗ ਰਿਹਾ ਸੀ ਅਤੇ ਮਹਲੇਧਾਰ ਵਰਖਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਸੋਤ ਜੀ ਰੋਸ ਬਾਹਰ ਵਿਚ ਅਚੇਤ ਹੀ ਚਲੇ ਗਏ ਅਤੇ ਗਨਿਕਾ ਦੇ ਦੁਆਰੇ ਪੂਰੇ ਬਰਾਏ ਹੋਣ ਖਲੋ ਗਏ। ਸੋਤ ਜੀ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ ਅਤੇ ਮਗਰੇ ਹੀ ਭੰਡਾ ਵੀ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਪਾਸ ਜਾਂ ਬਾਜ਼ਾਰ ਵਿਚ ਕਿਹੋ ਜਿਹੇ ਪੁਰਸ਼ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਪਾਪ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਵਰਖਾ ਤੋਂ ਸਚਣ ਕਾਸ਼ਰੇ ਉਹ ਖਲੋ ਗਏ।

ਗਨਿਕਾ ਨੇ ਜੁਝਾਰੇ ਵਿਚ ਬੈਠਿਆਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਹੁੰਦਾ ਸੁਣਿਆ, ਬੂਟਾ ਪੋਲੂ ਕੇ ਦੱਖਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸੋਤ ਜੀ ਬਿਲਕੁਲ ਭਿੰਜੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ, ਪੋਲਿਆ ਟਾਹੀਂ ਹੋਣਾ ਆ ਕੇ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, “ਆਓ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ!” ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਜਪਣ ਆਪ ਟਿੱਡਾ, “ਪੰਤਰੀ। ਮੀਰ ਜਰਾ ਹਟ ਜਾਵੇ ਅਸੀਂ ਚਲੇ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਸਾਨੂੰ ਧਰਮਸਾਲਾ ਦਾ ਰਸਤਾ ਵੱਸੋ।” ਪਰ ਗਨਿਕਾ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ-ਪੂਰਵਕ ਸੋਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ! ਤੁਸੀਂ ਅੰਦਰ ਲੰਘ ਆਓ, ਜਦੋਂ ਦਰਬਾ ਰੁਕ ਜਾਵੇਗੀ ਤੁਸੀਂ ਧਰਮਸਾਲਾ ਚਲੇ ਜਾਵੋਗੇ।” ਅੰਦਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਗਨਿਕਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਾਪ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਜਾਰ ਚਿੱਠਾ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਅੱਗੇ ਸਮੱਪਤ ਕੇਲ ਦਿੱਤਾ।

ਜਿਵੇਂ ਕਾਲ ਫੁੱਲ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਚਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਗਤ ਦੇ ਕੁਕਰਮਾਂ ਤੋਂ ਅਲਿਪਤ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਕੁਕਰਮਣ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਆਰਾਮ ਤੋਂ ਹੜੀ ਫਰ ਵੀ ਪੁਰਾਣ ਨਾ ਪਿਆ। ਸਗੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਗਿੱਲੇ ਸਾਸਤਰ ਉਤਰਵਾ ਕੇ ਹੋਕੇ ਬਾਤਰ ਪਹਿਨਾ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਅੱਗ ਬਾਲ ਕੇ ਸੋਕਣ ਲਈ ਆਖਿਆ ਅਤੇ ਰੋਜ਼ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਾਇਆ। ਸੋਤ ਜੀ ਪੁੱਸੇਨ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਗਨਿਕਾ ਨੂੰ ਧਰਕਰਾਂ ਤੋਂ ਛੁਡਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਿਵ ਲਾਉਣ ਦਾ ਇਕ ਸੁਚੱਜਾ ਢੰਗ ਦਰਸਾਇਆ, ਪਿੱਛੇ ਪਿਆ ਭੰਡਾ, ਜਿਸਨੂੰ ਉਹ ਹਰ ਸਮੇਂ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਰੱਖਦੇ ਹੋ ਰਾ। ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਵਾਉਂਦੇ ਸਨ, ਗਨਿਕਾ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, “ਪੰਤਰੀ! ਤੂੰ ਇਸਨੂੰ ਹਰ ਛੇਜ ਰਾਮ ਨਾਮ ਪੜ੍ਹਾਇਆ ਕਰਨਾ। ਦੂੱਥ ਸਮੇਂ ਤਕ ਮੈਂ ਕੇ ਆਵਾਣੇ ਤਾਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ।” ਇਹ ਬਰਨ ਕਹਿ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਚਲੇ ਗਏ।

ਚੰਦ੍ਰਮਣੀ ਦੇ ਭਾਗ ਜਾਗ ਪਏ। ਮਹਾਰਾਮਾ ਦਾ ਦੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਤੋੜੇ ਨੂੰ ਠਨਵਾਉਣ ਲੱਗੇ। ਸਹਿਜੇ ਸਹਿਜੇ ਚੰਦ੍ਰਮਣੀ ਦਾ ਮਨ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਮਨ ਬਦਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਕਰਮ ਵੀ ਬਦਲ ਗਏ। ਉਹ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਭਲੇ ਉੱਠਦੀ, ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਦੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਰੋੜੇ ਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਵਾਉਂਦੀ। ਜਿਵੇਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਜਾਪ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਉਤਸ਼ਾਹ ਵਧਦਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪਾਪ ਕਰਮ ਘਟਦਾ-ਘਟਦਾ ਸਦਾ ਦਾਸਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਆ। ਗਲੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਛੁੱਟੀ ਦੇ ਚਿੱਠੀ, ਹਾਜ਼-ਜਿਹਾਜ਼ ਕਰਨੇ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ। ਸਾਧਾਰਨ ਨੇਕ ਔਰਤਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਦਗੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਬਤੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗੀ।

ਅੱਜ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਮਨ ਦੀ ਮੇਲ ਧੌੜੀ ਗਈ ਅਤੇ ਮਨ ਸੀਸੇ ਵਾਂਗੂੰ ਨਿਮਨਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੰਦ੍ਰਮਣੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿੱਚ ਫੇਸਵਾ-ਪੁਣਾ ਬਿਲਕੁਲ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ, ਉਹ ਸੱਚ ਮੱਧ ਚੰਦ੍ਰਮਣੀ ਬਣ ਗਈ। ਭਾਵ ਹਿਰਦਾ ਬਿਲਕੁਲ ਖੁਸ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗਨਿਕਾ ਦਾ ਅੰਝ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ। ਪਰਮਰਾਮ ਦੇ ਦੂਤ ਭਗਉਣੀਆਂ ਸਕਲਾ ਵਾਲੇ ਉਸਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਪਰ ਗਨਿਕਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਤਹੀ, ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਜਮਾਂ ਦੀ ਛਾਹੀ ਵਿਚੋਂ ਛਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਸੁੰਦਰ ਬਿਬਾਠ ਅਯਾਸ ਵਲ ਛੁੱਟ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਗਨਿਕਾ ਨੂੰ ਬੜੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬੈਠੁੱਠ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ।

ਅਜੀ ਵੀ ਹੋ ਭਾਈ! ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੇਖੋਏ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਗਨਿਕਾ ਦੇ ਸਰ ਪਾਪ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਏ। ਗਨਿਕਾ ਨੂੰ ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਜਮਾਂ ਦੀ ਛਾਹੀ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਬੈਠੁੱਠ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਈ।

(੧੭) ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ

ਜਿਉਂ ਅੰਬਰੀਕ ਅਮਰਾ ਪਦ ਪਾਏ, ਸਤਿਗੁਰ ਮੁਖ ਬਦਨ ਧਿਆਵੈਗੋ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੧੧)

ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਉੜਾ ਯੰਤਾ ਦੇ ਭਗਤ ਹੋਏ ਹਨ। ਸੂਰਜਵੰਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਾ ਰਿਪਦਾਕ ਤਾਂ ਅਠਾਧਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚੋਂ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਲਮੀਕੀ ਰਾਮਾਇਣ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਪ੍ਰਸੂਸਕ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਹਨ।

ਨਾਰਦ ਅਤੇ ਪਰਵਤ ਰਿਖੀਆਂ ਨੇ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਪੁੱਤਰੀ (ਪੁੱਤਰੀ) ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਬਾਰੇ ਵਾਚਾ ਵਿਚ ਦਿਉਂ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ:

ਅੰਬਰੀਕ ਮੁਖਿ ਪਰਤੁ ਹੈ ਹਾਤਿ ਪਈ ਦੁਰਧਾਸਾ ਆਇਆ॥

ਭੀਤਾ ਓਸ ਉਪਦਾਓ ਓਹੁ ਓਨਿ ਨੁਵਾਇ ਨਈ ਸਿਧਾਇਆ॥

ਚਰਨੋਲਕੁ ਲੈ ਪਰਿਆ ਓਹੁ ਸਰਾਪੁ ਦੇਣਾ ਨੋ ਧਾਇਆ॥

ਚਕ੍ਰ ਸੁਦਰਸਨੁ ਕਾਲ ਰੂਪ ਹੋਇ ਭੀਰਾਬਲੁ ਗਰਜੁ ਗਵਾਇਆ॥

ਬਾਮਣੁ ਭੰਨਾ ਜੰਦ੍ਰਿ ਲੈ ਰਖਿ ਤ ਹੋਪਨਿ ਦੇਵ ਸਭਾਇਆ॥

ਇੰਦ੍ਰ ਲੋਭੁ ਸਿਧੁ ਲੋਭੁ ਰਾਜਿ ਰੁਹਮ ਲੋਭੁ ਬੈਠਨੁ ਕਸਾਇਆ॥

ਦੇਵਤਿਆ ਭਗਵਾਨੁ ਸਣ ਸਿਖਿ ਦੇਇ ਸਭਨਾ ਸਮਝਾਇਆ॥

ਆਇ ਪਇਆ ਸਰਣਾਗਤੀ ਮਾਰੀਚਾ ਅੰਬਰੀਕ ਛੁਡਾਇਆ॥

ਭਗਤਿ ਬਡਲੁ ਜਗਿ ਬਿਰਦੁ ਸਦਾਇਆ॥

(ਵਾਰ ੧੮, ਪੰਨੇ ੫੮)

ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਵੇਰਵੇ

ਅੰਬਰੀਕ ਇਕ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਪਰ ਸੰਤ-ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਸੀ। ਉਹ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦੇ ਰੰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਵੀ ਨਿਰਦੋਖ ਸੀ। ਵਰ ਸਮੇਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਅਦਬ-ਜਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਬਰੀਕ ਸ਼ੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸੀ। ਉਸ ਜਗ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਚਲਤ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕਾਦਸ਼ੀ ਵਰਤ ਰੱਖਦਾ ਸੀ। ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਦਾਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਸਦਾ ਜਸ ਵਾਹਨ ਲੱਗਾ।

ਦੁਰਥਾਸਾ ਰਿਖੀ ਨੇ ਵੀ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਦੇ ਵਰਤ ਰੋਮਣ ਬਾਬਤ ਸੁਣਿਆ। ਦੁਰਥਾਸਾ ਰਿਖੀ ਬਹੁਤ ਗਰਮ ਸੁਭਾਅ ਦਾ ਮਾਲਕ ਸੀ, ਉਸਨੇ ਸ਼ਰ੍ਹੰਤਲਾ ਅਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਹੋਰ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਸਹਾਧ ਦੇ ਕੇ ਬਿਪਤਾ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਸੀ। ਆਦਾਨਕ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਰਥਾਸਾ ਜੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰਾਜਾ ਨੇ ਨਿਰੰਕਰਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਦੁਰਥਾਸਾ ਜੀ ਇਸਨੂੰ ਨ ਚਰਨ ਵਾਸਤੇ ਜਸਨਾ ਦੱਸਿਆ 'ਤੇ ਚਲ ਗਏ ਅਤੇ ਨਿਤ ਕਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਪਾਠ ਪੂਜਾ ਦੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਗਈ।

ਉਪਰ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਘਰ ਵਿਚ ਉਡੀਕਣ ਲੱਗੇ। ਦੁਆਦਾਸੀ ਬੀਰਣਾ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੌੜਾ ਸਮਾਂ ਹੋਰਿ ਗਿਆ। ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਘਬਰਾ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਪੰਡਤਾਂ ਨੂੰ ਜੱਦ ਕੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਵਰਤ ਕਿਵੇਂ ਖੋਲ੍ਹਿਆ ਜਾਵੇ। ਪੰਡਤਾਂ ਨੇ ਸੋਚ ਸਾਝ ਕੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪ ਅੰਨ ਛਕਣ ਦੀ ਥਾਂ ਜਲ ਛਕ ਕੇ ਹੀ ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹ ਲਵੇ। ਪੰਡਤਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਨੇ ਵਰਤ ਚਰਣਾਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਚੁਲੀ ਛਕ ਕੇ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਦੁਰਥਾਸਾ ਰਿਖੀ ਜੀ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਨੇ ਮੈਨੇ ਲਗਾ ਛਕਾਏ ਬਹੀਰ ਹੀ ਵਰਤ ਖੋਲ੍ਹ ਲਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰੋਧ ਜ਼ਰੋਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਆਖਿਆ, "ਅੰਬਰੀਕ! ਤੈਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਪ ਰਾਪ ਦਾ ਬਹੁਤ ਮਾਣ ਹੈ, ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਜਪ ਰਾਪ ਹੁਣੇ ਨਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਬਹੁਤ ਅਪਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ।" ਰਾਜੇ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਹੋਈ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ, ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਦੁਰਥਾਸਾ ਜੀ ਦਾ ਕ੍ਰੋਧ ਮੱਠਾ ਨਾ ਹੋਇਆ।

ਆਪਣੀਆਂ ਜਣਾ ਵਿਚੋਂ ਕੁੱਝ ਕੁ ਲਿੰਟਾ ਪੁੱਟੀਆਂ ਅਤੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਪਟਕਾ ਕੇ ਸੁੱਟੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕ੍ਰਿਤਾਗਨ (ਅਗਨੀ) ਨਿਕਲੀ ਜਿਸਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਮੰਤਰੀ ਦੌਰ ਗਏ। ਨਗਰ ਵਿਚ ਸਭ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੱਚ-ਲੱਚ ਪੈ ਗਈ। ਕੁੱਝ ਲੋਕ ਤਾਂ ਅੱਗ ਤੋਂ ਭਰਦੇ ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਰਤਨ ਭਰ ਕੇ ਕੋਠਿਆਂ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ। ਲੋਕ ਆਪੇ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਕਿ ਦੁਰਥਾਸਾ ਵੀ ਹਨ੍ਹਾਨ ਦੇ ਲੋਕਾ ਸਾਡਨ ਵਾਛੂੰ ਸਾਡਾ ਨਤਰ ਸਾਤ ਦੇਵੇਗਾ। ਸਾਕੀ ਨਭ ਭੰ-ਭੀਤ ਹੋ ਰਏ, ਪਰ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਨਿਰੰਕਰ ਹੋ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਦੇ ਰਹੇ ਅਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਫਰੇ। ਲੋਕ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇਕਰ ਰਾਜਾ ਅੰਬਰੀਕ ਦੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਅਠੀਕਾਹੀ ਮੁਨੀ ਤੋਂ ਹੋਇਆ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਨੂੰ ਲਾਜ ਲੱਗੇਗੀ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਦੀ ਬੇਅਵਾਹੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਲੋਕ ਅਜਿਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹੀ ਸਨ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨੂੰ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਦਰਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਦੇ ਪੰਜਿਆਂ ਹੀ ਕ੍ਰਿਤਾਗਨ (ਅਗਨੀ) ਅਲੱਖ ਹੋ ਗਈ। ਦੁਰਥਾਸਾ ਬਹੁਤ ਘਬਰਾਇਆ ਅਤੇ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਵ, ਦਿੰਦਰ ਆਦਿ ਸਭਨਾ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਪਰ ਸਭ ਪਾਸੋਂ ਨਿਰਾਦਰ ਹੀ ਮਿਲਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ, "ਮੁਨੀ ਜੀ: ਸਾਹੋ ਆਸ਼ਰਮ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੋ ਜਾਵੋ, ਕਿਤੇ ਸਾਡਾ ਆਸ਼ਰਮ ਵੀ ਦੁਰਥਸ਼ਨ ਚੱਕ੍ਰ ਨਾਲ ਨਾ ਸੜ ਜਾਵੇ।" ਲੰਤ ਕਿਸਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ।

ਪਰ ਭਗਵਾਨ ਦਿਖਨੂੰ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਧਰੋਹ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ, ਸਗੋਂ ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਸੁਤੰਤਰ ਨਹੀਂ। ਹਾਂ ਇਕ ਰਸਤਾ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਗਲ

ਵਿਚ ਪੈਲਾ ਪਾ ਕੇ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਘਾਹ ਵੜ ਕੇ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪੈ। ਅਤੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗ, ਚਿਹੀ ਤੈਨੂੰ ਮੁਆਫ਼ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਰਿਖੀ ਸ਼ੁਗਤ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਇਆ। ਅੰਤ ਹਿਖੀ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ। ਬੜੀ ਅਧੀਨਤਾ ਨਾਲ ਅਪਣੀ ਝੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ ਅਤੇ ਸੁਦਰਸਨ ਚੱਕ੍ਰ ਤੋਂ ਬੱਦ-ਖਲਾਸੀ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ।

ਜਦੋਂ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਸੁਦਰਸਨ ਚੱਕ੍ਰ ਆਉਂਦਾ ਵੇਖਿਆ ਤਦ ਭਗਤੀ-ਭਾਵਨਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵੈਰ-ਭਾਵ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਪਰ ਉੱਠ ਕੇ, ਤੁਰੇ ਦਾ ਭੀ ਭਨਾ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋਚਾ ਅਨੁਸਾਰ ਦੁਰਥਾਸਾ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਵਾਸਤੇ ਸੁਦਰਸਨ ਚੱਕ੍ਰ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਸੋਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਆਪ ਜੀ ਦਾ ਸੁਦਰਸਨ ਚੱਕ੍ਰ ਭੀ ਦੁਕਟਾ ਦਾ ਨਾਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸੋ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਰਿਖੀ ਦੁਰਥਾਸਾ ਨੂੰ ਖਿਮਾ ਬਖਸ਼ੀ।” ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਸੁਦਰਸਨ ਚੱਕ੍ਰ ਸ਼ਾਂਤ ਸਰੂਪ ਵਿਚ ਪੁਰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਦੁਰਥਾਸਾ ਨੂੰ ਵੀ ਟੰਡ ਪਈ। ਭਗਤ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਨੇ ਦੁਰਥਾਸਾ ਨੂੰ ਸ਼ਾਂਤ-ਸ਼ਕਤ ਵਾਸਤੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਗ੍ਰਿਥੀ ਨੇ ਅਖਿਆ, “ਸ਼ਾਂਤਾ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ! ਪਹਿਲਾਂ ਆਪ ਫਰੋ, ਮੈਂ ਆਪ ਦਾ ਜੀਤ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਏ।” ਭਗਤ ਜੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਨਾ ਕਰਨ। ਅੰਤ ਬਹੁਤ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਨੂੰ ਲੋਗਤ ਛਕਾਣਾ ਪਿਆ। ਪਿੱਛੋਂ ਰਿਖੀ ਦੁਰਥਾਸਾ ਨੇ ਨਿਰ-ਅਭਿਆਨ ਹੋ ਕੇ ਲੋਗਤ ਛਕਿਆ। ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਨੂੰ ਦੁਰਥਾਸਾ ਨੇ ਛਾਤੀ ਨਾਲ ਲਗਾਇਆ ਅਤੇ ਭਗਤ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਅਪਣੀ ਝੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਇਸ ਪੌੜ ਨਾਲ ਹਰਾਤ ਅੰਬਰੀਕ ਜੀ ਦੀ ਸੋਭਾ ਸਰ ਦੋਸ-ਦਿਸ਼ਾਂਤਰਾਂ ਵਿਚ ਧਰੁਤ ਵਧ ਗਈ। ਦੁਰਥਾਸਾ ਜੀ ਨੂੰ ਭਗਤ ਜੀ ਨੇ ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭਗਤ ਮੇਨ, ਬਚ, ਕੁਮ ਕਰਕੇ ਅੰਤਿ ਪਹਿਚ ਪੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਗਿਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦਾ ਸਦਕਾ ਆਸਿ, ਸਿਆਹਿ, ਉਪਾਧਿ, ਦਰਦ, ਪੀੜਾ, ਕਲੰਕ, ਦੁਖ, ਸਰਾਪ, ਏਚ, ਹਾਣ, ਭੈ ਆਦਿ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ ਦਿਆਪਦਾ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਭੁਗਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਮਨ ਤਨ ਅੰਤਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਮੰਤ ॥ ਨਾਨਕ ਭੁਗਤਨ ਕੈ ਘਰਿ ਸਦਾ ਅੰਨੰਦ ॥ (ਨੰਬਾ ੮੦੨)

ਤਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਭੀ ਗੁਰੂ ਦਆਰਾ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨ-ਰੂਪੀ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਤੋੜੀਏ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਭਗਤ ਸਦਾ ਅੰਨੰਦ 'ਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ ਅੰਬਰੀਕ ਭਗਤ ਜੀ ਅੰਨੰਦ-ਪੂਰਵਕ ਹਨ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਬਾਕੀ ਸਾਰਾ ਨਗਰ ਦੁਰਥਾਸਾ ਦੀ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧ ਅਗਨੀ ਤੋਂ ਭੈ ਭੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਤਾਂ ਤੇ ਅਸੀਂ ਭੀ ਪੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਗਤਾਂ ਦੀ ਸਰਨ ਪੈ ਕੇ ਪੁਰੂ-ਰੁਗਤੀ ਕਰੀਏ, ਜਿਸਦਾ ਸਦਕਾ ਜਾਨੂੰ ਭੀ ਨਿਰਭੈ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ।

(੧੮) ਭਗਤ ਅਜਮਲ ਜੀ

ਅਜਮਲ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਥਾਈਂ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਇਕ ਚੰਗੀ ਕੁੱਲ ਵਿਚ ਜਨਮ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰੂ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ ਤੇ ਅੰਤੋਂ ਕਾਮ ਦੇ ਅੱਗੇ ਮੁਹ ਵਿਚ ਡਿੱਗਾ ਕਿ ਬਸ ਨਵਕ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਪਰ ਅੱਗੇ ਪੁਰਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਅੱਸੇ ਮਦਾਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚਾਹੇ ਇਕ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਪਾਪੀ ਅਜਮਲ ਦਾ ਇਕ ਨਿਮਕ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਸ਼ਕਾਰਾ ਹੋ ਗਿਆ।

ਗੁਰੂ ਗੋਤਾ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਭੁਖਮਾਉ ਦੇ ਹਨ :

ਅਜਮਲ ਪਾਪੀ ਜਗੂ ਜਾਨੇ, ਲਿਖ ਮਾਹਿ ਨਿਸ਼ਕਾਰਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੨)

ਅਜਮਲ ਕਉ ਅੰਤ ਕਾਲ ਮਹਿ ਨਾਰਾਇਨ ਸੁਖਿ ਆਈ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੦੨)

ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸੁਆਵਾਈ ॥

ਜਾ ਕਉ ਨਿਮਰਿ ਅਜਮਲ ਉਪਹਿਓ ਹਾਨਿਕਾ ਹੂ ਗਤਿ ਪਾਈ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੦੮)

ਇਹ ਕਨੋਨ ਦੇਸ ਦਾ ਰਾਜਾ ਸੀ, ਜਿਸਨੇ ਬੇਸ਼ਵਾ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਪਰਾਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਖਰ ਗਿਆ। ਪਰਿਵਾਰ ਹੁਰੂ ਤੋਂ ਧੌਮੁਖ ਹੋ ਜਾਣ ਕਾਰਨ ਭੁਗਾਏ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇ ਪੁਨ :

ਪਤਿਤ ਅਜਮਲ ਪਾਪ ਕਹਿ ਸਾਇ ਕਲਾਵਤੀ ਦੇ ਰਹਿਆ

ਗੁਰੂ ਤੇ ਸੇ।।। ਹੋਇ ਕੈ ਪਾਪ ਕਮਾਵੈ ਦਰਮਤਿ ਦਹਿਆ ॥

ਮਿਹਧਾ ਜਲਮੁ ਹਾਵਾਇਆ ਭਵਜਲ ਅਹਿਰਿ ਫਿਰਦਾ ਵਹਿਆ ॥

ਫਿਰਾ ਪੁਰ ਜਾਏ ਵੇਸਿਆ ਪਾਪਾ ਦੇ ਫਲ ਇਛੇ ਲਹਿਆ ॥

ਪੁਤ੍ਰ ਉਪਨੈ ਸਤਵਾ ਨਾਉ ਧਰਣਾ ਨੇ ਬਿਤਿ ਉਮਹਿਆ ॥

ਗੁਰੂ ਦੁਆਰੈ ਸਾਇ ਕੈ ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਉ ਨਰਾਇਣੁ ਕਹਿਆ ॥

ਅੰਤਕਾਲ ਜਮਦੂਤ ਵਾਪ ਪੁਤ੍ਰ ਨਰਾਇਣੁ ਬੋਲੈ ਛਾਹਿਆ

ਜਾਗਣ ਮਾਹਿ ਹਰਿ ਜਨਾ ਗਇਆ ਸਰਗ ਜਮੁ ਭੰਡੁ ਨ ਸਹਿਆ ॥

ਨਾਇ ਲਏ ਚੁਲ੍ਹ ਛੋਰਾ ਢਹਿਆ ॥

(ਵਾਰ ੧੦ ਪਉੜੀ ੨੦)

ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਅਜਮਲ ਦਾ ਨਾਮ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

ਅਜਮਲ ਉਧਰਿਆ ਕਹਿ ਦੇਖ ਸਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੨)

ਅਜਮਲ ਮਿਹਿਲਾ ਲੁਭਤੁ ਹੁੰਦੁ ਗਏ ਹਰਿ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੨੪)

ਅਜਮਲ ਪ੍ਰਿਤਿ ਪੁਤ੍ਰ ਪ੍ਰਿਤਿ ਕੀਨੀ ਕਹਿ ਨਾਰਾਇਣ ਬੋਲਾਰੇ ॥

ਮੇਂਦੇ ਠਾਹੁਰ ਕੈ ਮਨਿ ਗਾਇ ਭਾਵਨੀ ਜਮਕੰਕਰ ਮਾਹਿ ਬਿਦਾਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ ੮੮੧)

ਭਗਤ ਅਜਮਲ ਜੀ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

ਅਜਮਲ ਕਨੋਨ ਦੇਸ ਦੇ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਪੰਡਤ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਅਜਮਲ ਦਾ ਪਿਤਾ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਰਾਜੇ ਦੇ ਅਹਿਲਕਾਰਾ ਨੂੰ ਵੇਦਾਂ, ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਤੇ ਪਰਾਣਾਂ ਦੀ ਕਥਾ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਜਮਲ ਜਦੋਂ ੯-੧੦ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਗੁਰੂ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਬਹੁਤ ਵਿਦਵਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ-ਭਰੀ। ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਦਸ ਸਾਲਾਂ ਵਿਚ ਅਜਮਲ ਉੱਚ-ਕੋਟੀ ਦਾ ਵਿਦਵਾਨ ਬਣ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਚੌਦਾਂ ਸਾਲ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਕ ਬਹੁਤ ਦੁਆਨ, ਸੁੰਦਰ ਅਤੇ ਹੋਣਹਾਰ ਗਰੁਹ ਨਿਕਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਹਕਮ ਦਿੱਤਾ, "ਅਜਮਲ! ਤੂੰ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਜਿਹੜੇ ਬਾਹਰ-ਬਾਹਰ ਹੀ ਘਰ ਨੂੰ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਆਸ਼ਕਮ ਨੂੰ ਵੀ ਬਾਹਰੋਂ ਬਾਹਰ-ਬਾਹਰ ਆ ਜਾਣਾ।" ਘੋਰ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਉਮਰ ਤਕ ਗੁਰੂ ਦੀ

ਆਗਿਆ ਦਾ ਪਾਲਣਾ ਅਜਮਲ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਅੰਤ ਇਕ ਦਿਨ ਮਨ ਬਦਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਹਿਰ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘਣ ਦਾ ਦ੍ਰਿੜ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਸਿਆਣਾ ਸੀ, ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਚੜ੍ਹਦੀ ਜੁਆਨੀ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਸੰਤਾਲ ਕੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲੀ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਹੋਰੋ ਨਿਰਮਲ ਬਾਲ ਛੇਤੀ ਅਸਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨੇ ਮਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਸਾਰ-ਸਾਰ ਸੁਣਨ ਨਾਲ ਵੀ ਖੜ੍ਹਾ ਹੀ ਅਸਰ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਜਮਲ ਮਾਇਆ ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪੈਰ ਵਲੋਂ ਅਨਜਾਣ ਸੀ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਬਾਮਰ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਲੰਘ ਕੇ ਗਿਆ। ਇਕ ਵੇਸਵਾ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਅਜਮਲ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਅਜਮਲ ਉਸ ਪਾਸ ਜਾਣੇ ਤਾਂ ਢੱਕ ਗਿਆ, ਪਰ ਵੇਸਵਾ ਦੀ ਸੋਹਣੀ ਸੂਰਤ ਨੇ ਅਜਮਲ ਨੂੰ ਮੋਹ ਲਿਆ, ਅਜਮਲ ਦੇ ਅੰਦਰੋਂ ਧਾਰਮਕ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਉਚੇਰੀ-ਵਿਦਿਆ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਮਿਆ ਹੁਣ ਕੇ ਬਾਹਰ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਸਾਰੀ ਰਾਤ ਉਸ ਵੇਸਵਾ ਦੀ ਸੂਰਤ ਉਸਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਚਿਪਾਈ ਦਿੱਤੀ ਹੋਈ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਅਜਮਲ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਵਾਂਝੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਪਾਸ ਆਬਰਮ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਕਿਹੜੇ ਸਰੋਤੇ ਆਇਆ ਅਤੇ ਗਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਭੁਠ ਹੀ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, "ਗੁਰਦੇਵ ਜੀ! ਮੈਂ ਸਹਿਰੋਂ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਹੀ ਗਿਆ ਤੇ ਆਇਆ ਹਾਂ। ਭੁਠ 'ਤੇ ਭੁਠ ਹੁੰਦੀ ਨੂੰ ਭਗਿਣ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਸਹਿਰੇ-ਸਹਿਰੇ ਉਹ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਖੁਬਾਰੇ ਜਾਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਅਤੇ ਵਿਸੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਸਿਕਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਲੋਂ ਮਨ ਉਪਰਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨੇ ਵਿਚਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਣੀ ਛੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਅਜਮਲ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਦ ਉਸਨੇ ਤੁਰੰਤ ਇਕ ਸ਼ੇਰ ਮੁਇਆਰ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਵੇਸਵਾ ਦੇ ਹਾਵਾ-ਸ਼ਾਵਾ ਅਤੇ ਨਬਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਾਣਨ ਵਾਲੇ ਅਜਮਲ ਨੂੰ ਸਾਧਾਰਨ ਅਤੇ ਸੁਸ਼ੀਲ ਪਤਨੀ ਚੰਗੀ ਨਾ ਲੱਗੀ, ਭਾਵ ਕਿ ਉਹ ਵੇਸਵਾ ਕਲਾਵੰਤੀ ਦੀ ਭੈਣੀ ਸੰਗਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ, ਪਿਤਾ ਵੀ ਕਲਮਦਾ ਮਰ ਗਿਆ। ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਾਏ ਭਿਵਾਜ। ਜਦ ਅਜਮਲ ਹੀ ਰਾਜ-ਰੁਝਾਬ ਵਿਚ ਕੁਝ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ, ਰਾਮੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਦ ਉਸਨੇ ਵੀ ਅਜਮਲ ਨੂੰ ਕਲਾਵੰਤੀ ਦੀ ਭੈਣੀ ਸੰਗਤ ਤਿਆਗਣ ਲਈ ਸਾਥਾਇਆ, ਪਰ ਅਜਮਲ ਨਾ ਟਲਿਆ। ਰਾਮੇ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਦੇਵ ਦਾਤਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਮਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਦੇਸ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਵਿਸੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ 'ਤੇ ਫਿਲ ਕੁਝ ਅਜਮਲ ਕਲਾਵੰਤੀ ਵੇਸਵਾ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਪਿਤਾ ਪੀਤਾ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਕੀ ਮਿਲਣਾ ਸੀ, ਬਿਕਰ ਪੇੜ ਕੇ, ਚੰਗੇ ਲੱਭੀ ਕਰ ਕੇ, ਰਸਕੇ ਜਾਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਉੱਠ ਕੇ ਉਹ ਆਪਣਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਇਹਨਾਂ ਭੈਣੇ ਸਾਧਨਾਂ ਨਾਲ ਉਹ ਹੋਰ-ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਝਰ ਉਹ ਸ਼ੈ ਪੰਜਰਾਂ ਦਾ ਪਿਤਾ ਬਣ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਸਰੀਰ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੋ ਗਿਆ, ਵਿਸੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੀ ਅੱਗ ਮੱਠੀ ਪੈ ਗਈ। ਦੌਲਾ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਹਿਲਾ ਜੀਵਨ ਦੇਤੇ ਆਇਣ ਲੱਗਾ। ਅਜਮਲ ਨੂੰ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾ ਹਸਤਾ ਫੜ ਲਿਆ, ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਘੋਰ ਨਰਕ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਰ ਸੰਜਾਵਾਂ ਮਿਲਣਗੀਆਂ। ਮਨ ਤਰਨ ਤੇ ਪਛਤਾਉਣ ਲੱਗਾ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਮਹਾਤਮਾ ਅਜਮਲ ਦੇ ਪਰ ਆ ਗਏ। ਅਜਮਲ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੋਲ੍ਹੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਪਰ ਆ ਗਿਆ, ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਅੰਗੇ ਹੋਏ ਪੰਛੀ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਮੋਹਾ ਟੋਕਿਆ ਅਤੇ ਨਿਰਭਾ-ਪ੍ਰਾਨਕ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਫਾਂਸੇ ਹੋਏ ਪ੍ਰਭੂਕਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦਾ ਉਪਾਉ ਦਿਜੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਅਜਮਲ ਅਤੇ ਵੇਸਵਾ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਦੀ ਨਿਗਾਹ ਕੀਤੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਲੋਂ ਪਿਲਿਆ ਹੁੰਦਾ-ਸੁੰਦਾ 'ਲੰਗਰ ਛਕਿਆ', ਅੰਤ ਵਿਚ ਅਖਿਆ ਕਿ ਹੋਣ ਵਾਲੇ ਪੁੰਡਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਾਂ ਆਉਣ 'ਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਿਆਂ ਪੁੰਡਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਾਰਾਇਣ ਹੋਇਆ ਗਿਆ। ਅਜਮਲ ਦਾ ਪਿਆਰ ਵੀ ਉਸ ਪੁੰਡਰ ਨਾਲ ਬਹੁਤ ਹੋ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਰ ਸਮੇਂ 'ਨਾਰਾਇਣ' 'ਨਾਰਾਇਣ' ਪੁਕਾਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।

ਨਾਰਾਇਣ ਪੁੰਡਰ ਅਜੇ ਛੋਟੀ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਅਜਮਲ ਬਿਮਾਰ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਿਹਾੜੀ ਵਧਦੀ ਗਈ। ਅਜਮਲ ਦਾ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਨੇੜੇ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਡਰਾਉਣੇ ਜਮ ਵਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਡਰਾਉਣੀਆਂ ਸ਼ਕਲਾਂ ਵੇਖ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੁੰਡਰ 'ਨਾਰਾਇਣ' ਨੂੰ ਆਪਾਜਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗਾ, ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਜਮ ਗੁਰਜਾ ਉਠਾ ਕੇ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਆਉਂਦੇ ਗਏ ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਉਹ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਨਾਮ ਪੁਕਾਰਦਾ ਗਿਆ। ਅੰਤ ਉਸਦੀ ਜ਼ਰਤ ਪੁੰਡਰ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚੋਂ ਨਿਕਲ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਈ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੇਵਹਾਟ ਹੱਥ ਵਿੱਚੋਂ ਜੇਹਾਗਣਾ ਨੇ ਜਮਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਛਾਟ-ਛਪਟ ਕੀਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਤੁਲਾ ਹਿਸ ਨੂੰ ਹਥਕਾਂ ਨੂੰ ਲਗੀ ਲੈ ਜਾ ਸਕਦੇ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸਨੇ ਆਪਣਾ ਅੰਤਲਾ ਸਮੇਂ ਨੇੜੇ ਚੁਕਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਨਾਰਾਇਣ ਦਾ ਨਾਮ ਮਿਮਿਕਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਧਾ ਯਤ ਕੇ ਇਸਦੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਹੁਣ ਇਹ ਪਾਪੀ ਨਹੀਂ ਬਿਗਾ, ਇਸਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੰਦੇ।

ਅਜਮਲ ਨੂੰ ਜਮਾਂ ਦੀ ਭਾਤੀ ਤੋਂ ਆਪ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਛੁਡਵਾਇਆ, ਅਜਮਲ ਦੇ ਮੁਆਮਲੇ ਪੂਰੇ ਹੋ ਗਏ। ਉਸਨੂੰ ਜੇਹਾਗਣਾ ਨੇ ਸ਼੍ਰੇਣਿ ਪਾਸਕੀ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਬੈਠੇ ਨੂੰ ਲੈ ਗਏ। ਜਾਗੂਰਾਂ ਨੂੰ ਪਰਗਟਾਜ਼ ਨੇ ਭਾਤਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਥਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਜਿਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਜਾਹੇਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਸਾਰੇ ਮਾਰੇ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਇਸੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਰਾਣੀ ਵਿੱਚ ਛੁਕਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ :

ਮਹਾ ਸਾਧੂ ਗੋਸਿੰਦ ਬਜਨੁ ਕੀਰਤਨੁ ਨਾਨਕ ਨੀਤ ॥

ਟਾ ਹਉ ਟਾ ਭੁੰ ਟਪ ਛੁਟਿ ਨਿਕਟਿ ਨ ਜਾਈਅੁ ਦੁਕ ॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੨੫੬)

ਕਾਦ, ਪਤਮਰਾਜ ਜਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਗੁਰਮ ਹੈ ਕਿ ਹੋ ਜਮਦੂਤ! ਜਿਥੇ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਕੀਸੇਂਦ ਦਾ ਬਜਨ ਕੀਰਤਨ ਸਦਾ ਹੀ ਨਿਰਾ-ਪ੍ਰਤੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਉਥੇ ਨਾ ਮੈਂ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਜੋ ਉਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤਾਂ ਨਾ ਮੈਂ ਛੁਟ ਸਕਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਤੁਸੀਂ ਛੁਟ ਸਕਦੇ ਹੋ, ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਚੁੱਤੇ। ਤੁਸਾਂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਉੱਥਾ ਹੀ ਨਾ ਜਾਣਾ।

ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਚਾਈਓ! ਕਰਦਾਨ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਪ ਵੇਖੋ ਕਿ ਅਜਮਲ, ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਪਤੀ, ਮਹਾਂ-ਨਿੰਦਕ ਅਤੇ ਹੋਣੇ ਕਰਕੇ ਵਾਲਾ ਨਕਰਾ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲੱਗ ਸੀ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਸਿਰਿਆ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਸਾਰੇ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਹੋ ਗਈ। ਮੈਂ, ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਆਪ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਭੀ ਅੰਦੇ ਪਹਿਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਸਿਰਨ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਤੇ ਸਾਡਾ ਵੀ ਪਾਟ-ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਕਲੀਰ ਜੀ ਦਾ ਡੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਕਬੀਰ ਸੁਪਨੈ ਹੂ ਬਰਛਾਇ ਕੇ ਜਿਹ ਮੁਖਿ ਨਿਕਸੈ ਰਾਮੁ ॥

ਤਾ ਕੋ ਪਗਾ ਕੀ ਪਾਨੀ ਮੇਰੇ ਭਨ ਕੇ ਚਾਮੁ ॥੬੩॥

(ਪੰਨਾ ੨੬੭)

(੧੯) ਗਜ਼ਇੰਦ੍ਰ (ਹਾਥੀ) ਦੀ ਵਾਰਤਾ

ਇਸ ਹਾਥੀ ਬਾਰੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਖਰ ਹੈ:

ਜਿਉ ਕੁੰਦਰੁ ਤਦੁਐ ਪਕਹਿ ਚਲਾਇਓ, ਕਵਿ ਉਪਰੁ ਕਵਿ ਨਿਸ਼ਚਐ। (ਮਨਾ ੧੮੨)

ਗਜ਼ ਦੀ ਝਾਸ ਮਿਟੀ ਫਿਨਹੂ ਮੰਗ, ਜਬ ਹੀ ਰਾਖੁ ਖਖਾਨੈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੮੪)

ਪੁਰਾਤਨ ਮੁਸਤਫਾ ਵਿਚ ਜਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਤੰਦੂਆ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਇਕ ਹਾਥੀ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੀਆਂ ਰਾਣੀਆਂ ਸਮੇਤ ਇਕ ਸੰਗਤ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਆਇਆ। ਉਸ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਅਤੀਤ ਸਾਧੂ ਨਹਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਹਾਥੀ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਮਝਦਾ। ਹਾਥੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਚੰਦਲਤਾ ਭਰਪੂਰ ਸਿਆਲ ਉਠੇ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਉਸਨੇ ਇਕ ਯੋਜਨਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਮੈਂ ਹੁਣ ਨੂੰ ਇਕ ਤਮਾਸ਼ਾ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹਾਂ।" ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਹਾਥੀ ਨੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਚੁੱਕੀ ਮਾਧੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਕੋਲਿਓ ਦੀ ਹੋ ਕੇ ਨਹਾ ਰਹੇ ਸਾਧੂ ਦਾ ਪੈਰ ਫੜ ਕੇ ਇਕ ਲਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਚੁੱਕੇ ਪਾਣੇ ਪਏ। ਚੰਦਨ ਸੁਗੰਧ ਖਾਲੇ ਹਾਥੀ ਦੇ ਰਾਣੀਆਂ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਭੀਤੇ ਖਾਂਦਿਆਂ ਦੇਖਿਆ ਤੇ ਮੰਗੇਲ ਵਜੋਂ ਗੱਲਾਂ ਲੱਗੀ। ਇਸ ਪੁਰ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਸੁਗੰਧ ਦੇ ਚਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪੈਰ ਤੰਦੂਏ ਵਾਂਗ ਖਿਚੇ ਹਨ ਤੇ ਮੈਨੂੰ ਗੈਰੇ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਇਸ ਲਈ ਤੈਨੂੰ ਤੰਦੂਏ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਬੰਦਾ ਪਵੇਗਾ।

ਜਦੋਂ ਹਾਥੀ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਸਰਾਪ ਰਹੇ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣੇ ਤਾਂ ਕਰ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਇਹਦੇ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠਾਂ ਮਿੱਟੀ ਨਿਕਲ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਆਪਣੀ ਗ਼ਲਤੀ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸੋਂ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਭੁੱਲ ਦੀ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ। ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਰੂਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤਾਂ ਸ਼ਰਫ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਅੱਗੋਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੈਨੂੰ ਤੰਦੂਏ ਦਾ ਜਨਮ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਧਾਰਨਾ ਪਵੇਗਾ ਅਤੇ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਤੰਦੂਏ ਦੀ ਜੂਨ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਗਜ਼ਿੰਦਰ (ਹਾਥੀਆਂ ਦੇ ਰਾਜੇ) ਦਾ ਪੈਰ ਪਿੱਛੇਗਾ ਅਤੇ ਫਰਾਵਾਨ ਹੀ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕੇ ਉਸ ਹਾਥੀ ਦੀ ਟੱਪਿਆ ਨਦੀ ਆਉਣਗੇ ਅਤੇ ਤੇਰਾ ਉੱਪਾਰ ਕਰਨਗੇ।

ਜਿਸ ਈਲ ਵਿਚ ਰਾਜਾ ਤੰਦੂਏ ਦੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ ਉਸੇ ਈਲ ਵਿਚ ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਵੀ ਹਾਥੀ ਤੰਦੂਏ ਵਾਂਗ ਇਕ ਗਿੱਲੀ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਕੇਂਦਰ ਬਿੰਦੂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਾਥੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਵਿਚ ਕਾਫ਼ੀ ਤਪ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਸਰਾਪ ਤੈਣ ਕਾਰਨ ਇਸਨੂੰ ਹਾਥੀ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪੈ ਕੇ ਇਸੇ ਈਲ ਵਾਲੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਪਿਆ। ਹਾਥੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਈਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪੀਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਤੰਦੂਏ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਜਲ ਵਿਚ ਹਾਥੀ ਦਾ ਪੈਰ ਰਸਾ ਲਿਆ। ਗਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਬਹੁਤ ਧਰਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਤੰਦੂਏ ਦੇ ਜਲ ਵਿਚੋਂ ਪੈਰ ਕੱਢ ਸਕੇ, ਪਰ ਤੰਦੂਏ ਨੇ ਗਜ਼ਿੰਦਰ ਦਾ ਪੈਰ ਨਾ ਛੱਡਿਆ ਅਤੇ ਗਜ਼ਿੰਦਰ ਉਸ ਤੋਂ ਫੁਟਕਾਰਾ ਨਾ ਪਾ ਸਕਿਆ।

ਜਦੋਂ ਗਜ਼ਿੰਦਰ ਆਪਣਾ ਦਲ ਹਾਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਗਜ਼ਿੰਦਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨ ਕਮਲਾ ਦਾ ਧਿਆਨ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਸਮੇਂ ਭਗਵਾਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਤੰਦੂਏ ਤੋਂ ਉਸਦਾ ਛੁਟਕਾਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰਾ ਸਕਦਾ। ਤੰਦੂਆ ਆਪਣੇ ਬਲ ਨਾਲ ਗਜ਼ਿੰਦਰ ਨੂੰ ਛੁੱਕੇ ਪਾਣੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਤੰਦੂਆ ਹਾਥੀ ਨੂੰ ਛੁੱਕੇ ਪਾਣੀ ਵੱਲ ਖਿੱਚੀ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਤਿਉਂ ਤਿਉਂ ਹਾਥੀ ਸ੍ਰੀ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਧਿਆਨ ਜ਼ਿਆਦਾ ਧਰਦਾ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਇਕਾਗਰ-ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਭਾਧਨਾ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਸੁਨਿਹਰ ਹੋ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦਾ ਕਿ ਹੋ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ! ਮੇਰੀ ਰਖਿਆ

ਜਾਂਦੇ। ਗਜਿੰਦਰ ਦੀਆਂ ਰੂਨਿੰਗ ਨੇ ਇਕਾਗਰ-ਚਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕੀਤੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਸੁਣ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਗਜਿੰਦਰ ਅਤੇ ਤੰਦੁਰੇ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਉਪਾਰ ਨਈਂ ਆ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਚੰਕਰ ਨਾਲ ਤੰਦੁਰੇ ਦੇ ਸਾਥੇ ਜਾਲ ਦੀਆਂ ਤੇਰਾਂ ਨੂੰ ਕੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਗਜਿੰਦਰ ਦੀ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਹੋਈ ਅਤੇ ਤੰਦੁਰੇ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਬੇਹੁੰਠ ਧਾਮ ਨੂੰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਦੋ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਮਿਲਦੀਆਂ ਹਨ। ਪਹਿਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਹੱਸ ਕੇ ਭਦਾਚਿਤ ਵੀ ਪ੍ਰਮਾਣਮਾ ਦੇ ਵਰਤਾਂ ਨੂੰ ਮਿੱਲ ਨਾ ਕਰਨਾ। ਭਗਤ ਜੀ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਖਰਾਬ ਪੈਰਾਂਵੇ ਹਨ। ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਕਿਹਾ ਸੀ ਵਾਸਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਹਾ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਕਦੀ ਭੀ ਬੰਦੀ ਮੰਨਣ ਭਰਿਆ ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਕੱਢੀਏ, ਮਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਸਨਾ ਤੋਂ ਸਹਿਜ-ਸਭਾਅ ਨਿਕਲਿਆ ਸ਼ਬਦ ਜਾਣੇ ਲਈ ਵੁਧਦਾਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਹਾਸੇ ਨੂੰ ਤੰਦੁਰੇ ਦੀ ਜੂਨ ਵਿਚ ਪੈਣਾ ਪਿਆ।

ਦੂਜੀ ਸਿੱਖਿਆ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਰਲ ਇਕ-ਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਕਹੇਗਾ ਅਤੇ ਸਭ ਭੂਟੇ ਜੰਸਾਰੀ ਆਮਰੇ ਛੱਡ ਦੇਵੇਗਾ ਤਾਂ ਗਜਿੰਦਰ ਵਾਲੇ ਤੂੰ ਵੀ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਬੇਹੁੰਠ ਨੂੰ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜਿਸ ਅਮਰਾਨ 'ਤੇ ਹਾਥੀ ਦੀ ਬੰਦ-ਖਲਾਸੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਰੂਪ ਨਾਲ ਹੋਈ ਸੀ, ਉਹ ਅਸਥਾਨ ਪਟਨਾ ਸਹਿਰ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਸਾਲ ਦੇ ਸ਼ਾਨ ਮੇਲਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਗਜਿੰਦਰ ਵਾਗ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਭੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰੀਏ, ਹਰ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਮੋਹਰ ਕਰਦੇ ਸਾਨੂੰ ਭੀ ਮੁਕਤ ਹਾਥੀ ਵਾਂਗ ਮੋਹਰ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਬਖਸ਼ਣਗੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਭੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਹਿਬਪਨ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਕੱਟ ਦੇਣਗੇ।

(੨੦) ਭਗਤ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ

(ਬਾਲਮੀਕ ਦੇ ਹੋਏ ਹਨ)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਂਦੇ ਹਨ:

ਬਾਲਮੀਕੁ ਨਿਸਤਾਰਿਆ, ਮਾਰੈ ਵਾਟ ਨ ਹੋਇ ਨਿਸੰਗਾ॥

(ਵਾਰ ੨੧, ਪਉੜੀ ੯)

ਵਾਣੈ ਮਾਨਸ ਮਾਦਥਾ ਬੈਠਾ ਬਾਲਮੀਕੁ ਵਟਵਾੜਾ॥

ਪੁਰਾ ਜਤਿਗੁਰੁ ਜੋਇਆ ਮਨ ਵਿਚਿ ਹੋਆ ਪਿੰਜੋਰਾੜਾ॥

ਮਾਹਨ ਨ ਲੈਏ ਘਣਾ ਕਾਂਚ ਨ ਹੋਏ ਜਹ ਉਧਾੜਾ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮਨੁਆ ਰਖਿਆ ਹੋਇ ਨ ਆਵੈ ਓਲੰਗੜਾ॥

ਅਧਿਗੁਰੁ ਸਭ ਪਰਗਾਸਿਅਨ ਰੋਜਗਰ ਹੈ ਏਹੁ ਅਸਾੜਾ॥

ਘਰ ਵਿਚਿ ਪੁਕਣ ਘਲਿਆ ਅਤਿਕਾਲ ਹੈ ਕੋਇ ਅਸਾੜਾ॥

ਕੋਲਮਡਾ ਚਰੇਖੀਐ ਕੋਇ ਨ ਫੋਲੀ ਕਰਦੇ ਝਾੜਾ॥

ਸਚੁ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਿ ਉਦਾਹਿਅਨ ਟਪਿ ਨਿਕਥਾ ਉਪਰ ਵਾੜਾ॥

ਗੁਰਮੁਖਿ ਲੇਖਿ ਪਾਪ ਪਹਾੜਾ॥

(ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧੯)

ਪਹਿਲਾ ਬਾਲਮੀਕ ਭੋਲ ਜੀ। ਬਹੁਮੀ ਬਣ ਜਾਣ ਫਾਹਨ ਨਾਮ ਬਾਲਮੀਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਕਾਮ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਹਿਸ਼ੀ ਹੋਕੇ ਤਕ ਪੁੱਜਾ। ਹਮਾਇਣ ਲਿਖੀ ਅਤੇ ਲਵ-ਲੂਸ ਦੇ ਜਨਮ ਦੀ ਕਥਾ ਲਿਖੀ। ਦਿਹ ਰਚਨਾ ਕਵਿੱਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਲਿਖ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।

ਦੂਜਾ ਬਾਲਮੀਕ : ਇਹ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਇਆ।

ਸੁਆਨ ਸੰਤੁ ਅਜਾਤੁ ਸਰ ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਲਾਣੈ ਹੋਤੁ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੨੪)

ਇਸਦਾ ਜਨਮ ਪੰਡਰਾਜ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਅਰਥੇਧ ਯੰਗ ਸਮੇਂ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਸੱਦਣ 'ਤੇ ਸੰਮ ਨਹੀਂ ਵੱਜਾ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਸੱਦੇ ਕੇ ਅਦਾਰ ਨਾਲ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਤਾਂ ਸੋਖ ਵੱਜਿਆ ਸੀ। ਦੁਪਟੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗ੍ਰਿਹਣ ਕਰਨ ਦੀ ਖ਼ੁਆਹਿਸ਼ ਮੰਗੀ।

ਬਾਲਮੀਕ—ਪਹਿਲਾ

(ਰਾਮਾਇਣ ਦਾ ਕਰਤਾ)

ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਦੀ ਕਥਾ ਸ਼ਬੀ ਵਰਿਤਰ ਹੈ, ਇਹ ਬਾਲਮੀਕ ਪਹਿਲੀ ਉਸਰ ਵਿਚ ਉਦੇਲ ਖੰਡ ਦੇ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਰਾਹ-ਮਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਦੀ ਸਾਹਗਿਰੀ (ਮਹੇਂਦ, ਮਾਂਦਿ, ਧੁਲਾ, ਧੁਲਸਰਜ, ਕੁਡੂ, ਅੰਗ ਅਤੇ ਵਾਸਿਸ਼ਟ) ਲੰਘੇ। ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਘੇਰ ਲਿਆ। ਪੁਤਾਸੀ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਦਰਖਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਬਾਲਮੀਕ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕੁੱਝ ਨਰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਫਲੇ ਪੁਰਖਾ। ਤੂੰ ਲੁੱਟਮਾਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦਾ ਹੈ?” ਬਾਲਮੀਕ ਦਾ ਜਿਹਾ ਉੱਤਰ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਬੰਗ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦਾ ਨਿਰਬਾਹ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਕਿਹਾ ਆਖਿਆ, “ਅੰਤ੍ਰਾ: ਤੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਪੱਕਾ ਆ ਕੇ ਕੀ ਜਦ ਤੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੇਡੇ ਕਰਮ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ ਤਾਂ ਉਪ ਰੋਗੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਚ ਹੋਕੇ ਟਟਾਉਣਗੇ?” ਬਾਲਮੀਕ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਦੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਘਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਮਾਤਾ, ਪਿਤਾ, ਪਤਨੀ, ਪੁੱਤਰ, ਧੀਆਂ ਸਭ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਜਾਂ ਫਲ ਮਿਲੇਗਾ ਤਾਂ ਕੀ ਦੁਸ਼ੀ ਮੇਰਾ ਸਾਥ ਦੇਣਗੇ ਕੁਝ ਹਿੰਸਾ ਦੇਣਾਉਂਗੇ? ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਵਾਰ ਆਪਣਾ ਲੱਗਾ, “ਤੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਿਉਂ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਹੈ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਹੱਥੀ ਮਾਂਦੀ ਹੈ, ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਕਦੇ ਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਤੂੰ ਲੁੱਟਮਾਰ ਕਰ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਰੋਜ਼ਨਾ ਛਕਾ? ਬਾਬੀ ਜਮਾਂ ਦੀ ਵਾਧੀ ਵਿਚੋਂ ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਛੁਡਾ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵੀ ਤੂੰ ਇਕੱਲਾ ਹੀ ਸੋਹੇਗਾ।”

ਇਹ ਉੱਤਰ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਕੰਬਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਕਿ ਜਿਸ ਪ੍ਰਵਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਤਰ ਮੈਂ ਅਨੇਕਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਖ਼ੂਨ ਕੀਤਾ, ਮਾਰਿਆ ਲੁੱਟੀ ਅਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦੀਆਂ ਪੰਛਾਂ ਬੰਨ੍ਹੀਆਂ, ਇਹ ਮੇਰੇ ਸਾਥੀ ਨਹੀਂ ਬਣੇ। ਮੈਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਪਾਪਾਂ ਦੇ ਫਲ ਭੋਗਣੇ ਪੈਣੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਮੈਂ ਅੱਥੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਤਰ ਪਾਪ ਕਿਉਂ ਕਰਾਂ? ਮੇਲ ਬਦਲ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਕੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰ ਫੜ ਲਏ ਅਤੇ ਬੰਨ੍ਹਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਦੱਸੋ ਜਿਸ ਨਾਲ ਮੇਰਾ ਪਾਤ-ਉਤਾਰਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਪਾਪ ਮੇਰੇ ਸਿਰ ਲੱਗ ਜਾਣ, ਮੇਰੀ ਦਿੰਦਗੀ ਵਿਅਥ ਬਣੀਤ ਹੋ ਗਈ ਹੈ।

ਬਹੁਤ ਨਿਰਾਸ਼ਾ-ਪ੍ਰਵਾਕ ਭਰਲੇ ਮਿਨਤਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, “ਅਸਿਧਾ ਅਤੇ ਰੂਪ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣਾ। ਇਹ ਵਾਬਾ ਜਦੋਂ ਅਸੀਂ ਆਵਾਗੀ ਤੈਨੂੰ ਕੌਣ ਨਿਰਾਸ਼ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਵਾਂਗੇ।” ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਜਲੇ ਗਏ। ਬਾਲਮੀਕ ਉਸ ਅਸ਼ਰਫ਼ਾਨ ‘ਤੇ ਬੈਠ ਕੇ ਬੇਮਾਝੀ ਕਾਨ ਰਾਮ ਦੀ ਥਾਂ ‘ਮਰਾ’, ‘ਮਰਾ’ ਜਪ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਾਬੀ ਵਰ੍ਹੇ ਬਣੀਤ ਹੋ ਗਏ। ਉਸ ਉਦਾਲੇ ਮਿਟੀ ਦੀ ਬਰਾਂ ਬਣ ਗਈ। ਘਾਹ-ਵੁੱਡ ਉੱਗ ਪਿਆ। ਪਰ ਬਾਲਮੀਕ

ਦੀ ਰਸਨਾ 'ਮਹਾ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਜਾਮਾ ਕਰਦੀ-ਕਰਦੀ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਈ। ਸ਼ਰਤ ਪੱਖ ਦੇ ਵਰਨਾਂ ਵਿਚ ਦੁੱਖ ਹੋਈ। ਰਾਹ-ਮਾਰ ਬਾਲਮੀਕ ਇਕ ਆਤਮ-ਨਿਗਿਆਨ ਮਹਾਤਮਾ ਬਣ ਗਿਆ।

ਬਾਗ਼ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ ਮਹਾਰਾਮਾ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਜਿਸ ਅਸਥਾਨ 'ਤੇ ਬਾਲਮੀਕ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਥੇ ਇਕ ਬਰਸੀ ਦੇਖੀ ਅਤੇ ਉੱਤੇ ਘਾਹ, ਭੁਸ ਉੱਗਿਆ ਵੇਖਿਆ, ਬਹੁਤ ਹੈਰਾਨ ਹੋਏ, ਦੇਖਰ ਉਹਰ ਵੇਖਣ ਲੱਗੇ, ਅੱਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਰਸੀ ਨੂੰ ਖਾਹੁਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਮਿੱਟੀ ਪਰ੍ਹਾਂ ਕਰ ਕੇ ਰਾਮ-ਰਾਮ ਕਰ ਰਹੇ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਵੱਢਿਆ ਅਤੇ ਘਰ ਅਸਚਰਜ ਹੋਏ ਕਿ ਬਾਲਮੀਕ ਕਿੰਨਾ ਧੁਨ ਦਾ ਸੰਕਾਰ ਨਿਕਲਿਆ। ਉਸਨੂੰ ਪੁਰਨ ਆਤਮ-ਗਿਆਨ ਦੀ ਦਾਤ ਮਿਲ ਚੁੱਕੀ ਸੀ।

ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਨਿਕਾਰ ਨਾਲ ਅਮੋਹਦਾਰਾਂ ਵਿੱਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥੀਂ ਕ੍ਰਿਪਾ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਕਰ ਕੇ ਚਲੇ ਗਏ। ਆਪ ਨੂੰ ਕਿੱਤੀ ਸੁਝ ਕੇ ਆਤਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਤੋਂ ੧੦੦੦ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ 'ਰਾਮਸਿਣ' ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਚ ਰਚ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਤੋਂ ਗਿਆਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਭੀਮ ਜਾਤੀ ਦੇ ਬਾਲਮੀਕ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਚਗਤੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗਿੱਤੀ ਬਾਲਮੀਕ ਬਣ ਗਿਆ, ਇਹ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈ, ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਰਹੁ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਭੁਗਾਨ ਅਨੁਸਾਰ:

ਭੇਰਿਆ ਸੰਤਾ ਜਾਚਉ ਚਰਨ ਰੇਨ॥ ਲੇ ਮਸਤਕਿ ਨਾਵਉ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇਨ॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੯੨)

ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮਨੁੱਖ-ਜਨਮ ਦਾ ਪੁਰਨ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ।

(੨੧) ਬਾਲਮੀਕ—ਦੂਜਾ

ਹੇ ਚਿਤ ਚੇਤ ਚੇਤ ਅਜੇਡ॥ ਕਾਹੇ ਨ ਖਾਲੀਕਰਿ ਦੇਖ॥

ਕਿਸੁ ਜਾਤਿ ਤੇ ਕਿਹੁ ਪਦਵਿ ਅਮਰਿ ਰਾਮ ਭਗਤਿ ਖਿਸਬ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਸੁਆਨ ਸਤੁ ਅਜਾਤੁ ਸਭ ਤੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਲਾਵੈ ਹੋਤੁ॥

ਲੇਹੁ ਬਪੁਰਾ ਕਿਨਾ ਸਦਾਇ ਭੀਨਿ ਨੇਕ ਪ੍ਰਵੇਸ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੩)

ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਮਥਾ ਵਿਖੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ, ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਦੇਭਾਲ ਦੇ ਘਰ ਬਾਲਮੀਕ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੀ ਮਹਾਦਿਤਾ ਨਾਲ ਕੌਰਵਾਂ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਯੁਧਿਸ਼ਠਰ ਨੇ ਕੁੱਲ ਹੱਤਿਆ ਦੇ ਪਾਪ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਅਰੁੱਪ ਜੰਗ ਕੀਤਾ। ਜੰਗ ਦੇ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋਣ ਦਾ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਸੱਖ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਰੱਖਿਆ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਖਚਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸੱਖ ਆਪੇ ਦੰਦਿਆਰ ਤਾਂ ਸਮੇਝ ਜੰਗ ਸੰਪੂਰਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੰਗ ਆਰੰਭ ਹੋਇਆ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਬਦੀਆਂ, ਭੋਜਨ ਅਤੇ ਮਹਿਸਾਈਆਂ ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਮੱਧ ਗਿੱਲੀ, ਪੁਨੀ, ਸਾਧ, ਸੋਧ, ਕ੍ਰਾਮਣਤ ਭੋਜਨ ਛਕਣ ਆਏ, ਅੰਨ ਛਕਣ ਉਪਰੰਤ ਦੇਖਣਾ ਨੇ ਕੀ ਵਾਪਸ ਚਲੇ ਗਏ ਪਰ ਉਹ ਸੱਖ ਨਾ ਵੱਜਿਆ। ਪਾਂਡਵ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੀ ਕਾਰਨ ਹੋਇਆ ਜੋ ਸੱਖ ਨਹੀਂ ਵੱਜਿਆ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਤਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਰਾਜਨ। ਆਪ ਦੇ ਨਗਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬਾਲਮੀਕੀ ਨਾਰੀ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨਹੀਂ

ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਉੱਚੀ ਖੁਸ਼ੀ ਪੁਨ ਵਿਚ ਸੋਮ ਨਹੀਂ ਬੱਜਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਹੋਜਨ ਛਕਾਉਂਦੇ ਸੋਮ ਬੱਜਿਆ।" ਯੂਹਿਸਟਰ ਨੇ ਫਿਰ ਬੋਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਆਪ ਅਦਖਾਰ ਹੋ। ਆਪ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡਾ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਕਿੱਥਾ ਹੈ?" ਤਦ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਰਾਮਨ! ਪਰੂ ਜੀ ਦੇ ਭਗਤ ਮਭ ਤੋਂ ਵੱਡੇ ਹਨ। ਮੈਂ ਅਜਿਹੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਿਨ-ਰਾਤ ਲੰਘਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ। ਪਰ ਜੀਵ ਨੂੰ ਭਾਤਾਂ ਤੋਂ ਕਿਨਾ ਅਮਿਰ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਦੇ ਦਰਬਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।"

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੋਂ ਰਾਜਾ ਯੂਹਿਸਟਰ ਨੇ ਰੋਮ ਅਤੇ ਅਰਮਨ ਨੂੰ ਭੱਜਿਆ ਕਿ ਜਾਚੁ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ-ਪੂਰਵਕ ਸੱਦ ਲਿਆਵੇ। ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ-ਪੂਰਵਕ ਬੋਨਤੀ ਕੀਤੀ ਪਰ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਹੇ ਬੀਮ ਜੀ! ਮੈਂ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਪੰਛਾਲ ਹਾਂ। ਭੱਜ, ਛਾਨਣੀ ਗੰਢ ਰੂਪ ਕੇ ਹੁਜਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਜੱਗ ਤਾਂ ਰਿਸ਼ੀਆ-ਮੁਨੀਆਂ ਤੋਂ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸੰਪੂਰਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਮੇਰੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਤਾਂ ਜੱਗ ਅਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਰੁਮੀ ਜਾਵੇ। ਬਾਕੀ ਜੱਕਰ ਰਾਜਾ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੰਗ ਕਰਨਗੇ ਤਾਂ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਤਿਆਗ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਖਾਬੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦਾਸ ਨੂੰ ਸ਼ਰ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਸਾ ਨਹੀਂ।"

ਉਪਰੋਕਤ ਬਚਨ ਸਣ ਕੇ ਅਰਜਨ ਨੇ ਬੋਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਮਹਾਂਤਾ ਜੀ! ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਸਾਡੇ 'ਤੇ ਉਪਕਾਰ ਕਰੋ ਜੀ, ਆਪ ਮਿਸ਼ਰਬਾਨੀ ਕਰੋ।" ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਅਰਜਨ ਦੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਪੂਰਵਕ ਹਿਰਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਾਣ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਅਰਜਨ ਨੇ ਰਾਜੀ ਵਾਰਤਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਦੱਸੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਨੂੰ ਖਟ-ਕਸ ਰੱਖਪੁਰ ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ। ਭੋਜਨ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਆ ਗਏ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਉੱਠ ਕੇ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਚਰਨ ਹੇਠੇ ਅਤੇ ਆਸਣ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ। ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਨੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਭਜਨ ਪੌਰੇ ਕੇ ਲਿਆਏ। ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਜਾਇਆ ਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਕੇ ਮਿਲਗੀਰ ਬਣਾ ਕੇ ਛਕਿਆ। ਪਰ ਸੋਮ ਜਗਤ ਧੀਮੀ ਆਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਬੱਜਿਆ।

ਦੁਬਾਰਾ ਫਿਰ ਕਾਰਨ ਲੱਭਣ ਦੀ ਜਾਚ-ਪੜਤਾਲ ਹੋਈ ਅਤੇ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ। ਤਦ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਹੇ ਰਾਜਨ! ਮੇਰੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਚਿਲਾਹੀ ਉੱਧੀ ਹੈ ਕਿ ਨੀਚ ਜਾਤ ਦਾ ਰੁਹਾਉ ਹੋਣ ਕਾਰਨ, ਮੇਰੇ ਤਿਆਗ ਕੀਤੇ ਪਟ-ਗਾ ਵੈਸਨ ਜੀ ਕਦਰ ਨਹੀਂ ਪਾਈ। ਇਕੱਲੇ ਇਕੱਲੇ ਛਕਣ ਦੀ ਖਾ ਸਾਰੇ ਭੋਜਨ ਨੂੰ ਮਿਲਦੀਭਾ ਜਿਹਾ ਬਣਾ ਕੇ ਖਾਧਾ। ਇਹ ਜਿਹੀਆਂ ਮੰਦ ਗਾਵਾਨਾਂ ਮੇਰੇ ਮਨ ਵਿਚ ਹਿਰਦੀਆਂ ਹਈਆਂ ਸਨ।"

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਨਛਰਤ ਤਿਆਗ ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੂੰ ਸੱਦ ਕੇ ਲੰਗਰ ਛਕਾਇਆ ਜਾਵੇ, ਤਦ ਹੀ ਸੋਮ ਵੱਜੇਗਾ। ਯੂਹਿਸਟਰ ਜੀ ਆਪ ਨਿਮਰਤਾ ਹੋ ਕੇ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਯੂਹਿਸਟਰ ਜੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਉੱਠ ਕੇ ਰਾਣੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਨ ਲਗ ਪਏ ਅਤੇ ਬੋਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, "ਹੇ ਰਾਜਨ ਦੇ ਰਾਜਾ! ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਦਾਸ ਗ਼ਰੀਬ ਦੇ ਘਰ ਚਰਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕੀਤੀ ਹੈ।" ਰਾਜੇ ਨੇ ਨਿਮਰਤਾ-ਪੂਰਵਕ ਦੁਬਾਰਾ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਦਾ ਨਿਮਰਤਨ ਦਿੱਤਾ, ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ।

ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦੁਬਾਰਾ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਤਦ ਬੜੇ ਮਿਹਾਹ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਟੁੱਟੇ ਮਿਲੇ, ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲ ਲਾਇਆ ਅਤੇ ਆਪ ਹੀ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੂੰ ਹਸੀਦੀ ਵਿਚ ਲੈ ਗਏ। ਜੁੱਦਰ ਮਾਸ਼ਾਣ ਛਿਡਾ ਕੇ, ਚਰਨ ਪੈ ਕੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਬਿਠਾਇਆ। ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਨੇ ਬਾਲ ਪਰੋਸ ਕੇ ਵੱਖਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਝੂ ਹੀ ਬਾਲਮੀਕ ਜੀ ਨੇ ਮਿਲਦੀਭਾ ਕਰ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਭੋਗ ਲਵਾਇਆ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਸ਼ਰੂ ਕੀਤਾ।

ਜਿਉਂ ਜਿਉਂ ਬਾਲੀਕ ਅਪਣੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਬੁਧਕੀਆ ਪਾਉਣਾ ਚਿਉਂ ਤਿਉਂ ਸੋਖ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਕ੍ਰਿਚਾ ਤੇ ਜੰਗੀਰ ਹੁੰਦਾ। ਅਨੇਕ ਹੀ ਚਿੰਨ੍ਹ। ਪੁਨੀ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਲੋਕ ਜੀ ਸੰਕਾਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਸਾਰੇ ਪਰਾਸਰ ਇਕੱਠੇ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਾਲੀਕ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਗਿਆ ਤਦ ਬਾਲੀਕ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਬਿਸ਼ਨੁ ਰਹਾਵਾਨ ਜੀ। ਮੈਂ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟਾ ਵਿਚ ਸਾ ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਹਾਨੂੰ ਮੰਟਿ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਕੋਰ ਲੁਆਵਾ ਜਾਂ ਮਿੱਠੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ। ਮੈਂ ਨਿਸ਼ਚਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਅੰਤ ਮੈਂ ਮਾਂ ਪਦਾਰਥ ਇਕੱਠੇ ਕਰ ਲਏ।" ਇਸ ਉਪਰੰਤ ਬਹਾਨਾ ਬਿਸ਼ਨੁ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਹੇ ਕੁਪਿਸ਼ਟਰ ਜੀ। ਰਸਾ-ਕਸਮਾਂ ਨੂੰ ਮੂਰਖ ਲੋਕ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਭ-ਭਗਤ ਤਾਂ ਸਿਰਫ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਰਸ ਹੀ ਮਾਣਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰਸਾਣੀ ਦਾ ਭੁਖਮਾਨ ਹੈ।

ਉਆ ਤੇ ਉਲਾ ਗਨਉ ਚੰਗਲਾ॥ ਨਾਨਕ ਜਿਹ ਮਨਿ ਬਸਹਿ ਗੁਮਲਾ॥੧੬॥ (ਪੰਨਾ ੨੫੩)

ਗਵ, ਨਾਮ ਸਮਝ ਵਾਲਾ ਸੋਚ ਚੰਡਾਲ ਦੀ ਕਿੰਨੀ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਪੁਜਣ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਭ ਨਾਲੋਂ ਉਤਮ ਦੇ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦਾ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਵਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਉੱਤਮ ਪਦਵੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

(੨੨) ਪਿੰਗਲਾ ਵੇਸਵਾ ਦਾ ਉੱਧਾਰ

ਇਹ ਵੇਸਵਾ ਪਿੰਗਲਾ, ਜਿਸਦੇ ਜਰਨ ਦਾ ਭਰਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਚਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਅਜਮਲੁ ਪਿੰਗਲਾ ਨਾਭਾ ਕੰਧੁ ਗਏ ਗਏ ਕੰ ਪਾਸਿ।

ਅੰਧ ਦਗਹਿ ਨਿਸਰੇ ਹੁ ਕਿਉਂ ਨ ਚਹਿ ਰਵਿਦਾਸ॥੩॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੨੪)

ਇਹ ਬੀਰੀ ਹੀ ਸੁੰਦਰ ਤੇ ਵਾਗ-ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਮਾਹਰ ਵੇਸਵਾ ਸੀ। ਇਕ ਸੁੰਦਰਤਾ, ਦੂਜਾ ਗਾਉਣ, ਵਜਾਉਣ ਤੇ ਨਾਚ ਦੇ ਗੁਰੂ ਵਿਚ ਕਮਾਲ ਸੀ, ਕਿ ਇਸਦੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਕੌਣ ਨਾ ਗਾਵਾ? ਅੰਗਿ ਤਾਂ ਵਿਖੇ-ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਸ਼ਾਲਮ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਹਨ ਤੇ ਪੰਜਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਬਣਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵੇਸਵਾ ਆਪਣੀ ਸੀ ਕਿ ਇਸਨੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਵੀ ਲਈ ਪਰ ਉਸਤ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਅਖੀਰ ਨੂੰ ਕੰਗਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਆਪਣਾ ਗਾਉਣ ਵਜਾਉਣ ਦਾ ਇਸ ਦੇ ਪਾਸ ਜਾਦੂ ਸੀ।

ਦੇਸ ਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਵਾਨੀ ਸਮੇਂ ਤਾਂ ਇਹ ਇਸ ਪਾਸੇ ਗਈ ਤੇ ਲਗਾਤਾਰ ੨੫-੩੦ ਸਾਲ ਵਿਚ ਇਸਨੇ ਕਿਰਨਾ ਪੈਸਾ ਕਮਾਇਆ ਕਿ ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਪਨਵਾਨ ਹੋ ਗਈ ਪਰ ਪੈਸਾ ਕਮਾਉਣ ਵਲੋਂ ਅਸੀਂ ਵੀ ਮੁੜੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਇਹ ਜਿਨ ਇਹ ਕਿਤੇ ਨਾਚ-ਮੁਜਰਾ ਤੇ ਭੰਗ-ਧੜੀਆਂ ਮਾਣ ਕੇ ਕਿਸੇ ਰਾਮ-ਦਰਬਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਪਰ ਨੂੰ ਆ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅੱਧੀ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਨੇੜੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਿਲਾ ਦੇ ਚੱਲੇ ਸੌਣੀ ਦਾ ਭੋਰਾ ਸੀ। ਉਹੋ ਭੋਰਾ ਹੀ ਪੁੱਖ ਜਨ ਜੰਗਤ ਲਈ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਮਾਰਥ ਪਾਸੇ ਦਾ ਤਾਂ ਮਿਲਾਨ ਹੀ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਸੌਣ ਦੀ ਸੰਗਤ ਦਾ ਖੇਮਾਲ ਹੀ ਕੀਤੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਅੱਜ ਹੋਣ ਨੇ ਹੀ ਕੰਠੀ ਚਿਕੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਪੁਰਖਲੇ ਕੀਤੇ ਕੰਠੀ ਚੰਗੇ ਕਾਮ ਜਾਗ ਪਏ। ਗੁਰਦਾਸੀ ਦਾ ਭੁਖਮਾਨ ਹੋ:

ਪੁਰਖ ਕਰਮ ਅੰਕੁਰ ਜਸ ਪੁਰਾਣੇ ਜੰਨਿਓ ਪੁਰਖੁ ਰਸਿਕ ਬੇਰਾਜੀ॥

(ਪੰਨਾ ੨੦੦)

ਜਿਸ ਢੇਢੇ ਵਿਚ ਨੇਡੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਸੰਤ ਜੀ ਕਾਹੇ ਰਹੇ ਸਨ, “ਇਸਤਰੀ ਦੀ ਬਲਿਆਣ ਕੇਵਲ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਇਸਤਰੀ ਭਾਵੇਂ ਹੋਰ ਅਨੇਕਾਂ ਕਰਮ-ਧਰਮ ਕਰੇ, ਸੇਵਾ ਕਰੇ, ਕੱਛ ਕਰੇ, ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮ ‘ਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਸਮਝ ਲਵ ਕਿ ਕੋਈ ਦੋਵੀ ਦੋਵਤਾ ਵੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉਸਦੀ ਕਲਿਆਣ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗੀ।”

ਪਿੰਗਲਾ ਵੇਖਾਵਾ ਨੇ ਵੀ ਹੁਰੀ ਜਾਂਦੀ ਨੇ ਖੜੇ ਕੇ, ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਇਹ ਸਾਰੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਸੁਣੀ, ਜੋ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਪੈਂਸ ਗਈ।

ਪਿੰਗਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਾਰੀ ਕਹਾਣੀ ਦੱਸ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਦਮਾਰਾ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼! ਇਹ ਦੱਸ ਕਿ ਮੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਕਿਵੇਂ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ?”

ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਭੰਗ ਵਿਚ ਰੋਹੀ ਹੋਏ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਉਸ ਬੀਬੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤੇ ਕਹਾ, “ਦੇਖ ਪੁੱਤਰੀ! ਤੇਰੀ ਕਲਿਆਣ ਵੀ ਨੂੰ ਸਾਕਦੀ ਹੈ।”

“ਉਹ ਵੀ ਦੱਸਣ ਦੀ ਫ਼ਿਯਾ ਕਰੇ?”

ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਪੁੱਤਰੀ! ਤੂੰ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨਾਂ ਦੇ ਸਿਆਲ ਛੱਡ ਦੇਹ।”

“ਕਿਉਂ ਜੀ! ਫਿਰ ਮੈਂ ਕੀ ਕਰਾਂ?”

ਮਹਾਂਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਸ, ਜਮ ਨੇ ਸੋਧਿਆ ਵੇਲੇ ਜ ਵੀ ਰੋਹੇ ਘਰ ਆ ਜਾਵੇ ਉਸਨੂੰ ਪਤੀ ਸਮਝ ਕੇ, ਉਸਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰ, ਪੂਰੀ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਵਾਂਗ ਉਸ ਨਾਲ ਵਰਤ, ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਇਸ ਤੋਂ ਮਗਰੋਂ ਘਰ ਵਿਚ ਨਾ ਆਉਣ ਦੇਈ।”

ਪਿੰਗਲਾ, ਬਹੁਤ ਅੱਛਾ ਬਹਿ ਕੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਘਰ ਨੂੰ ਚਲੀ ਆਈ।

ਦੁਤ-ਦੁਸਟੀ ਵਾਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਪਿੰਗਲਾ ਨੂੰ ਗੱਦੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਹੀ ਸੋਧਿਆ ਵੇਲੇ ਜੋ ਵੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆ ਜਾਂਦਾ, ਉਸਦੀ ਰੱਜ ਕੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੀ ਤੇ ਪੂਰੀ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮ ਵਾਲੇ ਸਭ ਅੰਗਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਿਭਾਉਂਦੀ। ਇਹ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਨੂੰ ਕਈ ਸਾਲ ਲੰਘ ਗਏ। ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਉਸਨੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਦੱਸੇ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਕਥਨਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਦੀ ਰਹੀ।

ਅਖੀਰ ਸੰਤਾਂ ਦੀ ਕੀਰਤੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਅਖਰੀ ਸਮਾਂ ਆ ਗਿਆ, ਭਾਵ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਆਪ ਇਕ ਚਿਰਧ ਮਾਦਰੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਕੇ ਸੋਧਿਆ ਵੇਲੇ ਉਸਦੇ ਘਰ ਆ ਗਏ।

ਪਿੰਗਲਾ ਉਸ ਚਿਰਧ ਨੂੰ ਪਤੀ ਜਾਣ ਕੇ, ਪੂਰੇ ਪਤੀਬ੍ਰਤਾ ਧਰਮ ਨੂੰ ਨਿਵਾਹਣ ਲੱਗੀ। ਚਿਰਧ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਮੇਂ ਤਕਲੀਫ਼ ਹੋ ਗਈ, ਭਾਵ ਦਸਤ ਲੱਗ ਗਈ। ਪਿੰਗਲਾ ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਘਬਰਾਈ ਨਹੀਂ, ਬੱਲੀ ਨਹੀਂ, ਮੱਥੀ ਪਤਨੀ ਵਾਂਗ ਚਿਰਧ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗ ਗਈ। ਵੈਖੜੇ ਤੇ ਥਾ ਸਾਫ਼ ਬਣਦੀ ਨਹੀਂ। ਜਿਸੇ ਚਿਰਧ ਵਿਚ ਹੀ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਲੇਖਾਈ, ਮਰ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਤੋਂ ਪਿਛੇ ਨਹੀਂ ਹਟੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਸ ਚਿਰਧ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਹੁਣ ਪਿੰਗਲਾ ਨੇ ਉਸ ਹਾਲ ਤਰੀ ਹੋਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਬੇਬੀਆਂ ਦਲੀਲਾਂ ਦੇ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ ‘ਤੇ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਰਹੀ।

ਉਸਨੇ ਚਿਖਾ ਚੁਣੀ, ਚਿਰਧ ਦੇ ਮਿਰਤਕ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਉਪਰ ਖੱਬੇ ਕੋਂ ਨਾਲ ਆਪ ਚਿਖਾ ਵਿਚ ਬੈਠ ਗਈ। ਅੱਗ ਲੱਗ ਗਈ, ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਉਹ ਸੰਤੋ ‘ਤੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਹੋ ਗਏ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਨਾਲ ਚਿਖਾ ਖੁਭਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਪਿੰਗਲਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਪਿੰਗਲਾ ਕੀ ਮੰਗਦੀ ਹੈ?”

ਪਿੰਗਲਾ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, “ਮੇਰੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀਉ! ਇਹੋ ਫ਼ਿਯਾ ਕਰੋ ਕਿ ਮੈਂ ਤੁਹਾਡੀ ਦਾਸੀ ਹੀ ਬਣੀ ਰਹਾਂ ਅਤੇ ਜੇਮਣ ਮਰਨ ਦਾ ਗੱਤ ਮੁੱਕ ਜਾਵੇ।

“ਡਬਾ ਅਸਤੁ” ਕਹਿ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਏ।
 ਪਿੰਗਲਾ ਹੁਣ ਚਹਾਤਣੀ ਬਣ ਗਈ ਤੇ ਬਾਕੀ ਉਮਰ ਉਸਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਗੁਜ਼ਰੀ।
 ਅਖਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਵੱਸੀ।
 ਇਸ ਪ੍ਰਸੰਗ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਹੋ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਸਿਖਰਨ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਰਾਹ
 ਰਹਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਅੰਤ ਸਮੇਂ ਸਾਡਾ ਵੀ ਉਦਾਰ ਹੋ ਸਕੇ।

(੨੩) ਭਗਤ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਜੀ

ਸਭ ਦੇ ਸਹੁਮ ਸਹੁਮ ਹੈ ਪਸਰਿਆ ਮਨਿ ਬੋਜਿਆ ਖਾਵਾਏ॥
 ਜਿਉ ਜਲ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੁਖਿਆ ਪ੍ਰਿਸਟਬੁਧੀ ਅਪੁਨਾ ਘਰੁ ਲੁਕੀ ਜਾਏ॥੬॥ (ਪੰਨਾ ੯੮੨)

ਇਸ ਕਥਾ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਮਹਾਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ:

ਚੱਲ ਰਾਜ ਦੇ ਦਿਲਾਏ ਦੀ ਇਕ ਹਿਆਸਤ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦਾ ਗਾਨਮ ਹੋਇਆ। ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦਾ ਪਿਤਾ
 ਸ਼ੁਧਰਮ ਮਹਾਰਾਮਾ ਦਾ ਸੇਵਕ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਮਾ ਦੇ ਵਾਕ ਨਾਲ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ
 ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਬਾਲਕ ਰਾਜਿਆ ਦਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਕਹਿ ਕੇ ਖੁਸ਼ ਹੋਇਆ
 ਜਾਵੇਗਾ। ਜਦੋਂ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋਵੇਗਾ, ਮਾਝਾ-ਪਿਛਾ ਸਦਰਗਦਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ, ਰਾਜ ਖੁੱਸ ਜਾਵੇਗਾ,
 ਫਿਰ ਛੱਡਾ ਹੋ ਕੇ ਪੁਲ ਰਾਜ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਲਵੇਗਾ, ਸ਼ੰਕਾਨ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਪਿਰਧ ਅਵਸਥਾ ਤਕ ਜੀਵਤ
 ਰਹੇਗਾ।

ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਹਿਣ ਨਾਲ ਰਾਜਾ ਅੰਦਰੋਂ ਚਿੰਤਤ ਹੋ ਗਿਆ ਮਰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਣ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿਚ
 ਅਭਿਆਗਤ, ਅਭਿਭੀਆ ਨੂੰ ਦਾਨ ਵੀ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਪੰਜ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦਾ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਕੰਤੂਹਲ
 ਦੇ ਰਾਜਾ ਨੇ ਚੜਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸ਼ੁਧਰਮ ਰਾਜਾ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ, ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੀ ਮਾਝਾ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨਾਲ
 ਸੜੀ ਹੋ ਗਈ। ਇਕ ਦਾਜੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਨੂੰ ਬਿਥੀਆਂ ਮਹਾਰਾਮਾ ਪਾਸ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਲੈ ਗਈ। ਦਸੀ ਨੇ ਸ਼ਹੀ
 ਕਰਾਈ ਮਹਾਰਾਮਾ ਨੂੰ ਦੱਸੀ, ਮਹਾਰਾਮਾ ਪਾਸ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੀ ਪਾਲਣਾ-ਪੋਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ। ਕੰਤੂਹਲ ਦੇ ਰਾਜਾ
 ਨੇ ਸ਼ੁਧਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਗ੍ਰਿਹਟਬੁਧੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਆਪ ਵਾਪਸ ਕੰਤੂਹਲਪੁਰ ਪੁੱਜ
 ਗਿਆ।

ਇਕ ਦਿਨ ਗ੍ਰਿਹਟਬੁਧੀ ਨੇ ਮਹਾਰਾਮਾ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਵਾਸਤੇ ਨਿਉਂਤਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਹਾਰਾਮਾ ਨਾਲ
 ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਵੀ ਗ੍ਰਿਹਟਬੁਧੀ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਪੰਗਤ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮਹਾਰਾਮਾ ਕੁੱਝ
 ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ, ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਵੱਲ ਦੇਖ ਕੇ ਮਹਾਰਾਮਾ ਹੱਸ ਪਏ, ਪਰ ਗ੍ਰਿਹਟਬੁਧੀ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਮੁਨੀਆਂ
 ਨੇ ਮੇਰੇ ਅੰਨ ਨੂੰ ਭੈੜਾ ਸਮਝ ਕੇ ਮੰਦਲ ਉਤਾਰਿਆ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਮਹਾਰਾਮਾ ਤੋਂ ਹੱਸਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਪੁੱਛਿਆ।
 ਤਦ ਰਿਝੀਆਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਸ ਬਾਲਕ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਪਰ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਵਿਚ ਇਹ ਆਪ
 ਦਾ ਜਮਾਤਾ (ਜਾਣੀ) ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਇਹ ਰਾਜਿਆ ਦਾ ਵੱਡਾ ਰਾਜਾ ਬਣੇਗਾ।

ਰਾਜੀ ਮਹਾਰਾਮਾ ਤਾਂ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਪਰ ਰਾਜਾ ਗ੍ਰਿਹਟਬੁਧੀ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕੁਝ ਮੰਤਰੀ
 ਅੰਦਰੋਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਸ਼ਾਬਤ ਕਰਨ ਜਿਨਾਦਰ ਹੋਇਆ। ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਹਾਵਿਉਣ ਦੀਆਂ ਸਕੀਆਂ ਸੋਝਣ
 ਲੱਗੀ। ਅੰਤ ਕੁਝ ਮੰਤਰੀ ਨੇ ਚੋਛਾਲਾ ਨੂੰ ਲਾਲਚ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਬਾਲਕ ਚੰਦ੍ਰਾਸ
 ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿਓ। ਚੋਛਾਲਾ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ।

ਹਿਸੀਆਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਸਾਲਗਰਾ। ਦੀ ਪੁਰਾ ਕਰਵਾਉਣੀ ਆਰੰਭ ਦਿੱਤੀ। ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਅੰਨੇ ਪਹਿਰ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਵਹੀ ਹਰੀ ਸਿਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗਾ। ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਡਿੱਖਾ ਕਰ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਸਿਰਨ ਦੀ ਦਾਰ ਖਸੀ, "ਜਿਹ ਅਨੁਸੂਚੁ ਨਾਥੁਰਿ ਕੀਜਿ ਆਪਿ ॥ ਸੇ ਤੈ ਲੀਨੇ ਜਗਤ ਨਾਥਿ ॥" ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਪ੍ਰੇਮ ਮਗਨ ਪ੍ਰੇਮਾ ਕਰਾਣੀ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਬਾਲਕਾਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਵਲਾ ਗਿਆ। ਚੰਡਾਲਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ। ਚੰਡਾਲਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ! ਅਸੀਂ ਤੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤੂੰ ਦੱਸ, ਤੈਰੀ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਤੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪੁਰੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਦਾ ਹੈ।" ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਕੁਝ ਨਾ ਚਿੰਤਾ, ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਾ ਉਸ ਵੇਲੇ ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦਿਓ।" ਇਹ ਆਖ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੇ ਸਾਲਗਰਾ। ਕੀਚਿਆ ਅਤੇ ਇਕਾਤ ਵਿਚ ਪੈਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਮਗਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਬਿਲਕਲ ਲੀਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਤਾਂ ਚੰਡਾਲਾ ਨੂੰ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਚੰਡਾਲਾ ਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਜਦਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਬਾਂ ਪੈਰ ਦੀ ਛੇਕੀ ਉਗਲ ਕੱਟੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੇ ਚੰਡਾਲਾ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਨ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਦੀ ਰਖਿਆ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਕੀਤੀ।

ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਮੰਤਰੀ ਕੁਲਿੰਦ ਨੂੰ ਹੀਚ ਕੁ ਪਿਤਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦਿੱਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ-ਰਾਜਾ ਜੀ, ਇਕ ਸਮੇਂ ਰਾਜਾ ਕੁਲਿੰਦ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਖਿਕਾਰ ਪੈਰਣ ਹਿਰਾ। ਤਦ ਉਸ ਅਸਧਨ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਜਿਥੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਇਨ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕਿੱਸਰ ਅਵਸਥਾ ਦੇ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਤੱਕ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਮੰਦਿਰ ਵਿਚ ਲੈ ਗਿਆ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪੁੱਤਰ ਬਣਾ ਲਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੁਲਿੰਦ ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰ ਕੋਰੀ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਪੁਰੀ ਮਨਾਈ ਅਤੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਲੋਕਵੰਦਾਂ ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਨ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ। ਪਾਪੀ ਨੂੰ ਸੱਚ ਕੇ ਰਾਜਾ ਨਾਮਿੰਦ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਜੋਤਰੀਆ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਇਹ ਬਾਲਕ ਰਾਜਿਆ ਦਾ ਮਗਨ ਪ੍ਰਭੂਪੀ ਰਾਜਾ ਬਣੇਗਾ ਅਤੇ ਪਰਜਾ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਵਿਚੋਂ ਕਰੇਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਮਾਂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਪਾਲਦੀ ਹੈ।"

ਰਾਜੇ ਨੇ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣੇ ਪੰਡਤਾਂ ਪਾਸੋਂ ਚਾਲਕ ਨੂੰ ਵਿਲਿਆ ਦਿਵਾਈ। ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਛੇਤੀ ਹੀ ਚੌਦਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਵਿਲਿਆ ਵਿਚ ਨਿਪੁੰਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਚੰਗਾ ਮਹਾਰਾਜ ਕਦਵਾ ਕੇ ਰਾਜ-ਤਿਲਕ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਦਾ ਰੋਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਧਣ ਲੱਗਾ। ਪਾਪੀਆਂ ਦੇ ਮਿਥਾਮਣ ਫੋਲਣ ਲੱਗੇ। ਇਕ ਰੰਗ ਦੂਸਟ ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭਵਿੱਖ ਕਰ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੇ ਉਸਦਾ ਇਲਾਕਾ ਵੀ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਲਿਆ। ਇਥੋਂ ਇਕਾਧਣ ਮਿਥਿਾਂ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਲੋਕਾਂ ਕਲ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਕਰਵਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਸਭ ਪਰਜਾ ਸੁਖੀ ਜੀਵਨ ਬਣੀਤ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਇਕ ਦਿਨ ਕੁਲਿੰਦ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਬੇਟਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮਹਾਂ-ਦੇਵਕੀ ਰਾਜਾ ਸਾਹੋਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੋਣਾ ਲੇਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ ਮੈਨੂੰ ਵੀਹ ਪਿੰਡਾਂ ਦਾ ਰਾਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਉਸਨੂੰ ਹੁਣ ਵੀ ਹੋਣਾ ਹੋਜਣੀ ਯੋਗ ਹੈ।" ਪਿਤਾ ਦੇ ਹਕਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰ ਕੇ ਬਿਨੋਦ ਮੰਤਰੀ ਪਾਸੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਦਸ ਗੁਣਾ ਵਾਧਾ ਧਨ ਰੱਖਿਆ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਾਧੂ ਧਨ ਵੇਚ ਕੇ ਰੋਗਾਨ ਹਟਿਆ ਅਤੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਸ ਵਾਰ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਾਧੂ ਧਨ ਕਿਉਂ ਲਿਆਏ ਹੈ? ਬਿਨੋਦ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਰਾਜਾ ਜੀ! ਕੁਲਿੰਦ ਰਾਜੇ ਨੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਲੱਭੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਬਾਂ ਰਾਜਾ ਬਾਧਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਪਰਜਾ ਪਾਸੋਂ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਵਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਮਮਲਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵਾਧੂ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੇ ਇਕ ਭਾਖਾਈ ਰਾਜਾ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕੇ ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿਚ ਮਿਲਾ ਲਿਆ ਹੈ।"

ਮਹਾਂ-ਵਾਖਣਾ ਸੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਨੇ ਉਸਦੇ ਨੁਬਾ ਮੰਤਰੀ ਸਭ ਬਲ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਨਦ

ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਇਹ ਭੈ ਉਪਜ ਪਿਆ ਕੇ ਸ਼ਾਇਦ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਸਾਡਾ ਦਿਲਾਸਾ ਜਿੰਨੇ ਕੇ ਵੀ ਆਪਣੇ ਹਾਜ਼ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਵੇਗਾ। ਉਹਨਾਂ ਛੱਜਾ ਸਮੇਤ ਚੁਪ-ਚਾਪ ਕੁਲਿੰਦ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹਾਈ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਅਤੇ ਕੁਲਿੰਦ ਨੇ ਦੋ ਆਦਰ-ਜਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਪ੍ਰਿਯਟੁਬੀ ਨੂੰ ਜੀ ਆਇਆਂ ਆਪਿਆ। ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਬਿਜਵਾ ਕੇ ਪ੍ਰਿਯਟੁਬੀ ਨੇ ਕੁਲਿੰਦ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖਾਸਾਂ ਪਾਈਆਂ ਕਿ ਤੂੰ ਇਸ ਜਾਂਗਲੀ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਸਿਨਾਂ ਮੇਰੀ ਸਲਾਹ ਦੇ ਰਾਜ ਸਿੰਘਸਣ ਕਿਉਂ ਦਿੱਤਾ?

ਪ੍ਰਿਯਟੁਬੀ ਨੇ ਬੁਝ ਮੰਤਰੀ ਨਾਲ ਇਹ ਸਲਾਹ ਮਸਵਰਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਹੁਣ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਕਿਹੋਂ ਮਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ। ਚੰਨਾ ਨੇ ਕੁਟਲਨੀਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਕੋਮਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਇਕ ਪੰਜੂਕਾ ਦੇ ਕੇ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਹਿਰ ਫੇਲ ਦਾ ਲਿਖਿਆ ਹਵੇ, ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਰੱਜ ਦਿੰਦੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਜਹਿਰ ਦੇ ਕੇ ਮਾਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਇਹੋ ਹੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਪੰਜੂਕਾ ਲਿਖੀ ਗਈ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਖਿਖ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ, ਸਿਖ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਦੇ ਦੱਬੀ ਹੀ ਭੱਜੀ ਗਈ।

ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਮਿੱਤਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਸਰਾਸਰ ਸ਼ਾਇਦ ਵਾਲਾ, ਸੱਤ-ਸੁਭਾਅ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਹਰਨਾ ਸ਼ਾਥ ਕੇ ਰਾਗ-ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਰਹਿਤ ਵਾਲਾ, ਜਿਸ ਦੀ ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਬੋਟ ਬਿਲਕੁਲ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਨੰਦ ਮਹਾਨ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਪੰਜੂਕਾ ਲੈ ਕੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਨਗਦ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਕੁੱਝ ਸਮਾਂ ਆਰਾਮ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਰਾਜੇ ਦੇ ਬਾਗ ਵਿਚ ਠਹਿਰ ਗਿਆ। ਆਦਮ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਨੌਦਰ ਆ ਗਈ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਜੇਬ ਵਿਚੋਂ ਪੰਜੂਕਾ ਨਿਕਲ ਕੇ ਬਾਹਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਈ।

ਪੁਤ੍ਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ

ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਇਕ ਅਨੰਧੀ ਬੇਭ ਰਜੀ। ਪ੍ਰਿਯਟੁਬੀ ਦੀ ਕੰਨਿਆ 'ਬਿਖਿਆ' ਬਾਗ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਸੱਭਿਆਂ ਸਮੇਤ ਪੰਜ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਪੁੱਤਰ ਵੇਖਿਆ। ਬਿਖਿਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਨਿਬਰਾ ਕਰ ਲਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਇਸ ਯੁਵਕ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਪਤੀ ਬਣਾਵਾਂਗੀ। ਬਾਕੀ ਦੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਟੁਰ ਗਈਆਂ ਪਰ ਬਿਖਿਆ ਤਾਂ ਕੋਲੇ ਹੋਏ ਨਾਗ ਵਾਂਗੂੰ ਉੱਧੇ ਹੀ ਖੜੀ ਰਹੀ। ਉਸਨੇ ਪੰਜੂਕਾ ਵੱਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹੀ, ਤੁਰੰਤ ਆਪਣੀ ਅੰਗ ਨਾਲੋਂ ਕੱਜਲ ਉਦਾਰ ਕੇ ਬਿਖ ਬਖ਼ਤ ਦਾ ਬਿਖਿਆ ਸਬਦ ਸੁਚੇਤ ਢੰਗ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਚਾਨਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾਂਦਾ। ਫੁਰਕੀ ਨਾਲ ਇਹ ਕੰਮ ਕਰ ਕੇ ਪੰਜੂਕਾ ਉੱਧੇ ਹੀ ਰੱਖ ਕੇ ਚੁਪ ਚਾਪ ਆਪਣੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਨਾਲ ਜਾ ਰਲੀ।

ਜਦੋਂ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਜਾਗਿਆ ਉਸਨੇ ਪੰਜੂਕਾ ਆਪਣੀ ਜੇਬ ਵਿਚ ਪਾਈ ਤੇ ਰਾਜ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜਾ ਤੇ ਵਰਥਨ ਦੀ ਅਗਿਆਨ ਨਾਲ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ। ਚੰਨਾ ਇਕ ਸਜੇ ਨੂੰ ਗੁਰਜ ਬੁਝ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੰਜੂਕਾ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਰੁਣਾਈ। ਪਰ ਵਿਚ ਸਭ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ ਬਹੁਤ ਸਜ-ਧਨ ਨਾਲ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਦਾ ਵਿਆਹ ਬਿਖਿਆ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਆਹ ਹੋ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਬਿਖਿਆ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਪੰਜੂਕਾ 'ਤੇ ਲਿਖੇ ਸਬਦ ਬਿਖ ਨੂੰ ਬਦਲ ਕੇ 'ਬਿਖਿਆ' ਮੈਂ ਹੀ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਹਜ਼ੀ ਦੱਸ, ਤੁਹਾਡੇ ਨਾਲ ਮੇਰੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਕੀ ਵੈਰ ਹੈ? ਹਰੀ ਭਗਤ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਸਾਡਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਵੀ ਮਨ ਵਿਚੋਂ ਸਭ ਵਿਚਾਰਾਂ ਛੇਡ ਕੇ ਭਰਾਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹੁ। ਬਿਖਿਆ ਅਤੇ ਚੰਦ੍ਰਾਮ ਦੀ ਜਾਦੀ ਸ਼ਰਨ ਦੀ ਪੰਜੂਕਾ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਦੂਰ ਰੱਖ ਰੱਜ ਦਿੱਤੀ।

ਪ੍ਰਿਯਟੁਬੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਪੰਜੂਕਾ ਪੜ੍ਹੀ ਤਾਂ ਉਹ ਗਸ ਖਾ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਬੁਝ ਮੰਤਰੀ ਨੇ

ਮੰਗ ਵਿਚ ਪਾਵੀ ਪਾਇਆ, ਪੰਪਾ ਬੋਲਿਆ, ਕੁੰਝ ਸਮੇਂ ਪਿਛੇ ਹੋਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਆਂਦਾ। ਕੁੰਝ-ਵਸ ਹੈ ਕੇ ਪ੍ਰਿਸਟਭੁਧੀ ਨੇ ਕੁਲਿੰਦ ਨੂੰ ਫੈਦ ਕਰ ਲਿਆ, ਸਾਹਾ ਸਾਮਨਾ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਬਾ ਆਪਣਾ ਇਕ ਹੋਰ ਦੁਹ ਨਿਕਕਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁਤ ਕਾਪੁਲੀ ਕਾਪੁਲੀ ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਅਪਭਿਆ। ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਵੀ ਪਿਤਾ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ। ਸਭ ਮੰਤਰੀਆਂ ਤੇ ਨਹ ਨਾਚੀਆਂ ਨੇ ਵਧਾਈਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕੁੰਝ ਚਿਤ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਸਟਭੁਧੀ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ, ਪਰ ਅੰਤਿ ਅੰਦਰ ਦਾ ਕੁਸੋਸ ਬਾਹਰ ਆ ਗਿਆ। ਬਿਨਾਂ ਕਾਰਨ ਹੀ ਲੋਕਾਂ ਤੋਂ ਨਾਨੀਚਰਜ ਕਰਦਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਕ ਬਹੁਤ ਚਿੰਤਾਮੂਰ ਹੋਏ ਹਾਜ਼ੇ ਦਾ ਬਿਕਰਾਲ ਰੂਪ ਤੱਕ ਕੇ ਪਰਜਾ ਸਹਿਮ ਰਈ।

ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਕੱਲਿਆਂ ਕਰ ਕੇ ਸ਼ਹੁਰ ਇਕਕਾ ਦਿੱਤੀਆਂ, ਪਰ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਪੱਕੁਕਾ ਕੱਢ ਕੇ ਵਿਖਾਈ ਕਿ ਮੈਂ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤਦ ਪ੍ਰਿਸਟਭੁਧੀ ਆਖਣ ਲੱਗਾ, “ਬੇਟਾ ਮਦਨ! ਫੇਰਾ ਕੋਈ ਕਸੂਰ ਨਹੀਂ, ਮੇਰੇ ਦੀ ਲੋਖ ਚੁੱਟੇ ਹਨ।”

ਪ੍ਰਿਸਟਭੁਧੀ ਨੇ ਇਕੱਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਭੁਭੁਖ ਮਿਰੀ ਨਾਲ ਪੁੱਠੀ ਹੋਂਦ ਹੁੰਦੀ ਕਿ ਫ਼ਾਵੇਂ ਮੰਗੀ ਪੀ ਰੰਗੇ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਮੈਂ ਦਿਲ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਰੱਖ ਕੇ ਭੱਲ ਲਵਾਂਗਾ ਪਰ ਮੈਂ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਵੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ। ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਵੱਡਾਨਾ ਨੂੰ ਸੌਂਦਿਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਾੜਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਨਾਲ-ਹਫਾਮ ਨਿਕਲੋ। ਪੇਸੇ ਲੋ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਹੀ ਭੱਲ ਆਏ। ਚੰਭਾਲਾਂ ਨੇ ਮੁਆਫ਼ੀ ਮੰਗੀ, ਭਰਲੇ ਕੱਢੇ। ਤਦ ਰਾਜਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਬੇਡਾਲੇ! ਹੁਣ ਤੁਕਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਸਫੇਰੇ ਜਿਤਣਾ ਵੇਚਾ ਆਵੇ ਬਿਨਾ ਢਿੱਲ-ਮੱਠੀ ਕੀਤਿਆਂ ਉਸਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣਾ। ਜੇਕਰ ਇਸ ਵਾਰ ਤੁਸੀਂ ਧੰਨਾ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਬਾਲ-ਜੱਦੇ ਸਮੇਤ ਤੁਹਾਡਾ ਪਾਣ-ਸੰਚਾ ਪੀੜਿਆ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੰਡਾਲ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਪ੍ਰਿਸਟਭੁਧੀ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਪਾਸ ਭੁਲਾ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਬੇਟਾ! ਸਾਡੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਗੱਤ ਹੈ ਕਿ ਵਿਆਹ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਪੁਰਖ ਦੁਰਗਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਸੁਖੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਦੁਰਗਾ ਮੰਦਰ ਨਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਮਹਾਂ-ਦੁਖੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਲੜਕੇ ਉੱਠਣਾ ਅਤੇ ਪੂਜਾ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਲੈ ਕੇ ਪੂਜਾ ਕਰ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਣਾ।” ਪ੍ਰਿਸਟਭੁਧੀ ਫ਼ਤਹਿਮੰਤਰ ਵਚ ਕੇ ਪੁਸ਼ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਅਤੇ ਜੋਤਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਕਹੇ ਸਦਾ ਦਾ ਪੱਥਰ ‘ਤੇ ਪੁੱਟ ਪੈਣ ਜਿੰਨਾ ਵੀ ਨਲਰ ਨਾ ਹੋਇਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ‘ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਪ੍ਰਿਸਟਭੁਧੀ ਤੋਹਾ ਜਮਾਤਾ (ਜਵਾਈ) ਹੋਵੇਗਾ, ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਾ ਆਈ। ਤੀਮਰੀ ਵਾਰ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਮਰਵਾਉਣ ਦੀ ਧੋਤੀ ਚਾਲ ਰਚ ਲਈ। ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਜਿਸਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੈਰ, ਸਦਾ ਸਾਡ-ਚਿਤ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਸਮਦਰਬੀ ਸੁਰਾਖ ਵਾਲਾ, ਮੰਦਰ ਵਿਖੇ ਦੁਰਗਾ ਦੀ ਪੂਜਾ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਪੁਸ਼ ਦੇ ਹੱਥ ਨਿਮਾਧੇ ਹਨ। ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਦੇ ਹਾਜ਼ੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਦਾ ਸੁਅੰਬਰ ਰਚਿਆ। ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਉਸ ਸੁਅੰਬਰ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸੀ। ਹਾਜ਼ੇ ਨੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਬਾਬਤ ਪੁੱਛ-ਗਿੱਛ ਕੀਤੀ। ਤਦ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਰਾਜਾ ਜੀ! ਮੇਰੇ ਡਰਵਾਈਏ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ ਮੰਗ ਨਾਲ ਬਨਸਪਤੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ, ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਤਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗੂੰ ਗੁਣ ਗਿਣੇ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦੇ। ਹਿਆਨੀ ਪੁਰਸ਼ ਵਾਂਗੂੰ ਐਹੁਦ ਕੱਢੀ ਨਹੀਂ।” ਹਾਜ਼ੇ ਦੀ ਪੁੱਤਰੀ ਨੇ ਵੀ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਵਾਉਣ ਦਾ ਸੋਕਲਪ ਪੁਰਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਹਾਜ਼ੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਭੇਜ ਚਾਲ ਵਾਲੇ ਪੈੜਿਆਂ ਦਾ ਰਧ ਦੇ ਕੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਨੂੰ ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ। ਜਦੋਂ ਆਪਣੇ ਨਗਰ ਪਾਸ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਤਤਕਸਾਰ ਦਾ ਵੇਲਾ ਸੀ। ਅੱਗੇ ਇਕ ਮਾਮੂਲੀ ਰਾਹ ‘ਤੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਨਿਲ ਗਿਆ। ਦੋਵੇਂ ਰਧਾਂ ਤੋਂ ਉਤਰ ਕੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਮਿਲੇ। ਦੋਨਾਂ ਵਿਚ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਹੋਈ। ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਦੇ ਹਾਜ਼ੇ ਵਲੋਂ ਮੇਰੇ ਜਾਣ

ਕਾਹਨ ਪੁੱਜਾ ਹਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਭਰਾਨੂੰ ਹਟੇ ਹੀ ਸੌਂਦਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਨੇ ਬਿਨੈ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈਂ ਦੁਰਗਾ ਮੰਦਰ ਵਿਚ ਪੂਜਾ ਫਾਹਾਨੇ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹਾਂ।

ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਚੰਦ੍ਰਾਸ! ਤੂੰ ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਵਾਲਾ ਰਸ ਨੈ ਕੇ ਚੱਲ, ਮੈਂ ਰੋਹੇ ਵਾਲਾ ਰਸ ਲੈ ਕੇ ਦੁਰਗਾ ਮੰਦਰ ਪੂਜਾ ਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹਾਂ।” ਜਦੋਂ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਚੰਡੀਕਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਪੁੱਜਾ ਤਾਂ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਚੰਡਾਲਾਂ ਨੇ ਉਸਦਾ ਸਿਰ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ। ਲਿਬੜੀਆਂ ਤਲਵਾਰਾਂ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਮਹਿਆ ਸਮਝਿਆ ਅਤੇ ਚੰਡਾਲਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਧਨ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਕਰਕੇ ਹੋਈ। ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਉਸਦੀ ਮੌਤ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੂੰ ਕਦੀ ਵੀ ਕੀਤੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ।

ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਵਿਚ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਦਾ ਵਿਆਹ ਭੜੀ ਸਜਾ-ਧਨ ਨਾਲ ਹੋਇਆ। ਵਿਆਹ ਪਿਛੋਂ ਰਾਜੇ ਨੇ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਵੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸੰਭਾਲ ਦਿੱਤਾ। ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਾਕੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਦੇ ਨਗਰ ਪੁੱਜਾ। ਦੂਤ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਜੀ ਆਏ ਹਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਲੋਧ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ, “ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਦੇ ਰਾਜੇ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਤਾਂ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਵਿਆਹ ਕੇ ਲਿਆਇਆ ਹੁਣਾ ਹੈ, ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਤਾਂ ਚੰਡੀ ਦੇ ਮੰਦਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ।” ਇਹ ਚਰਚਾ ਚੱਲ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆ ਕੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤਾ।

ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਦੀ ਖੇਤ ਨੂੰ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਹਰੇਰੇ ਵਿਚ ਫਸਿਆ ਹੁਣ ਕਾਹਨ ਕੀ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਸੀ? ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਤਾਂ ਪੱਛਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਤੂੰ ਤਾਂ ਚੰਡੀ ਮੰਦਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਗਿਆ ਸੀ? ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਚੰਡੀ ਮੰਦਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸਾਂ ਤਾਂ ਕਸਰੇ ਵਿਚ ਮੈਨੂੰ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਿਲੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੈਨੂੰ ਮਨਾਸ਼ੁਰ ਕਰਕੇ ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਆਪ ਮੇਰੀ ਥਾਂ ਚੰਡੀ ਮੰਦਰ ਪੂਜਾ ਕਰਨ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਪਾਸੋਂ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਦਾ ਚੰਡੀ ਮੰਦਰ ਜਾਣਾ ਸੁਣਦੇ ਸਾਰ ਹੀ ਮੁਰਛਤ ਹੋ ਕੇ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਿਆ। ਪਛਤੀ ਮੁਲਟ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਡਿੱਗ ਪਏ। ਮੰਡਰੀਆ ਪੰਥਾਂ ਵੱਲਤਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾਣੀ ਪਾਇਆ ਤਾਂ ਉੱਚ ਸਮੇਂ ਪਿਛੋਂ ਹਾਏ ਹਾਏ ਕਰਦਾ ਭਾਜਾ ਹੋਇਆ ਵਿਚ ਆਇਆ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਲੱਗਾ, “ਚੰਦ੍ਰਾਸ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਸਰਵਾਉਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਹ ਕੀਤਾ ਸੀ; ਉਸਦੀ ਸਜਾ ਮੈਨੂੰ ਮਿਲੀ।” ਫੇਰਾ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਚੰਡੀਕਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਵੱਲ ਜਾਣਾ, ਪਿਛੋਂ ਪਿਛੋਂ ਅਸੀਰ, ਵਜੀਰ, ਗਣੀਆਂ ਅਤੇ ਸਾਰਾ ਪਵਾਹ ਵੀ ਰੋਂਦੇ ਹੁਰਲਾਉਂਦੇ ਚੰਡੀਕਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਵੀ ਪੁਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦਾ ਚੰਡੀਕਾ ਦੇ ਮੰਦਰ ਪੁੱਜ ਗਿਆ।

ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਮੌਲਿਆ ਪਿਆ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਅਤੇ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ। ਸ਼ਭ ਉੱਚੀ-ਉੱਚੀ ਧਾਹਾਂ ਮਾਰ ਕੇ ਹੋਂਦ ਲੱਗੇ। ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਚੰਡਾ ਕੁਰਲਾਉਂਦਾ ਆਪਣੇ ਲੱਗਾ, “ਭੇਟਾ ਮਦਨ! ਮੇਰੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ ਤੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਮਿਲਿਆ?” ਗਣੀਆਂ ਦੇ ਵੇਣ ਕੀਰਨੇ ਸ਼ਭਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਮੌਤ ਦਾ ਦੁਖਦਾਈ ਅਸਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਸਭ ਲੋਕ ਪ੍ਰਕਾਰਨ ਲੱਗੇ ਕਿ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਦੇ ਪਾਪਾਂ ਕਾਰਨ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋਈ। ਰਾਜੇ ਨੂੰ ਭਰਤ ਫਿਰਕਾਰਾਂ ਤੇ ਲਾਹੜੇ ਪਈਆ। ਪੁੰਡਰ ਦੀ ਮੌਤ ਦਾ ਦੁਖ, ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਔਰਤਾਂ ਹੋ ਜਾਣ ਦਾ ਦੁਖ, ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪਈਆਂ ਫਿਰਕਾਰਾਂ ਦਾ ਦੁਖ, ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਫਲ (ਨਰਕ) ਛੋਹਣ ਦਾ ਦੁਖ, ਭਗਤ ਨਾਲ ਸਾਹਮਾਧ ਵੇਰ ਕਰਨ ਦਾ ਦੁਖ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ ਅਪਕੀਰਤੀ ਫੈਲਣ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨਾਲ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਮਨ ਹੀ ਮਨ ਦੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਪੀੜਤ ਹੋਣ ਲੱਗਾ। ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਦੀ ਪੁੰਜਰੀ ਬਿਖਿਆ ਵੀ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਮੁਰਛਤ ਹੋ ਕੇ ਡਿੱਗ ਪਈ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਪਾਣੀ ਪਿਲਾਇਆ, ਸਾਥਧਾਨ ਹੋਈ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਚੰਦ੍ਰਾਸ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਢਹਿ ਪਈ ਅਤੇ ਵੈਰਾਗ-ਮਦੀ ਵੇਗ ਵਿਚ ਹੀ ਨਿਜਾਨ-ਪੁਰਵਕ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗੀ, “ਓ ਸ਼ਾਂਤਿਕਾਰਯੋਗ ਪਤੀ

ਜੀ। ਆਪ ਸੋਚ ਪੁੱਛ ਪੜ੍ਹ ਦੇ ਸੋਚੋ-ਸੁਚੇ ਕਰਾੜ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਜੀ ਕਿ ਜੁਹਾਏ ਸਰੂਹੇ ਦਾ ਘਰ ਅੱਗੇ ਵਾਸਤੇ ਵਸਦਾ ਰਹਿ ਜਾਏ," ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਵੀ ਤਾਂ। ਨਾਲ ਕੇਰੇਸ਼ ਪਿਆ ਦਮ ਤੋੜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ।

ਸਿਖਿਆ ਦੀਆਂ ਸੋਨਤਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਨਿਰਦੋਸ਼ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੌਰ ਕਾਰਨ ਭਗਤ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਜੀ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਦੁੱਖ ਗਿਆ। ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਜੀ ਪੜ੍ਹ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਨ ਵਿਚ ਜੁੜ ਗਏ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਸ ਹੋਏ ਚੌਥੇ ਪਹਿਰ ਪੜ੍ਹ ਜੀ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੇ ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਦੇਣਾ ਨੂੰ ਮੁੜ ਜਿਉਂਦੇ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਸਰ ਲੋਕਾ ਨੇ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾਸ਼ਕਾਰਾ ਕੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜੋ ਜੋ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਭੂ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗ ਪਏ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੇ ਵੀ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪਾਦਮਾਸ ਈਰਖਾ ਕਰਨ ਅਤੇ ਘਰ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਮੁਹਾਫ਼ੀ ਮੰਗੀ।

ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੇ ਭਾਜ-ਭਾਗ ਦਾ ਕੀ। ਮਦਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸੋਪ ਦਿੱਤਾ। ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਜੀ ਸਿਖਿਆ ਨੂੰ ਨਾਲ ਲੈ ਕੇ ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਪੁੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਕੁਲਿੰਦ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਦ ਲਿਆ। ਕੰਡੂਹਲਪੁਰ ਵਿਚ ਖਰਮ ਦਾ ਰਾਜ ਸਥਾਪਤ ਕੀਤਾ। ਸਰ ਉਥ-ਨੀਚ ਨੂੰ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦਿੱਤਾ ਕਰਵਾਈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ ਨੇ ਭਗਤ ਨਾਲ ਵੇਰ ਕਮਾਇਆ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਨੁਕਤੀ ਲਾਭੀ, ਆਪਣਾ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਾਸ ਕਰਵਾਇਆ, ਸੌਰ ਦੀ ਸਜਾ ਮਿਲੀ, ਸਾਰੀ ਖਰਜਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਨੂੰ ਦੁਖੀ ਕਰਵਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਕਦੇ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਤੋੜ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਪੜ੍ਹ ਜੀ ਉਸ ਵੇਲੇ ਦੁਖੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦ ਕੋਈ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਦਖੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਦੋਂ ਸੁਖੀ ਹੋਏ ਹਨ ਜਦੋਂ ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਭਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸੁਖ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਜੀ ਅਨੇਕਾਂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੇ ਸੁਖ ਬਖਸ਼ਦੇ ਹਨ। ਜਿਸ 'ਤੇ ਉਹ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਾ ਜੀ ਮੋਹ ਕਰਦੇ ਹਨ ਉਸਦੀ ਚੰਦ੍ਰਹਾਸ ਵਾਂਗੂੰ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੋਖਿਆ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਦਸਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ:

ਸੰਤਨ ਦੁਖ ਪਾਏ ਤੇ ਦੁਖੀ॥ ਸੁਖ ਪਾਏ ਸਾਹੁਨ ਕੇ ਸੁਖੀ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੪)

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਸਦਾ ਸੁਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ:

ਨਿਮਿ ਬਾਸੁਰ ਨਬਿਅਤੁ ਬਿਨਾਸੀ ਰਵਿ ਸਮੀਅਰ ਬੇਨਾਧ॥

ਗਿਰਿ ਰਸੁਧਾ ਜਲ ਪਟਨ ਜਾਇਗੀ ਇਕਿ ਸਾਧ ਬਚਨ ਅਟਲਾਧਾ॥੧॥

ਅੰਗ ਬਿਨਾਸੀ ਜੋਰ ਬਿਨਾਸੀ ਇਨਕਸ ਸੋਰ ਬਿਨਾਧ॥

ਦਾਦੇ ਬਿਨਾਸੀ ਮਟਿਰਿ ਬਿਨਾਸੀ ਇਕਿ ਸਾਧ ਬਚਨ ਨਿਰਚਲਾਧਾ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੦੪)

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨ, "ਹੇ ਪ੍ਰਿਸ਼ਟਬੁਧੀ! ਇਹ ਬਾਲਕ ਤੇਰਾ ਜਜ਼ਬਾ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਮਹਾਨ ਰਾਜਾ ਬਣੇਗਾ," ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹੋਏ। ਸੋ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਬਚਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਸਮਝਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਫ਼ਾਣੀ ਬਿਲਕੁਲ ਸੱਚ ਹੈ। ਸਰਧਾ, ਪਿਆਰ ਤੇ ਸ਼ਿਕਾਨ ਨਾਲ ਹਰ ਕੁੱਝ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਦਾਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਜੋੜਿ ਜਾਣ ਕੇ ਦਫ਼ਤਰ ਬਰਨ ਨਾਲ ਰਾਗ-ਰੋਸ ਤੋਂ ਸਰਬ ਨੂੰ ਉੱਪਰਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਲਕਾਣ ਖੁਦ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੀ "ਪੁਰਨ ਜੋਤ ਜਗੀ ਪਾਟ ਹੈ" ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ ਚਾਨਣ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(੨੪) ਭੀਲਣੀ

ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਹਰਿ ਜਪਤਿਆ ਉਤਮ ਪਦਾਰੀ ਪਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ ੨੩੩)

ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੀ ਪਾਈ ਅਖੌਤੀ ਜਾਤ-ਬੰਢ ਦਾ ਹਿਆਣੇ ਪੁਰਜਾਂ ਨੇ ਪੰਥਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੰਢ ਅਨੁਸਾਰ ਰੰਗਾਲਾ ਨਾਲੀ ਦੀ ਛੋਟੀ ਜਾਤ ਭੀਲ ਗਈ ਹੈ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ (ਪੰਤਰੀ, ਬਾਹਾਣ, ਸੁਦਰ, ਵੈਥ) ਸਹੁ ਨੂੰ ਮੱਖਾ ਹੈ। ਪਰ ਬਾਹਾਣਾ ਦੇ ਭੇਲੇ ਇਥੋਂ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀ ਕਿਸੇ ਜੋਰ ਦੀ ਤਰੀਕੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਚੀਕਦਾ ਦੀ ਅੰਗ ਵਿਚ ਸੁਕਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ-ਨਿਯਮ ਨਾਲ ਹਰ ਜਾਤ ਵਿਚ ਹਰਗ ਪੈਣਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਰਧਣਾ ਸਮੇਂ ਮੂੰਹ ਦੀ ਬਾਣੀ ਪਈ।

ਇਥੋਂ ਹੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਜਮੇਂ ਇਕ ਸ਼ਬਰੀ ਭੀਲਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਵਿਆਹੀ ਗਈ ਤਾਂ ਪਲੜੀ ਦੀ ਸੰਦਰਭਾ ਚਾਹੁਣ ਵਾਲਾ ਪਤੀ ਉਸ ਨੂੰ ਕਰੂਪ ਜਾਣ ਕੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਛੱਡ ਆਇਆ। ਇਕੱਲੀ ਔਰਤ ਸ਼ਬਰੀ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪਤੀ ਨੂੰ ਲੱਭਦੀ ਰਹੀ। ਵਿਜੇਗ ਵਿਚ ਰੋਂਦੀ ਰਿਹੀ। ਪਰ ਪਤੀ ਤਾਂ ਆਪਾ ਹੀ ਉਸਨੂੰ ਤਿਆਗ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ। ਵਿਜੇਗਤ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਅੰਤ ਵਿਚਾਰ ਆਈ ਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਕੋਂ ਕਿਲਾ ਉਸਦਾ ਕੋਈ ਆਸਰਾ ਨਹੀਂ। ਪਤੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਡਿਊਆਰ ਗਿਆ।

ਮਨ ਨੂੰ ਧੌਰਜ ਦੇ ਕੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਜੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਮਨ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਪੰਪਾ ਨਾਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਠੇਠਾ ਲਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਸਰੋਵਰ 'ਤੇ ਸਿਖੀ ਰਪੰਸਵੀ ਬਾਹਮਣ ਇਧਾਨਨ ਕਰਨ ਅਤੇ ਜਲ ਚੁਕਦ ਲਈ ਆਇਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਉਸਦੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਤਮਾ ਦੀ ਤੁੱਛ ਜੇਠਾ ਕਰਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ। ਜਿਸ ਰਸਤੇ ਰਿਸ਼ੀ ਮਨੀ ਆਉਂਦੇ, ਉਸ ਰਸਤੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਦੀ ਬਾਬੂ ਹੋਰ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇਂਦੀ ਅਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚੋਂ ਸਾਡ-ਸੁਥਰੀ ਮਿੱਟੀ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਕਰਤਨ ਆਇ ਸਾਡ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰੱਖ ਆਉਂਦੀ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਸੋਚਾ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਪਰ ਮੁਰਖ ਬਾਹਮਣ ਸਮਝਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਭੀਲਣੀ ਸ਼ਬਰੀ ਸਾਡੀ ਰਪੰਸਵੀ ਵਿਚੋਂ ਰਿਸਾ ਲੈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ ਅਤੇ ਖੁਰਦ ਕੱਟਿਆ।

ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਇਕ ਭੀਲਣੀ ਨਾਲ ਹੀ ਅਜਿਹਾ ਛੇੜਾ ਵਢੀਹ ਨਹੀਂ ਵਹਿਦਿਆ, ਸਗੋਂ ਅਨਹਿਤ ਨੇਕ-ਪੁਰਜਾਂ ਨਾਲ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚ ਛਾ ਕੇ ਆਪ ਵੀ ਚੌਰਾਖਾ ਦੀ ਅੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਤੰਗ ਕੀਤਾ। ਅਭਿਮਾਨ ਚਾਹੇ ਜਾਤ ਦਾ ਟੋਢੇ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਵਡਿਆਈ ਦਾ, ਜਿਹ ਇਨਾਮੀਅਤ ਨੂੰ ਮਿਆਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖਾਂ ਨਫ਼ਰਤ ਹੀ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਨੇਕ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਜਦੋਂ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਦੇ ਗੱਭ ਵਿਚ ਫਸੇ ਮੁਰਖ ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲੀ ਕਰਤੂਤ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਨਰਾਜ਼ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ, "ਮੁਰਖੋਂ! ਚੌਰਾਖਰ ਨੂੰ ਜਾਤ-ਪਾਤ ਪਿਆਰੀ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਤਾਂ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਗਜੀ ਦਾ ਮੁੱਲ ਪੈਦਾ ਹੈ। ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸੁੱਲ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਵੋਂ ਬਚਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹੋ ਤਾਂ ਕੁਰਨ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿਓ।"

ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨੀਆਂ ਨੇ ਸ਼ਬਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ। ਸ਼ਬਰੀ ਦੇ ਗੋਠੇ ਸੱਟਾਂ ਕਾਰਨ ਝੁਪਦੇ ਮਨ, ਸਗੋਂ ਲਗੂ ਲੁਹਾਟ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਮਿੱਠੀਆਂ ਚਰਿੱਤੀ ਮੰਨੇਗ ਰਿਸ਼ੀ ਜੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਈ। ਮਰੇਗ ਰਿਸ਼ੀ ਦਾ ਜਨਮ ਭਾਵੇਂ ਉੱਚੀ-ਜਾਤ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਪਰ ਉਹ ਜਾਤ-ਅਭਿਮਾਨ ਦੇ ਬੰਧਨ ਤੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਾਬਨਾ ਜੀਵਾ ਅੰਦਰ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਜਾਤ ਭੰਡਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਚਾਟ ਬਾਹਾਣਾ ਵੱਲ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ, ਮੇਰੇ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਤੋਪੜੀ ਬਣਾ ਲੈ ਅਤੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਜਾਪ ਪ੍ਰਮਾ-ਪੂਰਵਕ ਕਰੀ ਜਾਪ।"

ਇਥੋਂ ਸ਼ਬਰੀ ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਦਿਆ ਸੁਖ-ਪੁਰਵਕ ਲੱਖ ਗਿਆ। ਕੁਦਰਤ ਨਹੀਂ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਚਲੀ ਸ਼ਬਰੀ ਨੂੰ ਜਾਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਖਾਹ-ਖਾਹ ਤੰਗ ਕਰਨ। ਪਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਨਾਲ ਇਕ ਹੋਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ਤੰਗ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਦੁੱਖਾਂ ਭਰਿਆ ਬੀਤਣ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਅਗਲਾ ਦੱਖ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੀ ਭੱਲ ਕਾਰਨ ਹੋਰ ਵਾਪਰਿਆ। ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪੰਥਾ ਸਰੋਵਰ ਤੋਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਉਸ 'ਤੇ ਭੀਲਣੀ (ਸਵਰੀ) ਦਾ ਪਟਛਾਵਾਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਜੁੱਜੇ ਵਿਚ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੇ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਇਟਕਾਰਾ ਪਾਈਆ ਅਤੇ ਖੁਰ-ਖੁਰ ਕਰਦਾ ਮੁਖ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਲਈ ਪੰਥਾ ਸਰੋਵਰ 'ਤੇ ਪੁੱਜਾ। ਸਰੋਵਰ ਦਾ ਜਲ ਜਿਹੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਿਰਮਲ ਸਵੱਛ ਸੀ, ਹੁਣ ਉਹ ਦੁਰਗੰਧ ਭਰਿਆ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਮਕੋੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਭੱਕਿਆ। ਅਗਿਆਨੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਨੂੰ ਇਸਦਾ ਕਾਰਨ ਸਮਝ ਨਾ ਪਿਆ, ਉਸਨੇ ਖੁਰ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਜਾਤ-ਅਧਿਮਾਨੀਆ ਨੇ ਮੰਤਰੀ ਗਿਰੀ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਗਤ ਵਿੱਚੋਂ ਛੱਕ (ਕੱਢ) ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਜਦੋਂ ਰੋਜਨ ਛਕਣਾ ਭੈਣੇ ਤਾਂ ਰੋਜਨ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧ ਅਤੇ ਕੀੜਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰਪੂਰ ਭੱਕਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਨਾ ਹੋਇਆ, ਜਿਵੇਂ ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਸੂਰਜ ਚਮ੍ਹੇ ਦਾ ਭੁੱਖ ਵੀ ਗਿਆਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਮੁਖੀ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਕਾਰਨ ਜੇਹਲ ਵਿਚ ਹੋਇਆ ਵਾਲੇ ਸਾਥੇ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਤੰਗੀ ਮਿਲੀ। ਜਿਵੇਂ ਕੁਸੰਗਰ ਕਾਰਨ ਕੁਸ਼ਲਤਾ ਜਾਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਹੀ ਮੁਖੀ ਦੀ ਕੁਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਖ ਹੋਇਆ।

ਇਸੇ ਤਰੀ ਨਾਲ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾ ਲੱਖ ਗਿਆ। ਮੰਤਰੀ ਗਿਰੀ ਨੇ ਅੰਤਮ ਤਮਾ ਨੇੜੇ ਭੁਕਿਆ ਸਮਝ ਕੇ ਭੀਲਣੀ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਿ ਤੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮੁਖੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਹੈ। ਇਥੋਂ ਹੀ ਬੈਠ ਕੇ ਰਾਮ ਨਾਮ ਜਪਣਾ, ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਆਪ ਹੀ ਮੋਹਰ ਕਰ ਕੇ ਏਥੇ ਆ ਕੇ ਤੈਨੂੰ ਦਗ਼ਾਨ ਸਮਾਟੇਗੇ। ਮੰਤਰੀ ਗਿਰੀ ਜੀ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗ ਗਏ। ਸ਼ਬਰੀ ਅਤਿਅੰਤ ਦੁਖੀ ਹੋਈ, ਪਰ ਸੁਖ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿਚ ਬੈਠੀ ਉਥੇ ਸਿਰਫ ਵਿਚ ਮਗਨ ਰਹੀ।

ਮਿਤਾ ਦਸਗ੍ਰਹ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ, ਸ਼ੀਤਾ ਅਤੇ ਲਕਸ਼ਮਣ ਜੀ ਚੰਦਾਂ ਫਰੀਅਾਂ ਦਾ ਬਨਵਾਸ ਫੇਰਣਾ ਹਿਤ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਹਟਿ ਹਟੇ ਸਨ। ਬਨਵਾਸ ਸਮੇਂ ਹੀ ਰਾਵਣ ਭੋਜ ਬਦਲ ਕੇ ਸੀਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਗ ਕੇ ਲੈ ਗਿਆ। ਲਕਸ਼ਮਣ ਜੀ ਅਤੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਸੀਤਾ ਜੀ ਦੀ ਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਉਸੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ ਜਿਥੇ ਭੀਲਣੀ ਹਟਿ ਰਹੀ ਸੀ।

ਜਦੋਂ ਸ਼ਬਰੀ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਨੂੰ ਆਪ੍ਰੀਦਿਆਂ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਨੀਚ ਸਮਝ ਕੇ ਲੁਕ ਗਈ। ਰਾਮ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ। ਰਾਮ ਨੀਵੀਂ ਨਜ਼ਰ ਕਰ ਕੇ, ਗਲ ਵਿਚ ਪੱਲਾ ਪਾ ਕੇ ਚਰਨ ਵੱਲ ਨੂੰ ਚੁੱਪ ਹੀ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਉਸਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਬਾਰੀ ਫੜ ਕੇ ਉਠਾ ਲਿਆ। ਦਸਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਸ਼ਬਰੀ ਦੇ ਸਭ ਦੱਖ ਭਿਟ ਗਏ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਪੁਸ਼ਨ ਹੋਈ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਇਝਣੇ ਕਰ ਕੇ ਰੱਖੇ ਹੋਏ ਬੋਰ ਛੋਟ ਕੀਤੇ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਕੁੱਝ ਬੋਰ ਆਪਣੇ ਛੋਟੇ ਵੀਰ ਲਕਸ਼ਮਣ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਮਿਸਤਰ-ਵਾਸ ਹੋ ਕੇ ਅਧਿਕ-ਰੂਪ ਰਸ-ਭਰੇ ਬੋਰਾਂ ਨੂੰ ਛਕ ਗਏ। ਪਰ ਲਕਸ਼ਮਣ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਫ਼ਰਤ ਕਾਰਨ ਪਿਛਾਧਾਂ ਹੋਰ ਕਰ ਕੇ ਧੰਡਲੀ 'ਤੇ ਮੈਂਟ ਦਿੱਤੀ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਆਖਿਆ, “ਸ਼ਬਰੀ! ਅਜਿਹੇ ਮਿੱਠੇ ਸੁਆਦਲੇ ਢਲ ਮੈਂ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਖਾਏ, ਆਪ ਜੇ ਬੋਰਾਂ ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਬਹੁਤ ਅਨੰਦ ਆਇਆ ਹੈ।”

ਜਦੋਂ ਮੰਤਰੀ ਤੋਂ ਹੀਣੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਸ਼ਬਰੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਆਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਤਾਂ ਜਲ ਸ਼ਲ ਕੇ ਸੁਆਹ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਆਸ਼ਾਯਾ ਆਸ਼ਾਯਾ ਛੱਡ ਕੇ ਜਿੱਥੇ ਭੀਲਣੀ ਦੇ ਆਸ਼ਰਮ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਮਨ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਗਿਣਤੀਆਂ ਗਿਣਨ ਪਿਛੋਂ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਚੱਲ ਪਏ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਗਿਰੀ ਨਮਸਕਾਰ

ਕਰ ਕੇ ਬੈਠ ਗਏ ਅਤੇ ਬੋਲਣੀ ਕੀਤੀ, "ਦੀਨ ਬੰਧੂ ਜੀ! ਪੰਧਾ ਮਰੇਵਰ ਦਾ ਜਲ ਬਦਲਦਾ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਵਿਚ ਕੀਜੇ ਪੈ ਗਏ ਹਨ। ਜਲ ਦੀ ਬੁਰਕਾਰਨ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹਾਂ, ਜੋ ਗ੍ਰਿਹਾ ਕਰ ਕੇ ਅਜਾਡਾ ਹੋਏ ਤੁਧ ਦੂਰ ਕਰਨ ਦੀ ਖੁਸ਼ਾਲਤਾ ਕਰੋ ਜੀ।" ਰਿਸ਼ੀਆ ਦੀ ਬੋਲਣੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਲ ਫਿੱਤਰਾ ਅੱਧੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਧਾ ਮਰੇਵਰ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿਓ। ਜਲ ਪਾਇਆ ਗਿਆ, ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਮਰੇਵਰ ਦਾ ਜਲ ਦੁਰਗੰਧ ਅਤੇ ਕੀਜੇ ਮੱਕੌਰਿਆਂ ਨਾਲ ਗੰਦਾ ਹੋ ਰਿਹਾ। ਸ਼ੰਕਾਵਾਦੀ ਮੁਨੀ ਬਹੁਤ ਪੈਰਾਨ ਹੁੰਦੇ ਅਤੇ ਵਾਪਸ ਆ ਕੇ ਆਖਣ ਲੱਗੇ, "ਹੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਜਲ ਤਾਂ ਗੰਦਾ ਹੀ ਰਿਹਾ।" ਇਹ ਮੁਣ ਕੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਬੋਲੇ, "ਜਾਓ ਦੀ ਕੀਤੀ ਅਵੇਰਿਆ ਜਾਓ ਹੀ ਦੂਰ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਤੁਸੀਂ ਪੰਧਾ ਮਰੇਵਰ ਵਿਚ ਕੀਸਣੀ ਦੇ ਬਰਨ ਪੈ ਕੇ ਜਲ ਪਾਓ।" ਮੁਨੀਆਂ ਬੁਧਮਣੀ ਅੰਦਰ ਨਫਰਤ ਸੀ, ਪਰ ਲੋੜ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਗੋਲਣੀ ਦੇ ਢਧਨ ਪੈ ਕੇ ਜਲ ਪੰਧਾ ਮਰੇਵਰ ਵਿਚ ਪਾਇਆ ਗਿਆ। ਮਰੇਵਰ ਦਾ ਜਲ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਛੂ ਪਿਲਕੁਲ ਸਵੱਛ ਅਤੇ ਨਿਰਮਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਸ਼ੰਕਨਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦਾ ਪੈਨਵਾਦ ਕੀਤਾ। ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮੁਖਤਿਆਰ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ-ਕਰਤੀ ਪਿਆਰੀ ਹੈ, ਜਾਤ-ਪਾਤ, ਲਿੰਗ-ਮੰਜਮ ਕੇਵਲ ਦੁਨਿਆਵੀ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਹਨ।

ਸ਼ੰਕਨਾਂ ਨੇ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਦੇ ਮੁਖਾਰਸ਼ਿਦ ਤੋਂ ਮਨੋਹਰ ਸੁਣਨ ਸੁਣੇ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਰਮ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ। ਸ਼ੰਕਨੀ ਨੇ ਕਿਨੈ ਕੀਨੀ, "ਆਪ ਭਵਸਾਗਰ ਵਿਚੋਂ ਭਾਰਨਹਾਰ ਹੋ। ਮੈਂ ਮਰ-ਹੀਣ, ਕੁਚੱਲ, ਨੀਚ-ਜਾਤ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਕਰਣ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ।" ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਅਜੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਆਖਿਆ, "ਸ਼ੰਕਰੀ! ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਅਨੇਕਾਂ ਪੁਰਸ਼ ਇਸ ਮੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦਰ ਤੋਂ ਪਾਰ ਹੋਣਗੇ, ਤੂੰ ਤਾਂ ਗੁਰਾਂ ਦੀ ਖਾਣ ਹੈ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਚਾਹੇ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ। ਉਸ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਹੀ ਹੈ।

(੨੫) ਦੁਪਤੀ

ਬਸਤ੍ਰ ਛੀਨਕ ਦੁਪਤੀ ਰਖੀ ਲਾਜ ॥

(ਲਿਖਾ ੧੧੬੮)

ਦੁਹਾਸ਼ਾਨ ਕੀ ਸਭਾ ਦੁਪਤੀ ਅੰਬਰ ਲੋਚ ਉਖਾਹੀਲੇ ॥

(ਲਿਖਾ ੧੧੬੯)

ਪੰਚਾਲੀ ਕਢੀ ਰਾਮਾ ਸਭਾ ਮਹਿ ਰਾਮ ਨਾਮ ਸੁਧਿ ਆਈ ॥

(ਲਿਖਾ ੧੧੭੦)

ਤਾਂ ਕੋ ਦੁਖ ਹਰਿਓ ਕਰਣਾ ਮੈਂ ਅਪਨੀ ਪੈਜ ਬਦਾਈ ॥

ਜੀਵਨ ਕਹਾਣੀ

ਪੰਜੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਅਤੇ ਕੌਰਵਾਂ ਦੀ ਸਾਥੀ 'ਨਿਰਭਾਰਤ' ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰ-ਪੂਰਵਕ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਥੇ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਸਨੂੰ ਛਾਈ ਸਾਹਿਬ ਛਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹਰਨਾਂ ਵਾਹਾਂ ਵਿਚ ਇਉਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਅੰਕਿਤ ਸਭਾ ਦੁਸ਼ਸਣੀ ਮਰੇਵਰਿਨ ਦੁਪਤੀ ਆਈ ॥

ਦੁਰਾ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਨੰਗੀ ਕਰਤੁ ਪੰਚਾਲੀ ਬਾਈ ॥

ਪੰਜੇ ਪਾਂਡੇ ਵੱਖਰੇ ਅਵਿਘਟਿ ਹੁਧੀ ਨਾਹਿ ਜਿਨਾ ਦੀ॥
ਅਖੀ ਮੀਟ ਪਿਸਾਨੁ ਪਰਿ ਹਾਰਾ ਗਿਸਨ ਕਰੈ ਭਿਲਨਾਂਦੀ॥
ਯਤ ਕੰਟੁ ਉਸਾਰਿਹੰਨੁ ਥਕੈ ਧੂਤ ਨ ਪਾਰਿ ਵਸਾਂਦੀ॥
ਹਥ ਮੋਹਨਿ ਸਿਰੁ ਧੁਟਨਿ ਪਛਿਤਾਨਿ ਕਰਨਿ ਜਾਹਿ ਜਾਂਦੀ॥
ਅਹਿ ਆਈ ਨਾਕੁਰ ਮਿਲੈ ਪੈਜ ਨਹੀ ਬੋਲੈ ਸਰਮਾਂਦੀ॥
ਨਾਥਾ ਅਨਾਥਾ ਬਾਣਿ ਪੁਰਾਂਦੀ॥

(ਦਾਸ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧)

ਦੁਪਤੀ, ਪਿਰਾਸਾ ਜੋ ਰਾਮੇ ਦਰਪਦ ਦੀ ਬੋਟੀ ਸੀ, ਵਰ ਦੁੱਭਣ ਨਹੀਂ ਰਾਮੇ ਨੇ ਦੁਪਤੀ ਲਈ ਸੁਯੋਧਰ ਰਚਾਇਆ, ਸੁਯੋਧਰ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਕ ਲੱਖਣੀ ਦੇ ਬੱਚਰ ਵਿਚ ਜੋਨੇ ਦੀ ਮੱਛੀ ਲੱਭੀ ਹੋਈ ਸੀ, ਇਹ ਬੱਚਰ ਇਕ ਰੋਮ ਨਾਲ ਟੰਗਿਆ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਪੁੱਸਿਆ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਇਕ ਰੋਲ ਦਾ ਕੁਝਾ ਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਪੰਮਦੀ ਮੱਛਲੀ ਦਾ ਪਹੁੰਚਾਵਾਂ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਸ਼ਰਤ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਜਿਹੜਾ ਰੋਲ ਦੇ ਕੁਝਾਏ ਵਿਚੋਂ ਰੋਮ ਨੇ ਤੀਰ ਕਮਾਨ ਨਾਲ ਤੀਰ ਖਲਾ ਕੇ ਮੱਛੀ ਦੀ ਅੱਖ ਫਿੱਲੂ ਦੇਵੇ, ਉਸ ਨਾਲ ਦੁਪਤੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਰੇਗਾ।

ਬੱਚੇ ਬੱਚੇ ਰਾਮੇ ਦੇ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਪੁੱਜੇ ਹੋਏ ਸਨ, ਪਰ ਇਹ ਸ਼ਰਤ ਕੇਵਲ ਅਰਜਨ ਹੀ ਪੂਰੀ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਪਰ ਅਜਨਾਨ 'ਦੇਸ ਸਮੇਂ ਬੁਧਮਣ ਦੇ ਰੋਸ ਵਿਚ ਸੀ। ਜਿਸ ਉਤੇ ਰਾਜਾ ਦਰਪਦ ਨੇ ਇਫਰਾਜ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਫ਼ਿਸਨ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਹੋ ਦਰਪਦ। ਇਹ ਤਾਂ ਪੰਡਿਤ ਰਾਜ ਕੁਮਾਰ ਅਰਜਨ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਰ ਦੁਪਤੀ ਨੇ 'ਜੇ ਮਾਲ' ਅਰਜਨ ਦੇ ਹਾਥ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

ਜਦ ਪਾਛਵ ਦੁਪਤੀ ਨੂੰ ਜਿੰਨ ਕੇ ਆਪਣੀ ਕੁਟੀਆ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਕੁੰਤੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਆਪਣਾ ਦਿੱਤੀ, 'ਮਾਂ! ਅਜਿ ਅਜੀ ਇਕ ਬਜੀ ਸੁੰਦਰ ਰਿਛਿਆ ਲਿਆਏ ਹਾਂ।'

ਤਦ ਮਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰੋਂ ਹੀ ਕਿਹਾ, 'ਅੱਡਾ ਬੋਟਾ। ਪੰਜੇ ਭਰਾ ਵੱਡੇ ਕੇ ਗਹਿਣ ਕਰੇ।' ਇਸ ਬਚਨ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਪਤੀ ਪੰਜਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਬੋਟੀ ਤਾਂ ਤੇ ਦੁਪਤੀ ਨੂੰ ਦਰਪਦ-ਸੁਤਾ ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ 'ਪੰਚਾਲੀ-ਬਾਂਦੀ' ਜਾਂ 'ਪੰਚਾਲੀ' ਵੀ।

ਰਾਜਾ ਦਰਪਦ ਨੇ ਹਟ ਪਾਂਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਕਰਵਾ ਪਾਸ ਅੱਧਾ ਰਾਜ ਦੁਆ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪਾਂਡਿਤਾਂ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰ-ਪੁਸ਼ਤ ਨਗਰ ਵਸਾਇਆ ਜਿਥੇ ਫੁਟ ਦਿੱਤੀ ਹੈ। ਪਾਂਡਿਤਾਂ ਨੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਨੂੰ ਬਜੀ ਤਰੱਕੀ ਦਿੱਤੀ। ਤਦ ਦਰਜੇਧਨ ਨੇ ਵੱਡੇ ਪਾਂਡਿਤ ਰਾਮੇ ਨੂੰ ਦੱਖ ਪੇਸ਼ ਕੇ ਵਸਤੇ ਵੇਰਾਇਆ। ਜ਼ਰਾ ਦੱਸਿਆ ਤੇ ਰਾਮੇ ਕੁਪਿਸ਼ਟਰ ਆਪਣਾ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਹਾਰ ਗਿਆ, ਇਹ ਭਰਾਵਾਂ ਨੂੰ ਦਾਸ। 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਹਾਰ ਗਏ। ਤਦ ਦੁਪਤੀ ਨੂੰ ਦਾਸ। 'ਤੇ ਲਾਇਆ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਹਾਰ ਗਈ। ਦਰਜੇਧਨ ਨੇ ਪਾਂਡਿਤਾਂ ਨੂੰ ਬੰਦਿਤ ਕਰਨ ਲਈ ਦੁਪਤੀ ਨੂੰ ਤਾਂ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਵਾਲਾਂ ਤੋਂ ਘਸੀਟ ਕੇ ਲਿਆਣ ਤੇ ਨੱਗੀ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਪੰਜੇ ਭਰਾ ਕੁੱਝ ਵੀ ਮਦਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕੇ ਤਾਂ ਦੁਪਤੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਲਾਗ ਰੇਖਣ ਨਗੀ ਕਰਾਇਆ।

ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਜਿਉਂ ਹੀ ਦੁਪਤੀ ਦੇ ਕੰਪੜੇ ਉਤਰੇ ਗਏ, ਅੰਦਰੋਂ ਹੋਰ ਕੰਪੜੇ ਨਿਕਲੇ ਆਏ। ਉਹ ਉਤਰੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਨਿਕਲ ਆਏ, ਇਉਂ ਕੰਪੜਿਆਂ ਦਾ ਕੰਟ ਉਸਰ ਗਿਆ, ਪਰ ਦੁਪਤੀ ਨਹਾਨ ਹੋ ਗਈ ਇਉਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਦੁਪਤੀ ਦੀ ਲਾਜ ਹੱਥੀ ਕੇ ਉਸਦਾ ਉੱਧਾਰ ਕੀਤਾ।

ਭਾਵ ਸ਼ਰਾ ਵਿਚ ਫੈਲੇ ਸਿਆਣੇ ਪੁਰਖ ਗੱਗ। ਪਿਤਾ-ਮਾ ਅਤੇ ਦਰੋਣ-ਚਾਰਯ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਿਆ ਕਿ ਕੌਰਵਾਂ ਦਾ ਅੰਤ ਹੁਣ ਨੇੜੇ ਵਧਿਆ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਲੋਕ ਵੀ ਭਾਤ ਭਾਤ ਦੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਘੋਰ ਪਾਪ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਜਿਸਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਸ਼ਾ ਕੰਧ ਉਸਦੀ ਖੋਪੜੀ ਬੋਲੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਪੰਜੇ ਪਾਂਡਿਤ ਅਤੇ ਦੁਪਤੀ ਘਰ ਪੁੱਜ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਣ ਲੱਗੇ।

ਰਹਾਣ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਭੁਗਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਦੁਹਸਮਨ ਕੀ ਸਭਾ ਦੁੱਪੜੀ ਅੰਗ ਲੇਹ ਉਛਾਰੀਅਲੇ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੮੮)

ਜਿਸ ਤੋਂ ਪੁਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸਨੇ ਅੱਤ ਮਾਂ ਵੀ ਪੁਰ ਜੀ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਲਾਜ ਸਿਰਫ਼ ਵਿਚ ਕਾਇਮ ਰਹੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਛਡਾਉਣ ਵਾਲੇ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਹੋ ਹਨ, ਤਾਂ ਤੇ ਅੰਨੇ ਪਹਿਰ ਸਵਾਸ-ਸਵਾਸ ਪੁਰ ਜੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰੋ ਜੋ ਹਰ ਸਮੇਂ ਸਹਾਇਕ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

(੨੬) ਪੂਰਨਾ

ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਰਤ ਪੂਰਨਾ ਰਗੀ ॥ ਕਾਲ ਘਾਤਨੀ ਕਪਟਹਿ ਭਗੀ ॥

(ਪੰਨਾ ੮੭੪)

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਅਦਭਾਰ ਯਾਦਨ ਜਾਂ ਹੀ ਤਵਾਲਿਆਂ ਹਾਹੀਂ ਮਰਤਾਂ ਤੋਂ ਨੀਕਲ ਵਿਚੇ ਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਗ੍ਰਹਿ ਪੁਚਾਇਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਥਾਂ ਜਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਪੀ ਲੈ ਅੰਦਰੀ ਗਈ। ਕੰਸ ਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਇਕ ਹਾਥਸ਼ਰੀ, ਜੋ ਹਾਹੀਂ ਜਾਦੂਕਰਨੀ ਸੀ, ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਵਧਾ ਘਟਾ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਨੂੰ ਕੰਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਰੋਜਿਆ। ਉਹ ਦਾਈ ਸਣ ਕੇ ਨੰਦ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਚਲੀ ਗਈ, ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਜਾ ਬੈਠੀ। ਘਰੇ ਭਰਨ ਲੱਗੀ ਉਹ ਆਪਣੇ ਦੁੱਧ ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਜਹਿਰ ਲਾ ਕੇ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸਦੇ ਘਪਟ ਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਬਲੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਨੇ ਪੰਧੁਰੇ ਵਿਚੋਂ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਬੁੱਕ ਲਿਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਛਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਉਹ ਪਹਿਲੇ 'ਤੇ ਬੈਠੀ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਲੈਗਿਆ ਦੇਂਦੇ ਦੇਂਦੇ ਤੇ ਪਿਛਾਏ ਪਿਛਾਏ, ਅਸਫ਼ਲਤਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਕੁਝ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਹ ਤਾਂ ਮਲੇਛ-ਬੁੱਧੀ ਬਾਲਕ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਈ ਸੀ, ਪਰ ਜਗਵਾਨ ਨੂੰ ਕੌਣ ਮਾਰ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ ਉਸਦੇ ਕਪਟ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਤਨੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਸਤਨ ਨੂੰ ਘੁੰਨਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਕੰਡਣੀ ਆ ਗਈ, ਉਹ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉਹ ਖਲੜੀ। ਮਾਝਾ ਜਾਇਆ ਤੇ ਘਰ ਦੇ ਹੋਰ ਜੀਅ ਕੁੱਲ-ਭਾਵ ਵਿਚ ਉਧਰ ਦੂਰ ਦੂਰ ਸਨ, ਕੋਈ ਅੰਦਰ ਤੇ ਕੋਈ ਬਾਹਰ। ਉਸ ਨੇ ਜਾਂਚ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਪਿਛਾਏ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰ ਕਰ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਕੋਈ ਐਸਾ ਐਸਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਪਰ ਮੇਰਾ ਝਾੜ ਕੇ ਉਸਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਪੰਧੁਰੇ ਵਿਚੋਂ ਬੁੱਕ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਖਣ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਹੁਣ ਜਦ ਬਣ ਮੁਹ ਵਿਚ ਪਾਉਣ 'ਤੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪੁੰਨਣ ਨਾਲ ਉਸਨੂੰ ਹੁੰਦੇ ਪਿੱਚ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹ ਬਾਹਰ ਚੌਂਕ ਨੀਂਹੀ, ਸੁਰੇ ਤੋਂ ਪਾਹਰ ਨਿਕਲਦਿਆਂ ਹੀ ਉਸਨੇ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰੀਰ ਨੂੰ ਵਧਾਉਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਉਸਦਾ ਮਿਰ ਮੀਲਾਂ ਤੱਕ ਫੁੱਲਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਉਹ ਦੋਹਾਂ ਪਲਾਘਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਮਥਦਾ ਨੂੰ ਪੁੰਜ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਜਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਵੇਰਾਟ ਰੂਪ ਪਾਧਨ ਹਰ ਲਿਆ। ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਾਫ਼ ਪ੍ਰਭਾਵ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ, ਪੁਰਨਾ ਦਾ ਕਣ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਮੂੰਹ ਵਿਚ ਸੀ ਤੇ ਬਾਹੀ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਗਲ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ।

ਪੁਰਨਾ 'ਤੇ ਇਤਨਾ ਚਾਰ ਪਿਆ ਕਿ ਉਸ ਤੋਂ ਸੰਕਲਣਾ ਔਸਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਪੁਰਨਾ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਿਹਾ, ਹੁਣ ਉਹ ਭਾਰ ਨਾਲ ਦਬੀ ਗਈ ਤੇ ਧਰਮ ਕਰਦੀ ਪਰਤੀ 'ਤੇ ਆਣ ਪਈ। ਮੀਲਾਂ ਲੰਮੀ ਦੇਹ ਦਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਲਾਓ ਕਿ ਉਸਦਾ ਭਾਰ ਕਿੰਨਾ ਭਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਉਸਦੇ ਡਿੰਗਣ ਨਾਲ ਧੱਲੇ ਕਈ ਚਰਖੇਪੜ ਤੇ ਬਨਸਪਤੀ ਟੁੱਟ-ਝੱਜ ਗਈ। ਪਰਤੀ ਹਿੱਲ ਗਈ, ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਭੁਚਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਧਰ ਮਾੜਾ ਜਾਣਿਆ ਵੀ ਘੜਗਈ। ਉਸਨੇ ਬਾਲਕ ਦਾ ਪੰਪੁੜਾ ਦੇਖਿਆ ਤਾਂ ਖਾਲੀ ਪਿਆ ਜੋ। ਉਹ ਵਿਆਫੁਲ ਹੋਈ ਬਾਬਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀ, ਤਾਂ ਕੀ ਦੇਖਈ ਹੈ ਕਿ ਪਹਾੜ ਜਿੰਨੀ ਔਰਤ ਮਰੀ ਹੈ, ਤੇ ਮਰੀ ਪਈ ਔਰਤ ਦਾ ਬਣ ਅਜੇ ਤਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਚੁਪ ਰਹੇ ਸਨ।

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਭਾਰ ਧੋਨਾ ਵਧਾਇਆ ਕਿ ਪੁਤਨਾ ਹੇਠਾਂ ਪਈ ਪੰਖ-ਪੇਰ ਮਾਰਨ ਲੱਗੀ, ਤੜਫ਼ਟ ਲੱਗੀ, ਦੁਪੀ ਹੋ ਕੇ ਮਨ ਅੰਦਰ ਖਿਆ ਮਗਿਣ ਲੱਗੀ, ਇਸ ਕੋਰਕ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਤ ਨਦ-ਨਾਰੀ ਭੈ-ਭੀਰ ਹੋ ਗਈ, ਪੁਤਨਾ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਗੁਨਾਹਾਂ ਦੀ ਮਾਫ਼ਾਭੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਚਹੁਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਨ ਧਰ ਕੇ ਮੰਗਣ ਲੱਗੀ ਅਤੇ ਹਰੀ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗੀ। ਇਹ "ਹਰਿ ਹਰਿ ਕਣਕ ਪੁਤਨਾ ਤਰੀ" ਦੇ ਮਹਾਂਵਾਕ ਅਨੁਸਾਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਮੋਹਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦੇ ਪਾਪਾਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਮਿਠਾ ਬਖ਼ਸ਼ੀ।

ਇਸ ਪੁਤਨਾ ਦੇ ਸਬੰਧੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖੇ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਜੇ ਕਹਿ ਉਧੜੀ ਪੁਤਨਾ ਵਿਚੁ ਪੀਅਲਣੁ ਤੰਮੁ ਨ ਚੰਗਾ.....

ਇਤੁ ਭਰਵਾਜੀ ਰਹਣੁ ਕੁਪੰਗਾ ॥

(ਭਾਗ ੨੧, ਪਉੜੀ ੯)

ਆਈ ਪਾਪਣਿ ਪੁਤਨਾ ਦਹੀ ਧਣੀ ਵਿਹੁ ਲਾਇ ਵਹੇਲੀ ॥

ਆਇ ਬੈਠੀ ਪਰਵਾਰ ਵਿਚਿ ਨੇਹੁ ਲਾਇ ਨਵਰਾਗਣ ਨਵੇਲੀ ॥

ਕੁਛਕਿ ਲਏ ਗੋਵਿੰਦ ਹਾਇ ਕਹਿ ਚੋਟਰੁ ਚਤੁਰੰਗ ਮਹੇਲੀ ॥

ਮਹਣੁ ਮਨੇ ਪਾਇਓਨੁ ਬਾਹਿਰਿ ਆਈ ਗੁਰਫ ਗਹੇਲੀ ॥

ਦੇਹ ਵਧਾਣੇ ਉਧਾਇਅਹੁ ਤਿਹ ਚਰਿਆਹਿ ਨਾਹਿ ਅਨਿਧੇਲੀ

ਤਿਹੁ ਲੋਆ ਦਾ ਭਾਉ ਦੇ ਚੋਖੜਿਆ ਹਾਲਿ ਹਇ ਦੁਰੇਲੀ ॥

ਖਾਇ ਪਛਾਜ ਪਹਾਜ ਵਾਹਿਗ ਜਾਇ ਪਈ ਉਜਾਹਿ ਧਕੇਲੀ ॥

ਕੀਤੀ ਮਾਊ ਤੁਲਿ ਸਹੇਲੀ ॥

(ਭਾਗ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨੨)

ਪੁਤਨਾ ਦੇ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਨਾ ਚਿਤਾਵਦੇ ਹੋਏ ਉਸ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਮਾੜਾ ਵੀ ਪਦਵੀ ਬਖ਼ਸ਼ੀ ਅਤੇ ਮੁਕਤੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ, ਉਹ ਤਰ ਗਈ। ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਇਸ ਪੁਸ਼ਟ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਲੈ ਕੇ ਉਸ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਰਸ-ਵਿਆਪਕ, ਸਚ-ਬਖ਼ਸ਼ਿੰਦ ਜੋ ਦਾ ਅਮਰਾ ਲੈ ਕੇ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਕਿ ਉਹ ਪ੍ਰਭੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਔਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਬਖ਼ਸ਼ ਦੇਣ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲਤਾ ਕਰਨ।

ਇਹ ਪੁਤਨਾ ਦਾਅਪਰ ਜਗ ਵਿਚ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਹ ਬਲਿ ਦੀ ਪੁੰਤਰੀ ਸੀ, ਤਕਾਸ਼ਰ ਅਤੇ ਅਗਾਸ਼ਰ ਦੀ ਭੈਣ ਸੀ।

(੨੨) ਭਗਤ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ

ਬਿਪੁ ਸਦਾਮੇ ਦਾਲਦ ਭੰਜ ॥ ਰੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਭਜੁ ਗੋਸਿੰਦ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੨)

ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਗੱਕਲ ਦੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਤੇ ਹੁਦਾਮਾ ਦੋਵੇਂ ਇਲਾਨੇ ਹੀ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਸੰਦੀਪਨ ਪਾਸ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ। ਦੋਨਾਂ ਦਾ ਆਪੇ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੇਮ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਕੇ ਲੱਕੜੀਆਂ ਲਿਆਉਣ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਗਏ। ਅਚਾਨਕ ਵਰਖਾ ਆਰੰਭ ਹੋ ਗਈ। ਦੋਵੇਂ ਇਕ ਦੁੱਖ ਹੋਣਾ ਬੈਠ ਗਏ। ਘਰੀ ਟੂਠਨ ਲੱਗੇ ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ ਮਾਂ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਡੱਲਿਆ ਦੇ ਦਾਣੇ ਕੁੰਨ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਦੋਨਾਂ

ਨੇ ਸਹਾਈ ਕਾਰਨ ਫੁੱਧ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ ਚੰਗੀ ਚੋਟੀ ਤੋਂ ਕੁੱਝ ਨਿਕਲ ਵਿਚ ਹੀ ਚਾਏ ਦੱਬਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮਿੱਠਵਾ ਕੀ ਚਰਚਾ ਹੈ? ਤਾਂ ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ ਭੁੱਟ ਹੀ ਆਪ ਦਿੱਤਾ, "ਮੈਂ ਚੰਬੜਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਨਹੀਂ, ਸਦਾ ਕਾਕਨ ਦੇਂਦੇ ਵੱਜਦੇ ਹਨ।" ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ, "ਜਾਹ ਦਿਓ ਦਲਿਜ਼ਲੀਆ। ਮੁੱਠ ਦਾਟਿਆ ਦੀ ਬਦਲੇ ਭੁੱਟ ਮਾਰ ਰਿਹਾ ਹੈ?"

ਵਿਦਿਆ ਪਸ਼ੂਨ ਦਾ ਮਨ ਮੁੱਕ ਗਿਆ, ਸਭ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿੰਛਣ ਗਏ। ਜਦੋਂ ਨੇ ਪੈਂਕੇ ਮਿੱਠਵਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਵੀ ਵਿੰਛਣ ਦਿੱਤਾ। ਸੁਦਾਮੇ ਦਾ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ ਪਰ ਛੇਤੀ ਹੀ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਮਰ ਗਏ ਪਰਿ ਸਾਰਾ ਧਨ ਇਕੋ ਹੀ ਖਤਮ ਹੋਣ ਲੱਗਾ ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਨੀਵੀਂ ਥਾਂ ਵੱਲ ਚਿੜ੍ਹ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਹਿਜੇ-ਸਹਿਜੇ ਸੁਦਾਮਾ ਕੰਗਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਧਨ ਨਸ਼ਾ-ਪ੍ਰੀਤ ਦੇ ਬੜੀ ਉਪਹਾਲੇ ਕੀਤੇ, ਪਰ ਕਮਾਈ ਵਿਖ ਬਰਕਤ ਨਾ ਪਈ। ਸ਼ਾਗੋਬੀ ਨਾਲ ਖੁਲੀਆਂ ਕਾਬੀ ਜਾਂ ਲੇਖ ਗਿਆ। ਬਾਲ-ਬੱਚੇ ਦੇ, ਉਹ ਵੀ ਅੱਧ-ਪੈਟ ਕੁੱਝ ਹੀ ਦਿਵਾਲੇ ਕੱਟਣ ਲੱਗੇ।

ਤੌਸ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਪਿਛੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹੱਥਲ ਨੂੰ ਰਿਆਰਾ ਕੇ ਸੰਘਰਾ ਤੋਂ ਦੁਆਰਕਾ ਜਾ ਕੇ ਸੰਘਰਾਜਾ ਖਣ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰਤਾ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਚੁਟੀ-ਚੱਟੀ ਵਧੀ। ਇਸ ਪੁਰਤਾ ਬਾਬਤ ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਸੁਜੀਲਾ ਨੇ ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪੁੱਛਿਆ ਪਾਸੋਂ ਸੁਣਿਆ। ਤਦ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਆਖਣ ਲੱਗੀ, "ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ! ਇਸ ਨਰਾ ਟੁੱਟੇ-ਦਿਲ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਲੈਣੇ ਰਹਿਣ ਨਾਲ ਹੁੰਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ। ਤੁਸੀਂ ਅਕਸਰ ਆਪਣੇ ਹੋ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਰੁਹਾੜੇ ਪਿੱਛੇ ਮਿੱਠਵਾ ਹਨ। ਜੇ, ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰੋ, ਕੁੱਝ ਮੰਗਿਆ ਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਕੁੱਝ ਰਹਿਣ ਦਾ ਕੀ ਡਾਂਗਿਆ।" ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮੇਰੇ ਮਿੱਠਵਾ ਜ਼ਰੂਰ ਹਨ, ਪਰ ਉਹ ਅੱਜ ਅਮੀਰ ਹਨ, ਹੱਥ ਅੰਡੇ ਕੇ ਮੰਗਣਾ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੈ, ਦੂਜਾ, ਪੈਰਾ ਤੋਂ ਨੰਗਾ, ਮਾਲੀ ਹੱਥੋਂ ਪੈਰਾਂ ਕੁੱਝ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੇ ਬਸਤਰਾਂ ਨਾਲ ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਮਿੱਠਵਾ ਪਾਸ ਕਿਵੇਂ ਜਾਵਾਂ?" ਇਕੋ ਕਾਫ਼ੀ ਰਾਤ ਤਕ ਹੱਲ-ਖਾਤ ਚਲਦੀ ਰਹੀ। ਅੰਤ ਸੁਜੀਲਾ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਨੂੰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਘਾਸ ਜਾਣ ਲਈ ਮਨਾ ਲਿਆ।

ਦਿਨ ਚੜ੍ਹਿਆ, ਸੁਦਾਮਾ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲੋਂ ਕੱਢੇ ਲਭ ਬੇਨੁ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਤੰਦੁਲ (ਚਾਵਲ) ਕੁੱਝੇ ਮਾਰ ਕੇ ਟੁਰ ਪਿਆ। ਰਾਹ ਵਿਚ ਜੋਤਣ ਲੱਗਾ, "ਕਦੀ ਮਾਲ ਵਿਛੜਿਆ ਹੋ ਗਏ, ਸ਼ਾਇਦ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਪਛਾਣਨ ਕਿ ਨਾ, ਉਹ ਹੁਣ ਮਹਾਰਾਜ ਬਣ ਗਏ ਹਨ। ਮੇਰੀ ਹਾਲਤ ਵੇਖ ਕੇ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦਰਬਾਰ ਦੇ ਲਾਗੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਉੱਠਣ ਦੇਣਾ।" ਇਕੋ ਗਿਰੀਆਂ ਗਿਰਦਾ ਸੁਦਾਮਾ ਦੁਆਰਕਾ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਦੁਆਰਕਾ ਦੀ ਅਨੰਬੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁਦਾਮਾ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਿਆ। ਮਹਿਲਾਂ ਕੱਲ ਪੁੱਜਾ, ਦੁਆਰ ਅੱਗੇ ਦੁਆਰਪਾਲ ਖੜੇ ਤਾਂ ਵੇਖ, ਕਿੰਨਾ ਚਿਰ ਦੁਆਰ ਅੱਗੇ ਰਾਹੀਬ ਸੁਦਾਮਾ ਘੁੰਮਦਾ ਰਿਹਾ। ਅਮਰ ਦੁਆਰਪਾਲ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਓ ਭਲੇ ਪੁਰਖ! ਤੂੰ ਕਿੱਨੀ ਦੇਰ ਤੋਂ ਦਿਵਰ-ਦਿਵਰ ਘੁੰਮਦਾ ਹੈ? ਕਿਸਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ? ਕਿੱਥੇ ਆਇਆ ਹੈ?"

ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ ਪਥਰਾਹਟ ਵਿਚ ਹੀ ਅਣਕ ਅਣਕ ਕੇ ਆਖਿਆ, "ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੁਦਾਮਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ। ਉਹ ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਦੇ ਮਿੱਠਵਾ ਹਨ।" ਦੁਆਰਪਾਲ ਆਚਰਜਤਾ ਨਾਲ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਸਿਰ ਤੋਂ ਪੈਰਾਂ ਤਕ ਵੇਖਣ ਲੱਗਾ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਵਾਨ ਦੀ ਦਾ ਭੁਕਮ ਸੀ ਕਿ ਜਾਦੂਰਜ ਜਾਂ ਰੰਗਲ ਕੰਦੀ ਵੀ ਆਵੇ ਉਸਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਨਹੀਂ ਮੁਕਨ ਦੇਣਾ। ਉਸਨੂੰ ਮੈਂ ਮਿਲਾ ਦੇਣਾ। ਮੈਂ ਦੁਆਰਪਾਲ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਦੁਆਰ ਨੇੜੇ ਇਕ ਥਾਂ ਬੈਠਾ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਪਾਸ ਆਗਿਆ ਮੰਗਣ ਗਿਆ ਤੇ ਆਖਿਆ, "ਹੁੰ ਰਗਵਾਨ ਜੀ! ਇਕ ਨਿਵਾਸ ਪੁਰਖ ਆਇਆ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਚੌਤੀ ਬਸਤਰ ਛੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ, ਪੈਰ ਨੀਵੀਂ ਹਨ, ਥਾਨੀ ਤਨ ਦੀ ਨੰਗਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਹ ਆਪਣਾ ਹੈ ਕਿ ਮੈਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਦਾ ਮਿੱਠਵਾ ਹਾਂ, ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਸੁਦਾਮਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਦਾ ਹਾਂ।"

ਸੁਦਾਮੇ ਦਾ ਨਾਮ ਸੁਨ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਹਿੰਨੀ ਖਸੀ ਹੋਈ ਜਿੰਨੀ ਬਾਇਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਮਿਲਣ ਵੇਲੇ ਵੀ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਨੇਰੀ ਪੈਰੀ ਹੀ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਜਿਘਾਸਣਾ ਫੌਜ ਕੇ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਦੌੜ ਪਏ। ਸੁਦਾਮੇ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਦੁੱਖ ਕੇ ਖੜੇ ਗਿਆ। 'ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਵੱਖੀ ਯਾ ਲਈ, ਗਲ ਨਾਲ ਲਾਇਆ, ਮੱਥਾ ਚੁੰਮਿਆ, ਜੱਥੀ ਵਿਚ ਲੈ ਕੇ ਰਾਜ-ਮਹਿਲ ਵੱਲ ਲੈ ਗਏ। ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪੁੱਜੇ, ਚੰਦਨ ਦੀ ਚੌਂਕੀ 'ਤੇ ਆਦਰ ਨਾਲ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ। ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਪੈਰ ਧੋਤੇ, ਆਤਰ, ਚੰਦਨ, ਕੇਸਰ ਆਦਿ ਸੁਗੰਧੀਆਂ ਸੁਦਾਮੇ ਦੇ ਅੰਗਾਂ 'ਤੇ ਮਲੀਆਂ, ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਹੀ ਪਲੰਘ 'ਤੇ ਬਿਠਾ ਲਿਆ।

ਹੁਗਾਣੀ ਨੇ ਪੱਖਾ ਖੋਲਿਆ। ਸਭ ਇਸ ਅਲੌਕਿਕ ਖੇਡ ਨੂੰ ਵੇਖਦੇ ਰਹਿ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪ ਵਿਚ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗੇ, "ਹੇ ਭਾਈ! ਵੇਖੋ, ਇਹ ਦਲਿੱਪਤੀ, ਰਿਖਿਆ ਮੰਗਣ ਵਾਲਾ, ਪੈਰਾਂ ਦੀਆਂ ਰਿਆਸੀਆਂ ਪਾਈਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਹੁਗਾਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਉਮਦੀ ਜੇਵਾ ਆਪ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰੁਕਮਣੀ ਪੱਖਾ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ।" ਸਾਰੇ ਬਹੁਤ ਪੈਰਾਨ ਸਨ। ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅਤੇ ਸੁਦਾਮਾ ਦੋਵੇਂ ਪੜ੍ਹਨ ਵੇਲੇ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਦਿਵੇਂ ਕਾਸ਼ੀ ਸਮਾਂ ਚਿਰਾ ਦੇ 'ਵੇਖੋ' ਮਿੱਠਾ ਮਿਲੇ, ਬਚਪਨ ਦੀਆਂ ਯਾਦਾਂ ਸੱਜਰੀਆਂ ਹੋ ਗਈਆਂ। ਹੋਰ ਗੱਲ-ਸ਼ਾਤ ਹੋਣ ਪਿਛੋਂ ਹੁਗਾਵਾਨ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਵੀਰ ਜੀ! ਕਰਜ਼ ਦੀ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਵਾਸਤੇ ਜਿਹੜੀ ਸ਼ਰਾਤ ਦੱਸੀ ਹੈ ਮੈਨੂੰ ਦਿਓ।" ਪਰ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਜਿਹ ਝੁੱਝ ਹੋਣਾ ਦੋਣੀ ਸੁੱਕੇ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਹੀ ਪੈਰਲੀ ਸ਼ਰੂ ਲਈ ਅਤੇ ਪਿਆਰ-ਵਸ ਹੋ ਕੇ ਤੈਂਦੁਲ (ਚਾਵਲ) ਚੱਸਣ ਲੱਗ ਪਏ, ਆਪਣਾ ਲੋਭ, "ਪਿਨ੍ਹਾ ਵਿਚੋਂ ਮਹਾਂ-ਅਨੰਦ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਈ ਹੈ।" ਮੋਹਰ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਮੁੰਡੀ ਚੋਲਾ ਦੀ ਛਕਦੇ ਅਨੰਕਾ ਕਰ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਰੁਕਮਣੀ ਨੇ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਭ ਕੱਢ ਮਿੱਠਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਿੱਖ ਦੋਵਾਂਗੇ?

ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੇ ਰਾਜ-ਮਹਿਲ ਅਤੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਸੁਦਾਮੇ ਦਾ ਬਹੁਤ ਸਤਿਕਾਰ ਹੋਇਆ। ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸ ਰਹੇ ਪਰ ਆਪਣੀ ਕੰਗਾਲਤਾ ਕਸਤ ਕੁੱਝ ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਕੁੱਝ ਮੁੱਖ ਨਿਛੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸੋਂ 'ਵਿਦਾਇਗੀ' ਲੈ ਕੇ ਸੁਦਾਮਾ ਵਾਪਸ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜ ਪਿਆ। ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀ ਆਦ-ਗ਼ਜ਼ਤਾਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਕੋਹਾਂ ਦਾ ਪੰਥ ਦੋ ਭਾ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ ਮੁਕਾ ਕੇ ਘਰ ਪਿਆ।

ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੀ ਕੁੱਲੀ ਨਜ਼ਰੀ ਨਾ ਪਈ, ਜਿਥੇ ਉਮਦੀ ਕੁੱਲੀ ਸੀ ਉਥੇ ਸੁੰਦਰ ਮਹਿਲ, ਸਾਗ, ਰਲਾਥ ਅਤੇ ਮਿਠਰ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਾਲ ਖਰੋਂ ਵੇਖੇ। ਤਦ ਮਨ ਵਿਚ ਵਿਚਾਰਨ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮੈਂ ਕੁੱਲ ਕੇ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਥਾਂ ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਇਥੋਂ ਸੋਚ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਮਹਿਲ ਵਿਚ ਬਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਜੀ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, "ਜੇਧਿਆ ਨਾ, ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਤੁਹਾਡੇ ਆਉਣ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਖੁੰਗੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੁੰਦਰ ਮਹਿਲ ਬਣਵਾ ਦਿੱਤਾ।"

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਵੀ ਆ ਕੇ ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, "ਤੂੰ ਹਾਕਾਂ ਵਾਲਾ ਏ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਤੇਰੇ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਇਹ ਸਭ ਪੈਰਾ-ਭਗਤੀ ਅਤੇ ਸਿਰਨ ਦੀ ਸੇਹ ਹੈ।" ਪਤਨੀ ਨੇ ਸੁਦਾਮਾ ਜੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਅਦਬ-ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕੀਤੀ। ਸੁਦਾਮੇ ਨੂੰ ਚਾਰੇ ਪਦਾਰਥ (ਪਰਮ, ਅਭਰ, ਕਾਮ, ਸਿਧ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਮਨ। ਤੂੰ ਵੀ ਉਸ ਸੁਆਮੀ ਦਾ ਸਿਰਨ ਕਰ, ਜਿਵੇਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਜੀ ਦੀ ਮੋਹਰ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਸੁਦਾਮੇ ਦੀ ਦਾਵੇ-ਪੁਣੇ ਦਾ ਹੋਰ ਦੂਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹੋਰ ਵੀ ਵਾਜਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਿਸਰਨ ਕਲਿਆਣ-ਰਾਹੀਂ ਸਿੱਖ ਹੋਵੇਗਾ।

ਇਸ ਸਾਰੀ ਭਾਰਤਾ ਨੂੰ ਰਾਹੀਂ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਦਿਉਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਬਿਖ ਸੁਦਾਮਾ ਦਾਇਜੀ ਭਾਲ ਸਪਾਈ ਮਿਤ੍ਰ ਸਦਾਏ ॥
 ਲਾਗੁ ਹੋਈ ਖਾਨ੍ਹਣੀ ਮਿਲਿ ਜਗਦੀਸ ਦਲਿਤੁ ਗਵਾਏ ॥
 ਚਲਿਆ ਗਏਦਾ ਗਣੀਆ ਕਿਉ ਕਹਿ ਜਾਈਐ ਕਉਣੁ ਮਿਲਾਏ ॥
 ਮਹੁਤਾ ਨਗਰਿ ਦੁਆਰਕਾ ਤਿਖਾ ਦੁਆਰਿ ਪਲੰਕਾ ਜਾਏ ॥
 ਦੁਹਰੁ ਦੇਖਿ ਤੋਤਦੀਤ ਕਹਿ ਭਰਿ ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਰਹਿ ਜੀ ਆਏ ॥
 ਪਹਿਲੇ ਸੇ ਪਰਦੇਸਟਾ ਹੀਰੀ ਪੈ ਕੇ ਲੈ ਗਲਿ ਲਾਏ ॥
 ਚਰਨੋਦਕੁ ਲੈ ਪੈਰ ਸੋਚਿ ਸਿੰਘਾਸਨੁ ਉਤੇ ਬੈਠਾਏ ॥
 ਪੁਲਿ ਬਾਹੁ ਮਿਲਾਹੁ ਹਰਿ ਕੂਰ ਸੇਵਾ ਦੀ ਕਧਾ ਸੁਣਾਏ ॥
 ਲੈ ਕੇ ਤੋਦੁਲ ਚਬਿਓਨ ਛਿਣਾ ਕਰੇ ਅਹੀ ਪਹੁਚਾਏ ॥
 ਹਾਹਿ ਪਦਾਰਥ ਸੁਭਾਚਿ ਪਠਾਏ ॥

(ਵਾਰ ੧੭, ਪਉੜੀ ੯)

(੨੮) ਭਗਤ ਬਿਦਰ ਜੀ (ਦੁਆਪਰ ਸਮੇਂ ਦਾ)

ਲੀਚ ਜਾਤਿ ਹਰਿ ਜਾਪਤਿਆ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਇ ॥
 ਖੂਛਹੁ ਬਿਦਰ ਦਾਸੀ ਸੁਭੇ ਕਿਮਨੁ ਉਤਰਿਆ ਘਰਿ ਜਿਸੁ ਜਾਇ ॥
 ਬਿਦਰੁ ਉਪਾਰਿਚਿ ਦਾਸਤ ਭਾਇ ॥ ਹੇ ਮਨ ਤੂ ਭੀ ਹਰਿ ਮਿਲਾਇ ॥

(ਪੰਨਾ ੨੩੨)

(ਪੰਨਾ ੧੧੮੨)

ਬਿਦਰ ਕੌਰਵਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪ੍ਰਿਥਰਸ਼ਟਾ ਅਤੇ ਮਾਂਛਵਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਪਾਛੇ ਦਾ ਭਗਾ ਸੀ। ਦੁਪਾਵਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਜਿੰਨਾ ਚਿਰ ਰਾਜਸੀ-ਸੰਤਾ ਰਹੀ ਬਿਦਰ ਜੀ ਰਾਜਸੀ ਖੇਮਾ ਵਿਚ ਹੋਏ ਬਣਾਉਂਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੇ ਹੋਏ ਰਾਜ-ਸੰਤਾ ਭਤੀਜਿਆਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬਿਦਰ ਨੂੰ ਰਾਜ-ਕਾਜ ਦੇ ਕੰਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭ ਭੁੱਖ ਪੁਸ਼ ਜਾਣ 'ਤੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਭਤੀਜਿਆਂ ਪੁੱਤੀ ਘੁਟਾ ਨਾ ਉਪਜੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਓਪਰਾਗਾ ਹੋ ਕੇ ਪੁੱਤ੍ਰ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਗਤੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਯੋਗ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਸਤਨਾਪਰ (ਜਿਸਨੂੰ ਹੁਣ ਦਿੱਲੀ ਆਖਦੇ ਹਨ) ਤੋਂ ਸਾਹਰ ਆ ਕੇ ਇਕ ਝੁੰਡੀ ਪਾ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਭਿ, ਸੈਭਾਂ ਨਾਲ ਦਸਾਂ ਨਹੀਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਰਾਤ ਦਿਨ ਹੋਸ਼ਿਦ ਜੀ ਦਾ ਮਿਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਪਰਤੀ 'ਤੇ ਇਸਤਰਾ ਕਰ ਕੇ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ। ਬਿਦਰ ਜੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਰਨੀ ਦੋਵੇਂ ਪਛਾ ਜੀ ਦੇ ਭਰਾ ਸਨ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਖੁਦ ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਜਦੋਂ ਕੌਰਵਾਂ ਅਤੇ ਪਾਛਵਾਂ ਦੀ ਪਿਥਰਾਣ ਵਧੀ ਤਾਂ ਬੁਝਕੇ ਨੂੰ ਨਿਪਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੰਗਾ ਤੇ ਦੱਲ ਹੋ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਗਾਹਨਾਪੁਰ ਪੁੱਜੇ। ਜੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਪਾਛਵਾ ਦਿਲੋਂ ਮਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਆਵਾਹ ਮੰਨਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਕੌਰਵਾਂ ਦੀ ਉਪਦੇਸ਼ਤਿਕਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਤਾਂ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਅਹੰਕਾਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਲਈ ਪਿਆਰ ਦੀ ਗਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪਰ ਚਾਤਰੀ ਨਾਲ ਜੁਪਰ ਮਿੱਥ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪੁੱਤੀ ਪਾਛਵਾਂ ਜਿੰਨੀ ਹੀ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਸਭ ਚੁੱਥੇ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਬੁਝਕੇ ਨੂੰ ਸਮ-ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਨਾਲ ਵੇਖਦੇ ਸਨ।

ਉਹ ਵੱਲੋਂ ਰਾਜ-ਭਾਗ ਦਾ ਮਾਲਕ ਦਰਜਨ ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਭਰਪਤਰੀ ਰਾਜਾ ਸਮਝਦਾ

ਸੀ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ੧੨ ਜੰਜਨ ਛਤਰ ਝਲਦਾ ਸੀ। ਰਾਜਸੀ-ਅਜ ਸਿਰ ਨੂੰ ਚੜ੍ਹ ਝੁੰਕਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਭੂਤਾ ਦੇ ਨਜ਼ ਵਿਚ ਉਹ ਸਜੇ ਜਗਰਾਹ ਵਿਚ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਝੁਕਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਚਾਹੇਦਾ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਸੁਣਿਆ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਰਾਜ-ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਆ ਰਹੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਰਾਜ-ਸੰਘਾਸ਼ਣ 'ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੂੰ ਛਿਟਾ ਕੇ ਆਪ ਘੱਟਿਆਂ ਦੇ ਭਬੋਲੇ ਵਿਚ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੁਰਜੋਧਨ ਨਾਲ ਜਗ੍ਹਰੀ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਨ। ਚਮ੍ਪੂਏ ਸਨ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਉਹ ਹਜ਼ੋਲੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪੁੱਜ ਗਏ। ਉਸਨੇ ਦਿਖਾਏ ਵਜੋਂ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਗੋਧ ਜੋੜ ਕੇ ਮਾਣ-ਸਤਿਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅੰਦਰੋਂ ਪੈਣਾ ਹੀ ਰਿਹਾ। ਸਿਰਫ਼ ਲੜਕੀ ਪਿਆਰ ਦੁਨਿਆਵੀ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸਮਝ ਗਏ।

ਹੰਕਾਰੀ ਦੁਰਜੋਧਨ ਦਾ ਹਿਰਦਾ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਸੋਖਣਾ ਸੀ। ਉਸਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਹਾਥ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਨਹਿਰਨ ਲਈ ਬੋਲਤੀ ਵੀ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸਮਝਦਾ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਹੀ ਰਹਿਰਨਾ ਹੈ। ਅਸਾਡਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੋਰ ਕਿਹਦੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਅੰਦੋਲਾਵ ਵਿਚ ਮੱਤਾ ਦੁਰਜੋਧਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਹਾਥ ਰਹਿਰਨ ਖਾਧੇ ਪੁੱਛੇ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਚਲਾ ਗਿਆ।

ਬਿਦਰ ਜੀ ਅੰਦਰ ਦੇਰ ਤੋਂ ਲੈਂਦਾ ਮੀ ਪਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਉਸਦੀ ਝੋਪੜੀ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ, ਗਰੀਬੀ ਅਤੇ ਵਾਸੀ ਸੁਤ ਹੋਣ ਬਾਝਨ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤਕ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨਾ ਹੋਏ। ਅਜਿਹੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹਸਨ-ਨਾਪੁਰ ਪਾਧੇ ਹਨ ਤਾਂ ਮਨ ਅੰਦਰ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਵਧ ਗਈ। ਪਤੀ-ਪਤਨੀ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਪੁੱਸ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਵੀ ਅੰਤਰ-ਆਤਮੇ ਪੁੱਛਿਆ। ਪੁੱਸ-ਵਾਸ ਹੋਏ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਰਾਜਸੀ-ਮੱਤਾ ਦੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੁਰਜੋਧਨ ਦੇ ਮਹਿਲ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਿਦਰ ਦੀ ਝੋਪੜੀ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜੇ। ਜਦੋਂ ਬਿਦਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਝੋਪੜੀ ਵਿਚ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ਪੁੱਸ-ਦਿਵਾਨੇ ਹੋਏ ਆਉ-ਭਗਤ ਵਿਚ ਟੁੱਛ ਗਏ।

ਬਿਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਇੰਨੀ ਪ੍ਰੇਮ-ਮਗਨ ਹੋਈ ਕਿ ਹੋਲੇ ਦੇ ਛਿਲਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਛਕਣ ਵਾਸਤੇ ਦਈ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਗੁੱਦਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟੀ ਜਾਵੇ। ਬਿਦਰ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਧਰਮ-ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਲੱਗਾ, “ਹੇ ਭੋਲੀਏ! ਤੂੰ ਗੁੱਦਾ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸੁੱਟੀ ਜਾਈ ਰਹੀ ਤੇ ਛਿਲਕੇ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਖੁਆਈ ਰਹੀ ਹੈ। ਡੇਹੀ ਮੱਤ ਟਿਕਾਏ ਨਹੀਂ!” ਬਿਦਰ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤੀ। ਫਿਰ ਲੰਗਰ ਤਿਆਜ਼ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿੰਧਯਾ ਸਾਧਾ ਬਣਾਇਆ ਉਸ ਵਿਚ ਲੂਣ ਪਾਉਣ ਦਾ ਚੋਰਾ ਨਾ ਰਿਹਾ।

ਲੰਗਰ ਤਿਆਹ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਬਾਲ ਪਰੇਸ਼ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਅੱਗੇ ਪੱਥਿਆ। ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਲੁਣਾ ਸਾਗ ਸਭੇ ਅਨੰਦ ਨਾਲ ਛਕਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਨਾਲੋਂ ਪ੍ਰੇਮ-ਰਸ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਤਮ ਹੈ, ਸੋ, ਪ੍ਰੇਮ-ਮਗਨ ਹੋ ਕੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਬਿਦਰ ਦਾ ਅਲੁਣਾ ਸਾਗ ਛਕ ਗਏ। ਬਹੁਤ ਪੁਸ਼ਨਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਬਿਦਰ! ਰੋਗਾ ਸਾਧ ਖਾ ਕੇ ਮੇਰੇ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਅਜਿਹਾ ਰਸ, ਸੁਆਦ, ਮਿਨਾਸ ਤੇ ਅਨੰਦ ਕਦੀ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।” ਪਰ ਜਦੋਂ ਬਿਦਰ ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਸੀਤ ਪ੍ਰਭਾਧ ਛਕਿਆ, ਸਾਗ ਵਿਚ ਲੂਣ ਨਾ ਹੋਣ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਜਿਆਦਾ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਦੋਨਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਭੁੱਲ ਦੀ ਖਿਆ ਮੰਗੀ, ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਨ ਜਿਲਾਸਾ ਪਿੱਤਾ ਅਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਹੱਥ ਥਾਪਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਖ਼ਾਤ ਕੀਤੇ। ਸਾਧੀ ਰਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਲੱਧ ਗਈ।

ਸਦੇਹ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੁਬਾਰਾ ਦੁਰਜੋਧਨ ਦੀ ਸਭਾ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪਾਂਡਵਾਂ

ਅਤੇ ਕੌਰਵਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਰਾਗੇ ਨੇ ਨਿਪਟਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਆਏ ਸਨ। ਦੁਰਜੋਧਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਗਿਲ੍ਹਾ ਸੀ ਕਿ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਸਾਡੀ ਮਹਿਲ ਤਿਆਗ ਕੇ ਬਿਦਰ ਦੀ ਤਪਸ਼ੀ ਵਿਚ ਰਿਹਿ ਰਹੇ। ਇਸ ਕ੍ਰੋਧ-ਵਸ ਹੋਏ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਆਦਰ-ਸਤਿਕਾਰ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਸੀ ਸਗੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਆਰੰਭ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, "ਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ! ਤੂੰ ਰਾਜਿਆਂ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਤੂੰ ਮੇਰਾ ਘਰ ਛੱਡ ਕੇ ਦਾਸੀ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਉਪਜੀ ਵਿਚ ਟਾਰ ਰਿਹਾ। ਜੇ ਤੂੰ ਆਸਣੇ ਪਾਸ ਰਹਿੰਦਾ ਤਾਂ ਛੱਤੀ ਪੁਕਾਰ ਦੇ ਭੋਜਨ ਖਾਂਦਾ। ਸੁੰਦਰ ਬਿਛੋੜਿਆਂ ਦੇ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦਾ, ਉਸੇ ਤਾਂ ਸੰਖਰ ਉਪਰ ਲੱਤਾ ਅਤੇ ਅਲੁਣਾ ਸਾਗ ਖਾਂਦਾ। ਤੇਰਾ ਪੁਰਾਣਾ ਸੁਭਾਅ ਹਿਲਾ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਗੁਆਂਠਿਆਂ ਦਾ ਗੁਆਲਾ ਹੀ ਰਿਹਾ।"

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਖੜੀ ਨਿਮਰਤਾ ਨਾਲ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਰਾਜਾਨ! ਤੇਰੇ ਘਰ ਰਾਜਸੀ ਸੁਖ, ਸੁੰਦਰ ਸੇਜ, ਸੁਆਦੀ ਸੋਜਨ ਦੇ ਹੋਰ ਸਮੱਗਰੀ ਤਾਂ ਕੁਹੜ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਮਨ ਪ੍ਰਭੂ ਪ੍ਰੀਤ ਤੋਂ ਸੋਪਣਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਮਹਿਲਾ ਵਿਚ ਰਹਿਣਾ ਮਨਾਸਬ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ। ਬਿਦਰ ਦਾ ਖਾਣੀ ਅਮਿਤ ਖਾਣੇ ਜਾਪਿਆ, ਤੇਰੇ ਦੁੱਖ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂ ਉਸਨੂੰ ਉੱਤਮ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ, ਤੇਰੇ ਹੋਰ ਪਦਾਰਥ ਤੇ ਖੀਰ ਨਾਲੋਂ ਬਿਦਰ ਦਾ ਅਲੁਣਾ ਸਾਗ ਕੁਹੜ ਉੱਤਮ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਡੀ ਰਾਤ ਪੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਣ ਗਾਉਂਦਿਆਂ ਲੇਖੀ: "ਰਾਜਨ! ਤੇਰੀ ਨਿਗਾਹ ਵਿਚ ਬਿਦਰ ਦਾਨੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਹੈ, ਪਰ ਅਸੀਂ ਉਸਨੂੰ ਇਕ ਉੱਚ-ਫੌਜੀ ਦਾ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ।" ਜਿਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਰਾਜਨ! ਤੂੰ ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਪੰਜ ਪੈਂਡ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।" ਪਰ ਕ੍ਰੋਧ-ਵਸ ਹੋਏ ਦੁਰਜੋਧਨ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਫੁਰਕਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, "ਪਾਂਡਵਾਂ ਨੂੰ ਰਹਿਣ ਵਾਸਤੇ ਸੂਦੀ ਦੇ ਨੌਂਕ ਸਿੰਨੀ ਵੀ ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂ ਸਕਦੀ।" ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੁਰਜੋਧਨ ਦੀ ਸਤਾ ਵਿਚੋਂ ਚੋਣ ਕੇ ਆ ਗਏ: ਕਈਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਘਟਨਾ ਦਾ ਵਿਚਰ ਰਿਉਂ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਰਾਜਨ ਕਉਨੁ ਤਮਾਰੈ ਅਵੈ॥

ਐਸੇ ਰਾਉ ਬਿਦਰ ਕੋ ਦੇਖਿਓ ਓਹੁ ਗਰੀਬੁ ਮੋਹਿ ਝਾਵੈ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਹਸਤੀ ਦੇਖਿ ਕਰਮ ਤੇ ਭੁਲਾ ਸ੍ਰੀ ਰਗਭਾਨ ਨ ਜਾਨਿਆ॥

ਭੁਮਰੰ ਦੂਧੁ ਬਿਦਰ ਕੋ ਪਾਵੈ ਅਮਿਤੁ ਕਰਿ ਮੈ ਮਾਨਿਆ॥੧॥

ਖੀਰ ਸਮਾਜਿ ਸਾਗੁ ਮੈ ਖਾਇਆ ਗੁਨ ਗਾਵਤ ਹੈਨਿ ਬਿਰਾਨੀ॥

ਕਈਰ ਕੋ ਠਾਕੁਤੁ ਅਨਦ ਬਿਨੈਦੀ ਜਾਤਿ ਨ ਕਾਹੂ ਕੀ ਮਾਨੀ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੦੫)

ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਪਾਂਡਵਾਂ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਕੇ ਦੁਰਜੋਧਨ ਦੇ ਭੈਡੇ ਵਿਚਾਰ ਦੱਸਿ ਅਤੇ ਉਸਦੇ ਹਠ ਖਾਸ਼ਤ ਵੀ ਸਾਰੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਵਾਈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਫੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਦਰ ਭਾਣੂੰ ਆਪਾ-ਜਾਵ (ਮਾਣ ਤੇ ਹਉਮੈ) ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਤੇ ਦਾਸ-ਭਾਵ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਣ ਨੂੰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਰਮਦਾਸ ਜੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਨੀਚ ਜਾਗਿ ਹਰਿ ਜਪਾਇਆ ਉਤਮ ਪਦਵੀ ਪਾਇ॥

ਪੁਕਾਰੁ ਬਿਦਰ ਦਾਸੀ ਸੁਭੇ ਕੇਸਨੁ ਉਤਰਿਆ ਘਰਿ ਜਿਸੁ ਜਾਇ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੨੨੩)

ਇਸ ਤੋਂ ਮਾਨੂੰ ਅੱਡੇ ਪਹਿਰ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।

(੨੯) ਚਰਨ-ਵੇਧਕ ਬਧਕ ਜੀ

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਫੁਲਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਫੁੱਧਕਿ ਉਪਲੇ ਆਖੀਅਨਿ ਭਾਈ ਪਾਇ ਨ ਵਜੀਐ ਟੰਗਾ ॥
ਦਿਤੁ ਭਰਵਾਸੈ ਬਹਲੁ ਕੁੰਦਗਾ ॥੯॥

(ਭਾਵ ੨੧, ਪਉੜੀ ੯)

ਬਧਕ ਵੀ ਦੋ ਹੋਏ ਹਨ :

ਬਧਕ—ਪਹਿਲਾ

ਜਾਇ ਸੁਭਾ ਪਰਜਾਸ ਵਿਚਿ ਹੋਭੈ ਉਤੇ ਪੈਰ ਪਸਾਰੇ ॥
ਹਰਣ ਕਵਨ ਵਿਚਿ ਪਦਮੁ ਹੈ ਭਲਮਿਲ ਖਲਕੈ ਵਾਹੀ ਤਾਰੇ ॥
ਬਧਕੁ ਆਇਆ ਭਾਲਦਾ ਜਿਹੀ ਜਾਣਿ ਖਾਣੁ ਲੈ ਮਾਰੇ ॥
ਦਰਸਨ ਭਿੰਨੁ ਜਾਇ ਕੈ ਕਰਣ ਪਲਾਵ ਕਰੇ ਪੁਕਾਰੇ ॥
ਗਲਿ ਵਿਚਿ ਲੋਤਾ ਕੁੰਸਨ ਜਾਂ ਅਵਗੁਣੁ ਕੀਤਾ ਹਰਿ ਨ ਜਿਕਾਰੇ ॥
ਕਹਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੰਤੋਖਿਆ ਪਰਿਤ ਉਪਾਵਣੁ ਬਿਹਤੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥
ਮੁਲੇ ਭਲੇ ਕਹਿ ਮਨੋਮਨਿ ਬਾਗਿਆਂ ਦੇ ਹਰਿ ਕਾਸ ਸੁਕਾਰੇ ॥
ਪਾਪ ਕਰੋਏ ਪਰਿਤ ਉਪਾਰੇ ॥

(ਭਾਵ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨੩)

ਬਧਕ—ਦੂਜਾ

ਇਹ ਲੰਘੀ ਬਧਕ (ਸ਼ਿਕਾਰੀ) ਸੀ, ਜਿਸਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਇਕ ਬਹੁਤ ਵਧੀਕਾ ਵਿਖੀ ਰਾਹੀ ਭੁਕਰਮ ਤੋਂ ਫੜਵਾ ਕੇ ਇਕ ਨੇਕ ਭਗਤ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਉਸਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੋ ਗਈ।

ਪਹਿਲੇ ਬਧਕ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ

ਬਹਿਰੁ ਪ੍ਰੇਸਾਇਓ ਖੰਮ ਪੁਜਾਰ ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੨)

ਕੁੰਸਨ ਜੀ ਦੇ ਤੀਰ ਮਾਰਨ ਵਾਲੇ ਪਹਿਲੇ ਬਧਕ ਦੀ ਸਾਖੀ :

ਸ੍ਰੀ ਕੁੰਸਨ ਜੀ ਨੇ ਪਾਛਵਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦਿਵਾਇਆ ਅਤੇ ਫੂਫਟ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸਿਤ, ਅਗਸਤ ਮੁਨੀ, ਦੁਰਥਾਸਾ, ਵਸਿਸਟ ਅਤੇ ਹੋਰ ਮੁਨੀ ਆਦਿ ਵਾਅਦਕਾ ਮੁਨੀ ਆਏ। ਯਾਤਰ ਭੁੱਲੇ ਦੇ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਵੇਖਿਆ। ਨਾਸਕਾਰ ਵੀ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਮਹਿੱਲ ਵਜੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਾਜੀ ਨੂੰ ਅੰਗਤਾਂ ਵਾਲੇ ਬੁਲਕ ਪਹਿਨਵਾ ਕੇ ਅਤੇ ਚਿੱਛ 'ਤੇ ਬਾਣੀ ਬੋਲ ਕੇ ਗਰਭਵਤੀ ਦੀ ਨਕਲ ਬਣਾ ਲਈ। ਮੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼ਟ ਲੱਗਾ, "ਹੈ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀ ਜੀ। ਇਹ ਐਸਾ ਨੂੰ ਪੁੱਤਰ ਹੋਵੇਗਾ ਜਾਂ ਕੌਨਿਆ?" ਬਾਲਕ ਬਾਰ-ਬਾਰ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਪੁੱਛਦੇ ਰਹੇ। ਅੰਤ ਮਹਾਂ ਮੁਨੀਆਂ ਨੇ ਆਖ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੁਮਾਰੀ ਲੁੱਲ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗੀ।

ਬਾਲਕ ਇਸ ਸਰਾਪ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਭੈ-ਭੀਤ ਹੋਏ। ਯਾਦਵ ਬਾਲਕਾਂ ਨੇ ਉਗਰਸੈਨ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਦੱਸੀ। ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤੀ ਕਿ ਇਸ ਵਾਦੀ ਨੂੰ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਰਗੜ ਕੇ ਧਰੀਲ ਕਰ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿਓ। ਇਸ ਵਾਦੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਪਾਸ ਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਤਿਛਾ ਪੱਥਰ 'ਤੇ ਉਸ ਖਾਦੀ ਨੂੰ ਰਗੜਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ। ਰਗੜਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਜਿੰਨਾ ਬਰੀਕ ਚੂੜਾ ਬਣਿਆ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਦਿਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਪਿਲਾਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਛੋਟਾ ਟੁੱਕੜਾ ਰਗੜਦਿਆਂ ਖਚ ਗਿਆ ਉਹ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਛੋਟੇ ਟੁੱਕੜੇ ਨੂੰ ਮੰਜੀ ਨੇ ਨਿਗਲ ਲਿਆ। ਉਸ ਸਰੀਰ ਖੂਹ ਤੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਕੰਢੇ ਇਕ ਤਿੰਨਾਂ ਕੰਢਿਆਂ ਵਾਲੀ ਜਿੰਦੀ ਦੱਬ ਚੁੱਕੀ।

ਸਾਡੀ ਨੌ ਮਛੀਆਂ ਭਈਆਂ, ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਚੀਰ-ਭਾੜ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਵਿਓਂ ਉੱਚ ਕੰਤਰ ਨਿਕਲੀ, ਕਿਸਨੂੰ ਬਾਧਕ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤੀਰ ਸੁਰੱਖ ਲਗਾ ਲਿਆ। ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਰਾਪ ਨਾਲ ਯਾਦਵ ਚੱਲ ਨੇ ਨਾਸ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਯਾਦਵ ਨੱਲ ਦੇ ਸਿਰਮੋਹ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੁਰ-ਰਾਖੀ ਅੱਗ ਆਪਣਾ ਸਿਰ ਝੁਕਾ ਦਿੱਤਾ। ਯਾਦਵ ਨੱਲ ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤੇ ਹੋਇਆ ਸਾਧਿ ਯਾਦਵ ਜਮਨਾ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਮੱਜ-ਮੇਲਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਸ਼ਰਾਬ, ਨਾਰ ਅਤੇ ਮਲੇਛ ਪਾਣਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਮਲੇਛ ਭੋਜਨ ਖਾਧੇ, ਸ਼ਰਾਬਾ ਪੀਤੀਆਂ ਅਤੇ ਹੁੰਦਰ ਦਿਸਤਰੀਆ ਦੇ ਨਾਚ ਦੇਖੇ। ਕਿਸੇ ਗੱਲੋਂ ਆਪੇ ਵਿਚ ਲੜ ਪਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਘਟਿਨ-ਮੁੱਠੀ ਅਤੇ ਹੱਥ ਪਾਈ ਹੋਏ। ਅਖ਼ਰ ਜਿੰਦੀ ਧਾਰ ਵਾਲੀ ਸਖਤ ਦੱਬ ਜਿਹੜੀ ਨਦੀ ਕਿਨਾਰੇ ਬਾਣੀ ਰਗੜਨ ਤੋਂ ਉਤਰਨ ਹੋਈ ਸੀ, ਪੁੱਟ ਲਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਫੜ ਲਈ। ਤਲਵਾਰਾਂ ਵਾਂਗੂੰ ਕਟਾ-ਦੱਬੀ ਹੋਈ। ਸਾਰੀ ਯਾਦਵ ਚੁੱਲ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਸਿਰਫ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਹੀ ਸਾਕੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਨ ਤੀਰਥ 'ਤੇ (ਜੰਗਲ ਵਿਚ) ਪੁੱਜੇ ਆਰਾਮ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੱਚਾ ਪੈਦ ਖੱਬੇ ਗੱਲ 'ਤੇ ਹੱਥ ਲਿਆ। ਸਚਾਨਕ ਉਹੀ ਬਾਧਕ ਜਿਸ ਨੇ ਉਸੇ ਬਾਣੀ ਵਾਲੀ ਤਿੰਦੀ ਕਾਤਰ ਆਪਣੇ ਤੀਰ ਅੱਗੇ ਲਾਈ ਸੀ, ਸ਼ਿਕਰ ਬੇਭਰਾ ਪੈਰਦਾ ਵੀ ਇਸੇ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਆ ਗਿਆ। ਪਦਮ ਦੀ ਲਿਕਕ ਚੁੱਥੇ ਇਵੇਂ ਪ੍ਰਕੀਰ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਹਿਰਨ ਦੀ ਅੱਖ ਹੋਵੇ। ਉਸਨੇ ਤੀਰ ਦਾ ਨਿਯਾਨਾ ਲਿਆ ਅਤੇ ਉਹੇ ਤੀਰ ਯਮਨ ਵਿਚ ਰੱਖ ਲਿਆ। ਜਿੰਨ੍ਹੇ ਧੋ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਮਾਰਿਆ ਤਦ ਤੀਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰ ਨੂੰ ਚਿੰਨ੍ਹਦਾ ਹੋਇਆ ਪਰ ਲੰਘ ਗਿਆ।

ਸਿਕਾਹੀ ਦੱਬ ਕੇ ਝੱਟ ਉਸੇ ਪੁੰਨਾ ਜਦੋਂ ਉਸਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਤੀਰ ਨਾਲ ਹਿਰਨ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਰਵਾਨ ਜੀ ਚਿੱਨ੍ਹੇ ਗਏ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੁਖੀ ਹੋਇਆ। ਠੇ ਠੇ ਕੇ ਪਛਤਾਵਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, ਬਦਨਾਂ 'ਤੇ ਬਦਰ ਪਿਆ ਅਤੇ ਠੇ ਠੇ ਬੇਨਤੀਆਂ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, "ਹੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਭਗਵਾਨ ਜੀ! ਮੈਂ ਸਹੀ ਅਧਰਾਪੀ ਹਾਂ, ਪਰ ਇਹ ਅਧਰਾਪ ਅਧਿਆਨਤਾ ਕਾਰਨ ਮੇਰੇ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮੈਂ ਮਾਰਾ ਪਾਪੀ ਹਾਂ, ਰਸੀ ਮੇਰਾ ਹੁਣੇ ਨਾਸ ਕਰ ਦਿਓ।" ਪਰ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਜਾਓ! ਜਿੰਨਾ ਨਾ ਕਰ, ਇਸ ਵਿਚ ਤੇਰਾ ਕੋਈ ਦੁਖ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਖੇਡ ਇਵੇਂ ਹੀ ਵਾਪਰਨੀ ਸੀ।" ਉਸਦੇ ਅੰਗੁਲ (ਲੱਲ) ਨੂੰ ਬਿਲਕੁਲ ਨਜ਼ਰ-ਅਦਿਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਲੇ ਕੋਰਾ ਮੈਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਲੰਬਾ ਸੀ, ਉਹ ਵੀ ਇਸੇ ਧਰ੍ਮ ਮੁਕਿਟਾ ਸੀ। ਆਸ ਰਾਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਤੈਨੂੰ (ਕਾਲੀ ਨੂੰ) ਲੁਕ ਕੇ ਬਾਟ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ ਸੀ। ਸੋ, ਤੂੰ ਉਸੇ ਪਿਛਲੇ ਜਨਮ ਦਾ ਬਦਨ ਲੈ ਲਿਆ ਹੈ। ਉਹੇ ਹੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਪਦ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰ ਕੇ ਪੁਲਕ ਕਮਨ ਕਰ ਗਏ, ਇਵੇਂ ਸਾਰੀ ਯਾਦਵ ਚੁੱਲ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਾਧਕ ਵੀ ਵੈਰਾਣਾ ਵਿਚ ਆ ਗਿਆ ਉਸਨੇ ਵੀ ਉਹੇ ਹੀ ਸਰੀਰ ਤਿਆਗ ਦਿੱਤਾ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨਾਲ ਹੀ ਉਹ ਵੀ ਬੇਭਰ ਦਾ ਭਾਗੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਸਾਧਕ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦਿਉ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਚਰਨ ਬੰਦਕ ਜਨ ਤੇਉ ਮੁਕਤਿ ਭਏ॥ ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਿਨ ਰਾਮ ਕਮ ॥੬॥

(ਨੰਨਾ ਗੁਰਮ)

(੩੦) ਬਧਕ—ਦੂਜਾ

ਚਰਨ ਬਧਿਕ ਜਨ ਤੇਉ ਮੁਕਤਿ ਭਏ॥ ਹਉ ਬਲਿ ਬਲਿ ਜਿਨ ਹਮ ਕਹੇ॥ (ਪੰਨਾ ੨੪੫)

ਇਥੋਂ ਹੀ ਇਕ ਲੋਧੀ ਨਾਮ ਦਾ ਬਧਕ (ਸ਼ਿਕਾਰੀ) ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਮੇਤ ਇਕ ਨਗਰ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਹਰ ਰੋਜ਼ ਉਹ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮੋਢਾ ਵਾਸਤੇ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਜਾਂਦਾ, ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਪਹਾੜ ਦੀ ਕੰਦਰਾ ਵਿਚ ਬੈਠੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਚਨ ਵੀ ਹਟ ਰੱਜ ਹੀ ਕਰਦਾ। ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਚਰਚਨਾਂ ਪਾਧਨ ਕਰੀ ਕਰੀ ਹੁਲੇ ਨੇਸਰਾਹ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਟੁੱਸਦੇ ਰਹਿੰਦੇ, ਪਰ ਉਸ ਨੇ ਧੜ੍ਹ-ਪੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਹਿਰ ਵਿਚ ਲੈ ਜਾਣ ਅਤੇ ਮਾਸ ਵੇਚਣ ਦਾ ਧੰਦਾ ਨਾ ਛੱਡਿਆ। ਇਥੋਂ ਇਹ ਪੰਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਚਲਦਾ ਰਿਹਾ।

ਇਕ ਦਿਨ ਲੋਧੀ ਬਧਕ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਫਟਕਦਾ ਫ਼ਿਰਿਆ ਪਰ ਕੋਈ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੱਥ ਨਾ ਆਇਆ। ਪੰਡੀਆਂ ਦੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਫਟਕਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਹੀ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਸ਼ਾਧੀ ਵਿਚ ਮਰਨ ਸਨ। ਉਦਾਸ ਅਤੇ ਚਿੰਤਾਤਰ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੇ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਦੇ ਸਨਮੁਖ ਖਲੋ ਕੇ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖੀ ਕਿ ਜੇਕਰ ਮੈਨੂੰ ਸ਼ਿਕਾਰ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਅੱਧਾ ਹਿੱਸਾ ਮਹਾਤਮਾ ਨੂੰ ਦੇਵਾਂਗਾ।

ਇਥੋਂ ਮਨੋਤ ਮੰਨ ਕੇ ਉਹ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਆਪਣਾ ਜਾਲ ਪੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਬੜਨ ਵਾਸਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਪੰਡੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਫਸ ਗਏ, ਪੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਅਤੇ ਜਾਲ ਸਮੇਤ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਿਆ। ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਵਾਜ਼ ਮਾਰੀ, "ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ! ਮੈਂ ਆਪ ਜੀ ਪਾਸ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖੀ ਸੀ, ਤੁਸੀਂ ਅੱਜ ਬੋਲ ਕੇ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਲਵੋ।"

ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਅੱਖਾਂ ਬੋਲ੍ਹਆ। ਲੋਧੀ ਨੇ ਸੁੱਖਣਾ ਸੁੱਖਣ ਅਤੇ ਪੰਡੀਆਂ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਜਾਰੀ ਵਾਹਤਾ ਸੁਣਾਈ। ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹਿੱਸਾ ਲੈਣਾ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਮਹਾਤਮਾ ਪ੍ਰਿੰਸਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ, ਉਹ ਤਾਂ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੇ ਰਸ ਨੂੰ ਹੀ ਸਰਬੋਤਮ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਦੁਨਿਆਵੀ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਰਸ-ਕਸ ਮਾਣਨ ਵਾਸਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਲਾਲਸਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਗੋਂ ਮਹਾਤਮਾ ਤਾਂ ਜੀਵਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਬਧਕ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਵਾਸਤੇ ਇਕ ਸਾਧਨ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਆਖਿਆ, "ਹੇ ਸ਼ਿਕਾਰੀ! ਇਹ ਪੰਡੀ ਸਾਡੇ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਨਹੀਂ। ਤੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇ ਤੇ ਜਦੋਂ ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪੰਡੀ ਫੜ ਲਿਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਲੈ ਲਵਾਂਗੇ। ਉਹ ਪੰਡੀ ਚਤਰਹੁਜ ਸਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ।"

ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਨੇ ਮਹਾਤਮਾ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮੰਨ ਲਿਆ। ਪਹਿਲਾਂ ਫੜੇ ਪੰਡੀ ਛੱਡ ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਚਤਰਹੁਜ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਹਾਲ ਵਿਚ ਜੰਗਲ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਿਆ। ਲੋਧੀ ਬਧਕ ਨੇ ਚਤਰਹੁਜ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਦਿਨ ਰਾਤ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਭਾਲ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਲੋਧੀ ਬਧਕ ਦੀ ਪਤਨੀ ਉਸਨੂੰ ਭਾਲਦੀ ਹੋਈ ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਉਸ ਨੂੰ ਆ ਮਿਲੀ। ਬਧਕ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਕੜੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਏ, ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਸਮਾਂ ਟੁੱਭਾਕਿਣਾ (ਫਿੱਟੇ ਇਕ ਆਈ ਹਾਂ) ਤਦ ਖਾਕ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਤਨੀ ਨੂੰ ਮਹਾਤਮਾ ਵਾਲੀ ਸਾਰੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ। ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸਨੇ ਆਖਿਆ, "ਚਤਰਹੁਜ ਪੰਡੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।" ਪਰ ਲੋਧੀ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਆਪਣੀ ਚਿੰਤ 'ਤੇ ਹੀ ਟਿਕਿਆ ਰਿਹਾ। ਇਥੋਂ ਕਈ ਦਿਨ ਲੰਘ ਗਏ, ਕੱਢੀ ਅਜਿਹਾ ਪੰਡੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਿਆ। ਬਹੁਤ ਡਿਕਹਮੰਦ ਹੋਇਆ। ਪਰ ਮਹਾਤਮਾ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਤ ਮੰਨਣ ਵਾਲਾ ਸੀ ਇਸ ਕਾਰਨ ਭਟਿਆ ਰਿਹਾ। ਅੰਨ, ਪਾਣੀ ਵੀ ਛਕਣਾ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ, ਫੁੱਫ ਮਰਨ ਲੱਗਾ। ਅੰਤ ਨੂੰ ਫੁਫੀ ਕੱਢ ਕੇ ਗਲ 'ਤੇ ਹੱਥ ਲਈ ਅਤੇ ਆਖਿਆ, "ਜੇਕਰ ਚਤਰਹੁਜ ਪੰਡੀ ਜਾਲ ਵਿਚ ਨਾ ਫਸਿਆ ਤਾਂ ਫੁਫੀ ਮਾਣ ਕੇ ਆਰਾਮਘਾਤ ਕਰ ਲਵਾਂਗਾ।"

ਉਲੰਮਨ ਨੂੰ ਪੂਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੇਜਿਆ ਤਦ ਉਸਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਚਤੁਰਬੁਜ ਪੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਜਾਲ ਵਿਚ ਆ ਫਸੇ। ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਜਾਲ ਵਿਚੋਂ ਚਤੁਰਬੁਜ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਹੋਰਾਂ ਵਿਚ ਫੜ ਕੇ ਮਹਾਰਾਮਾ ਪਾਸ ਪੁੱਜ ਗਿਆ।

ਮਹਾਰਾਮਾ ਨੇ ਤੌਕਿਆ ਕਿ ਚੌਲਾ ਬਧਕ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਕਰ ਕੇ ਲੈ ਆਇਆ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਮਾ ਨੇ ਝਟ ਪੈਂਤ ਉੱਚ ਕੇ ਚਤੁਰਬੁਜ ਪੰਡੀ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਸਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਸ਼ਾਇ ਆਈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਡੀ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਵੀ ਮਹਾਰਾਮਾ ਦੀ ਹੱਸ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਜਦੋਂ ਮਹਾਰਾਮਾ ਅਤੇ ਬਧਕ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਤਦ ਸ਼ਰਨਾਂ ਨੂੰ ਭਗਵਾਨ ਜੀ ਨੇ ਪਛਤੱਖ ਦਰਸਨ ਦਿੱਤੇ। ਬਧਕ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਮਾ ਦੋਵੇਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਜੀ ਦੇ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਬਹਿ ਪਏ। ਦੋਨਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ-ਰੂਪਾ ਨਾਲ ਕਾਲਿਆਣ ਹੋਈ, ਸਨਮ ਮਹਨ ਦੇ ਗੋਬ ਕਿਓਂ ਸੁਤਰਤ ਹੋ ਗਏ। ਇਥੋਂ ਮਹਾਰਾਮਾ ਦੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਬਧਕ ਵੀ ਪੈ।, ਸਿਦਕ ਅਤੇ ਭਗਤੀ ਦੀ ਰੰਗਣ ਵਿਚ ਰੰਗਿਆ ਗਿਆ।

ਜੋ, ਅਜੇ ਵੀ ਸਾਰੇ ਆਸਰੇ ਤਿਆਗ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਸਰਾ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੀਏ, ਜਿਸਦੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਦੇ ਸਦਕੇ ਸਭ ਗੁਨਾਹ ਪ੍ਰਭੂ ਜੀ ਕਸ਼ਮ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਜਾਤ ਮੰਗਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

(੩੧) ਭਗਤ ਸੰਮਤ ਮੁਸਨ ਜੀ

ਸੰਮਤ ਜਪੁੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਦਮ ਕਿਹੁ ਹੋਈ ਸਾਣ॥

ਰਾਵਨ ਖੁਤੇ ਸੁ ਰੰਕ ਨਹਿ ਜਿਨਿ ਸਿਰ ਦੀਨੇ ਕਾਟਿ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬੩)

ਸੰਮਤ ਤੇ ਮੁਸਨ ਪਿਉ-ਪੁੱਤਰ ਸਨ ਤੇ ਇਹ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਿਦਕੀ ਸਿਖ ਸਨ। ਇਹ ਰਾਜਗਿਰੀ ਜਾਂ ਮਧਦੂਰੀ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ਤੇ ਬਹੁਤ ਗਰੀਬ ਸਨ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਾਹੌਰ ਆਏ ਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਨੇ ਆਪ ਦੀ ਸੰਗਤ ਸੋਚੀ ਆਪੀ ਪਰ ਡੋਲ ਮਾਇਆ ਬਹੁਤ ਬੋਝੀ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਇਕ ਖੁਰਸ ਨੂੰ ਮਿਸਤਰ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਵਾਜ ਭਿੰਗ ਕੇ ਮੰਗ ਗਿਆ। ਇਸ ਲਈ ਹੋਰ ਫ਼ੌਦੀ ਤਰਜਾ ਮਾਇਆ ਉਥੇ ਯੰਮ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰਦਾ। ਸੰਮਤ ਤੇ ਮੁਸਨ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਲੰਗਰ ਕਰਨਾ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਦਾਕਮ ਨੂੰ ਜਾ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸੀਂ ਉਥੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ, ਪਰ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਪੈਸੇਗੀ ਮਿਲ ਜਾਵੇ। ਤਾਂ ਦਾਕਮ ਨੇ ਇਹ ਖੱਲ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਈ।

ਧੋਂ ਪੈਸੇਗੀ ਲਿਆ ਕੇ ਪਿਉ ਲੰਗਰ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਬਰਜ 'ਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਮਰਥੀ ਅਜਿਹੀ ਹੋਈ ਕਿ ਮੁਸਨ ਦਿੱਟਾ ਲਾਦਿਆਂ ਭਿੰਗ ਪਿਆ। ਪਿਉ ਨੇ ਘਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆਂਦਾ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸੰਗਤ ਸੋਚ ਲੰਗਰ ਛਕਣ ਆਏ, ਤਾਂ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਮੁਸਨ ਕਿਥੇ ਹੈ? ਪਿਉ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਆਪ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਹੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਬਰਜ ਤੋਂ ਭਿੰਗ ਕੇ ਅੰਦਰ ਪਿਆ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਣ ਕੇ ਕੋਮਲ-ਚਿਤ ਗਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਰਦਾ ਦੂਢ ਗਿਆ ਤੇ ਉਹ ਆਪ ਉੱਠੇ ਤੇ ਮੁਸਨ ਦੇ ਸਿਰ 'ਤੇ ਮੋਹਰ ਦਾ ਹੱਥ ਪੈਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਆ ਤੇ ਜੀਆ-ਦਨ ਦਿੱਤਾ।

ਸਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਮਤ ਤੇ ਮੁਸਨ ਦੀ ਬਹੁਤਾ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਭੰਗਾ ਵੇਖ ਕੇ ਡੁਕਮਾਇਆ:

ਸੰਮਤ ਜਪੁੇ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਦਮ ਕਿਹੁ ਹੋਈ ਸਾਣ॥

ਰਾਵਨ ਖੁਤੇ ਸੁ ਰੰਕ ਨਹਿ ਜਿਨਿ ਸਿਰ ਦੀਨੇ ਕਾਟਿ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੬੩)

ਭਾਵ, ਹੇ ਸੰਮਨ। ਜੋ ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਧੀਮਾ (ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ) ਨਾਲ ਛੁਟਾਂਦਾ (ਸੰਟਾ) ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਰਾਖਵੇਂ ਜਿਹੇ ਕੰਗਾਲ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਜਿਸਨੇ ਸਿਵਜੀ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਥੇ ਵੱਖ ਕੇ ਚੜ੍ਹਾ ਦਿੱਤਾ, ਪੈਸੇ ਚੜ੍ਹਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਹੋਰ ਭੁਰਮਾਇਆ :

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਹ ਉਦਿਆਨ ਬਨ ਨਦ ਪੰਤ ਬਸੁਧਾ ਰਗਮ॥

ਮੂਸਨ ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਰਮ ਕੈ ਗਨਉ ਏਕ ਕਰਿ ਕਰਮ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੬੭)

ਭਾਵ, ਸਮੁੰਦਰ, ਪਹਾੜਾਂ, ਉਜਾੜਾਂ, ਬਨਾਂ, ਨੇ ਪੰਥ ਧਰਤੀ ਜੋ ਸਭਰ (ਭਗਮ) ਨੂੰ, ਹੇ ਮੂਸਨ। ਪ੍ਰੇਮ ਪਿਆਰ ਦਾ ਲਾਵ ਜੋ ਹੈ, ਸੋ, ਇਕ ਕਦਮ ਦੇ ਝੁਲ ਗਿਣਦਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਏਡਾ ਅੰਬਾ ਕੰਮ ਵੀ ਸਹਿਲ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਮੰਜਿਲ ਦਾ ਮਾਨੋ ਇਕ ਕਦਮ ਹੈ, ਏਡਾ ਸਫਰ।

‘ਚਉ ਬਲਿਆ’ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪੰਥ-ਪੁੰਡਰਾਂ ਸਣੇਈ ਬੜੇ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਰੇ ਬਚਨ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਅਮਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

...ਜਿਨਿ ਜਿਰ ਦੀਨੇ ਕਾਟਿ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੬੭)

ਸੰਮਨ ਮੂਸਨ ਦੀ ਇਕ ਹੋਰ ਸਾਖੀ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਲਾਧੋਰ ਗਏ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਰੋਟੀ ਆਖੀ। ਮਾਇਆ ਪਾਸ ਪੱਟੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਕ ਬਾਣੀਏ ਕੋਲੋਂ ਹੁਦਾਪ ਮੰਗਿਆ, ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਦੇਵਾ ਮੰਨ ਗਿਆ, ਪਰ ਪਿਛੋਂ ਮੁੱਕਰ ਗਿਆ। ਸੰਮਨ ਮੂਸਨ ਉਸਦੇ ਗੱਲਾਂ ‘ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਂ ਨੂੰ ਸੱਦਾ ਦੇ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਇਹ ਬਾਣੀਆ ਨੇੜੇ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ, ਸੋ ਮਜਬੂਰ ਹੋ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸ ਗੁਰ ਬਾਣੀਏ ਦੀ ਚਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਛੱਡ ਕੇ ਮੁੱਖ ਵਿਚੋਂ ਲੱਖ ਕੇ ਮੂਸਨ ਅੰਦਰ ਵਾਇਆ ਪਰ ਵਾਪਸ ਲੱਖਣ ਲੱਗਿਆ ਪੁੱਖ ਵਿਚ ਫਸ ਗਿਆ। ਫੜੇ ਜਾਣ ਅਤੇ ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਨਾਮ ਕਲੰਕਤ ਹੋਣ ਦੇ ਝਰ ਤਾਂ ਪਿਉ ਨੇ ਮੂਸਨ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਲਿਆ ਤੇ ਲੋਥ ਅੰਦਰ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤੀ। ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਾਹਕਾਰ ਨੇ ਲੋਥ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਹਰ ਗਿਆ ਤੇ ਮਜ਼ੂਰ ਸੰਮਨ ਨੂੰ ਭੁਲਾ ਕੇ ਧਰਤ ਸਾਹਾ ਧਨ ਦੇਣ ਕਰਕੇ, ਲੋਥ ਨੂੰ ਟਿਕਾਣੇ ਲ ਉਣ ਦਾ ਸੱਦਾ ਕੀਤਾ। ਸੰਮਨ ਪੱਤਰ ਦੀ ਲੋਥ ਨੂੰ ਘਰ ਲੈ ਆਇਆ। ਵਿਉਂ ਸੰਮਨ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਸਿਰ ਕੱਟ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਾਇਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੂਸਨ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਸੰਮਨ ਨੇ ਨਾਰਾ ਬਿਰਤਾਂਤ ਕਹਿ ਸੁਣਾਇਆ ਤੇ ਚੋਰੀ ਦੀ ਮੁਆਫੀ ਮੰਗੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਮੂਸਨ ਨੂੰ ਜੀਅ-ਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਖੁਰਜੀਤ ਧਰ ਦਿੱਤਾ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਮ ਦੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਲਈ ਅਮੀਰਵਾਦ ਦਿੱਤੀ।

‘ਸੁਰਜ ਪੁਕਾਰ’ ਵਿਚ ਇਕ ਸੰਮਨ ਸਾਹਬਾਜਪੁਰੀ ਦੀ ਕਥਾ ਲਿਖੀ ਹੈ: ਸਾਹਬਾਜਪੁਰਾ ਅੰਸਲੇ ਵਿਚ ਹੈ। ਇਥੇ ਦਿਨ ਕਪੂਰ ਦੇਉ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਸੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਕਿਸੇ ਮਿਲਾਥੇ ਸਿਖ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਓ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਕਿਹਾ, “ਸਾਹਬਾਜਪੁਰੇ ਵਿਚ ਸੰਮਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਉਸਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ।” ਕਪੂਰ ਦੇਉ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅੱਗੇ ਸੰਮਨ ਦਰੀਆਂ ਹੋਏ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਸਨੇ ਪਦਨ ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਹਿਰ ਲੋਕੜੀਆਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਕਪੂਰ ਦੇਉ ਸੋਚਦਾ ਰਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਬੜੀ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਘਰ ਦੇ ਪੋਧਿਆਂ ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਇਸ ਨੂੰ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਿਖ ਕਿਵੇਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਹਾਤ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਪ੍ਰਸਾਦ ਛਕਿਆ ਤਾਂ ਸੰਮਨ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਅੱਖੀ ਰਾਤ ਹੋ ਗਈ ਤਾਂ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਡਾਕੂ ਆ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਲਈ ਸੰਮਨ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਨਿਕਲਿਆ ਤੇ ਡਾਕੂਆਂ ਦੀ ਗੱਲੀ ਉਸਨੂੰ ਵੱਜੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਮਰ ਗਿਆ। ਸੰਮਨ ਨੇ ਖਫ਼ਤ ਜੋ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਸੰਤਾਂ ਸੀ, ਪਾਹਲਾ ਕੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਤਖਤ ‘ਤੇ ਪਾ ਕੇ ਸਮਾਨ ਭੂਮੀ ਵਿਚ ਦੱਸਾ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਲੋਕੜਾਂ ਨਾਲ

ਸਸਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਜਦ ਸ਼ਾਕਾਰ ਤੋਂ ਵਾਪਸ ਆਏ ਤਾਂ ਬਰਾਦਰੀ ਨੂੰ ਬੈਠਾ ਲਈ ਰੰਧੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਦਹੀਆਂ ਵਿਛਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।

ਇਹ ਵੇਖ ਕੇ ਕਪੂਰ ਦੇਉ ਹੋਰ ਭੀ ਹੇਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਸੋਚਨ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਰਾਈ ਜੀ! ਜੇ ਹਰਾਨ ਪੰਝਰ ਦੀ ਮਿੱਤ ਦਾ ਪਤਾ ਮੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਇਸਦੀ ਉਮਰ ਹੋਰ ਮੰਗ ਲੈਣੀ ਮੀ।" ਮੰਨ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ, "ਅਨਿਤ ਪਦਾਰਥ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਬੇਨਤੀ ਕਿਸ ਲਈ ਕਰਨੀ ਸੀ? ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਤਾਂ ਨਾਮ ਦਾਨ ਹੀ ਮੰਗਣਾ ਜਾਗੀਦਾ ਹੈ।" ਸੋਚਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੇਖ ਕੇ ਕਪੂਰ ਦੇਉ ਉਹਦੀ ਚਰਨੀ ਪਿਆ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਧੋਨ ਧਨ, ਜੋ ਉਸ ਰਾਜਕ ਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰੀਨ ਰਹਿ ਕੇ ਜੀਵਨ ਗੁਜ਼ਾਰਦੇ ਹਨ।"

(੩੨) ਕੁਬਿਜਾ

ਕੁਬਿਜਾ ਉਧਰੀ ਅੰਗੁਸ਼ਟ ਪਾਗ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੯੨)

ਇਕ ਵਚਿਤਰ ਘਟਨਾ ਹੋਈ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ, ਅਰੁਣ ਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਮਥਰਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਕੁਬਿਜਾ ਵੀ ਅੱਗੇ ਮਥਰਾ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਕੌਸ ਦੇ ਬਾਗ ਦੀ ਰਾਖੀ 'ਤੇ ਮਾਲਵਾ ਕੁਬਿਜਾ ਸੀ। ਇਹ ਕੁੱਲਾਂ ਤੋਂ ਮਹਿਕ ਵਾਲਾ ਭੋਲਾ ਤੇ ਅਰੁਣ ਬਣਾਉਣ ਵਿਚ ਮਾਹਰ ਸੀ। ਇਸੇ ਲਈ ਇਹ ਕੌਸ ਨੂੰ ਕੁੱਖੀ ਚੋਣ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮਨਜ਼ੂਰ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਮਾਸ ਕੌਸ 'ਤੇ ਪਿਮ੍ਹੇ ਲਾਇਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੌਸ ਨੂੰ ਮਹਿੰਦੀ ਤੇ ਚੰਦਨ ਦਾ ਤਿਲਕ ਆਦਿ ਲਗਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ ਇਹੋ ਕੁਬਿਜਾ ਹੀ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਪਰ ਜਦ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਕੁਬਿਜਾ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪੁੱਜੇ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਪੁਰੇ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਅਦਭੁਤ ਕੌਤਕਾਂ ਤੇ ਸੁੰਦਰਤਾਈ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਨੂੰ ਉਹ ਅੱਗੇ ਵੀ ਸੁਣਦੀ ਹੀ ਰਹੀ ਸੀ। ਕਾਲੀ ਨਾਗ ਦੇ ਡੁੱਕਾਰੇ ਨਾਲ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਰੋਗ ਸਾਂਝਲਾ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਪਰ ਚੇਹਰੇ ਦੀ ਭਾਤੀ, ਤਿੱਖੇ ਨਰਯ ਤੇ ਬੈਰਾਹੀ ਦੀ ਹੁਨ ਨਾਲ ਉਹ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲ ਚੁਰਾ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਇਹ ਕੁਬਿਜਾ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੱਲ ਦੇਖਦਿਆਂ ਹੀ ਐਸੀ ਮਸਰੀ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਵਿਚ ਆ ਗਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵੱਲ ਇਕ ਟੱਕ ਹੀ ਵੱਖੀ ਗਈ। ਉਸਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਭੁੱਲਾ ਦੀ ਮਾਲਾ ਤੇ ਚੰਦਨ ਦਾ ਤਿਲਕ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਕੌਸ ਦੇ ਦਰਵਾਰ ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਉਹ ਫੌਜ ਹੀ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਤਿਲਕ ਲਗਾਉਣ ਦੀ ਪਰ ਲੱਕ ਕੁੱਝਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ, ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਕੁਬਿਜਾ ਪਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਹਿਰਦਿਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੀ ਜਾਣਨ ਵਾਲੇ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਵੀ ਖੜੇ ਹੋ ਗਏ। ਇਹ ਕੌਸ ਦੀ ਮਾਲਟ ਮੀ ਤੇ ਪਿਸਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਕੌਸ ਦਾ ਵੱਡਾ ਭਰ ਜੀ, ਪਰ ਅੱਜ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਨੇ ਇਸਦੇ ਹਰ ਨੂੰ ਟਟਾ ਦਿੱਤਾ, ਇਹ ਨਿਰਹ ਹੋ ਗਈ, ਅੱਗੇ ਵਧੀ, ਓਹੀ ਬੰਦਨ ਦਾ ਤਿਲਕ ਜੋ ਕੌਸ ਨਈਂ ਲਿਜਾ ਰਹੀ ਸੀ, ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਮੱਖ ਨੂੰ ਲਾ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਕੁੱਝੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਵਿਚਾਰੀ ਨੂੰ ਅੰਛੀਆਂ ਹੁਕ ਕੇ ਵੀ ਤਿਲਕ ਲਗਾਉਣਾ ਅਸਾ ਸੀ।

ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਸਿਰ ਨੀਵਾ ਕਰ ਕੇ ਤਿਲਕ ਲਗਾਇਆ ਪਰ ਤਿਲਕ ਲਗਾਉਣ ਮਗਰੋਂ ਵੀ ਕੀਤਾ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਕੁਬਿਜਾ ਦੇ ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਰੱਖ ਕੇ, ਚੰਨਾ ਨਾਲ ਹੱਥ ਡਫ ਕੇ ਕੁਬਿਜਾ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਉਪਰ ਚੁੱਕਿਆ ਤੇ ਸਿਪਿਆਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਹੋਥ ਲੰਗਣ ਦੀ ਦੇਹ ਸੀ ਕਿ ਤੁਥਿਜਾਂ ਦਾ ਕੁੰਥ ਦੂਰ ਹੋ ਗਿਆ; ਹੰਡੀਆਂ ਦੇ ਵਲ ਨਿਕਲ ਗਏ। ਕੁੰਥ ਕਰਕੇ ਜੋ ਜੋਹਣੀ ਹੁੰਦੀ ਵੀ ਕਹੂਪ ਸੀ, ਕੁੰਥ ਨਿਕਲਣ ਕਾਰਨ ਸੋਹਣੀ ਦੇ ਸਲੈਨਡੀ ਨਾਰੀ ਬਣ ਗਈ। ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦੀਆਂ ਸੁਖੀਆਂ 'ਭੋ' ਸਿਰ-ਰੱਖਿ ਸੁਖੀ ਬਣ ਗਈ। ਭਗਤੀ ਵਿਚ, ਪਿਆਰ ਵਿਚ ਤੇ ਹਰ ਗੱਲ ਵਿਚ ਸਰ ਸੁਖੀਆਂ ਤੋਂ ਨੰਬਰ ਲੈ ਗਈ।

(੩੩) ਭਗਤ ਉਗਰਸੈਨ ਜੀ

ਉਗਰਸੈਨ ਕਉ ਰਾਜੁ ਅਭਿ ਭਗਤਹ ਜਨ ਦੀਓ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੮੦)

ਉਗਰਸੈਨ ਜੀ ਮਥਰਾ ਦੇ ਰਾਜੇ ਸਨ। ਕੌਸ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਉਗਰਸੈਨ ਜੀ ਦਾ ਜੋਟਾ ਕਰਾ ਦੇਵਕ ਸੀ, ਜਿਸਦੀ ਵੱਡੀ ਲੜਕੀ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਝਲੀ ਪੁਆ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੇਵਕੀ ਉਗਰਸੈਨ ਜੀ ਦੀ ਲੜਕੀ ਹੀ ਕਹਾਈ।

ਉਗਰਸੈਨ ਨੇ ਇਸ ਲੜਕੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਵਾਸੁਦੇਵ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੌਸ ਹੀ ਹੋਣ ਨੂੰ ਸਹੁਰੇ ਛੱਡਣ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਰਸਤੇ ਵਿਚ ਨਾਰਦ ਮਿਲ ਗਿਆ, ਉਸ ਨੇ ਕੌਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤੇਰੀ ਸ਼ੋਣ ਦੇਵਕੀ ਦੇ ਪੋਟੇ ਜੋ ਅੰਠਵਾਂ ਸੱਚਾ ਜਨਮੋਗਾ ਉਸਦੇ ਹੱਥੋਂ ਤੇਰੀ ਮੌਤ ਹੋਵੇਗੀ।

ਨਾਰਦ ਬੁਰਮਾ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਤੇ ਚੰਡਾ ਰਿਖੀ ਸੀ। ਕਿੰਗ ਨਾਲ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਗਾਉਂਦਾ ਤੇ ਭਗਤੀ ਵਿਚ ਲੀਨ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਕੌਸ ਨੂੰ ਧਕੀਨ ਸੀ ਕਿ ਨਾਰਦ ਜੀ ਦਾ ਕਿਹਾ ਝੂਠ ਨਹੀਂ।

ਜੋ ਉਸਨੇ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰ ਦੇਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਪਰ ਵਾਸੁਦੇਵ ਦੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪ ਤੋਂ ਆਪ ਹੀ ਸਭ ਬੱਚੇ ਤੇਰੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰਦੇ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੇਵਕੀ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਤਾਂ ਨਾ, ਪਰ ਵਾਸੁਦੇਵ ਤੇ ਦੇਵਕੀ ਤੇ ਦੇਵਕੀ ਦੀਆਂ ਬਾਕੀ ਬੈਠਾਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਗਰਸੈਨ ਨੇ ਸਾਰੀਆਂ ਦਾ ਹੀ ਵਿਆਹ ਵਾਸੁਦੇਵ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਕੌਸ ਨੇ ਪਿਤਾ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰ ਕੇ ਰਾਜ-ਗਾਹ 'ਤੇ ਵੀ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ।

ਪਰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਸਭ ਕੰਝਿਆਂ ਖੋਲ੍ਹਾ ਗਈਆਂ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਜੇਸੂ ਵਿਚ ਹੀ ਹੋਇਆ, ਪਰ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੋਕਲ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚਾਣ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਓਥੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ੧੫-੧੬ ਸਾਲ ਭਰ ਰਹੇ ਤੇ ਕੌਸ ਦੀ ਹਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਖੋਲ੍ਹਾ ਗਈ।

ਅਗੋਰ ਇਸ ਉਮਰ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਮਥਰਾ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਕੌਸ ਦੀ ਰਾਜ ਸਭਾ ਵਿਚ ਆਣ ਖੜੇ। ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਜੋ ਰਾਖਬ ਤੇ ਕੰਢਾਵਰ ਦੇਤ ਆਏ ਸਨ, ਸਰ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰੇ ਗਏ। ਨੀਚ ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਫਾਲ ਮਾਰ ਕੇ ਕੌਸ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਏ ਤੇ ਉਸਨੂੰ ਉਥੋਂ ਪਟਕਾ ਕੇ ਫੌਲ ਮਾਰਿਆ। ਫਿਰ ਵੱਲੋਂ ਭਿਗਦੇ ਦੇ ਉੱਤੇ ਫਾਲ ਮਾਰੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਕਲਤੀ ਤੇ ਪਗੜੀ ਨੂੰ ਲਾਹ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਕੋਸਾਂ ਤੋਂ ਪਕੜ ਲਿਆ ਤੇ ਪਟਕਾ ਪਟਕਾ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨਾਲ ਮਾਰਿਆ, ਇਉਂ ਕੌਸ ਦੀ ਮੌਤ ਹੋ ਗਈ।

ਕੌਸ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਫਿਰ ਆਪਣੇ ਨਾਨੇ ਉਗਰਸੈਨ ਨੂੰ ਮਥਰਾ ਦਾ ਰਾਜਾ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ ਤਖਤ ਉੱਤੇ ਬਿਠਾ ਕੇ ਦਸਤਾਰ ਉਸਦੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ।

ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਉਗਰਸੈਨ ਦੀ ਲਾਜ ਰੱਖੀ ਤੇ ਉਸਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ।

(੩੪) ਭਗਤ ਪੂ ਜੀ

ਪਾਂਚ ਬਹਮ ਕੇ ਅਨਾਥ ਪੂ ਬਾਹਿਰੁ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਅਮਰ ਅਟਾਰੇ॥

(ਪੰਨਾ ੮੯੯)

ਨਾਰਦ ਕਹਤ ਸੁਨਤ ਪੂਮ ਬਾਹਿਰੁ ਭਜਨ ਮਾਂਹਿ ਲਪਟਾਨੇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੭)

ਇਹ ਭਗਤ ਜੀ ਉਤਾਨਾਦ ਰਜੇ ਦੇ ਸਪੱਤਰ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁਨੀਤੀ ਬੜੇ ਸਿੱਧੇ ਸੁਭਾਅ ਵਾਲੀ ਸੀ, ਪਰ ਇਸਦੀ ਸੱਕਣ ਹਾਣੀ ਬੜੇ ਹਾਥ-ਡਾਥ ਵਾਲੀ ਜਾਦੂਗਰੀ ਸੀ।

ਸੋ, ਇਸਨੇ ਰਜੇ ਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਪੂ ਤੇ ਉਸਦੀ ਮਾਤਾ ਸੁਨੀਤੀ ਨੂੰ ਮਨਾਂ 'ਚੋਂ ਬਾਹਰ ਭੇਜਣ ਲਈ ਰਜੇ ਤੋਂ ਅਲਵਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਕੀ ਸੀ? ਸੁਨੀਤੀ ਦੀ ਭੁੱਧੀ ਕਪਿਰਾਂ ਬਾਹਰ ਰਿਖੀ ਆਸਰਮ ਦੇ ਕੋਲ ਪਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਉਜਰ ਦੇ ਉਥੇ ਜਾ ਰਹੀ।

ਪੂ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ, ਰੋਧਾ ਪਿਤਾ ਰਜਾ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਰਜੇ ਦੀ ਧੀ ਹਾਂ

ਪੂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ, "ਜੇ ਤੂੰ ਗਈ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਭੁੱਧੀ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ?"

ਪੂ ਦੀ ਮਾਤਾ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਇਹ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਮਰਜ਼ੀ ਹੈ।"

ਇਹ ਜਿਹੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਮ ਕਰਕੇ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮਾਤਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਹੋਰ ਬਾਹਰਾਂ ਨਾਲ ਪੇਫ਼ਦੇ ਬਹਿਰ ਵਿਚ ਗਏ, ਤਾਂ ਭੱਜ ਕੇ ਮਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਅੱਗੋਂ ਪਿਤਾ ਉਤਾਨਪਾਦ ਬੈਠਾ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਨੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਹੱਥ ਵਿਚ ਬਿਠਾ ਲਿਆ, ਪਰ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਉਪਰੋਂ ਮਰਗੋਈ ਮਾਤਾ 'ਸ਼ੁਰੂਈ' ਆ ਗਈ। ਪੂ ਜੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੋਦੀ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ, ਝੱਟ ਬਾਹਰੋਂ ਫੜ ਕੇ, ਨਾਲੋਂ ਚਪੜਾ ਮਾਰੀ ਤੇ ਨਾਲੋਂ ਗੋਦੀ ਵਿਚੋਂ ਉਠਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਜੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਗੋਦ ਵਿਚ ਬਹਿਣ ਦਾ ਬੋਕ ਸੀ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਕੁੱਖ ਤੋਂ ਜਨਮ ਲੈਣਾ ਸੀ।"

ਹੈਰਾਨ ਤੇ ਪ੍ਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਏ ਪੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੰਝੂ ਵਗ ਪਏ। ਮਨ ਉੱਤੇ ਇਕਦਮ ਅਸਹਿ ਚੰਦ ਲੱਗੀ। ਇਸੇ ਹਾਲਤ ਵਿਚ ਮਾਂ ਕੋਲ ਗਈ।

ਜਦ ਮਾਂ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਇਹ ਤਾਂ ਪੁੱਤ ਦੀ ਭਾਈ ਹੀ ਐਸੀ ਹੈ। ਤਾਂ ਪੂ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਭਾਈ ਐਸੀ ਹੈ ਇਹ ਕੀ ਗੱਲ?"

ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਪੁੱਤਰ! ਅਸਾ ਕਰਮ ਚੰਗੇ ਨਹੀਂ ਬੀਤੇ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਕਰਮ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਜਪਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਅੱਜ ਰਾਜੇ ਦੇ ਘਰ ਜਨਮ ਕੇ, ਤੇ ਰਾਜੇ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਕਰਾ ਕੇ, ਹੀਰੋ ਵਰਗੇ ਪੁੱਤਰ ਜਨਮ ਕੇ ਵੀ, ਭੁੱਧੀ ਵਾਸਤ ਬਣ ਗਈ ਹਾਂ। ਹੋਰ ਪੁੱਤਰ! ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਝੂਠ ਨਹੀਂ ਮੀ ਕਿਹਾ।"

ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੇ ਪੂ ਦੇ ਦੁਖੀ ਮਨ ਨੂੰ ਵੇਰਾਗੀ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ, ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਮਾਂ! ਇਹ ਤਾਂ ਨਾਮ ਹੀ ਜਪਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰੀਏ?"

ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਹਾਂ ਪੁੱਤਰ! ਇਹ ਠੀਕ ਜਾਣ ਕਿ ਸਭ ਕਾਰਜ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾ ਜਪਣ ਨਾਲ ਵਿਰਾਜ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਅਰਾਧਨਾ ਤੇ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਸੰਵਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।"

"ਰੱਗਾ ਮਾਤਾ। ਭੁਫ ਮੈਂ ਨਾਮ ਜਪਾਗਾ, ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ਹੀ ਸਭ ਭੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਾਂਗਾ। ਮਾਤਾ! ਤੇਰੇ ਵੀ ਸਭ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿਆਂਗਾ।"

ਪੰਜ ਬਰਸ ਦੇ ਅਨਾਥ, ਪੂ ਬਾਹਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਾਲ-ਹਨ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਮਾਤਾ ਨੂੰ ਹੱਸਦਾ ਦਿੱਤਾ। ਮਾਤਾ ਦੇ ਵੀ ਇਸ ਵੇਲੇ ਅਥਰੂ ਟੁਕਦੇ ਨਹੀਂ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਵਾਕ ਹੈ :

ਪਾਦ ਬਰਖ ਭੈ ਅਨਾਧੂ ਨੂ ਜਾਹਿਦੁ ਹਰਿ ਸਿਮਰਤ ਅਮਰ ਅਟਾਰੇ॥ (ਪੰਨਾ ੮੯੯)

ਮਾਤਾ ਦੀ ਪੈਰਿਆ ਧੂ ਜੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਧਸ ਗਈ, ਹਿਰਦਾ ਵੈਰਾਗੀ ਹੋ ਗਿਆ ਤੇ ਵੈਰਾਗ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਦੀ ਲੜਾਨ ਜਾਗ ਉੱਠੀ।

“ਫੌਡਾ ਮਾਤਾ ਜੀ ਅਗਿਆ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਇਹ ਸੁਭ ਕਾਰਜ ਆਰੰਭ ਕਰੀਏ।”

“ਪੁੱਤਰ! ਕਿਹਰ ਜਾਇਗੇ?”

“ਮਾਤਾ ਜੀ! ਕੰਗਲ ਨੂੰ ਜਾਵਾਂਗਾ, ਇਲਾਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਕਰਾਂਗਾ, ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਾਂਗਾ।”

“ਹੇ ਪੁੱਤਰ! ਠੀਕ ਹੈ, ਸਭ ਦੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਾਓਗੇ। ਜਾਓ, ਮੇਰਾ ਵੀ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਹੈ, ਪ੍ਰਭੂ ਤੇਰੀ ਰਾਖੀ ਕਰੇ, ਫੇਰਾ ਵਾਲ ਵੀ ਢਿੱਗਾ ਨਾ ਹੋਏ।”

ਧੂ ਜੀ ਤੁਰ ਪਏ। ਛੱਟੇ ਜਿਹੇ ਬਾਲਕ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਉਸ ਅਦਿਸ਼ਟ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਫੌਡਾ ਇਤਨੀ ਪ੍ਰਬਲ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਨਾ ਉਸਨੂੰ ਇਹ ਸਿਆਲ ਰਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਭਰਤ ਛੋਟਾ ਹਾਂ ਤੇ ਧੰਨ ਅਖੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਦੀ, ਉਸਨੇ ਐਸੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਇਕ ਵਾਰ ਵੀ ਮੂੰਹੋਂ ਨਹੀਂ ਕੱਢਿਆ, ਸਗੋਂ ਪੱਤਰ ਨੂੰ ਰੋਹ ਦਿਲ ਕੀਤਾ, “ਪੁੱਤਰ! ਜਾਓ, ਇਕ ਮਨ ਤੇ ਇਕ ਦਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਅਰਾਧਨਾ ਕਰੋ, ਉਹੀ ਦਿਸ ਸਮੇਂ ਸਾਡਾ ਇਕ ਐਸਾ ਮਿਤਰ ਹੈ, ਸਾਹਾਰਾ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਰਜ਼ਾ ਵਿਚ ਤੇ ਜਿਸਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਇਹ ਸਾਡਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਹੁਕਮ ਬਿਨਾਂ ਨਾ ਮਾਂ ਰੁ-ਮਾਂ ਬਣਦੀ ਹੈ, ਨਾ ਪੁੱਤਰ-ਕੁਪੁੱਤਰ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਨਾ ਪਿਉ ਕੁ-ਪਿਉ ਬਣਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਮੋਹਰ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਦੁਖਮਾਟ ਦੀ ਮਿਤਰ ਬਣ ਜਾਏ ਹਨ, ਸੁਲੀ ਦਾ ਕੰਡਾ ਬਣ ਕੇ, ਵੱਲ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।”

“ਫੌਡਾ ਮਾਤਾ! ਤੂੰ ਚਿਤਾ ਨਾ ਕਰ, ਡਿਕਰ ਨਾ ਕਰ, ਮੈਂ ਐਸੇ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਮੁਕਾਬਲਾ, ਨਹੀਂ ਤੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਇਸ ਲੇਖੇ ਲਾ ਦਿਆਂਗਾ।”

ਧੂ ਜੀ ਤੁਰ ਪਏ। ਇਕ ਵਾਰੀ ਮਾਤਾ ਜੀ ਵੱਲ ਮੁੜੇ, ਨਮਸਕਾਰ ਕੀਤੀ, ਮਾਤਾ ਨੇ ਵੀ ਪਿਆਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਫਿਰ ਚੱਲ ਪਏ।

ਉੱਤ ਦਰ ਦੀ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਅੱਧੀ ਨਾਹਦ ਜੀ ਮਿਲ ਪਏ। ਬਾਲਕ ਵੱਲੋਂ ਪੁੱਛਿਆ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸਹ ਗੱਲ ਦੱਸ ਦਿੱਤੀ।

ਨਾਰਦ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਹੋ ਬਾਦਕ! ਤੂੰ ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਦੁਖ ਤੇ ਮੁਸੀਬਤਾਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ। ਉਥੇ ਸੱਖ, ਸ਼ੰਰ, ਬਖੇਲੇ ਤੇ ਹੋਰ ਦੁਖਦਾਈ ਭੇਡਾਂ ਜਾਨਵਰ ਹਨ। ਤੂੰ ਤਾਂ ਪੇਪ ਕੇ ਹੀ ਫਰ ਜਾਣਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਪਿਛੇ ਮੁੜ ਜਾਹ।”

“ਕਿਉਂ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂ?”

“ਬੱਢਾ! ਤੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ?”

“ਨਹੀਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਰੀਰ ਦੀ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ।”

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਰਦ ਜੀ ਨੇ ਬੜਾ ਰੱਕਿਆ, ਧਰ ਜਦ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਬਾਲਕ ਹਰ ‘ਤੇ ਹੈ, ਮੁੜੇਗਾ ਨਹੀਂ, ਤਾਂ ਨਾਰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤਾ—“ਓਮ ਨਮੋ ਭਗਵਤੇ ਵਾਸਦੇਵਾਇ।”

ਨਾਰਦ ਕੇਪਤ ਸੁਨਣ ਧੂਮ ਭਾਰਿਕ ਭਜਨ ਮਾਹਿ ਲਾਟਾਰੇ।

(ਪੰਨਾ ੯੩੦)

ਧੂ ਭਿਅੰਕਰ ਜੰਗਲਾਂ ਵਿਚ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਨਾਰਦ ਜੀ ਦੇ ਦੱਸੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਅਨੁਸਾਰ ਇਕ-ਟੱਕ ਸਮਾਧੀ ਵਿਚ ਚੁੱਪ ਗਿਆ, ਨਾ ਰੁੱਖ, ਨਾ ਰੁੱਝ, ਕਿਸੇ ਦੀਸ਼ ਦੀ ਉਸਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਅਭਿਲਾਖਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਕਈ ਵਾਰ

ਜੇਕਰ ਉਸਦੇ ਕੋਲ ਆਏ, ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਮੁੜ ਗਏ ਜੋ ਹੋਰ ਜਾਨਵਰ ਵੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਗਤ ਵਿਚ ਅਨੰਦ-ਸੁਰਮ ਹੋ ਕੇ ਅਣੋਲ ਹੋਏ ਸੋਠੇ ਸਨ। ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਇਸ ਅਣੋਲ ਜਮਾਪੀ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਚੰਗੇ ਪਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਧੀ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇਂਦ ?

ਵਰ੍ਹਾ ਕਿ ਛੇ ਮਹੀਨੇ ਸਾਰਕ ਨੂੰ ਚੈਨੇ ਨੂੰ ਹੋ ਗਿਆ ਤਾਂ ਭਗਤ ਵਡਲ ਭਗਵਾਨ ਨੂੰ ਪਿੰਚ ਪੈ ਗਈ। ਸ੍ਰੀ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਦੀ ਆਪ ਰਾਪ ਕਰਦੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ, ਆਵਾਜ਼ ਦਿੱਤੀ, ਪਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਚੈਨੇ ਸਨ। ਸ੍ਰੀ, ਸ਼ੁਰਤ ਹੋਈ ਨਾ। ਰਾਜ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਿਆਨ ਰਹੇ ਨਾਮ ਨੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨ ਦਿੱਤੇ, ਵਿਚ ਖਾਹਤ ਖਲੋਤੇ ਹੋਰ ਦਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾਇਆ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਸਮਾਧੀ ਖੁਲ੍ਹ ਗਈ। ਸਾਹਮਣੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ ਤੇ ਕਿਹਾ, “ਭਗਵਾਨ। ਇਸ ਕਾਲ ‘ਤੇ ਅਜਿਹੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਨਾਲ ਆਪ ਦੀ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਕਰਾ। ਉੱਥੇ ਵੀ ਆਪਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਹਾਂ।”

ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਆਪਣਾ ਸੋਧ ਉਸਦੇ ਕੰਨ ਨਾਲ ਲਾ ਦਿੱਤਾ। ਭਾਵ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦਿਉ ਮਹਿਮਾ ਕਰਨ ਲੱਗਾ:

ਓਮ ਨਮੋ ਭਗਵਤੇ ਵਾਸਦੇਵਾਇ॥ ਨਮੋ ਨਮੋ ਪ੍ਰਭੂ ਤ੍ਰਿਭਵਨ ਰਾਇ॥

ਨਮੋ ਨਮੋ ਹੇ ਸ਼ਰਭ ਬਿਮਾਪੈ॥ ਨਮੋ ਨਮੋ ਸਰ ਘਟ ਕੇ ਵਾਸੀ॥

ਨਮੋ ਜੀਨਾ ਨਾਥ ਗੁਮਾਸਤੀ॥ ਸ਼ੀਤ ਭਵਨ ਪਰ ਤੁਮਹੀ ਪ੍ਰਭਾਈ॥

ਨਮੋ ਨਮੋ ਦੇਵਨ ਕੇ ਦੇਵਾ॥ ਨਮੋ ਨਮੋ ਹੇ ਅਲਖ ਅਰੇਵਾ॥

ਨਮੋ ਨਮੋ ਹੇ ਚਰਕ ਸ਼ਰਪੀ॥ ਨਮੋ ਨਮੋ ਪ੍ਰਮਾਤਮ ਰੂਪੀ॥

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ ਜੋਖਾਈਆਂ ਤੇ ਦੋਹਰੇ ਭਗਵਾਨ ਦੀ ਉਸਤਤਿ ਵਿਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ਚਿੰਚਾਰਨ ਲੀਤੇ।

ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ (ਹਿਰਾਣ) ਕੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਤੇ ਵਰ ਦਿੱਤਾ, “ਹੇ ਪ੍ਰਾਣੀ! ਤੂੰ ਹਾਜ਼ ਪਾਪਤੀ ਦੀ ਇੰਨਾ ਨਾਲ ਤਮ ਕੀਤਾ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ, ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਏ ਭੋਗ ਤੇ ਵਿਰ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵਗਾ। ਸਭ ਤਾਰਾ-ਮੰਡਲੀ ਰੇਰੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰੇਗੀ, ਪਰ ਤੂੰ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਅਟੱਲ ਰਹੇਗਾ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਜਮਕੇਗਾ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਏ। ਪਿਛੋਂ ਪ੍ਰਾਣੀ ਨੇ ੩੬ ਹਜ਼ਾਰ ਵਰ੍ਹੇ ਹਾਜ਼ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਇਹ ਅਟੱਲ ਪਦਵੀ ‘ਤੇ ਜਾ ਨਿਕੇ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੀ ਸਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਨੂੰ ਵਾਰੀ ਵਿਚ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਸ੍ਰੀ ਹਸਦਾ ਘਰਿ ਆਇਆ, ਕਰਿ ਪਿਆਰੁ ਪਿਉ ਕੁਛਲਿ ਲੀਤਾ॥

ਬਾਹਰੁ ਪਕੜਿ ਉਨਾਲਿਆ, ਮਨ ਵਿਚਿ ਰੋਸ ਮਨੁੰਪੀ ਕੀਤਾ॥

ਭੁਰਗੁਲਿਕਾ ਮਾ ਪੁਛੈ, ਤੂੰ ਸਾਵਾਣੀ ਹੋ ਕਿ ਸਰੋਤਾ॥

ਸਾਵਾਣੀ ਦਾ ਜਨਮ ਦੀ, ਨਾਭ ਨ ਭਗਤੀ ਕਰਮਿ ਦਿਲੁੰਤਾ॥

ਕਿਸ ਉਦਮ ਤੇ ਰਾਜ ਮਿਲਿ, ਮਨੁੰ ਤੇ ਸਭਿ ਹੋਵਨਿ ਮੀਤਾ॥

ਪਰਮੇਸਰੁ ਆਪੁਪੀਐ ਜਿਉ ਹੋਈਐ ਪਿਤਰ ਪੁਤ੍ਰੀਤਾ॥

ਬਾਹਰਿ ਜਲਿਆ ਕਹੁੰਤਿ ਰਾਪੁ, ਮਨ ਬੇਰਾਗੀ ਹੋਇ ਅਭੀਤਾ॥

ਨਾਰਦ ਮੁਨਿ ਉਪਦੇਸਿਆ, ਨਾਉ ਨਿਧਾਨੁ ਅਮਿਤੁ ਗੁ ਪੀਤਾ॥

ਪਿਛਰੁ ਰਾਜੇ ਸਲਿਆ, ਅਭਿਚਰੁ ਰਾਜੁ ਕਰਹੁ ਨਿਤ ਨੀਤਾ॥

ਦਾਸਿ ਚਲੇ, ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਗ ਜੀਤਾ॥

(ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੧)

(੩੫) ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ

ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ ਉਨ ਵੇਲੇ ਹੋਇਆ ਜਦ ਹਰਨਾਖਥ ਪਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਗਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਹਰਨਾਖਥ ਨੂੰ ਆਮ ਗੱਥਾਂ ਵਿਚ ਦੌੜ ਕਹਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਤੇ ਦੌੜ ਜਾਂ ਰਾਖਥ ਲੋਕ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਜੋ ਬੜਾ ਭਰਾਉਣਾ, ਕਰੂਪ ਜਾਂ ਜਿਸਦੇ ਮਿੱਥੇ 'ਤੇ ਸਿੰਗ ਹੋਣ ਪਰ ਸਿਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ। ਦੌੜ ਜਾਂ ਰਾਖਥ ਉਹੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਜੋ ਭੁੱਖੇ ਕਰਮਾਂ ਵਿਚ ਪੈ ਜਾਣ ਤੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੇ ਉਲਟ ਅਤੇ ਕੁਦਰਤ ਜਾਂ ਮੁਖਾਲਫ਼ਤ ਕਰਨ ਲੱਗ ਜਾਣ, ਅਸਾਧ ਤਾਕਤ ਦੇ ਬਲਬੰਧੇ, ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਨ ਚਾਹੇ, ਕਰਨਾ ਚਾਹੁਣ। ਭਾਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਤੇ ਅਕਾਲ ਆਮ ਮਨੁੱਖਾਂ ਵਰਗੀ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬੋਧ 'ਤੇ ਪਰਦਾ ਪੈ ਜਾਦਾ ਤੇ ਉਹ ਅਸਲੀਅਤ ਨੂੰ ਛੱਡ ਹੀ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਭਾਵੀ ਹਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਹਰਨਾਖਥ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਪਰਿ ਹਰਦਾਸ ਦੌੜ ਦੇ ਕਲਰਿ ਕਵਲੁ ਭਗਤੁ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦੁ॥

(ਭਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੨)

ਦੋਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਵੀ ਇਹੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਹਰਿ ਜਗੁ ਜਗੁ ਭਗਤ ਉਪਾਇਆ, ਪੈਜ ਰਖਦਾ ਆਇਆ ਰਾਮ ਰਾਜੇ॥

ਹਰਣਾਖਸੁ ਦਸਤੁ ਹਰਿ ਮਾਰਿਆ ਪ੍ਰਹਲਾਦੁ ਤਰਾਇਆ॥

(ਮੋਨਾ ੩੫੧)

ਇਹੋ ਭਰੂਂ ਹੀ ਕੀਸੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਜੀ ਵੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਸੰਮੂ ਉਪਾਭਿ ਹਰਿ ਆਪੁ ਦਿਖਾਇਆ॥ ਅਰੰਕਾਰੀ ਦੌੜ ਮਾਰਿ ਪਾਇਆ॥

ਭਗਤ ਮਨਿ ਆਨੰਦੁ ਕਜੀ ਵਧਾਈ॥ ਅਪਨੇ ਸੋਢਕ ਕਦੇ ਦੇ ਵਡਿਆਈ॥੯॥

(ਮੋਨਾ ੧੫੪)

ਪਰ ਦੋਖੋ ਇਹ ਹਰਨਾਖਥ ਦੌੜ ਕਸ਼ਪ ਰਿਖੀ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਇਸਤਰੀ 'ਦਿਵਿ' ਦੇ ਪੇਟੋਂ ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਵੀ ਭਰਾ ਹਰਣਕਸ਼ਿਪ ਸੀ, ਜੋ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਵਰਗ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਦਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਨੇ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰ ਚਾਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੜੇ ਕਲਾਨ ਸਟਾ ਲਿਆ ਸੀ, ਇਥੋਂ ਤਕ ਕਿ ਹਰਣਕਸ਼ਿਪ ਨੇ ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਨੂੰ ਜਿੱਤ ਲਿਆ ਸੀ। ਤਿੰਨਾ ਪੁੱਤਰਾਂ 'ਤੇ ਦਿਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ ਦੁਹਾਈ ਫਿਰ ਗਈ ਸੀ, ਪਰ ਇੰਦਰ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲਈ ਭਗਵਾਨ ਵਰਗ ਅਵਤਾਰ ਸਟੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਹੱਥੋਂ ਹਰਣਕਸ਼ਿਪ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਦਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੈ ਗਈ। ਹਰਨਾਖਥ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਭੱਜ ਗਿਆ ਤੇ ਉਥੇ ਜਾ ਕੇ ਭਗਤੀ ਕਰਨ ਵਿਚ ਦੁੱਟ ਗਿਆ ਤੇ ਉਸਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਪਕੜ ਲਿਆ, ਪਰ ਇਸ ਨਮੇ ਨਾਚਦ ਜੀ ਦੇ ਕਹੇ 'ਤੇ ਇੰਦਰ ਨੇ ਉਸਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਨਾਰਦ ਜੀ ਨੇ ਹਰਨਾਖਥ ਦੀ ਇਸਤਰੀ ਨੂੰ ਰਿਖੀ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਚਲੇ ਗਏ। ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਗਰਭ ਵਿਚ ਸਨ ਤੇ ਰਿਖੀ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਦਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ। ਫਿਰ ਇਥੋਂ ਹੀ ੬-੭ ਸਾਲ ਦੇ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਹੋਏ। ਇਥੇ ਰਿਖੀ ਆਸ਼ਰਮ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਜੀ ਵੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਜਦ ਦੇ ਵਿਖੇ ਨਾਚਦ ਜੀ ਫੌੜ ਗਏ, ਉਦੋਂ ਤੋਂ ਹੀ ਹਰੀ ਮਹਿਮਾ ਤੇ ਹਰੀ ਭਗਤੀ ਦੇ ਹੀ ਪੁੰਨੇਗ ਆਦਿ ਸੁਣਦੇ ਰਹੇ।

ਪਰ ਉਪਰ ਹਰਨਾਖਥ ਨੇ ਪਰਾਤਾਂ ਵਿਚ ਘੋਰ ਤਪੱਸਿਆ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਸਦਾ ਤਪੱਸਿਆ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹੋ ਮਨਰਥ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਇਕਨੀ ਤਾਕਤ ਹਾਸਲ ਕਰੇ ਕਿ ਇੰਦਰ ਆਦਿਕਾਂ ਤੋਂ ਆਪਣੇ ਭਰਾਵਾਂ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਵੇ। ਇੰਦਰ ਦੀ ਮਦਦ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜੋ, ਭਰਵਾਨ ਨੂੰ ਖਰਨਾ ਲੈਣਾ, ਜਿਹ ਨਾ ਇਕ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਅਣਹੋਈ ਗੱਲ ਸੀ ਪਰ ਹਰਨਾਥ ਨੇ ਇਸ ਨੀਅਤ ਨਾਲ ਇਤਨਾ ਘੱਟ ਤਪ ਕੀਤਾ ਕਿ ਕਮਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਸਦੇ ਤਪ ਤੋਂ ਮੁੜ ਹੋ ਕੇ ਖੁਸ਼ਮ ਜੀ ਉਸ ਖਾਸ ਪੁੱਜੇ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਹੋ ਤਪਸਵੀ ਰਾਜ! ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਮਰਾ ਘੁੰਗਨ ਹੋ ਗਿਆ ਹਾਂ, ਧਸ ਕਰ, ਹੁਣ ਹੋਰ ਤਪਸਿਆ ਕਰਨੀ ਛੱਡ ਦੇਹ ਤੇ ਮੇਰਾ ਕੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ?"

ਹਰਨਾਥ ਹਾਕਤ ਹਾਲ ਨਰਨ ਲਈ ਹੀ ਤਪ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਨਾਕਸ ਵੀ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ, ਜੋ ਅਜੇ ਤੇ ਅਮੁੱਕ ਹੋਵੇ। ਪਹਿਲੇ ਤਾਂ ਉਹ ਭ੍ਰੀਮ ਰਿਹਾ ਪਰ ਖੁਸ਼ਮ ਜੀ ਨੇ ਜਦ ਫੀਸਰੀ ਵਾਰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, "ਹੋ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਸ਼ਾਜਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਖੁਸ਼ਮ ਜੀ! ਮੈਨੂੰ ਇਹ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਕੋਈ ਰਚਨਾ ਵਿਚੋਂ ਹੋਈ ਭੀ ਮੈਨੂੰ ਮਾਰ ਨਾ ਸਕੇ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵਧ ਤਾਕਤ ਮੇਰੇ ਵਿਚ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਜਿਹ ਨਾ ਦਿੱਤੇ ਮਰਾ ਨਾ ਰਾਜੀ, ਨਾ ਧਰਤੀ ਤੇ ਮਰਾ ਨਾ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਮਾਰ ਸਕੇ। ਨਾ ਅੰਬਰ ਮਰਾ ਨਾ ਬਾਹਰ, ਨਾ ਸ਼ਰੇਰ ਮਰਾ, ਨਾ ਦੁਪਹਿਰੇ। ਨਾ ਲੰਬੀ ਪਸ਼ੂ, ਨਾ ਪੰਛੀ, ਨਾ ਰਬਿਅਾਰ ਨਾਲ ਮਰਾ ਤੇ ਜਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਵਿਚ ਮੇਰਾ ਹੀ ਰਾਜ ਹੋਵੇ।"

ਖੁਸ਼ਮ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੁਣਿਆ ਤੇ ਭੋਲੇ-ਭਾਵ 'ਤਥਾ ਅਸਤੂ' ਕਹਿ ਕੇ ਅਲੰਪ ਹੋ ਗਏ। ਹੁਣ ਹਰਨਾਥ ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਪਸ ਹੋਇਆ ਤੇ ਮੁਲਤਾਨ ਪੁੱਜ ਗਿਆ।

ਸਭ ਬਹਿਰ ਦੀ ਖੁਰੀ ਹਾਲਤ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ, ਉਸਨੂੰ ਆਉਂਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਰੁੱਝ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਸਭ ਸਾਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਨੇਹੇ ਕੋਜ ਦਿੱਤੇ। ਇਸੇ ਸਮੇਂ ਹੀ ਨਾਰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਸਦੀ ਇਸ਼ਤਰੀ 'ਕਿਅ ਪ੍ਰ' ਤੇ ਪੁੱਤਰ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਰਿਖੀ ਆਬਰਾ 'ਚੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਇਸ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਤੇ ਇਸ਼ਤਰੀ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲ ਲੈ। ਇੰਦਰ ਇਸ ਨੂੰ ਇੰਦਰਪੁਰੀ ਵਿਚ ਲੈ ਚੱਲਿਆ ਸੀ, ਪਰ ਮੇਰੇ ਕਹਿਣ 'ਤੇ ਉਹ ਇਸਨੂੰ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਛੱਡ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਹੁਣ ਤਕ ਰਿਖੀ ਆਬਰਾ ਵਿਚ ਰਹੀ ਹੈ, ਉਥੇ ਹੀ ਇਸ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਜਨਮ ਲਿਆ ਹੈ।"

ਨਾਰਦ ਜੀ ਦਾ ਹਰਨਾਥ ਨੇ ਸੰਨਵਾਧ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਥੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਗਲੇ ਲਾਇਆ। ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਹਿਰ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕੀਤੀ, ਰਾਜ-ਪ੍ਰਬੰਧ ਨੂੰ ਠੀਕ-ਠਾਕ ਕੀਤਾ, ਜਿਹ ਜਦ ਉਸਦੇ ਸਾਰੇ ਸਾਥੀ ਤੇ ਸੈਨਾ ਜਾੜ ਗਈ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਜੰਗ-ਰੁੱਝ ਕਰ ਕੇ ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਜਰਿ ਕਰ ਲਿਆ। ਇੰਦਰ ਲੋਕ ਵਿਚ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਦੰਬਰਿਤਾ ਦੀ ਚੰਗੀ ਮਾਰ-ਕੁਟਾਈ ਕੀਤੀ ਤੇ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਸਰਪਤ ਕਰ ਲਿਆ।

ਇਸ ਰਜੂ ਮਾਤ-ਲੋਕ, ਪਾਤਾਲ ਤੇ ਅਕਾਸ਼ ਸਭ ਥਾਈਂ ਆਪਣਾ ਜਿੰਗਾ ਦਲਾ ਕੇ ਹੁਣ ਹਰਨਾਥ ਨੇ ਹੋਰ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਉਸਨੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਾਵਾਨ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣੋਂ ਰੋਕ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, "ਸਭ ਕੁੱਝ ਮੈਂ ਹੀ ਹਾਂ, ਕੋਈ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਮੇਰੇ ਸਾਹਮਣੇ ਲਿਆਓ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਜਪੋ। ਜਿਹੜਾ ਇਸ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਨਘਣਾ ਕਰੇਗਾ ਉਸਦਾ ਘਾਟ-ਬੰਧਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।"

ਕੁੱਝ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਹਰਨਾਥ ਦੀ ਦੰਗੀ ਫਿਰ ਗਈ। ਫ਼ਰਦੇ ਮਾਰੇ ਲੋਕ ਉਸਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲੱਗ ਪਏ ਪਰ ਰਗਦਾਨ ਦੀ ਬੁਰਫ ਵੇਖੋ, ਉਸ ਨੇ ਉਸਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਟਾਕਰੇ ਲਈ ਭਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਉਸਦੇ ਘਰ ਕੋਜ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।

ਰਿਖੀ ਆਬਰਾ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਜਗਤ ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਭਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਵੇਖੀ ਸੀ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਵਿਚ ਬੈਠ ਬੈਠ ਕੇ ਉਸਨੇ ਪ੍ਰਭੂ-ਮਹਿਮਾ ਦੀਆਂ ਬੋਝ ਸਾਖੀਆਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੁਣੇ ਸਨ। ਪਰ ਪਿਤਾ ਦੇ ਘਰ ਦੀ ਹਾਲਤ ਨੇ ਉਸਦੇ ਮਨ 'ਤੇ ਉਲਟਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਆਪਣੀ ਬੁੱਧੀ ਅਨੁਸਾਰ ਉਸਨੇ ਸਭ ਕੁੱਝ ਸੋਚਿਆ ਤੇ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਰਿਖੀਆਂ ਤੇ ਜਗਤ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀ ਸੇਵਾ ਨੇ ਰੋਗ ਲੈ ਆਂਦਾ।

ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ੭-੮ ਸਾਲ ਦਾ ਸੀ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਹਰਨਾਥ ਨੇ ਪ੍ਰਭੂ ਭਾਸਤੋਂ ਆਪਣੇ ਗਰੂ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸੰਭਾ

ਤੇ ਅਮਰਕਾ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਹੋਰ ਬਾਲਕਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦੇ ਸਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਖੋਲ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜਦ ਹਰਨਾਥ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਾਜ਼ਰ ਕੁਮਾਰ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਵਿਚ ਭੇਜਿਆ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੋਹਣੇ ਪਸ਼ਿਨਤਾ ਹੋਈ ਕਿ ਤਿੰਨਾਂ ਫੌਜਾਂ 'ਤੇ ਖਾਦਸ਼ਾਹੀ ਕਾਇਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਰਨਾਥ ਵਰਗੇ ਜਹਾਦਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਆਇਆ ਹੈ। ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਤਾਂ ਕੋਈ ਗੱਲ ਵੀ ਨਾ ਹੋਈ ਤੇ ਦਿਨ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਵਿਚ ਹੀ ਖਤੀਰ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਘਰੋਂ ਵਿਰ ਪਾਠਸ਼ਾਲਾ ਨੂੰ ਚਲਾ ਗਿਆ, ਪਰ ਅੱਜ ਪੁਹਿਲਾਦ ਜੀ ਨੂੰ ਸੋਢੇ ਅਮਰਕੋ ਨੇ ਪੱਟੀ 'ਤੇ ਅੰਬਰ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਪਕਾਉਣ ਲਈ ਕਿਹਾ, ਪਰ ਉਹ ਉਥੇ ਉਠ ਕੇ ਹੋਰ ਧਾ ਵੱਖਰਾ ਹੋ ਜਾ ਬੈਠਾ, ਤੇ ਉਹ ਰਿਖੀ ਆਸਰਮ ਵਿਚੋਂ ਜਿੱਥੀ ਤੇ ਦੋਸੀ ਝਗੜੀ ਕਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ।

ਪੁਹਿਲਾਦ ਹਰਨਾਥ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਗਾਜ਼ ਕੁਮਾਰ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਕੁੱਝ ਦਿਨ ਤਾਂ ਉਸਦੀ ਮੌਜ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਨੇ ਬਦਲ ਹੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ, ਕੁੱਝ ਕਹਿਣਾ ਚੰਗਾ ਨਾ ਜਾਣਿਆ ਪਰ ਇਥੇ ਦਿਨ ਉਸਤਾਦ ਨੇ ਪੁਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਕੋਲ ਬਿਠਾਇਆ ਤੇ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਲੱਗਾ, ਪੱਟੀ 'ਤੇ ਲਿਖ ਕੇ ਦਿੱਤਾ, 'ਜਲੇ ਹਰਨਾਥਾ, ਬਲੇ ਹਰਨਾਥ।'

ਪਰ ਪੁਹਿਲਾਦ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਦੇ ਉਲਟ 'ਦਮ ਰਾਮ' ਲਿਖਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਹੋਰ ਬਾਲਕ ਵੀ ਵੱਖ ਰਹੇ ਸਨ, ਜੋ ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਪਰ ਪੁਹਿਲਾਦ ਨੂੰ ਕੁੱਝ ਹੋਰ ਲਿਖਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਹੰਗਾਮਾ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਸੋਢੇ ਅਮਰਕੋ ਨੂੰ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ।

"ਇਹ ਕੀ ਲਿਖ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਜੋ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ ਉਹ ਲਿਖ, ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਤੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਹੈ, ਉਹ ਕੀ ਆਖੇਗਾ?"

ਪੁਹਿਲਾਦ ਜੀ ਚੁੱਪ ਰਹੇ, ਪਰ ਖੁੱਬ ਕੁ ਮਿੱਟ ਮਗਰੋਂ ਜਦ ਪਾਧੇ ਨੇ ਪੱਟੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਿਰ 'ਰਾਮ ਰਾਮ' ਲਿਖ ਦਿੱਤਾ।

ਸ਼ਖ਼ਤੀ ਨਾ ਚਲਦੀ ਵੇਖ ਕੇ ਪਾਪਾ ਹੁਣ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸ਼ਾਇਦ ਉੱਠ ਲੱਗਾ, "ਦੇਖ ਪੁਹਿਲਾਦ। ਤੂੰ ਜਾਣਦਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਰਾਮ ਕੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਬਾਇਦ ਰਿਖੀ ਆਸਰਮ ਵਿਚੋਂ ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਸੁਣਿਆ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਾਇਦ ਨਾਮਦ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਕਿਹਾ ਹੋਵੇਗਾ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਰਾਮ ਤਾਂ ਤੇਰੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵੈਰੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ, ਤੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਵਕਮ ਮੰਨੇ। ਪੰਛੇ ਪੁੱਤਰ ਪਿਤਾ ਦੀ ਬਰਖਿਲਾਸ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਮੈਂ ਲਿਖਵਾਉਂਦਾ ਹਾਂ ਉਹ ਲਿਖ।"

ਪਰ ਪੁਹਿਲਾਦ ਜੀ ਅੜ ਗਏ, ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਪਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਲਿਖਣਾ।"

"ਹੇ ਪੁਹਿਲਾਦ। ਕੀ ਤੈਨੂੰ ਪਿਤਾ ਦਾ ਡਰ ਨਹੀਂ।"

"ਡਰ ਤਾਂ ਹੋ ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਵੀਂ ਨਹੀਂ।"

"ਕਿਉਂ?"

"ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਨੀਕ ਗੱਲ ਹੈ, ਤੇ ਜੋ ਤਸੀ ਆਖਦੇ ਹੋ ਉਹ ਗੱਲ ਗਲਤ ਹੈ।"

"ਪੁਹਿਲਾਦ। ਜੋ ਅਸੀਂ ਆਖਦੇ ਹਾਂ ਇਹ ਗਲਤ ਗੱਲ ਹੈ।"

"ਹਾਂ। ਤੁਸੀਂ ਗਲਤ ਹੀ ਆਖਦੇ ਹੋ।"

ਸੋਢਾ ਤੇ ਅਮਰਕਾ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, "ਅਸੀਂ ਜੋ ਕਹਾਂਗੇ, ਉਹ ਤੈਨੂੰ ਮੰਨਣਾ ਪਵੇਗਾ।"

"ਜੇ ਮਨਾਉਣਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਲਿਖ ਦਿਓ, ਗੰਥਿਕ ਤੇ ਖੁਰਗੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖ ਦਿਓ, ਇਹ ਲਿਖਾਂਗਾ। ਜੇ ਵਾਹੁ ਭੁਨ ਗੱਲਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਖਾਂਗਾ, ਸੱਦ ਲਿਖਾਂਗਾ।"

ਸੋਢੇ ਤੇ ਅਮਰਕੋ ਨੇ ਬੜਾ ਜੋਰ ਲਾਇਆ ਪਰ ਪੁਹਿਲਾਦ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ, ਨਾ ਹੀ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੋਧ ਜਾਂ ਬਾਡ-ਪੰਥ ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਕੱਢ ਜਾਣਿਆ, ਸਗੋਂ ਕਿਹਾ, “ਬਾਡ ਬਾਡ ਮੈਨੂੰ ਕਿਉਂ ਸਤਾਉਂਦੇ ਹੋ, ਮੈਂ ਸਿਵਾਇ ਕੋਥਿੰਦ ਦੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ।”

ਹਾਰ ਕੇ ਪਾਇਆ ਨੇ ਪੁਰਿਲਾਦ ਦੀ ਹਰਨਾਖਸ ਕੋਲ ਬਿਕਾਇਤ ਲਾਈ।

ਉਸ ਸਿਕਾਇਤ ਬਾਰੇ ਫ਼ਰਾਤ ਨਾਮਦੇਵ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਸੋਭਾ ਮਰਕਾ ਮਾਇ ਪੁਕਾਰੇ॥ ਪਈ ਨਹੀਂ ਹਮ ਹੀ ਪੰਚ ਹਾਰੇ॥

ਰਾਮੁ ਕਹੇ ਕਰ ਭਾਲ ਬਜਾਵੈ ਚਟੀਆ ਸਰੈ ਬਿਗਾਰੇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੬੫)

“ਅਸੀਂ ਜੀਰ ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਹਾਰ ਗਏ ਹਾਂ, ਬੱਕ ਗਏ ਹਾਂ, ਖਪ ਗਏ ਹਾਂ, ਪੁਰਿਲਾਦ ਸਾਡੀ ਇਕ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ। ਜੇ ਅਸੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਾਂ, ਉਹ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਦਾ, ਸਗੋਂ ਰਾਮ ਰਾਮ ਕਹਿਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਭਾਲੀਆਂ ਵਜਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਇਥੇ ਹੀ ਬੰਸ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ ਚਟੀਆ (ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ) ਵੀ ਸਾਹ ਹੀ ਵਿਗਾੜ ਗਏ ਹਨ, ਜਦ ਫ਼ਰਾਤਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਸਾਡਾ ਕਿਹਾ ਨਾ ਮੰਨੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸਨੇ ਮੰਨਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਫ਼ਰਾਤਾ ਪੁੱਤਰ ਹੀ ਫ਼ਰਾਤੀ ਸਿਖਿਆ ਦੇ ਉਲਟ ਜਾਣਗਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਇਸਨੂੰ ਫੌਟ ਪੜ੍ਹੇਗਾ?”

ਸੋਭੇ ਤੇ ਅਮਰਕੇ ਨੇ ਹਰਨਾਖਸ ਕੋਲ ਪੁਰਿਲਾਦ ਦੀ ਭਰ ਕੇ ਬਿਕਾਇਤ ਲਾਈ।

ਉਹ ਦੇਖ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ ਨੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ, “ਤੈਰੇ ਲਾਏ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਵਾਲਾ ਇਹ ਗੋਬਿੰਦ, ਰਾਮ ਜਾ ਪੁਰਾਹੀ ਹੈ, ਪਰ ਮੈਂ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਤੇਰੇ ਰਾਏ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਹੈ, ਪੁੱਤਰ ਓਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪਿਉ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਵੇ, ਇਸ ਲਈ ਹੋ ਪੁੱਤਰ। ਤੂੰ ਹਮ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣਾ ਫੌਡਾ ਦੇਹ।”

ਪਰ ਪੁੱਤਰ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੇ ਪਿਤਾ ਹਰਨਾਖਸ ਦਾ ਪਿਆਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ, ਫੇਰ ਭਰ ਦਿੱਤਾ, ਗੁਰਜ ਚੁੱਕਾ ਤੇ ਉਸ ਵੱਲ ਉਲਾਰ ਕੇ ਕਿਹਾ, “ਯਾ ਤੇਰਾ ਰਾਮ ਕਿਥੇ ਹੈ?” ਪਰ ਪੁਰਿਲਾਦ ਕਹੇ, “ਉਹ ਜਲਾਂ ਵਿਚ, ਬਲਾਂ ਵਿਚ ਸਭ ਖਾਈ ਮੱਝਦ ਹੈ।”

ਮਾਤਾ ਨੇ ਇਸ ਸਮੇਂ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਦੀ ਫਿਉਟੀ ਲਈ ਤੇ ਪਿਤਾ ਕੋਲੋਂ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਫੁਡਾ ਲਿਆ। ਮਾਤਾ ਨੇ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਤਕ ਇਕ ਕੋਠੇ ਵਿਚ ਭੁੱਖੇ-ਥਾਣੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਰੱਖ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਕੇ ਸਮਝਾਣਾ ਚਾਹਿਆ, ਤਾਂ ਨਿਰਹਉ ਬਾਲਕ ਨੇ ਫਿਰ ਹਿਰੀ ਗੱਲ ਕਹੀ ਕਿ ਮੈਂ ਰਾਮ ਦਾ ਨਾਮ ਨਹੀਂ ਛੱਡਾਂਗਾ।

ਮਾਤਾ ਨੇ ਹੁਣ ਪਿਤਾ ਕੋਲ ਬਿਕਾਇਤ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਖੀਤੀ, “ਓ ਤਿੰਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਮਾਲਕ ਸੁਆਮੀ ਜੀਉ। ਬਾਲਕ ਪੁਰਿਲਾਦ ਫ਼ਰਾਤਾ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨੇਗਾ। ਤਿੰਨਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਜੀਵ ਫ਼ਰਾਏ ਨਾ ਤਾਂ ਬਰ ਬਰ ਕੱਢਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਸਨੂੰ ਫ਼ਰਾਤਾ ਬਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੋਈ ਗੱਲ ਮੰਨਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ।”

ਹਰਨਾਖਸ ਨੂੰ ਹੁਣ ਬੜਾ ਗੁੱਸਾ ਆ ਗਿਆ। ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, “ਐਸੇ ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਮੈਨੂੰ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰਾ ਕਿਹਾ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ, ਮੇਰਾ ਹਰ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦਾ।”

ਉਸਨੇ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੂੰ ਉੱਚੇ ਪਹਾੜ ਤੋਂ ਬੱਲੇ ਹੁਟ ਦੇਣ ਦਾ ਫ਼ਰੋਜ਼ ਹੀ ਹੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਫ਼ਰਾਤਾਨ ਨੇ ਫਿਰੀਦ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕੇ ਆਰਾਮ ਨਾਲ ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਿਆ ਰੱਖਿਆ। ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੂੰ ਬਚਿਆ ਵੇਖ ਕੇ ਹਰਨਾਖਸ ਨੇ ਟੱਸੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸੁੱਟ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਪਰ ਪੁਰਿਲਾਦ ਜੀ ਉਥੇ ਬੀ ਕੁਝ ਭਾਰੇ ਤੇ ਮੀਲਾਂ ਰੂਪੇਂ ਸਮੁੰਦਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਨਾ।

ਉਹ ਅੱਥਰ ਵਿਚ ਬਾਧਨ ਦਾ ਬਾਧਨ ਕੀਤਾ ਪਰ ਅੱਥਰ ਵਿਚ ਹਰਨਾਖਸ ਦੀ ਭੇਟ ਸਜ ਗਈ ਤੇ ਪੁਰਿਲਾਦ ਬਚ ਗਿਆ। ਹੁਣ ਹਰਨਾਖਸ ਦੇ ਹੁੱਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਂਦ ਨਾ ਰਹੀ।

ਉਸਨੇ ਥੋਮਾ ਤਪਾਇਆ ਪਰ ਥੋਮਾ ਨਾਲ ਸੰਨ੍ਹਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਫਲਵਾਰ ਕੱਢ ਕੇ ਪੁਰਿਲਾਦ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣ

ਦਾ ਫਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਦੱਸ, ਰੋਹਾ ਰਾਖਾ ਬੈਂਟਾ ਹੈ? ਕਿਸਦੇ ਸਹਾਰੇ ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।"

ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਮੇਰਾ ਸਹਾਰਾ ਮੇਰਾ ਹਾਮ ਹੈ, ਉਹ ਸਰਨਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਵਿਆਪਕ ਹੈ। ਅੱਗ, ਪੱਟ, ਪਾਣੀ ਸਭ ਜਿਸਦੇ ਚੁਕਾਮ ਵਿਚ ਹਨ, ਉਹ ਸੱਚਾ ਪ੍ਰਭੂ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ ਹੈ, ਬਾਹਰ ਵੀ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਥਾਂ ਪਸਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।"

ਰਲਵਾਰ ਹਰਨਾਥਕ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਸੀ, ਬੰਮ ਅੰਗ ਵਾਂਗ ਲਾਲ ਸੁਰਖ ਸੀ ਕਿ ਭਗਵਾਨ ਨਰਸਿੰਘ ਦਾ ਰੂਪ ਬਣਾ ਕੇ ਖੰਭੂ ਘਾੜ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਗਏ ਤੇ ਹਰਨਾਥਕ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਉਸਨੂੰ ਆਪਣੇ ਪੱਟ 'ਤੇ ਚੁੱਕ ਲਿਆ। ਸਭ ਦਿੱਤੇ ਘਰ ਪੁਰੇ ਕੀਤੇ, ਕਿਸੇ ਵਜ ਦੀ ਜੰਗਲਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਤੇ ਦੁਬਾਰ ਦੱਖੀ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ।

ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਇਕ ਘਬਰਾਵੀਰ ਵਿਚ ਦਿਉਂ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਪਠਾਏ ਪੜਨ ਸਾਲ॥ ਗੰਗਾ ਸਾਖਾ ਬਹੁ ਲੀਏ ਬਾਲ॥
ਮੈਂ ਕਉ ਕਟਾ ਪਕਾਵਸਿ ਆਲ ਜਾਲ॥ ਮੇਰੀ ਪਟੀਆ ਲਿਖਿ ਦੇਹੁ ਮੂੰ ਗੁੰਘਾਲ॥੧॥
ਨਹੀ ਛੋਡਾਉ ਹੋ ਬਾਬਾ ਹਾਮ ਨਾਮ॥ ਮੇਰੇ ਅਰਿਹ ਪੜਨ ਜਿਉ ਨਹੀ ਕਾਮ॥੧੧॥
ਸੱਭੇ ਮਰਕੇ ਕਹਿਓ ਜਾਇ॥ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਬੁਲਾਏ ਬੇਗਿ ਧਾਇ॥
ਬੂ ਰਾਮ ਕਰਨ ਕੀ ਛੋੜ ਬਾਨਿ॥ ਰੁਝ ਰੁਕਤ ਛੋੜਾਉ ਮੇਰੇ ਕਹਿਓ ਮਾਨਿ॥੨॥
ਮੈਂ ਕਉ ਕਹਾ ਸਭਾਵਹੁ ਬਾਰ ਬਾਰ॥ ਪ੍ਰਭ ਜਲ ਬਲ ਗਿਰਿ ਕੀਏ ਪਹਾਰ॥
ਇਕੁ ਨਾਮੁ ਨ ਛੋੜਾਉ ਗੁਰਿ ਗਾਰਿ॥ ਮੈਂ ਕਉ ਘਾਲਿ ਜਾਹਿ ਭਾਵੈ ਮਾਰਿ ਭਾਰਿ॥੩॥
ਕਾਭਿ ਖੜਗ ਬੇਖੋਇ ਰਿਸਾਇ॥ ਰੁਝ ਰਾਖਨਹਾਰੇ ਮੇਰਿ ਬਤਾਇ॥
ਪ੍ਰਭ ਕੋਭ ਤੋ ਨਿਕਜੇ ਕੇ ਹਿਸਥਾਰ॥ ਹਰਨਾਥਸੁ ਛੋੜਿਓ ਨਖ ਬਿਦਾਰ॥੪॥
ਓਇ ਪਰਮ ਮੁਕਖ ਦੇਵਾਇ ਦੇਵ॥ ਭਗਤਿ ਹੋਰਿ ਨਰਸਿੰਘ ਜੋਵ॥
ਕਹਿ ਕਬੀਰ ਕ ਲਪੈ ਨ ਪਾਰ॥ ਪ੍ਰਹਲਾਦ ਉਧਾਰੇ ਅਨਿਕ ਬਾਰ॥੫॥੧੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੯੪)

(੩੬) ਭਗਤ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੀ

ਭਗਤ ਵਡਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਉਦਾਸੀ॥
ਦੇਵ ਨੌਕ ਨੇ ਚਲਿਆ ਗਏ ਗੰਗੇਸੁ ਸਭਾ ਸੁਖਵਾਸੀ॥
ਜਾਪੁਰਿ ਗਇਆ ਪੁਕਾਰ ਏਹਿ ਫਿਲਾਲਾਵਨਿ ਜੀਅ ਨਹਕ ਨਿਵਾਸੀ॥
ਗੁਰਮ ਰਾਇ ਨੇ ਆਖਿਓਨੁ ਸਭਨਾ ਦੀ ਕਹਿ ਬੋਦ ਮਲਾਸੀ॥
ਕਰੇ ਪੈਨਤੀ ਧਰਮਾਦਿ ਹਉ ਸੇਵਕੁ ਭਾਭੁ ਅਧਿਨਾਸੀ॥
ਹਉਇ ਪਰਿਹਿਨੁ ਇਉ ਨਾਉ ਧਾਪਾ ਨਾਲਿ ਕਰੈ ਨਿਰਜਾਸੀ॥
ਪਾਸੰਗ ਪਾਪੁ ਨ ਮੁਜਨੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਉ ਅਫਲ ਨ ਫਲਾਸੀ॥
ਨਹਕਹੁ ਛੋਟੇ ਜੀਅ ਸੰਤ ਕਹੀ ਗਲਹੁ ਜਿਲਕ ਜਮ ਵਸੀ॥
ਮੁਕਤਿ ਚੁਗਤਿ ਨਾਵੈ ਦੀ ਦਾਸੀ॥

(ਵਾਰ ੧੦, ਪਉੜੀ ੫)

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜੀ ਸਭੇ ਸੁਖ-ਰਿਸਾਨੀ ਹੋਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਫਲਕਾਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਪਾਰਨ ਕੀਤਾ ਤੇ

ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ ਕਿ ਮਨ ਦੇ ਅਸੀਨ ਹੀ ਸਭ ਕੰਮ ਹੈ। ਜੇ ਮਨ ਵਸ ਆ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਆਪੇ ਹੀ ਧਸ ਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸ਼ਟਾਥਕਰ ਜੀ ਨੇ ਜਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਪ੍ਰੀਤਿਆ ਦੇਣ ਸਮੇਂ ਹੇਂਟ (ਦਸ਼ਰਥਾ) ਮੰਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਨ, ਮਨ ਤੇ ਧਨ ਸਭ ਹਵਾਲੇ ਕਰੋ, ਜੇ ਗੁਰ-ਪ੍ਰੀਤਿਆ ਰਾਹੁੰਦੇ ਹੋ।
ਉਸਨੇ ਕਿਹਾ, "ਧਨ ਤਾਂ ਮ-ਪ੍ਰਬੋਧ ਲਈ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਵਿਆਹ ਮਗਰੋਂ ਰਾਣੀ ਦਾ ਹੈ ਚੁੱਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਮਨ ਬਾਕੀ ਹੈ, ਇਹ ਤਸੀ ਲੈ ਲਵ।"

ਅਸ਼ਟਾਥਕਰ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਭਗਾ।"

ਪਰ ਭੁੱਖ ਚਿਰ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਜਨਕ ਜੀ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ ਕਿ ਮਨ ਦੇਣ ਮਗਰੋਂ ਮੇਰੇ ਕੰਨ ਵਿਚ ਕੀ? ਮਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਕੰਨ ਹੈ, ਮਨ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੇ ਹਵਾਲੇ ਕਰ ਕੇ ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਪ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ।

ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਕਰਕੇ ਭਜਨ ਕਰਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਜਨਕ ਜੀ ਅਖੀਰ ਭਜਨ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਾਲ ਚੈਨੇ ਉੱਚੇ ਹੋ ਗਏ ਕਿ ਇਕ ਖਾਲੀ ਦੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦਾ ਫਲ ਦੇ ਕੇ ਸਭ ਨਰਕ ਖਾਲੀ ਕਰਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਤੇ ਧਰਮਾਜ (ਮਨ) ਦਾ ਰਾਜਾ ਆਪ ਵੀ ਸ਼ਰਨੇ ਲੱਗ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸੁਕਦੇਵ ਮੁਨੀ ਜੀ ਮਹਾਂ-ਬਿਆਲੀ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਬਿਬਥੀ ਕੱਲ ਅਮਰ-ਕਥਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੇ ਅਮਰ ਹੋ ਗਏ, ਪਰ ਖਿ-ਖੀ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਲਈ ਤ੍ਰਿਸ਼ੂਲ ਲੈ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਦੌੜੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਿਲੀ ਬਿਅਸ ਜੀ ਦੀ ਇਸ਼ਰਤੀ ਦੇ ਗਰਭ ਵਿਚ ਚਲੇ ਗਏ ਤੇ ੧੨ ਮਾਲ ਤਕ ਜਨਮ ਨਾ ਲਿਆ।

ਫੇਰ ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹੱਕ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਮੰਨ ਲਈ ਕਿ ਇਸਦੇ ਜਨਮ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਮਇਆ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ੧੨-੧੨ ਕੋਰ ਦੂਰ ਹਟ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਜਨਮ ਲਿਆ ਤੇ ਜਨਮਦੇ ਹੀ ਉਦਾਸੀ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲਈ, ਜੋਗਲਾ ਨੂੰ ਚਲੇ ਗਏ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ :

ਬਾਹਰ ਵਰ੍ਹੇ ਗੁਰਗਾਇ ਵਸਿ, ਜਮਦੇ ਹੀ ਸੁੱਕ ਲਈ ਉਦਾਸੀ॥

ਮਾਇਆ ਵਿਚਿ ਅਜੀਤ ਹੋਇ, ਮਨ ਹਨ ਭਾਪਿ ਨ ਬੇਦਿ ਖਲਾਸੀ॥

ਖਿਆ ਧਿਆਮ ਪਰਬੋਧਿਆ, ਗੁਰ ਕਹਿ ਜਨਕ ਸਰਬ ਅਕਿਮਾਸੀ॥

ਲਜਿ ਵਰਮਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਲਈ ਸਿਰ ਧਰਿ ਸੁਨਿ ਮਿਲੀ ਮਾਭਾਸੀ॥ (ਬਾਹ ੨੫, ਪਉੜੀ ੧੦)

ਅਖੀਰ ਸੁਕਦੇਵ ਮੁਨੀ ਜੀ ਭਾਵੇਂ ਕਿੰਨੇ ਹੀ ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਧਾਰੇ ਬਿਨਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ, ਇਸ ਲਈ ਨੂੰ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਿਖੀਆ ਮਨੀਆ ਕੋਲ ਪੁੱਜੇ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਅਨਭਵ ਨਾਲ ਦੇਖਦੇ ਕਿ ਜਿਸਨੂੰ ਮੈਂ ਗੁਰੂ ਬਣਾ ਕਿਹਾ ਹਾਂ ਇਹ ਕਿਸ ਅਦਭਾ ਦਾ ਮਾਲਕ ਹੈ, ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਗਿਆਨ ਵਾਲਾ ਦੇਖ ਕੇ ਉਸ ਰਿਸੀ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਉਹ ਗਿਆਨ-ਚਰਚਾ ਵਿਚ ਹਰਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਬਿੱਝੜੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਦ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹਿਖੀਆ ਮਨੀਆ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਸੁਕਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਸੁਣ ਕਰਦਾ ਮਾਰਾ ਕੋਈ ਵੀ ਉਸਨੂੰ ਜਿਸ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਾਂ ਨਾ ਕਰੇ। ਬਿਅਸ ਨੇ ਪੁੱਛਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਵੇਖੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਕੋਲ ਜਾਣ ਲਈ ਸੁਕਦੇਵ ਨੂੰ ਕਿਹਾ। ਸੁਕਦੇਵ ਗੁਰੂ ਤਾਂ ਪਿਆ ਪਰ ਮਨ ਵਿਚ ਖੋਲ੍ਹਾ ਉਦਾਸੀ ਹੋ ਗਈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਕੀ ਤੇ ਮਾਇਆ ਦਾ ਰਿਆਹ ਕੀ? ਤੇ ਤਿਆਗ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਗਿਆਨ ਕਿਥੇ? ਇਹ ਜਿਹੀਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕਰਦਾ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ ਸੁੱਚ ਅੰਗਿ ਜਾ ਪੁੱਜਾ। ਬੜਾ ਸੁੰਦਰ ਮਹੱਲ ਸੀ ਤੇ ਜਨਕ ਜੀ ਔਰਤ ਸਨ। ਅਗਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਸੁਕਦੇਵ ਆਪਣੀ ਕੁਪੀਨ, ਲੋਭੋਈ, ਦੁੱਖੋਈ ਆਦਿ ਬਾਰਹ ਰੱਖ ਕੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕੀ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਜਦ ਉਸਨੇ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਨ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਹੈ।

ਸੁਕਦੇਵ ਨੇ ਸਿੱਧ ਬਣਨ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਜਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸੁਕਦੇਵ ਮੁਨੀ ਦੇ ਅੰਤ੍ਰੀਕੀ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਿਆ ਤੇ ਚਿਹਿਲਾ ਨੂੰ ਅੱਗ ਲਾ ਲਈ। ਅੱਗ ਝੱਟ ਹੀ ਮੁਦੋਕ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਗਈ। ਸੁਕਦੇਵ ਮੁਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਲੰਗੋਟੀ ਤੇ ਕੁਪੀਨ ਦਾ ਫਿਕਰ ਪੈ ਗਿਆ ਕਿ ਸਭ ਨਾ ਜਾਏ, ਉਹ ਬਾਹਰ ਨੂੰ ਝੁਕਨ ਲੱਗਾ, ਜਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਕਿਹਰ ਚਲਿਆ ਹੈ?”

“ਬਾਹਰ ਮੇਰੀ ਕੁਪੀਨ ਤੇ ਲੰਗੋਟੀ ਪਈ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸੰਭਾਲਣ ਚੁੱਕਿਆ ਹਾਂ, ਕਿਤੇ ਸਭ ਨਾ ਜਾਣਾ।”

“ਓਹੋ, ਆਪਣੇ ਤਿਆਗੀ ਹੋਣ ਦਾ ਏਨਾ ਢੇਰੋਰਾ ਫੇਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਵਰਗਾ ਹੋਰ ਤਿਆਗੀ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਇਹ ਕੀ? ਕੀ ਮੇਰੇ ਮਹਿਲਾਂ ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੇ ਹੋਰ ਕੀਮਤੀ ਸਾਮਾਨ ਨਾਲੋਂ ਹੋਰੀ ਕੁਪੀਨ ਤੇ ਲੰਗੋਟੀ ਵਧੇਰੇ ਕੀਮਤੀ ਹੈ?”

ਜਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਇਸਨੂੰ ਹੋਕੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬਾਹਰ ਕੱਢ ਦਿਓ, ਇਹ ਗੁਰੂ-ਚੀਖਿਆ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀਂ।

ਸੁਕਦੇਵ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਚੋਟ ਲੱਗੀ ਤੇ ਫਿਲਮ ਵਾਂਗੂੰ ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੋਂ ਸਭ ਕੁੱਝ ਲੰਘ ਗਿਆ, ਜਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਤੇ ਰਜਨੀਕਾ ਦੀ ਸੋਇੰਡਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਝੰਡੀ ਥੀੜੀ ਸੀ।

ਪਿਤਾ ਕੌਲ ਗਿਆ, ਉਸਨੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਉਸਦੇ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਨਾ ਕੀਤਾ, “ਸੁਕਦੇਵ! ਅੱਗੋਂ ਤਾਂ ਹੋਰ ਗੱਲ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਤੂੰ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਮੂੰਹ ਫੇਰਨ ਵਾਲੇ ਵੱਡੇ ਬੇਮੁਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਐਸਾ ਬੇਮੁਖ ਜਿਸ ਕੌਲ ਜਾਵੇਗਾ, ਵੇਖਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਜਪ ਤਪ ਨਸ਼ਟ ਕਰੇਗਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਰਕਾਂ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਸੋ, ਤੂੰ ਹੁਣ ਐਸਾ ਬੇਮੁਖ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ, ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕੇਗਾ।”

ਸੁਕਦੇਵ ਅੱਗੋਂ ਹੀ ਖੁਖੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੇ ਚਮਕਾ ਤੇ ਲੁਣ ਲੰਗਣ ਵਾਲਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ। ਸੁਕਦੇਵ ਤੜਫ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਹੁਣ ਲੀ ਬਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ।”

“ਹੁਣ ਜ ਕੁੱਝ ਖੁਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਨਕ ਜੀ ਹੀ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੌਲ ਹੀ ਜਾਹ,” ਬਿਆਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

ਸੁਕਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਅਨੰਕਾਰ ਹੁਣ ਦਕਨਾ-ਚੁਰ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹ ਫਿਰ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਦੇ ਦਵਾਬ ਅੱਗੇ ਆ ਖਲੇਤਾ। ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਨੇ ਫਿਰ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ, “ਜਾਓ।”

“ਮੈਂ ਹੁਣ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਗਲਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਨੀ, ਝੁਹੇ ਅੱਗੋਂ ਹੀ ਬੈਠਾਂਗਾ।”

“ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕਹੋ, ਮਹਿਲਾ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਖਲੇ ਜਾਵੇ ਤੇ ਸਾਡੇ ਚੂਜੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਚੀਤ ਵਿਚ ਖਲੇਤਾ ਰਹੇ, ਖੈਠੋ ਨਾ।”

ਜਨਕ ਜੀ ਨੇ ਬਾਹਰ ਖਲੇਤੇ ਸੁਕਦੇਵ ਨੂੰ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਬਸ,” ਸੁਕਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸੁਕਦੇਵ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਕੋਈ ਰਾਹ ਨਿਕਲ ਆਇਆ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਜਾਨ ਦੇ ਕੇ ਵੀ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਮਗਰੋਂ ਹੀ ਇਥੋਂ ਮੁੜਨਗੇ, ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਚਿਹਿਲਾ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਜਾ ਖਲੇਤੇ ਤੇ ਬਾਹਾਂ ਸਾਲ ਤਕ ਖਲੇਤੇ ਰਹੇ।

ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਰਾਜਾ ਜਨਮ ਜੰਗ ਕਰਦਾ ਸੀ, ਰਜਾਰਾਂ ਰਿਖੀ ਮੁਨੀ ਆ ਕੇ ਭੋਜਨ ਛਕਦੇ ਤੇ ਫਿਰ ਸਭ ਦੀਆਂ ਜੂਠੀਆਂ ਪੱਟਲਾਂ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪਿਛਲੇ ਪਾਸੇ ਮੁੰਟੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ, ਜੋ ਹਰ ਮਹੀਨੇ ਸੁਕਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿਚ ਪੈਂਦੀਆਂ ਰਹੀਆਂ।

ਪਰ ਸੁਕਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਚਿਤ ਨੂੰ ਫੁਲਾਇਆ ਨਾ ਤੇ ਆਪਣੀ ਇਸ ਗੱਲ ‘ਤੇ ਅਡੋਲ ਰਹੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਬਣਾਉਣਾ ਹੈ ਤੇ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਇਥੋਂ ਮੁੜਨਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਜੁਠਨ ਜੁਠਿ ਪਈ ਸਿਰ ਉਪਰਿ, ਖਿਹ ਮਨੁਆ ਡਿਲੁ ਨ ਫੁਲਾਈ॥੭॥

(ਮਨਾ ੧੭੦੯)

ਸੋ, ਭੀੜ ਬਾਰਾਂ ਸਾਲ ਪਿਛੋਂ, ਸੁਕਦੇਵ ਮਾਨੀ ਦਾ ਅਹੰਕਾਰ ਨਾਵਿਰਤ ਕਰ ਕੇ ਮਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸੁਕਦੇਵ ਮਨੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਕੋਲ ਬੁਲਾਇਆ, ਨਹਾਇਆ, ਧੁਆਇਆ, ਫਿਰ ਰੋਲ ਦੀ ਬਾਲੀ ਭਰ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਕਿਹਾ, "ਸਹਿਜ ਵਿਚ ਬਿਰ, ਫਿਰ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਆਉ, ਜੋ ਤੇਲ ਨਤਾ ਵੀ ਫੁਲੁ ਗਿਆ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੀਖਿਆ ਨਹੀਂ ਦੇਵਾਂਗੇ ਤੇ ਜੋ ਅਮਨ-ਅਮਾਨ ਤੇਲ ਦੀ ਭਰੀ-ਭਰਾਤੀ ਬਾਲੀ ਲੈ ਕੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਪੁੱਜ ਜਾਓਗੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼੍ਰ-ਦੀਖਿਆ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਮਝੇ ਜਾਉਣਗੇ ਤੇ ਅਸੀਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸ਼ਿਕ ਖਣਾ ਲਵਾਂਗੇ।"

ਸੁਕਦੇਵ ਨੂੰ ਰੋਲ ਦੀ ਬਾਲੀ ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਰੱਜ ਦਿੱਤਾ। ਉੱਪਰ ਲਿਖਿਓ ਦੇ ਹਰ ਚੌਕ ਵਿਚ ਰਾਗ, ਨਾਚ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਗਠਾਮ ਕਰਨ ਦਾ ਝੁਕਮ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸੁਕਦੇਵ ਮਨੀ ਜੀ ਇਸ ਇਮਤਿਹਾਨ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਪਾਸ ਹੋਏ। ਵਾਪਸ ਆ ਗਏ, ਤਾਂ ਜਨਕ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਸਨਮਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਹ ਸੁਕਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰ-ਦੀਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗੁਰੂ ਬਣ ਗਏ।

ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਬਾਰੇ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ ਜੀ ਕਥਾ ਕੀਤਰਨ ਖਰੜੇ ਹਨ :

ਧੋਨ ਧੋਨ ਰਾਜਾ ਜਨਕ ਹੈ, ਜਿਨ ਸਿਮਰਨ ਕੀਦਿ ਬਿਬੇਕ।

ਏਕ ਪਈ ਕੋ ਸਿਮਰਨੇ, ਪਾਪੀ ਰਹੈ ਅਨੇਕ।

ਐਸ ਜਿਮਰਨ ਜਾਣ ਕੇ, ਸੋਚਾ ਪਕੜੀ ਏਕ।

ਸਿਮਰਨ ਜਗ ਵਿਚ ਸਾਰ ਹੈ, ਵਿਸਰ ਪਈ ਨ ਏਕ।

(੩੭) ਬਾਣੀ ਸ਼ੁਧ ਪੜ੍ਹਨ ਦੀ ਮਹਿਮਾ

ਇਕ ਵਾਰੀ ਹੁਸ਼ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਲਗਾਏ ਬੈਠੇ ਸਨ ਤਾਂ ਸੁਭਾਵਕ ਬਚਨ ਸੁਣੇ :

ਕਉ ਹੈ ਸਿੱਖ ਨਿਗਮੁ ਲੁਪ। ਕਏ ਪਾਣ ਅਚਿ ਮੈਂ ਮੁਖ।੧੫॥

ਫਿਰ ਇਹ ਸਚਨ ਕੀਤੇ ਕਿ ਕੌਣੀ :

ਸੁਪ ਪਾਨ ਜਪੁਜੀ ਕਰੇ, ਸੋ ਰਹੇ ਹੂ ਪਾਠ।

ਭਾਈ ਗੁਪਾਲਾ ਨਾਂ ਦੇ ਸਿਖ ਨੇ ਅੱਗੇ ਹੋ ਬੈਠੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਹੁਕਮ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਾਂ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਾਂ ਉੱਚਾ ਆਸਣ ਜਪੁਜੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਈ ਲਗਾਵਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਕਿਹਾ :

ਇਕ ਚਿਤ ਸਭ ਅੰਭਰ ਮਭ ਰਹੀ।

ਭਾਈ ਗੁਪਾਲਾ ਜੀ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਇਕ ਚਿਤ ਜਪੁਜੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਪਾਠ ਸੁਣਦੇ ਸੁਣਦੇ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਆਇਆ ਕਿ ਇਕਨੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਸੁਧ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੈਂ ਕੀ ਦੇਵਾਂ ? ਸੋਚਾਰ ਵਿਚ ਤਾਂ ਕਈ ਦਸਤ ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ ਜੋ ਇਸਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕੇ, ਸੋ :

ਨਿਜ ਗੁਰਿਆਈ ਤਪਤ ਜੀ, ਦੀਜੈ ਇਸੈ ਬਠਾਇ।੩੬॥

ਪਰ ਜਦ ਭਾਈ ਗੁਪਾਲਾ ਜੀ "ਸਚ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰ" ਦੀ ਡੁਕ 'ਤੇ ਆਏ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਆਪਣਾ ਗੋਰਾ ਉੱਠਾ ਕੇ ਸਿੰਘਾਸਣ ਤੋਂ ਹੋਰ ਆਉਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਇਤਨੀ ਸੁਧ ਜਪੁਜੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਸਿੰਘਾਸਣ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਰਿਲਕ ਕਰਾ ਦਿੱਤਾ ਜਾਏ :

ਨਿਜ ਜਾਨੁ (ਆਪਣਾ ਗੋਰਾ) ਤਬ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਯੈ, ਦੋਹੁ ਰਿਲਕ ਇਸਕੋ ਮਨ ਭਾਯੈ।੩੭॥

ਪਰ ਦੋਖੇ ਗੁਰਗੱਦ ਦਾ ਖੋਲ ਕਿ ਉਸੇ ਵੇਲੇ ਹੀ ਸਿਖ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪ ਬਣਾ ਉਠਿਆ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਲਈ ਜੋ ਪੰਡਾ ਕਾਬਲੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਉਸਨੂੰ ਸਾਡਾ ਸਮੇਤ ਮੈਨੂੰ ਦੇ ਦਿਲ ਤਾਂ ਮਜ਼ਾ ਆ ਜਾਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਜੀ ਉਥੇ ਹੀ ਰਹ ਗਏ ਅਤੇ ਜਪੁਜੀ ਦਾ ਭੰਗ ਪੈਂਦੇ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"ਅੱਸੀ ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅਦੱਲ ਰਾਜ ਦੇਣ ਲੱਗੇ ਸਾਂ, ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਇਹ ਕੀ ਨਿਰੂਪੀ ਜਿਹੀ ਖੇਮ ਮੰਗ ਲਈ।"

ਅਦੱਲ ਰਾਜ ਦੇਵਨ ਲਗੇ, ਕਿਆ ਕੀਨ ਇਹ ਕਾਰ

ਪਰ ਨਾਲ ਹੀ ਫੁਰਮਾਇਆ, "ਫਿਰ ਵੀ ਤੂੰ ਦੈਨ ਹੈਂ, ਤੇਰਾ ਜਨਮ, ਮਰਨ ਸੁਖ ਜਪੁਜੀ ਪੜ੍ਹਨ ਕਾਰਨ ਕੱਟਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।"

ਧਨ ਜਨਮ ਅਬ ਫੁਰਮਾ ਰਾਯ, ਜਨਮ ਮਰਨ ਸਗਲਾ ਦਖ ਗਯੋ॥੩੬॥

ਅਤੇ ਉਸਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਡਾ ਸਮੇਤ ਕੀਮਤੀ ਸ਼ਾਜ ਸਾਮਾਨ, ਦੇ ਦਿੱਤਾ।

(ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪੰ: ੬, ਅਧਿਆਇ ੧੪-੧੫)

(੩੮) ਮਾਈ ਦੇਸਾਂ ਸੁਲੱਖਣੀ

ਪੰਥੇ ਦੀ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਦੇਸਾਂ ਜੋ ਰਹਿਮਤ ਪਾ ਸੁਲੱਖਣੀ ਬਣੀ, ਸੋ-ਅੱਲਾਹ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਥਾਂ ਟੰਕਰਾ ਮਾਰ ਆਈ ਸੀ ਪਰ ਹਰ ਥਾਂ ਇਹ ਹੀ ਜੁਆਬ ਜਿਲਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੇਰੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਔਲਾਦ ਨਹੀਂ। ਉਹ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਕੋਲ ਆਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਘਬਰਾ ਨਹੀਂ। ਮਹਾਪੁਰਸ਼ ਸੱਤ ਸਰਲ-ਖਿਤ ਜਗਤ-ਹਿਤ ਪਰ-ਉਪਕਾਰੀ ਮੀਤ ਜਾਂ ਕੇ ਹੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਇਹ ਬੇਨਤੀ ਕਰ ਕਿ:

ਧੁਰ ਦਰਗਾਹ ਕਲਮ ਤੁਮ ਹਾਥਾ। ਸੋ ਤੁਮ ਰੀਹਾਂ ਪਦਵਾਹੁ ਨਾਥਾ।

ਜਦ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਚਾਰ ਜਾਟ ਲੋਗੇ ਤਾਂ ਮਾਈ ਅੱਗੇ ਖਲੀ ਹੋਈ ਤੇ ਦਿੱਖ ਕਿਹਾ:

ਸੋਹਣੀਏ ਚਾਹਤੀਏ ਦਿਹੰਏ ਪੰਥਿ: ਅਨਾ ਕਰੋਨੀ ਹਾਂ, ਗੁਰੂ ਰਹਿਗੋਬਿੰਦ ਅੱਗੇ

ਨਾਉ ਸੁਲੱਖਣੀ ਤੇ ਪਿੰਡ ਮੇਰਾ ਵਧੇ। ਅਫਲ ਜਾਂਦੀ ਨੂੰ ਕੋਈ ਢਲ ਲੱਗੀ।

ਸੋ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ ਤੇ ਘਰ ਸੇਰਾਨ ਹੋਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕਿਹਾ:

ਮਾਈ ਤੁਮਹੇ ਸੁਖ ਨਹਿ ਲੋਹੇ।

ਮਾਈ ਨੇ ਸਾਧਾ ਰੱਖ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਹਿਥੇ ਵੀ ਨਿਖਣ ਵਾਲੇ ਰੁਸੀ ਹੋ, ਉਥੇ ਵੀ ਤੁਸੀਂ ਸਾਧੋ। ਜੇ ਉਥੇ ਨਹੀਂ ਲਿਖਿਆ ਤੇ ਹਟਾ ਲਿਖੇ ਅਲੇਖਾ," "ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਮਾਸਕਰਾ ਕੇ ਕਿਹਾ, "ਤੇਰੇ ਘਰ ਹੁਰ ਆਵੇਗਾ।"

ਮਾਈ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਪ੍ਰਤੀਤ ਆਵੇ ਕਿ ਕੋਈ ਕਹਿੰਦਾ ਨਾ ਕਿਰਿ ਕਿ ਤੇਰਾ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀਂ।" ਲਿਖਣ ਲੱਗੀ ਸਨ ਕਿ ਘੋੜੇ ਨੇ ਪੈਰ ਹਿਟਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ '੧' ਦਾ '੭' ਬਣ ਗਿਆ।

ਗੁਰਗੱਦ ਕਲਮ ਲਈ ਗੁਰ ਹਾਥ ਲਗੇ ਲਿਖ ਏਕ ਹੈ (ਘੋੜੇ ਨੇ) ਪਾਵ ਉਠਾਵੇ।

ਏਕੇ (੧) ਤੇ ਸਮਤ (੭) ਭਏ।

ਤਸ ਹੀ ਗੁਰ ਅੰਸ ਕਹਯੋ। ਹੁਰ ਸਾਤ ਲਹਾਵੇ ॥੧੦੩॥

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਜੀ ਉਥੇ ਬਿਨਾਸ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹਾਥੀ ਕਿਨਾਰੇ ਆਏ ਤੇ ਪਾਰ ਕਰ ਕੇ ਉਸ ਥਾਂ ਆਏ ਜਿਥੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਮਮਾਏ ਸਨ, ਉਥੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਭਾਈ ਧਰਮ ਦਾਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਸਿੰਗਰ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਕਿ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਗੱਦੀ ਕਿਵੇਂ ਮਿਲੇ।"

ਥਾਕਾ ਸੀ ਚੰਦ, ਲਖਮੀ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਿੰਕਰ ਨੂੰ ਤੁਣ, ਸਿੰਗਰ ਲਈ ਪ੍ਰਭਾਚ ਦਾ ਵਿੱਤਮਾਮ ਕਰਨ ਦਾ, ਅੱਧੀ ਰਾਤ ਕੰਪੜੇ ਦੇ ਆਉਣ ਦਾ, ਯਥੇਨਾ ਹੋਏ ਟੋਭੇ ਵਿਚੋਂ ਕੰਢਰ ਦਾ, ਪੰਡ ਲਈਨ ਦੀ ਚੁੱਕ ਲਿਆਉਣ ਦਾ ਅਤੇ ਮੁਹਰਾ ਖਾਣ ਦਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਿਆ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰੇ ਹੁਕਮ ਜਿਹ-ਮਿਥਿ ਮਨਿ ਤੇ ਕੁਝ ਦਾ ਅੰਗ ਬਣੇ ਪੰਜ ਬਚਨ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਪਰ ਸਭੇ ਵੇਖਿਆ ਨਾ ਮਨੇ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ "ਇਹ ਹੈ ਅਜਰ ਸੁ ਪਦ ਗੁਰਿਆਈ।" ਹਾਥੀ ਲਹਿਣਾ ਮੈਨੂੰ ਅਤਿ ਜੋ ਪਿਆਰਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਗੁਰਿਆਈ ਦੀ ਜਿੰਮੇਵਾਰੀ ਇਸਨੂੰ ਸੌਂਪੀ ਹੈ।

ਇਹ ਮੌਕੇ ਹੈ ਅਤਿ ਪਿਆਰਾ। ਤਾਂ ਤੇ ਰੋਣ ਜੀਸੁ ਇਹ ਧਾਰਾ।

ਗੱਦੀ ਸੋਪਣ ਵੇਲੇ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, "ਸਭਾ ਪਹਿਰ ਰਹਿੰਦੀ ਜਾਗ ਕੇ ਜੋ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਨਾਮ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਣਾ। ਰਾਏ ਵੀ ਆਪਾ ਨਹੀਂ ਜਦਾਉਣਾ ਤੇ ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਰੱਖਣਾ। ਸਿਸਰ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ। ਹੀ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਰੁਚੀ ਸੇਵਾ ਤੇ ਭਗਵੰਤ ਵਿਚ ਰੱਖਣੀ।"

ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਮਖ ਸੋ ਕਹਾ, ਹਰੀ ਕੀਤ ਨਿਰਧਾਰ।

ਸਭਾ ਸਾਮ ਨਿਜ ਜਾਗਨਾ ਮੰਜਿ ਨਾਮ ਉਚਾਰ ॥੨੫॥

ਨਿਜ ਕੋ ਨਾਹਿ ਜਨਾਵਨਾ, ਮਨ ਨੀਵਾਂ ਮਖ ਹੋਇ।

ਜਗ ਮਿਥਿਆ ਭਗਵੰਤ ਪਦ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੇਵਾ ਹੁਇ ਜੋਇ ॥੨੫॥

ਮਾਰਾ ਗੁਲੱਟੀ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੈਂ ਵੀ ਤੁਹਾਡੀ ਦਾਸੀ ਬਣ ਕੇ ਰਹੀ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਆਗਿਆ ਦਿਉ ਕਿ ਸਾਥ ਹੀ ਸਭਾਮ ਛੱਡਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, "ਤੁਸੀਂ ਰਤਾ ਕਰ ਵੀ ਸੋਭ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ। ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਮੁਕਤ ਹੋ। ਸਾਨੂੰ ਪਾ ਕੇ ਜਦ ਸੁਆਸ ਛੱਡੋਗੇ ਤਾਂ ਦਰ-ਘਰ ਨੂੰ ਪਾਵਿਗੇ।"

ਮਹਲਾ ਸੁਲਖਣੀ ਬਚਨ ਅਖਾਏ। ਮਹਾਰਾਜ ਸੈਂ ਫੁਮਰੀ ਦਾਸੀ।

ਮੇ ਕਉ ਆਗਿਆ ਕਰ ਅਥਿਨਾਸੀ ॥੨੫॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਐਸ ਉਚਾਰੀ। ਤੁਮ ਹੋ ਮੁਕਤਿ ਨ ਸੈਸ ਬਿਚਾਰੀ।

ਸਾਮ ਪਾਇ ਜਬ ਸੁਆਸ ਬਿਚਾਰੈ। ਤਜ ਇਹ ਧੋਹ ਮੁਕਤ ਹੋਇ ਜਾਵੈ।

ਭਾਈ ਧਰਮਦਾਸ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਜਦ ਇਕ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਗਹਿੰਦੀ ਸੀ ਤਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਉੱਚੀ ਇਕਾਗਰ ਚਿਤ ਜਪੁਸਾਈ ਪੜ੍ਹੀ ਅਤੇ ਫਿਰ ਚਾਹਦ ਉੱਤੇ ਲੈ ਕੇ ਸਿਰਾਜ ਗਏ ਅਤੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾ ਗਏ।

ਏਕ ਨਾਮ ਜਪ ਨਿਰਾ ਰਹਾਈ। ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਾਈ।

ਜਪਨੀ ਹਿੰਦੁ ਏਕ ਚਿਤ ਰਾਖੈ। ਚਾਦਰ ਭਾਣ ਬਹੁ ਸੁਖ ਪਾਏ।

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦਾ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ ਸਣ ਮੁਸਲਮਾਨ ਲਿਲੱਏ ਹੋਏ ਆਏ ਤੇ ਕਿਹਾ:

ਇਹ ਪੀਰ ਹਮਾਰੈ। ਦਫਨ ਕਰੇ ਨਹਿ ਸੋਜ ਬਿਚਾਰੈ ॥੨੬॥

ਭਾਈ ਲਖਮੀ ਦੇਂਦ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਛਟੇ ਰਹੇ ਕਿ ਸਸਕਾਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਜਦ ਇਕ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅੰਦਰ ਜਾ ਕੇ ਦੇਖੋ ਤਾਂ ਸਹੀ ਕਿ ਚਾਦਰ ਹੇਠ ਕੁੱਝ ਵੀ ਵੀ ਜਾਂ ਨਹੀਂ। ਜਦ ਚਾਦਰ ਹਟਾਈ ਤੇ ਹੇਠਾਂ ਕੁੱਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਉਸੇ ਬੰਦੇ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ:

ਚਾਦਰ ਅਰਧ ਅਰਧ ਰਾਮ ਲੋਢੇ। ਰਾਮ 'ਮਿਸਲਮਾਨ' ਦਾਬੋ, ਇਹ 'ਹਿੰਦੂ' ਦਾਹ ਕਰੇਵੇ।

(ਗੁਰ ਬਿਨਾਸ ਪਾ: ੬, ਮਹਿਮਾਇ ੧੬)

ਪ੍ਰਸ਼ਾਨਾਨਾ ਅੰਧੀ ਚਾਦਰ ਦਬਾ ਦਿੱਤੀ ਤੇ ਬਾਕੀ ਦਾ ਸਾਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਰੀਰ ਨਹੀਂ, ਜੀਤ ਸੀ, ਜੋ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਦੇਵ ਜੀ ਵਿਚ ਸਮਾ ਗਈ ਸੀ।

(੩੬) ਜਮ ਮਾਰਗ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਨਹੀਂ

ਬਟਾਲੇ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਪੰਡਤ ਨਿਤ ਨੇੜ ਵੀ ਇਥੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾ ਨੂੰ ਆਇਆ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਵਿਦਵਾਨ ਸੀ। ਇਕ ਦਿਨ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ ਕਿ ਜਮ ਦਾ ਪੈਂਤਾ ਜੋ ਜੀਵ ਨੂੰ ਮਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਤਹਿ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਚਾਰ ਲੱਖ ਕੋਹ (ਤਕਰੀਬਨ ੫ ਲੱਖ ਮੀਲ) ਹੈ। ਜਦ ਉਸਨੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਰੱਖੀ ਤਾਂ ਪਾਸ ਬੈਠੇ ਭਾਈ ਗੁੰਦਰ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਪੰਡਤ ਜੀ:

ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਜੋ ਗੁਰ ਕਰਤਾਰ।

ਚਾਰ ਪਹਿਰ ਮੈਂ ਸਭ ਲੇਖ ਜਾਵੇ। ਮਤਿਗੁਰ ਦਇਆ ਬੇਦ ਨਹਿ ਪਾਵੇ ॥੧੭॥

ਜਾਈ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਪੈਂਤਾ 'ਦੋ ਪਹਿਰ' ਵਿਚ ਕਰ ਜਾਵਾਂ ਜੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਭਾਈ ਮਇਆ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਦਕਾ 'ਇਕ ਪਹਿਰ' ਵਿਚ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਨਿਹਾਲਾ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਇਕ ਨਿਸ਼' ਵਿਚ ਸਿਖ ਪਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਪੰਡਤ ਨਿਤਾ ਨੇੜ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤੁਹਾਡੇ ਸਿਖ ਕੀ ਪਏ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਇਹ ਪੈਂਤਾ ਸਿਖ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਜਿਹ ਪੈਂਡੇ ਲੁਟੀ ਪਨਿਹਾਰੀ। ਸੀ ਮਾਰਗੁ ਸੋਝਨ ਦੂਰਗੀ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੪੯੩)

ਇਹ ਜਮ ਰਾਜਾ ਜਗਤ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਤਾੜਨਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ 'ਤੇ ਇਸਦਾ ਬਲ ਨਹੀਂ ਚਲਦਾ ਸਗੋਂ ਭੈ ਪਾਦਾ ਹੈ।

ਸੁਨ ਪੰਡਤ ਦੇ ਵੇਦ ਪੁਰਾਨਾ। ਜਗਤ ਲੋਕ ਤਾੜਨ ਸਿਧ ਨਾਨਾ।

ਗੁਰਸਿਪਨ ਪਰ ਬਲ ਨਹੀ ਪਾਵੇ। ਪਰਮ ਰਾਇ ਮਨ ਮਹਿ ਭੈ ਪਾਵੇ ॥੧੫॥

(ਗੁਰ ਬਿਨਾਸ ਪਾ: ੬, ਮਹਿਮਾਇ ੧੬)

ਪੰਡਤ ਨੇ ਪਿਆ ਮੰਗਦੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮੇਨੂੰ ਵੀ ਐਸੇ ਸਿਦਕ ਦੀ ਡਿੱਛਾ ਦੇਵੋ, ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੀ ਤੇ ਪੰਡਤ ਨੂੰ ਵੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਦਾਹ ਮਿਲੀ।

(੪੦) ਅਠਾਰਾਂ ਸਿਧੀਆਂ

ਸਭਿ ਨਿਹਾਨ ਵਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੦)

(ਇਸ ਕੁਝ ਵਿਚ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੱਸੀ ਹੈ।)

ਸਿਧੀ ਤੋਂ ਭਾਵ ਹੈ, ਆਪਣੀ ਮਰਥੀ ਮੁਢਾਬਕ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲੈਣਾ।

ਇਹ ਸਿਧੀਆਂ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਨੇ ਅਠਾਰਾਂ ਮੰਨੀਆਂ ਹਨ:

੧. ਅਣਿਆ — ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਤੁਲ ਸੁਖਮ ਹੋ ਜਾਣਾ।
੨. ਮਹਿਮਾ — ਮਹਾਂ ਸੁਲ ਹੋ ਜਾਣਾ।
੩. ਗਹਿਮਾ — ਰੁਧੀ ਜੈਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਭਾਰੀ ਹੋ ਜਾਣਾ।
੪. ਲਾਘਮਾ — ਪਰਾਥ ਜੈਸੇ ਭਾਰੀ ਪਦਾਰਥ ਦਾ ਰੁਧੀ ਤੁਲ ਹਲਕੇ ਹੋ ਜਾਣਾ।
੫. ਪ੍ਰਾਪਤੀ — ਸਭ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਇਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਹੱਥ ਵਿਚ ਆ ਜਾਣਾ।
੬. ਪ੍ਰਾਕਾਸ਼ਮ — ਰੁਕਾਵਟ ਬਿਨਾਂ ਜਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਚ ਲੈਂ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਰ ਇਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਚੈਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਜਾਣਾ।
੭. ਵਸੋਕਰਣ — ਕੈਠਿਕ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਗਿਆ ਵਿਚ ਕਰ ਲੈਣਾ।
੮. ਫੀਸਿਤਾ — ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਰਚਣਾ ਅਤੇ ਲੈਂਅ ਕਰਨ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੋਣੀ।
੯. ਅਨਰੂਪੀ ਸਿਧੀ — ਪ੍ਰਧਾਨ, ਤ੍ਰਿਖਾ ਆਦਿਕ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵਿਆਪਣੀਆਂ।
੧੦. ਸੁਫਣ ਸਿਧੀ — ਦੂਰ ਬੈਠਿਆਂ ਸਭਨਾਂ ਦੀ ਬਾਤ ਸੁਣ ਲੈਣੀ।
੧੧. ਚਰਸ਼ਨ ਸਿਧੀ — ਦੂਰ ਬੈਠਿਆਂ ਹੱਥਿਆਂ ਆਪਣੇ ਨੇਤਰਾਂ ਨਾਲ ਸਭ ਕੇ ਦੇਖ ਲੈਣਾ।
੧੨. ਮਨੋਬੋਧ ਸਿਧੀ — ਮਨ ਦੇ ਬੋਧ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਥੇ ਦਲੀਲ ਹੋਵੇ ਤਿਥੇ ਗਮਨ ਕਰਨਾ।
੧੩. ਕਾਮ ਰੂਪ ਸਿਧੀ — ਜੈਸੀ ਇਛਿਆ ਹੋਵੇ ਤੇਜਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰ ਲੈਣਾ।
੧੪. ਪਰਕਾਸ਼ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਸਿਧੀ — ਰੂਹ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਾਏ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਜਾਣਾ।
੧੫. ਸਭਵੰਦ ਮ੍ਰਿਤਯੁ ਸਿਧੀ — ਆਪਣੀ ਇਛਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਹ ਤਿਆਗਣੀ।
੧੬. ਸੁਰ ਲੀਲਾ ਸਿਧੀ — ਅਪਸਰਾਂ ਸੋ ਮਿਲ ਕੇ ਬਿਚਰਣੇ ਦੇਖਣ ਕੇ ਦੇਖਣਾ।
੧੭. ਸੰਕਲਪ ਸਿਧੀ — ਜੋ ਚਿਲ ਵਿਚ ਸੰਕਲਪ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਸੋ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ।
੧੮. ਅਪ੍ਰਿਤਰਤਰਤਿ ਸਿਧੀ — ਜਿਥੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੇ ਕੁਝੋ ਝੰਟ ਪੁੱਜ ਜਾਵੇ।

ਸੋ, ਕੁਲ ਅਠਾਰਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਹੋਈਆਂ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿਧੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨ ਲਈ ਜੋਗੀ-ਜਨ ਕਿਤਨੀ ਉਮਰ ਤਕ ਮਿਹਨਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਵੇਰ ਸਿਧੀਆਂ ਵਸ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਵੇਰ ਸਿਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਜੇਸੇ ਸਿਧਾਂ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਦਿਖਾਈ ਸੀ।

ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਛੁਕਮਾਨ ਆਇਆ ਹੈ “ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਨਾਮੋ ਕੀ ਦਾਸੀ॥” ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਦਾਸੀਆਂ ਹਨ।

ਸਰਬ ਸਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਤਿਤ ਗ੍ਰਿਹਿ ਨਹੀ ਭੂਨਾ ਸਭ ਕਛੂ॥

(ਪੰਨਾ ੧੫੭)

ਨਾਮੁ ਨਵੇ ਨਿਧਿ ਪਾਇਆ ਭਰੇ ਅਖੁਟ ਭੰਡਾਰਾ॥

(ਪੰਨਾ ੧੫੮)

ਰਿਧਿ ਕਿਧਿ ਨਿਧਿ ਕਰ ਹੁਲ ਜਗਜੀਵਨ ਸੁਖ ਨਾਥ ਅਨਿਧੈ ਨਾਉ ॥

(ਪੰਨਾ ੫੩੬)

ਰਿਧਿ ਮਿਧਿ ਨਵ ਨਿਧਿ ਹਰਿ ਜਪਿ ਜਿਨੀ ਆਤਮੁ ਜੀਤਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੫੪੩)

ਨਵ ਨਿਧਿ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਹਰਿ ਲਾਗਿ ਰਹੀ ਜਨ ਪਾਈ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੬੭੯)

(੪੧) ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ

ਆਪਣੀ ਮਰਦੀ ਮੁਤਾਬਕ ਪਦਾਰਥ ਹਰ ਕੇ ਦਿਖਾ ਦੇਣਾ ਅਥਵਾ ਪਦਾਰਥ ਸਦਾ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰੱਖਣ ਦਾ ਨਾਮ ਨਿਧੀ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਨਿਧ ਨਾਮ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦਾ ਵੀ ਹੈ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਖਾਂ ਨੇ ਤਪ ਆਦਿਕ ਤੇ ਸਹੁਤ ਮੁਬੰਨਤ ਆਦਿਕ ਕੀਤੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਿਧੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਈਆਂ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਨਿਧੀਆਂ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀਆਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਮਰਦੀ ਮੁਤਾਬਕ ਪਦਾਰਥ ਵਰਤਾਂਗੇ ਤੇ ਦੂਜਾ ਧਨ ਆਦਿਕ ਬਹਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਲੋਕ ਸਾਢੇ ਅਧੀਨ ਹੋ ਜਾਣਗੇ ਤੇ ਸਾਡੀ ਮਾਨ-ਪ੍ਰਤਿਬੱਧਾ ਵਧੇਗੀ।

ਇਹ ਨਿਧੀਆਂ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਨੌ ਨਿਧੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

੧. ਪਦਮ, ੨. ਮਹਾਂ ਪਦਮ, ੩. ਮਕਰ, ੪. ਕਛਪ, ੫. ਮੁਕੰਦ, ੬. ਕੰਥ, ੭. ਨੀਲ, ੮. ਸੋਮ, ੯. ਖਰਬ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਗ੍ਰੰਥਕਾਰਾਂ ਦੇ ਕਹੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਤਨਾ ਚਿਰ ਰਹਿਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ, ਤੇ ਇਹ ਪੂਰਬਲੇ ਪੁੰਨਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਕਰਕੇ ਅਗਾਰਾਂ ਘਾਲਣਾ ਘਾਲਣੇ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ :

੧. ਪਦਮ ਨਿਧਿ— ਸਵਰਨ ਆਦਿਕ ਧਾਤੂਓਂ ਕੀ ਮੁਹੀਤ ਫਰੋਖਤ ਕਰਨੀ, ਯੋਗ ਸਭ ਦੇਵ ਮੰਦਰ ਖਣਾਵਣੇ ਤੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਆਬਰਨ ਛਾਲਾ ਹੋਣਾ, ਪਦਮ ਨਿਧਿ ਸਦਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਧਿ ਸਤੰ ਗੁਣੀ ਪੁੰਤਰ ਪੋਤਰਿਆਂ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
੨. ਮਹਾਂ ਪਦਮ— ਸੋਭੀ, ਮੁੰਗੇ, ਹੀਰੇ, ਮਾਣਕਾਦਿਕੋਂ ਕੀ ਸੋਢਾਗਰੀ ਕਰਨੀ, ਉੱਤਮ ਪੁਰਖੋਂ ਕੋ ਦਾਨ ਦੇਣਾ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਮਹਾਂ ਪਦਮ ਨਿਧਿ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਧਿ ਵੀ ਸਤੰ ਗੁਣੀ ਤੇ ਸੰਤ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
੩. ਮਕਰ ਨਿਧਿ— ਥਾਣਾ, ਖੜਗ, ਸਰਛੀ, ਧਨੁਖ, ਢਾਲਾਦਿਕ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰੇ, ਇਨ ਕੀ ਸੋਢਾਗਰੀ ਕਰੇ, ਰਾਜਯੋਂ ਸੇ ਮੈਤ੍ਰੀ ਰੱਖੇ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਮਕਰ ਨਿਧਿ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਧਿ ਤਮੇ ਗੁਣੀ ਹੈ, ਏਕ ਪੁਰਖ ਤੱਕ ਰਹਿੰਦੀ।
੪. ਕਛਪ ਨਿਧਿ— ਅੰਨ, ਘੀ, ਗਭ, ਕੋਲਾਦਿਕ ਕਾ ਬਿਵਹਾਰ ਕਰਨਾ, ਕਛਪ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅੰਗਾਂ ਕਾ ਸੰਕੋਚ ਕਰਨਾ ਅਥਵਾ ਰੱਖਣਾ, ਨਾ ਆਪ ਖਾਣਾ ਨਾ ਕਿਸੀ ਕੋ ਧਨ ਆਦਿਕ ਦੇਣਾ। ਜਮੀਨ ਵਿਚ ਦੱਬ ਰੱਖਣਾ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਕਛਪ ਨਿਧਿ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਧਿ ਤਮੇ ਗੁਣੀ ਹੈ, ਏਕ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
੫. ਮੁਕੰਦ ਨਿਧਿ— ਖੀਣਾ, ਮਿੱਦਗ ਆਦਿਕ ਥਾਨੇ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਨੇ, ਛਟ ਮਾਗਧ ਸੁਤ ਗਵਈਆਂ ਕੋ ਧਨ ਦੇਣਾ, ਥੋਸਵਾ ਗਮਨ ਕਰਨਾ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਮੁਕੰਦ ਨਿਧਿ ਹੈ, ਇਹ ਨਿਧਿ ਤਮੇ ਗੁਣੀ ਹੈ, ਇਕ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।

੬. ਉਂਦ ਨਿਧਿ— ਧਾਤੂਆਂ, ਰਤਨਾਂ ਤੇ ਅੰਨ ਆਦਿਕ ਦਾ ਗਿਆਪਰ ਕਰਨਾ, ਅਧਿਯਾਨ ਦਾ ਬਚਨ ਨਾ ਸਹਾਰਨਾ, ਵਧਿਆਈ ਹੋਇਆਂ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰੀਤ ਕਰਨੀ, ਬਹੁਤ ਭਾਰਯਾ ਹੋਣੀ, ਸੰਤਾਨ ਅੰਗੀ ਹੋਣੀ, ਪੁਰਬ ਨਿਰੋ ਸੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਪ੍ਰੇਮ ਅਲੰਪ ਕਰਨਾ, ਨਾਵਿਓ ਸੇ ਬਹੁਤ ਕਰਨਾ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਬੰਦ ਨਿਧਿ ਹੈ। ਇਹ ਹਾਜਮ ਰਾਮਸ ਹੈ ਤੇ ਦੋ ਪੀੜੀਆਂ ਤਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
੭. ਨੀਲ ਨਿਧਿ— ਬਸਤ, ਕਪਾਸ, ਅੰਨ, ਫਲ, ਪੁਸ਼ਪ, ਸੰਤੀ, ਮੁੰਗੀ, ਸੰਖ, ਸਿੱਪੀਆਂ, ਲੱਕੜੀਆਂ ਅੰਤ ਬਹੁਤ ਜਲ ਦੀ ਦਸਤੂਆਂ ਦੀ ਸੋਦਾਗਰੀ ਕਰਨੀ, ਤਲਾਬ ਬਗੀਚੇ ਲਗਾਉਣੇ, ਨਦੀਆਂ ਦੇ ਪੁਲ ਬਣਾਉਣੇ, ਬ੍ਰਿਥੀ ਕੇ ਜੰਗਲ ਅੰਤ ਪੁਸ਼ਪ ਬਾਟਕਾਦਿ ਅਨੇਕ ਪੁਕਾਰ ਦੇ ਭੋਗੇ ਕਾ ਭੂਰਤਾ ਹੋਣਾ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਨੀਲ ਨਿਧਿ ਹੈ। ਇਹ ਨਿਧਿ ਮਾਤਰਕ ਤੇ ਰਾਮਸ ਹੈ, ਤਿੰਨ ਪੀੜੀਆਂ ਤਕ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
੮. ਸੰਖ ਨਿਧਿ— ਅਕੱਲਾ ਦੀ ਉੱਤਮ ਭੋਜਨ ਕਰੇ ਅਰ ਉੱਤਮ ਬਸਤਰ ਪਹਿਰੇ ਅੰਤ ਸਭ ਕੇ ਮਾਯਾ ਅੰਨ ਦੇਵੇ, ਬਸਤਰ ਮੇਲ ਦੇਵੇ, ਸੁਤ ਦਾਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਖੁਫ ਨਾ ਦੇਵੇ, ਕੰਢਲ ਆਪਣੇ ਸਹੇਬ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕਰੇ, ਇਸ ਨਿਧਿ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਖ ਨਿਧਿ ਹੈ ਤੇ ਇਹ ਨਿਧਿ ਰਜੋ, ਰਮੇ ਹੈ, ਇਕ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ।
੯. ਖਰਬ ਨਿਧਿ— ਅਮ ਕਰਕੇ ਹਰ ਰਤ੍ਨਾਂ ਦਾ ਪਦਾਰਥ ਕੋਲ ਹੋਣਾ ਖਰਬ ਨਿਧਿ ਕਹੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(ਸ੍ਰੀ ਕੁਮਾਰ ਨਿਰਯਕ ਸਾਗਰ)

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪੁਰਸ਼ਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਤਰਾਤੀ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਬਖਸ਼ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ।

ਨਵ ਨਿਧਿ ਸਿਧਿ ਰਿਧਿ ਦੋਨੋ ਕਰਤੇ ਤੋਟਿ ਨ ਆਵੈ ਕਾਈ ਰਾਮ॥

(ਮਨ ੭੮੩)

(੪੨) ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ ਮੰਨੇ ਹਨ

ਯੋਗ-ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਯੋਗੀਆਂ ਦੇ ਛੇ ਕਰਮ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਯੋਗੀ-ਜਨ ਮਨ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਦਸਮ ਦਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਜ਼ੁਕਾ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦੁਆਰਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।

ਛੇ ਕਰਮ:

੧. ਧੋਤੀ— ਧਾਰ ਉਹਲਾਂ ਚੌਥੀ ਪੰਦਰਾਂ ਹੱਥ ਲੰਮੀ ਬਗੀਕ ਬਸਤਰ ਦੀ ਪੱਟੀ ਕੋਲੋਂ ਪਾਤੀ ਨਾਲ ਭਿਉ ਕੇ ਇਕ ਇਕ ਹੱਥ ਹੱਥ ਨਿਗਲਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਨਾ ਅਰ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ਪੰਦਰਾਂ ਹੱਥ ਨਿਗਲ ਲੈਣੀ, ਪਿਛਲਾ ਕਿਨਾਰਾ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਮਜ਼ਬੂਤ ਵਜ਼ ਕੰਧਣਾ ਅੰਤ ਪੱਟੀ ਨੂੰ ਸਨੇ ਸਨੇ ਬਾਹਰ ਨਿਕਾਲਣਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਮੰਤਰੀਆਂ (ਅੰਦਰਾਂ) ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
੨. ਨੋਤੀ— ਇਕ ਗਿੱਠ ਲੰਮਾ ਸੂਤਰ ਦਾ ਡੋਰਾ ਬਗੀਕ ਅਰ ਮੁਲਾਇਮ ਨੇ ਕੇ ਪੁਰਕ ਕਰ ਕੇ ਨੱਕ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ, ਪਾਣੀ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦਾ ਸਿਰਾ ਪੁਖ ਦੇ ਰਸਤੇ ਕੱਢਣਾ ਅੰਤ ਦੋਵੇਂ ਸਿਰੇ ਫੜ ਕੇ ਸਨੇ ਸਨੇ ਨਾਸਕਾ ਅੰਤ ਕੰਧਣ ਦੀ ਸਫ਼ਾਈ ਕਰਨੀ।

੩. ਨਿਉਲੀ—ਦੇਵੇਂ ਕੰਧੇ (ਸੋਧੇ) ਨੀਵੇਂ ਕਹ ਕੇ, ਪਿੱਠ ਦਾ ਵਲ ਕੰਧ ਕੇ ਸਿੱਧਾ ਬੈਠਦਾ, ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਪੇਟ ਨੂੰ ਸੱਜੇ-ਖੱਬੇ, ਉਪਰ-ਹੇਠਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਚਲਾਯਾਨ ਕਰਨਾ ਜਿਸੇ ਮਾਧਾਣੀ ਦੇ ਫਿਰਨ ਤਰਕੇ ਪੇਟ ਦੇ ਵਿਚ ਦਾਹੀ ਦੀ ਗਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
੪. ਵਸਤੀ—ਨਾਭੀ ਤਾਈਂ ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਬੈਠ ਕੇ ਛੇ ਉਂਗਲ ਦੀ ਲੰਮੀ, ਉਂਗਲ ਜਿਹਨੀ ਮੋਟੀ ਬੋਥੀ ਬਾਸ ਦੀ ਨਲਕੀ ਲੈ ਕੇ, ਚਾਰ ਉਂਗਲ ਗੁਦਾ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨੀ ਅਰ ਪਾਣ ਬਲ ਕਰਕੇ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਜਲ ਪਿੱਚ ਕੇ ਅੰਤਰੀ ਸਾਫ਼ ਕਰਨੀ।
੫. ਭਾਟਕ—ਨੇਟਰਾਂ ਦੀ ਟਕ ਕਿਸੇ ਖਾਸ ਚਿੰਨ੍ਹ ਉੱਤੇ ਲਾ ਕੇ, ਉਸ ਥੇਲੇ ਤਾਈਂ ਇਕ ਰਸ ਦੇਖਦੇ ਰਹਿਣਾ ਜਦੋਂ ਤਾਈਂ ਨੇਤਰਾਂ ਵਿਚ ਜਲ ਆ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਖੋਲ੍ਹ ਨਾ ਜਾਵੇ।
੬. ਫਸਰਾ—(ਕਪਾਲਿਭਾਇ) ਲੁਹਾਰ ਦੀ ਧੌਕਲੀ ਸਮਾਨ ਰੇਚਕ, ਪੂਰਕ ਦਵਾਰਾ ਪ੍ਰਾਣਾਂ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਬਾਹਰ ਚੜ੍ਹਾਉਣਾ ਉਤਾਰਨਾ।

ਫੁਲਗਮ—(ਕੁੰਡਲਨੀ) ਨਾਭੀ ਜੋ ਸੁਪਮਨਾ ਦਾ ਦਰ ਬੰਦ ਰੱਖਦੀ ਹੈ ਅੰਗ ਜਿਸਨੂੰ ਮਹਾਂ ਯਸ਼ਟ ਸਾਥ ਪਾਣ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਬਲ ਕਰਕੇ ਜੋਗੀ-ਜਨ ਪਰ੍ਹੇ ਹਟਾਉਂਦੇ ਹਨ।
 ਭਾਣੀ—ਮਾਲਬ ਨਾਲ ਜੀਭ ਪਤਲੀ ਅਰ ਇਤਨੀ ਲੰਮੀ ਧਰਨੀ ਜੋ ਭੋਹਾਂ ਨੂੰ ਛੂਹ ਜਾਵੇ ਅਰ ਉਸਨੂੰ ਸੋਝ ਕੇ ਕੰਠ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਨਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਜੀਭ ਦੀ ਨੌਕ ਤਾਲੁਏ ਦੇ ਉਪਰ ਜੋ ਛੋਦ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਖੋਦ ਕਰ ਲਵੇ। ਐਸਾ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਾਣ ਅਭਿਆਸ ਤੋਂ ਉਤਪੰਨ ਹੋਈ ਤਰਾਹੀ, ਸ਼ਿਕਟੀ ਦੇ ਖੰਭੇ ਪਾਸੇ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਧਿਆਨ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਚੰਦਰਗਾ ਤੋਂ ਅੰਜਿਤ ਟਪਕ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਯੋਗ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਇਸ ਰਸ ਦਾ ਨਾਉਂ ਅਮਰ ਵਾਰਣੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ।

(ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਸਾਧ)

ਇਤਿਆਹਿਕ ਭੇ ਕਰਮ ਜੋਗੀਆਂ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਨਿਰਾ ਇਹਨਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀਂ ਦੱਸੀ ਪ੍ਰੰਤੂ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੋਇਆ ਜੀਵ ਜੋ ਭਗਤੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ, ਪਰਿਸ਼ਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮਨ ਨਹੀਂ ਜੋੜਦਾ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਸਭ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ। ਭਗਤ ਰਵਿਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਭੁਗਮਾਨ ਹੈ:

ਖਟੁ ਕਰਮ ਫੁਲ ਸੋਚੁਗਤੁ ਹੈ ਹਥਿ ਭਗਤਿ ਹਿਕਮੈ ਨਾਹਿ॥

ਚਰਨਾਗਬੰਦ ਨ ਕਥਾ ਭਾਵੈ ਸੁਪਥ ਰੁਝਿ ਸਮਾਨਿ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੨੪)

ਯਥਾ—ਨਿਵਲੀ ਕਰਮ ਫੁਲਗਮ ਭਾਣੀ ਰੇਚਕ ਪੂਰਕ ਕੁੰਭ ਕਰੇ॥

ਪਿਠੁ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਛੁ ਸੋਝੀ ਨਾਹੀਂ ਭਰਮੈ ਭੂਤਾ ਹੁਇ ਮਰੇ॥

ਅਹਿਯ ਭਰਿਆ ਭਰਿ ਭਰਿ ਧੋਵੈ ਅੰਤਰ ਕੀ ਮਲੁ ਕਦੇ ਨ ਲਏ॥

ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਭੋਕਟ ਸਭਿ ਕਰਮਾ ਜਿਉ ਬਾਜੀਗੁਰੁ ਕਰਮਿ ਭੁਲੈ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੪੩)

ਸੋ, ਗੁਰੂ-ਪਰਮ ਵਿਚ ਉਹ ਕਰਮ ਸਫਲ ਹੋਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਬਗਤੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਜਿਥੇ ਭਜਨ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਉਥੇ ਦੋ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਨਿਰੇ ਦਿਖਾਵੇ-ਮਾਝ੍ਹ ਦੀ ਹਨ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਭੁਗਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਕਰਮ ਧਰਮ ਪਾਥਯ ਜੋ ਦੀਸਹਿ ਭਿਨ ਜਮੁ ਜਾਧਾਤੀ ਚੂਟੈ॥

ਨਿਰਬਾਣ ਕੀਰਨਨੁ ਗਾਵਹੁ ਕਰਤੇ ਕਾ ਨਿਮਖ ਜਿਮਰਤੁ ਜਿਤੁ ਭੂਟੈ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੨੪੨)

ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਪਤਰਿ ਰਹੂ ਮਿਮਿਓ ਸਾਸਤ ਜੀ,
ਕਹਿ ਕਿਰਿਆ ਖਟੁ ਕਰਮ ਕਰੇਤਾ ॥
ਸੋ ਭਗਤ ਸੋ ਜਗਨ ਭਲੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਜੀ,
ਜੋ ਭਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੩੪੮)

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪਰੋਕਤ ਚੁਕਾ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮ ਧਰਮ (ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਜੋ ਹਨ) ਪਾਪੰਡ ਰੂਪ
ਦੱਸੇ ਹਨ ਤੇ ਐਸੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ (ਜੋ ਕੇਵਲ ਭਗਤੀ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚਿਆਵੇ-ਪਾਤ੍ਰ ਕਰਦੇ ਹਨ)
ਜਮਾਂ ਦੀ ਜਗਾਤ ਲਗਾਈ, ਤੇ ਨਿਰਾ ਨਿਰਮਲ ਸਾਸਤਰ ਪੜ੍ਹਿਆਂ ਹੋਇਆ ਪਾਰ-ਉਤਾਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ।
ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਭਗਮਾਨ ਹੈ:

ਬੈਦ ਕਰੇਭ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਭਿ ਸਾਸਤਰ ਇਨ੍ਹ ਪੜ੍ਹਿਆ ਮੁਕਤਿ ਨ ਹੋਈ ॥
ਏਹੁ ਅਖਰ ਜੀ ਗੁਰਮੁਖਿ ਜਾਪੇ ਤਿਸ ਭੀ ਨਿਰਮਲ ਹੋਈ ॥੩॥
ਖੜੀ ਬਾਹਾਣਾ ਹੁਦ ਵੇਸ ਉਪਦੇਸ਼ੁ ਚਹੁ ਵਰਨਾ ਕਉ ਸਾਝਾ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਮੁ ਜਾਪੇ ਉਦੈ ਸੋ ਕਲਿ ਮਹਿ ਘਟਿ ਨਾਨਕ ਮਾਝਾ ॥੪॥

(ਪੰਨਾ ੩੪੯)

(੪੩) ਪੁਰਨ ਪੁਰਖ ਜਾਂ ਸਾਧੂ ਦੇ ਛੇ ਲਖਛਣ

ਵਿਚਾਰਵਾਨਾਂ ਨੇ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਮੰਦੇ ਅਥਵਾ ਚੰਗੇ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਲਖਛਣ ਕਿਹਾ ਹੈ। ਚੰਗੇ ਕਰਮ
ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਲਖਛਣਾਂ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਮੰਦੇ ਕਰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮੰਦੇ ਲਖਛਣਾਂ ਵਾਲਾ ਕਿਹਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਰ ਇਕ ਪੁਰਖ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਤੇ ਪਲੋਕ ਵਿਚ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦਾ
ਹੈ, ਅਥਵਾ ਭੋਗਦਾ ਹੈ। ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਭੋ ਇਕ ਉਹ ਕਰਮ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਧੋਗਤੀ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਦਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਇਕ ਇਕ ਕਰਮ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿੰਦੇ
ਹਨ, ਜਿਸਦੇ ਮਿਲਾਪ ਦਾ ਸਦਕਾ ਜੀਵਨ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਅਮਰ-ਪਦਵੀ ਨੂੰ ਹਾਸਲ ਕਰ
ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਤ
ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਇਹ ਛੇ ਲਖਛਣ ਪਾਰਨ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਪੁਰਨ ਪੁਰਖ ਤੇ ਸਾਧੂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ।
ਕਰਾ ਗਰਵਾਣਾ ਹੈ:

ਮੰਦੇ ਰਾਮ ਰਾਮ ਨਾਮੰ ਧਾਨੰ ਸਰਬਤ੍ ਪੁਰਨਹ ॥
ਗੁਨੰ ਸਮ ਰੂਪੰ ਸੁਗਤਿ ਨਿਰਮਲ ਨਿਰਵੈਰਣਹ ॥
ਦਯਾਲੰ ਸਰਬਤ੍ ਜੀਆ ਪੰਚ ਦੋਖ ਸਿਥਰਜਿਤਹ ॥
ਭੋਜਨੰ ਗੰਧਾ ਕੀਰਤਨੰ ਅਲਪ ਮਾਧਾ ਜਲ ਕਮਲ ਹਰਤਹ ॥
ਉਪਦੇਸ਼ੰ ਸਮ ਮਿਤ੍ਰ ਸਨ੍ਰਹ ਭਗਵੰਤ ਭਗਤਿ ਭਾਵਨੀ ॥
ਪਰ ਨਿੰਦਾ ਨਰ ਸੁੰਰਿ ਸੁਭਣੰ ਆਪੁ ਦ੍ਰਿਹਿ ਸਗਲ ਬੇਣੁਕਹ ॥
ਖਟ ਲਖਣ ਪੁਰਨ ਪੁਰਖਹ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸਾਧ ਸੁਜਨਹ ॥੪੦॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੫੩)

੧. ਨਾਮ—ਰਾਮ ਨਾਮ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ ਤੇ ਇਸੀ ਰਾਮ ਨਾਮ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਦੇ ਮੰਤਰ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਅਧਾਰ ਬਣਾ ਲੈਣਾ, ਜੋਸ਼ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਸਦੇ ਹਨ।

ਆਖਾ ਜੀਕਾ ਵਿਸਰੀ ਮਹਿ ਜਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੮)

ਜੈਸੇ ਅਧਾਰ (ਪ੍ਰਵਾਦ ਆਦਿਕ) ਦੇ ਫਕਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਚਲਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੇ ਅਧਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ ਦਾ ਬਚਣਾ ਹੀ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਗੁਰੂ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਖੰਡ ਅਧਾਰਿ ਖਾਰਿਜੁ ਜਬ ਹੋਣਾ ਬਿਨੁ ਪੀਰੇ ਹਰਹੁ ਨ ਜਾਈ॥

ਸਾਰ ਸਮਾਲਿ ਮਾਭਾ ਮੁਖਿ ਨਹੀ ਤਬ ਓਹੁ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਅਘਾਈ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੬੬)

ਬਿਨਾਂ ਅਧਾਰ ਤੋਂ ਕਿਉਂਕਿ ਛੋਟੇ ਬਾਲਕ ਦਾ ਅਧਾਰ ਝੁੱਪ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਬਾਲਕ ਜਾਂ ਜੀਵ ਬਚ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੀਆਂ ਸੱਤਾਂ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਜੈਸਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰ ਖਰਾਬਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ ਤੇ ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਇਸ ਨਾਮ ਨੂੰ ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਰ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਤੇ ਰਜਾਇਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ:

ਸਾਦਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੇ॥

ਸਾਚੁ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਮੇਰਾ ਜਿਨਿ ਭੁਖਾ ਸਭਿ ਗਵਾਈਆ॥

ਕਹਿ ਮਹਿਤਿ ਮੁਖ ਮਨਿ ਆਇ ਵਸਿਆ ਜਿਨਿ ਟਿਛਾ ਸਭਿ ਪੁਜਾਈਆ॥

ਸਦਾ ਕੁਰਬਾਨੁ ਕੀਤਾ ਗੁਰੂ ਚਿਟਹੁ ਜਿਸ ਦੀਆ ਏਹਿ ਝੰਡਿਆਈਆ॥

ਜਰੈ ਨਾਨਕੁ ਸੁਣਹੁ ਸੈਰੁ ਸਬਦਿ ਧਰਹੁ ਪਿਆਰੇ॥

ਸਾਦਾ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਆਧਾਰੇ॥

(ਪੰਨਾ ੯੧੨)

ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਸਬਦ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਤੇ ਉਸੇ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ

੨. ਪਿਆਨ—ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਹਰ ਇਕ ਨੇਮ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਪਿਆਨ ਨਾਲ ਹੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਬਿਨਾਂ ਪਿਆਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਨੇਮ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੈਸੇ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੇ ਕੰਮ ਵਿਚ ਪਿਆਨ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ ਤੇਜੇ ਸੱਤਾਂ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ) ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਪਿਆਨ ਲਾਉਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਮਝਿਆ ਹੈ, ਪਿਆਨ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲਗਾ ਕੇ ਉਸਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਤਨਾ ਚਿਹਮਨ ਅਸਥਿਰ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਉਤਨਾ ਚਿਹਮਨ ਉਸਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਲੀਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਭਟਕਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਜਦ ਪਿਆਨ ਨਾ ਕੇ ਰਿਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮਨ ਭਰਹਿ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸਦੀ ਸਭ ਜਗ੍ਹਾ ਸੋਭਾ (ਡਰਹਿ) ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਮੁਖ ਉੱਜਲਾ ਲੈ ਕੇ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਉਥੇ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਬਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਫੁਰਮਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਅਸਾਇਰ ਹਰਹੁ ਲੋਲੁ ਮਰ ਕਬਹੂ ਗੁਰੁ ਕੈ ਬਚਿਨਿ ਅਧਾਰਿ॥

ਜੀ ਜੀ ਕਾਹੁ ਜਗਲੁ ਭੂ ਮੰਡਲੁ ਮੁਖ ਉਦਾਨੁ ਦਰਬਾਰ॥

(ਪੰਨਾ ੬੨੮)

ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਸੰਤ ਸਦਾ ਹੀ ਈਸ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਪਿਆਨ ਲਾਵਦੇ ਹਨ।

੩. ਗਿਆਨ—ਗਿਆਨ ਨਾਮ ਜਾਣਨ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਜੋੜ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਜਾਣ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਸੱਤ ਤੋਂ ਉੱਚਮ ਗਿਆਨ ਇਹ ਹੈ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਅਣੰਤ ਤੇ ਸਾਰਬ-ਵਿਆਪੀ ਜਾਣਨਾ ਤੇ ਹਾਜਰ-ਨਾਹਰ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਤੇ ਜਗਤ ਨੂੰ ਹਿਰਿਆ ਜਾਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿਚ ਪਰਵਿਰਤ ਨਾ

ਹੋਣਾ। ਭਾਵ ਕਿ ਜਗਤ ਦੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਦਾਤਾਰ ਨੂੰ ਕੁਲਾਉਣਾ ਨਾ ਸਗੋਂ ਸੰਸਾਰੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਖੁਜ਼ਰਾਨ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਉਸਦੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਨਿਰਲੇਪ ਰਹਿਣਾ।

ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੁਕਮਾਨ ਹੈ:

ਜੈਸੇ ਜਲ ਮਹਿ ਕਮਲੁ ਨਿਰਾਲਮੁ ਮੁਰਗਾਦੀ ਨੈ ਸਾਣੈ॥

(ਪੰਨਾ ੯੩੮)

ਭੇ ਸਬਦ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਨਾ ਯਥਾ:

ਸੁਰਤਿ ਸਬਦਿ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਰੀਸੈ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਚਪਾਣੈ॥

(ਪੰਨਾ ੯੩੮)

ਸੁਖ ਦਾਖ ਨੂੰ ਸਾਧਨ ਜਾਣਨਾ, ਐਸੇ ਜਾਣਨ ਦਾ ਨਾਮ ਗਿਆਨ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਸਦਾ ਹੀ ਇਸ ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੪ ਨਿਰਮਲ ਜੁਗਤੀ—ਜੁਗਤ ਨਾਮ ਤਜਬੀਜ਼ ਦਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸਭ ਕੰਮ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਜੁਗਤੀ ਤੋਂ ਕੋਈ ਕੰਮ ਵੀ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੁਗਤੀ ਤੋਂ ਸ਼ਾਲੀ ਮੁਖ ਅਪਣਾ ਘਰ-ਭਾਰ ਸਭ ਕੁੱਝ ਭਾਵ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੁਗਤੀ ਵਾਲਾ ਅਰਥਾਤ ਜੁਗਤ ਨਾਲ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਸ਼ ਆਪਣਾ ਹਰ ਇਕ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲ ਲੈਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਜਿਸਤਨ, ਜੇਵਾ, ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਵਰਤਾਉ, ਆਪਣਾ ਦਾਲ ਚਲਣਾ ਆਦਿਕ ਸਾਰੇ ਕੰਮ ਸੋਸ਼ਟ ਜੁਗਤੀ ਨਾਲ (ਸ਼ਬਦਾਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਪੁਲਕ ਵਰਤਣਾ, ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ, ਸਿਮਰਨ ਕਰਨਾ) ਹੀ ਚੱਲ ਸਕਦੇ ਹਨ ਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਇਹ ਸੋਸ਼ਟ ਜੁਗਤੀ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੁਕਮਾਨ ਹੈ:

ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਗੋਇਸੈ ਪੁਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ॥

ਹਮੇਦਿਆ ਪੋਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਪਾਵੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਰੇ ਮੁਕਤਿ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੫੨੨)

ਜੇ, ਇਹ ਨਿਰਮਲ ਜੁਗਤੀ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ, ਹੇਠੀ ਵਾਸਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸਾਧਦੇ ਹੋਏ ਨਿਰਮਲ ਜੁਗਤੀ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਦੇ ਹਨ।

੫. ਨਿਰਵੈਰ—ਇਕ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖਿਆਲ ਨਾ ਮਿਲਣ ਕਰਕੇ ਦੂਸਰਿਆਂ ਨਾਲ ਵਿਰੋਧ ਰੱਖਣਾ ਅਥਵਾ ਦੂਸਰਿਆਂ ਦੇ ਉਲਟ ਚੱਲਣ ਦਾ ਨਾਮ ਵੈਰ ਹੈ। ਦੁਨੀਆਂ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕਮ ਰਹੀ ਹੈ, ਕੁਦਰਤਨ ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਕਾਮ-ਕਾਮ ਦੇ ਜੀਵ ਹਨ।

ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭੁਕਮਾਉਂਦੇ ਹਨ:

ਬਿਰਧੇ ਹੋਨਿ ਸਤਿ ਜੀਤ ਇਕਠੇ॥ ਇਕਿ ਤਤੇ ਇਕਿ ਧੋਲਨਿ ਮਿਠੇ॥

ਅਸਰ ਚਿਦਤੁ ਭਵਿਆ ਉਨਿ ਚਲੇ ਜਿਉ ਜਿਉ ਅਭਿਧ ਵਿਹਾਟੀਆ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੦੧੯)

ਤੇ ਕਈ ਮਿੱਠੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਤੱਟਿ ਕੋਠੇ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਹਨ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਗੁਪੀ ਸਿਫ਼ ਤੋਂ ਆਪੇ ਆਪਣੀ ਅਵਸਥਾ ਫੁੱਕ ਕੇ ਚੱਲਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੁੱਝ ਸੁਭਾਉ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਦਾ ਕੁੱਝ। ਸੋ, ਕੋਈ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਉ ਮੁਜਬ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕੋਈ ਸੁਭਾਉ ਮੁਜਬ ਪਿਆਰ, ਪ੍ਰੇਮ ਜਿਹੜਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨੂੰ ਸਭਨਾਂ ਵਿਚ ਵਿਆਪਕ ਜਾਣ ਕੇ:

.....ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥

(ਪੰਨਾ ੯੨੨)

ਅਸਾਵਾ :

ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਮਿਰ ਬੋਲਤ ਦਿਨੁ ਰਾਤੀ ਨਿਨਿ ਘਨਿਹਰ ਕੀ ਪੋਰ॥੨॥

ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮਿਗ ਮੀਨ ਪੰਥੋਰੁ ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੪੫)

ਸਭੈ ਘਟ ਰਾਮੁ ਬੋਲੈ ਰਾਮਾ ਬੋਲੈ॥ ਰਾਮ ਬਿਨਾ ਹੋ ਕੋਲੈ ਤੇ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਏਕਲ ਮਾਟੀ ਕੰਜਰ ਚੀਟੀ ਬਾਜਨ ਹੈ ਧਰੁ ਨਾਨਾ ਰੇ॥

ਆਸਾਵਰ ਜੰਗਮ ਕੀਟ ਪਜੰਗਮ ਘਟਿ ਘਟਿ ਰਾਮੁ ਸਮਾਨਾ ਰੇ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੮੮)

ਜੋ ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਪੁਰਖ ਨਿਰਵੈਰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਉਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਨਾਲ ਬੰਨਾ ਹੀ ਚਰਤਾਭ ਕਰੇਗਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਭੁਗਮਾਨ ਹੈ :

ਜੇਹਾ ਵੇਖਹਿ ਤੇਹਾ ਭੇਖੁ

(ਪੰਨਾ ੪੬੬)

ਪਰ ਭਗਤ-ਜਨ ਭੁੱਖੇ ਦਾ ਕੀ ਸਲਾ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਿਲ ਵਿਚ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੁਰਖ ਭਗਤ ਹੈ ਤੇ ਸਾਲੇ ਨਾਲ ਵੀ ਬੁਰਿਆਈ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਕਰਨੀ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪਰ ਉਹ ਬੁਰਿਆਈ ਦਾ ਬਦਲਾ ਭਰਿਆਈ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਪਰ ਨਾਲ ਉਸਦੇ ਨਾਲ ਅੱਡਾ ਵਰਤਾਭ ਕਰ ਕੇ ਉਸਦੀ ਬੁਰਿਆਈ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ।

ਸੋ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਵੀ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਆਰੇ ਭਗਤ ਵੀ ਨਿਰਵੈਰ ਹਨ ਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰਨ ਖਾਤਰ ਕਿਸੇ ਦਾ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਦੁਖਾਉਂਦੇ। ਇਸ ਗੁਰੂ ਭਾਕ ਨੂੰ ਉਹ ਸਦਾ ਹੀ ਯਾਦ ਰੱਖਦੇ ਹਨ, ਅਥਾ :

ਸਭਨਾ ਮਨ ਮਾਟਿਕ ਨਾਹਣੁ ਮੂਲਿ ਮਚਾਂਗਵਾ

ਜੇ ਤਰਿ ਪਿਰੀਆ ਦਾ ਸਿਕ ਹਿਆਉ ਨ ਠਾਹੇ ਕਹੀ ਦਾ॥੧੩॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੮੨)

ਏ ਕੀਰਤਨ-ਕੀਰਤਨ ਨਾਮ ਜਸ ਕਰਨ ਦਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ-ਘਰ ਵਿਚ ਕੀਰਤਨ ਇਕ ਬਹੁਤ ਦੁਰਲੱਭ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਰਾਗ ਦੁਆਰਾ ਸਾਜਾਂ ਸੰਮੇਤ ਹਰੀ-ਜਗ ਕੀਰਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕ ਇਲਾਹੀ ਰੰਗ ਬੰਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਖਿੱਤੀ ਭਿਰਤੀ ਹੋਰ ਪਾਸਿਆਂ ਤੋਂ ਹਟ ਕੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਆਤਮਕ ਅਨੰਦ ਨੂੰ ਚੰਗਦੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵਕਤ ਇਉਂ ਬੇਨਤੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਅਖਾ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ :

ਕੀਰਤਨ ਨਾਮੁ ਸਿਮਰਤ ਰਹਉ ਜਥੇ ਲਗੁ ਘਟਿ ਸਾਖੁ॥

(ਪੰਨਾ ੮੧੮)

ਮਨ ਮਹਿ ਚਿਰਵਾਉ ਚਿਰਵਾਨੀ ਉਦਮੁ ਕਰਉ ਉਠਿ ਨੀਤ॥

ਹਰਿ ਕੀਰਤਨ ਕਾ ਆਹਰੇ ਹਰਿ ਦੇਸੁ ਨਾਨਕ ਕੇ ਮੀਤ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੫੧੯)

ਕੀਰਤਨ ਨੂੰ ਹੀ ਆਪਣਾ ਆਸਰਾ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ ਤੇ ਚੈਰਨਾ ਜੀਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ :

ਜੇਸੁ ਗੁਰਿ ਉਪਦੇਸਿਆ ਮੈ ਰੇਸੇ ਕਹਿਆ ਪੁਕਾਰਿ॥

ਨਾਨਕੁ ਕਹੈ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਕਰਿ ਕੀਰਤਨੁ ਹਰਿ ਉਪਾਰੁ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੨੧੪)

ਹੇ ਕਾਬੇਓ! ਕੀਰਤਨ ਕਰੋ ਤੇ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਸੰਭਾਰੋ। ਅੰਸੇ ਪੁਰਖ ਜੋ ਮਾਇਆ ਵਿਚ ਕੰਢਲ ਫੁੱਲ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਲੰਮ, ਹਲਦ ਆਪਣਾ ਸਮਾਂ ਕੀਰਤਨ (ਖੁਲਕਿ ਕੀਰਤਨ ਹੀ ਸੱਚਾ ਭੋਜਨ ਸਮਝਿਆ ਹੋਇਆ) ਨੇ। ਵਿਚ ਬੀਤਾਈ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਪੁਰਖ ਕਹੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਸ ਇਹ ਛੇ ਲਖਛਾਟ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇਆਂ ਲਖਛਾਟਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਾਧ (ਸੰਤ) ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸੰਤ-ਜਨ ਕਦੀ ਪਛਾਣੀ ਨਿੰਦਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ ਤੇ ਨਾ ਸੁਣਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਾ ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਸਦਾ ਹੀ ਵਾਹਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅਨੰਦ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਮਾਂ ਤੋਂ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁਗ ਲਪਛਣਾਂ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਰਹਿਆ, ਸ੍ਰੇਸ਼ਟਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਕੇ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰੋੜ ਹੋ ਜਾਵੇ।

(੪੪) ਪਟ ਚੱਕਰਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਾ

ਜਿਹੜੀ ਚੀਜ਼ ਗਲਿਆਈ ਵਿਚ ਬੁਝੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ, ਜਿਸਨੂੰ ਚੱਕਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜਦੋਂ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਤੋਕਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਦਿੱਖ ਆਵੇਗਾ ਕਿ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿਚ ਸ਼ੁਰੂਤ ਸਾਹੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਕਰਣਾਕ ਨੇ ਗੱਲ ਹੀ ਬਣਾਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਅਕਾਸ਼, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਤਾਰੇ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਗੁਲਿਆਈ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਵੱਸਣ ਵਾਲੇ ਵਾਸੇ, ਫੈਲ, ਡਫ, ਸ਼ਿੰਦੇਗ, ਨਗਾਰੇ, ਭੋਰੀ, ਤੁਝੀ ਆਦਿਕਾ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵੀ ਗੁਲਿਆਈ ਵਿਚ ਹੀ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਹੀ ਚਲਾਉਣ ਵਾਲਾ ਚੱਕਰ ਵੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਸਰੀਰ ਦੀ ਰਚਨਾ ਵੀ ਗੁਲਿਆਈ ਵਿਚ ਹੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਹਗੁਰੂ ਨੇ ਛੇ ਚੱਕਰ ਬਣਾਏ ਹਨ ਤੇ ਚੱਕਰਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸਜਾਵਟ ਬਣੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਿ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ :

ਪਟ ਨੇਮ ਕਰਿ ਕੋਠੜੀ ਸਾਂਧੀ ਧਸਤੁ ਅਨੂਪੁ ਬੀਚ ਪਾਈ ॥

ਉਂਜੀ ਕੁਲਵ ਪ੍ਰਾਨ ਕਰਿ ਰਾਖੇ ਕਰਤੇ ਬਾਰ ਨ ਲਾਈ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੩੩੮)

ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਤੁਕ ਵਿਚ ਕਈਹ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਸਰੀਰ-ਰੂਪੀ ਕੋਠੜੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਛੇ ਚੱਕਰਾਂ ਸਹਿਤ ਬਣਾਈ ਹੈ। ਜੋ, ਹਰ ਇਕ ਚੱਕਰ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਅਧਿ ਆਪਣੀ ਜਗ੍ਹਾ ਆਪੇ ਆਪਣਾ ਧੰਮ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੱਕਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ :

੧. ਗੁਦਾ ਅਤੇ ਲਿੰਗ ਦੇ ਮਧਯ ਵਿਚ ਚਾਦ ਦਲ ਦਾ ਅਪਾਰ ਚੱਕਰ ਹੈ, ਇਸਦੇ ਨੀਚੇ ਸੁਹਮ ਕੁੰਡਲਨੀ ਨਾਮੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਕੁਛਮ ਰੰਧਰ ਵਿਚ ਚੜ੍ਹਾਵਦੇ ਹਨ, ਤਦ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੇਖਾਂ ਹੈ।
੨. ਲਿੰਗ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਮਝਕਾ ਸਵਾਪਿਸ਼ਟਾਨ ਚੱਕਰ ਹੈ।
੩. ਨਾਭੀ ਵਿਚ ਦਸ ਖੁਲ ਦਲ ਦਾ ਮਣੀ ਪੁਰਕ ਚੱਕਰ ਹੈ।
੪. ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਦੁਆਦਸ ਦਲ ਦਾ ਅਨਾਹਤ ਚੱਕਰ ਹੈ।
੫. ਕੋਠ ਦੋਸਾ ਵਿਚ ਖੋਲਸ ਦਲ ਦਾ ਬਿਸੁਪ ਚੱਕਰ ਹੈ।
੬. ਤ੍ਰਿਕੁਟੀ ਵਿਚ ਹੀਨ ਦਲ ਦਾ ਆਹਿਮਾ ਚੱਕਰ ਹੈ।

(ਸਮਝਤ ਨਿਰਣਾ ਸਾਗਰ)

ਕਈਆਂ ਹੱਥਾਂ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇ ਚੱਕਰਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੀ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ :

੧. ਮੂਲਾਧਾਰ ਗੁਦਾ ਮੰਡਲ ਦਾ ਚੱਕਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਮੂਖ ਦਾ ਚਾਰ ਪੰਖੜੀਆਂ ਵਾਲਾ ਪੀਲਾ ਕਮਲ ਹੈ।
੨. ਸਾਧਿਸ਼ਾਨਾਨ ਚੱਕਰ ਲਿੰਗ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਾਲ ਰੰਗ ਦਾ ਉਰਧ ਮੁਖ ਛੀ ਚਲ ਕਮਲ ਹੈ।
੩. ਮਣੀਪੁਰਕ ਚੱਕਰ ਨਾਭੀ ਦੇ ਮੂਲ ਵਿਚ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਨੀਲੇ ਰੰਗ ਦਾ ਉਰਧ ਮੁਖ ਦਸ ਪੰਖੜੀਆਂ ਦਾ ਕਮਲ ਹੈ।

੪. ਅਨਾਪਤ ਚੰਦਰ ਹੈ, ਥਾਪਾਂ ਦਲ ਦਾ ਸਬਤਨ ਰੰਗ ਕਮਲ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਹੈ।
 ੫. ਬਿਜੁਪ ਚੰਦਰ, ਖਲ ਰੰਗ ਦਾ ਭੂਪੁ 14 ਸੰਨਾਂ ਦਲ ਦਾ ਕਮਲ ਹੋਣ ਵਿਚ ਹੈ।
 ੬. ਆਗਿਆ ਚੰਦਰ, ਭੰਨੀ ਦੇ ਮੱਥੇ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਉਦਧ ਮੁਖ ਚਿੰਟਾ ਕਮਲ ਹੈ।
 ਇਹ ਚੰਦਰ ਗੋਬਦਾਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿਚ ਦੱਸੇ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਛੇ ਚੰਦਰਾਂ ਤੋਂ ਉਪਰ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਵਿਚ
 ਹਜ਼ਾਰ ਦਲ ਦਾ ਸਰੋਤ ਕਮਲ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਜੋਗੀ-ਜਨ ਜੰਗੀ ਰੂਪ ਦਾ ਸੰਖਿਸ਼ਟ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।
 ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਦਿਹਨਾਂ ਚੰਦਰਾਂ ਦੇ ਭੇਦ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹੋਏ ਤੇ ਹਰ-ਯੋਗ ਛੇੜ ਕੇ ਮਹਿਜ-
 ਸੰਗ ਵਿਚ (ਜਿੱਥੇ ਅਜਿਸ਼ਾਮੀਆ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ) ਏ ਕੇ ਯਥਾ:

ਉਲਟਰ ਪਥਨ ਚਕੁ ਮਣੁ ਕੇਚੇ ਸੁਹੰਤ ਸੋਲ ਅਨਰਾਹੀ॥

(ਪੰਨਾ ੩੨੩)

ਹੋਰਨਾ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਖਟ ਚੰਦਰਾਂ ਦੇ ਹੋਰਣ ਦੇ ਥਾਂ ਪ੍ਰਾਣ ਦੇ ਬੰਗ ਨੂੰ ਉਲਟਾ ਕੇ (ਖਟ ਚੰਦਰ ਬੇਧਣ
 ਦੀ ਧਾ) ਗਿਆਨਪ ਅਰ ਮਨ ਦੇ ਬੰਗ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੋਂ ਉਲਟਾ ਕੇ ਬਸਤ ਦਾਸਨਾ ਭੇਦਿਆ ਹੈ ਅੰਗ ਬਿਹਤਰੀ
 ਨੂੰ ਨਿਰਬਾਣ ਵਿਚ ਅਬੰਭ ਜੋਗਿਆ ਹੈ। ਤਾਂ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ
 ਸ਼ਕਤ ਲਵੇ, ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਪੰਜ ਕੇ ਚੰਦਰਾਂ ਦੇ ਰਣ ਨੂੰ ਸਾਣੇ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸਹਿਜ-ਸੰਗ ਵਿਚ ਜੋੜੇ।

(੪੫) ਖਟ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ

ਕਿਸੇ ਗੱਲ ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਕਰਨ ਲਈ ਜਾਂ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਜੋ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੱਤੇ ਜਾਵੇ ਜਾਂ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ
 ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਬੁੱਧੀ-ਜੀਵੀਆਂ ਨੇ ਛੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੰਨੇ ਹਨ, ਜੋਸ਼ੇ ਕਿ:

੧. ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ, ੨. ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ, ੩. ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ, ੪. ਚੇਨਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ, ੫. ਅਗਰਾਪਿਤ
 ਪ੍ਰਮਾਣ, ੬. ਅਨਮਲਬਧ ਪ੍ਰਮਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

੧. ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ—

ਜੇਸ਼ੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ, ਵਿਪਤ ਹੋਇਆ ਦੇਖ ਕੇ ਸਾਝ ਲੈਣਾ ਕਿ
 ਇਹ ਰੱਜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਤੱਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪ੍ਰਤੱਖ ਨਾਮ
 ਸਾਹਾਣੀ ਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਜੇਸ਼ੇ ਕਹਾਵਤ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਤੱਖ ਨੂੰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਲੀ। ਸਾਹਮਣੇ
 ਜਿਹੜਾ ਕੰਮ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਸ ਦੇ ਲੱਸਣ ਦੀ ਹੋਰ ਕੋਈ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਫਿਊਕਿ ਉਹ
 ਸਾਹਮਣੇ ਹੋਇਆ ਰਿਹਾ ਹੈ।

੨. ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ—

ਜੇਸ਼ੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਨੂੰ ਵੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਹੋਵੇ ਤੇ ਉਸਦੇ ਕ੍ਰਿਪਤ ਹੋਣ ਲਈ ਕਿਸੇ
 ਕੋਲੋਂ ਪੁਛਾਵਾ ਮੰਗਣਾ ਜਾਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਹੀ ਕਿ ਇਹ ਕੁਝ ਹੋਵੇਗਾ, ਤਾਂ ਹੀ
 ਇਕੋ ਆਇਆ ਹੈ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ, ਅਥਵਾ ਕਿਸੇ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਪਰ
 ਨਿਕਲਣਾ ਦੇਖ ਕੇ ਮਿਸਾਲ ਕਰਨਾ ਕਿ ਇਥੇ ਅੰਗ ਜ਼ਰੂਰ ਹੋਵੇਗੀ, ਦਿਲ ਵਿਚ
 ਅਨੁਮਾਨ ਲਾ ਲੈਣਾ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਆਦਿ।

੩. ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ—

ਜੇਸ਼ੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਦਾ ਪਿਤਾ ਪੁੱਛੇ: ਰਹਿੰਦਾ ਕੋਥੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਕੋਈ ਹਿੰਨੀ ਪਾ ਦੇਵੇ
 ਕਿ ਤੇਰਾ ਪਿਤਾ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਪਿਤਾ ਮਰਿਆ ਦਿਲੀਪਾ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪਰ
 ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਠੀਕ ਸਮਝ ਕੇ ਮੰਨ ਲੈਣਾ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।

੪. ਉਨਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ— ਜੇਸੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਸ਼ ਨੇ ਕਈ ਗਵਾਹ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਜਾਨਵਰ ਨਾ ਦੇਖਿਆ ਹੋਵੇ, ਪਰ ਕਿਸੇ ਜਨੁ ਵਿਚੋਂ ਆਏ ਹੋਏ ਪੁਰਸ਼ ਕੋਲੋਂ ਐਸਾ ਸੁਣਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਗੋ ਕੋ ਸਾਹਿਬਾਯ ਗਵਾਹ ਹੋਤਾ ਹੈ ਯਾ ਫਲਾਣੇ ਜਾਨਵਰ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਫਲਾਣਾ ਜਾਨਵਰ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਏਹ ਕਿਸੀ ਸਮੇਂ ਉਸ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਨਾਲ ਜਾ ਕੇ ਚਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੇਖ ਲਵੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰ ਲਵੇ, ਇਸਦਾ ਨਾਮ ਉਨਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ।
੫. ਅਰਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣ— ਜੇਸੇ ਦਿਨੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਨਾ ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਸ਼ ਦਾ ਜਾਨਵਰ ਕਿ ਇਹ ਹਾਠ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਭੋਜਨ ਛਾਕਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿਉਂਕਿ ਜੰਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਚੋਹ ਦੀ ਸਪੁਲਾੜੀ ਰਹਿਣੀ ਆਰਥ ਹੈ, ਤਾਂ ਤੇ ਹਾਠ ਨੂੰ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰ ਭੋਜਨ ਛਾਕਦਾ ਹੈ, ਐਸਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨ ਨੂੰ ਅਰਥਾਪਿਤ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
੬. ਅਨਪਲਵਧ ਪ੍ਰਮਾਣ— ਜੇਸੇ ਘਰ ਆਦਿਕ ਵਿਖੇ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਗੋਇਆਂ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤਾ ਕਿ ਸ਼ਹੀਰ ਆਦਿਕ ਤੇ ਕੋਰਾਦਾਰਕ ਨਾਸਵਾਨ ਹਨ, ਐਸਾ ਜੋ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਸ ਹੋਣ ਦਾ ਨਿਸ਼ਚਾ ਮਨ ਵਿਚ ਹੋਤਾ, ਨਿਸ਼ਚੇ ਦਾ ਨਾਸ ਹੋਰ ਹੋਤਾ, ਇਸਨੂੰ ਅਨਪਲਵਧ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਸੋ, ਕਥਾ ਵਾਰਤਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਦੀ ਲੋੜ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਕਥਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਪ੍ਰਮਾਣ, ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਆਦਿਕ ਦਿੱਤੇ ਹਨ। ਸੋ, ਸਾਨੂੰ ਵੀ ਦਾਬੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਜਿਸ ਜਿਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦਾ ਲਿਖਾਣ ਹੋ ਸਕੇ, ਕਹਿੰਦੇ ਤੇ ਕਥਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਈ ਆਪਣੇ ਵਿਖਧ ਅਖਵਾ ਆਸ਼ੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਈਏ। ਇਸ ਲਈ ਹਰ ਇਕ ਵਿਦਵਾਨ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਦਿਕ ਯਾਦ ਕਰੇ ਤੇ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਸਿਰ ਲੋੜ ਵਜੋਂ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇ ਕੇ ਸਹੀਦਾ ਦੀ ਮੂਰੀ ਤਸੱਲੀ ਕਰੇ।

(੩੬) ਖਟ ਦਰਸ਼ਨ

ਹਿੰਦੂ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਛੇ ਪੁਸ਼ਿੱਧ ਛੇਖ:

੧. ਸੋਨਿਆਮੀ, ੨. ਏਗਾਹੀ, ੩. ਕ੍ਰਮਵਾਚੀ, ੪. ਸਰੇਵਛੇ, ੫. ਜੋਗੀ, ੬. ਜੰਗਮ।

ਖਟ ਨਾਮ ਛੇਆਂ ਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਮਤ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇਸੇ ਛੇਆ ਦਰਸ਼ਨ (ਖਸਤਰੀ) ਦਾ ਮਤ ਵੱਖ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਹੱਲਾਂ ਵਿਚ ਦੂਜੇ ਨਾਲ ਖਿਆਲ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਈਆਂ ਹੱਲਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਖਿਆਲਾਂ ਨੂੰ ਖਟ ਦਰਸ਼ਨ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਨਾਮ ਹਨ:

੧. ਪੁਰਵ ਮੀਮਾਂਸਾ, ੨. ਵੈਸ਼ਿਖ, ੩. ਨਿਯਾਇ ਜਾਂ ਤਰਕ ਸੰਗ੍ਰਹਿ, ੪. ਪਤੰਜਲ, ੫. ਸਾਂਖ, ੬. ਵੇਦਾਂਤ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਤ ਵੱਖ ਵੱਖਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ:

੧. ਪੁਰਵ ਮੀਮਾਂਸਾ—ਇਹ ਕੋਲਵ ਵੇਦਾਂ ਦੀ ਉਪਾਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੋ ਭੁੱਖ ਵੇਦ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਉਹ ਹੀ ਮੰਨਣਯੋਗ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਭੀ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ਧਰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਯਨ ਗਿਆਨ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜੰਗ ਆਦਿਕ ਵੇਦਾਂ ਦੇ ਦੱਸੇ ਹੋਏ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਹੀ ਧਰਮ ਹੈ, ਕਰਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ

ਹੀ ਜੀਵ ਦੇਵਤਾ ਅਭਤਾਰ ਆਦਿਕ ਉੱਚ-ਪਦਵੀਆਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਰ ਸੂਰਗ ਆਦਿਕ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਭੰਗਦੇ ਹਨ, ਇਤਿਆਦਿਕ ਉਪਦੇਸ਼ ਮੀਮਾਂਸਾ ਵਿਚ ਜੋਮਨ ਦਿਖੀ ਜੀ ਕਰਦੇ ਹਨ।

੨. ਵੈਸ਼ੇਖ—ਇਸ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦੇ ਰਹਤਾ ਮਹਾਰਾਮਾ ਕਣਾਂਦਿ ਮੁਨੀ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਛੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:

੧. ਦੁਦਧ (ਪ੍ਰਿਥਵੀ), ਜਲ, ਅਗਨੀ, ਖਵਨ, ਅਕਾਸ਼, ਕਾਨ, ਦਿਸ਼ਾ, ਆਰਾਮ।

੨. ਗੁਣ (ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ, ਜਪਹਸ਼, ਸੰਖਯਾ, ਪ੍ਰਣਾਮ), ਪ੍ਰਸਕਵ, ਸੰਯੋਗ, ਵਿਕਾਸ, ਪ੍ਰਭਵ, ਅਪ੍ਰਭਵ, ਕੁਰਤਵ, ਦੁਰਤਵ, ਸੰਨੇਹ, ਸਬਦ, ਕੁਪਿ, ਕੁਖ, ਦੁਖ, ਦਿੱਛਾ, ਦਫ਼ੋਹ, ਪ੍ਰਯਤਨ, ਪਰਮ, ਅਧਰਮ, ਸੰਸਕਾਰ)।

੩. ਕਰਮ।

੪. ਮਮਾਨਯ (ਜਾਗਿਤ)।

੫. ਵਿਸ਼ੇਸ਼।

੬. ਸੰਮਾਦਾਇ (ਨਵੇਂ)।

ਇਹ ਛੇ ਪਦਾਰਥ ਨਿਰਯ ਅਰ ਅਨਾਦੀ ਹਨ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ, ਜਲ, ਅਗਨ ਅਰ ਖਵਨ ਪ੍ਰਮਾਣੂ ਰੂਪ ਨਿਰਯ ਹਨ। ਅਰ ਸ਼ਬਦ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਅਨਿਰਯ ਹਨ, ਜੀਵਾਤਮਾ ਸਭ ਸਰੀਰਾਂ ਵਿਚ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਹਨ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਜੀਵਾਤਮਾ ਤੋਂ ਜੁਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਤੋਂ ਸੁਭਾਵਕ ਹੀ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦੀ ਹਜ਼ਨਾ ਹੋਈ ਹੈ। ਛੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਪੂਰਨ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਨਵੇਂ ਵੈਸ਼ੇਖ-ਮਤ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅਭਾਵ ਨੂੰ ਵੀ ਪਦਾਰਥ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਭਰ੍ਹਾ (ਇਸਦੇ ਲੱਛਣ ਕਰਕੇ) ਵੈਸ਼ੇਖ-ਮਤ ਦੇ ਮੱਤ ਪਦਾਰਥ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਸੋ ਇਹ ਵੈਸ਼ੇਖ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਮਤ ਹੈ।

੩. ਨਿਯਾਇ ਜਾਂ ਰਕਤ ਸੰਗ੍ਰਹਿ—ਇਸਦੇ ਕਰਤਾ ਗੋਰਮ ਰਿਖੀ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਇਹ ਸੋਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਯਾਨੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਮੈ, ਸੋਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥ ਇਹ ਹਨ:

੧. ਪ੍ਰਮਾਣ, ੨. ਪ੍ਰਮੇਯ, ੩. ਸੰਸਾਰ, ੪. ਪ੍ਰਯੋਜਨ, ੫. ਅਵਯਾਲ, ੬. ਰਕਤ, ੭. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ, ੮. ਸਿਖਾਂਤ, ੯. ਨਿਰਦਲ, ੧੦. ਭਾਵ, ੧੧. ਜਲਪ, ੧੨. ਵਿਰੋਧ, ੧੩. ਹੇਵਤਾ ਭਾਸ, ੧੪. ਭਲ, ੧੫. ਜਾਤਿ, ੧੬. ਨਿਗ੍ਰਹਿ ਸਥਾਨ।

ਸੋਨ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਨਿਰਣਯ

੧. ਪ੍ਰਮਾਣ (ਪ੍ਰਤੱਧੰਯ, ਅਨੁਮਾਨ, ਉਪਮਾਨ, ਸ਼ਬਦ)।

੨. ਪ੍ਰਮੇਯ (ਆਤਮਾ, ਸਹਿਤ, ਦਿੰਦ੍ਰਯ, ਅਰਥ, ਭੁੱਧੀ, ਮਨਪ੍ਰਬੁਧੀ, ਦੇਸ, ਪ੍ਰੇਤਭਾਵ, ਭਲ, ਦੁਖ, ਮੁਕਾਂਤ)।

੩. ਸੰਸਾਰ।

੪. ਪ੍ਰਯੋਜਨ।

੫. ਅਵਯਾਲ (ਪ੍ਰਵਾਯਾ, ਹੋਤ, ਉਦਾਹਰਣ, ਉਪਨਯ, ਨਿਰਮਾਨ)।

੬. ਰਕਤ (ਕੁਰਾਤਿ)।

੭. ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ।

੮. ਸਿਖਾਂਤ।

੯. ਨਿਰਦਲ।

੧੦. ਫਾਟਾ (ਜਿੰਨ੍ਹ ਹਾਰ ਦਾ ਮਿਆਲ ਛੱਡ ਕੇ ਯਕਾਰਬ ਗਿਆਨ ਵਾਸਤੇ ਦਰਦਾ)।

੧੧. ਜਲਪ (ਜਿੰਨ੍ਹ ਦਾ ਮਿਆਲ ਰੱਖ ਕੇ ਦਰਦਾ ਕਰਨੀ)।

੧੨. ਟਿਲਡਾ (ਕੋਢਲ ਝੁਜੇ ਪੁਰਸ਼ ਦੇ ਪੰਖ ਨੂੰ ਹੰਗਣ ਵਾਸਤੇ ਛਲ, ਕਪਟ, ਬੇਰਖਾ ਨਾਲ ਚਰਦਾ ਕਰਨੀ)।

੧੩. ਹੋਤਖਾ ਖਾਸ (ਸਭਯਕਿਚਾਰ, ਵਿਰੁੱਧ, ਪ੍ਰਕਟਨਸਮ, ਸਾਦਯਸਮ, ਕਾਲਾਤੀਤ)।

੧੪. ਛਲ।

੧੫. ਜਾਤਿੰ।

੧੬. ਨਿਗ੍ਰਹਿ ਸਥਾਨ (ਅਥਵਾ ਮਹੁਲ ਜਾਵਾਸ ਨਾ ਭਰਨਾ ਜਾਂ ਉਲਟ ਭਰਨਾ ਜਿਸ ਤੋਂ ਹੋ ਸਕੇ)। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੋਲ੍ਹਾਂ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੇ ਯਥਾ ਕਰਮ ਭਰਵਾ ਗਿਆਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤੀ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਪ ਦਾ ਅਤਿਅੰਤ ਨਾਸ ਰੂਪ ਹੈ।

ਜੀਵਾਤਮਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਹੈ ਅਰ ਅਭੇਦਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਪ੍ਰਮਾਣੂਆਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਤੋਂ ਮਹੁਲ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਤਿਆਦਿਕ ਮਤ ਮਹਾਤਮਾ ਗੋਤਮ ਜੀ ਦਾ ਹੈ।

੧੭. ਪਤੰਜਲ ਸ਼ਾਸਤਰ ਅਥਵਾ ਯੋਗ ਸ਼ਬਦ—ਇਸਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪਤੰਜਲ ਰਿਸ਼ੀ ਜਾਂ ਹੋਣੇ ਹਨ। ਮੁਸ਼ਤਰ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਅੰਗ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਦੇ ਪਦਾਰਥ ਹਨ, ਪੁਰਸ਼ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੈ ਅੰਗ ਬਾਕੀ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਰੂਪ ਵਿਸ਼ਵ ਸਭ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਜਗਤ ਦਾ ਉਪਾਦਾਨ ਅਰ ਬੀਜਵਰ ਨਮਿਤ ਕਾਰਨ ਹੈ। ਚਿਤ ਦੀਆਂ ਬ੍ਰਿਤੀਆਂ ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰੂਕ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਤਦ ਹੋਰ ਦ੍ਰਿਸ਼ਯ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾ ਹੀ ਆਪਣੇ ਸਬਰੂਪ ਵਿਚ ਇਸ਼ਬਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਚਿਤ ਬਿਰਤੀ ਦੇ ਰੋਕਣ ਦਾ ਸਾਧਨ ਵੈਰਾਗ ਅਰ ਅਭਯਾਸ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਚਿਤ ਪੂਰਨ ਇਕਾਗਰਤਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਰ ਇਸੇ ਦਾ ਨਾਉਂ ਜੋਗ ਹੈ।

ਯਾ, ਨਿਯਮ, ਆਸਨ, ਪ੍ਰਾਣਯਾਮ, ਮੂਰਯਾਪਾਰ, ਧਾਰਣਾ, ਧਿਆਨ ਅਰ ਜਮਾਧਿ ਕਰਕੇ ਅਤ੍ਰਿਕਰਨ ਦੀ ਮਲੀਨਤਾ ਹਿਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਅਰ ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਜਾਣ ਕੇ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਾ ਹੈ ਅਰ ਆਤਮਾ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਬੰਧਨਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਜਾਣਦਾ ਹੋਇਆ ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਹ ਮਤ ਪਤੰਜਲ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਹੈ।

੧੮. ਸ਼ਖ ਬਾਸ਼ਰਫ—ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕਰਤੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕਪਲ ਮੁਨੀ ਜੀ ਹੋਏ ਹਨ ਅੰਗ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ੨੫ ਜਨ ਮਨੇ ਹਨ।

(ੳ) ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ (ਧਿਰਿਆ ਸ਼ਕਤਿ, ਇਸ ਤੋਂ ਸਭ ਵਸਤੂਆਂ ਬਣੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਆਪ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਬਣੀ ਅਰ ਜੋ ਸਤ, ਰਜ, ਤਮ, ਤਿੰਨਾ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਜਮ ਅਵਸਥਾ ਰੂਪ ਹੈ)।

(ਅ) ਮਹਕ (ਗੁਣਾਂ ਵਿਚ ਬਿਖਰਵਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੇ ਖੰਡਕਾ ਕਾਦਨ ਜੋ ਤਤ ਉਪਜਿਆ ਅਰ ਜੋ ਸਰੀਰ ਵਿਚ ਬੁੱਧੀ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਇਸ਼ਬਿਤ ਹੈ)।

(ੲ) ਅਹੰਕਾਰ (ਜਿਸਦਾ ਸਰੂਪ ਰਹਿਮ ਹੈ)।

(ੳ) ਪੰਜ ਤਤ ਮਾਤਰ (ਸਬਦ, ਸਪਸ਼ਟ, ਰੂਪ, ਰਸ, ਗੰਧ)।

(ੴ) ਗਿਆਨ ਦਿਵੀਆਂ (ਪੰਜ ਗਿਆਨ ਦਿਵੀਆਂ, ਪੰਜ ਕਰਮ ਦਿਵੀਆਂ, ਗਿਆਨਵਾਂ ਮਨ)।

(ੵ) ਪੰਜ ਮਹਾਂਬੂਤ (ਪਿਥਰੀ, ਜਲ, ਵਾਯੂ, ਅਗਨੀ, ਅਕਾਸ਼)।

(੶) ਪੁਰਸ਼ (ਪ੍ਰੇਤਨਾ ਸ਼ਕਤੀ)।

ਸਾਖਰ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਜਗਤ ਨਿਰਜ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਰੂਪ ਪ੍ਰਵਾਰ ਨਾਲ ਸਦਾ ਬਦਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।

ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਨੂੰ ਪੁਰਸ਼ ਦੀ, ਪੁਰਸ਼ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਹੈ, ਇਕੋਲੇ ਦੋਵੇਂ ਨਿਸ਼ਕਲ ਹਨ। ਜੀਵਾਤਮਾ ਪ੍ਰੰਤੂ ਨੇਹੇ-ਭਿੰਨ ਹਨ।

ਬੁੱਧੀ, ਅਰੰਕਾਰ, ਹਿਸਾਨ ਦਿੱਖਾਅ, ਪੰਜ ਕਨ ਮਾਤ੍ਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਮੁਦਾਨ ਸੁਖਮ (ਲਿੰਗ) ਸਰੀਰ ਹੈ, ਜੋ ਕਲਮ ਅਰੁ ਗਿਆਨ ਦਾ ਅਧਾਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਸਬੂਲ ਸਰੀਰ ਨਾਸ ਹੋਣ ਤੋਂ ਇਸਦਾ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਸੁਖਸਮ ਸਰੀਰ ਕਲਮ ਅਰੁ ਗਿਆਨ ਵਾਸਨਾ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰੇਰਿਆ ਹੋਇਆ ਇਕ ਸਰੀਰ ਤੋਂ ਵਿਛੜ ਕੇ ਦੂਜੀ ਦੇਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਲਿੰਗ ਸਰੀਰ ਦਾ ਪ੍ਰਲਯ ਪ੍ਰਯੋਗ ਨਾਸ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਲਯ ਅਵਸਥਾ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤ ਵਿਚ ਲਯ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਸਿਧਤੀ ਦੀ ਉਤਪਤੀ ਵੇਲੇ ਹੋਰ ਨਵੇਂ ਸਿਰੇ ਉਦਾਸਦਾ ਹੈ, ਜਦ ਪੁਰਸ਼ ਬਿਬੇਕ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਬੁੱਧੀ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਦੇਖਦਾ ਹੈ, ਤਦ ਬੁੱਧੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਏ ਸੰਰਾਪਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਇਸ ਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਨਾਉਂ ਮੁਕਤੀ ਹੈ।

ਹਰ ਉਪਰ ਲਿਖਿਆ ਮਤ ਸਾਖ ਸਾਸਰਰ ਦਾ ਹੈ।

6. **ਵੇਦਾਂਤ ਸ਼ਾਸਤਰ**—ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਵੇਦ ਵਿਆਸ ਜੀ ਹਨ, ਵੇਦਾਂਤ-ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਮਤਾ ਅਰੁ ਸਕਤੀ ਕਰਕੇ ਮਾਧਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨ ਕੁੱਝ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਸਤਾ ਅਰੁ ਸਕਤੀ ਵਿਚ ਲਯ ਹੋਵੇਗਾ। ਖੁਪ ਮਾਧਾ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਵਿਚ ਲਯ ਹੋਵੇਗਾ। ਸ਼ਾਧ ਮਾਧਿਆ ਵਿਚ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਈਸ਼ਰ ਅਰੁ ਮਲੀਨ ਮਾਧਿਆ ਵਿਚ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਜੀਵ ਹੈ, ਜੀਵ ਅਰੁ ਅਭਿਨਾਸੀ ਏਕ ਹੈ, ਪਰ ਉਪਾਧੀ ਕੇਵ ਕਰਕੇ ਚਿੰਨ ਭਿੰਨ ਬਰ ਭਾਸਦਾ ਹੈ, ਉਪਾਧੀ ਕੇਵ ਹਿਣਾਉਣ ਪਰ ਬ੍ਰਹਮ ਮਾਧ ਅਭੇਦਤਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵ-ਭਾਵ ਮਿਟਾ ਕੇ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਮੱਧ ਹੈ।

(ਗੁਰਮਤ ਪ੍ਰਭਾਸ਼ਨ)

ਇਸ ਵੇਦਾਂਤ ਸ਼ਾਸਤਰ ਦਾ ਮਤ—ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ ਦੀ ਅਭੇਦਤਾ ਹੈ, ਸੋ ਨੇਹ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਛੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮਤ ਅਮ ਕਰਕੇ ਚਿੰਨ ਭਿੰਨ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਵਾਲਿਆਂ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੱਤੀ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰੀਆਂ ਦੀ ਪਦਵੀ ਦਿੱਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਦਾਸ ਹੈ:

ਮਤ੍ਰ ਦਰਸ਼ਨ ਵਰਣੈ ਵਰਣਯਾ॥ ਗੁਰੁ ਕਾ ਦਰਸਨੁ ਅਗਮ ਅਪਦਾ॥੧॥

ਗੁਰੁ ਕੈ ਦਰਸਨਿ ਮੁਕਤਿ ਗਤਿ ਹੋਇ॥ ਸਾਧਾ ਆਪਿ ਵਸੈ ਮਨਿ ਸੰਤਿ॥੧॥ ਰਹਾਉ॥

ਗੁਰੁ ਦਰਸਨਿ ਉਪਦੈ ਸੋਭਾ॥ ਜੋ ਕੈ ਲਾਏ ਭਾਉ ਪਿਆਰਾ॥

ਭਾਉ ਪਿਆਰਾ ਲਾਏ ਵਿਗਲਾ ਹੋਇ॥ ਗੁਰੁ ਕੈ ਦਰਸਨਿ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ॥੨॥

ਗੁਰੁ ਨੈ ਦਰਸਨਿ ਮੇਧ ਦੁਆਰੁ॥ ਸਤਿਗੁਰੁ ਸੋਢੈ ਪਰਵਾਰੁ ਸਾਧਾਰੁ॥

ਨਿਗੁਰੇ ਕਉ ਗਤਿ ਕਾਪੀ ਨਾਹੀ॥ ਅਵਗਣਿ ਮੁਨੇ ਚੋਟਾ ਖਾਹੀ॥੩॥

ਗੁਰੁ ਕੈ ਸਬਦਿ ਸੁਖੁ ਸਾਹਿ ਸਰੀਰੁ॥ ਗੁਰਗਣਿ ਤਾ ਕਉ ਲਗੈ ਨ ਪੀਰੁ॥

ਜਮਕਾਲੁ ਤਿਸੁ ਨੀਤਿ ਨ ਆਵੈ॥ ਨਾਨਕ ਗਰਮੁਖਿ ਸਾਹਿ ਸਮਾਵੈ॥੪॥੪੦॥

(ਪੰਨਾ 360-69)

ਭਿਖਮ ਘਰ ਭਿਖਾ ਗੁਰੁ ਭਿਖਾ ਉਪਦੇਸ਼॥ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਏਕੈ ਵੇਸੁ ਅਨੇਕ॥੫॥

ਬਾਖਾ ਜੈ ਘਰਿ ਕਰਤੇ ਕਰਿਤਾਰ ਹੋਇ॥ ਜੈ ਘਰੁ ਰਾਖੁ ਵਡਾਈ ਤੋਇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨)

ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰੁਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮਤ (ਦਰਸ਼ਨ) ਸਭ ਤੋਂ ਉੱਚਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਫੇਅੰ ਦਖਨਾਂ ਦੇ ਬਰਤੋ ਹਨ ਤੇ ਛੇ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਨ ਤੇ ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ

ਹੈ ਕਿ ਦੋ ਮਹਾਰਾਜ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ! ਤੂੰ ਇਕੋ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੈਂ ਤੇ ਕੇਤਾ ਮਤ (ਭਗਤੀ-ਰਾਵ ਸਿੰਘ) ਵੀ ਇਕੋ ਹੈ ਤੇ ਤੇਰੇ ਆਮ ਨਾਮ ਅਕਵਾ ਮਤ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਹੀ ਕਲਪਤ ਕੀਤੇ ਹਨ।

ਸੋ, ਜੀਵਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਹੋ ਜੀਵੇਂ। ਅਕਵਾ ਹੋ ਜਾਏ। ਜਿਸ ਘਰ ਦੇ ਵਿਚ ਅਕਵਾ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਚ ਕਰਦੇ ਦਾ ਜਸ ਹੁੰਦਾ ਹੋਵੇ, ਤੂੰ ਤਿਸ ਘਰ (ਤਿਸ ਦਰਸ਼ਨ) ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਨ ਨੂੰ ਰੱਖ ਭਾਵੇ ਕਿ ਜਿਸ ਮਤ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸਰ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਹੁੰਦੀ ਹੋਵੇ, ਉਹ ਹੀ ਮਤ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਉਸੇ ਮਤ ਅਨੁਸਾਰ ਚੱਲਣ ਕਰਕੇ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੀ ਹੈ।

ਤਾਂ ਤੇ ਹਰ ਇਕ ਜੀਵ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ :

ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਖੀਚਾਰਦੇ ਤਤੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ॥

ਭਰੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ਗੁਰੂ ਬਾਬਹੁ ਤਰੇ ਸਾਰ ਨ ਜਾਣੀ ॥

ਤਿਹੀ ਗੁਣੀ ਸੋਸਾਭ ਕ੍ਰਮਿ ਰੁਕਾ ਰੁਕਿਆ ਗੈਣ ਵਿਹਾਣੀ ॥

ਗੁਰ ਕਿਰਪਾ ਤੇ ਜੋ ਜਨ ਜਾਯੋ ਜਿਨਾ ਹਰੇ ਮਨਿ ਵਸਿਆ ਬੋਲਹੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਬਾਣੀ ॥

ਕਹੈ ਨਾਨਕੁ ਜੋ ਮਝੁ ਪਾਏ ਜਿਸ ਨੇ ਅਨੰਦਿਨੁ ਹਰਿ ਲਿਵ ਲਾਗੈ ਸਾਗਰੁ ਰੈਣਿ ਵਿਹਾਣੀ ॥੨੭॥

(ਪੰਨਾ ੯੨੭)

ਸਦਾ ਚੱਲਣ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਰੋ ਕਿ ਸ਼ਾਮਤਰ ਤੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆਂ ਆਦਿਕ ਪੁੰਨਾਂ ਪਾਪਾਂ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਆਦਿਕਾ ਵਿਚ ਲਗਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਕੜ ਵਸਤੂ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੀਆਂ ਅਕਵਾ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦੇ। ਸੋ, ਕੜ ਵਸਤੂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੇਵਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ (ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ) ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਆਉਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸੋ ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਾਮਤਰ ਦੀ ਵਿਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਓਟ ਲਈਏ ਤੇ ਉੱਤਮ ਜਿਧਾਰ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋਈਏ।

(੪੭) ਤੀਰਥ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਾ

ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਰਹਿ ਕੇ ਭਿਸੇ ਸੰਤ, ਮਹਾਤਮਾ, ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਦੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਬੁੱਝ ਚਿਹ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ, ਉਸਨੂੰ ਤੀਰਥ ਆਖਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਤੀਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਮਹਾਪੁਰਸ਼ਾਂ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਰਹਿ ਕੇ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਥੇ ਸੈਠ ਕੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਚਾਰ ਹੈ :

ਸਾ ਪਰਤੀ ਰਤੀ ਰਹੀਆਵਲੀ ਜਿਧੈ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਬੈਠਾ ਆਇ ॥

(ਪੰਨਾ ੩੧੭)

ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਲੋਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਪਰਮ-ਪੁਜਨੀਕ ਤੇ ਪ੍ਰਕਤੀ-ਦਾਇਕ ਸਥਾਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਤੇ ਯਾਦਗਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਸਦਾ ਹੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਦੁਨੀਆ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਉਸ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦਗਾਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੇ ਦੂਜੇ ਉਥੇ ਕਈ ਸੰਤਾਂ, ਮਹਾਤਮਾ, ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਦੇ ਦੁਬਲੰਭ ਦਰਸ਼ਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਕਿਸ ਖ਼ਿਆਲ ਨਾਲ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ?

ਤੀਰਥ ਪਵਿੱਤਰ ਅਸਥਾਨ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਅਸੀਂ ਉੱਥੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ, ਜੋ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੇਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਅਨੁਸਾਰ :

ਵਸਤੂ ਅੰਜਰਿ ਵਸਤੁ ਸਮਾਏ ਦੂਜੀ ਹੋਵੇ ਪਾਸਿ॥

(ਪੰਨਾ ੪੭੪)

ਗਾਢ ਹੈ ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਮਨ ਵਿਚ ਕੁਟਲਤਾਈਆਂ ਨੂੰ ਚੁੱਕ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਰੂਪ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਭਾਵਨਾ-ਸੰਹਿਤ ਮਨ ਨੂੰ ਨੀਵਾਂ ਕਰ ਕੇ ਉੱਥੇ ਜਾਈਏ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੈਸੇ ਦੁੱਧ ਜਮਾਉਣ ਵਾਲੇ ਭਾਭੇ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਖੁਚੀਏ ਤੇ ਸਾਫ਼ ਨਾ ਕਰੀਏ ਤਾਂ ਉਸ ਵਿਚ ਦੁੱਧ ਮਗ਼ਾਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਜੇਕਰ ਭਾਭਾ ਕੁਝ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਦੁੱਧ ਪਾਈਏ ਤੇ ਜਾਗ ਲਾਈਏ ਤਾਂ ਦੁੱਧ ਜ਼ਾਮਾ ਕੇ ਭਿਜ਼ਕਿਆ ਜਿਹਣਾ ਮਿੱਠਾ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਕੇ ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਹੈ (ਜੈਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਿਤਨੇ ਕਦਮ ਓਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਕਈ ਜੰਗਾ ਦਾ ਪੈਨ ਤੇ ਭਲਾ ਹੀ ਭਲਾ ਹੈ)। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਹੈ :

ਭਾਂਡਾ ਧੋਇ ਬੈਸਿ ਹੁਪੁ ਚੇਵਹੁ ਤਉ ਦੁਧੈ ਕਉ ਜਾਵਹੁ॥

ਦੁਧ ਕਰਮ ਭੁਨਿ ਸੁਰਤਿ ਸਮਾਇਣੁ ਹੋਇ ਨਿਰਾਸ ਜਮਾਵਹੁ॥

(ਪੰਨਾ ੭੨੮)

ਸੋ, ਰੂਪ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿਰਦਾ ਕਰ ਕੇ ਹੀ ਉੱਥੇ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਬਹੁਤ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਜੇਕਰ ਅਸੀਂ ਕਿਸੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂ ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਅਪਵਿੱਤਰ ਖ਼ਿਆਲ ਲੈ ਕੇ ਜਾਵਾਂਗੇ ਤੇ ਉੱਥੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਵੀ ਮੰਦੇ ਕੰਮ ਕਰਾਂਗੇ ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਦੁੱਖ ਪਾਪ ਹੋਰ ਬੜਾ ਜਾਣਗੇ, ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕੀਤਾ ਹੈ :

ਨਾਵਟ ਚਲੇ ਤੀਰਥੀ ਮਨਿ ਪੈਣੈ ਤਨਿ ਚੋਰ॥

ਇਉ ਭਾਉ ਲਬੀ ਨਾਤਿਆ ਦੁਇ ਭਾ ਚਰੀਅਸੁ ਹੋਰ॥

(ਪੰਨਾ ੭੬੮)

ਸੋ, ਉੱਥੇ ਪਵਿੱਤਰ ਖ਼ਿਆਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿਰਦਾ ਲੈ ਕੇ ਹੀ ਜਾਣਾ ਠੀਕ ਹੈ।

ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਜੇ ਕੋਈ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਲਏ ਤਾਂ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਕਾਮਯਾਬੀ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਨਿਰਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਮਿਲ ਜਾਂਦੀ, ਭਗਤ ਕਬੀਰ ਜੀ ਫ਼ੁਰਮਾਨ ਕਹਦੇ ਹਨ :

ਜਲ ਕੈ ਮਸਨਿ ਜੇ ਗਾਇ ਹੋਵੈ ਨਿਤ ਨਿਤ ਮੋਹੁਕ ਨਾਵਹਿ॥

ਜੈਸੇ ਮੋਹੁਕ ਰੈਸੇ ਓਇ ਨਲ ਫਿਰਿ ਫਿਰਿ ਜੋਨੀ ਆਵਹਿ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੪੯੪)

ਭੱਠੂ ਆਦਿਕ ਸਦਾ ਜਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਉਂ ਨਾ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵਣ ਪੰਤੂ ਨਿਰਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਕੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਜੇਕਰ ਮਨ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾਈ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਮਨ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਤਾਂ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਭੀ ਲਾਭਦਾਇਕ ਹੈ।

ਕਈ ਸੰਸਾਰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੇਕਰ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰਤਾਈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਉਂ ਕਿਉਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ? ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ :

ਰਾਗਦਾਸ ਸਰੋਵਰਿ ਨਾਹੈ॥ ਸਭਿ ਚੁੰਤਹੇ ਪਾਪ ਕਮਾਏ॥

(ਪੰਨਾ ੬੨੫)

ਸ੍ਰੀ ਅੰਗਿਤਾਸ ਸਰੋਵਰ ਜੀ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਇਸੇ ਸਾਰੇ ਪਾਪ ਉਤਰ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਸੋ,

ਉਪਰਲੇ ਪਿਆਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਦੋਹੇ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਵੀ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲੇਗੀ।

ਇਸ ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਹੈ:

੧. ਇਕ ਤਾਂ ਮੁੱਖ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਨੇ ਆਪ ਝਮਕਿਆ ਅਥਵਾ ਸੱਧਾ ਹੈ। ਜਥਾ ਗੁਰਵਾਰ ਹੈ:

ਬਧੂ ਪੁਰਖਿ ਵਿਧਾਣੈ ਤਾਂ ਤੂ ਸੋਹਿਆ।

(ਪੰਨਾ ੧੨੬੨)

ਜਿਉਂਕਿ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਰਚਨ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪ ਆ ਕੇ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ।
ਯਥਾ ਪ੍ਰਮਾਣ:

ਸੋਭਾ ਕੇ ਕਾਰਜਿ ਆਪਿ ਪਲੈਇਆ ਹਰਿ ਕੇਮੁ ਕਰਾਵਣਿ ਆਇਆ ਰਾਮ॥

(ਪੰਨਾ ੭੮੩)

ਜੇ ਇਸੀ ਕਰਕੇ ਇਸ ਮੰਦਰ ਦਾ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਰਿਮੰਦਰ ਰੱਖਿਆ।

ਯਥਾ ਭੁਕਾਰਨੁ ਹੈ:

ਹਰਿ ਮਇਰੁ ਹਰਿ ਜੀਉ ਸਾਇਆ ਰਖਿਆ ਹੁਕਮਿ ਸਵਾਰਿ॥

(ਪੰਨਾ ੧੫੪੬)

੨. ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜਿਥੇ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਿ ਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਤਿਲਕ ਮਿਲਣ ਸਮੇਂ ਅਥਵਾ ਸੱਧਾ ਤਖ਼ਤ ਮਿਲਣ ਸਮੇਂ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਜੀ ਆਪ ਆਣ ਕੇ ਬੈਠੇ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਦਾ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਰੱਖਿਆ।

੩. ਏਥੇ ਹਰ ਵਕਤ ਪਗਾਤਮਾ ਦਾ ਨਾਮ ਉਚਾਰਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਸੋਚਯੋਗ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਸ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਸਭ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਸਰੋਵਰ ਵਿਚ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਭ ਪਾਪ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਅਗਲੀ ਫ਼ਕ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ:

ਨਿਰਮਲ ਹੋਏ ਕਰਿ ਇਸਨਾਨ॥ ਗੁਰਿ ਪੂਰੈ ਕੀਨੈ ਦਾਨ॥

(ਪੰਨਾ ੬੨੫)

ਸੋ, ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਕੇ ਹੀ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਸੁਧ ਕਰ ਕੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਜੋਗ ਹੈ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਸੁਧ ਹਿਰਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਹੈ।

ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਕੀ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?

ਪਹਿਲਾ ਲਾਭ ਤਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ ਸਧਾਨ ਹੋਵੇਗਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕਾਰਨਾਮੇ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ (ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੁਣਨ ਲਈ ਜਾਂਦੇ ਹਾਂ ਅਥਵਾ ਆਉਂਦੇ ਹਾਂ) ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਣਗੇ ਤੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਧਾਰਨ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਉਸ 'ਤੇ ਅਮਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸੱਚਾ ਲਾਭ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਈਆਂ ਖ਼ਬਰਿਆਂ ਰੋਇਆਂ ਰੱਖ ਦਿਆਂ ਬੰਦਿਆਂ ਦਾ ਦੀਦਾਰ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਹੋਰ (ਨੇਕ) ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਉਥੇ ਸੁਧ ਮਨ ਨਾਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਕ ਇਕ ਕਦਮ ਦਾ ਇਕ ਇਕ ਨਮੂਨੇਪ ਜੰਗ ਦਾ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਾਂ। ਕਈਆਂ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਤੇ ਗੁਰੂ-ਪਰ ਦੀ ਸਿਖਿਆ ਸੁਣ ਕੇ, ਸੇਵਾ ਕਰਨ ਦਾ ਚਾਉ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹਾਂ, ਇਤਿਆਦਿਕ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲਾਭ ਉਥੇ ਅਸੀਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ।

ਹਿੰਦੂ-ਮਤ ਦੇ ਤੀਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਕੀ ਵਾਧਾ ਹੈ ?

ਅਮ ਕਰਕੇ ਹਿੰਦੂ-ਮਤ ਦੇ ਮੰਦਰਾਂ ਜਾਂ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਦੇਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤੇ ਪੱਕੇਰਾਂ ਦੀਆਂ ਮੂਰਤੀਆਂ ਦੀ ਪੂਜਾ ਆਦਿਕ ਬਹੁਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਵਿਚ ਟੱਲ ਆਦਿਕ ਬਹੁਤ ਖਰਚੇ ਹਨ, ਪਰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਮਨੋਸ਼ਾਂਤਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਘੱਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਕਾਬਲੇ 'ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਹਰ ਵਕਤ ਸ੍ਰੀ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਤੇ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਹਰ ਇਕ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਸੱਚੀ ਸਿਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਯਥਾ :

ਮਨ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਅੰਧ ਗਹੇਰਾ ॥ ਚਰੁ ਇਸ ਪਸਰਿ ਹੈ ਜਮ ਜੇਵਰਾ ॥

(ਪੰਨਾ ੬੫੫)

ਵਣਜ ਕਹਹੁ ਵਣਜਾਹਿ ਵਖਰੁ ਲੋਹੁ ਸਮਾਲਿ ॥

ਤੈਜੀ ਵਸਹੁ ਚਿਸਾਈਐ ਜੇਸੀ ਨਿਬਰੀ ਨਾਲਿ ॥

ਅਗੈ ਸਾਹੁ ਹੁਜਾਵੁ ਹੈ ਲੋਸੀ ਵਸਹੁ ਨਮਾਲਿ ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੨੭)

ਸੋ, ਇਸ ਸਿਖਿਆ ਤੋਂ ਮਨ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਨਾਮ ਦੀ ਧਨ (ਸੁਧਾਸਰ ਤੇ ਹੋਰ ਗੁਰ-ਅਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ) ਲੱਗੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਹਰ ਵਕਤ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਇਥੇ ਇਕੱਤਰ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਧੂਝੀ ਨੂੰ ਹਿੰਦੂ-ਮਤ ਦੇ ਵੱਡੇ ਤੀਰਥ ਗੰਗਾ ਜੀ ਆਦਿਕ ਵੀ ਸਦਾ ਭਰਸ਼ਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ :

ਗੰਗਾ ਜਮੁਨਾ ਗੰਦਾਵਰੀ ਸਰਸਵਤੀ ਤੇ ਕਹਹਿ ਉਦਮੁ ਧੁਰਿ ਸਾਧੁ ਕੀ ਟਾਈ ॥

ਕਿਲਵਿਖ ਮੈਥੁ ਭਰੇ ਪਏ ਹਮਰੈ ਵਿਚਿ ਯਮਰੀ ਮੈਲੁ ਸਾਧੂ ਕੀ ਸੂਰਿ ਗਵਾਈ ॥੧॥ (ਪੰਨਾ ੧੨੬੭)

ਤੇ ਤੀਰਥ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੇ ਚਰਨ ਪੈਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ ਤੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਪ੍ਰੰਤੂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿਚ ਸਦਾ ਹੀ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਇਕੱਤਰਤਾ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੀਰਥਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉੱਤਮ ਹਨ।

(੪੮) ਕਿਉਂ ਜੀ ! ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਕਿਉਂ ਗਏ ?

ਕਈ ਸੱਜਣ ਜਿਹ ਵੀ ਪੁਸ਼ਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਦਿਕ ਕੀਤਿਆਂ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੀਰਥਾਂ ਪਰ ਕਿਉਂ ਗਏ ? ਬਲਕਿ ਸ੍ਰੀ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਆਪਣੇ ਮੁਖਪਰਖਿਚ ਦੁਆਰਾ ਦੱਸਦੇ ਹਨ :

ਮੁਹ ਪਿਤ ਪੁਰਖ ਕੀਯਸਿ ਪਯਾਨਾ ॥ ਭਾਇਤ ਭਾਇਤ ਕੇ ਤੀਰਥਿ ਨਾਨਾ ॥

ਜਬ ਹੀ ਜਾਤ ਕ੍ਰਿਥੰਟੀ ਭਏ ॥ ਪੰਨ ਦਾਨ ਦਿਨ ਕਰਤ ਕਿਥੰਟੀ ॥

(ਕਬਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ, ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ੧੮)

ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਭੁਕਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਗਏ ਤੇ ਉਥੇ ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਆਦਿਕ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਦਾ ਉੱਤਰ-ਅਮ ਕਰਕੇ ਇਹ ਰਿਵਾਜ ਹੈ ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਹਿਤੋਪਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਆਪਣੀ ਵਾਕਫ਼ੀਅਤ ਵਧਾਉਣ ਲਈ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚੰਬੇ ਜਾਣਾ ਯੋਗ ਹੋ ਤੇ ਲੋਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ,

ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਨਾ ਤੇ ਸਿਖਿਆ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ ਤੇ ਨਾ ਅਨਾ ਵਾਧਕੀਅਤ ਵਾਪਾਉਣ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ (ਨਿਰੀਕਿ ਉਹ ਆਪ ਸਰਬੰਗ ਸਨ ਅਥਵਾ ਹਨ) ਪਰ ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਭਧਰ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਸੀ, ਜਿਸ ਤਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕੀਤੀ

ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੇ ਕਰਾਰ ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੇ ਤੀਰਥ ਉਸਦੇ ਹਜ਼ ਅੰਦਰ ਸਨ, ਸਭਨਾ 'ਤੇ ਮਸ਼ੁਲ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਹਰ ਇਕ ਯਾਤਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਮਸ਼ੁਲ ਕਾਰ ਕੇ ਵੇਰ ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਪਰ ਜਦ ਅਕਬਰ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੂੰ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਕਿਹਾ, "ਭਾਈ ! ਅਸੀਂ ਤਦ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਜਾਵਾਂਗੇ, ਜੇਕਰ ਸਭ ਨੂੰ (ਜੋ ਸਾਡਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਜਿਸ ਜਾਂ ਹੋਰ ਕੋਈ ਸਾਡੇ ਪਾਸ ਆਵੇ) ਮਸ਼ੁਲ ਮਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ," ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਇਹ ਹੁਕਮ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੇ ਮੰਨ ਲਿਆ, ਕਿਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਗਏ (ਇਹ ਤੀਰਥ ਜਿਹੇ ਤੀਰਥ ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ ਬਲਕਿ ਹਰ ਇਕ ਜਗ੍ਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਮੌਜੂਦ ਹਨ, ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੇ ਹੋਰ ਸਿਖ ਸੰਦਕ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ)। ਸੋ, ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਜਾਣ ਤਰਕੇ ਸਭਨਾ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਮਸ਼ੁਲ ਮਾਫ਼ ਹੋ ਗਿਆ।

ਦੋਖ ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਜਗਾਤ ਆਦਿ ਹਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਪੁਲੰਕ ਵਿਚ ਕਿਉਂ ਨਾ ਹਟੇਗੀ, ਭਾਵ ਜਗਾ ਦੀ ਜਗਾਤ ਚਰੁਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਭੁਗਾਨ ਹੋ :

ਕਲਿ ਮਹਿ ਜਮੁ ਜੰਦਾਤੁ ਹੈ ਹੁਕਮ ਕਰ ਕਮਾਇ॥

ਗੁਰਿ ਰਾਖੇ ਸੋ ਉਸਰੇ ॥ ਨਨਮੁਰਾ ਦੇਇ ਸਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੫੮੮)

ਸਭ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਗਤੁ ਬੋਲੈ ਗੁਰ ਕੈ ਨਾਇ ਲਇਐ ਸਭਿ ਛੁਟਕਿ ਗਇਆ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੧੬)

ਸੋ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਿਉਂਦਿਆਂ ਨੂੰ ਤਾਕਤ ਵਾਸਤੇ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਗਏ, ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਭਾਈ ਵਿਚ ਦੱਸਦੇ ਹਨ

ਤੀਰਥ ਉਦਾ॥ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕੀਆ ਸਭ ਲੋਕ ਉਪਰਣ ਅਥਵਾ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੧੮)

ਨਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਉਪਾਹ ਕੀਤਾ ਤੇ ਨਾਲੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਸੋ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੀਰਥ-ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਦਾ ਕੋਵਲ ਚਿਹੀ ਹੀ ਮੰਤਵ ਸੀ।

ਪਰ ਜਿਹੜੇ ਲੋਕ ਨਿਰਾ ਤੀਰਥ ਇਬਨਾਨ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਤੋਂ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅਵਿਧਾਨ ਕਰਮ ਹੈ। ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਿਖਾਵੇ ਦੇ ਨਾਉਂ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮ ਜਪਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾ ਇਬਨਾਨਦਿਕ ਸਾਰੇ ਨਿਸ਼ਫਲ ਹਨ। ਯਥਾ :

ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਾ ਜੋ ਕਿਸੁ ਭਾਵਾ ਵਿਣੁ ਰਾਏ ਕਿ ਨਾਇ ਕਰੀ॥

(ਪੰਨਾ ੨)

ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ॥ ਜੋ ਕੋ ਪਾਵੈ ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ॥

ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮੰਨਿ ਕੀਤਾ ਤਾਉ॥ ਅੰਤਰਗਾਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ॥

(ਪੰਨਾ ੪)

ਜਪੁ ਰਪੁ ਸੰਜਪੁ ਸਾਧੀਐ ਤੀਰਥਿ ਕੀਚੈ ਵਾਸੁ॥

ਪੁੰਨ ਦਾਨ ਚੰਗਿਆਈਆ ਸਿਨੁ ਸਾਚੈ ਭਿਆ ਰਾਸੁ॥

(ਪੰਨਾ ੫੬)

ਤੀਰਥ ਨਾਤਾ ਕਿਆ ਕਰੇ ਮਨ ਮਹਿ ਮੈਲੁ ਗੁਮਾਨੁ॥

(ਪੰਨਾ ੬੧)

ਜਗਿ ਹਰਿਮੈ ਮੈਲੁ ਦੁਖੁ ਪਾਇਆ ਮਨੁ ਨਾਹੀ ਦੂਜੇ ਭਾਇ॥

ਮਨੁ ਹਰਿਮੈ ਸੋਤੀ ਕਿਵੇ ਨ ਉਤਰੇ ਜੋ ਸਚਿ ਤੀਰਥ ਨਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੮੬)

ਇਹੁ ਮਨੁ ਮੈਲਾ ਇਹੁ ਨ ਧਿਆਏ॥ ਅੰਤਰਿ ਮੈਲ ਨਾਗੀਂ ਬਹ ਦੂਜੈ ਭਾਏ॥

ਭਾਇ ਤੀਰਥਿ ਇਸੇਤਰਿ ਭਵੈ ਅਰੰਕਾਰੀ ਹੋਰੁ ਭਗੋਨੈ ਹਉਨੈ ਮਲੁ ਲਾਭਇਆ॥੩॥ (ਪੰਨਾ ੧੧੬)

ਨਾਵਨ ਕਉ ਤੀਰਥ ਘਨੇ ਮਨ ਬਉਰਾ ਰੇ ਪੂਜਨ ਕਉ ਬਹੁ ਦੇਵ॥

ਕਹ ਕਬੀਰ ਛੁਟਨੁ ਨਹੀ ਮਨ ਬਉਰਾ ਹੋ ਛੁਟਨੁ ਹਰਿ ਕੀ ਸੇਵ॥੪॥ (ਪੰਨਾ ੨੩੬)

ਸੋ, ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਮਾਣਾਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਭਜਨ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨਾਦਿਕ ਸਭ ਨਿਸਫਲ ਹਨ, ਪ੍ਰੰਤੂ ਨਿਤੰਕਾਰ ਦੀ ਰਸਤੀ ਭਰਨੇ ਭਰਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਇਸ਼ਨਾਨਾਦਿਕ ਕਰਮ ਸਫਲ ਹਨ।

(੪੯) ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਕਿਹੜੇ ਤੀਰਥ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਿਆ ਹੈ ?

ਭਾਵੇਂ ਉਪਰਲੇ ਲੇਖ ਵਿਚ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਆਦਿਕ ਸ਼ੁਭ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਕਰਨੀ ਹੋਂਦੀ ਹੋਈ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਕ ਹੋਰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੀਰਥ (ਇਸ ਤੀਰਥ ਤੋਂ ਹੋਰਨਾਂ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਨਿਮੋਂਗੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣੀ ਚਾਹੀਦੀ) ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਤੀਰਥ ਦਾ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਯਗਾਧ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਉਥੋਂ ਸਿਖਿਆ ਲੈ ਕੇ ਜੋ ਰੁੱਖ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਉਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਜੱਚਾ ਤੀਰਥ ਦੱਸਿਆ ਹੈ। ਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਸੰਤਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਸੱਚੀ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਤੀਰਥ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰੂ ਭੁਰਮਾਨ ਹੈ :

ਤੀਰਥ ਪੂਰਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੋ ਅਨਦਿਨੁ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਧਿਆਏ॥

(ਪੰਨਾ ੧੪੦)

ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਸਮਾਨਿ ਤੀਰਥ ਨਹੀ ਕੋਈ ਸਾਚੇ ਗੁਰ ਗੋਪਾਲਾ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੨੩੭)

ਤੀਰਥ ਨਾਵਣ ਜਾਉ ਤੀਰਥੁ ਨਾਮੁ ਹੈ॥ ਤੀਰਥੁ ਸਬਦ ਬੀਚਾਰੁ ਅੰਤਰਿ ਗਿਆਨੁ ਹੈ॥

(ਪੰਨਾ ੬੮੭)

ਸਚਾ ਤੀਰਥ ਜਿਹੁ ਸਰ ਸਰਿ ਨਾਵਲੁ ਗੁਰਮੁਖਿ ਆਪਿ ਬੁਝਾਏ

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਦਿਆਏ ਤਿਤੁ ਨਾਣੈ ਮਲੁ ਜਾਏ॥

(ਪੰਨਾ ੨੫੨)

ਤੀਰਥ ਦੇਖਿ ਨ ਜਲ ਮਧਿ ਪੈਸਉ ਜੀਅ ਜੰਤੁ ਨ ਸਤਾਵਹੁੰਗੇ॥

(ਪੰਨਾ ੬੭੨)

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਗੁਰੁ ਦਿਖਾਏ ਘਟ ਹੀ ਭੀਰਹਿ ਨ੍ਹਉਗੇ॥੩॥

(ਪੰਨਾ ੬੮੦)

ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਜਹੁ ਸਾਧ ਪਗ ਧਰਹਿ। ਤਹ ਬੋਝੁ ਜਹੁ ਨਾਮੁ ਉਚਰਹਿ॥

ਗੰਗਾ ਜਲੁ ਹਰੁ ਗੋਬਿੰਦੁ ਨਾਮ॥

ਜੋ ਸਿਐ ਭਿਸ ਕੀ ਗਤਿ ਹੋਵੈ ਪੀਵਤ ਬਹੁਤਿ ਨ ਜਿਨ ਕੁਮਾਰ॥

(ਪੰਨਾ ੧੧੩੭)

ਸੋ, ਸਰ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੀਰਥ ਪਰਮੇਸਰ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਹੈ। ਸੋ, ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ੁਧ ਮਨ ਹੋ ਕੇ ਤੀਰਥਾਂ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਕਰੀਏ ਤੇ ਉਥੇ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਰੀਏ, ਤਾਂ ਹੀ ਸਾਡਾ ਉਥੇ ਜਾਣਾ ਸਫਲ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹੈ।

(੫੦) ਅਠਸਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਨਾਂਵ-ਥਾਂਵ

ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖੇ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਉਹ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ ਜਿਥੇ ਕਿਸੇ ਅਵਤਾਰ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਨਿਵਾਸ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਚੋਹਾਣ ਹੋਇਆ ਹੋਵੇ। ਸੋ, ਪਿੰਡ-ਮੱਠ ਅਠਸਥ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਹੀ ਸਹਨਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਖ ਗਿਣੇ ਗਏ ਹਨ (ਉੱਚ ਤਾਂ ਤੀਰਥ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਹਨ)। ਸੋ, ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਅਸਫ਼ਾ ਨਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ :

੧. ਅਮਰਨਾਥ (ਕਸ਼ਮੀਰ ਮੰਡਲ)।
੨. ਕਟਾਖ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਕਟਾਸ) ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਜੇਹਲਮ।
੩. ਜਾਲੰਧਰ ਪੀਠ (ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਵਾਲਾ ਮੁਖੀ ਕਾਂਗੜਾ ਰਵਾਲਸਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੈ)।
੪. ਤੁਰਪੋਰ (ਜਿਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਮਧੁਕੋਟਕ ਦਾ ਨਾਸ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੁਰੂ ਨੇ ਖੇਤਰ ਸਵਾਰਿਆ), ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਕਰਨਾਲ।
੫. ਮਾਯਾ ਪੁਰੀ (ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਰਹਿਦੁਆਰ ਹੈ), ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸਚਾਰਨਪੁਰ।
੬. ਦੇਵ ਪ੍ਰਯਾਗ।
੭. ਹਰੀਤਗੋ (ਜਿਥੇ ਗੰਗਾ ਨਿਕਲਦੀ ਹੈ)।
੮. ਕੇਦਾਰਨਾਥ।
੯. ਬਦਰੀਨਾਥ (ਗਿਮਾਲਾ ਵਿਚ)।
੧੦. ਨੰਦ ਪ੍ਰਯਾਗ।
੧੧. ਕਨਕ ਪ੍ਰਯਾਗ।
੧੨. ਆਦਿ ਸਚਰੀ।
੧੩. ਸ਼ੰਕਲ ਪਿੰਡ (ਜਿਥੇ ਕਲਕੀ ਅਵਤਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ), ਮੁਰਾਦਾਬਾਦ।
੧੪. ਧ੍ਰਿਜ ਦੂਮੀ (ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਹੈ), ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਥਰਾ (ਯੂ.ਪੀ.)।
੧੫. ਨੌਮਿਥਾਰਣ ਸੁਤਕੀ ਨਦੀ।
੧੬. ਬਿਨੁਰ (ਜਿਸਦਾ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਸੂਰਮਾ ਭਰਤ ਹੈ)।
੧੭. ਪ੍ਰਯਾਗ ਰਾਜ।
੧੮. ਚਿਤ੍ਰ ਕੁਟ।
੧੯. ਅਧੁਪਯਾ ਪੁਰੀ।
੨੦. ਪੁਲਾਹ ਸੂਮ (ਰਿਤੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ)।
੨੧. ਮਕਤਿ ਨਾਥ (ਜਿਥੋਂ ਸਾਲਗਰਾਮ ਨਿਕਲੇ)।
੨੨. ਦਮੋਦਰ ਕੁੰਡ।
੨੩. ਨੰਮਾਲ ਪਰੁਪਤਿ।
੨੪. ਜਨਕ ਪੁਰ।
੨੫. ਥਾਥੀ (ਥਾਨਾਸ)।
੨੬. ਗੋਤਮੀ (ਗੰਗਾ ਦੇ ਨਾਲ ਨਦੀ ਹੈ)।
੨੭. ਬਿਸਫਾ ਮਿੱਤਰ ਕਾ ਯਗਯਸਥਾਨ (ਬਖਤਸਰ ਪਿੰਡ ਵਿਚ)।

ਗੁਰਗਾਨੀ ਵਿਚ ਆਏ ਭਗਤਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਜੀਵਨ-ਕਿੱਟਾ

ਦਾ ਆਸ਼ਰਮ (ਜਿਥੇ ਗੰਗਾ ਤੇ ਸਰਜੂ ਨਦੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹੋਂਦਪੂਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ)।
14 ਰਾਦਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਗੰਗਾ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੇਰਪੁਰ ਵਿਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਗਿਰਕੀ ਤੇ ਗੰਗਾ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਰੀ ਹਰਿ ਬੇਰਰ ਵਿਚ ਪਟਨੇ ਸਾਹਿਬ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

* ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਕਾਮਧਾਨਾ ਕਾਵਰੂ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ)।

ਸਾਗਰ (ਕਪਲ ਰਿਖੀ ਦਾ ਅਸਥਾਨ)।

ਸੈ ਨਦੀ (ਗੰਗਾ ਦਾ ਵਿਚਕਾ ਸਥਾਨ ਜਾਂਚ ਪੂਰ ਵਿਚ)।

ਨਾਥ ਪਰੀ (ਭਵਨੇਪੁਰ ਵਿਚ)।

ਧੂਹਮ (ਜਿਥੇ ਕੋਲ ਅਭਰਾਜ ਹੋਇਆ ਹੈ)।

ਵਸ (ਜਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ)।

ਨਾਭ।

ਸਿੰਘ (ਸਿੰਘਾਚਲ ਵਿਚ)।

ਭਾ (ਗਾਯਾ ਦਾ ਪਦਮ ਸਥਾਨ ਹੈ)।

ਸਾਗਰ (ਸਲੋਗੀ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਜਿਥੇ ਸਤਪਾਧਰਾ ਹੋ ਕੇ ਗੋਦਾਵਰੀ ਸਾਗਰ ਵਿਚ ਮਿਲੀ ਹੈ)।

* ਨਗਰ (ਸੋਰਾ: ਬੇਦੀ ਪਿੰਡ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਿਥੇ ਜਾ ਕੇ ਬਸ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ—ਸੰਗਮ ਸਮਾਪਤੀ)।

* ਸਾਗਰ ਮਿਲਾਪ (ਮਸ਼ਹੂਰੀ ਬੰਦਰ ਦੇ ਨੇੜੇ)।

ਗਸਿੰਘ ਆਧਾ (ਸਰਬਤ ਪੀਣ ਵਾਲਾ ਜੇਦਕਾ)।

* ਪਿਰ (ਜਿਥੇ ਸਭਾ ਯੋਗਨਾ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਅਸਥਾਨ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣ)।

ਸ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਰੰਗਾਚਿਕ (ਸਤਾਲੀ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨ ਦੇ ਸਥਾਨ 'ਕਿ ਫਰੀਬਨ ਪੈਰੀ ਯੋਜਨ' ਵਿਚ ਹਨ)।

ਧ ਪਮੇਸ਼ਵਰ (ਜਿਥੇ ਕਿ ਲੋਕਾ ਨੂੰ ਜਾਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸ੍ਰੀ ਰਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸਮੰਦਰ ਪਰ ਪੰਗ ਸੀ)।

ਏਸ ਵਿਚ ਕਰੀਬਨ ਅਠਾਰਾਂ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਭਗਵਾਨ ਦੇ ਅਵਤਾਰ ਸਥਾਨ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ * ਯੋਜਨਾਂ (ਯੋਜਨਾ ਚਾਰ ਹੋਰ ਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ) ਵਿਚ ਹਨ।

ਭਰ (ਮਾਲਾਬਾਰ) ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦੋਦਾ ਸਥਾਨਾਂ ਵਿਚ ਪਦਮਨਾ ਭਜਨਾਰਦ ਨਾਦਿ ਰਾਗਵਾਨ ਭਾਰ ਸਥਾਨ ਜੋ ਕਿ ਬਲੀਯਾ ਯੋਜਨਾਂ ਵਿਚ ਹਨ।

ਧਾ (ਬਾਲੀ ਕੀ ਰਾਜਧਾਨੀ)।

ਪੁਰ ਪਿਛਲ ਕਾ ਅਸਥਾਨ—ਪੰਡਰੀਕ ਭਗਤ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਬੀਨਲ ਰੱਖ ਲਿਆ ਸੀ ਵਾਸਤੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਸੁਣ ਕੇ ਸ੍ਰੀ ਨਾਇਕ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਇਹੋ ਨਾਮ ਨ ਕੀਤਾ ਹੈ:

* ਨਾਮੋ ਬੀਨਲ ਦੇਖਿਆ ਮੂਰਖ ਕੋ ਸਮਝਾਉਂ ਰੇ ॥

(ਪੰਨਾ ੮੪)

* ਬੀਨਲ ਦੇਖੀ ਬੀਨਲ ਬੀਨਲ ਬਿਨੁ ਸੋਮਾਧੁ ਨਹੀਂ ॥

* ਬੀਨਲ ਨਾਮਾ ਪ੍ਰਣਵੈ ਪ੍ਰੀਤ ਰਹਿਓ ਤੂੰ ਸਰਬ ਮਹੀ ॥੪੪॥

(ਪੰਨਾ ੬੮)

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

ਪ੍ਰ.

੫੨. ਪੰਧਧੀ (ਜਿਥੇ ਸ੍ਰੀ ਹਾਮ ਚੰਦਰ ਜੀ ਨੇ ਸੁਪਨਾ ਦਾ ਨੌਕ ਵੇਖਿਆ ਸੀ)।
੫੩. ਕੁਯੰਬਕ ਜਯੰਤੀ (ਜਿਹੜਾ ਕਿ ਲਿੰਗਾਂ ਕਾ ਰਾਜਾ ਹੈ, ਜਿਥੋਂ ਗੰਦਾਵਰੀ ਨਿਕਲੀ ਹੈ)।
੫੪. ਤਾਪੀ ਨਦੀ ਦਾ ਸਾਹਰ ਵਿਚ ਮਿਠਾਪ ਫੂਮਸ ਗਰਾਮ ਵਿਚ।
੫੫. ਨਰਥਦਾ ਨਦੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ ਲਛਾਰਾ ਪਿੰਡ ਵਿਚ।
੫੬. ਪ੍ਰਨਾਸਪੇਠ (ਜਿਸਦਾ ਕਿ ਅਨਤਾਲੀ ਕੋਹਾਂ ਵਿਚ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ)।
੫੭. ਸੁਦਾਮਾ ਪੁਰੀ (ਜੋ ਕਿ ਸੁਦਾਮਾ ਭਰਤ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਹੈ)।
੫੮. ਮਾਂਦਰ ਪੁਰ।
੫੯. ਗੰਮਰੀ ਦਾ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਮਿਲਾਪ (ਜਿਥੇ ਦਵਾਰਕਾ ਟੁੱਥੀ ਸੀ)।
੬੦. ਸੋਚ ਦੁਆਰਕਾ ਗਣਕ ਦੀਪ (ਜਿਥੇ ਪੀਥਾ ਰਗੜ ਜੀ ਨੇ ਫਾਲ ਮਾਰੀ ਸੀ)।
੬੧. ਨਾਰਾਯਣ ਸਰੋਵਰ (ਕਛ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਕੂਟਬੂਰ ਮੰਗ ਦੇਵ)।
੬੨. ਫੰਬਰਗਿਰ (ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਨਾਮ ਹਿਰਨਾਮ ਪਹੁਣਤ)।
੬੩. ਸਿੰਘਰ ਸਿਧ ਪੁਰ ਗਰਾਮ ਵਿਚ।
੬੪. ਪਸਕਣ ਤੀਰਥ।
੬੫. ਲੋਹਰਾਹ।
੬੬. ਉਜੇਨ।
੬੭. ਓਅੰਕਾਰ।
੬੮. ਹਿੰਗਨਾਜ।

(ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਸਾਗਰ)

ਜਿਹ ਅਨਾਹਠ ਤੀਰਥ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਸਿਰਾਂ ਹੋਰ ਵੀ ਹਿੰਦੂ-ਮਤ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਤੀਰਥ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਪੁੱਜ ਕੇ ਆਮ ਲੋਕ ਇਸ਼ਨਾਨ ਤੇ ਧਾਰਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਗੁਰਮਤ ਵਿਚ ਅਨਾਹਠ ਤੀਰਥ ਉਥੇ ਦੱਸੇ ਹਨ ਜਿਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦਾ ਨਿਵਾਸ ਹੋਵੇ। ਚਾਹੇ ਉਹ ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਣ 'ਤੇ ਚਾਹੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰਦੇ ਹੋਣ, ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ ਹੈ:

ਅਠਸਹਿ ਤੀਰਥ ਜਹ ਨਾਧ ਪਗ ਪਰਹਿ ॥ ਤਹ ਬੈਠੈ ਜਹ ਨਾਧ ਉਚਰਹਿ ॥ (ਪੰਨਾ ੮੯੦)

ਜਿਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਪਿਆਰੇ ਚਰਨ ਧਰਨ ਉਥੇ ਸਗੋਂ ਪ੍ਰਜਨੀਕ ਤੇ ਤੀਰਥ ਰੂਪ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਜੋ ਤੀਰਥ ਹਨ, ਉਹ ਭੀ ਤਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਪਿਆਰਿਆਂ ਜਾਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਆਸਾਨ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਪ੍ਰਜਨੀਕ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਨ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਿਹੜੀ ਜੀਵਾਂ ਅਨਾਥਾਂ 'ਤੇ ਦਇਆ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਉਹੋ ਹੀ ਅਨਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਆਤਿਕ ਦਾ ਫਲ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਰਵਾਕ:

ਅਠਸਹਿ ਤੀਰਥ ਸਗਲ ਪੁੰਨ ਜੀਅ ਦਇਆ ਪਰਵਾਨੁ ॥ (ਪੰਨਾ ੧੩੮)

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਸਾਣ ਦਾ ਮਹਾਤਮਾ ਅਨਾਹਠ ਤੀਰਥਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਵਿਗੇਹ ਹੈ:

ਜੈਸੇ ਅਨਾਨ ਨੀਰਥ ਪਰਸ ਗੀਏ ਜਗ ਚਾਰ ਦਝਿਕਿ ਕੈਲਾਸ ਰਹਿਓ।

ਜੈਸੇ ਉਰਧ ਮੁਖੀ ਕੁਰਛੈਰੁ ਮੈ ਵੈਸੈਰਹ ਮੈ ਭਨ ਚਾਹ ਦਇਓ।

ਜੈਸੇ ਲਾਖ ਚੋਰ ਕੁਰਛੈਰੁ ਮੈ ਅਸਮੇਧ ਜਗ ਅਰੰਗ ਠਇਓ।

ਭੁਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਵਿਸੇਸ਼ ਇਤੀ ਜਿਨ ਦੇਕ ਬਾਰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਓ।

ਇਸ ਕਹਿੰਤ ਵਿਚ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਨਾਮ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਤੀਰਥ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਮ ਦੱਸਿਆ ਹੈ।

ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੱਸਦਾ ਹੈ ਉਹ ਪੁਰਸ਼ ਸਦਾ ਹੀ ਅਨਾਹੁਤ ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨੀ ਹਨ ਤੇ ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਸ਼ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾ ਕੇ ਵੀ 'ਦੋਲੋਂ ਕਾਟ ਨਹੀਂ ਤਿਆਗਦੇ, ਹਿਰਦਾ ਸੁਖ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਜਾਨਾ ਤੇ ਨਹਾਉਣਾ ਨਿਸ਼ਚਲ ਹੈ। ਯਥਾ ਗੁਣਵਾਕ :

ਦ੍ਰਿਦੋ ਕਪਟ ਮੁਖ ਗਿਆਨੀ॥ ਤੁਏ ਕਹਾ ਬਿਛੋਵਸਿ ਪਾਨੀ॥੧॥

ਕਾਇਆ ਮਾਸਜਿ ਕਉਨਿ ਹੁਨਾ॥ ਜਉ ਘਟ ਭੀਤਹਿ ਹੈ ਮਲਨਾ॥੧॥ ਹਰਾਉ॥

ਲਉਕੀ ਅਨਸਨਿ ਤੀਰਥ ਨਾਈ॥ ਕਉਰਾਪਨੁ ਤਉ ਨ ਜਾਈ॥੨॥

ਕਹਿ ਕਸੀਦ ਬੀਚਾਰੀ॥ ਭਭ ਸਾਗੜੁ ਤਾਰਿ ਮੁਰਾਰੀ॥੩॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੬੫੬)

ਸੋ, ਤੀਰਥਾਂ 'ਤੇ ਨਹਾਉਣਾ ਅਥਵਾ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨਾ ਇਹੋ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ (ਜੋ ਤਿਸੇ ਤੀਰਥ 'ਤੇ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ, ਜੇ ਘਰ ਹੈ ਤਾਂ ਉਥੇ ਵੀ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਸਣੇ ਤੇ ਮਨ ਵਿਚ ਜਪਦਾ ਹੋਇਆ ਸਦਾ ਫਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨੂੰ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਵਸਾਏ, ਇਹੋ ਹੀ ਅਨਾਹੁਤ ਤੀਰਥਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਯਾਤਰਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਨਾਲ ਹਰ ਇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਤਰ ਲਾਭ ਉਠਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਤੇ ਉਠਾਉਣਾ ਹਾਜ਼ੀਰਾ ਹੈ।

(੫੧) ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ

ਸਿਖਣੀ ਦੀ ਹਰਨਾ ਕਰਤਾਰ ਨੇ ਸਭੇ ਨਿਹਾਲ ਤੇ ਅਸਚਰਜ ਢੰਗ ਨਾਲ ਹਵੀ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਹਰਨਾ (ਅਰਥਾਤ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹਿੱਸਿਆਂ) ਵਿਚੋਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅਥਵਾ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਖਾਣੀਆਂ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਸੌਣੇ, ਚਾਦੀ ਤੇ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਨਿਕਲਣ ਵਾਲੇ ਥਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਚ 'ਕਾਨ' ਆਖਦੇ ਹਨ। ਜੋ, ਖਾਣੀਆਂ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਚਾਰ ਹਨ, ਯਥਾ :

ਅੰਡਜ, ਸ਼ੇਰਜ, ਸ਼ੇਰਜ, ਉਰਭਜ।

੧. ਅੰਡਜ— ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਅੰਡਿਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਪੰਛੀ ਤੇ ਸਰਪ ਆਦਿਕ, ਉਸਨੂੰ ਅੰਡਜ ਖਾਣੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।
੨. ਜ਼ੋਰਜ— ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਜ਼ੋਰ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਮਨੁੱਖ ਤੇ ਪਸ਼ੂ ਆਦਿਕ, ਉਸਨੂੰ ਜ਼ੋਰਜ ਖਾਣੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।
੩. ਸ਼ੇਰਜ— ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮੁਰੂਕੇ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਹੁੰਘਾਂ ਆਦਿਕ, ਉਸਨੂੰ ਸ਼ੇਰਜ ਖਾਣੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।
੪. ਉਰਭਜ— ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ ਧਰਤੀ ਵਿਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ, ਜੈਸੇ ਬਨਾਸਪਤੀ (ਗੁੱਖ) ਤੇ ਅਨਾਜ ਆਦਿਕ, ਉਸਨੂੰ ਉਰਭਜ ਖਾਣੀ ਆਖਦੇ ਹਨ।

ਜੇਕਰ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਿਆਨ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਰਭਜ ਖਾਣੀ ਚੀਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸਰ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਵਰਤਣ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਸੇ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੀ ਬਾਬਤ ਖਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ :

ਧਰਤੀ ਚੀਜ਼ੀ ਕਿ ਕਟੇ ਜਿਸੁ ਵਿਚਿ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਹੋਇ॥

(ਪੰਨਾ ੧੫੭)

ਸੋ, ਉਤਕੁਜ ਖਾਣੀ ਦਾ ਖਤਾ ਵਿਸਥਾਰ ਹੈ। ਸੋ, ਇਹ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਾਬਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸੰਦਰ (ਹਰਹਰਿਸ) ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

...ਸ਼ਾਵਨਿ ਤੁਪਨੋ ਖਾਣੀ ਦਾਰੋ॥

(ਪੰਨਾ ੯)

ਅਥਵਾ— ਅੰਡਜ, ਜੋਰਜ, ਸੋਰਜ, ਯੀਨੀ॥ ਉਤਕੁਜ ਖਾਣਿ ਬਹੁਰ ਰਚਿ ਦੀਨੀ॥

(ਹੋਪਵੀ)

ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਚੌਹਾਂ ਦੇ ਲਿਖਣ ਤੋਂ ਭਾਵ ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਚੌਹਾਂ ਹੀ ਖਾਣੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖਦੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਸਾਹਿਬ ਸਿੱਖਦੀ ਹੀ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤੇ ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦਾਸ ਹੈ:

ਪੁਰਖਾਂ ਹਿਰਖਾਂ ਕੀਰਖਾਂ ਭਟੀ ਮੇਘ ਪੋਤਾਹ॥ ਦੀਪਾ ਲੋਆ ਮੰਡਲਾਂ ਖੰਡਾਂ ਫਰਫੇਰਾਹ॥

ਅੰਡਜ ਜੋਰਜ ਉਤਕੁਜਾਂ ਖਾਣੀ ਸੋਰਜਾਹ॥ ਸੋ ਪੋਤਿ ਜਾਣੇ ਨਾਨਕਾ ਸੁਹਾ ਮੇਹਾਂ ਸੋਰਾਹ॥

ਨਾਨਕ ਜੋਰ ਉਪਾਇ ਕੇ ਸੋਮਾਨੇ ਸਭਨਾਹ॥ ਜਿਨਿ ਕਰਤੈ ਕਰਣਾ ਕੀਆ ਚਿੰਤਾ ਹਿ ਕਰਣੀ ਨਾਹ॥

ਸੋ ਕਰਤਾ ਚਿੰਤਾ ਕਰੇ ਜਿਨਿ ਉਪਾਇਆ ਜਗੁ॥

(ਪੰਨਾ ੪੬੭)

ਸੋ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਰਵਾਕਾਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸਿੱਖਿਆ ਸਿਲਸੀ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਭਨਾਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਪਾਲ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਚ (ਦਰੱਖਤ) ਅਸਥਾਵਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਵੀ ਸਾਡੇ ਚਰਗੀਆਂ ਜੂਨਾਂ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਨੂੰ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਵਿਚ ਹੀ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਫਿਰਦੇ ਆਏ ਹਾਂ। ਜੈਸੇ:

ਅਸਥਾਵਰ ਜੰਗਲ ਕੀਟ ਪਤੰਗ॥ ਅਨਿਕ ਜਨਮ ਕੀਏ ਕੁਹ ਰੰਗਾ॥੧॥

ਐਸੇ ਘਰ ਹਮ ਬਹੁਤ ਬਸਾਏ॥ ਜਬ ਹਮ ਰਾਮ ਗਰਭ ਹੋਇ ਆਏ॥

(ਪੰਨਾ ੩੨੫)

ਹੁਣ ਜੇ ਅਸੀਂ ਸੋਸ਼ਣ ਕਰਮ ਨਾ ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਜੂਨਾਂ ਵਿਚ ਹੀ ਭਟਕਦੇ ਫਿਰਾਂਗੇ।

ਸੋ, ਸਾਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਫਰਸੀ ਕਰ ਕੇ ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਦਾ ਲਾਭ ਖੰਟੀਏ ਤੇ ਉਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਰਲ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਉਸਦੇ ਚਰਨਾਂ ਨਾਲ ਅਭੇਦ ਹੋਈਏ।

(੫੨) ਕੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਦਿਓ ?

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ! ਮੇਰਾ ਤਾਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ, ਪਰ ਜਦੋਂ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਸੱਜਣ ਇਹੋ ਖਿਆਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕੋਈ ਪ੍ਰਤੱਖ ਸਬੂਤ ਦਿਓ ? ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਇਸ ਪੱਖ ਵਿਚ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਨਹੀਂ ਪਰ ਭੁਗੀ ਤਾਂ ਇਸ ਪੱਖ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਕਈ ਪੁਰਾਤਨ ਤੇ ਨਵੀਨ ਖੁੱਪੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਪੜ੍ਹੇ ਲਏ ਹਨ, ਇਸ ਪੱਖ ਸਬੰਧੀ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿਓ ਤਾਂ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਪੌਨਵਾਦੀ ਹੋਵਾਂਗਾ ?

ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀਉ! ਇਸ ਪੱਖ ਨੂੰ ਕਈ ਪੁਰਾਤਨ ਸਿਆਣਿਆਂ ਨੇ ਲਿਖਤ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਸੋ, ਸਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਨੂੰ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਪੁਰਾਣਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਪਰ ਕੁੱਝ ਖੁੱਪੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ

ਆਪ ਜੀ ਹੋ ਦਿਸ਼ਟੀ-ਰੋਚਰ ਬਰਨ ਦਾ ਇਕ ਨਿਮਾਣਾ ਜਿਹਾ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ, ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਕਬੂਲ ਕਰੇਗੇ।
ਸ੍ਰੀ ਮਾਨ ਜੀਉ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਪੰਚਮ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਪਹਿਲੇ, ਦੂਜੇ, ਤੀਜੇ ਅਤੇ ਚੌਥੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਉਚਾਰੀ ਗਈ ਬਾਣੀ ਦੇ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਅਤੇ ਚਗਤਾ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਕੇ ਸੰਮਤ ੧੬੬੧ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸੇ ਸਾਲ ਭਾਦਰ ਸੁਦੀ ੧ ਨੂੰ ਸ੍ਰੀ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤਾ। ਆਪ ਜੀ ਬਾਣੀ ਦਾ ਬਹੁਤ ਅਦਬ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਸਿਰਜਾਮਾਨ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ 'ਪੈਕੀ ਸਾਹਿਬ' ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ 'ਪਿਓ ਸਾਹਿਬ' ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਬਾਰੇ ਫ਼ਰਮਾਦੇ ਹਨ:

ਪੈਓ ਪਰਮੇਸਰ ਕਾ ਬਾਨੁ॥ ਸਾਧਸੰਗਿ ਗੁਰਬਹਿ ਗੁਣ ਗੋਬਿੰਦ ਪੂਰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੁ॥

(ਪੰਨਾ ੧੨੨੬)

ਰਾਈ ਸੇਤਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਸੰਗਤ ਅਪਣੀ ਮਗਲ ਉਪਾਰਨ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰ ਕੀਨ ਉਚਾਰਨ। (ਪ੍ਰ: ਪ੍ਰ: ਸ਼: ੨, ਅੰਕ ੩੦)

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬੋਝ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਤਾਰਾ ਮਾਧਵ ਨਿਵਾਸੀ ਰਾਈ ਧੰਨੋ ਜੀ ਨੇ ਕੀਤਾ, ਜਦ ਉਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਆਗਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਜ਼ਿਲਦ ਬੰਦੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬੀੜ ਲਾਹੌਰ ਲੈ ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਆਮ ਉਢਾਰੇ ਰਾਈ ਧੰਨੋ ਜੀ ਦੀ ਬੋਝ ਦੇ ਬਹੁ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਜਦ ਯਹਰਾਧਪੁਰ ਵਾਲੀ ਆਦਿ ਬੀੜ ਜੋ ਹੀਰਾਨੀਆਂ ਪਾਸ ਸੀ, ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਮੰਗਣ 'ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਿਨਕਾਰ ਹਰ ਚਿੰਤਾ ਤਾਂ ਆਦਿ ਨੇ ਦਮਦਮੀ ਸਾਹਿਬ ਵਾਲੀ ਬੀੜ ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਉਚਾਰਨ ਤੋਂ ਰਾਈ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖਵਾ ਲਈ ਅਤੇ ਇਸਦੀ ਪੂਰੀ ਬਾਣੀ ਵੀ ਕਰ ਲਈ। ਜਦ ਆਪ ਜੀ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਪੁੱਜ ਕੇ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਉਣ ਲੱਗੇ ਤਾਂ ਇਸ ਪਾਠਨ ਬੀੜ ਨੂੰ ਗੁਰਤਾ ਜੋਪ ਕੇ ਬਚਨ ਕੀਤਾ:

ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਕੋ ਬਚਨ ਸਿਉ ਪ੍ਰਗਟ ਚਲਾਏ ਪਥ

ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ ਬਚਨ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਅਹੁ ਗ੍ਰੰਥ॥੩੦॥

(ਰਹਿਰਨਾਮਾ ਰਾਈ ਪੁਰਿਲਾਦ ਸਿੰਘ)

‘ਰਵਾਰੀਓ ਪੰਜਾਬ’ ਵਿਚ ਘਨੱਈਆ ਲਾਲ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

“ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਖਰੀ ਵਕਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਆਗੇ ਪਾਚ ਪੈਸੇ ਔਰ ਸ੍ਰੀ ਚਲ ਗੁਰਿਆਈ ਦਾ ਰੰਮਾ।”

ਇਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ—ਖ਼ਾਲਸਾ ਜੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਜਸਾਂ ਨੇ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ, ਦੀਦਾਰ ਮਾਲਮੇਂ ਦਾ, ਪਰਚਾ ਬਾਣੀ ਦਾ, ਅਮਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦੇ ਦਾ ਅਤੇ ਆਸਰਾ ਨਾਮ ਦਾ ਰੱਖਣਾ। ਸਨੌਖੀ ਜਾਮਾ ਬਦਲਣਾ ਸਮੇਂ ਅਰਦਾਸਾ, ਨਾਰੀਅਲ, ਤਿਲਕ ਆਦਿ ਦੀ ਹਸਮ ਵੀ ਤਾਂ ਹੁੰਦੀ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦੂਜੇ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼, ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਬਾਰਕੀਦ ਤੋਂ ਵਿਚਾਰੇ ਬਚਨ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਗ੍ਰੰਥ ਹਰ ਖ਼ਿਸ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਜੋਤੀ ਜੋਤ ਲਾਉਣ ਤੋਂ ਉਚਾਰੇ ਵਾਕ “ਬਾਬਾ ਬਕਾਲੋ” ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਸੰਗਿ ਨੇ ਨੌਵੇਂ ਜਾਮੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ।

ਜਿਸ ਗੱਲ ਨਾਲ ਹੁਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ ਕਿ ਖੌਦੀ ਵੀ ਮਹਾਤਮਾ ਜਦ ਆਪਣੇ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਭੇਰਦਾਰ ਸੜਪਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਹਸਮ-ਜੋਤੀ ਤੋਂ ਨਿਲਾਵਾ ਜੋ ਉਪ-ਬਚਨ ਬੋਲਦਾ ਹੈ, ਉਸੇ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਮਹਾਨਤਾ ਦਿੰਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ‘ਗੁਰੂ’ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੋਣ ਦਾ ਜੋ ਬਚਨ ਕੀਤਾ।

ਸੀ, ਉਸੇ ਵਿਚ ਸਾਰੀ ਖ਼ਬਰੀ ਮੌਜੂਦ ਹੈ। ਜੇ ਸੰਜੋਤ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਲੱਭਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਖੁੱਲ੍ਹ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਉਦਘਾਨ ਹੋਣ ਸਮੇਂ “ਗੁਰੂ ਕੀ ਮੁਹਰ”, “ਗੁਰੂ ਕੇ ਚਰਨ” ਅਰਿਥ ਖ਼ਬਰਾਂ ਦਾ ਆਉਣਾ ਬੁਝਦੀ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ-ਜੀਤ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਹ ਵਿੱਚ ਸੀ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆੜ ਲੈ ਕੇ ਅੱਜ ਕਈ ਅਨਮਾਨੀ ਲੋਕ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਸ਼ਾਬਦ ਕਰਨ ਦਾ ਮਿਥਿਆ ਘੜਨ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ। ਜੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਮਨਾਈ ਦੇਹ ਸਫਲ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੁੱਝ ਅਰਜੇ ਤਕ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ (ਸ਼ਬਦ) ਅਤੇ ਇਕ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦੀ ਉਪਾਸਨਾ ਅਥਵਾ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਪੁਰ ਜੀ ਦਾ ਰਚਿਆ ਪੰਜਾ ਪਿਆਰਿਆ ਵਾਲਾ ਅਸੁਨ ਅਲੀਮ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਵੀ ਨਿਰਥਾਮ ਹੈ ਕਿ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਕੋਈ ਜ਼ਿਕਰ ਨਹੀਂ। ਜੇ, ਇਹ ਤਾਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸੀ ਸਕਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਬਾਣੀ ਰੰਗੀ ਕਲਾਮ ਹੈ, ਤਵਾਰੀਖ਼ ਨਹੀਂ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਜਿਹੇ ਜਿਹੇ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦੇ। ਇਹ ਸਮਾਚਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਹੀ ਲਿਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਾਂ, ਅੱਜ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕਈ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ-ਗੁਰੂ ਫ਼ਰਹਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਅੱਗੇ ਆਵੇਗਾ।

ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਇਹੋ ਜਿਹੇ ਵੀ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਹਵਾਲੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਪਾਸ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੁਸ਼ਨ ਹੋਖ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਉੱਤਰ ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇਣੇ ਸਨ, ਉਸਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਨ ਲਈ ਸਿਖ ਨੇਟ ਕਰ ਲਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਹਾ ਕਿ ਖ਼ਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ ਨੇ ਪੁਸ਼ਨ ਕੀਤਾ, “ਸੋਚੋ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮਾਲਸੇ ਨੂੰ ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਿਵੇਂ ਅਤੇ ਕਿਥੇ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ!” ਅੱਗੋਂ ਆਪ ਨੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ:

ਦੀਨ ਰੂਪ ਹੈ ਮੇਰੇ ਕੇ ਹੁਨੇ ਨੰਦ ਚਿਤ ਨਾਜਿ।

ਨਿਰਕੁਣ ਸਰਕੁਣ ਗੁਰ ਸਬਦ ਕਹਹੁ ਨੋਹਿ ਸਮਝਾਇ॥੬॥

ਏਕ ਰੂਪ ਚਿਤ ਗੁਣ ਤੇ ਪਰੇ। ਨੋਇ ਨੋਇ ਜਿਹ ਨਿਗਮ ਉਚਰੇ॥੭॥

(ਗੁਰਿਤਨਾਮਾ ਤਾਰੀ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੱਖ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਗਿਆਨ ਬਗਾਨ ਅਕਾਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਤੇ ਹੋਤ

ਪੁਤ੍ਰਪਾਦਕ ਪੁਲਿਪਾਦਕ ਜਗ ਰੂਪ ਅਕਾਲ ਉਦੈਤ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

‘ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਕਾਸ਼’ ਅਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਜਿਥੇ ਨੇ ਪੁੱਖ ਅਥ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਕਰਹਿ। ਜਤਿਗੁਰ ਦੀਨ ਦਿਆਲ ਬਹਨ ਕੀਆ ਜੋ ਦਸ ਸਰੂਪ ਰਮਾਏ ਮੇਧੁਰਨ ਭਏ, ਨਾਥ ਮੇਰੀ ਜਾਗਰਾ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਜਾਦੁਣਾ। ਜਿਸ ਨੇ ਮੇਰੇ ਸੋ ਬਾਤ ਕਰਨੀ ਹੋਇ, ਆਇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ, ਮੇਰੇ ਸੋ ਬਾਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਹੋ ਖ਼ਲਾਜਾ ਜੀ। ਇਸੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਮੇਰਾ ਯਾਦਵਾਂ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੇ ਜਾਨ। (ਗੋਬਿੰਦ ਗੀਤਾ)

ਗੁਰੂ ਦਰਸ ਜਗਿ ਦੇਖਨਾ ਸ੍ਰੀ ਗ੍ਰੰਥ ਦਰਸਾਇ।

ਬਾਤ ਕਰਨ ਗੁਰ ਮੇਂ ਚਹੈ ਪੜ੍ਹੇ ਗ੍ਰੰਥ ਮਨ ਲਾਇ।

(ਗੁਰ ਸਿਲਸ: ਪਾ: ੬, ਅਧਿਆਇ ੭)

ਪਰਤੱਥ ਗੁਰੂ ਉਪਦੇਸ਼ਣਾ ਗੁਰੂ ਸਰੂਪ ਪਛਾਨ।

ਇਸਟ ਦੇਵ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਯੈ ਦਾਖਣ ਨਿਸਚ ਮਾਨ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਦੂਸਰ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮਾਨੇ। ਮਾਨੇ ਅੰਗ ਮੇਰੇ ਕਰ ਜਾਨੇ

ਰੋਮ ਰੋਮ ਅਫ਼ਰ ਮੇਂ ਲਹੁ। ਜਧਾਰਥ ਬਾਤ ਤਮ ਮੇਂ ਸਭ ਕਹੈ।

“ਸੋ ਸਾਖੀ” ਵਿਚ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਦਸ ਸਰੂਪ ਗੁਰ ਏਕ ਸਮ ਯੋ ਜਾਨੈ ਸੇ ਮੋਰ।

ਏਕ-ਦਸਮੇ (ਕਾਢ ਧਾਢਵਾਂ) ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਵਾਣੀ ਸਤਿਗੁਰ ਹੋਰ (ਸਾਖੀ 25, ਅੰਕ 2)

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਬਿਤਾਏ ਭਾਈ ਰੰਗਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਰੰਗਣਨਾਮੇ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ਗੁਰੂ ਮਾਹਿਬ ਨੇ ਖਾਲਸੇ ਨੂੰ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ—“ਆਗਿਆ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਮੰਨਣੀ ਤੇ ਅਮਲ ਖਰਜਾਏ ਦਾ ਵੰਝਣਾ”। ਇਹ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਕ ਅੰਕ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਅਨੰਨ ਸਿਖ ਦੀ ਉਘਾਧੀ ਹੈ।

ਉਸ ਵਕਤ ਦੀ “ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਦੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ” ਨਾਮ ਦੀ ਇਕ ਲਿਖਤੀ ਪ੍ਰਾਰਥਕ ਵੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

“ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਤੋਂ ਸਭ ਫਲ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਥਵਾ, ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਭਧ ਜੇ ਵੇਦ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਔਰ ਸਿਨੀ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਜਾਣਨਾ।”

ਖਾਬਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੇ ਸਿਖਿਆ-ਦਾਰਾ ਭਾਈ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ “ਸ੍ਰੀ ਨਰਿਗੁਰ ਬਿਲਾਸ” ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ।

ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਮੇਂ ਜੋਈ ਲਿਖਿਆ। ਸੋਈ ਧਾਰੇ ਮਨ ਮਹਿ ਸਿਖਿਆ।

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨਾਮੋਂ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਗ੍ਰੰਥ ‘ਸਰਬ ਲੋਚ’ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

“ਦੁਰੀ ਰੂਪ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ। ਇਨਕੋ ਦਸਤ ਸਤਿਗੁਰ ਖੋ ਦਲਨ, ਬੋਲਨ ਗੁਰੂ ਸਬਦ ਗੁਰ ਗ੍ਰੰਥ।

ਦੁਆਦਸ (ਜਾਥ ਯਾਥਾ) ਰੂਪ ਮਤਿਗੁਰੂ ਇਹ ਕਹੀਅਤ ਦੁਆਦਸ ਭਾਨ ਪੁਗੇ ਹਰ ਜੋਗ। ਦਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜੇ ਸਤਿਗੁਰ ਕੇ ਆਸਨਾ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਬਢੇਥਾ।”

ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਭਾਈ ਉਸ ਵਕਤ ਦੀਆਂ ਤਵਾਰੀਖਾਂ ‘ਚੋਂ ਕੀ ਇਸ ਭਾਵ ਦੇ ਸਰੂਪ ਸਹਿ ਮਝਤ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਗੁਰਦਾਸ ਦਾ ਸਿਲੀਸੀਲਾ ਸਤਮ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕ੍ਰੋਧ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨੀ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਜੇਸ਼ ਕਿ:

“ਅੰਲਾਦੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ (ਸਿੰਘ) ਮਜ਼ਹੂਰ ਕਰ ਜੋਗੀ ਆਲਮਗੀਰ ਕੁਰਤਾ ਮੁਦ..... ਬਾਅਦ ਅਜ ਓ ਖਲੀਫਾ ਨੇਸਤ ਬਜ਼ਜ਼ ਸੀ ਇਬਾਦਤ ਨਦਾਰਦ।”

(ਤਵਾਰੀਖ਼ ਮੀਰਾਤੁਲ ਅਹਿਵਾਲ ਸਭਾ ਨਾਮ ਹਰਤਾ ਅਹਿਵਾਲਿਨ ਸ: 298)

ਭਾਵ: ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ (ਸਿੰਘ) ਜੀ ਦੀ ਸੰਗਤ ਆਲਮਗੀਰ ਜੋਗ ਵਿਚ ਬਤਲ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਓਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਕੋਈ ਖਲੀਫਾ (ਗੁਰੂ) ਨਹੀਂ ਹੈ। (ਉਸਦੇ ਸਿਖ) ਸਿਵਾਏ ਇਸ (ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ (ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਦੀ) ਇਬਾਦਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ।

“ਭਰਤੋ ਨਨਕਾ ਸੰਖੇਸ਼ ਅਜ ਨਿਆਸ ਮੇਨਾਏ ਅਧੁਰੀਅਤ ਨਿਜਾ ਅਰਜ ਨਮੁਦ ਕਿ ਬਾਅਦ ਅਜ ਇੰਤਹਾਸ ਜਾਏ ਵਾਲਾ ਸਭਾ ਅਜ ਆਲਮੇ ਭਾਨੀ ਸਤੋਰਥ ਜਹਾਨੇ ਜਾਵਿਦਾਨੀ ਕੁਦਾਮ ਕਸ ਰਾ ਗੁਰੂ ਮੁਕੱਰਰ ਨਮੁਦ ਦਿਗਾਧ ਨਾਸਮ ਕੁਲ ਇਨਕਯਾਦ ਜਲਵਾ ਈਯਾਦ ਯਾਫਤ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਅਸਤ। ਦਰਮਿਆਨੇ ਗ੍ਰੰਥ ਵਾ ਗੁਰੂ ਹੋਰ ਭਰਏ ਨੇਸਤ ਅਜ ਦੀਦਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੁਸਾਹਿਦਾ ਦੀਦਾਰੇ ਫਰਹਤ।”

(ਮਿਲਾਤਾ ਭਾਰੀਮ: 44)

ਭਾਵ: (ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ) ਜੀਵੀ-ਜੀਵ ਸਮਾਧਿਤ ਸਮੇਂ ਅਹਿਲਕਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ (ਜੇਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ) ਆਪ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਰਧ ਗੁਣੀ ਸੈਪੈਨ ਜੋਤ ਦੇ (ਪਰਮ ਜੀਤ ਵਿਚ) ਜਾ ਜਾਣ ਪਿਛੋਂ ਕਿਸਨੂੰ ਆਪ

ਨੇ) ਰਾਹ ਸਸਾਪਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। (ਅੱਗੋਂ) ਹੋਥੀ ਜਲਵੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰੂ (ਕਲਗੀਧਰ) ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਿਲਿਆ ਕਿ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਹੀ ਗੁਰ ਹਨ, ਗੁਰੂ ਤੇ (ਗੁਰੂ) ਗੁੱਬ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। (ਗੁਰੂ) ਗੁੱਬ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸਨ ਤੋਂ (ਗੁਰਮਤਿ) ਗੁਰੂ ਦੇ ਪੁਨੰਨਤਾ ਰਬੇ ਦੀਦਾਰ ਹੋਇਆ ਕਰਨਗੇ।

ਪੁਜਿਓ ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਗੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਗੁਰੂਆਂ ਗੁਰੂ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ) ਗੁੱਬ ਸਾਹਿਬ (ਸ੍ਰੀ) ਗੁਰੂ ਹੈ। ਜੋ ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਜਿਥੇ ਕੋਈ ਮੰਨੇਗਾ ਉਸਦਾ ਉਥੇ ਭਰਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਸਵਾ ਗੁਰੂ ਗੋਬ ਸਾਹਿਬ ਗੁਰੂ ਦੀ ਦੇਹ ਪਰਤੱਖ ਹੈ।

(ਗੁਰਮਨਮਾ ਬਾ: ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਪੰਨਾ ੫੭)

‘ਸਰਬ ਲੋਹ ਗੁੱਬ’ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਕਥਨ ਹੈ:

ਗੁਰੂ ਗੁੱਬ ਹੈ ਪੰਥ ਕੇ ਦੇਬ ਕਾਲਕਾ ਮਾਤ।

ਪਿਤਾ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਸਰਬ ਆਲਸਾ ਭਾਤ।

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅੰਤ ਸਮੇਂ:

ਪੈਸੇ ਪਾਂਚ ਨਲੇਰ ਲੇ ਹਿਮ ਅਗਵ ਟਿਕਾਯੇ।

ਕਹ ਪ੍ਰਕਰਮਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਜ ਮਾਥ ਭੁਕਾਯੇ।

ਗੁਰੂ ਗੁੱਬ ਕੇ ਰੂਪ ਸੋਧੀ ਕੁਟਨਾ ਵਰਤਾਯੇ।

ਸ੍ਰੀ ਮੁਖ ਤੇ ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੇ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸੁਣਾਯੇ।

ਦੇਹਗਾ ॥ ਆਗਿਆ ਭਰੀ ਅਕਾਲ ਦੀ ਤਰੀ ਚਲਾਯੇ ਪੰਥ।

ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੇ ਹੁਕਮ ਹੈ ਗੁਰੂ ਮਾਨੀਯੇ ਗੁੱਬ।

ਗੁਰੂ ਗੁੱਬ ਜੀ ਮਾਨੀਯੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁਕਮ ਕੀ ਦੇਹ।

ਜੋ ਪੁਖ ਕੇ ਮਿਲਬ ਚਰੇ ਬੰਜ ਸਾਦਾ ਪੈ ਲੋਹ।

ਸਰਬ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਗਟ ਭਰੇ ਪੁਨ ਧਰਿ ਅਵਤਾਰ।

ਸਗਮਗ ਜੋਤ ਬਿਰਾਜ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੁੱਬ ਮਭਾਰ।

ਜੋ ਦਰਸਯੋ ਚਰੇ ਦੂਰ ਕੇ ਜੋ ਦਰਸੋ ਗੁਰੂ ਗੁੱਬ।

ਮਧੇ ਸੁਨੈ ਸਾਭ ਲਹੈ ਪ੍ਰਭਾਸਰਬ ਕੇ ਪੰਥ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗੁੱਬ ਜੀ ਦੇਵੈ ਜਗਾਸ ਫੇਦਾਰ।

ਜੋ ਸਰਧਾ ਧਰ ਸੋਭੇ ਦੇ ਸੋ ਜੂਝੇ ਭਵ ਪਾਰ।

(ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਅੰਗਿਮਾਦਿ ੪੦, ਪੰਨਾ ੮੨੨)

ਸੋ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬੇਅੰਤ ਭਵਾਗੰਭੀ ਪਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋ ਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰਿਆਈ ਗੁਰੂ ਗੋਬ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਅਦਪਟ ਕਰ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਸਬਦ-ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਾਰਨੀ ਲਾਇਆ। ਜੋ, ਆਪ ਜੀ ਦੇ ਹਿਮ ਹੁਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੋਈ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਮੰਨਣਾ ਜਾਂ ਬਣਨਾ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ। ਸਿੱਖੀ ਤਾਂ ਹਕਮ ਮੰਨਣ ਵਿਚ ਹੈ। ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਬਣਿਆਂ ਤਾਂ ਸਿੱਖੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੀ।

ਜੋ ਕੋਈ ਪਵਿੱਤਰ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਸਤਿ-ਪੁਰਸ਼ ਹੈ ਵੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸਰਿਗੁਰੂ ਨਾਲ ਮਾਥਾ ਸਬੰਧ ਜੋਗਨ ਵਾਲਾ ਵਿਚੋਲਾ (ਗੁਰਮਤਿ) ਤਾਂ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਲੀਜ਼ਵਰ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਕਰਵਾਣ ਵਾਲਾ (ਗੁਰੂ) ਨਹੀਂ। ਇਹ ਆਪਿਕਾਰ ਸਚਿ ਗੁਰੂ, ਗੁਰੂ ਗੋਬ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ।

(੫੩) ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ

ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਪ੍ਰਭਨ ਯਕੀਨ ਰੱਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਗੁਰੂ-ਸਰੂਪ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਲੋਕ ਅੱਜੇ ਹੀ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਵਿਰਸਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਆਪ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਭਿਉਂ ਜੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਪੱਖ ਦੀ ਵਧੇਰੇ ਖੋਜ ਕਰੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਕੀ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕੁਝ ਜਾਣਕਾਰੀ ਕਰਾਵੇਗੀ ?

ਕਾਫੀ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀਉ। ਜੋ ਲੋਕ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਮਿਆਲ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਆਪ ਨਹੀਂ ਬੋਲਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਦਲੀਲ ਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬੋਲਦਾ ਤਾਂ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਹੈ, ਸੋਹ ਤਾਂ ਬੋਲ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਕਦੀ। ਆਦਿ ਜੁਗਾਦਿ ਕੋ ਅੰਜ ਡਾਕ ਜਿਸਨੇ ਕੀ ਗੁਰੂ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸਨੇ ਉਸਦੇ ਸ਼ਬਦ (ਰੂਪਰੇਖ) ਨੂੰ ਹੀ ਗੁਰੂ ਮੰਨਿਆ ਹੈ, ਦੇਹ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਦੇਹ ਤਾਂ ਪੰਜਾ ਤੰਤਾਂ ਦਾ ਬਣਿਆ ਇਕ ਪੁਤਲਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਾਸਵੰਤ ਅਤੇ ਜਤੁ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਾ ਗੁਰੂ ਸੀ, ਦੇਹ ਨਹੀਂ। ਦੇਹ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਪੂਜੀ ਤੇ ਸਤਿਕਾਰੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਗੁਰੂ-ਜੀਵਿ ਦਾ ਵਾਸਾ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਜੰਤ ਪੰਜਾ ਤੰਤਾਂ ਤਾਂ ਬਣੇ ਸਗੋਂ ਵਿਚ ਵਸ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਰੱਬੀ ਰੂਪਰੇਖ (ਬਾਣੀ) ਵਿਚ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਵਸ ਸਕਦੀ। ਸਿਖ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਹਨ। ਬੀੜ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤਾਂ ਇਸ ਲਈ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਵਿਚ ਸੰਪੂਰਨ ਬਾਣੀ (ਸ਼ਬਦ) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਹੈ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਗੁਰੂ ਸਰੋਬੀ ਜੋ ਪ੍ਰਭਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਸਦਾ ਉੱਤਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਇਉਂ ਦਿੱਤਾ ਸੀ :

ਪ੍ਰਭਨ : ਕਵਣ ਮੁਲੁ ਕਵਣ ਮਤਿ ਬੋਲਾ॥ ਤੇਰਾ ਕਵਣ ਗੁਰੂ ਜਿਸ ਕਾ ਭੂ ਹੋਲਾ॥੪੩॥

ਉੱਤਰ : ਪਵਨ ਅਰੰਭੁ ਸਤਿਗੁਰ ਮਤਿ ਬੋਲਾ॥ ਸਦ ਗੁਰੂ ਸਰਤਿ ਸੁਨਿ ਚੋਲਾ॥੪੪॥ (ਪੰਨਾ ੯੬੨ ੪੩)

ਇਸ ਹਕਮ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹ ਸਿੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਨਿਰੰਕਾਰ-ਰੂਪ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਸ਼ਬਦ-ਰੂਪ। ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਵਾਤਿਗੁਰੂ ਦਾ। ਇਹੀ ਭਜਾ ਸੀ ਕਿ ਜਦ ਆਪ ਕੋਈ ਸ਼ਬਦ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਲੱਗਦੇ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ, "ਮਹਦਾਨਿਆ। ਬਾਣੀ ਆਈ ਹੈ" ਅਤੇ ਆਪ ਨਾਵਧਾਨ ਹੋ ਕੇ ਬਾਣੀ ਉਚਾਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਪੂਰਾ ਹੋਣ ਤੋਂ ਸਤਿਕਾਰ ਵਿਚ ਝੁਕ ਜਾਂਦੇ ਸਨ।

ਦੁਨੀਆ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਮਿਸਾਲ ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਨੇ ਆਪਣੀ ਉਚਾਰੀ ਬਾਣੀ (ਕਵਿਤਾ) ਦਾ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ। ਪਰ ਬਾਣੀ ਕੇਵਲ ਕਵਿਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਡਿਕਰੇ ਤਾਂ ਕਈ ਵਾਰ ਭਨੇ, ਫੇਰੇ ਅਤੇ ਚਿਤ ਭਣਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਬਾਣੀ ਰੱਬ ਰੂਪ ਪਰਿਵਰ ਆਤਮਾ ਵਾਲੇ ਪਿਛਰੇ 'ਚੋਂ ਸਰੇ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਹੋਇਆ ਰੱਬੀ-ਗਿਆਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਰਾਗ ਅਤੇ ਕਵਿਤਾ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸਦੇ ਰੱਬੀ ਕਲਮ ਹੋਣ ਕਾਰੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਡੁਕਮਾਇਆ ਹੈ :

ਜੋਸੀ ਮੈ ਆਵੈ ਖਸਮ ਕੀ ਬਾਣੀ ਰੋਸਤਾ ਕਰੀ ਗਿਆਨੁ ਵੇ ਲਾਲੇ॥ (ਪੰਨਾ ੭੨੭)

ਯਹੁ ਆਪਗੁ ਬੋਲਿ ਨ ਜਾਣਦਾ ਮੈ ਕਹਿਆ ਸਰੁ ਡੁਕਮਾਉ ਜੀਉ॥ (ਪੰਨਾ ੭੬੪)

ਪ੍ਰਭੁ ਬੇਅੰਤ ਰਜਨੀਯ ਕੰ ਪਾਵਹਿ॥ ਗੁਰ ਕੈ ਸ਼ਬਦਿ ਮਨ ਯਹੁ ਸਮਝਾਹਿ॥

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਰਿ ਮਾਨਹ ਇਉ ਆਤਮ ਰਮੈ ਲੀਨਾ ਹੈ॥੧੪॥ (ਪੰਨਾ ੧੦੨੮)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਭੁਗਮਾਉਂਦੇ ਹਨ :

ਸਤਿਗੁਰ ਕੀ ਖਾਣੀ ਸਤਿ ਸਤਿ ਕਹਿ ਜਾਣਹੁ ਗੁਰਮਿਖਹੁ,
ਹਰਿ ਕਰਤਾ ਆਪਿ ਮੁਹੁ ਕਢਾਏ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੩੦੮)

ਧਰ ਜੀ ਖਾਣੀ ਆਈ॥ ਹਿਨਿ ਸਗਲੀ ਚਿੱਤ ਮਿਟਾਈ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੬੨੮)

ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਬਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਰੱਬੀ-ਗਿਆਨ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਿਰਦੇ 'ਚ ਉਸ ਸਮੇਂ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਇਆ, ਜਦ ਉਹ ਹਿਰਦਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜੋਤਿ ਵਿਚ ਅਰੰਭ ਸੀ। ਰਗਤਾਂ ਦੀ ਵੀ ਉਸ ਖਾਣੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਮਾਹਿਬ ਨੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਚਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਜੋ ਇਸੇ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਉਦਯੀ ਗਈ ਅਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਅਨੁਕੂਲ ਸੀ।

ਇਸ ਸਾਗੇ ਨਾਣੇ ਦਾ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ, ਸੰਗਤ ਜੀ !

ਸਤਿਗੁਰ ਸਚਾ ਹੈ ਬੋਹਿਦਾ ਸਬਦੇ ਭਵਜਨੁ ਨਰਣਾ॥੬॥

(ਪੰਨਾ ੭੦)

ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ :

ਸਬਦ ਗੁਰ ਪੀਰਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਬਿਨੁ ਸਬਦੈ ਨਾਗ ਬੰਦੇਗਨੰ॥

(ਪੰਨਾ ੬੩੫)

ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ਬਚਨ ਹੈ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਪਹੁ ਮੁਕਤਿ ਜਨਾਵੈਗੇ॥੫॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੦੮)

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਨੇ ਅੰਤਮ ਸਮੇਂ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਸੀ :

ਨਿਸਚੈ ਸਬਦ ਰਿਦਾ ਹੈ ਸੋਰੇ। ਰਿਹ ਸੋ ਮਿਲਜਹਿ ਸਾਂਝ ਸਰੋਰੇ।

(ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੁ: ਐ: ੭, ੪: ੭੭)

ਸਤਿਗੁਰੁ ਗੁਰ ਕੋ ਸਬਦ ਲਖੀਜੈ। ਪਠਾਹੁ ਬੋਚਾਰੇ ਜਿਦੇ ਧਰੀਜੈ

ਚਲਤੁ ਪੰਥ ਤਿਸ ਸਭ ਜੁਪ ਪਾਵਤੁ। ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੋ ਕਸਟ ਮਿਟਾਵਤੁ।

(ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਹਸਾ ੧੦, ਅਧਿ. ੪੩)

ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਜੀਵਾਂ ਦਾ ਤਾਰਨਹਾਰ ਮਲਾਹ ਸਿੱਧ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਆਵਹੁ ਸੰਤ ਮਿਲਹੁ ਮੇਰੇ ਰਾਈ ਮਿਲਿ ਹਟਿ ਹਰਿ ਕਥਾ ਕਰਹੁ॥

ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਬੋਹਿਭੁ ਹੈ ਕਲਜੁਗਿ ਪੈਦਾਹੁ ਗੁਰ ਸਬਦਿ ਤਰਹੁ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੭੯੮)

ਇਹ ਇਕ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਜੀਸਾ ਬਚਨ (ਸ਼ਬਦ) ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਕਹੇ, ਵੇਸਾ ਹੀ ਉਸ 'ਤੇ ਅਸਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਿੱਠਾ ਸੋਲ੍ਹੇ ਤਾਂ ਸਰੋਤੋਂ ਦਾ ਪਿਰਦਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਢਿੱਕਾ ਕਹੇ ਤਾਂ ਉਹ ਕੁੱਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰ-ਸਾਹਿਤ ਉਸਨੂੰ ਛੁਹਾਈ ਤਾਂ ਹੱਕੇ ਤਾਂ ਉਸਨੂੰ ਵੁੜ੍ਹਤ ਬਰਸਾ 'ਤੇ ਨਡਰਤ ਸੁਰੂ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਸ ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਸਰੋਤਾ ਗੁਰੂ ਦਾ ਵਾਕ ਜਾਂ ਗੁਰੂ ਦਾ ਰੂਪ ਹੀ ਮੰਨਦਾ ਹੋਵੇ, ਫਿਰ ਤਾਂ ਉਹ ਸ਼ਬਦ ਇਕ ਰਹਾਮਾਤ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜੇ, ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਫੈਲੀ ਥੀ ਮੁਨਕਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਜੇ ਸੱਜਣ ਇਹ ਸੋਚਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਆਪਣੇ ਆਪ ਜੀਵ ਦੀ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਹੱਕੇ ਬਦਲ ਸਕਦਾ ਹੈ ? ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸੋਚੇ ਦਾ ਉੱਤਰ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ :

ਜਿਨੁ ਸਬਦਿ ਗੁਰੁ ਸਾਣਿ ਮੰਨਿਆ ਤਿਨੁ ਮਾਨੁ ਧਿਆਇਆ ਹਰਿ ਸੋਇ॥

ਅਨਦਿਨੁ ਭਗਤੀ ਰਤਿਆ ਮਨੁ ਤਨੁ ਨਿਰਮਲੁ ਰੋਇ॥

(ਪੰਨਾ ੭੨)

ਉਕਤ ਭਾਵ ਇਕ ਅਟੱਲ ਸਚਾਈ ਹੈ, ਜਿਸਦੀ ਅਮਲੀ ਡੋਹ 'ਤੇ ਕਮਾਈ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸ਼ਬਦ-ਗੁਰੂ 'ਤੇ ਇਤਰਾਜ਼ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ। ਇਸਦੀ ਕਮਾਈ ਲਈ ਪੁਕਮ ਹੈ :

ਘਪੇ ਘਾਲ ਸੋਢਲੁ ਜੇ ਘਾਲੈ ਸਬਦਿ ਗੁਰੂ ਕੈ ਲਾਹਿ ਰਹੈ॥ (ਪੰਨਾ ੪੩੨)

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਕਤ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਅੱਜ ਤਕ ਦਿਨ ਰਾਤ ਦਾ ਫ਼ਰਕ ਪੈ ਗਿਆ ਹੈ, ਜੋ ਬਲਜਣ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕਰਕੇ ਹੁਦਰਤੀ ਜੀ। ਜੋ, ਦੇਹਦਾਰੀ ਮਨੁੱਖ 'ਤੇ ਕਮਾ, ਕੁੱਧ, ਲੋਕ, ਆਸਾ, ਨਿਸ਼ਨਾ, ਦਵੈਸ ਆਦਿ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਅਸਰ ਹੋਣ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਗੁਰੂ-ਉਪਦੇਸ਼ ਰੂਪ ਸੋਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਵਿਚ ਕਦੇ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਸੋਚਾ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਝਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦਾ ਕਥਨ ਹੈ :

ਸਬਦ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਜਾਣੀਐ ਰਗਮਖਿ ਹੋਇ ਸਗਤਿ ਧੁਨਿ ਚੋਲਾ॥ (ਧਾਰ ੭, ਪਉੜੀ ੨੦)

ਗਿਆਨ ਗੁਰੂ ਆਕਾਸ਼ ਉਪਦੇਸ਼ ਨਾਮ ਬਿਬੁਤ ਲਗਾਉ॥ (ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਪਾ: ੧੦)

ਗੁਰ ਮੂਰਤਿ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਹੈ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਵਿਚਿ ਪਰਗਟੀ ਆਇਆ॥ (ਭਾਰ ੨੪, ਪਉੜੀ ੨੫)

ਜੇਸੇ ਵਲ ਮੇ ਧਿਰਖੁ ਧਿਰਖੁ ਮੈ ਹੋਤ ਫਲ, ਅਧਿਭੂਤਿ ਗਤਿ ਕਛੁ ਕਹਨੁ ਨ ਆਵੈ ਜੀ॥

ਜੇਸੇ ਭਾਸੁ ਬਾਵਨ ਮੈ ਜਾਵਨੁ ਹੈ ਬਾਸੁ ਬਿਖੈ, ਕਿਸਮ ਚਰਿਤੁ ਕਉ ਮਗਾ ਨ ਪਾਵੈ ਜੀ॥

ਕਾਮਣਿ ਮੈ ਅਗਨਿ ਅਗਨਿ ਮੈ ਕਾਸਣਿ ਹੈ, ਅਤਿ ਅਸਦਰਸੈ ਹੈ ਕਉਤੁਕ ਕਹਾਵੈ ਜੀ॥

ਸਤਿਗੁਰੁ ਮੈ ਸਬਦੁ ਸਬਦੁ ਮੈ ਸਤਿਗੁਰੁ ਹੈ, ਨਿਰਗੁਨ ਗਿਆਨੁ ਸਮਾਝਾਵੈ ਜੀ॥੫੩੪॥

(ਕਬਿਤ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ)

ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੈ :

ਸਬਦ ਸੁਨੈ ਗੁਰ ਹਿਰ ਚਿਤ ਲਾਇ। ਗਿਆਨ ਸਬਦ ਗੁਰ ਸੁਨੈ ਸੁਨਾਇ॥੧੦॥

ਵਿਸਾਖ ਪੁੰਨਿ ਗੁਰ ਸਬਦ ਜੁ ਭਰੈ। ਗੁਰ ਕਾ ਦਰਸਨ ਨਿਤ ਚੁੰਨ ਕਰੈ॥੧੨॥

(ਗੋਰਨਾਮਾ ਭਾਈ ਨੰਦ ਲਾਲ ਜੀ)

ਇਸ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਅੱਜ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੌਜੂਦ ਹਨ ਜੋ ਬਾਣੀ (ਸ਼ਬਦ) ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਭੂ-ਪ੍ਰਾਤੀ ਲਈ ਜੀਵ ਨੂੰ ਅਮੋਲਕ ਗਿਆਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਲੀਲ ਤੋਂ ਵੀ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਗੁਰੂ ਹੋਣਾ ਸੱਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਵਰਤ ਕਈ ਮੁਲਕਾਂ ਵਿਚ ਬੇਅੰਤ ਸਿਪ ਐਸੇ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਾਖਿਆਤ ਦਰਸਨ ਨਹੀਂ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ (ਉਪਦੇਸ਼) ਹੁਣ ਕੇ ਹੀ ਉਹ ਗੁਰੂਸਿੰਘੀ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹੋਏ।

ਜੋ, ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਜੋ ਜੀਵਨ ਜੁਗਾਤੀਆਂ, ਰੱਬੀ-ਆਤਮਾਵਾਂ ਦੇ ਡਜਰਬੇ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ-ਗਿਆਨ ਭਰਿਆ ਪਿਆ ਹੈ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਉੱਚੀ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਕਿਸੇ ਇਕ ਮਨੁੱਖ (ਦੇਹਦਾਰੀ) ਤੋਂ ਆਸ ਰੱਖਣੀ ਮਸ਼ਿਆ ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ ਚੰਦਰਮਾ ਵੇਖਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ।

ਜੋ ਲੋਕ ਸਾਧਕ ਪੁਕਾਰ ਦੇ ਵਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਬਹਾਉਣ ਦਾ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਹਿਣ ਦਾ ਦੋਸ਼ਾ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਹ ਮਨਮਤੀਏ ਹਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਇਸ ਭਾਵ :

ਨਾਨਕ ਏਵ ਨ ਜਾਪਈ ਧਰਤਾ ਕੋਟੀ ਦੇਇ ਜਜਾਇ॥

(ਪੰਨਾ ੫੦੮)

ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਗਤੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਅੱਜ ਕਲ੍ਹ ਕਈ ਸੱਜਣ ਇਉਂ ਵੀ ਕਹਿਣ

ਲੱਗ ਪਏ ਹਨ ਕਿ ਖਾਣੀ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਤੋਂ ਵੀ ਉੱਚੀ ਅਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਵਸਤੂ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਮਝਣ ਲਈ ਗੁਰੂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਲੋਕ ਗੁਰਸਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਰਾਣੂਆਂ ਵਿਚ ਖਾਣੀ ਦਾ ਝੰਕਾ ਸਤਿਕਾਰ ਦਰਜਾ ਕੇ ਦੇਹਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਮਨਮਾਨ ਨੂੰ ਸਿੱਧ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਸ ਚਾਲ ਤੋਂ ਖਬਰਦਾਰ ਰਹਿਣ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਹਾਂਦੇ, ਕੌੜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਬਦੇ-ਬਦੀ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜੇ ਸੱਚ ਹੈ ਤਾਂ ਕੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਦੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਡਰਦੀਓਂ ਕੀਤੀ ਹੈ? ਜਾਂ ਸੱਚੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਪੁਖਤੀ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਹੋ ਰਹੇ ਸਤਿਕਾਰ ਤੋਂ ਵੁਧਿਤ ਹੋ ਕੇ ਇਸਨੂੰ ਸਮਝੀ ਨਾਲ ਰੋਕਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ? ਜੇ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਸ਼ਲਾਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਹ ਇਕ ਭੁਲੇ-ਭਾਲੇ ਸ਼ਰਾਣੂਆਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲ-ਉਣ ਦੀ ਚਾਲ ਹੈ।

(੫੪) ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

ਸਿੱਖ ਸਾਹਿਬ ਜੀਉ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਦੀ ਸ਼ਸ਼ੀ ਹੋਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਰ ਪੰਜਾਂ ਪਿਆਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਦਾਰ ਨਜ਼ੀਬ ਹੋਈ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਬਾਰੇ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਭੀ ਸੰਦੇਹ ਨਹੀਂ ਹੈ ਪਰ ਕਈ ਐਸੇ ਸੱਜਣ ਵੀ ਮਿਲਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਸ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਸਬੰਧੀ ਵੀ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸ਼ੱਕ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਵਿਚਾਰ ਇਉਂ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਸਿਰਫ਼ ਭੋਲੇ ਦੇ ਸਵੇਂਝੀਆਂ ਤੋਂ ਹੋਰ ਸੋਧਰਨ ਭਾਈ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਵਲੋਂ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਦੂਜਾ, ਜੋ ਮਿਲਦਾ ਵੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਰੂਪ-ਰੇਖਾ—“ਗੁਰ ਵਾਹੁ” ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ:

ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਕਹਨੁ ਗੁਰ ਵਾਹੁ॥

(ਮੰਨਾ ੩੭੬)

ਕਿਉਂ ਜੀ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਤਾਂ ਇਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਪੰਖ ਵਿਚ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਕੀਤੇ ਹੋਣਗੇ, ਕਈ ਸੱਧੀਜੀਵੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸਤਕ ਭੀ ਪੜ੍ਹੇ ਹੋਣਗੇ, ਇਸ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਮੈਨੂੰ ਭੀ ਥੁੱਧ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੇਣ ਦੀ ਮੋਹਨਾ ਕਰੋਗੇ?

ਭਾਈ ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਜੀ। ਇਸ ਵਿਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਪੰਖ ਵਿਚ ਕਈਆਂ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਹੋਏ ਹਨ ਤੇ ਕਈ ਸੱਜਣਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਹੋਈਆਂ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਵੀ ਪੜ੍ਹਨ ਵਿਚ ਆਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿਆਣਿਆਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁਤ ਬੇਜ-ਭਰਮੁਰ ਵਿਚਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ ਹਨ ਪਰ ਪ੍ਰਗਤਨ ਪ੍ਰਸਤਾਵਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਹਸਤੀ ਗਿਆਨੀ ਉਦਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ‘ਸੱਚਾ ਗੁਰੂ’ ਪ੍ਰਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਬਾਰੇ ਕਈ ਪ੍ਰਗਤਨ ਤੇ ਨਵੀਨ ਸੱਜੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਅੰਕਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਦਾਰਾਂ ਜਗਤ ਦੇ ਦੋਹੇ ਸਮੇਂ ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਵੰਡੀਆਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ‘ਚੋਂ ਮੁੱਖ ਇਹ ਹਨ:

(੧) ਕੀਰਤਨ, (੨) ਗੁਰੀਬੀ, (੩) ਨਾਮ।

ਇਥੇ ਇਹ ਗੱਲ ਦਾ ਨਿਰਣਾਯਕ ਕਰਨਾ ਚਰਚੀ ਹੋ ਕਿ ਆਪ ਨੇ ਜੋ ਨਾਮ (ਮੰਤ੍ਰ) ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਜਪਾਇਆ ਅਤੇ ਸਦੀਵ-ਕਾਲ ਜਪਣ ਲਈ ਪੁਕਸ ਕੀਤਾ, ਉਹ ਕੀ ਸੀ?

ਖਜ਼ੂਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਈਸ਼ਵਰ, ਅੱਲਾ, ਖੁਦਾ, ਰਾਮ, ਹਰੀ, ਗੋਬਿੰਦ, ਨਾਰਾਇਣ ਆਦਿ ਵੇਖ ਦੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਸੰਤਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ ਪਰ ਐਸਾ ਨਾਮ ਜਿਸ ਵਿਚ ਉਕਤ ਸਾਰੇ ਗੋਰੇ ਨਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿਫਤਾਂ ਆ ਜਾਣ, ਨਿਰੰਕਾਰ ਦਾ ਜਾਤੀ ਨਾਮ (ਮੰਤ੍ਰ) "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਹੀ ਨਿਸ਼ਚਤ ਕੀਤਾ ਹੈ।

"ਵਾਹਿ" ਸ਼ਬਦ ਪਾਰਸੀ ਜ਼ਬਾਨ ਦਾ ਅਤੇ "ਗੁਰੂ" ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਵੱਡੀਆਂ ਦੇ ਦੀ ਕੌਮਾਂ ਹਿੰਦੂ ਅਤੇ ਮੁਸਲਮਾਨ ਸਨ। ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਦੀ ਬੇਖ਼ੀ ਫ਼ਾਰਸੀ ਦਾ ਅਰਬੀ ਸੀ ਅਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਹਾਂ ਜ਼ਬਾਨਾਂ ਦੇ ਉਕਤ ਦੋ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਜਾਤ ਨਾਲ ਮੰਧਿਰ ਰੱਖਣ ਵਾਲਾ, ਆਪ ਨੂੰ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਮੰਤ੍ਰ ਪੁਰਤ ਕੀਤਾ।

"ਵਾਹਿ" ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਅਨੁਚਰਨ ਅਤੇ "ਗੁਰੂ" ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹਨ। ਇਹ ਦੋਨੋਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਜਾਤ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਗੁਣਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਅਖੀ ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਪਸ਼ਿਮ-ਪੂਜ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਹਿੰਦੂ ਦੁਆਰਾ ਅਕਾਲ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਅਕਾਲ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਹੀ ਮੁੱਖ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਕਿਸੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਨਾਲ ਮੀਂਹਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਪੁੱਜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਪੰਤਿਆਂ ਦੇ ਪਾਣੀ ਪਾਉਣ ਨਾਲ ਸ਼ਕਤੀ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਪੁੱਜਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਮੂਲ ਗ੍ਰੰਥਕਰ ਦੀ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ, ਅਵਤਾਰ, ਪੈਗੰਬਰ ਅਰਥਾਤ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਉਸਦੀ ਪੈਦਾਇਸ਼ ਹੈ।

ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਵਿਚ ਜਾ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਪਰਮੇਸ਼ਵਰ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਵਿਚ ਸਮਾਉਣਾ ਕਰਨ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਗੋਂ ਅਸੰਭਵ ਹੈ। ਸੂਰਜ ਰਾਹੀਂ ਕਿਰਨਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜਨਾ ਨਿਲਦੀ ਹੈ, ਪਰ ਕਿਰਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੂਰਜ ਨੂੰ ਨਹੀਂ। ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚੋਂ ਬੁੱਢੇ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਬੁੱਢਾ ਵਿਚੋਂ ਸਮੁੰਦਰ ਪੈਦਾ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਕੋ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਤੋਂ ਕਿਰਨਾਂ ਅਤੇ ਬੁੱਢੇ ਰੂਪ ਸਾਰਾ ਜਗਤ, ਅਰਥਾਤ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਦਿ ਪੈਦਾ ਹੋਏ ਹਨ ਪਰ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਰਚਨਾਕਾਰ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਨੇ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਜਾਪ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਮਿਲ ਲਈ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਰਵ-ਵਿਆਪੀ ਅਤੇ ਸਰਬੋੱਤਮ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਦੇਵੀ-ਦੇਵਤਿਆਂ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਪਰ-ਅਧੀਨ ਅਤੇ ਅਲਪਤਮ ਹਨ।

ਇਹੋ ਇਕ ਹੋਰ ਸੁਆਲ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਕੌਰ ਦੇ ਨਾਮ—ਰਾਮ, ਈਸ਼ਵਰ, ਅੱਲਾ, ਗੋਬਿੰਦ ਆਦਿ ਤਾਂ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਪਰ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਨਾਮ ਸਪੱਸ਼ਟ ਨਿਵਾਣੇ ਕੱਟੇ ਦੇ ਸਵੇਰੀਆਂ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿਰਨਾਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ। ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲੈ ਕੇ ਕਈ ਸੰਸਦ ਮੰਧਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਬਾਰੰਬਾਰ ਰਾਮ ਨਾਮ ਦੀ ਮਹਿਮਾ ਨਿਧੀ ਹੋਈ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਨੇ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਇਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਵਿਚ ਬਾਣੀ ਨਾਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਹੈ? ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਸੰਖੇਪ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

ਨਾਮ ਹੋਸਤਾ ਦੇ ਪੁਰਾਣ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ: ਗੁਣ ਨਾਮ ਅਤੇ ਕਰਮ ਨਾਮ, ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਅਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ। ਫ਼ਾਰਸੀ ਵਿਚ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਾਤੀ ਨਾਮ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨੂੰ ਸਥਾਤੀ। ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਲਗਾਇਕ ਹੈ ਅਤੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਉਸਦੇ ਗੁਣਾਂ ਦਾ। ਅਰਥਾਤ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਵਿਚ ਨਾਮੀ ਦੇ ਕਰਮ ਦਾ ਹੀ ਗਿਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਸਰੂਪ ਦਾ ਹੀ ਗਿਣਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਜਾਤੀ ਨਾਮ ਦਾ ਨਾਮੀ ਦੀ ਜਾਤ ਨਾਲ ਅਤੇ ਸਥਾਤੀ ਨਾਮ ਦਾ ਸਥਾਤੀ ਜਾਂ ਕਰਮ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ—ਕਿਸੇ ਸਿੱਖ ਹਲਵਾਈ, ਫਿਸ਼ਨ ਸਿੱਖ ਜਾਤੀ ਨਾਮ ਅਤੇ ਹਲਵਾਈ ਸਥਾਤੀ (ਕਰਮ) ਨਾਮ ਹੈ। ਫਿਸ਼ਨ ਸਿੱਖ ਜੋ ਹਲਵਾਈ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰੇ ਕੇ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਦੁਕਾਨ ਪਾ ਲਏ ਤਾਂ

ਬਜਾਜ, ਆਨ੍ਹਰ ਦਾ ਲੰਮਾ ਕਰੇ ਤਾਂ ਆੜ੍ਹੀ; ਮੋਨਾ, ਚਾਂਦੀ ਵੇਚੇ ਤਾਂ ਸ਼ਹਾਡ ਅਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਸਰਕ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੁੰਦੇ ਸਭਾਤੀ ਨਾਮ ਕਰਮ ਦੇ ਬਦਨ ਨਾਲ ਬਦਲਦੇ ਚਲੇ ਜਾਣਗੇ, ਪਰ ਜਾਤੀ ਨਾਮ ਕਿਰਨ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਬਦਲ ਸਕਦਾ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਹੋਣ ਥਰਕੇ—ਰਾਮ, ਸੋਸਾਰ ਦੀ ਹਰ ਕਸਤ ਨੂੰ ਹਰਿਆਵਲ ਦੇਣ ਕਰਕੇ—ਹਰੀ, ਨਾਹ—ਪਾਣੀ, ਆਇਣ—ਘਰ, ਪਾਣੀ ਵਿਚ ਵੀ ਵਿਆਪਕ ਹੋਣ ਥਰਕੇ—ਨਾਰਾਇਣ, ਅਤੇ ਗੋ—ਅੰਪਰਾ, ਸਿੰਦ—ਮੁਕਾਸ, ਅਧਿਕ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਹੋਣ ਥਰਕੇ—ਗੁਰਿੰਦ ਹੋ। ਇਹ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਗੁਣਾਂ (ਸਿਫ਼ਤਾਂ) ਨੂੰ ਹੀ ਜਾਹਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਇਕ ਐਸਾ ਜਨਾ ਵੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਜਦ ਗੁਰੂ ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦੇ ਹੁਕਮ “ਜਬ ਆਕਰਖ ਕਰਣ ਹੋ ਕਬਹੂੰ ॥ ਤੁਮ ਮੇਂ ਮਿਲਤ ਹੋਹ ਦਰ ਸਰਹੂੰ ॥” ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਅਕਰਪਣ ਸ਼ਕਤੀ ਦੁਆਰਾ ਸਾਰੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਆਪਣੇ “ਵਾਹ ਲੋ ਬਰ ਲੈਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਮ ਰਾਮ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਜਿਸ ਖ਼ੁਹਿਮੰਤ ਵਿਚ ਰਮਿਆ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਰਾਮ ਸੀ, ਉਹ ਵਹਿਮੰਤ ਹੀ ਉਸ ਵਿਚ ਲੀਨ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾ ਉਹ ਹਰੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨਾ ਨਾਰਾਇਣ। ਭਾਵ, ਉਸ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਕਿਰਮ ਨਾਮ ਉਸ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਉਸ ਵਕਤ ਉਹ ਅਸਚਰਜ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਨਹੀਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉਸ ਦੀ ਨਾਸ਼ ਨਾ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਜਾਤੀ-ਸੱਭਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਲਜ਼ਰੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਲਈ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਨਿਸ਼ਚ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜੋ ਕਿਰਮ ਅਤੇ ਅਕ੍ਰਿਮ ਦੋਨਾਂ ਨਾਮਾਂ ਦੇ ਅਵਸਥਾ ਦਾ ਨਿਰਪੇਖ ਹੈ।

ਮਿਤ੍ਰਾਂ ਨਦੀਆਂ, ਨਾਲੇ ਅਤੇ ਦਰਿਆ ਸਭ ਸਮੁੰਦਰ ਵਿਚ ਸਮਾ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਸਮੁੰਦਰ ਕਦੇ ਨਾਲੇ ਜਾਂ ਦਰਿਆ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਹਰੀ, ਨਾਰਾਇਣ, ਅੱਲਾ ਆਦਿ ਸਾਰੇ ਨਾਮ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭਾਵ ਆ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਪਰ ਰਾਮ, ਹਰੀ ਜਾਂ ਅੱਲਾ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਅਤੇ ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਮਾਂ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਇਕ ਇਕ ਸਿਫ਼ਤ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਹੀ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਸਦਾ ਭਾਵ ਇਹ ਹਰਗਿਜ਼ ਨਹੀਂ ਕਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨਾ ਠੀਕ ਨਹੀਂ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਿਤਨੇ ਨਾਮ ਆਏ ਹਨ, ਗੁਰਸਿਖ ਸਭਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ, “ਕਲਿਧਾਰੀ ਜਾਉ ਜੇਰੇ ਹਰੇ ਨਾਥ ਹੈ” ਪਰ ਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਵਿਚ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਨ ਦੀ ਹੀ ਗੁਰੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਹੈ:

ਮੰਤ੍ਰਗੁਰ ਦਹਾਨ ਦੇਪਣਾ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਕਿਥੁ ਮੈਨੂੰ ਪੰਨਾ ॥

ਵਾਹਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦੁ ਲੈ ਪਿਰਮ ਪਿਆਲਾ ਚੁਪਿ ਚੌਹਲਾ ॥

(ਭਾਗ ੧, ਪਉੜੀ ੧੭)

ਗੁਰਸਿਖ ਰਹਿਤ ਧੁਨਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤ। ਉਠਿ ਪਰਭਾਤ ਕਰੇ ਹਿਰ ਚੀਤ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪੁਨ ਮੰਤ੍ਰੁ ਜੁ ਜਪ। ਕਰ ਇਸਨਾਨ ਪਵੈ ਜਪ ਜਾਪ ॥੧॥

(ਗੁਰਬਾਣੀ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਸੰਪਾਦਨ)

ਸੋ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੋਈ ਪਤੀਤ/ਪਾਤਕੀ ਇਸਦੀ ਆਪਣੀ ਪਤੀ ਦੇ ਹੋਅੰਤ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਜੀ ਵਿਚਵਾਨ ਹਨ, ਮਿੱਠ-ਬੋਲੇ ਅਤੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਹਨ ਆਦਿ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ ਉਹ ਹਰੇ ਦੇ ਇਕ ਇਕ ਗੁਣ ਨੂੰ ਹੀ ਖਿਆਨ ਕਰ ਸਕੇਗੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਵੱਖਰੇ ਵੱਖਰੇ ਗੁਣ ਹਨ, ਤੇ ਜੇ ਉਹ ਕਰੇ—ਮੇਰੇ ਪਤੀ ਦੇਵ ਸਰਬਗੁਣਾ ਅਧੀਨ ਪੂਰਨ ਮਨੁੱਖ ਹਨ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿਚ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿਫ਼ਤਾਂ ਆ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਜੇ ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਪਤੀ ਦੀ ਇਕ ਭਾਰੀਭ ਨੂੰ ਹੀ ਖਿਆਨ ਕਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ

ਉਸਦੇ ਪਤੀ ਦੇ ਮਹਿਕਾਰ ਵਿਚ ਕਈ ਫ਼ਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜੇ ਗੁਰਸਿਖ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਕਰਮ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਵੀ ਉਸੇ ਦੀ ਸਿਫ਼ਤ-ਸਾਲਾਹ ਹੈ। ਪਰ ਜੇ ਉਸ ਨਾਮ ਦਾ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਪ ਕਰੇ ਤਾਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਹ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਗੁਣ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰ ਸਕੇਗਾ।

ਸੋ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ ਸਾਰੇ ਸਫ਼ਾਤੀ ਨਾਮਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੇਵਲ ਪ੍ਰਭੂ ਦੇ ਜਾਤੀ (ਵਾਹਿਗੁਰੂ) ਨਾਮ ਨੂੰ ਜਪਣ ਦੀ ਹੀ ਸੂਚਨਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਹੋਣੀ ਨੇ ਵੀ ਜਗਤ ਦੇ ਰਚਨਹਾਰ ਕਰਤਾਰ ਨੂੰ ਇਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਨਾਲ ਹੀ ਯਾਦ ਕੀਤਾ ਹੈ:

ਕੀਆ ਖੇਲੁ ਬਡੁ ਸੇਲੁ ਰਮਿਆ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕੋਰੀ ਸਭ ਰਚਨਾ॥

ਭੂ ਜਲਿ ਖਲਿ ਗਗਨਿ ਪਕਾਲਿ ਪੁਰਿ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤੇ ਮੀਠੇ ਜਾ ਕੇ ਸੁਚਨਾ॥ (ਪੰਨਾ ੧੪੮੨)

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਰਚਨਾ ਬਾਰੇ ਜਿਹੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਜਦ ਸੰਸਾਰ ਦੀ ਦਸ਼ਾ ਨੂੰ ਨਿਰੰਕਾਰ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿਚ ਪੇਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ਵੇਈਂ ਨਈਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਅੰਤਰ-ਦਿਆਨ ਹੋਏ ਤਾਂ ਈਸ਼ਵਰ ਦੇ ਜਲਵੇਂ, ਉਸਦੀ ਰਚਨਾ, ਵਿਆਪਕਤਾ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਅਨੁਭਵ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਆਪ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ਾਦ ਅਵਸਥਾ ਵਿਚ ਆ ਕੇ ਇਸ ਗੁਪਤ ਨਾਮ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਕੀਤਾ:

“ਵਾਹਿਗੁਰੂ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ”

ਭਾਵ ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ, ਅਸਚਰਜ ਹੈ, ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਚਾਰਨ ਹੋਇਆ ਇਹ ਚੁਅੱਖਿਆ ਨਾਮ ਹੀ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਦੇ ਜਾਪ ਲਈ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ।

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਿਪਟੇ ਹਨ:

ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਿਪਨ ਕੇ ਹੋਰ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਿਰਜਿਓ ਨਿਤ ਚੋਰ।

(ਸੁਰਜ ਪ੍ਰਕਾਸ਼)

ਸਾਰੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਵੀ ਕਰਤਾਰਪਰ ਅਸਥਾਨ ਵਜਾ ਕੇ, ਆਪ ਜਗਿਆਸੂ ਨੂੰ ਇਸੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਹਨ:

ਪਰਮਾੰਲ ਕਰਤਾਰ ਪੁਰ ਸਾਮੰਗਿ ਸਚ ਖੰਡ ਵਸਾਇਆ॥

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ॥

(ਦਾਹ ੨੪, ਪਉੜੀ ੧)

ਨਿਰੰਕਾਰ ਆਕਾਸ਼ ਕਹਿ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪ ਅਨੂਪ ਦਿਖਾਇਆ।

ਦੋਦ ਕਰੋਬ ਅਗੋਚਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਗੁਰ ਸਬਦ ਸੁਣਾਇਆ॥

(ਦਾਹ ੧੨, ਪਉੜੀ ੧੭)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਕਥਨਾਂ ਤੋਂ ਹਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿੱਧ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨੇ ਹਜ਼ਰਤ ਤੋਂ ਨਾਮ ਦੀ ਯਾਚਨਾ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਇਆਲੂ ਹੋ ਕੇ ਉਸਨੂੰ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਹੀ ਸ਼ਬਦੀ:

ਪਰਦਖਣਾ ਭੰਡਉਰ ਕਹਿ ਮਸਤਕੁ ਬਰਣ ਕਰਨ ਗੁਰ ਨਾਇਆ॥

ਮੀਰਗੁਰੂ ਪੁਰਖ ਦਇਆਲੂ ਹੋਇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸਚੁ ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਣਾਇਆ॥

(ਵਾਹ ੧੧, ਪਉੜੀ ੨)

ਚਾਰੇ ਅਛਰ ਇਕੁ ਕਹਿ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜਪੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਜਪਾਵੈ॥

ਜਹਾ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਹਿਰਿ ਤਹਾ ਸਮਾਵੈ॥

(ਵਾਹ ੧, ਪਉੜੀ ੮੯)

ਜੋ ਵੀਰ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ “ਵਾਹੁ ਗੁਰੂ” ਸਿੱਟ ਕਹਦੇ ਹਨ ਉਹ ਫੁੱਲ ਵਿਚ ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਬਾਰੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਨ ਅਤੇ ਸਹੀ ਉਗਾਹੀ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਦੀ ਖਾਣੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਚ “ਵਾਹੁ ਗੁਰੂ”

ਨਹੀਂ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਸ਼ਬਦ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਹਨੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਹੋਰ ਪ੍ਰਮਾਣੀਕ ਗ੍ਰੰਥ ਹਨ ਸਭ ਦੇ ਵਿਚ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, "ਵਾਹੂ ਗੁਰੂ" ਨਹੀਂ। ਇਹ ਗੱਲ ਮੰਨਣਾ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਲੋਂ "ਵਾਹੂ ਗੁਰੂ" ਸ਼ਬਦ ਖਟਲ ਕੇ ਇਕੋ ਵੇਰ ਸਭ ਥਾਵਾਂ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਕਹ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੋਵੇ। "ਵਾਹੂ ਗੁਰੂ" ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਤੇਜਾ ਸਿੱਖ ਜੀ ਕਸ਼ੋਕ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਖਿਆਲ "ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਕਨ੍ਹ ਗੁਰ ਵਾਹੂ॥" (ਪੰਨਾ ੩੭੬) ਪੰਥਾਤੀ ਤੋਂ ਲਿਆ ਹੈ।

ਵਾਹਿਗੁਰੂਮੰਤ੍ਰ ਦੇ ਅਰਥ ਜਦ ਸਾਥਾ ਚੁੱਥਾ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛੇ ਸਨ ਤਾਂ ਹਜ਼ੂਰ ਨੇ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ:

ਸਤਿ ਨਾਮ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੁਨਹੁ ਅਰਥ ਇਸ ਕੇਰ।

ਜਿਸਕੇ ਸਿਮਰਨ ਅਧਿਕ ਵਲ ਨਿਟਹਿ ਚਰਾਸੀ ਫੇਰ॥੩੬॥

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਥ, ਅਧਿ ੫੭)

ਭਾਈ ਸੰਤੋਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਦਿੱਤੀ ਚੀਜ਼ ਹਨ:

ਨਿਰਗੁਨ ਨਾਮਨ ਤੇ ਵਾਹਿ ਅੰਸੇ। ਸੋ ਪਹਿ ਅਰਥ ਬਖਾਨੇ ਜੀਸੇ।

ਵਾਹਿ ਨਾਮੁ ਅਚਰਜ ਕੇ ਹੋਈ। ਅਚਰਜ ਦੇ ਪਰਿ ਉਕਤ ਨ ਕੋਈ॥੬੧॥

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਥ, ਅਧਿ ੨)

ਭਾਵ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਨਿਰਗੁਣ ਨਾਮਾਂ ਤੋਂ ਵੱਖ ਜਿਸ ਚਰ੍ਹੇ ਅਰਥ ਬਣਦਾ ਹੈ ਜੋ ਉਹ ਵਰਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਇਉਂ ਹੈ 'ਵਾਹਿ' ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਸਚਰਜ ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਤੋਂ ਪਰ੍ਹੇ ਹੋਰ ਹੋਂਦੀ (ਉਕਤ) ਥਾਵਾਂ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਅੰਤ ਅਪ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

‘ਗੋ’ ਤਮ ਨਾਮ ਅਗਦਾਨ ਅਨੰਤ। ‘ਰੇ’ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਯੋ ਨਾਨ ਚਿੰਤੁ।

ਇਉਂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਨਾਯੋ। ਭੁਨਿ ਸੂਤਿ ਸੋਹਨ ਚਿਤ ਹੁਖ ਪਾਯੋ।

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਰਥ, ਅਧਿ ੧)

ਭਾਵ, ‘ਗੋ’ ਨਾਮ ਅਗਦਾਨ ਰੂਪ ਅਹਿੰਦੇ ਦਾ ਹੈ ਜੋ ਹਰ ਗੀਵ ਦੇ ਹਿਸੇ ‘ਤੇ ਛਾਇਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਤੇ ‘ਰੇ’ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ—ਪ੍ਰਕਾਸ਼। ਸੋ, ਜੋ ਹਰ ਅਭਿਆਨਤਾ ਵਾਲੇ ਚਿਤ ਵਿਚ ਰਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ, ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਬਣਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਨੂੰ ਸਭ ਕੇ ਸਤਿ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਸੰਤਾਂ-ਜਨਾਂ ਨੇ ਸੁਖ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਇਕ ਹੋਰ ਜਗ੍ਹਾ ਆਖ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

‘ਵਾਹਿ’ ਨਾਮ ਅਸਚਰਜ ਪਹਿਚਾਨੇ। ਜਿਹ ਕੀ ਸੰਤਯਾ ਜਗ ਪ੍ਰਗਟਾਨੇ।

ਜਿਹ ਸੰਤਯਾਬਰ ਲਖਿਯਤ ਕਥ ਹੈ। ਸੋ ਨਹਿ ਲਖੀ ਜਾਇ ਅਨਭਵ ਹੈ।

ਯਾਤੇ ਜੋ ਅਸਚਰਜ ਕਥੈ ਸੁਰੂ ਅਹੁਪ ਹੁਨਿ ਕਾਨ।

ਅੰਧਾਰਾ ‘ਗੋ’ ਨਾਮ ਹੈ ‘ਰੂ’ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਪਹਿਚਾਨ॥੬੩॥

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਉਤਰਾਰਥ ਅਧਿ ੪੨)

ਅੰਗੇ ਜਾ ਕੇ ਇਕ ਥਾਂ ‘ਰੇ’ ਆਖ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਅਚਰਜ ਰੂਪ ਤੂੰ ਐਸੇ ਅਹੈ। ਤਿਸ ਕੋ ਨਾਮ ‘ਵਾਹਿ’ ਕਰਿ ਕਹੈ।

‘ਗੋ’ ਤਮ ਜਤ ਅਗਦਾਨ ਅਨੰਤ। ਕਰਿ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਚੇਤਨ ‘ਰੂ’ ਨਿਰਿ।

(ਗੁ: ਪ੍ਰ: ਸੂ: ਭਾਸ਼ ੧, ਅੰਮ੍ਰ ੨੦)

ਗੋ ਤਮ ਨਾਮ ਅਗਯਾਨ ਮਹਾਨ ਕੰ । ਆਇ ਸੰਹਾਲ ਸਦੀਵ ਭਰੁ ।
ਵੇਹਿ ਅਨੇਕ ਪਰੇ, ਜਨਮੇ, ਮਿਤ੍ਰ ਸੇਕਟ ਹੋਤ ਬਿਸਾਲ ਸੁਰੁ ।
ਜੋ ਤਰਕਾਲ ਕਿਲੀਨ ਕਰੈ ਹੋਇ ਨਾਹਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰੈ ਇਸ-ਰੁ ।
ਜੋ ਅਸਚਰਜ ਮਹਾ ਬਿਨਮਾਵਤਿ ਤਾਰੈ ਕਹੈ ਮੁਖ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ॥੩॥

(ਨਾਨਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਉਤਰਾਹਾਸ, ਅਧਿ. ੫੭)

ਦੂਰ ਕਲਗੀਧਨ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਲਾਪਟੀ ਹਰ ਇਕ ਹੁਚਨਾ ਦੇ ਆਇ ਵਿਚ ਸੰਖੇਪ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-
ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੀ ਉਚਾਨਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ "ਅਉ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਭਤਹਿ" ਅਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਰਸਪਰ
ਵਿਚ ਸਮੇਂ ਵੀ ਸਦੀਵਕਾਲ ਅਕਾਲ-ਪੂਜਾ, ਅਤੇ ਚੜ੍ਹਦੀ ਕਲਾ ਦੇ ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਵਿਚਰਨ ਲਈ ਗੁਰਮਤਿ
ਮੰਡਲਾਂ ਵਿਚ ਸੋਲ ਬੋਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ :

"ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਖਾਲਸਾ, ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਭਤਹਿ"

ਜਿਨਦੇ ਅਹਰ ਦਨ-ਮਾਲਸਾ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਤਹਿ ਵੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੀ ਹੈ। ਅਤੇ ਸਮੇਂ ਵੀ
ਅਨੰਤ ਨੇ ਫੁਰਮਾਇਆ ਸੀ :

ਮਤਿ ਉਚੀ ਰਾਖਹੁ ਮਨ ਨੀਵਾਂ । ਸਿਮਰਹੁ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸੁਖ ਸੀਵਾਂ ।

(ਗੁ. ਪ੍ਰ. ਸੁ. ਭੁਕ. ੨, ਅੰ. ੨੦)

ਪਤੰਜਲ ਰਿਖੀ ਨੇ ਅੱਜ ਤੋਂ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਬਰਸ ਪਹਿਲੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖਵਾ ਲਈ ਵਰਤਿਆ ਹੈ :
"ਵਾਹਿਗੁਣੀ ਬਾਹੀਰੀ ਜਗਦੁਰਪਤੀ ਆਤਮ ਇਤਿ ਵਾਹਾ : ਬ੍ਰਹਮਾਦਯ : ਤੇਸਾ ਗੁਰੂ ਇਤਿ
ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।"

ਅਰਥ—ਜਗਤ ਜੀ ਉਤਪਤੀ, ਪਾਲਨਾ, ਸੰਘਾਲ ਕਰਨੇ ਹਾਰੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਸ਼ਿਵ..... ਇਨਕਾ ਜੋ
ਕਰਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਹੈ ਸੋ ਕਹੀਏ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।

(ਸ. ਏ.)

ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਇਹ ਅੱਖਰ ਲਿਖੇ ਹਨ :

ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਰਤਾਰ ਨਾਨਕ ਅਲਮਸਤ ਹਾਜ ਗੁਰੂ ਤਖਤ ਨਾਨਕ ਸੁਤ ।

ਪਿਰਾਰ ਦੇ ਦਹਿਣ ਵਾਲੇ ਨਾਨਕ ਪੰਕੀ ਲੋਕ ਅੱਜ ਤਕ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਇਉਂ ਕਰਦੇ ਹਨ :

ਸ੍ਰੀ ਮੇਲਬ ਲਖਸਮੀ ਵਹਿਰੀ ਸੁਭ ਭਗਤਾਸ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਇਤੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਾਣੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਦਾ ਬਖਸ਼ਿਆ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ (ਨਾਮ) ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਹੈ,
ਜੋ ਅੱਜ ਤਕ ਪ੍ਰਚਲਤ ਹੈ। ਹੁਣ ਸਵਾਲ ਕੇਵਲ ਇਹ ਬਾਕੀ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਇਹ
ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਕਿਉਂ ਰੱਖਿਆ ਹੈ, ਖਾਣੀ ਵਿਚ ਇਸਦੇ ਜਾਪ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆਮ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ?

ਇਸਦਾ ਉੱਤਰ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਗਾਂ ਰੁਹਾਤਰਾ ਤੋਂ ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ ਗੁਪਤ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਅਰਥ ਦੋਣ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ
ਕਰਨੀ ਅਨੁਦੀ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

ਗੁਪਤੋ ਗੁਪੁ ਗਿਹਾ ਨਾਥ ਪ੍ਰਾਣਾਯਾਮ ਪ੍ਰਣਾਮ ।

ਅਰਥ—ਗੁਰੂ ਦੀ ਬਾਣੀ (ਮੰਤ੍ਰ) ਗੁਪਤ ਹੀ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਗੁਪਤਾਯ ਗੁਪਤ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰਾਯੰ ਵੇਦ ਸਾਮਯਾਣੀ ਵਿਧੀ ।

(ਗੋਰਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇਆ)

ਅਰਥ—ਗੁਪਤ ਤੋਂ ਗੁਪਤ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਗੁਰ-ਮੰਤ੍ਰ ਨੂੰ। ਇਹ ਰਾਇ ਵੇਦ ਦੀ ਹੈ।

ਧਾਈ ਵਿਚ ਹੁਕਮ ਹੈ.

ਗੁਪਤੀ ਬਾਣੀ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ॥

(ਪੰਨਾ ੮੪੮)

ਗੁਪਤਾ ਨਾਮੁ ਚਰਣੈ ਵਿਚਿ ਕਲਜੁਗਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਹਰਿ ਭਰਪੂਰਿ ਰਹਿਆ॥

ਨਾਮੁ ਰਤਨੁ ਤਿਨਾ ਹਿਰਦੈ ਪ੍ਰਗਟਿਆ ਜੇ ਗੁਰੁ ਸਰਣਾਈ ਭਜਿ ਪਾਇਆ॥੨॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੩੮)

ਘਟਿ ਘਟਿ ਪੂਰਿ ਰਹੇ ਸੁਖ ਸਾਗਰੁ ਹੈ ਹੰਜਨੁ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਨ॥

ਮਨਹਿ ਪੁਰਾਸ਼ ਬਇਓ ਕ੍ਰਮੁ ਨਾਮਿਉ ਮੰਤ੍ਰੁ ਜੀਓ ਗੁਰ ਕਾਨ॥੧॥

(ਪੰਨਾ ੧੩੦੨)

ਉਕਤ ਪੁਸ਼ਟਾ ਤੋਂ ਸਿੱਧ ਹੋਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਮੁਤਾਬਕ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵੀ ਨਾਮ ਦੀ ਜਾਚਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹਨ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਨੂ ਨੂੰ, ਅਧਾਣੇ ਪਵਿੱਤਰ ਮੁਖਾਹਮਿਕ ਦੁਆਰਾ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਨਾਮ ਦੀ ਦਾਤ ਬਖਸ਼ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਕਣਗੀਧਰ ਜੀ ਤਕ ਇਹ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਰੀਤੀ ਨਾਲ ਹੀ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਦੇਣਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਹੋਰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਨਹੀਂ ਸੀ ਅਤੇ ਆਪ ਨੇ ਜਿੰਨੀ ਜੋਤ ਸਮਾਉਣਾ ਸੀ ਗੁਰਿਆਈ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ ਜੋਪਣ ਢੇਲੇ ਹਿਧ ਅਧਿਕਾਰ ਪਾਲਸਾ ਪੰਥ (ਪੰਜਾ ਪਿਆਰਿਆ) ਨੂੰ ਸੋਪਿਆ ਸੀ, ਜਿਸਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਵਿਸ਼ਾਖਾਤ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਦਲ ਕੇ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਜੇ, ਇਹ ਸੀ ਨਾਮ (ਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ) ਜੋ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਂ ਨੇ ਕਲਜੁਗੀ ਜੀਵਾਂ ਤੋਂ ਜਪਾਇਆ, ਜਿਸਦੇ ਮਹਾਤਮ ਦਾ ਧਿਰ ਹੋਇਆ ਆਇਆ ਹੈ:

ਜੈਸੇ ਅਨਸਨ ਤੀਵਲ ਪਰਸ ਕੀਏ, ਦੁਗ ਚਾਰ ਚਤੁਰਿ ਕੈਨਾਸ ਰਹਿਓ।

ਜੈਸੇ ਉਹਧ ਮੁਖੀ ਕੁਰਛੇਤੁ ਮੈ, ਬੇਸੰਤਰ ਮੇ ਤਨ ਦਾਹ ਦਾਇਓ।

ਜੈਸੇ ਲਾਖ ਸੋਰ ਕੁਰਛੇਤੁ ਮੈ ਅਸੇਪ ਜਗ ਅਲਗ ਰਾਇਓ।

ਭਨ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਨਾਮ ਵਿਬੋਧ ਇਹੀ ਜਿਨ ਏਕ ਵਾਰ ਸ੍ਰੀ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਕਹਿਓ।

ਇਸ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਨਾਮ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਬਾਰੇ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਲਿਖਦੇ ਹਨ:

ਸਤਿਜੁਗਿ ਸਤਿਗੁਰ ਵਾਸਦੇਵ ਵਡਾ ਵਿਸ਼ਨਾ ਨਾਮ ਜਪਾਵੈ॥

ਦੁਆਪਰਿ ਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਦਾਹਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ॥

ਭੋਤੋ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਜੀ ਰਥਾ ਰਾਮ ਜਪੇ ਸੁਖੁ ਪਾਵੈ॥

ਕਲਿਜੁਗਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਰਾ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮੁ ਅਲਾਵੈ॥

ਬਾਰੇ ਜਾਗੇ ਚਰੁ ਜੁਗੀ ਪੰਚਾਇਤ ਵਿਚਿ ਜਾਇ ਸਮਾਵੈ॥

ਬਾਰੇ ਅੰਭਰ ਇਕੁ ਕਰਿ ਵਾਹਗੁਰੁ ਜਪੁ ਮੰਤ੍ਰੁ ਜਪਾਵੈ॥

ਜਹਾ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਰਹਿ ਰਹਾ ਸਮਾਵੈ॥

(ਭਾਗ ੧, ਮਝੀਲੀ ੪੯)

ਭਾਵ, ਸਤਜੁਗ ਦੇ ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਨਾਮ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ "ਵਡਾ", ਦੁਆਪਰ ਦੇ ਹਰੀ ਤੋਂ "ਦਾਹਾ", ਕ੍ਰੇਤੋ ਦੇ ਰਾਮ ਤੋਂ "ਰਾਗ", ਅਤੇ ਕਲਜੁਗ ਦੇ "ਗੋਬਿੰਦ" ਤੋਂ "ਗੋਗ" ਅੱਖਰ ਲੈ ਕੇ ਇਹ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ "ਵਾਹਿਗੁਰੂ" ਨਾਮ ਜਪਿਆ ਹੈ।

ਵਿਦਵਾਨ ਪੁਰਸ਼ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕਰਨ ਦੇ ਫੇਰ ਲਈ ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਹੀਂ:

ਪੰਦਰ ਛੰਦਾ ਪਲਾਹਬਰਤਿ ਵਿਗ੍ਰਹੁਧ ਵਾਕਯ ਲੰਘਨਾ।

ਅਖਯਯੋ ਅਤਿ ਸਮਾਧਾਨੇ ਪਟ ਸਿਧ ਵਿਥਾਬਯਨ ਮਿਮ੍ਰਤੇ।

ਅਰਥਾਤ—(੧) ਵਾਯ ਦੇ ਪਦ ਵੱਧੇ-ਵੱਧ ਕਹਿਣੇ, (੨) ਪਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਦੱਸਣੇ, (੩) ਵਿਆਕਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਪਦਾਂ ਦੀ ਵਿਕੇਤਪਤਿ ਕਰਨੇ, (੪) ਵਾਕ ਦੇ ਪਦ (ਅਨੰ) ਪਿਛੇ ਦੇ ਅੰਗ ਤੇ ਅੰਗ ਦੇ ਪਿਛੇ ਕਰਨੇ, (੫) ਅਰਥ ਵਿਚ ਸ਼ੇਰਾ ਕਰਨੇ, (੬) ਸ਼ੇਰੇ ਦਾ (ਸਮਾਪਾਨ ਕਰਨਾ) ਉਤਰ ਦੇਣਾ।

ਜੇ, ਇਸ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਉਪਰ ਲਿਖੇ ਨਿਯਮ ੪ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਦੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕੀਤਿਆਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਸਪੱਸ਼ਟ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਬਈ ਸੰਜਣਾ ਇਸਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝੇ ਬਿਨਾਂ ਹੋਣ ਲਿਖੇ ਸ਼ੇਰੇ ਕਰਦੇ ਹਨ:

੧. ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਪਦ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਨਹੀਂ “ਵਾਹ ਗੋਰਾ” ਬਣਦਾ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਲਗਾ ਵੱਧ ਘੱਟ ਹਨ।

੨. ਇਸ ਪਉੜੀ ਨੂੰ ਜੇ ਸੋਚੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਅਤੇ ਰਾਮ ਦੇ ਉਪਾਸ਼ਕ ਸਿੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਜੇ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸੰਖੇਪ ਉੱਤਰ ਇਉਂ ਦਿੱਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ:

(੧) ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਇਥੇ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਦੀ ਰਚਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਬਲਕਿ ਇਹ ਦੱਸ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਿਸ ਕਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ (ਉਸ ਨੂੰ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਕਰਨ ਲਈ) ਕਿਹੜਾ ਕਿਹੜਾ ਅੰਕਰ ਲਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਲਗਾਂ ਦੇ ਵੱਧ ਘੱਟ ਜਾਂ ਅੱਗੇ ਪਿੱਛੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਇਥੇ ਕੋਈ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦਾ। ਦੂਜੀ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਿਵੇਂ ‘ਖਟਦਸ’ ਅਤੇ ‘ਪਿਸ਼ਸ’ ਪਦ ਦੇ ਇਕ ਹੀ ਅਰਥ ਹਨ ਅਤੇ ਜੇ ‘ਖਟਦਸ’ ਵਾਲੇ ਟੈਕੇ ਨੂੰ ਖੰਧੇ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤੇ ਦੱਖੇ ਨੂੰ ਭਾਤਾ ਬਣਾ ਦੇਈਏ ਤਾਂ ‘ਪਿਸ਼ਸ’ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰੀ ਤੋਂ ਹਿਰਨਯ ਗਰਭ ਭਾਵ ਨੂੰ ਕੇ ਗੰਗੇ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਔਕੜ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਤੇ ਰਾਤੇ ਵਾਲਾ ਹੋਣਾ ਦੁਸ਼ੀਭਾਤਿਆਂ ਦੀ ਥਾਂ ਵਰਤ ਕੇ “ਵਾਹ ਗੋਰਾ” ਦਾ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਬਣਦਾ ਹੈ। ਵਿਆਕਰਣ ਵਿਚ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ‘ਬਟਕਾ ਬਿਕਾਰ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸਦਾ ਭਾਵ ਹੈ ਵਿਦਵਤਾਂ ਨਾਲ ਵਾਕ ਰਚਨਾ ਵਿਚ ਕਿਸੇ ਵਸਤੂ ਦਾ ਹੋਰ ਰੂਪ ਖੜਾ ਦੇਣਾ, ਪਰ ਭਾਵ ਸਹੀ ਨਿਕਲਦਾ।

(੨) ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਉੱਤਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਟ ਮੰਨ ਕੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਾਂ ਦੀ ਬੋਧ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਬਲਕਿ ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਜਿਸ ਈਸ਼ਵਰ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੋਂ ਵਿਸ਼ਨੂੰ, ਹਰੀ (ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ) ਅਤੇ ਰਾਮ ਆਦਿ ਰਸਤੀਆਂ ਪੈਦਾ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲੇ ਜੁਗਾਂ ਵਿਚ ਰੱਬ ਮੰਨ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਹੀ ਜਪ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਉਸ ਗੰਗੇਦ ਪੜ੍ਹ ਈਆਂ ਸਰਬ-ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਲਖ-ਵਿਕ ਰੂਪ ਜਾਤੀ ਨਾਮ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ। ਦੂਜਾ ਵਾਸਤੇਏ ਤਾਂ ਵਿਆਪਕ, ਹਰੀ ਤੋਂ ਹਥਿਆਵਲ ਦੇਣ ਵਾਲਾ, ਗੰਗੇਦ ਤੋਂ ਅਗਿਆਨ ਰੂਪ ਅੰਗੇਰੇ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਰਾਮ ਤੋਂ ਰਮਿਆ ਹੋਇਆ ਅਹੁਦੇ ਲੈ ਕੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਚਾਰੇ ਸਿਫਤਾਂ ਭਰਪੂਰ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਨਾਮ ਪ੍ਰਗਟਾਇਆ ਹੈ। ਕਲਗੀਧਰ ਜੀ ਦਾ ਭੁਰਮਾਨ ਹੈ:

ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਅਛਰ ਚਾਰ। ਚਾਰ ਜਗ ਕੇ ਜਾਪ ਨਿਰਧਾਰ।

ਕ੍ਰਿਤ ਤ੍ਵੇਤਾ ਕਲ ਜਾਨ। ਵਯਾ ਹਾਧਾ ਰਾਗਾ ਨਾਨ।

ਰਾਗਾ ਦੋਤਰਕਾ ਅਖਰ ਚਾਰ। ਵਾਸਦੇਵ ਹਰਿ ਗੰਗੇਦ ਧਾਰ।

ਰਾਮ ਸੁਧਾ ਅਖਰ ਭਾਰਕ ਸਾਰ। ਚਾਰੇ ਮਿਲ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਉਚਾਰ।

ਸਾਰ ਮੰਤ੍ਰ ਚਾਰੇ ਕਾ ਸਾਰ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਨਿਰਧਾਰ.....।

ਸਾ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰ ਪਾਸਨਾ ਦੀਨਾ। ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਪਦ ਪਾਸਨ ਕੀਨਾ। (ਗੋਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ. ੨੩੬)

ਅਥਵਾ— ਜਿਸ ਚੈਦਨ ਪਰਸਤ ਤਰ ਚੈਦਨ। ਪਾਰਸ ਪਰਸ ਲੈਸਟ ਜੁਪ ਕੰਚਨ।

ਸੁਰ ਸਰ ਮਿਲਤ ਆਨ ਜਲ ਪਾਵਨ। ਪਲਾਤਮਾ ਪਰਸ ਜੀਵ ਲੇ ਪਾਵਨ।

ਤਿਸੇਂ ਇਹ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਸਚ ਤਾਰਕ। ਅਪਮ ਉਚਾਰਨ ਪਾਵਨ ਸਾਰਕ।

ਸਤਿਗੁਰ ਸਿਖਨ ਪੁਤਿ ਉਪਦੇਸਿਓ। ਵਾਹਿਗੁਰੁ ਗੁਰ ਮੰਤ੍ਰ ਬਿਸੇਖਿਓ। (ਕੰਧ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਸ. ੨੪੬)

ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਕਾਫੀ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਸਮੇਂ ਅਨਮਤਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨਾਲ ਜੋ ਗੱਲਤ ਕੀਤੀ ਸੀ, ਉਸ ਵਿਚ ਆਪ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ:

ਭਰੁਣਾ ਭਰੁਣ ਵਿਹੀਨਾਯ, ਵੇਦਸਾਰ ਪ੍ਰਵਰਤਰੁ:

ਵਿਸਵ ਭਰੁਗ ਮਹੀਧੀਸੇ, ਵਕਾਰੇ ਤੇ ਨਮਾਸਿਹੇ ॥੨॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਗ. ੭, ਅੰ. ੨)

ਅਭਵਾ—(ਭਰੁਣਾ ਭਰੁਣ) ਜੋ ਸਾਭਾ ਅਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਰੂਪ ਕਹਿਣ ਕਥਨ ਤੋਂ (ਵਿਹੀਨਾਯ) ਰਹਿਤ ਅਤੇ (ਵੇਦ ਸਾਰ) ਆਪਣੇ ਉਅੰਕਾਰ ਸਰੂਪ ਦਾ (ਪ੍ਰਵਰਤਕ) ਕਰਣਹਾਰ ਹੈ, (ਵਿਸਵ ਭਰੁਗ) ਐਸੇ ਜਗਤ ਤੇ (ਮਹੀਧੀਸੇ) ਮਹਾਰਾਜ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜੋ (ਵਕਾਰੇ) ਵੱਖਾ ਅੱਖਰ ਹੈ (ਤੇ ਨਮਾਸਿਹੇ) ਤਿਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਹਰੀ ਹਰਾਦਿ ਸੁਧੇ ਬੁਧਮ, ਹੇਸ ਬੋਧ ਪ੍ਰਕਾਸਤੋ।

ਹਸਮਨਲ ਭਰਯ ਕੀਜੇ, ਹਕਾਰੇ ਤੇ ਨਮਾਸਿਹੇ ॥੩॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਗ. ੭, ਅੰ. ੩)

ਅਰਥ—(ਹਰੀ ਹਰਾਦਿ) ਵਿਸ਼ਨੂੰ ਸ਼ਿਵ ਆਦਿ ਦਾ ਮੂਲ, (ਸੁਧੇ ਬੁਧਮ) ਸਾਖਯਾਤ ਬੁਧਮ, (ਹੇਸ ਬੋਧ) ਜੀਵ ਦੇ ਗਿਆਨ ਨੂੰ (ਪ੍ਰਕਾਸਤੋ) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਵਾਲਾ, ਹ ਸ ਖ ਮ ਲ ਵ ਰ ਯ ਅਖੰਗ ਨਾਲ ਉਚਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਸਾਰੇ ਨਾਮਾਂ ਦਾ ਬੀਜ ਰੂਪ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਹੈ, ਉਸਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜੋ ਦੂਜਾ (ਹਕਾਰੇ) ਹਾਹਾ ਅੱਖਰ ਹੈ (ਤੇ ਨਮਾਸਿਹੇ) ਤਿਸਨੂੰ (ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਗੁਯਾਨਾਰਕੇ ਗਿਰਾਧੀਸੇ, ਗੋਤੀਤੇ ਸੁੱਭ ਸਾਖਿਣੀ।

ਗਮਨਾ ਗਮਯ ਵਿਹੀਨਾਯ, ਤੇ ਗਕਾਰੇ ਨਮਾਸਿਹੇ ॥੪॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਗ. ੭, ਅੰ. ੪)

ਅਰਥ—(ਗੁਯਾਨਾਰਕੇ) ਗਿਆਨ ਦਾ ਜੋ ਸੂਰਜ, (ਗਿਰਾਧੀਸੇ) ਭਾਨੀ ਦਾ ਸੁਆਮੀ, (ਗੋਤੀਤੇ) ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਰਸਾਂ ਤੋਂ ਅਤੀਤ, (ਸੁੱਭ) ਸੁਖ, (ਸਾਖਿਣੀ) ਸਾਥੀ ਰੂਪ, (ਗਮਨਾ-ਗਮਯ ਵਿਹੀਨਾਯ) ਆਵਾ-ਗਯੁਣ ਤੋਂ ਰਹਿਤ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਨਾਮ ਦਾ ਤੀਜਾ ਜੋ (ਗਕਾਰੇ) ਗੰਗਾ ਅੱਖਰ ਹੈ (ਤੇ ਨਮਾਸਿਹੇ) ਤਿਸਨੂੰ (ਮੇਰੀ) ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

ਰਾਮ ਯੋਜ ਸਰੋਸਵਰੇ, ਦੇਵ ਦੋਤਯਾ ਭਿਬੰਦਿਤੀ।

ਸਰਵਾਸ਼ਨੀ ਸਰਵ ਨਿਤੀ ਸਕਤੀ, ਤੇ ਰਕਾਰੇ ਨਮਾਸਿਹੇ ॥ (ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੂਰਜ, ਗ. ੭, ਅੰ. ੫)

ਅਰਥ—(ਰਾਮ ਯੋਜ) ਜੋ ਰਾਮ ਦਾ ਵੀ ਯੋਜ ਰੂਪ ਅਤੇ (ਸਰੋਸਵਰੇ) ਦੇਵਤਿਆਂ ਦਾ ਵੀ ਸ਼ੀਸ਼ਵਰ ਹੈ (ਅਰਥਾਤ ਜਿਸਨੂੰ (ਦੇਵ-ਦੋਤਯਾ ਭਿਬੰਦਿਤੀ) ਦੇਵਤੇ ਅਤੇ ਵੀ (ਬੰਦਨਾ) ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਉਸ (ਸਰਵਾਸ਼ਨੀ) ਸ਼ਕਤੀ ਅਸਰ ਰੂਪ (ਸਰਵ ਨਿਤੀ ਸਕਤੀ) ਸਭ ਨੂੰ ਮਰਦਾਦਾ ਅਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਦੇਣਹਾਰ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਜੋ ਚੌਥਾ (ਰਕਾਰੇ) ਰਾਹਾ ਅੱਖਰ ਹੈ (ਤੇ ਨਮਾਸਿਹੇ) ਤਿਸਨੂੰ ਮੇਰੀ ਨਮਸਕਾਰ ਹੈ।

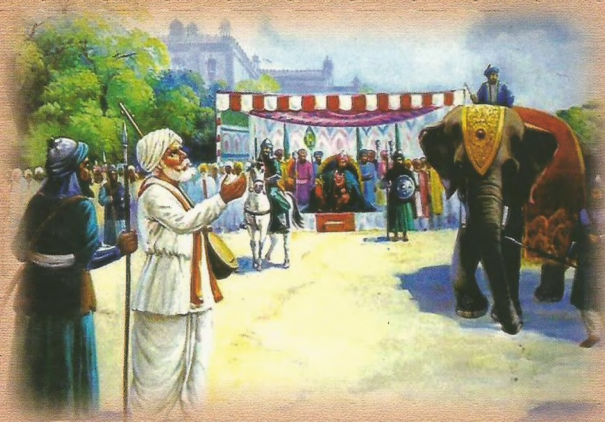
ਜੇ, ਇਸ ਪਵਿੱਤਰ ਮਹਾਂਮੰਤ੍ਰ “ਵਾਹਿਗੁਰੂ” ਦੇ ਚਾਰ ਅੱਖਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਤੇ ਮਹਾਰਾਮ ਗੁਰੂਪਾਰ ਦੇ ਇਕ ਕਰਤੀ ਵਾਲੇ ਮੁਖੀ ਵਿਦਵਾਨ ਸਿਖ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਆਨ ਕੀਤਾ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਇਸ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਸ਼ੰਕਾ ਸਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਜੋ ਵੀ ਪ੍ਰਾਣੀ-ਮਾਧੁ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਇਕ ਚਿਤ ਹੈ ਜੋ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਮੰਤ੍ਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰੇ, ਉਸਦਾ ਹਿਰਦਾ ਸ਼ੀਤਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਪਾਪ ਨਾਸ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਉਸਨੂੰ ਸਰਸ-ਸੁਖਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਇਹ ਦੇਖ ਕੇ ਦੁਖ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਕੌਮ ਵਿਚ ਹੀ ਐਸੇ ਕਈ ਟੱਲੇ ਪੈਦਾ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜੋ ਜਿਥੇ ਝੂਠੇ ਗੁਰੂ-ਭੰਮ ਵਿਚ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਫਸਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਵੱਖਰੀ ਵੱਖਰੀ ਕਿਸਮ ਦੇ ਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਵੀ ਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵਰਗਲਾਉਣ ਲਈ ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੱਖਰਾਂ ਨੂੰ ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੱਖਰ ਹੀ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਪਰ ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਐਸੇ ਕੋਈ ਅੱਖਰ (ਜੋ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਹੋਣ) ਲੈ ਕੇ ਵੱਖਰਾ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਘੜ ਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਹ ਭਾਰੀ ਭੁੱਲ ਹੈ, ਐਸੇ ਮੰਤ੍ਰ-ਜੰਤ੍ਰ ਲੈਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਬੇਮੁਖ ਹੋ ਕੇ ਅਵੀਰਿਆ ਦੇ ਭਾਗੀ ਨਹੀਂ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਦਸ ਜਾਮਿਆਂ ਵਿਚ ਵਾਹਿਗੁਰੂ-ਮੰਤ੍ਰ ਹੀ ਜਪਾਇਆ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਫੁਰਮਾਨ ਹੈ:

...ਗੁਰਦੇਵ ਮੰਤ੍ਰ ਨਿਰੋਪਰਾ॥

(ਪੰਨਾ ੨੫੦)

ਦੇ ਭਾਵ ਅਨੁਸਾਰ ਇਹੀ ਐਸਾ ਨਾਮ (ਮੰਤ੍ਰ) ਹੈ ਜੋ ਨਿਰ-ਉਪਰ ਹੈ ਭਾਵ ਜਿਸ 'ਤੇ ਹੋਰ ਕੋਈ ਮੰਤ੍ਰ ਨਹੀਂ ਚੱਲ ਸਕਦਾ ਤੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲਾ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ, ਜਿਸਦੇ ਬਦਲਣ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ।

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ :
ਗਿਆਨੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਚੈਰੀਟੇਬਲ ਟ੍ਰਸਟ
ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ